

Horia Truță

ARAD – GAI
Scieri monografice

Volumul II

Coperta 1: Mihai Takács, *Mănăstirea „Sfântul Simion Stâlpcnicul”* (Pictură în ulei, 2005)
Coperta 4: Mihai Takács, *Portretul prof. Horia Truță* (Grafică, 2011)

Editor: Ioan Matiuț

Tehnoredactor: Călin Chendea

© Editura MIRADOR

Volumul este ilustrat cu reproduceri din operele pictorilor: Dragoș Ceahoreanu, Gheorghe Docmanov, Felicia Ionescu, Cornel Iorgovan, Pavel Jurik, Mihai Takács, Cornel Vădăsan

Fotografii: Florin Hornoiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TRUȚĂ, HORIA

Arad-Gai : scrieri monografice / Horia Truță ; ed.: Ioan Matiuț. - Arad : Mirador, 2012
2 vol.

ISBN 978-973-164-107-2

Vol. 2. - 2012. - Bibliogr.. - Index. - ISBN 978-973-164-130-0

I. Matiuț, Ioan (ed.)

711.5(498 Arad) Gai

Editura *MIRADOR*
miradorul@yahoo.com

ISBN 978-973-164-130-0

Horia Truță

ARAD – GAI
Scrieri monografice

Volumul II

Arad
2012

Cuvânt înainte

În toamna anului 2008 am avut privilegiul să mă întâlnesc pentru prima dată cu minunații locuitori ai cartierului Gai. Am străbătut cartierul în lung și-n lat admirând gospodăriile găienilor, adevărate repere ale hărniciei oamenilor de aici. Majoritatea arădenilor știu despre cartierul Gai foarte puține lucruri. Cei mai mulți cunosc doar drumul către Sfânta Mănăstire „Simion Stâlplnicul”, reședința de vară a episcopilor ortodocși arădeni, drum de pelerinaj spiritual pe care-l parcurg de două-trei ori pe an. Restul cartierului era cunoscut numai de către localnici. Pe de altă parte, până în anii din urmă cartierul Gai era unul dintre cele mai pitorești suburbii ale municipiului. Casele erau frumos aliniate pe firul străzilor, fiecare casă dispunând de câte o grădină generoasă și cultivată cu toate produsele necesare unei gospodării. Rețelele de apă curentă și de canalizare existau doar pe străzile principale și multe dintre străzi erau încă din pământ bătut. Devenea cât se poate de clar că acest cartier suferea din cauza lipsei infrastructurii urbane. În vreme ce Micălaca sau Aradul Nou deveneau zone rezidențiale ale municipiului, iar casele sau locurile de casă de aici se vindeau la sume considerabile – spre beneficiul locuitorilor din aceste cartiere – Gaiul era destul de puțin în atenția dezvoltatorilor imobiliari. Iată de ce, în cei patru ani de mandat parlamentar cu care am fost încredințată din partea cetățenilor cartierului Gai, am căutat să pun accentul pe dezvoltarea infrastructurii urbane a acestei zone. Împreună cu Primăria municipiului și îndeosebi cu primarul Gheorghe Falcă am elaborat strategii, am demarat proiecte și, în final, am reușit să schimbăm definitiv în bine înfățișarea cartierului Gai. Astăzi, Gaiul este unul dintre cele mai frumoase cartiere arădene. Nu și-a pierdut nimic din farmecul inițial și din amprenta pitorească pe care o avea, dar s-a transformat într-un cartier rezidențial minunat, cu străzi asfaltate, cu trotuare moderne, cu rețele de alimentare cu apă și de canalizare peste tot. Pe lângă aspectele legate de infrastructura urbană a cartierului, am avut în vedere și dezvoltarea culturală și spirituală a acestuia. Școlile și grădinițele din cartier au fost și sunt permanent în atenția noastră, la fel ca și bisericile

de orice confesiune. De asemenea, am încurajat cercetarea istoriei cartierului Gai, având în domnul profesor Horia Truță un colaborator de excepție și un găian cu care ne mândrim. Dacă anul trecut am lansat primul volum din Monografia cartierului Gai, iată astăzi lansăm volumul al doilea, care vine să împlinească cea mai extinsă și mai valoroasă cercetare monografică de cartier din municipiul nostru. Alături de felicitările pe care le transmit autorului pentru munca depusă, doresc să-i felicit totodată și pe toți găienii pentru ziua cartierului nostru drag.

Arad, 23 octombrie 2012

Claudia Boghicevici,
Deputat ARD Colegiul nr. 2 Arad

VIII. VIAȚA RELIGIOASĂ

Fiind un cartier multiethnic, viața religioasă, din Gai, se desfășoară, în jurul Bisericilor creștine, care grupează, două comunități ortodoxe, română și sârbă, comunitatea maghiară de confesiune romano – catolică și reformată, alături de care s-a dezvoltat Cultul baptist. În Gai se mai află Mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpnicul*, ansamblu monumental ortodox, de mare valoare istorică și ecleziastică.

Deși în cadrul lor, se săvârșesc acte, forme și rânduieli bisericești diferite, toate îl cinstesc pe Dumnezeu și împărtășesc credincioșilor săi Harul Sfinților. Întinderea administrativă a parohiilor, numărul enoriașilor, bunurile, forma și modul de implicare al Bisericii, în viața comunității, au suferit transformări, de-a lungul timpului.

1. Ansamblul Monahal *Sfântul Simion Stâlpnicul*

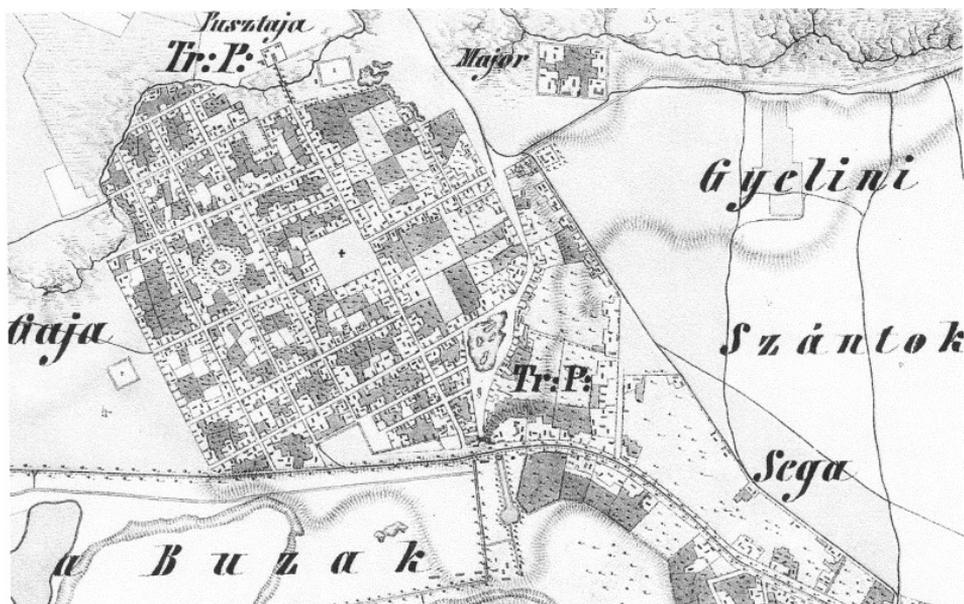
În extremitatea nordică a străzii Dunării (Bisericii), se află, unul din cele mai reprezentative monumente ortodoxe din secolul al XVIII –lea, fosta reședință de vară a Episcopului Sinesie Jivanovici, azi Mănăstire de maici. Ansamblu ecleziastic, edificat în mai multe etape, începând din 1761, cuprinde în prezent, vechea biserică (paraclis) și conacul, care adăpostește un muzeu de artă medievală românească, o biserică din lemn, o nouă biserică din zid, poartă monumentală, paraclis în aer liber, unitate de cazare, cu anexe gospodărești, suprafețe agricole, grădină decorativă, cimitir.

După această dată, prin sistematizarea urbanistică a Gaiului, strada Bisericii (Dunării), a fost trasată ca axă centrală, având cap de perspectivă, sfântul lăcaș de cult

Patronul așezământului, *Sfântul Simion Stâlpnicul* și *Hramul Bisericii* vechi, se sărbătoresc la 1 septembrie, când este și praznicul Anului Biblic.

Mihai Takács: *Ansamblul Monumental Sfântul Simion Stâlpnicul*
(Pictură în ulei, 2009)

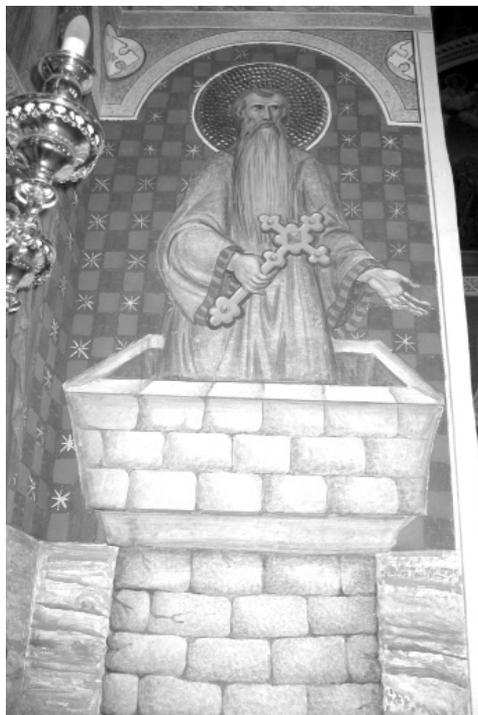
Schița Gaiului (1860)

Cuviosul Simion, cunoscut ca *Simion Stâlplnicul* (Sfântul), s-a născut în Antiohia Siriei. Încă din tinerețe, s-a consacrat sihăstriei, ca ucenic al egumenului Ioan, de la care a deprins obiceiul rugăciunii și al privegherii neîntreprupte, într-un regim deosebit de aspru. În anul 526, s-a urcat pe o mică platformă ridicată în vârful unui stâlp, unde nu putea sta decât în picioare, sau, cel mult, rezemat de fragila îngrăditură care o limita. S-a rugat fără încetare, în această poziție, timp de 66 ani, devenind astfel, primul și cel mai cunoscut *stâlplnic*. A murit în anul 592, la vârsta de 85 ani.

Viața aspră pe un stâlp, este un act, care trebuie înțeles în funcție de momentul istoric în care a apărut. Creștinii, ieșiți din catacombe și persecuții, foloseau cele mai spectaculoase mijloace, care corespundeau aspirațiilor ascunse, ale sufletului ascetic și care îi apropie de Dumnezeu. Însingurarea este una din formele care oferă un asemenea program. Potrivit unei liste, întoc-

mite în 1975,¹ stâlplnicii nu au fost puțini la număr, dar printre cei mai reprezentativi a fost, *Sfântul Simion Stâlplnicul*, numit și *Simion Stilitul*² sau *Simion cel Bătrân*, considerat, întemeietorul stâlplniciei, sărbătorit la 1 septembrie. Istoria, i-a mai consacrat pentru acea perioadă, pe: *Daniel* – 11 decembrie, *Alipie* – 26 noiembrie, *Simion* din Muntele Minunat – 24 mai, *Luca* din Olimpul Bitiniei – 11 decembrie. În anii următori, numărul stâlplnicilor s-a mărit, ajungând la 6 – în secolul al V-lea, 29 – în secolul al VI-lea, 16 – în secolul al VII-lea, 10 – în secolul al VIII-lea, 19 – în secolul al IX-lea, 15 – în secolul al X-lea, 10 – în secolul al XI-lea (dintre care și două femei), 8 în secolul al XII-lea, 3 – în secolul al XIII-lea, 2- în secolul al XIV-lea, 4 – în secolul al XV-lea, 2 – în seco-

Sfântul Simion Stâlplnicul
(Pictură în ulei de Petru Botezatu, 2010)

¹ Ignace Pena, *Martyres du temps de pays: les stylites în Les Stylites syriens*, Publications du Studium Biblicum Franciscanum, Collection minor n. 16 Milano, 1975, p. 27.

² În limba greacă, *stylos*, înseamnă – stâlp.

lul al XIX-lea, ultimul fiind cunoscut lângă Mănăstirea ortodoxă de la Tismana. Simion Stâlpcul, reprezintă totodată o divinitate în *Panteonul* cultural românesc. Conform tradiției populare, Stilitul ar sta într-un picior, pe un stâlp înalt, pentru a ține cu mâinile, *Cerul și Pământul, ferindu-le de prăbușire, oprind bătaia vânturilor, pentru a nu răspândi molimele*³. Ziua de 1 septembrie, se considera favorabilă observațiilor și proorocirilor meteorologice și climatice. Bătrânii satelor, apreciau, dacă anul va fi secetos sau ploios, sărac sau îmbelșugat, după stadiul de dezvoltare al unei insecte, în așa numitele *gogoși* sau *mere*, formate pe fața inferioară a frunzelor de stejar. În Ziua Sfântului Simion Stâlpcul, păsările, în special vrăbiile, *merg pe măsură, să-și facă boerescul*, adică să transporte cu ciocul, la împărăteasa lor, grăunțele care li se cuvin din fiecare holdă, umplându-i cămărilor pentru iarnă⁴.

Eclectismul de azi al construcțiilor Ansamblului Monahal, este evident, prin aceea, că aici, mai mult ca în altă parte, apar elemente romanice, gotice, renescentiste și baroce. Prin urmare și punerea în proporție a monumentelor de arhitectură, nu este riguroasă, ci urmează normele și procedeele stilurilor arhitecturale respective, cu specificul impus de meșterii locali.

Reședința Episcopală

Ctitoria, compusă dintr-un conac, biserică și anexe gospodărești, aparținea celui de-al șaptelea episcop ortodox (sârb) al Aradului⁵, Sinesie Jivanovici (1751-1768), care a edificat-o, în perioada 1761-1763, *spre veșnica lui pomenire și pentru folosul urmașilor săi în scaunul episcopal, precum și pentru trebuințele obștei credincioșilor*⁶. Prin tot ceea ce a realizat, chiar și după atâția ani, astăzi, Sinesie Jivanovici, este pomenit și menționat ca unul dintre cei mai străluciți ierarhi, care au păstorit Ortodoxia Aradului, Ienopolei, Orăzii Mari și a Hălmagiului⁷.

³ Ioan Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an, Dicționar*, București, 1997, p. 183.

⁴ *Ibidem*

⁵ De la înființarea Episcopiei (1706), până la Sinesie Jivanovici, au fost episcopi ai Aradului: Isaia Diacovici (1706-1708), Ioanichie Martinovici (1710-1721), Șofronie Ravanicean (1722-1726), Vichentie Ioanovici (1726-1731), Isaia Antonovici (1731-1748), Pavel Neadovici (1748-1749).

⁶ Gheorghe Lițiu, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpcul, din Arad-Gai*, în „*Mitropolia Banatului*”, nr 7-8, 1983, p. 489; Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească*, Arad, 1986, p. 7; Veronica Crișan, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpcul*, București, 1995, p. 35; Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie.Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca 2006, p. 226.

⁷ D. O. Rusu, *Episcopul Sinesie Jivanovici, mare apărător al ortodoxiei în Bihor*, în revista *Legea Românească*, anul XXIII, nr. 1 / 2012, p. 27.

Sinesie Jivanovici, născut în 1711, la Sântandrei, lângă Buda, a fost vicar al mitropolitului Arsenie IV Ioanovici Șacabent, stareț al Mănăstirii Frugșoara, arhimandrid al Mănăstirii Racovăț, iar din 1751, episcop al Aradului⁸. În actuala colecție a Muzeului de artă medievală, amenajată în fosta sa reședință din Gai, figura sa domină într-un portret de epocă. Un trup mărunț, pierdut sub amplexarea odăjdiilor, cu o frunte înaltă și senină, ochi vii, încărcăți de o lumină lăuntrică, iar mâna dreaptă strânge cu o uimitoare energie, cârja pastorală. Întreaga atitudine, degajă hotărâre, îndârjire chiar, în slujba crezului său, care i-a îndrumat viața și anume, biruința Ortodoxiei în Bihor și Hălmagiu. Om cu o cultură vastă, cunoscător al limbilor: sârbă, română, slavonă, greacă, latină, germană, franceză, maghiară, a fost caracterizat ca unul din cei mai rafinați ortodocși care există⁹. A urcat în scaunul episcopal, într-o perioadă de incertitudini, când se discuta chiar desființarea Episcopiei Aradului, atât din cauza mijloacelor financiare precare, insuficiente susținerii ei dar și pentru că nu era nominalizată în Diploma lui Leopold I, din 1795, privitoare la eparhiile Imperiului¹⁰. În timpul său, patrimoniul bisericii, s-a organizat prin noi inventare și îmbunătățit, prin recuperarea unor bunuri pierdute, administrare corectă și donații. Memorabile rămân vizitațiile canonice, întreprinse de Sinesie Jivanovici în perioada 1754-1755 și 1759, timp în care a reușit să ajungă în aproape toate localitățile Bihorului. Miruind și binecuvântând mii de bărbați, femei și copii, biserica a înregistrat atunci, un adevărat triumf. Există suficiente mărturii, care atestă faptul că în timpul vizitațiilor canonice, episcopul Sinesie Jivanovici, a primit, mai ales din Bihor, multe daruri în bani și produse. Prin satele pe unde trecea, episcopului i se așterneau în față, chiar și valuri de pânză, pe care le-a valorificat, banii obținuți, fiind folosiți pentru Ctitoria sa din Gai. La moartea sa, a mai lăsat prin testament, o moșie de 300 jugăre, în apropierea reședinței sale de vară, odăjdii, odoare și cărți bisericești¹¹. Episcopul Sinesie, a mai dovedit în cursul lucrărilor sale, o deosebită disponibilitate pentru hirotonirea candidaților la preoție din Ardeal și Maramureș și chiar, dincolo de Carpați.

Pe aceeași linie, se situează relațiile sale întru ortodoxie, cu Episcopia Râmnicului. În acest renumit Centru tipografic din Țara Românească, a editat, în 1761, cu sprijinul direct al episcopului Grigore Socoteanu, primul

⁸ Pentru detalii, vezi: Pavel Vesa, *Episcopul Sinesie Jivanovici al Aradului și Oradiei (1751 – 1768)*, în revista *Legea Românească*, Anul XXIII, nr. 1/2012.

⁹ Idem, *Episcopii Aradului 1706-1906*, Arad, 2007, p. 44

¹⁰ Ljubivoje Cerovic, *Sârbii din România, din Evul Mediu timpuriu până în zilele noastre*, Timișoara, 2005, p. 113.

¹¹ D.O. Rusu, 2012, *op. cit.*, p. 27.

Episcopul Sinesie Jivanovici – Pictură
în ulei, de Atanasovici Tenețchi
(Muzeul Mănăstirii Gai)

Srbliac, Pravilele de rugăciuni ale sfinților luminatori sârbi (Pravila Molebnaia), carte de rugăciuni, însoțită de gravuri. Neașteptat este și mesajul episcopului Climent al Râmnicului, care-l înștiința, în 2 decembrie 1752, despre Oprea Legătorul, însărcinat să aducă în Eparhia Aradului, 200 cărți românești¹². Deși era sârb, episcopul Sinesie, a fost un bun cunoscător al limbii române, traducând chiar, pentru parohiile din eparhia sa, toate *circularele* trimise de mitropolitul de la Carloviț¹³.

Harnicul episcop, a fost atras și de arta vremii, comandând icoane, unui gravor din Viena, atât pentru reședințele sale din Arad și Oradea, cât și pentru a fi distribuite în eparhie. Din unele mărturii istoriografice, se mai știe, că episcopul Sinesie, avea și o bibliotecă bogată, printre volume, putând fi enumerate: Iosif Flaviu, *Lexiconul german*, Corneliu Agrippae spre Liban, *Pravila Sfinților Sârbi*, alte cărți slavo-sârbe, românești, mai multe mari bucvare, mici bucvare, evanghelii și prăznicare.¹⁴ A mai rămas de la Sinesie Jivanovici, lucrarea în versuri *Opisanije sela aradske eparhije* (Descrierea satelor din Eparhia Aradului)¹⁵ din care redăm câteva versuri¹⁶: *De la cetate satele continuă / Poate de aici le știți / Cum așa vă voi spune / De la Arad la Turnu întunecat / Și această Pecică împodobită / Semlac loc destul de plat / Șeitin sat dărâmat...*, apoi continuă prin Cenad, Bătania, Curtici, Macea, Otlaca, Kotihaz, Giula, Vârșand, Pil, Socodor... prin Podgorie... Valea Mureșului.. continuă: *Am terminat toată Eparhia / Și am revenit / A rămas doar Aradul / Capul Eparhiei mele / Hei Aradule, loc de câmpie / Cu cetatea ta ești vestit / Deseori ești foarte amar / Dar câteodată ești dulce.*

După o bogată activitate, desfășurată pe parcursul a aproape două decenii, la numai 57 de ani, în ziua de 14 martie 1768, episcopul Sinesie Jivanovici, a

¹² Horia Medeleanu, 1986, *op. cit.* p. 8.

¹³ D.O. Rusu, 2012, *op. cit.*, p. 27.

¹⁴ Pavel Vesa, 2007, *op. cit.* p. 63.

¹⁵ Ljubivoje Cerovic, 2005, *op. cit.*, p.113.

¹⁶ vezi în detaliu Liubomir Sandici, *Monografia comunității sârbe din Arad-Gai*, Arad, 2012, p. 368.

trecut la cele veșnice. Cu două luni înainte, și-a întocmit testamentul, împăcat cu sufletul că, prin activitatea sa, a pus temelie solidă vieții bisericești din eparhia sa, ținând piept prozelitismului religios al vremii.

L-a ales ca patron și hram al zidirilor sale din Gai, pe *Sfântului Simion Stâlpnicul*, deoarece, sărbătoarea, ținută la 1 septembrie, este pe de o parte, ziua numelui său (Sinesie – Simion), iar pe de alta, este data alegerii sale ca Episcop al Aradului – 1 septembrie 1751.

Terenul făcea parte dintr-un domeniu mai vechi al Episcopiei, cumpărat încă în 1706, de Isaia Diacovici (1706-1708)¹⁷, *din veniturile sale*, de episcop al Aradului, de la fostul căpitan împărătesc, contele Attomus. Deși prin diploma din 15 aprilie 1706, Isaia Diacovici, a obținut confirmarea tranzacției și prin aceasta, asigurarea drepturilor de proprietate și de liberă dispunere asupra moșiei, compusă din *agri, livezi, pășuni, câmpuri, fânațe, văi, păduri, promontiere*, ea a fost delapidată, în 1722, de monahul Șofronie Albici. Pentru recâștigarea terenurilor, ajunse în mâinile puternicilor regimului, s-a purtat un îndelungat proces, în urma căruia episcopul Vichentie Ioanovici (1726-1731) a dobândit în 1728 moșia din Șega și Pil iar episcopul Isaia Antonovici (1731-1748) a obținut suprafața din Ceala. În același an, a fost cumpărată moșia lui Giurchina Baștina, numită ulterior Szalla (Sălaș), ipotecată apoi orașului Arad.¹⁸ Referitor la această proprietate, Sinesie Jivanovici, a cerut anchetatorului, ca după terminarea cercetării, să-i trimită un exemplar de pe actul constatator, hotărând ca pe această suprafață câștigată în instanțele judecătorești, să amenajeze Reședința Episcopală de vară, alcătuită dintr-o fermă cu anexe gospodărești și un paraclis, pe al cărui turn baroc să fie așezat un ceas.

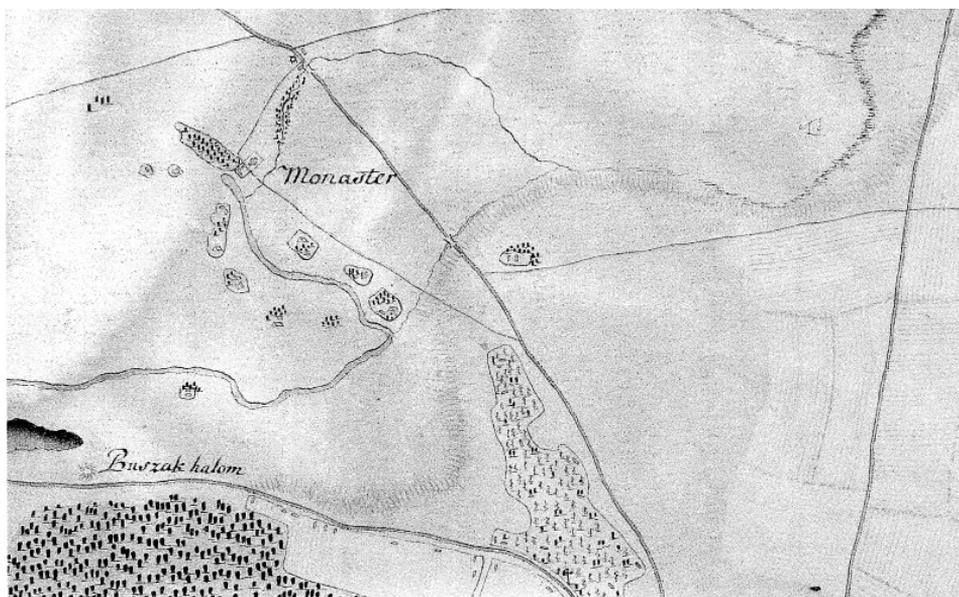
Drept urmare, au fost prevăzute sume importante atât pentru edificii cât și pentru înzestrarea lor, cu mobilier și toate cele necesare rezidenței estivale a episcopului. În jurul conacului, urma să fie amenajată o grădină decorativă, drept pentru care Sinesie Jivanovici, a apelat la reprezentantul său din Viena, să-i trimită un horticultor. Așa cum erau uzanțele vremii, presupunem, că parcul urma să fie amenajat, prin prelucrarea unei păduri naturale. De ce a ales Sinesie Jivanovici acest loc pentru edificarea reședinței sale de vară? Ipotezele pot fi numeroase, fiecare fiind susținută prin argumente, raportate la situația politică, economică și religioasă din vremea respectivă, așa cum ar fi:

a. Condițiile fizico-geografice și peisagistice favorabile scopului propus.

Cu siguranță, în anii aceia, Canalul Ier (Foișor, Szaraszer) sau cel puțin o parte

¹⁷ Isaia Diacovici, întemeietorul Eparhiei și primul episcop al Aradului (1706-1708).

¹⁸ Pavel, Vesa, 2007, *op cit.*, p. 56-57.

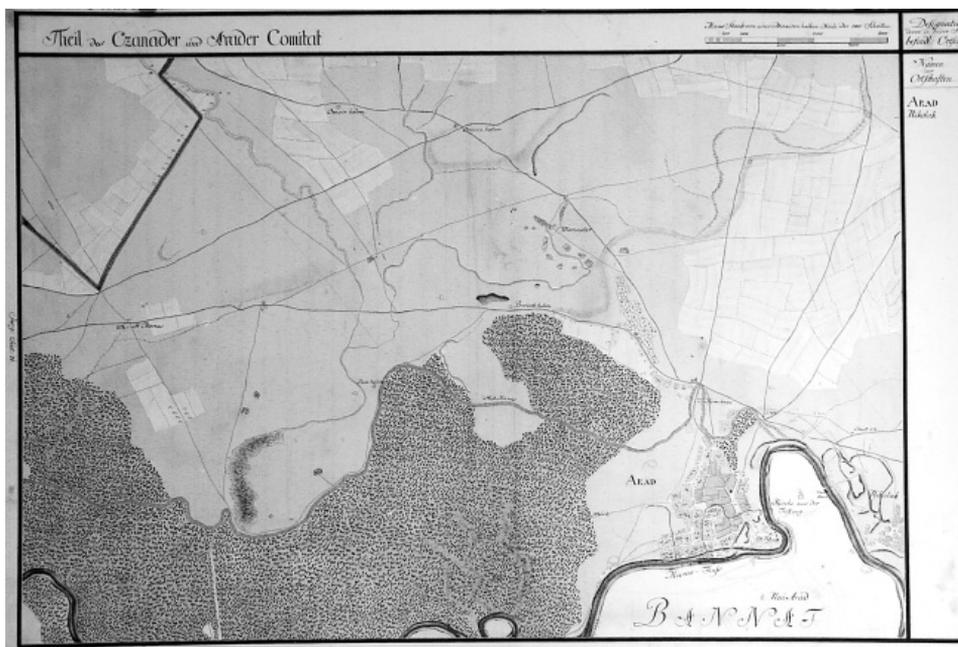

Harta Iosefină din 1770, unde este marcat locul Reședinței episcopale

din el, aflat în sudul moșiei și pe al cărui mal drept, a fost amplasat Ansamblul episcopal, era încă un braț, cel puțin temporar, activ al Mureșului, bogat în pește. Locul, dominat de vegetație arbustiferă, cu stejar și ochiuri de apă, care, sub forma unor iazuri, oferea un peisaj pitoresc și sănătos.

Așa cum se observă în hărțile *Iosefine*, din 1770, suprafața era acoperită cu unul din numeroasele pâlcuri de pădure, dezvoltate pe solul reavăn, înconjurat de ape, de unde, probabil, deriva și numele cartierului – Gai, adică, în limba sârbă, *dumbravă*, care în traducere, înseamnă *pădure tânără, stejăriș*.

b. Căile de acces, la moșia de curând dobândită, erau altele, decât cele care sunt folosite astăzi. Deși locul părea izolat și greu accesibil, prin mlaștinile din preajmă, exista un drum bun pentru trăsură, practicabil în tot cursul anului, indiferent de anotimp și anume: traseul poștalionului. Acesta pornea din Centrul orașului, spre Variaș – Tornea (Turnu) – Bătănia și mai departe spre centrul Ungariei. Așa cum este prezentat în hărțile vremii, drumul, urma itinerarul, identificat astăzi prin arterele: Calea Aurel Vlaicu – Făt Frumos – Poetului (Poltura) – Câmpurilor – DJ 709C, spre Iratoș. După ce erau traversate două poduri succesive, unul peste un alt vechi braț al Mureșului, care se desfășura spre vest, prin sudul străzii Hatman Arbore, paralel cu Ștefan Tenețchi, iar celălalt peste Canalul Foișor, ajuns pe malul său drept, drumul episcopului, părea traseul poștalionului și cotind spre vest, urma în aval

Harta Iosefină din 1770 (detaliu)

firul apei, pe lângă un trup de pădure și curând ajungea la moșie, în partea ei dinspre răsărit.

Clădirile, puteau fi descoperite încă din depărtare, printre ramurile crângului, cu spectacolul baroc al fațadei și ornamentația cochetă a turnului, ce străjuia paraclisul. Exista probabil și un al doilea drum, prin actualul cartier – Gai, mai scurt, dar impracticabil, pe timp ploios. Nefiind amenajat și lipsit de poduri, cu siguranță că se desfunda în locurile joase și veșnic umede din cauza bălților. Este cert, că pe structura acestuia, s-a trasat ulterior principala arteră a Gaiului, strada Dunării (Templom Ut., str. Bisericii), al cărei cap de perspectivă este azi, tocmai vechea Reședință de Vară a Episcopului Sinesie.

c. Momentul politic, nu era unul dintre cele mai favorabile investițiilor imobiliare, în orașul propriu-zis. Începând din 1750, conducerea din Viena, a armatei, a dispus interzicerea ridicării de noi construcții, în incinta cetății vechi (Calea Romanilor, strada General Dragalina), fapt care a întărit îngrijorarea și chiar spaima arădenilor, întărită de zvonul că orașul va fi mutat în Pusta Zimandului. Investiția episcopului Sinesie din Gai, era însă lipsită de riscul demolării, iar locul ales pentru reședința episcopală de vară nu-și pierdea din importanță. Rămânând în intravilanul orașului, suprafața era însă în afara

Mihai Takács: *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpnicul* (Pictură în ulei, 2010)

zonei de interdicții pentru construcții. De asemenea, rețeaua de drumuri existente în acea parte a localității, putea satisface, în aceeași măsură, accesul la moșie. Un crochiu din anul 1859, reprezintă limitele intravilanului orașului Arad, ca fiind mărginit la sud de sinuozitățile Mureșului Mort. Între Mureș și acest canal, săpat pe un alt braț al său, se înșirau, de la est la vest, edificiile Cartierului central, denumit pe atunci Orașul Interior, legat de trupul de hotar sau duleul *Bircaș* (Pârneava), cunoscut astfel datorită pășunilor populate cu cornute mici, până la Pădurea Ceala, care aparținea satului cameral Pecica. Mai departe, la sud-vest, perimetrul intravilan al orașului, se învecina cu Pusta Sântoma, la vest, marginile sale erau la Pusta Variaș, iar spre nord, cu Pusta Sânpaul și domeniul Utviniș. Spre est, intravilanul se întindea, peste Mureș, până la hotarul Satului Cameral Micălaca. Această descriere, constituie și un argument, că în acea perioadă, Gaiul, făcea parte din intravilanul orașului.

d. Fieful ortodoxiei se afla aici. Locul ales de Sinesie Jivanovici era populat de iliri, sârbi și români ortodocși. Se presupune că în zonă, mai spre nord, în locul numit Târsciara (Stufăriș) se aflau casele acestora, o mică grupare de sălașe, formată spontan, ale căror construcții modeste erau risipite haotic și legate organic de mediul natural, invadat de ape, dar și de oraș. Tradiția amintește și de existența, pe această întinsă suprafață, a unei Biserici Ortodoxe construită, din materiale perisabile: nuiele, lut sau stuf și a unui cimitir.

e. Situația juridică a terenului era deja clarificată, după ce procedurile de recuperare a acestora au durat mai bine de 35 de ani, pe mandatul a cinci episcopi. Odată lămurită situația moșiei, episcopul Sinesie Jivanovici, conștient de valoarea terenului, a încheiat în cel mai scurt timp actele de edificare a complexului ecleziastic din Gai.

Lucrările au fost încredințate în 1761 maestrului zidar, german Egidiu Ienowein (Genowein), stabilit în Arad, cu un deceniu înainte, proprietarul unui han la intrarea în oraș¹⁹, alături de care își avea și locuința. Proiectul prezintă clădirea ca fiind o casă cu etaj de 15 pe 7 stânjani și înălțimea pe dinăuntru de 2 stânjani. Biserica să fie legată de casă, dar cu un picior și jumătate mai lungă. Curtea de 16 pe 9 stânjani, la capăt cu un grajde de 9 pe doi stânjani care să adăpostească 11 cai. Casa, despărțită în mijloc prin coridor atât la parter cât și la etaj, are la parter șase camere pardosite, bucătărie și cameră de alimente, iar la etaj, opt camere și cămară. În plus, la parter, cași la etaj, se află sala treptelor, rezerva și un punct sanitar. La parter, se află un coridor transversal, pe la mijlocul celui longitudinal. Subsolul are pivnița boltită. Biserica are în partea vestică un turn dreptunghiular pentru clopote în stil baroc, imitat după cel al Bisericii Minorităților din Arad²⁰.

Clauzele unei a doua variante a contractului în care conacul era proiectat fără etaj este reprodus integral în continuare²¹.

Astăzi, cu data de mai jos, s-a încheiat între S. Schivanovich, Episcopul Aradului și Gew. Egidius Ienowein, meșter zidar civil, următorul contract:

- 1. Eu, E. Ienowein, mă oblig a executa o clădire conform planului anexat și semnat – fără sacristie – complect gata, cu toate materialele necesare, până la predarea cheilor; în perfecte condițiuni – excepție o formează lemnele de foc necesare pentru arderea cărămizilor care se vor procura de demnitatea episcopală.*
- 2. Clădirea conform planului anexat, dimensiunea zidului longitudinal exterior va fi de 15 stânjani și 1 picior; dimensiunea zidului transversal exterior va fi de 7 stânjani, iar înălțimea interioară a zidurilor va fi de 2 stânjani și 1 picior.*
- 3. Sub primele 4 camere anterioare se va construi o pivniță cu boltă integrală.*
- 4. Clădirea va avea în total 16 ferestre de 5 picioare înalte și 3 picioare late, cu fierărie (lăcătușerie) decorativă. Fiecare fereastră de la reședinție va fi prevăzută cu un așa numit grătar – coș, pe când la capelă, ferestrele vor avea grătare (gepflossene Gitter)*

¹⁹ Hanul se afla pe locul actualului restaurant Mc Donald's, din centrul orașului. Egidius Ienowein, a mai construit, în 1758, la comanda preotului minorit Szmolnik Angyel, Biserica romano-catolică *Sf. Anton de Padova*, cu o capacitate de 1200 de locuri, azi demolată.

²⁰ Pavel Vesa, 2012, op. cit., p. 22; Horia Medeleanu, 1986, op. cit., p. 10-16; Gh. Lițiu, op. cit., Arad, 1983, p. 488-493.

²¹ Horia Medeleanu, 1986, op. cit., p. 78-79.

5. Întreaga clădire va avea 8 uși duble cu zăvoare franceze cositorite, 2 uși ordinare, idem 1 ușă pt. pivniță.
6. În camere vor trebui să fie montate 3 sobe (mellirte Kuppelofen) similare cu cea din cabinetul Demnității sale Episcop.
7. Toate cele 5 camere vor fi pardosite cu dușumele, iar capela, antreul, bucătăria, cămara de alimente și coridorul vor fi pardosite cu cărămizi.
8. La partea posterioară a capelei, deasupra corului, se va construi un turnuleț, identic cu cel al I.P. Minoritis de aici, crucea și globul însă se vor procura de demnitatea episcopală.
9. Eu, S. Schivanovich, voi plăti la data specificată în bani gata ca avans, Domului E.I. 4900 Fl. Rh. precum și lemnele de foc necesare. Imediat după semnarea contractului 1000 Guldeni. La târgul annual Sf. Dumitru a treia 1000 Guldeni. A patra 1000 de guldeni, când șarpanta acoperișului va fi complet gata, iar restul de bani, 900 Guldeni, când clădirea va fi complet gata și voi primi cheile.

În 2 Expl., Arad, 15/26 Maji 1761

N.B. Sanctuarul, la cererea Demnității sale Episcop, să fie construit cu 1,1/2picior mai lung decât este prevăzut în plan

L.S. Synesius Schivanovics, Episcopul Aradului și Grs.

L.S. Egidius Ienowein, meșter zidar civil.

13/30 Maja, 1000 fl. 8/19 aug. 1000 fl. 28/marta/8apr. 1761

Akonto 1000 fl. 21 ian/1 febr.

În total cu cea de 100 fl. care a fost dat meșterului cărămidar, noi am dat 1000 fl. la 13 oct. 1763. Mi s-a plătit restul de 858 f. în bani gata. Idem pt. Sobe conform contractului a 14 f. total 42 fl.

Prin prezenta certific că am primit în realitate 900 fl.

Egidius Ienowein

Meșter zidar

Clauzele contractelor, nu au fost, însă, respectate în totalitate²².

Astfel, deși comanditarul, a preconizat inițial o clădire dreptunghiulară, dezvoltată pe beciuri boltite, cu parter și etaj, edificiul este cu un singur nivel. O dovadă a conceperii etajate a clădirii centrale, o constituie, mica încăpere alungită cu acces direct dinspre fațada vestică, rezervată casei scărilor. Adosată clădirii, spre sud se detașează biserica, cu un turn clopotniță, în stil baroc, imitație după cel al Bisericii Minorităților din Arad, iar în latura opusă, a fost

²² Gheorghe Lițiu, 1983, *op. cit.*, p. 488-493.

Conacul și paraclisul văzute dinspre est

amenajat un paraclis. În capătul curții în suprafață de 16 pe 9 stânjani, urma să se construiască un grajd, de 9/2 stânjani, necesar adăpostirii a 11 cai. Contractul mai prevedea, că episcopul Sinesie, urma să pună la dispoziție, lemnele pentru arderea cărămizilor, iar pentru restul materialelor și manoperă, să achite suma de 4.900 florini renani, plătiți în rate de câte 1000 florini. Ultima rată a fost achitată în 13 octombrie 1763, când au fost predate cheile construcției.

Conacul

Din dorința lui Sinesie Jivanovici, ca un act de fidelitate pentru imperiu, exteriorul edificiilor sale, a fost construit în stilul baroc, oficial, al vremii. Conacul face corp comun cu biserica, marcând prin absidă și un alt paraclis interior, un plan orizontal în forma literei U, deschisă spre est. Aspectul de conac este subliniat atât prin forma fațadelor, orientate spre est și vest, cât și prin șarpanta din lemn cu învelitoarea din țigla solzi.

Fațada dinspre răsărit, este prin ornamentația sa bogată, cea mai impunătoare. Ușoara undă de spectacol specific barocului, este dată de abia perceptibilul decroș, din partea sa centrală, împodobit cu volute²³ și amplificat prin pilaștri, care flanchează ferestrele. Întreaga suprafață este dominată de un fronton, cu o fereastră circulară în mijloc. Este împodobit cu un motiv deco-

²³ Detaliu arhitectonic cu caracter decorativ, în formă de spirală, care imită vrejul de acant, invenție a artiștilor, plantei naturale, lipsindu-i vrejurile și cărceii.

Conacul, fațada principală

rativ format din aceleași elemente spiralate, care susțin o mitră arhierescă. Deasupra ferestrelor, se desfășoară o cornișă bogat profilată, care estompează înălțimea, scoțând și mai mult în evidență detaliile decorative spiralate și mitra episcopală.

Fațada de vest, cu excepția turnului bisericii, este tratată prin cinci formate dintr-un semicerc (*în plin centru*), sprijinite pe stâlpi masivi și care se deschid larg spre un coridor cu specific mănăstiresc²⁴.

Fațada de nord, este cea mai săracă în ornamentație. Monotonia este perturbată de patru ferestre prevăzute cu cornișă în segment de cerc și intrarea la pivniță, închisă cu ușă metalică..

Toate ferestrele, au fost prevăzute, spre exterior, cu grilaje din fier profilat pătrat, întregind astfel, efectul estetic și nota de securitate a ansamblului de clădiri. Grilajele sunt tratate ornamental, cu un ornament plat nelimitat. Drept schelet servesc barele întretășute pe baza unui fond de rețea rombică.

²⁴ Același element arhitectonic se mai poate întâlni la mănăstirea Bezdin, Maria – Radna, dar și la unele locuințe din Arad.

Conacul, azi *Muzeul de artă religioasă medievală* (vedere dinspre curte)

În interior, conacul a fost conceput, cu opt încăperi spațioase dispuse pe două rânduri, care comunică între ele, fiind orientate, în mod egal, spre răsărit și apus. Acestora li se adăuga, în colțul de nord-est, un alt paraclis, de mici dimensiuni. Două încăperi centrale mai ample, alăturate, aveau rol de reprezentare, cea dinspre răsărit fiind destinată chiar, ca și sală de consiliu, sau mese oficiale. Alte încăperi erau folosite ca dormitor, cameră de lucru și pentru a asista la slujba religioasă, cu ajutorul fereastrei-balcon, practică în zidul paraclisului²⁵.

Astfel, se presupune, că încăperea pentru odihna episcopului, era cea din nord-vest, precedată de camera de lucru (birou). Pardoseala din podele de brad, zidurile groase zugrăvite simplu, pe bază de var, ofereau locatarilor, un oarecare confort, în toate anotimpurile anului. Toate încăperile, au fost boltite și decorate din stucatură, cu elemente decorative baroce, care le conferea un plus de eleganță, potrivite importanței clădirii.

Pivnița boltită, se întinde sub întreaga suprafață a conacului, oferind un spațiu suficient și o temperatură constantă, necesară păstrării alimentelor.

²⁵ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului, Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca 2006, pag. 226.

Paraclisul – *Sfântul Simion Stâlpanicul*

Asimetric față de corpul conacului, în partea de sud-est, se ridică turnul bisericii, în axul căruia, sub un ancadrament dreptunghiular, cioplit din gresie, se află ușa de intrare. Deasupra ei, se deschide o fereastră, cu arc în plin cintru, ușor evazat în partea inferioară. Golul ferestrei, este marcat de o cornișă, cu profil triplu, ondulată, realizându-se astfel, rudimentar, dar în scop ornamental, *motivul scoicii*, cu cochilii pectiniforme (genul *Pecten*). Pe verticală, construcția prezintă, în spirit baroc, două registre suprapuse, delimitate de o cornișă bogat profilată. Deosebirea dintre ele, este subliniată de capitellurile pilaștrilor de la colțuri, ionice la registrul inferior și corintice la cel superior, care-i dau robustețe și echilibru. Sub acoperișul, turnului de forma unei farfurii întoarse, cu învelitoare din tablă, se desfășoară două cornișe, al căror trasee înscriu la mijloc, printr-un joc al curbelor, *motivul ceasului*. În ambele registre, pe cele patru fețe ale turnului, sunt practicate câte o fereastră, cu arc, în plin cintru, surmontate de o cornișă de aceeași formă. Linia ondulată

Paraclisul

a acesteia, preluată de volutele capitellurilor și celelalte cornișe, de sub acoperiș, generează elanul calm, ascensional al turnului, făcând din ele podoaba arhitectonică a întregului ansamblu²⁶.

Fațadele dinspre est și sud sunt tratate simplu. În porțiunea care corespunde naosului, monotonia peretelui, de formă poligonală, este întreruptă printr-o ușă, cu ancadrament dreptunghiular, ce are deasupra o fereastră cu deschidere în arc și o cornișă decorată cu motive fitomorfe. O altă deschidere, asemănătoare, este practică în dreptul stranei. Pe suprafața exonartexului, se află o fereastră dreptunghiulară, de mici dimensiuni.

În interior, planul bisericii, prezintă structura bazilicală, caracteristică lăcașurilor de cult ortodoxe. Spre răsărit, masa altarului, cioplită în marmură

²⁶ Horia, Medeleanu, 1986, *op. cit.*, p.11.

roșie, cu picioarele în formă de baluștri²⁷, sculptate cu figuri decorative, este adăpostită în absida circulară din spatele iconostasului. Tot aici, pe latura de nord a zidului interior, proscomidierul, încadrat în zid, este executat din aceeași marmură roșie. Sub nișă, a fost incizat, numele ctitorului: *PREOSVE-CENII GOSPODIN SINESII JIVANOVICI EPISCOP ARADSCHI VELICO VARADSCHI, HALMAJSKI I PROCIA*, adică *Presfințitul Domn Episcop Sinesie Jivanovici, al Aradului, Oradiei Mari, Hălmagiului și al celorlalte*. Stilul rococo, cu motive ornamentale în formă de scoică, contrastează cu nota austeră a incintei, dominate de prezența unor pilaștri, încadrați în zidul de nord și de sud. Pe ei se sprijină bolta, care spre răsărit, coboară în semicalotă. Aici o nișă, în plin cintru, marchează locul tronului arhieresc, iar spre nord-vest, sculptat din același material, în formă de scoică (cochilie din familia Trochoidelor), așezată pe un picior, se află spălătorul²⁸.

În fața prestolului, au fost depuse rămășițele pământești a patru episcopi arădeni, reînțuși aici, în 1861, după demolarea vechii catedrale, cu hrumul Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, aflată, pe locul ocupat astăzi de Liceul Moise Nicoară²⁹. Sub o lespede de marmură roșie, prinsă la cele patru colțuri cu sigilii de plumb, își dorm somnul de veci: Pahomie Knejevici (1770-1783)³⁰, Pavel Avacumovici (1787-1815)³¹, Nestor Ioanovici (1829-1830)³²

²⁷ Colonete scunde cu baza cu baza și capitelul simplu, ale căror fusuri se caracterizează printr-o puternică bombare a părții inferioare, profilate în forme caracteristice diferitelor stiluri (Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București 1976, p. 44).

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Gheorghe Ciuhandu, revista *Hotarul*, anul II/1935, nr. 7; Horia Medeleanu, 1986, *op. cit.* p. 12

³⁰ Pahomie Knejevici (1770-1783), fiul primarului ortodox al Budei, Petru și al soției sale Sara. A absolvit studii umaniste la Universitatea din Halle. Ca episcop al Aradului, a continuat inițiativele lui Sinesie Jivanovici, în apărarea Ortodoxiei în părțile Bihorului, fiind inițiatorul, unui puternice opinii favorabile zidirilor și renovărilor de biserici, inclusiv repararea Reședinței de vară a Episcopiei, din Gai. După o scurtă boală, a trecut în cele veșnice, la 8/19 mai 1783, averea sa intrând, în totalitate, în proprietatea Episcopiei Aradului. (Pentru detalii, vezi Pavel Vesa, 2007, *op. cit.*, p. 65-74).

³¹ Pavel Avacumovici (1787-1815), egumen de Bezdin, a fost ultimul ierarh sârb în scaunul eparhial al Aradului. A desfășurat o puternică activitate pentru stimularea interesului românilor în jurul soborului. A celebrat în Catedrala din Arad, Sfânta Liturghie, deschiderea Preparandiei de la 3/15 noiembrie 1812, fiind considerat de mulți un Mecena al literaturii române, iar de alții, un corupt. (*Ibidem*, p. 78-82).

³² Nestor Ioanovici (1829-1830), Primul episcop român al Aradului, originar din Făgăraș, egumen al mănăstirii din Carloviț și Bezdin (1816-1824). Deși a luat măsuri energice pentru disciplinarea clerului de mir, a fost dorit și iubit de credincioșii eparhiei (*Ibidem*, p. 83-89).

și Gherasim Raț (1835-1850)³³. Suprafața cea mai mare, îi revine naosului, mononavat, fără abside laterale, fapt motivat prin destinația sa, de paraclis al unei reședințe episcopale. Zidurile laterale sunt flancate, atât în partea din spre altar, cât și spre naos, de pilaștri cu profil simplu, care susțin arcele corespunzătoare. Încăperea este în felul acesta împărțită, printr-un arc *mâner de coș*, (toartă de paner)³⁴ în două travee boltite, decorate, fiecare, cu câte un medalion în stucatură. Pe peretele din stânga al bisericii, aproape de altar, a fost practică o fereastră, folosită de Sinesie Jivanovici, pentru a asista, în perioadele de slăbiciune trupească, din reședința sa de alături, la slujbele religioase.

În fața altarului, sub o lespede însemnată cu o cruce în interiorul unei stele și fixată în cuie mari din fier, se află mormântul ctitorului lăcașului, episcopul Sinesie Jivanovici.

Pronaosul are o formă aparte, prin curbura largă a absidei din spre nord. Construcția greoaie a cafasului destinat corului, este târzie, probabil, din secolul al XIX-lea, după ce construcția a devenit Biserică de cartier³⁵. Spațiul de sub turn, de formă pătrată, este construit din trei fragmente boltite separat, secțiunea centrală asigurând accesul în pronaos. În tinda bisericii se află o cruce mare de marmură, adosată de zidul susținător al turnului. În urma lucrărilor de restaurare din 1986, a apărut ipoteza că inițial, turnul a fost construit liber, dezvoltându-se în decroș față de ansamblul bisericii și conacului, spațiul de sub el, ca un pridvor, fiind deschis spre nord, sud și vest³⁶. Acest lucru i-a conferit o și mai mare impozanță, care a fost diminuată prin adaosurile ulterioare care au dus la înglobarea lui în ansamblu.

Iconostasul, realizat din lemn de tei, evocă vag stilul neoclasic. Intrările în altar, sunt flancate de patru coloane iar pe cele 3 registre sunt fixate 22

³³ Gherasim Raț (1835-1850), preot și protopop la Peșteș (Bihor), profesor la Institutul Teologic din Arad, a fost cel mai devotat episcop al Aradului, din secolul al XIX-lea, dedicat cauzei românilor, militând pentru emanciparea națională și bisericească, disciplinarea clerului și suprimarea abuzurilor. A sprijinit acțiunile pentru separarea de ierarhia bisericească sârbă de la Carloviț, opunând rezistență și presiunilor, pentru introducerea limbii maghiare în administrația bisericească. A organizat cu succes, primul Sinod Eparhial, convocat din inițiativa liberă românească (*Ibidem*, p. 90-130).

³⁴ Este vorba de arcul cu trei centre, folosit frecvent în perioada de tranziție de la gotic la Renaștere, considerat un semielipsoid (Franz Sales Meyer, *Ornamentica*, I, București 1988, p. 70).

³⁵ Horia, Medeleanu, 1986, *op. cit.*, p. 13; Existența cafasului, adăugat ulterior construcției, care se sprijină pe stâlpi mai puternici, nu reprezintă un argument suficient pentru a demonstra că a fost conceput un pronaos, distinct de naos; Veronica, Crișan, *op. cit.*, p. 42, nota 12.

³⁶ Horia, Medeleanu, 1986, *op. cit.*, p. 13.

icoane. Ușile împărătești, de inspirație rococo, cu ornamentică fitomorfă, constând din vrejuri și flori de trandafir, presărate cu scoici, în tehnica trafor, sunt superior realizate artistic față de ușile diaconești, mai simple.

În descifrarea iconografică, calea revelației merge de sus în jos. În registrul superior înălțimea este dominată de *Cruce*, cu chipul răstignit al *Mântuitorului*, flancată de *Maica Domnului* și *Sfântul Apostol Ioan*, sub care erau prezentate portretele celor 12 apostoli, având în centru *Deisis*. În registrul din mijloc apar: *Maica Domnului*, *Izvorul Tămăduirii*, *Cina de taină*, *Pogorârea Duhului Sfânt*. Registrul de jos este cel al personajelor venerate sau icoanele împărătești: *Sf. Ioan Botezătorul*, *Maica Domnului cu Pruncul deasupra norilor*, *Isus Hristos cu cruce deasupra norilor* și icoana de hram, *Sfântul Simion Stâlpnicul*³⁷. Icoanele sunt mult mai mari și așezate la o înălțime potrivită, pentru a putea fi cinstite direct de către credincioși, prin sărutări, plecăciuni și semnul crucii. Pe lângă pictura de pe iconostas, în biserică existau atârinate pe perețele de la strana stângă, două icoane, una reprezentând pe sf. Ierarh Nicolae, datată 1792, iar cealaltă reprezentând pe Maica Domnului, datată 1837.

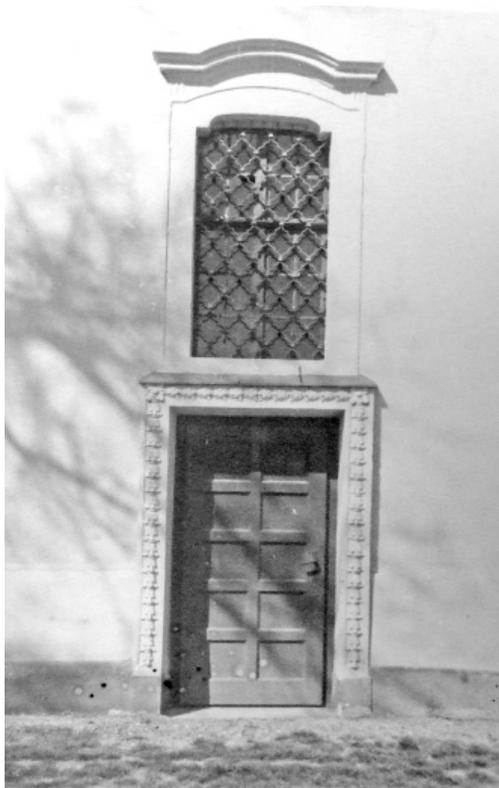
Pictura, realizată de *Ștefan Tenețchi* (?-1798)³⁸, nu a fost semnată, dar datată cu anul 1767, pe icoana de hram, dreapta jos. Stabilit la Arad, ca simplu chiriaș, în anul 1748, tânărul *Ștefan Tenețchi*, un pictor iconar deja format, și-a cumpărat după puțin timp, în acest oraș, o casă în care și-a întemeiat familia. Prin studiile de la Kiev și Academia de Pictură de la Viena, alături de simțul său artistic deosebit pentru culoare și modelare, a devenit, în scurt timp, un reprezentant de frunte al expresiei baroce. Arta sa, realizată timp de cinci decenii în centre bănățene importante, Podgoria Aradului și Munții Apuseni, i-a adus suprema împlinire, bunăstare și prestigiu, astăzi fiind considerat primul și cel mai reprezentativ pictor al Banatului acelor vremuri. Opera lui, este rezultatul folosirii, în pictura eccleziastă de rit răsăritean, pe lângă elementele tradiționale și o deschidere spre arta apuseană, pe care a asimilat-o și adaptat-o la canoanele erminiilor bizantine³⁹. Ea poartă, de fapt, amprenta tuturor caracteristicilor artei de tranziție de la arta tradițională bizantină, la cea barocă. Modul de tratare al volumelor, modelul rafinat al chipurilor, cărora le dă expresie, atmosfera de lirism a peisajelor de fundal, se constituie într-o formulă stilistică aparte⁴⁰.

³⁷ Pavel Vesa, 2006, *op. cit.* p. 226.

³⁸ Horia, Medeleanu, *Pictorul. Ștefan Tenețchi, Viața și opera*, în CCES-MJA, Ziridava XV-VI, Arad 1987, p. 357-378.

³⁹ *Erminia picturii bizantine, manual de iconografie creștină*, organizat și sistematizat după Vechiul și Noul Testament, bazat pe practica pictorilor de la Muntele Athos.

⁴⁰ Icoana nu este legată de arta portretului. Dacă există vreo asemănare, aceasta nu este decât de natură ideală, icoana fiind, înainte de toate, o reprezentare a realității transcendente și suport al meditației.

Paraclisul, detalii ornamentale

Nepotul său de frate, Gheorghe Tenețchi, pictor baroc, portretist cunoscut în epocă, după ucenicia făcută în atelierul unchiului său, și-a desăvârșit studiile la Viena.⁴¹

Lucrarea nu a fost plătită atunci, suma de 200 fl. fiind achitată artistului, în 1773, adică, după moartea lui Sinesie Jivanovici.⁴² Ampla lucrare din Gai, cunoscută ca fiind cel de al patrulea iconostas, pictat în ordine cronologică, după Galșa (1749), Bezdin (1753) și Blaj (1765), este apreciată azi, atât sub aspectul concepției cât și în privința iconografiei, ca fiind cea mai *occidentală* din întreaga sa operă⁴³. Comanditarul, legat prin privilegiu de Casa Austriacă, receptiv stilului oficial al vremii a îngăduit pictorului o manieră renașcentistă a înfățișării iconelor. Tipul de înger cu înfățișare feciorelnică, Maica Domnului în chip de mamă atentă și iubitoare,

forma apuseană, drapajul veșmintelor, detaliile feței unor personaje, ies din canoanele practice până atunci. Din repertoriul său atât de bogat, se mai desprinde, sfântul cu înfățișare virilă, cu părul lins despicat prin cărarea din creștetul capului, înveșmântat într-o mantie largă cu învolburare neliniștită. Un alt element novator al pictorului, este peisajul de fundal: râul, copacul cu frunziș bogat, dealul, care sunt redată în volum, cu emergențe la pictura apuseană tridimensională.

Din păcate, în ultimii ani, iconostasul pictat de Ștefan Tenețchi, a fost înlocuit cu altul nou, iar biserica repictată astfel, încât nu se mai armonizează cu vechiul edificiu ecleziastic.

⁴¹ Liubovije Cerovici, *Sârbii din Arad și de pe Valea Mureșului*, Novi Sad, Arad, 2007, p.373.

⁴² Horia, Medeleanu, 1987, *op. cit.* nota 148, p. 372.

⁴³ *Ibidem*, p. 378.

Episcopul Sinesie Jivanovici, a cheltuit sume importante pentru înzestrarea bisericii și reședinței, cu mobilier și obiectele de cult necesare. În turnul clopotniță a așezat un ceas, iar în apropiere a amenajat o grădină. Comenzile la aurar, gravor pentru lămpi și ferecături, dulăpior, icoane și legături de cărți, nu erau doar pentru reședința din Gai ci și pentru paraclisul *Bunavestire* din Arad. Printre odoarele achiziționate atunci sunt dicherul și trucherul din argint, păstrate la sediul Episcopiei⁴⁴.

Destinul Ctitoriei lui Sinesie Jivanovici

Biserica, încă de la început, nu a îndeplinit doar rolul de paraclis episcopal, ci și lăcaș de închinăciune pentru enoriașii de rit greco-ortodox, risipiți prin smârcurile Gaiului. Matricolele secolului al XVIII-lea, ale bisericii *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Arad*, pentru botezați și morți, confirmă acest lucru⁴⁵. Astfel, până la despărțirea arhierescă din 1866, paraclisul a ținut locul bisericii parohiale atât pentru ortodocșii sârbi cât și pentru cei români, din Gai. După această, paraclisul revenind exclusiv românilor le-a servit ca biserică de mir, până în 1936, când, prin construirea unui nou lăcaș de cult, și-a pierdut din importanță.⁴⁶

După moartea episcopului Sinesie Jivanovici, survenită la doar 57 de ani, în 1768, ctitoria sa din Gai, a traversat o perioadă plină de lipsuri⁴⁷. Primele reparații au fost organizate de episcopul Pahomie Cnezevici (1770-1783), care la Anul Domnului 1783, a renovat ctitoria lui Sinesie Jivanovici, numai din banii, cărăușitul și palmele preoțimei. Sub episcopul Pahomie, fiecare preot contribuia cu câte 12 florini pe an pentru întreținerea reședinței.⁴⁸

La 13 septembrie 1815, un grup de preoți, a reclamat Adunării Comitatului Arad, că episcopul Pavel Avacumovici (1786-1815) a ruinat reședința episcopiei din Gai, i-a vândut obiectele aparținătoare și clopotul din turnul bisericii. Deși a încasat veniturile pământurilor episcopale, nu a reparat paraclisul și conacul, deoarece a vândut materialele de construcție pregătite în acest scop, iar o parte din ele, le-a folosit pentru edificarea unei clădiri din curtea sa și pentru plata arhitectului⁴⁹.

⁴⁴ Pavel Vesa, 2012, *op. cit.* p. 23.

⁴⁵ Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească*, Arad, 1986, p. 7.

⁴⁶ În 1870 a fost sfințită Biserica Ortodoxă Sârbă cu hramul *Schimbară la Față*, iar în 1936, a fost sfințită Biserica Ortodoxă Română, cu hramul *Nașterea Maicii Domnului*

⁴⁷ Pavel Vesa, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpnicul, de la Arad-Gai, ctitorie a Episcopului Sinesie*, în revista *Legea Românească*, anul XXIII, nr. 1 ianuarie-martie, 2012, p. 20.

⁴⁸ *Idem*, 2007, *op. cit.*, p. 70, 71.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 81.

În anul 1835, când, Gherasim Raț, a ajuns episcop al Aradului, așezământul din Gai era fără îngrădătură și aproape părăsit. Se pare că în timpul Revoluției de la 1848 și moșia arendată Judelui suprem al districtului Arad, Ioan Vank, a avut mult de suferit⁵⁰. Nemulțumit de purtarea acestuia, arhimandritul Patrachie Popescu, administrator al Episcopiei Aradului, a arendat altcuiva terenul, pe Ioan Vank muștrându-l aspru printr-o scrisoare⁵¹. Corespondența dintre acesta și Patrachie Popescu, administratorul episcopiei, zugrăvește la nici un veac de la ridicarea ei, jalnica stare în care se afla ctitoria lui Sinesie Jivanovici. Lucrările de reparații ale clădirilor, au început, abia după 1857, sub episcopul Procopie Ivașcovici⁵² (1853-1873), odată cu exproprierea vechii Reședințe Episcopale de pe Malul Mureșului din Arad.

Deși la solicitarea, preotului paroh Vasile Olaru, Comitetul Parohial Ortodox Român din Arad (centru), a aprobat, în 1891, transferarea de la Biserica Catedrală, în Gai a policandrului vechi din lemn, care, la acea dată era scos din folosință⁵³, situația construcției, devenită biserica ortodocșilor români din cartier, nu s-a îmbunătățit. În 1895, preotul-paroh din Gai, Mihai Lucuța, raporta Protopopiatului, că biserica (capela) Sfântul Simion Stâlpnicul, se afla într-o stare foarte slabă.

Mai mult, în 1924, după exproprierea a 109 jugăre și 1035 stânjani pătrați, suprafață dată în arendă forțată, moșia Episcopiei și implicit veniturile Episcopiei, s-au redus la o fermă organizată în cinci sole, cu o suprafață de 100 jugăre (aprox. 50 ha.).

Reparații sumare, la biserică, au mai fost executate și în 1926, de către preotul ortodox român Nicolae Ionescu, împreună cu enoriașii săi⁵⁴.

După construirea, în 1936, a Bisericii Ortodoxe Române din Gai, viața religioasă a reședinței ctitorite de Sinesie Jivanovici, a încetat pentru două decenii.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, în perioada anilor 1944-1945, domeniul episcopal, fiind situat în apropierea vechiului drum Arad – Variaș – Domegyhaza – Oroshaza – Budapesta, a fost pe direcția invaziilor și acțiunilor militare, care aveau ca țintă Aradul. Din septembrie 1944, în aceste edificii, s-au instalat pentru patru luni, trupele unei unități sovietice.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 227.

⁵¹ *Idem*, 2012, p. 20

⁵² De numele episcopului Procopie Ivașcovici se leagă clădirea vechii Catedrale din Arad, cu hramul *Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*. În 1873, l-a urmat în scaunul mitropolitan, pe Andrei Șaguna.

⁵³ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D.117/1891, fila 72

⁵⁴ AN Arad, Fond *PMA*, 1926-1930, D.47/1926, fila 57.

Conacul, detalii de feronerie

La plecarea armatei de ocupație, în ianuarie 1945, toate clădirile au rămas ruinate, iar recolta anului 1943/1944, a dispărut din depozite. Dacă, pentru distrugerea edificiilor, poartă răspunderea trupele sovietice, furtul produselor, vitelor, instrumentelor și mașinilor agricole, a fost opera locuitorilor din Gai, care în scurtul timp de la plecarea militarilor, până la sosirea Administrației eccleziaste au jefuit în totalitate vechea reședință episcopală. Au dispărut: uneltele de grădină (foarfeci, fierăstrie, greble, sepe, etc.), uneltele de grajd și vitele, alte diferite unelte și matriale pentru construcții (roabe, cântare, scări, găleți, căldări, etc.), mijloace de tracțiune și harnașamente (trăsuri, hamuri, scripeți, etc.), diverse obiecte gospodărești (lanțuri, jghiaburi, adăpătoare, curele etc.) și mașini unelte (prășitoare, pluguri, grape, batoze pentru sfărâmat porumbul, nicovale și alte piese de fierărie, cultivatoare, etc.).

Asupra clădirilor, deteriorate, trebuiau să se realizeze intervenții majore, pentru a putea fi salvate și redată funcționalitatea. În devizul întocmit la 10 martie 1945, de arh. Ioan Marinca din Arad, str. Sarmisegetuza nr. 34, se aprecia că valoarea lucrărilor se ridică la suma de 1.610.000 lei. S-a constatat că pridvorul reședinței, a fost distrus de mașini, iar geamurile vechiului conac sparte, cu tocurile ferestrelor smulse, feronerie de pe mobilier demontată, iar instalația electrică distrusă. Au dispărut vechile sobe din teracotă, bur-

lancele, jghiaburile pentru apa de ploaie și numeroase țigle de pe acoperiș. Deteriorări importante au fost constatate și la paraclis. Trebuiau înlocuite scaunele și celelalte piese de mobilier, iconostasul reparat și fixat pe vechiul loc, iar lemnăria ferestrelor turnului baroc refăcute. Lucrările trebuiau extinse și asupra locuinței servitorilor, grajdului și magaziei, pătulelor, cotețului pentru porci și păsări, împrejmuirilor, fântânilor, etc. necesare activităților economice ale episcopiei.⁵⁵ În același an, Episcopia, a predat întreaga moșie din Gai, cu o suprafață de 100 jugăre, pentru a fi lucrată în sistem de dijmă, Penitenciarului din Arad, care s-a angajat în schimb, să păzească terenul și bunurile preluate.

La 13 aprilie 1955, episcopul Andrei Mageru (1936-1960), cu aprobarea Sfântului Sinod, a acordat Așezământului Ecclesiastic statutul unei mănăstiri de maici, vechiul așezământ, găsindu-și astfel o nouă împlinire. Un an mai târziu, arhimandritul Ilie Cleopa (1912 – 1998), a pus bazele organizării sale din punct de vedere spiritual și tipiconal.

După 1975, pe cheltuiala Episcopiei, au fost organizate importante lucrări de consolidare restaurare și modernizare a întregului spațiu construit, care au continuat pe parcursul mai multor ani. În vara anului 1986, au început ample lucrări de restaurare a întregului ansamblu ecclesiastic consemnate într-o pisanie fixată în interiorul paraclisului (**Anexa 1**). A fost adusă de la Seliște și instalată, în apropiere Biserica din lemn Sfinții Apostoli Petru și Pavel, s-au construit Paraclisul de vară, Poarta monumentală cu turn și amenajate curțile interioare. Un nou corp de chilii și o trapeză s-au edificat începând cu 1999, iar la sfârșitul anului 2002, cu binecuvântarea episcopului Timotei Sevcicu, s-a pus piatra de temelie a unei noi biserici, cu trei hramuri, fiecare fiind în legătură cu Maica Domnului.

Biserica din lemn, Sfinții Apostoli Petru și Pavel

În partea de sud a conacului-biserică, a fost strămutată în anul 1986, de pe dealul cimitirului din Seliște (de Mureș), Biserica de lemn *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*. Satul, este situat în comuna Petriș din estul județului, pe Valea Mureșului, în apropierea șoselei Deva – Arad. Aici s-a născut, și-a petrecut copilăria și adolescența, compozitorul și folcloristul, Sabin Drăgoi (1894-1968). Autor de opere, lucrări simfonice, corale și colinde, Sabin Drăgoi, este unul din promotorii Școlii Naționale de muzică contemporană, inspirată din folclor.

⁵⁵ Vezi: Adresa dr. Andrei Mageru, episcopul Aradului, către Primărie, prin care solicită recalcularea taxelor și impozitelor comunale asupra moșiei din Gai, Inventarul cu mașini și unelte dispărute, Devizul arh. Ioan Marinca din 10 martie 1945, în AN Arad, Fond PMA, 1918-1947, D 35/1945, fila 1-15.

Deși, pe stâlpul din stânga al ancadramentului ușii din sud a bisericii este cioplită cu litere chirilice, inscripția: *SCRISAM EU POPA PETRU D(in) SELIȘCE MES...APR. 1775*, lăcașul de cult este mai vechi, acest reprezentând probabil data unei reparații sau a sfințirii sale. Aceasta, deoa rece, în urma vizitației canonice efectuate în același an, episcopul Sinesie Jivanovici, a menționat, că la Seliște, existau 33 de case și o biserică din lemn nouă, nesfințită, cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel, paroh fiind Petru, pomenit încă din anul 1745⁵⁶. De altfel, rolul și meritele acestui preot, sub a cărui păstorire s-a încheiat însăși comunitatea din Seliște⁵⁷, este menționat și în Pisania de la proscomidier aflată sub icoana *Punerea în mormânt*. Ea are următorul text: *P(omeni) G(ospodi KT(titori) PETRU EREI, MĂRINKA IOAN, IOSIF GHEORGHE, GROZAV, P(etru?) MĂRIE, BORIȚA, EREI IOSIF, EREI VASILIE, P(omeni) G(ospodi) ZUGR(avul FILIP, EREI PĂRĂSCHIE, NICOLAE ZUGR(av), RĂVECA, adică Pomeneste, Doamne ctitorii preotul Petru, Mărinka Ioan, Iosif, Gheorghe, Grozav, Petru? Mărieș, Borița, preotul Iosif, preotul Vasile, pomeneste doamne zugravul Filip, preotul Paraschiva, Nicolae Zugravul, Raveca (soția zugravului)*⁵⁸. În 1937, după edificarea în Seliște a actualei biserici din cărămidă, clădirea din lemn, veche de aproape două secole, a fost dezafectată cultului și părăsită. După aproape 60 de ani de uitare și nepăsare, de acolo, din cimitirul satului, biserica din lemn, a fost adusă în Gai, restaurată și așezată pe locul actual⁵⁹.

Un amănunt extrem de interesant referitor la proporțiile edificiului, îl constituie faptul că, fațadele sale laterale, sunt construite pentru a închide spațiul interior, în *stil românesc*. Fenomenul, ne amintește de Vitruviu⁶⁰, care rezintă ca înscris în această formă geometrică, omul cu brațele întinse⁶¹. Nu se poate ști, dacă metoda aproape generală, de punere în proporție a volumului bisericii, are o semnificație simbolică sau a devenit, pur și simplu, o regulă, aplicată de meșteri, prin tradiție sau rutină profesională. S-ar părea însă, că nu

⁵⁶ Pavel Vesa, *Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate*, Arad, 2000, p. 201; ID Suci, R. Constantinescu, *Caiet de dări bisericești (defter), al Episcopiei de Arad, în Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. II, Timișoara, 1980, p. 170; Ioan Godea, Horia Medeleanu, *Biserici de lemn din județul Arad*, Timișoara, 2009, p. 136.

⁵⁷ În anul 1728, în Seliște exista o singură casă, iar în 1743, nouă familii.

⁵⁸ Ioan Godea, Horia Medeleanu, 2009, *op. cit.* p.138; Pavel, Vesa, 2000, *op. cit.* p. 662..

⁵⁹ Din nefericire, amplasarea, la umbra turnului baroc, înalt și impunător, nu a fost cea mai potrivită, iar restaurarea a lăsat mult de dorit (Ioan Godea, Horia Medeleanu, 2009, *op. cit.*, p. 139).

⁶⁰ Marco Polio Vitruvius, arhitect roman, (sec I Î. Cr.), autorul lucrării *De arhitectura*, cel mai vechi tratat de specialitate păstrat, în care compară proporțiile din arhitectură cu cele ale corpului omenesc.

⁶¹ H.R.Radian, *Cartea proporțiilor*, București, 1981, p.170.

Biserica din lemn
Sfinții Apostoli Petru și Pavel

este vorba, doar de un simplu procedeu practic, deoarece, la o analiză mai profundă, sub aspect volumetric se constată că, cea de-a a treia dimensiune, adică lățimea bisericii, nu se află cu latura pătratului din fațada laterală, într-un raport întâmplător, ci de 1:1,5. Aceste proporții, exprimă în mod repetat, atât simbolul crucii, cât și elementele geometrice specifice: pătratul în plan și în secțiuni, iar în spațiu – cubul. Așadar, întregul volum al bisericii așezat pe pământ, este dimensionat pe baza ideii de pătrat, peste care se înalță patratul (cercul tamburului) turlei și emisfera cupolei, într-o fericită și ingenioasă îmbinare cu crucea greacă⁶².

Pereții sunt alcătuiți din trunchiuri de gorun, ciopliți în patru fețe și dispuși orizontal⁶³. Tălpile masive ale edificiului, au fost așezate pe o fundație din piatră, la colțuri, bârnele fiind îm-

binate în sistemul *coadă de rândunică*. Conturul exterior al bisericii, reprezintă un dreptunghi, terminat spre est, în locul ce corespunde altarului, printr-o absidă nedecroșată, sprijinită pe trei din laturile unui poligon, care-îdă, o formă relativ circulară.

Acoperișul, din șindrilă, unic pentru toată clădirea, cu excepția turnului, este orientat în mai multe ape. Decorul de creastă, compus de regulă din șindrile cioplite, lipsește, dar pe coamă, deasupra altarului este fixată o cruce. La absida exterioară, capătul bârnelor iese treptat în afară, sub streășină, formând chitoarele, o consolă dublă asemănătoare aripilor unui fluture. Ele sprijină streășina largă, servind în același timp ca decor. Turnul, bine proporționat, a cărui înălțime de la sol până la baza crucii din vârf, este de 11,15 m,

⁶² *Ibidem*, p. 165.

⁶³ Este vorba de sistemul *Blockbau*, mai vechi, cu bârnele așezate orizontal, prin care se consuma o mare cantitate de material lemnos. În Europa s-a folosit până în secolul al VI-lea (vezi: Paul Petrescu, *Considerații asupra raporturilor, dintre arhitectura rurală și cea urbană în sud-estul Europei în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în: *Studii și cercetări de istoria artei*, Seria artă plastică, tomul 17, nr. 2, București, 1970, p.219-245).

are la bază forma prismatică, cu lemnul fasonat așezat vertical. În secțiune orizontală apare tot ca un pătrat. Pe fiecare latură a paralelipipedului, sunt practicate câte două ferestre dreptunghiulare, fără sticlă. Deasupra unui trunchi de piramidă care servește ca acoperiș, se ridică coiful, alcătuit, sub influența barocului, din doi bulbi suprapuși, de forma cepei, inegali, ca mărime, realizați din șindriliță. În vârful turnului pe un trunchi de con, este montată crucea metalică (fier). Acesta nu servea de clopotniță, deoarece aceasta, deși exista, nu făcea parte din corpul clădirii, ci era alături, ca o construcție separată. Atât pentru acoperiș cât și la turn s-a folosit tehnica construcțiilor în paiantă, importată din vestul Europei⁶⁴.

Paraclisul și Biserica din lemn
(foto Ștefan Șandor, 2005)

Dimensiunile bisericii, deși modeste, de 11,10 m lungime și 4,90 lățime, conferă construcției echilibru, astfel încât, la locul ridicării inițiale, pe dealul cimitirului din Săliște, domina întregul spațiu. Monumentalitatea îi este asigurată nu prin dimensiune ci prin respectarea ideii arhitectonice și proporții.

Lumina, care pătrunde cu greutate și care crează o atmosferă semiobscură, este asigurată prin patru ferestre: două în naos, în dreptul stranei cantonilor și două în altar, pe laturile N-E și S-E. Cele vechi, erau cu sticle mici, cu transparență redusă, montate pe benzi de lemn verticale și orizontale care se întretaiau.

Spațiul interior este împărțit în pronaos (tindă), despărțit de naos (navă), printr-un perete incomplet, cu înălțimea de un metru și iconostasul, cioplit grosolan, din scânduri groase de gorun. Pronaosul, este acoperit cu tavan drept, construit pe patru grinzi încrucișate, care formează și baza turnului. Bolta semicilindrică de deasupra naosului, este mai joasă deasupra solei. Din punct de vedere tehnic, acolo unde începe bolta, pereții interiori au fost consolidați prin câte o bârnă orizontală, care trece prin navă și leagă pereții

⁶⁴ Sistemul Fackwerc, sau al construcțiilor în paiantă, constituie o expresie a economiei lemnului și creerii unor edificii mai ușoare și suple. În Europa a început să se folosească după secolul al VI-lea. (vezi, Paul Petrescu, *op. cit.* 1970, p. 219-245).

de la nord la sud și pe care se sprijină câte un semicerc din lemn. Plafonul altarului este drept, dar boltit semicilindric în partea centrală și ceva mai jos decât naosul.

În partea de vest a navei, a fost ridicat ulterior un balcon pentru cor⁶⁵.

Intrarea în biserică, se face prin cele două uși, cu înălțimea redusă, plasate pe latura de vest, spre pronaos și spre sud cu deschidere direct în naos. Cele vechi, aveau probabil un zar primitiv de lemn, care, se deschidea cu o cheie confecționată din același material

Doar altarul și iconostasul bisericii sunt pictate, fără a se cunoaște cu precizie data realizării acesteia, dar în mod cert, de zugravii Filip din Lugoj și Nicolae din Lupșa Mare, în timpul păstoririi preotului Vasile (Popovici), ultimul citat, în pisană amintită. Filip este menționat în Catastiful bisericii Adormirea Maicii Domnului din Lugoj (1759), ctitoria obercnezeului Gavrilă Gurean, el fiind trecut printre cei care au contribuit la ridicarea acestui lăcaș de închinare din Banat. Lucrarea de la Seliște este una de final a carierei sale artistice. Ea dovedește să autorul avea cunoștințe temeinice, în știința caligrafierii formelor, tipologia, stilizarea drapajului, redarea figurii lui Iisus, a tronului său, cu soclul decorat în forma crucilor alcătuite din triunghiuri unite prin vârfuri și frunze de acant. De asemenea, siguranța desenului, care surprinde complexitatea barocă a veșmintelor, constituie un argument solid, că preotul – zugrav Filip, era familiarizat cu pictura brâncovenească, pe care a aplicat-o în lucrările sale.

Cel de-al doilea zugrav, Nicolae de la Lupșa Mare, sau Nicolae Bădău, provine dintr-o zonă a Munților Apuseni, care a demonstrat, prin meșterii formați aici, excelenta fuziune a tradiției artistice locale, cu barocul brâncovenească. Marile teme abordate în pictura sa: *Ciclul Patimilor*, *Sfânta Treime*, *Coborârea în Iad*, surprind cu finețe trăsăturile psihologice umane, atitudini și ipostaze, cunoscute dar redată într-o viziune accentuat decorativă. Desenul are suplețe, prin contururile sale clare, chiar dacă culoarea este aplicată în tente plate. Din punct de vedere cromatic, atenția lui s-a îndreptat spre obținerea pe suprafețe mari a unor luminozități, necesare unor interioare, de regulă, mai întunecoase. În ultima parte a vieții se pare că s-a stabilit în satul Julița, pe Valea Mureșului.⁶⁶

⁶⁵ În general, la bisericile din lemn, construcția corului este de dată recentă, nu înainte de secolul al XIX-lea (Coriolan Petranu, *Monumentele istorice ale județului Bihor*, Sibiu, 1931, p. 13).

⁶⁶ Ioan Godea, Horia, Medeleanu, 2009, *op. cit.*, p. 204.

Munca acestora s-a desfășurat separat și anume: Filip a zugrăvit iconostasul și icoana *Punerea în mormânt* de la proscomidier, iar Nicolae – friza Ierarhilor și icoana Deisis⁶⁷ de pe pereții absidei altarului. Conlucrarea celor doi pictori bisericești, relevă atât elementele specifice din zona Munților Apuseni, cât și influența zugravilor de formație postbrâncovenească. Astfel, preotul Filip, folosește, cu predilecție roșul permanent, ocrul, negrul și verdele păstăii de mazăre, preferat de postbrâncoveni, în timp ce Nicolae, a lucrat în special cu albastru, verde cald și roșu adânc ce tinde spre roșu englezesc⁶⁸.

Bolta bisericii a fost descrisă în anul 1856 de protopopul Ioan Cefan al Vărădiei de Mureș⁶⁹ astfel: *Ceritul⁷⁰ bisericii e de lemn, cu scânduri de brad, cercuite și vopsite cu farbă vânătă, cu nenumărata mulțime a stelelor, pe care se află și o icoană de căpetenie cu chipul Mântuitorului nostru⁷¹, privind spre noi, din lăcașul său prea înalt.*

Pictura iconostasului se desfășoară pe două registre. Primul redă șirul celor 12 apostoli, întrerupt la mijloc de icoana care-l reprezintă pe *Isus Hristos pe tron*, în ipostază de învățător și judecător, iar al doilea, prezintă, în medaioane, pe cei 12 proroci, având în centru, pe un fundal arhitectural, scena Răstignirii și anume *Iisus pe cruce*, cu Maica Domnului, însoțită de una din sfințele femei⁷², în stânga, iar în dreapta pe Sf. Apostol Ioan și un soldat cu sulia. Icoanele împărătești, pictate de zugravul Filip, nu s-au păstrat, deși ele existau în 1925, când Coriolan Petranu⁷³ fotografiind iconostasul, le-a reprodus în cartea sa.⁷⁴

⁶⁷ Deisis, (rugăciune), reprezentarea lui Iisus pe tron, în chip de judecător, între Maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul, ca mijlocitori, care se roagă pentru iertarea păcătoșilor.

⁶⁸ Ioan Godea, Horia Medeleanu, 2009, *op. cit.*, p. 139.

⁶⁹ Cele mai vechi cunoștințe despre protopopiatul de la Vărădia de Mureș, există din anul 1728 și trebuie puse în legătură cu grănicerii de pe Valea Mureșului și privilegiile ilirice. În anul 1890, este desființat.

⁷⁰ Ceritul, adică bolta, asemănătoare cerului.

⁷¹ Iisus Hristos Pantocrator (Ioan Godea, Horia Medeleanu, 2009, *op. cit.*, p. 137).

⁷² Maria Magdalena, sau Maria din Magdala.

⁷³ Coriolan Petranu (1893-1945), fiul profesorului Ion Petranu de la Preparandia din Arad. Doctor în Filozofie la Universitatea din Viena (1917), Conferențiar (1922) și apoi profesor, la Catedra de Istoria artei a Universității din Cluj. A fost un important specialist al istoriei arhitecturii românești din Transilvania și luptător pentru ocrotirea patrimoniului muzeistic transilvănean. Lucrările sale *Bisericile de lemn ale românilor ardeleni* (Sibiu 1934), *Noi cercetări asupra bisericilor din Ardeal* (București 1936) și valoroasele studii despre *Bisericile de lemn din județul Arad* (1927) sau *Monumente istorice ale județului Bihor. Bisericile de lemn* (Sibiu 1931, au fost deschizătoare de drumuri pentru cunoașterea patrimoniului bisericesc din Eparhia Aradului (*Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică* (1918-1948), Arad 2006, p. 373).

⁷⁴ Coriolan Petranu, *Bisericile din lemn din județul Arad*, Sibiu, 1927, fig. 24.; Ioan Godea, Horia Medeleanu, 2009, *op. cit.*, pag.194.

Iconostasul Bisericii din lemn *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*

În altar, se mai observă *Punerea în mormânt pictată de Filip* și pictura de bună calitate a zugravului Nicolae. Acesta îi prezintă în picioare, pe un fond albastru ceruleum, sub un șir de arcade, pe ierarhii: *Sf. Ierarh Petru din Alexandria, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur, neidentificat, Sf. Nicolae, Sf. Arhidiacon Ștefan*.

Deasupra ferestrei dinspre nord a altarului, este înfățișată tema *Iisus în potir*, iar deasupra celei din sud, *Sfânta Năframă*. De asemenea, este importantă scena *Deisis*, reprezentată printr-un tron înalt, flancat de volute ornamentale, cu frunze mari de acant care evocă somptuozitatea decorativă a unor icoane similare celor brâncovenești de peste munți.

În iunie 2011, o echipă de dulgheri – tâmplari din Gârda (județul Alba), condusă de Valentin Dig, din care mai făceau parte: Marin Dobra și Alin Lazea, a efectuat lucrări de reparare a bisericii, care au constat din, schimbarea acoperișului, turlei și a altor elemente din lemn, ale construcției degradate.

Biserica nouă: *Veșmântul, Brâul și Acoperământul Maicii Domnului*

La 1 decembrie 2002, se punea Piatra de temelie a noii biserici, care la decizia arhiepiscopului Aradului Timotei Sevcicu, are trei hramuri: *Veșmântul*

Maicii Domnului (2 iulie)⁷⁵, *Brâul Maicii Domnului* (31 august)⁷⁶ și *Acoperământul Maicii Domnului* (1 octombrie).⁷⁷ Propunerea a fost făcută de Obștea maicilor mănăstirii care a dorit ca noul lăcaș de cult să fie închinat Sfintei Fecioare. Aceasta, deoarece, înainte de toate, se consideră că Fecioara Maria, este sursa de alinare cea mai milostivă, cea mai demnă de încredere, plină de compătimire pentru fragilitatea omenească, care nu ține seama de legi și sentințe, gata să vină în ajutor fiecărui necăjit.

În mijlocul tuturor nedreptăților, jignirilor și relelor fără sens, ea este singura care nu te abandonează niciodată. Izvorul puterii și bunătații ei izvorăște din aceea că Sfânta Maria, este legată într-un fel

PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române la Târnosirea așezământului ecleziast (2011).

⁷⁵ Data depunerii de către frații Galvie și Candid, a Veșmântului Preacuratei Fecioare, Născătoare de Dumnezeu, în Biserica Vlaherniei din Constantinopol, obținut de cei doi, de la o bătrână dintr-un sat din apropierea Nazaretului – Galilea. (*Proloagele*, iulie, Craiova, p. 6).

⁷⁶ Pomenirea punerii în Sfânta Raclă, a cinstitului Brâu al Preasfintei de Dumnezeu Născătoarei, la Biserica din Halcopatria și a minunii realizate de acesta, asupra împărătesei Zoe, soția lui Leon cel Înțelept (886-912) (*Proloagele*, august, Craiova, p.85) Cinstitul Brâu, țesut de Maica Domnului și dăruit Sfântului Apostol Toma, s-a păstrat la Ierusalim, apoi în Capadochia și Constantinopol. În anul 458, a fost depus la Biserica din Vlaherne. După vindecarea miraculoasă prin puterea Cinstitului Brâu, a împărătesei Zoe, soția lui Leon cel Înțelept (886-912), aceasta l-a cusut cu fir de aur și l-a așezat în Raclă, moment consemnat la 31 august. Apropierea de români, a acestui odor, este deschisă de Neagoe Basarab, prin ridicarea la Mănăstirea Kato Xenias din Athos, a unui paraclis, cu hramul Brâul Maicii Domnului, reparat în 1794, tot cu bani românești și întregită prin racla de argint, confecționată în Țara Românească în secolul al XVIII-lea, în care se păstrează un fragment din odorul sfânt. În 1813, Brâul Maicii Domnului de la Vatoped, a fost adus în Țara Românească, pentru îndepărtarea ciumei, readus în 2001 și 2008.

⁷⁷ Sărbătoare creștină, ținută la 1 octombrie, în amintirea Arătării Sfintei Fecioare, în Biserica Vlahernelor din Constantinopol, unde, după tradiție, i se păstrau: Veșmântul, Omoforul și o parte din Brâul Său (*Proloagele*, octombrie, Craiova, p. 4.).

sau altul de fiecare din făpturile Trinității, centrul vieții spirituale, care stă la baza ideologiei creștine.

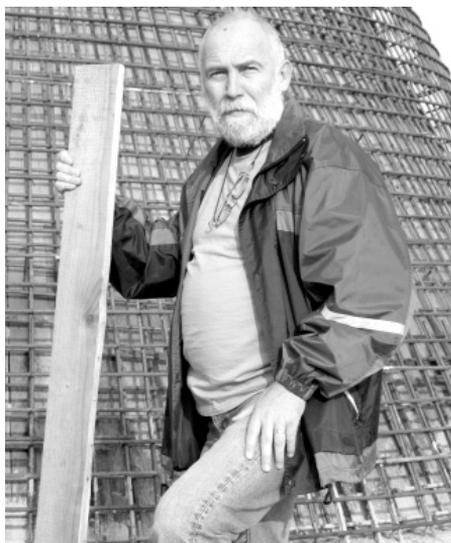
Târnosirea așezământului ecleziastic a fost oficiată în 25 septembrie 2011, de PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, căruia i s-au mai alăturat înalții ierarhi: IPS Timotei – Arhiepiscop al Aradului, PS Gurie – Episcopul Devei, PS Lucian – Episcopul Caransebeșului, PS Daniil – Episcopul Românilor din Serbia, PS Șofronie – Episcopul Oradiei, PS Siluan – Episcopul Românilor din Ungaria, PS Nicodim – Episcopul Severinului și Strehaiei, PS Luchian – Episcopul Sârbilor din Ungaria și România, PS Paisie – Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei. Slujba de târnosire, a început cu înconjurarea și miruirea bisericii, urmată de spălarea și sfințirea mesei altarului. Alături de cei peste 5000 de credincioși, la sărbătoare au participat oficialități locale, parlamentari, reprezentanți ai partidelor politice. La finalul Sfintei Liturghii, oficiate în paraclisul de vară, renovat și modernizat, au fost evidențiate persoanele care au contribuit la ridicarea noului lăcaș de cult, cărora le-au fost oferite diplome și distincții.

Impozantul edificiu, desfășurat pe o suprafață de peste 1000 m.p., a fost proiectat, în anul 2000 de către un colectiv de specialiști, de la SC *Renovatio Nova* SRL Arad, alcătuit din arhitecții Șandor Ștefan⁷⁸, Sergiu Dinulescu-

⁷⁸ Ștefan Șandor (n. 20 august 1951), arhitect diplomat, absolvent al Facultății de Arhitectură din Timișoara (1970-1975; 1990-1993), membru al Ordinului Arhitecților din România, Uniunea Națională a Restauratorilor (UNRM), Asociația de Ocrotire a Monumentelor din Transilvania *Kelemen Lajos*. Este distins cu Ordinul *Sanctus Stephanus Magnus* din partea Patriarhiei Ortodoxe Române, pentru Biserica Mănăstirii din Gai. În 1992, împreună cu arh. Șerban Gubovici și colectivul format din sing. Liviu Hanțu, tehn. Adrian Pătrașcu, au înființat Biroul de Arhitectură SC *Renovatio Nova* SRL cu specific de proiectare generală în arhitectură și lucrări de conservare-restaurare a clădirilor cu valoare de patrimoniu. A realizat lucrările: Studiu de monument, Conservare-restaurare și punere în valoare a Ansamblului *Casa Hirschl-Teatrul Vechi* Arad (proiectant 1992-1995); Conservarea, modernizarea și predarea în circuitul turistic al Hotelurilor *Aradul* și *Crucea albă* (Șef de Proiect, 1994 -1999); Catedrala Ortodoxă Română din Caransebeș (Șef de Proiect 1995-2004); Parcul Reconcilierii Româno-Maghiare din Arad (Șef de Proiect, 2002-2004); Restaurarea Bisericii din Ostrov (Județul Hunedoara, 1992); Proiectarea Bisericii Ortodoxe Române Șega II – UTA (1993); Micălaca zona 5 (Arad 1995), Lupești –Vărădia de Mureș (1995), Curtici (1995); Extinderea Bisericii Ortodoxe Române din Macea (1993); Restaurarea Bisericii Ortodoxe române din lemn (Leșnic-Hunedoara, 1994), a Bisericii Mănăstirii Ortodoxe Sârbe de la Bezdin (1994), a Mănăstirii Râul de Mori (Jud. Hunedoara, 1994); Proiectarea Căminului pentru persoanele cu handicap Crucea Malteză (Dorobanți 1994-1995); Restaurarea Mănăstirii Ortodoxe Române din Hodoș-Bodrog (Bodroglul Vechi-Zădăreni, 1996); Restaurarea Fațadei Bisericii Ortodoxe Române din Șoimoș-Lipova, 1997); Conservarea și restaurarea clădirii Bibliotecii Județene și a Secției de Artă a Muzeului Județean

Ioana⁷⁹, Felfoldi Tunde și sing Liviu Hanțiu, pentru rezistență. Societatea, înființată în 1993, este binecunoscută în Arad, mai ales ca autoare a studiilor culturale, care sub genericul *Hist Urban*, se referă la conservarea patrimoniului istoric și arhitectural arădean. În cei 18 ani de activitate, firma a executat în Transilvania și Banat, lucrări de proiectare în diferite domenii: locuințe familiale, hoteluri, restaurări de monumente istorice și altele.

Biserica, cu lungimea de 47,9 m și lățimea de 20,8 m, a fost ridicată, pe un teren slab, care a impus, ample lucrări de consolidare. Fundațiile, continue, au fost turnate din beton și izolate, pe întreaga lungime. Clădirea, cu o capacitate de 800 persoane, se compune din pridvor, nava și altar.

Arhitectul Stefan Șandor (2005)

(1998); Construirea corpului stăreției cu chilii la Mănăstirea *Sfântul Simion Stălpnicul* (1999); Proiectarea Bisericii ortodoxe Române cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae – Brețcu (Covasna 1999); Consolidarea Turnului Medieval, *Cula Ciacova* (1999); Conservarea și restaurarea Bisericii Ortodoxe Române Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Tulgheș (Harghita, 1999); Restaurarea fațadei Casei Parohiale Evanghelice Slovace din Nădlac (1999); Extinderea Bisericii Ortodoxe Române din Strada 6 Vânători, (Arad, 1999); Biserica Ortodoxă Română din lemn de la Bodrogul Vechi (Pecica, 2000); Sediul Organizației Crucea Malteză, str. Bogdan Voievod (Gai 2000); Restaurarea fațadei palatului Cultural (2003); Conservarea și restaurarea Bisericii Ortodoxe Sârbe din Ceacova, Reamplasarea Monumentului Sfintei Treimi în fața Teatrului de Stat (2004) și Aradul Nou (2007), Renovarea a fațadelor Clinicilor de Dermatologie, Oftalmologie și ORL (2006); Restaurare și reparații la clădirea Primăriei Arad, Școala Generală nr. 2, Școala Forestieră din Aradul Nou (2007) Liceul *Frații Neuman* (2008), Liceul *Csiky Gergely* (Arad, 2008); Realizarea conceptului *Hist Urban* pentru reabilitarea Centrului vechi al Aradului și numeroase altele

⁷⁹ Dinulescu-Ioan Sergiu (n. Cluj-Napoca 18. nov. 1973), arhitect, fiu de intelectuali specialiști din domeniul chimiei. Absolvent al Liceului Gheorghe Lazăr din Sibiu, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Facultatea de Arhitectură, și-a luat licența în Belgia cu o temă din domeniul urbanismului. În 2002 a organizat împreună cu soția (arhitect), firma de arhitectură *Geometrica*, specializată în lucrări de imobile industriale, locuințe și urbanism: fabrici, hale industriale, sedii de firmă (Takata Petri, Sistronyms, Roco, Naval Est, Transilvania Textile), blocuri de locuințe (Arad, Craiova, Sibiu, Cluj-Napoca)

Sing Liviu Hanțiu (2006)

bire a suprafețelor interioare. În paralel, Cornel Benjamin Țica, împreună cu Vasile Țica, au realizat din piatră naturală, scările, pardoseala și brâul lăcașului de cult.

Conducerea amplelor lucrări artistice realizate, în tehnica frescă, pe o înălțime de până la 30 m, a fost asumată, de pictorul bisericesc *Petru Botezatu* (n. la Focșani – Galați, la 18 iulie 1940). Născut la Focșani-Galați, în 18 iulie 1940, după absolvirea Institutului de Arte Plastice din București în 1968, a fost timp de zece ani, profesor, la Școala Generală din Vălenii de Munte. În 1977, a debutat în pictura religioasă, după o specializare, sub auspiciile Patriarhiei Române, având ca și conducător artistic pe Ion Taflon. Sunt remarcabile din această perioadă lucrările realizate în bisericile din Bucea – Cluj (1980), Ieud – Maramureș (1981), Capela *Seminarului Teologic* din Cluj-Napoca (1984). După un deceniu, în 1987, s-a refugiat în Austria, unde în scurt timp, a obținut aprecieri depline, încredințându-i-se lucrările de repictare a frescelor istorice de la *Maria Alm* – Salzburg. În 1989 s-a stabilit în Ottawa – Canada, unde și-a continuat activitatea artistică, impunându-se printr-o expoziție de mare succes. Reîntors în România, în 1994, a pictat frescele capelei *Mănăstirii Neamțului*. Câteva luni mai târziu, a fost invitat în SUA pentru a împodobi muralele unei

Costul total al lucrărilor depășește 3,7 milioane lei, sumă obținută prin donații de la credincioși, Guvernul României prin Secretariatul General pentru Culte, Consiliul Județean Arad și Primăria Municipiului. Planșeul, care este sub forma unei bolți cilindrice și cupole sferice, din beton, a fost acoperit de șarpantă, cu învelitoare din tablă, la înălțimea de 24,5m.

Structura turlei centrale, înaltă de 48,1 m, este mixtă: cadre de beton armat la naos și zidărie din cărămidă

În octombrie 2007, o echipă tânără alcătuită din Cora Botezatu, Mihuț Adrian, Ola Ionuț, Oanță Mihai, Rad Ioana, Anteraș Alexandra, a început amplele lucrări de împodo-

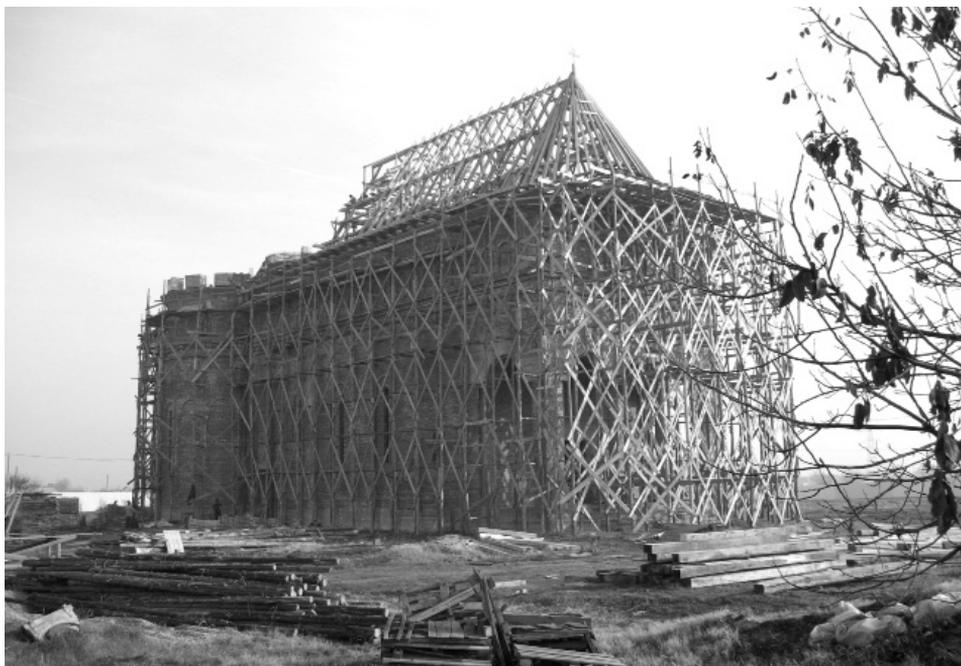
Muncitori pe șantierul noii biserici (2006)

biserici cu arhitectură renescentistă, de curând construită, la Facultatea de Teologie a Universității *Samford* din Birmingham – Alabama. În acest mediu spiritual, a rămas să lucreze în următorii cinci ani, concepând noi cicluri de sculptură și pictură cu tematică religioasă. În 2001 revine în România, pentru a picta noua Catedrală *Sfânta Vinere* din Zalău – Sălaj și pentru a restaura frescele vechiului Așezământ Episcopal cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din același oraș⁸⁰. Prin întreaga sa creație Petru Botezatu, dovedește marea artă pe care o promovează, impozantele sale ansambluri murale, icoanele și celelalte lucrări, remarcându-se prin prospețime și originalitate.

Pictura ce decorează interiorul, este organizată pe patru registre. Mijlocul cert de punere în proporție a compoziției picturii, este și în acest caz, inegalitatea înălțimii acestora. Aceasta, deoarece, în artele plastice, ca și în arhitectură, două egalități suprapuse, produc un efect vizual foarte neplăcut. În marea majoritate a cazurilor, ele se află într-un raport care variază între 1/radical din 2 sau 1/radical din 3 adică 1/1,618.

Se prezintă o amplă desfășurare, de acțiuni, întâmplări și portrete, asemenea unei frize, mai evidentă decât oriunde în altă parte, compozițiile fiind

⁸⁰ Calendar, 2010, Petru Botezatu, *Note biografice. Icoane și fresce.*

Santierul noii biserici (2006)

Ridicarea turnului (2006)

I.P.S. Timotei Seviciu – arhiepiscopul Aradului la Sfințirea crucilor

concepute sub semnul unei robuste monumentalități. În scenele din *Legenda Sfântă*, răzbat vii pasiuni umane și puternice impulsuri sufletești. Maniera de lucru, se caracterizează și ea printr-o libertate rar întâlnită.

Dimensiunile neobișnuit de mari ale scenelor biblice, au fost gândite în raport cu suprafețele foarte ample ale monumentului, înlesnind realizarea unor compoziții complexe, cu multe personaje dar cu păstrarea riguroasă a sensului narațiunii biblice.

În altar sunt prezentate scenele: *Maica Domnului cu Pruncul*, *Isus binecuvântând*, *Înălțarea domnului*, *Jertfa lui Cain și Abel*, *Cina Cea de Taină*, *Cina din Emaus*, *Împărtășirea apostolilor*. Alte scene biblice se desfășoară, într-o armonie deplină, pe pereții naosului: *Răstignirea Domnului*, *Nașterea Domnului*, *Întâmpinarea Domnului*, *Închinarea Magilor*, *Fuga în Egipt*, *Rugăciunea din Grădină*, *Biciuirea lui Isus*, *Intrarea în Ierusalim* etc.

În portrete, centrul de greutate al compoziției, adică centrul geometric al ovalului feței, a fost așezat, pe axa verticală a tabloului, dar la distanțe inegale de marginile lui orizontale. Figurile sunt conturate printr-o linie suplă și pli-

Biserica: *Veșmântul, Brâul și Acoperământul Maicii Domnului*

Istoricul Liviu Mărghitan și pictorul Petru Botezatu (2010)

nă de vitalitate, iar culorile luminoase sunt așternute ușor, creind o atmosferă imaterială. Sunt prezentate Sfintele Cuvioase și Mucenice: Marina, Natalia, Livia, Teofana, Paraschiva, Filofteia etc, Sfinții Mucenici și Cuvioși: Cosma, Adrian, Miron Isidor, Șofronie Victor, Anghel, Samson, Andrei, Marcel, Damian etc

Întreaga lucrare, dezvăluie calitățile limbajului artistic, desenul ferm, predilecția pentru forme clare, aproape geometrice. Având ca punct de plecare canoanele bizantine, printr-o distribuție echilibrată a suprafețelor și o gândire unitară, *Petru Botezatu*, a reușit să le adapteze, într-un raport armonnic, la particularitățile arhitecturale ale construcției. În felul acesta, mesajul scenelor fundamentale, cu înaltă valoare simbolică, se descifrează cu ușurință. În consens cu aceasta, unele scene și personaje se individualizează, prin renunțarea la hieratism, în folosul umanizării personajelor și exaltării sensului monumental.

Tâmpla, este structurată pe patru registre, cuprinzând portetele lui Isus Hristos, al Sfintei Maria, Arhangheliilor Mihai și Gavril, Sfinților Apostoli, Sfânta Treime, Cina cea de Taină.

Potrivit Dogmelor iconografice statuate de Erminiile ortodoxe, turla a fost rezervată reprezentării Bisericii Cerești, având pe boltă imaginea lui Isus Pantocrator, iar pe pereții tamburului, în registre inelare, se află serafimii, îngerii, profeții și apostolii. Bolta

este ilustrată cu portretele Sfinților Evangheliști, Isus Hristos și Maica Domnului.

Poarta monumentală

Accesul în curtea mănăstirii, se face azi prin partea de sud, a așezământului, ca o continuare a străzii Dunării. Dincolo de Ier, peste podul vechi din beton, se deschide cu un arc larg, gangul boltit, un semicilindru, ritmat de două dublouri. Acesta traversează central, de la nord la sud, parterul înalt al unei clădiri paralelipipedice, pe mijlocul căreia este supraînălțat un turn clopotniță cu înălțimea de 34,3 m. Întreaga construcție, evident contemporană, realizată din zidărie, acoperită cu tencuială albă, a fost concepută de arh. Ștefan Șandor și sing. Liviu Hanțu fiind edificată în două etape. Clădirea parterului, a fost construită în prima fază, de arhiereul – vicar Gherasim Hunedoreanul, în apropierea Bisericii din lemn fiind ornată în partea superioară, printr-un brâu de ocnițe dreptunghiulare, practicate în zid și arcuite în partea superioară. Construcția a fost demolată odată cu construirea noii porți cu turn-clopotniță, care, prin coiful său svelt, piramidal este de influență gotică. El are rolul de a marca accesul în incinta Mănăstirii. Conform tradiției, a fost ridicat pe o bază octogonală, suprapusă peste pătrate. Prin valoarea simbolică pe care ortodoxia o atribuie aspectului exterior al construcțiilor de biserici, el are un rol esențial. O singură turlă înseamnă credința într-un singur Dumnezeu, stăpân al Bisericii. Dar ea mai semnifică și năzuința spre înalt a Bisericii pământești, spre cea cerească, așa cum focul lumânării, își trimite flăcările în sus. Turla are în vârf o cruce, fixată într-o sferă ca simbol al suferințelor lui Cristos dar și al triumfului creștinismului în întreaga lume.⁸¹

Turnul, se sprijină pe o bază pătrată, de formă prismatică, conceput în patru registre, care se succed pe dimensiuni volumetrică din ce în ce mai reduse. Acest lucru a fost realizat atât din rațiuni constructive cât și din considerente estetice. Primele două, sunt de formă dreptunghiulară iar cel de al treilea este octogonal. Fiecare delimitează câte un nivel, cărora le corespunde, o încăpere. Ultimul de formă conică, evazat la bază și învelit în tablă de aramă, montată în fâșii verticale, întinse de sus în jos, constituie acoperișul.

Iluminarea încăperilor, se face prin ferestre, aliniată pe verticală, unele sub altele, fiind de formă circulară – sus, și dreptunghiulare dedesubt. Conturul lor este subliniat prin ancadramente profilate elegant și arcuite, vizibile mai ales la cel de-al doilea segment și la tamburul superior. Ele împlinesc, alături de coiful înalt, plastica decorativă a turnului.

⁸¹ Faensen Hubert, Ivanov Vladimir, *Arhitectura rusă veche*, București, 1981, p. 80.

Biserica *Veșmântul, Brâul și Acoperământul Maicii Domnului* (interior) – 2010

Expoziția permanentă: *Valori de artă veche românească*

Încă din 1925, episcopul Grigorie Comșa, de curând instalat, a propus, organizarea într-o sală a Palatului Cultural a unei expoziții permanente, chiar a unui muzeu, prin care să se prezinte publicului, obiecte de artă bisericească⁸². Ideea a fost reluată în 1930, prin invitația adresată Consiliului Eparhial pentru întocmirea tuturor demersurilor birocratice, necesare înființării Muzeului, adunându-se chiar în localul arhivei instituției, numeroase obiecte de preț din parohii, în localul arhivei⁸³. În 1932, se amână pe timp nedeterminat din lipsă de spațiu adecvat⁸⁴.

După câteva decenii, din inițiativa episcopului Teoctist Arăpașu (1962-1973), în anul 1964, în spațiile vechii reședințe ecleziaste, au început lucrările de amenajare a unei Expoziții permanente de artă veche bisericească. Inaugurată la 23 octombrie 1967, aceasta cuprindea exclusiv, obiecte de cult cu valoare istorică și artistică, din Colecția Episcopiei Ortodoxe arădene. În

⁸² AN Arad, *fond PMA*, 1925-1930, D 17/1925 fila 15

⁸³ ****Episcopia Aradului, în vremuri de răscruce istorică, 1918-1948, Arad, 2006*, p.366, 368.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 397.

Poarta monumentală (2010)

luna mai, 1972, obiecte vechi bisericești, de mare valoare culturală, au fost prezentate publicului arădean, sub forma unei Expoziții de manuscrise și cărți rare, organizate împreună cu Muzeul Județean, și Biblioteca Județeană⁸⁵.

Încurajați de succesul acestor manifestări, episcopul dr. Visarion Aștileanu (1973-1984), secondat de arhierul-vicar Gherasim Hundoreanul (1975-1985), au dezvoltat și mai mult activitatea muzeală. După reparațiile capitale efectuate la vechile clădiri și dezvoltarea ansamblului monahal, începând din 1980, în vechiul conac al episcopului Sinesie, s-a constituit *Depozitul de Concentrare a Patrimoniului Național*, pentru Eparhia Aradului.

La 7 august 1989, prin grija episcopului dr. Timotei Sevcicu, a avut loc festivitatea de inaugurare a *Colecției de artă veche românească*, organizat cu sprijinul Muzeului Județean din Arad

După 1989, numărul exponatelor a crescut, creindu-se astfel, o colecție autentică și valoroasă, formată din vechi lucruri bisericești, din secolele XVI-XIX, selecționate din întreaga Eparhie. Se urmărea, în felul acesta, pe lângă valorificarea lor culturală, asigurarea unor măsuri suplimentare de securitate și conservare a unui segment reprezentativ din creația artistică arădeană. Pe baza unei selecții riguroase, cele mai semnificative obiecte, sunt prezentate

⁸⁵ Pavel Vesa, *op. cit.*, p. 341.

și azi, sub forma unei Expoziții permanente cu valoare muzeală, deschisă publicului, încă din acel an. Ea cuprinde: carte veche, manuscrise, icoane, mobilier, obiecte de cult și alte obiecte cu valoare istorică.

O activitate deosebită, a desfășurat în acest domeniu Veronica Rujîța Crișan (n. în Gai, la 2 aprilie 1957) După absolvirea învățământului primar, la Școala de Jos, a celui gimnazial, la Școala de Sus și a Liceului Pedagogic *Dimitrie Țichindeal*, Veronica R. Crișan, s-a angajat, în 1977, ca învățătoare în comuna Felnac, județul Arad. În 1980, a trecut la viața monahală, devenind maică rasoforă, la Mănăstirea din Gai. Aici, inițiindu-se în domeniul istoriei și artei religioase din eparhia Aradului, a contribuit alături de specialiștii Muzeului Județean, la constituirea Expoziției permanente: *Valori de artă veche românească*, fiind numită, custode-gestionar și ghid pentru vizitatori.

Primind binecuvântarea episcopală, în 1988, Veronica Rujîța Crișan, s-a înscris la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, pe care l-a absolvit în anul 1992, întocmind, sub îndrumarea P.C. preot dr. Mircea Păcurariu, membru al Academiei române, lucrarea de licență: *Monografia Mănăstirii din Arad-Gai: Sfântul Simion Stâlplnicul*, studiu, tipărit în volum trei ani mai târziu⁸⁶. Din anul 1993, se află în SUA, unde a fost trimisă pentru a sprijini și supraveghea lucrările de construire a Bisericii Sfânta Maria, pentru românii ortodocși din New York.

Cartea este reprezentată prin vechi tipărituri românești, sârbești și slavone: *Cazania de la București* (1768), *Noul Testament* (de la Bălgrad, 1648), *Cartea românească de învățătură* (Cazania lui Varlaam, Vasile Lupu, Iași 1643), *Evanghelie învățătoare* (Mănăstirea Dealu 1644), *Triod* (Râmnicu Sărat, 1746), *Penticostar* (București, 1743), *Antologhion* (Râmnic 1737), *Molitvelnic* (Râmnic, 1758), *Psaltire* (Bălgrad-Alba Iulia, 1651), *Liturghier* (Târgoviște, 1713), *Triodin* (1726), *Psaltire* (Alba Iulia, 1751) sau cele transferate de la Centrul Eparhial Arad: *Chiriadromion* (Bălgrad-Alba Iulia, 1699), *Tâlcul Evangheliilor* (Coresi-Brașov, 1567?), *Învățăături* (Câmpulung, 1642), *Îndreptarea legii* (Târgoviște, 1652), *Pravila Sfinților sârbi* (Râmnic, 1761), *Evanghelie* (București, 1862), *Octoih* (Râmnic, 1712), *Evanghelie* (Snagov, 1697), *Evanghelie* (Lvov-Polonia, 1690), *Octoih* (Lvov-Polonia, 1700), *Arghir și Anadan* (legende hagiografice și texte apocrife, 1775). Evangheliile sunt ferecate cu argint aplicat pe catifea, realizate fie în diverse ateliere transilvane de la începutul secolului al XVIII-lea, sau la mănăstirea Prislop. Printre cele mai valoroase manuscrise, se remarcă: *Evangheliar*, *Apostol*, *Molitvelnic*

⁸⁶ Veronica Crișan, 1995, *op. cit.*, p. 102.

Expoziția permanentă: *Valori de artă veche românească*

(1542), *Sbornic românesc* (Țebea, 1705), *Ceaslov* (sec. al XVI-lea), *Acatistier* (Isaia de la Cozia, 1558).

Icoanele, în număr de 111, din care 15 de mari dimensiuni și 12 prăznicare, sunt pictate pe suport din lemn și sticlă și semnate de maștri iconari ai vremii: Ștefan Tenețchi, Ștefan Raetschi sau Dimitrie Bocorovici⁸⁷, Popa Simion din Pitești, Zugravul Stan, etc și zugravi anonimi din Munții Apuseni, din părțile Aradului. Pictura se înscrie în tema tradițională religioasă, fiind reprezentată prin portrete: *Sfântul Nicolae*, *Sfântul Ioan Botezătorul*, *Isus Hristos Pantocrator*, *Cuvioasa Paraschiva*, *Arhanghelul Mihai*, *Sfântul Evanghelist Ioan*, *Sfântul Mucenic Gheorghe*, Deisis, Maica Domnului în diferite ipostaze, sau Scene biblice: *Punerea în mormânt*, *Adormirea Maicii Domnului*, *Răstignirea*, *Bunavestire*, *Schimbarea la față*, *Sfinții 40 de muce-*

⁸⁷ Irma Ferencz, *Date cu privire la dezvoltarea picturii în orașul Arad și împrejurimile sale în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în Muzeul Județean Arad, *Ziridava, Studii și Cercetări*, Arad, 1968, p.48; Olga Dimitrievici, în lucrarea *Ștefan Tenețchi*, din *Rad Voivodanski Muzeia*, 1957, p. 13, îl prezintă pe Mihai Bocorovici, ca elev al lui Ștefan Tenețchi. Pictura *Fecioara și pruncul*, semnată de Dimitrie Bocorovici, aflată la Muzeul Județean Arad, e datată în 1775, semn, probabil, că în familia Bocorovici, au fost mai mulți pictori.

*nici din Sevastia, Nașterea Domnului, Soborul Arhanghelilor, Înălțarea Domnului, Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul*⁸⁸

Muzeul mai cuprinde alte obiecte de cult: cruci sculptate și filigranate, cădelnițe, cruci pentru masa epitropilor, potire, obiecte textile (veșminte, prapori, antimise), mobilier (scaune, uși împărătești și diaconești), chivoturi, etc. Printre obiecte se află mitra arhierescă din secolul al XVI-lea provenită de la mănăstirea Hodoș-Bodrog, o cădelniță de argint din secolul al XVII-lea, care a aparținut probabil lui Sava I Brancovici, episcopul Lipovei și al Ineului, cârja episcopului Dsinesie Jivanovici, prăznicarele din secolul al XVIII-lea ale vechii catedrale arădene, un antimis din 1697, care provine de la Constantin Brâncoveanu.

Întreaga colecție, se constituie într-o mărturie vie și argument solid asupra bogăției și rafinamentului, a existenței producțiilor artistice din părțile Aradului, în epoca feudală.

Obștea Mănăstirii

La 13 aprilie 1955, episcopul Andrei Mageru (1936-1960), cu aprobarea Sfântului Sinod, a acordat Așezământului Ecleziastic statutul unei Mănăstiri de maici. Vechiul așezământ, își găsește astfel o nouă împlinire. După câteva luni, la 30 august, a fost constituit Consiliul administrativ al mănăstirii aprobat programul obștei, condus de maica stareță Patricia Codău, și aprobat programul obștei atât pentru zilele de lucru cât și în sărbători⁸⁹ Un an mai târziu, arhimandritul Ilie Cleopa (1912-1998), a pus bazele organizării sale din punct de vedere spiritual și tipiconal.

Născut la Botoșani, dintr-o familie de oieri, Constantin Ilie, devenit Ilie Cleopa, a fost rasofor la Schitul Sihăstria (1929-1937), călugăr (1937-1941), loctiitor (1941-1944) și egumen al Sfintei Mănăstiri Sihăstria (1945-1949), stareț al Mănăstirii Slatina (1950-1956), povățuitor duhovnicesc al mai multor mănăstiri din Moldova. Arhimandritul Ilie Cleopa, este autor a numeroase: *Predici pentru monahi* (filocalice), *Îndreptare de spovedanie pentru arhieriei*, *Convorbiri duhovnicești*, *Predici la praznice împărătești și la Sfinți, de peste an*, lucrări de *Învățătură dogmatică pentru Biserica Ortodoxă*, *Versuri către Maica Domnului*, etc. La începutul anului 1956, retrăgându-se din ascultarea de Stareț al Mănăstirii Slatina, a participat într-o misiune religioasă la Timișoara și Arad. Cu acest prilej, a stat o perioadă de timp, în Mănăstirea din Gai, unde a veghiat asupra respectării rânduielilor duhovnicești. Chiar în

⁸⁸ Detalii, vezi: Horia Medeleanu, 1986, *op. cit.*; Veronica Crișan, 1995, *op. cit.*

⁸⁹ Pavel Vesa, 2012, *op. cit.*, p. 21.

prima zi, a sosirii sale, trăgând clopotul de Utrenie, credincioșii din preajmă, nefiind deprinși cu slujba de miezul nopții, crezând că este un semnal de incendiu, au chemat pompierii să stingă focul. Fiind invitați în biserică, arhimandridul Cleopa, a adus urarea, ca *focul care s-a aprins aici, la Mănăstirea din Gai, să nu se mai stingă până la sfârșitul lumii*.⁹⁰

În 1957, maica Patricia Codău, a inițiat, pentru cele aproape 20 de viețuitoare ale mănăstirii, o Școală Monahală, unde au predat, alături de părintele Ilie Cleopa, foștii profesori ai Academiei Teologice, desființate în 1948: Ilarion V. Felea, dr. Petru Deheleanu, dr. Gheorghe Lițiu, Atanasie Lipovan⁹¹.

Instituția, a funcționat până în 1959, când în urma Decretului 410, s-a dispus desființarea mănăstirilor și implicit a școlilor monahale, întregul personal fiind dat afară⁹².

Din 1975, prin purtarea de grijă și cu cheltuiala Episcopiei Aradului, s-au executat vaste lucrări de reparație, reconstrucție, conferind așezământului religios, o înfățișare nouă, modernă, cu edificii destinate să adăpostească stăreția, chiliile, camerele oficiale, trapeza și bucătăria. Au fost adăugate trei clădiri, în partea de nord, pentru ateliere, magazii, garaj și alte dependențe necesare.

Odată cu dezvoltarea Sfintei Mănăstiri, în 1999, după un proiect, realizat de SC *Renovatio Nova* SRL Arad (arh Ștefan Șandor, sing Liviu Hanțu), au fost construite și amenajate 22 chilii, dotate cu instalații sanitare și mobilier confortabil locuirii. De asemenea există posibilitate găzduirii a 10 oaspeți, în oricare perioadă a anului. Trapeza (sala de mese), cu o capacitate de 100 de locuri a fost pictată, în 2011, de Adrian Mihuț și Onuț Mihai, cu scene și personaje biblice conform Erminiei Ortodoxe. Astfel, pe suprafețele pereților și a boltei, se desfășoară, în culori plăcute, întâmplări din Noul Testament, ca: *Cina cea de Taină, Samarineanul Milostiv, Hristos trecând prin semănături, Cina din Emaus, Hristos arătându-li-se apostolilor în Marea Tiberiadei*, alături de portretele lui *Isus Pantocrator, Maica Domnului* sau ale unor sfinți ca: *Nicolae, Spiridon, Iosif cel Nou de la Partoș, Ioan Botezătorul* și alții

Programul Monahal al Obștei Mănăstirii, începe zilnic, la ora 7, cu slujba *Acatistului, Ceasurile Trei și Șase*, continuă cu *Sfânta Liturghie, Panahida* (Pomenirea Morților). Seara slujba, care începe la ora 18, cuprinde: *Ceasul Nouă, Vecernia, Pavecernița*, apoi, după o scurtă pauză, continuă, până la orele 11, cu *Mezonoptica, Utrenia și Ceasul Întâi*. Săptămânal, miercurea, creștinii, pot participa la *Sfântul Maslu*, iar vinerea, începând cu orele 18, la Slujbele de Dezlegări.

⁹⁰ Ioanichie Bălan, 2002, *op. cit.* p. 130.

⁹¹ Pavel Vesa, 2012, *op. cit.* p. 21.

⁹² *Ibidem*.

Unitatea de cazare

Starețele Sfintei Mănăstiri au fost: *Patricia Codău* (1955-1959), *Semfora Judele* (1959-1970, perioadă, în care viața monahală a fost restrânsă), *Heruvima Iacob*, sosită de la mănăstrea Remeți-Alba (1970-1980), *Eroftiea Avram* (1980-1984; 1991-2009), *Beniamina* (1984-1986), *Emanuela Erima* (1986-1991), *Magdalena Borteaș*, din Vladimirescu (2009 și în prezent).

Au fost ieromonahi, preoți-duhovnici: Sofronie Drincec (1995)⁹³, Siluan Manuilă⁹⁴ (1995).

⁹³ P.S. Șofronie Drincec (n. Arad, 1968), președintele ASCOR Timișoara (1991), tuns în monahism și hirotonit ieromonah la Mănăstirea Hodoș-Bodrog (1995), ieromonah la Mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpnicul* din Gai, a organizat Sectorul de Asistență Socială al Episcopiei Aradului (1997-1998), Secretar al Cabinetului Patriarhal (1998-1999), cel Dintâi Episcop Ortodox Român al Eparhiei din Ungaria (1999-2007), Episcop al Oradiei, Bihorului și Sălajului, din 2007.

⁹⁴ P.S. Siluan Manuilă (n. Lipova 1971), a fost tuns în monahism la Mănăstira Hodoș-Bodrog (1995) și hirotonit ca ieromonah în 13 decembrie 1995 la Mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpnicul* din Gai. În 1999 a fost numit protosingel și eclesiarh al Catedralei Episcopale din Gyula (Ungaria), iar în 2003 a primit Crucea Patriarhală și hirotonit arhimandrid. La 11 martie 2007, a fost ales Episcop al Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria.

Noua înfățișare a mănăstirii. Vechea poartă monumentală și împrejmuirea au fost demolate

În prezent, obștea mănăstirii, este alcătuită din: protosingelul Cleopa Jurj, ieromonahul Porfirie, monahia Avram Ierofteira (n. 1928) – proinstareță și stavrofor (purtător de cruce), monahiile: Iustina Hărdălău – econom, Suci Serafima, Filoftea Istrate, Polixenia Jarda, Onufria Bâscă – custodele Muzeului, Heruvima Ciobanu, Sebastiană Cameniță, Paisia Timiș, Eufrosina Mârzea, Mihaela Giurgi, Ioresta Velciev, Anisia Avram, Varvara Oancea, Anastasia Bulzan, Macrina Dârlea, Eufimia Mihai, Ecaterina Matei, Lucia Roșca – rasofor, Serafima Roșca, surorile: Maria Oanea, Lucia Briciu, Claudia Pleș.

Sub oblăduirea Ierarhilor de azi ai Aradului, ctitoria episcopului Sinesie Jivanovici, dezvoltată și modernizată, a devenit o vatră duhovnicească iradiantă. Obștea de călugărițe și surori, menține cu sârg rolul așezământului pe linia tradițională a Bisericii Ortodoxe Române, oferind vizitatorilor, un document viu, larg și cuprinzător asupra vieții spirituale din părțile Aradului, de-a lungul a trei veacuri.

Grădina decorativă

Fără a exagera cât de puțin, se poate afirma, că peisajul este originea și condiția supraviețuirii fizice și spirituale a trecutului, prezentului și viitorului

Protosingelul Cleopa Jurj (2010)

uman, deoarece include categoriile de spațiu, timp și existență. Ținând cont de această idee generoasă întreaga suprafață a Ansamblului Monahal, a fost împrejmuită și organizată sub formă de spațiu verde. În felul acesta, s-a realizat reintegrarea estetică a peisajului natural cândva abundent pe aceste locuri în grădină și parc. Mediul, delimitat astfel, artificial, prin împrejmuiți și plante cultivate, se prezintă, convenabil domesticit, pentru a arăta natural, fără să aibe însă toate cusururile sălbăticiiei. Pericolele previzibile nu depășesc anvergura unei invazii de buruieni, creșteri necontrolate sau atacurile unor insecte și fungi.

Începând din 2008, prin contribuția Simonei Pașca, spațiul a fost

gazonat, organizat prin alei și plantat cu specii decorative de arbori și arbuști. În parcul Ansamblului monahal, au fost identificate, 95 specii de arbori și arbuști⁹⁵, mare parte din ele fiind exotice, cultivate, pentru aspectul lor estetic, după cum urmează:

Gymnosperme (28 specii): *Abies alba* Mill (brad), *Abies nordmanniana* (Steven) Spach (Brad de Caucaz), *Cedrus spp.* (Cedru), *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murray bis) Parl. (Chiparos de California), *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murray bis) Parl „Aurea” (Chiparos de California auriu), *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murray bis) „Columnaris”, *Chamaecyparis lawsoniana* (A. Murray bis) „Ellwoodii”, *Chamaecyparis pisifera* (Siebold & Zucc) Endl. „Boulevard”, *Cupressus arizonica* Greene (Chiparos de Arizona), *Juniperus x media* Van Melle „Pfitzeriana Glauca”, *Juniperus chinensis* L. (Ienupăr chinezesc), *Juniperus horizontalis* Moench (Ienupăr orizontal), *Juniperus horizontalis* Moench „Blue Chip”, *Picea abies* (L) H. Karst (Molid), *Picea glauca* (Moench) Voss „Conica” (Molid conic), *Picea omorika* (Pancic) Purk (Molid sârbesc), *Pinus mugo* Turra (Jneapăn), *Pinus sylvestris*

⁹⁵ Identificarea a fost realizată, în 2011, de către dr. Ioan Don, directorul Grădinii Botanice Pavel Covaci din Macea.

Trapeza mănăstirii (2011)

L. (Pin silvestru), *Platycladus orientalis* (L.) Franco (Tuia, arborele vietii), *Taxus baccata* L. (Tisă), *Taxus baccata* L. „Fastigiata”, *Thuja occidentalis* L. (Tuia), *Thuja occidentalis* L. „Danica”, *Thuja occidentalis* L. „Fastigiata”, *Thuja occidentalis* L. „Globosa”, *Thuja occidentalis* L. „Rheingold”, *Thuja occidentalis* L. „Smaragd”, *Xanthocyparis nootkatensis* (D.Don) Farjon & Harder „Pendula”;

Angiosperme (67 specii): *Acer platanoides* L. (Paltin de câmp), *Acer platanoides* L. „Crimson King”, *Acer pseudoplatanus* L. (Paltin de munte), *Acer pseudoplatanus* L. „Atropurpureum”, *Actinidia chinensis* Planch. (Kiwi), *Artemisia abrotanum* L. (Lemnul Domnului), *Betula pendula* L.f. pendula, *Betula pendula* Roth (Mesteacăn), *Calluna vulgaris* (L.) Hull (Iarbă neagră), *Carpinus betulus* L. (Carpen), *Carpinus betulus* L. „Fastigiata” (Carpen fastigiat), *Catalpa bignonioides* Walter. (Catalpa), *Catalpa bignonioides* Walter „Nana” (Catalpa cu coroană globulară), *Cornus mas* L. (Corn), *Cornus colurna* L. (Alun turcesc), *Cotinus coggygria* Scop. „Royal Purple” (Scumpie cu frunza roșie), *Crataegus monogyna* Jacq. (Păducel), *Cytissus*

ssp., *Elaeagnus angustifolia* L. (Sălcioară), *Euonymus fortunei* (Turcz) Hand-Mazz „Emerald Gaiety”, *Euonymus japonicus* (Thunb) (Salbă japoneză), *Euonymus japonicus* (Thunb), *Aureomarginatus Forsythia suspensa* (Thunb) Vahl. (Forsiție, Ploaie de aur), *Fraxinus excelsior* L. Heterophilla Pendula (Frasin monofil pendul), *Fraxinus ornus* L. (Mojdrean), *Fraxinus ornus* L. „Meczek” (Mojdrean cu coroană globulară), *Gleditsia triacanthos* L. „Sunburst” (Glădiță), *Hedera algeriensis* Hibbert „Gloire de Marengo”, *Juglans regia* L (Nuc), *Koelreuteria paniculata* Laxm., *Magnolia soulangeana* Soul-Bod (Magnolia mov), *Magnolia kobus* DC (Magnolia), *Malus domestica* Borkh. (Măr), *Malus floribunda* Siebold ex Van Houte, *Morus Alba* L. (Dud alb), *Morus alba* L. „Globosa”, *Platanus acerifolia* (Aiton) Willd (Platan), *Populus nigra* L. (Plop nrgru), *Prunus armeniaca* L. (Cais), *Prunus avium* (L.) L (Cireș), *Prunus cerasifera* Ehrh. „Nigra” (Corcoduș roșu), *Prunus cerasifera* Ehrh. „Pisardii” (Corcoduș roșu), *Prunus cerasus* L. (Vișin), *Prunus domestica* L. (Prun), *Prunus laurocerasus* L. (Laurocires), *Prunus serrulata* Lindl. „Kazan” (Cireș japonez), *Pyrus communis* L (Păr), *Quercus rubra* L. (Stejar roșu), *Rhododendron catawbiense* Michx (Rododendron), *Rhododendron da-*

Mihai Takács, *Drumul spre mănăstire* (Pictură în ulei, 2010)

uricum L. (Rododendron), *Rhododendron japonicum* (A. Gray) Suring. (Rododendron japonez), *Rhus typhina* L. (Oțetar), *Robinia x margareta* Ashe., *Robinia pseudoacacia* L. (Salcâm), *Robinia pseudoacacia* L. „Bessoniana” (Salcâm cu coroană globulară), *Rosa ssp.* (Trandafir), *Salix alba* L. (Salcie albă), *Sorbus aucuparia* L. (Scoruș de munte), *Spiraea ssp.* (Cununiță), *Syringa vulgaris* L. (Liliac, Iorgovan), *Tamarix tetrandra* Pall. Ex M. Bieb. (Cătină roșie), *Tilia cordata* Mill (Tei pucios), *Tilia platyphyllos* Scop (Tei cu frunza mare), *Tilia tomentosa* Moench (Tei argintiu), *Ulmus pumila* L. var. *arborea* Litv. (Ulm de Turkestan), *Weigela florida* (Bunge) A.DC., *Weigela florida* (Bunge) A.DC. „*Variiegata*”.

În partea de sud est, se află, o baltă cu pește, un mic iaz format prin decopertarea și escavarea pământului. Este alimentat cu apă pluvială, în curs de colmatare, fiind invadat cu vegetație acvatică. Alături se află, un volier pentru păsări decorative, populat, cu exemplare indigene și exotice de: fazan auriu, rațe mandarine, porumbei, pițigoii, turturele, papagali.

Grădina decorativă (2010)

Alte lucrări de artă monumentală

În perioada anilor 1960-1995, în curte, a fost adăpostită și expusă **Crucea Martirilor Arădeni de la 1918-1919**. Monumentul a fost dezvelit la 17 mai 1936, în memoria victimelor riposteii vechii puteri, la aspirația de Unire, exprimată la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918. Inițiativa construcției a avut-o Filiala din Arad a Ligii Antirevizioniste Române. Așezată la capătul principalului bulevard al Aradului, aproximativ în sensul giratoriu din fața Noii Catedrale Ortodoxe, în spațiul numit astăzi, *Piața Drapelului, Crucea*, pe al cărei trunchi, au fost înscrise numele a 90 de eroi arădeni, s-a constituit atunci într-un simbol al jertfei, al izbânzii, dar și al iertării. La Arad, însă, ea se constituia, așa cum aprecia, episcopul Andrei Magieru și *într-o piatră de hotar, care vestește celor ce nu cunosc trecutul, că aici începe o țară zidită pe moaște de martiri*.

Cheltuielile au fost suportate prin contribuția Societăților *Înfrățirea*⁹⁶, *Cultul Eroilor*⁹⁷ și *Despărțământul din Arad al Astei*. Lucrarea înaltă de 5 m. (2,5/2.5/5 m.), a fost cioplită din andezit de Deva în atelierele Fraților *Rosa Adalbert* (1890-1958) și *Ferdinand*⁹⁸ (1897-1985) după planurile arhitectului *Silvestru Rafiroiu*⁹⁹.

⁹⁶ Asociația culturală *Înfrățirea*, a luat ființă în anul 1928, sub președinția lui Policarp Morușca, starețul Mănăstirii Hodoș Bodrog. Scopul Societății, corespunzător statutului era, organizarea propagandei cultural-naționale, antirevizioniste, prin conferințe publice, organul de presă *Aradul*, alte manifestări culturale: muzică teatru, cinematografe, etc. Acestea erau destinate în special tineretului, pentru formarea de personalități românești. (Virgil Valea, *Cultură și spiritualitate românească în Arad, în perioada postbelică (1919-1940)*, Arad, 2005, p. 224-229).

⁹⁷ Societatea *Cultul Eroilor*, filiala Arad, s-a înființat în anul 1927, în frunte cu generalul Anton Ioanovici. Activitatea era orientată în principal pe cinstirea sub diferite forme a memoriei eroilor căzuți în Primul Război Mondial. (Virgil Valea, 2005, *op. cit.* p. 223-224).

⁹⁸ Frații Rosza: Cioplitori în piatră, firmă de monumente funerare. Este vorba de cei doi frați Rosa: Adalbert (1890-1958) și Ferdinand (1897-1985), fiii italianului *Fabio Rosa* (1850-1923) cioplitor în piatră, stabilit în Arad din localitatea Magnago la sfârșitul secolului al XIX-lea. Specialiști în construcția monumentelor funerare aveau atelierul, pe Bd. Regele Ferdinand (Revoluției) nr.14, pe locul unde astăzi se află Oficiul Poștal Central. Firma, intitulată *Rozsa și Horvathh – Intreprindere de piatră mormântală și pietrărie*, a fost creată, la 15 mai 1921. Aici a fost continuată cu succes meseria de pietrar, din tată în fiu, timp de patru generații, devenind în timp, o *Marcă* de înalt prestigiu în lumea meșterilor pietrari. În județul Arad și împrejurimi se regăsesc numeroase monumente realizate în atelierul Fraților Rosza, (Rosza) (AN Arad, Fond *Tribunalul Județului Arad*, D 33/1921).

⁹⁹ Silvestru Rafiroiu, (n. Araci, Trei Scaune, 28 nov. 1903, fiul lui Gheorghe și Maria – Cioflec), Absolvent al Școlii Superioare de Arhitectură din București, după îndeplinirea stagiului militar la *Regimentul 7 Pionieri*, trecut în rezervă cu gradul de sergent TR (Termen

Iazul (2010)

În anul 1960 monumentul a fost demolat și depozitat la Mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpnicul* din Gai. În acest loc s-a amenajat o fântână arteziană, construcție ieftină, fără mari pretenții arhitecturale. Și aceasta a fost demolată în 1980, realizându-se sensul giratoriu din Piața Drapelului de azi.

În 1977, *Crucea* montată pe un soclu din beton, turnat la nivelul solului, putea fi văzută în grădina Mănăstirii din Gai, iar după doi ani, în 1979, a

---

Redus), a fost numit ca arhitect la Serviciul Tehnic al Primăriei arădene. După demisia sa din 31 august 1932, și-a deschis un atelier de arhitectură, pe str. Mureșului nr. 7, fiind autor a numeroase, clădiri de referință și monumente publice: Bisericile Ortodoxe Române din Micălaca Nouă, Vladimirescu, Agrișul Mare, Bata, Șofronea, imobilele de pe Strada Bălcescu nr. 2, Grigorescu, nr. 1. A realizat și câteva proiecte de amenajare urbanistică, mai cunoscut fiind cel referitor la *Crângul Orășenesc* (Păduricea), o *relicvă a naturii* care trebuia păstrată cu multă grijă. Mai mult chiar, el propunea extinderea spațiului verde de-a lungul Mureșelului, pe lângă Cartierul Funcționarilor până la Parcul de la Spitalul Județean mult mai extins în acea perioadă, iar Linia electrică îngustă Arad-Podgoria, ce trecea pe Calea Iuliu Maniu și avea stația finală la intersecția acestei străzi cu Bulevardul Revoluției (Gara Electrică), să fie prelungită pe stăzile: Coposu, Banul Mărăcine, spre Spitalul Județean, până la Obor. (Pentru detalii vezi Radu Măran, *Silvestru Rafiroiu (1903-1961)* în revista *Arhitectura*, nr. 6/2011, p.104-111.)

Crucea Martirilor Arădeni

fost așezată pe latura nordică a curții principale. Ulterior, pentru a o scoate și mai mult în evidență, sub conducerea ing. Ioan Olteanu, a fost ridicată deasupra unei construcții, simbol al unui izvor, dominând astfel, întregul spațiu.¹⁰⁰

Stilul de ansamblu este cel neo-brâncovenesc, crucea având toate muchiile realizate în basorelief sub forma unui brâu în torsadă, inscripții și simboluri. Capitelul este pătrat, iar streșina ornată cu crizanteme¹⁰¹ și cruci în volute fitomorfe stilizate. Lateral brațelor crucii este excizată floarea de mac,¹⁰² ca simbol al somnului, flancată de vrejuri fitomorfe. Forma literelor din inscripții sunt inspirate

din caracterele chirilice întreaga lucrare fiind cioplită cu mare finețe în roca andezitică dură.

În partea estică, spre Mureș, sub inscripția „*Slăvit să fie Dumnezeu*”, se află într-un chenar circular în torsadă, din centrul crucii, Stema mică a Regatului României, reprezentată prin acvila crucigeră cu sceptru și spadă. Scutul poartă însemnele provinciilor istorice, iar scutul mic central reprezintă emblema Casei domnitoare. Astfel în cartierul 1, din stânga sus, simbolul Țării

¹⁰⁰ Horia Truță, Dan Demșea, *Monumente de for public, însemne memoriale, construcții decorative și parcuri din județul Arad*, Arad, 2007, p. 14.

¹⁰¹ *Crizantema (Chrysanthemum indicum)* este o plantă decorativă, perenă, cu flori de mărimi și culori variate, al căror miros este caracteristic, plăcut. Este un simbol solar, asociat ideii imortalității și longevității. Este o floare a toamnei, chiar foarte târziu, a liniștii ce se așterne după terminarea muncilor și așternerea iernii. (I. Evseev, Timișoara, 1994, p. 50). Deoarece reprezintă un simbol al nemuririi, această plantă este mult cultivată pe morminte, pe care le împodobește mai ales de sărbătoarea catolică „*Ziua Morților*”.

¹⁰² *Macul (Papaver somniferum)*, este plantă anuală, cu flori mari și petale colorate în alb, roz, roșu sau violet. În tradiția mito-poetică e legat de somn și de moarte fiind un atribut al lui Hypnos, divinitatea somnului la greci, frate geamăn cu Thanatos – zeul morții. Uneori este considerat simbol al frumuseții, fetele și femeile frumoase sunt comparate cu floarea de mac. Semințele, mărunte, gălbuie, albastră, cenușie sau neagră, sunt prezente uneori în momentele de pomenire a morților. În unele legende, macul răsare din sângele unor eroi (I. Evseev, Timișoara, 1994, p. 97)

Românești este reprezentat printr-o acvilă cruciată însoțită la dreapta de un soare iar la stânga de lună (crai-nou). În cartierul al 2-lea Moldova este reprezentată printr-un cap de bour (negru), cu stea între coarne și însoțit la dreapta de un soare, iar la stânga de conturul unei lune. În cartierul al 3-lea, este prezentat simbolul pentru Oltenia și Banat, un pod întins peste undele apei, traversat de un leu. În partea superioară al celui de al 4-lea cartier, cel destinat Ardealului, o acvilă (neagră), iese dintr-o terasă, însoțită de soarele și luna. În câmpul inferior al cartierului, șapte turnuri sunt așezate pe două rânduri, 4-3, reprezentând cetățile-orășe sășești. Jos, în instituție, doi delfini cu capetele în jos ne amintește de Marea Neagră Acest însemn se află și pe partea vestică, a crucii adică spre primărie. Stema este încadrată prin incizie cu însemnele creștine „alfa” „,omega”¹⁰³ și două cruci bizantine identice. Pe fiecare braț al crucii, este realizată în excizie câte o cruce greacă, cu brațele egale, între care se află stilizată floarea *de crin*,¹⁰⁴ simbol al purității. Pe trunchiul crucii, dedesubtul brațelor, spre est, ca de altfel pe toate cele patru fețe, prin excizie, sunt înscrise alături de textul omagial, numele celor 90 martiri arădeni, victime ale ripostei vechii puteri, la aspirația de Unire exprimată la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918. Mai jos, pe trunchiul crucii este înscris textul: „*Martirilor din Ținutul Aradului, jertfiți pe Altarul Desrobirei Naționale în a 1918-19. Ridicatu-sa această Sf. Cruce în zilele M.S. Carol al II-lea Regele României și s-a sfințit la 17 mai 1936 de pomenire și legământ vecinic și credincios cu neamul întregit în dreptul său național*”, după care se poate vedea cifra opt, culcată ca semn consacrat al „*infinitalului*”.

Fața dinspre vest este inscripționată cu: „*Să ajungă bunătatea Ta doamne pre cei ce s-au mutat de la noi cu înfricoșată porunca Ta. Să-i înconjure pre dânsii mila Ta și să-i îndrepteze la lăcașurile cele luminate de lumina*

¹⁰³ „Alfa” fiind prima literă din alfabet iar „omega”, ultima, alăturate, au semnificația de „început și sfârșit al tuturor lucrurilor”, limitele extreme ale totalității spațiului și timpului. (I.M.Stoian, 1994, p 21) Pentru creștini, este simbolul veșniciei și al lui Dumnezeu, exprimat prin cuvintele „Eu sunt Alfa și Omega, zise Domnul Dumnezeu, Cel-Ce Este, Cel-Ce Era și Cel-Ce Vine, Atotțiitorul „ (Apocalipsa lui Ioan 1,8)

¹⁰⁴ *Crinul (Lilium candidum)*, este plantă decorativă, perenă cu flori mari în formă de pâlnie, de culoare albă, strălucitoare și cu miros pătrunzător.Semnifică, puritatea, inocența, în creștinism fiind simbolul Sfintei Fecioare, Maria. Ca semn heraldic, i se atribuie epitetul de „*floare a gloriei*”, alături de cel de „*floare a lacrimilor*”. Are legături cu moartea și cu lumea de dincolo. La grecii antici, Persefona a fost răpită de Hades și dusă în infern în timp ce culegea crini și narcise, un alt simbol al somnului și al morții.Datorită pistilului său proeminent are latura unui symbolism bărbătesc și conotații evidente în poezia lui Al. Macedonski (I. Evseev, Timișoara 1994, p. 50)

Ansamblul ecleziastic *Sfântul Simion Stâlpcnic* (2005)

feței Tale.” după care sunt trecute numele martirilor, care se continuă pe trunchiul crucii, partea dinspre nord și sud

După 1990, s-au făcut numeroase propuneri de aducere și instalare a Monumentului în centrul orașului. Ediliile orașului s-au oprit asupra unei variante de reamplasare care să ofere momente de reculegere, rugăciune și liniște, detașat de vacarmul citadin. Astfel că în 1995, *Crucea Martirilor Arădeni*, sub forma ei restaurată de sculptorul *Dumitru Șerban*, a fost inspirat amplasată într-un Aranjament floral al Parcului *Mihai Eminescu* din preajma Primăriei¹⁰⁵.

Două monumente cruciforme din lemn, una în dreptul intrării în Vechea biserică și a Stăreției, cealaltă în cimitir, marchează prezența lui Isus Cristos. Fiindcă acolo unde se află *Crucea*, implicit acolo se regăsește și *Răstignitul*. Dar aici, *Crucea*, nu reprezintă doar o prezentare sumară, dar explicită

¹⁰⁵ În această nouă amplasare, în Parcul *Mihai Eminescu*, *Crucea Martirilor Arădeni*, se înalță întru amintirea și cinstita jertfelor pe care oamenii acestor locuri le-au adus în istoria țării. Până în prezent, este singurul monument din Arad, care evocă și cinstește Marea Unire a românilor de la 1918.

Paraclisul *Sfântul Simion Stâlpnicul*

a evangheliilor, ci și un simbol al înțelepciunii, al unirii credincioșilor, întru Isus Cristos.

În vechea curte, în dreptul paraclisului, *Sfântul Simion Stâlpnicul*, a fost ridicată, după 1995, o cruce, din lemn de stejar. Pe trunchiul monumentului, este incizat, următorul text: *Cuvântul cru / cii pentru cei / ce per / este nebulnie iar pen / tru noi cei ce ne mântuim es / te puterea / lui Dumnezeu.*

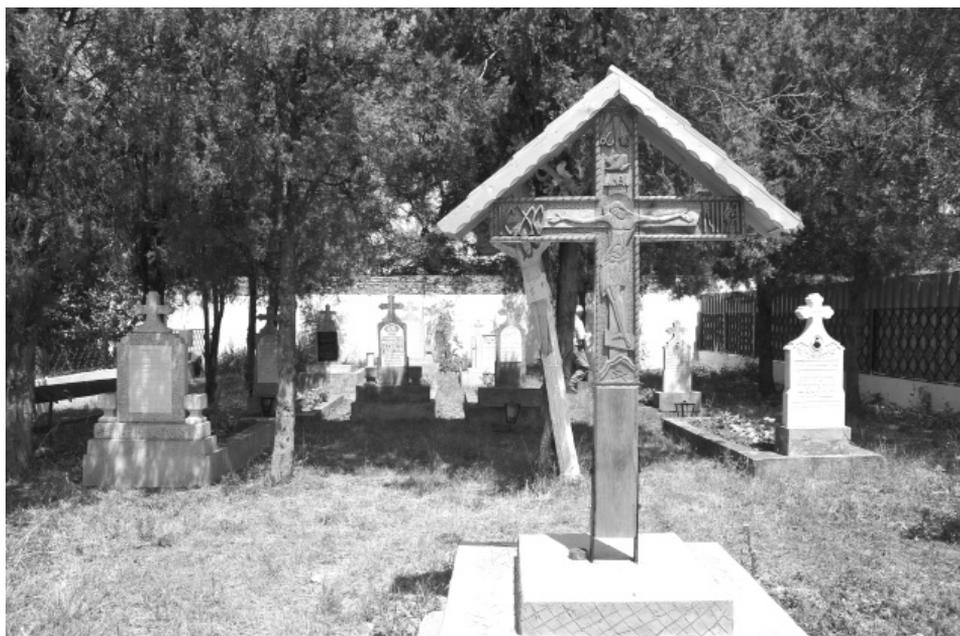
Un al doilea monument cruciform, cioplit din stejar, se află în cimitirul Mănăstirii. Pentru a i se conferi monumentalitate și protejare, crucea a fost supraînălțată pe un soclu din beton, cu două trepte. Pe trunchi, a fost realizat în relief, imaginea contorsionată a lui Isus Cristos răstignit. Ca elemente decorative, se disting: funia, razele unui astru, literele alfa și omega, inscripțiile INRI, ICXC, NIKA, un craniu, cu două oase încrucișate – simbol al morții fizice, aripi de înger.

Paraclisul în aer liber

În extrema nordică a curții, în fața unității de cazare, a fost ridicat Paraclisul în aer liber, realizat, tot după un proiect întocmit de SC *Renovatio Nova* SRL Arad și utilizat la slujbele religioase ținute la marile procesiuni estivale organizate aici. Acestea reprezintă forme clasice ale devoțiunii, fiind relevan-

Paraclisul în aer liber (2010)

Cimitirul (2010)

te atât prin spiritul care le animă cât și ca formă de exteriorizare a sentimentelor de adorare ale credincioșilor. Ele sunt considerate ca fiind căi importante de mântuire și totodată o pocăință necesară ispășirii păcatelor.

Cimitirul

A fost înființat, după 1970, se întinde pe o suprafață de aproximativ 200 m.p. Este amplasat în sud-estul vechiului paraclis, lângă grădina de legume.

Sunt 10 morminte, aliniate pe direcția est – vest, cel mai vechi fiind al Polixeniei Faur (1927-1976). Aici își mai dorm, somnul de veci: Andreia Ilie (1930-1922), Irina Popescu (1924-2004), Minodora Matei (1933-2000), Iacob Heruvima (1934-1980), Semfora Judele (1926-1987).

Ferma agricolă

În prezent, Mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpanicul*, este proprietara unei suprafețe de 50 ha teren agricol, în extravilanul Gaiului, din care 40 ha, sunt arendate, pe bază de contract, unor fermieri localnici. Celelalte 10 ha, sunt cultivate direct, cu grâu porumb și lucernă, produse care sunt folosite, ca hrană, pentru sectorul animalier, al gospodăriei proprii: 10 vaci, 4 scrofe cu porcei, porci pentru îngrășat, găini. Gospodăria anexă dispune de adăposturi pentru animale, depozite pentru cereale, șură de fân, paie și alte nutrețuri, utilaje (tractor, remorcă), două magazii, două garaje și unelte de lucru. Mai există, un mic iaz, amenajat ca pescărie, grădină de zarzavaturi, dotată cu solarii, instalații de irigat și șase camere pentru muncitorii zilieri. Sunt în curs de amenajare două ateliere, pentru confecționat artizanat, broderie și odoare bisericești.

2. Parohia Ortodoxă Română

Ca unitate administrativ – bisericească, de sine stătătoare, parohia există din anul 1801, așa cum reiese din matricola răposaiților, predată Sfatului Popular al Orașului Arad, în 1950. Se mai păstrează Registrele *Botezaților* din 1819 și a *Cununăților*, din 1822¹⁰⁶. La început, până în 1936, enoriașii ortodocși, români și sârbi, au folosit pentru întreaga viață bisericească Paraclisul *Sfântul Simion Stâlpanicul*, ctitorit de Sinesie Jivanovici. Într-un inventar din 1855, sunt menționate 12 cărți sârbești: *Evanghelie, Octoih-2exemplare, Pentecostar, Apostol, Psaltire, Slubjenic, Ceaslov, Triod mare, Triod mic, Irmologhion, Trebnic mare* și 13 volume în limba română: *Evanghelie,*

¹⁰⁶ AN Arad, *Registrele de acte civile din Gai.*

*Minee pentru fiecare lună, Pentecostar, Apostol, Polieleu Octoih mare, Octoih mic, Slubjenic, Ceaslov-2 exemplare, Triod mare, Trebnic mare, Cazanie*¹⁰⁷. După 1872, an în care sârbii și-au târnosit propria biserică, cea episcopescă, a rămas în folosința exclusivă a românilor. În 1936, prin construirea noii biserici *Nașterea Maicii Domnului* activitatea religioasă a ortodocșilor români din parohie, s-a mutat aici.

În 1882, Parohia Ortodoxă Română din Gai, cuprindea 150 de case, cu 877 enoriași (413 bărbați și 464 femei), din care 160 perechi erau cununate, au fost săvârșite, 60 botezuri (32 băieți și 28 fete), 14 căsătorii și 62 decese (32 bărbați și 30 femei), și-au mărturisit păcatele, 236 enoriași, iar în casieria Bisericii se aflau în numerar, 55 florini și 75 creițari¹⁰⁸.

Averea totală a Comunei Bisericești, în 1883, consta din următoarele: Capela episcopescă (Biserica Sfântul Simion Stâlpanicul) din str. Orovil (Ion Creangă) nr. 46, evaluată, la 3000 florini, clădirea școlii, din str. St. Ianoș Ter (Piața Sf. Ioan) cu locuință pentru învățător, în valoare de 2400 florini, mobilier bisericesc – 1530 florini și mobilier școlar – 72 florini, obligațiuni în valoare de 26 florini și 44 creițari, iar numerar, în casă – 105 florini și 86 creițari. Parohia nu avea în proprietate, suprefețe agricole, locuri de casă sau alte imobile¹⁰⁹. În 1897, exista, casa parohială, pe Templom-utca (str. Dunării) nr. 30, în valoare de 900 florini¹¹⁰, iar din 1911, Casa Națională Românească, în Piața Sfântul Ioan¹¹¹.

În 1919, Parohia, avea 1391 enoriași, constituiți în 293 familii, care locuiau în 171 case. Au fost cerebrate 2 căsătorii, au fost botezați 23 de copii și au fost înregistrate 30 decese.

După aproape două decenii, în 1936, Parohia Gaiului, cuprindea împreună cu Poltura (cartierul I.G.Duca), un număr de 1400 enoriași, având ca limite spre sud și est: Calea Aurel Vlaicu, străzile Călărași, Ursului, Agricultorilor, Fabrica de Spirt și Drojdie a Fraților Neuman.

În 1948, Parohia din Gai, despărțindu-se de Poltura, cuprindea 955 enoriași. Avea în proprietate o casă parohială și o suprafață de 32 jugăre de grădină. În cartierul vecin, I.G.Duca, cu 695 enoriași, administrator parohial era preotul C. Donos¹¹². În prezent limitele Parohiei Ortodoxe române din Gai,

¹⁰⁷ Pavel, Vesa, 2006, *op.cit.*, p. 572.

¹⁰⁸ AN Arad, Fond, *Protopopiatul Ortodox Român, Arad, 1877-1920*, D 50/1883, fila 22.

¹⁰⁹ *Idem*, D 102/1899, fila 28; D 136/1892, fila 23.

¹¹⁰ *Idem*, D 183/1897, fila 85.

¹¹¹ *Idem*, D 318/1914, fila 4.

¹¹² *Calendar ortodox*, Arad, 1948, p. 50.

sunt următoarele: spre est, cartierul Poltura, până la strada Munteniei, inclusiv, blocurile de locuințe de pe Făt-Frumos, Intreprinderea de Spirt și Drojdie, fermele Ceala, Dumbrava Roșie I și II.

Demersuri pentru o nouă Biserică

În 1905, în timpul preotului George Bragea, enoriașii ortodocși români din Gai, i-au comunicat episcopului Aradului, Ioan Papp (1903-1924), intenția lor de a-și construi, o biserică nouă. Vechiul paraclis, aflat la marginea cartierului, nu mai corespundea din nici un punct de vedere. Receptivă acestei solicitări, Primăria orașului a donat parohiei, o suprafață de teren, situată în Piața Sfântul Ioan, dar *într-un loc mlăștinos și ascuns*, impropriu pentru un asemenea edificiu. Din această cauză, data începerii construcției noului lăcaș de cult, a fost amânată¹¹³.

După aproape zece ani, în 1914, s-a pus din nou în discuție această problemă, reușindu-se colectarea sumei de 100 coroane. Primul Război Mondial, a întrerupt continuarea discuțiilor pe această temă și strângerii de fonduri. Sub păstoria preotului Nicolae Ionescu, în 1922, inițiativa construirii bisericii, a fost reluată. Deoarece nu exista un teren de construcție propice, Nicolae Ionescu a comunicat, în 11/24 ianuarie 1922, Consiliului orășenesc, faptul că, Elena Hasz și moștenitorii, proprietari ai intravilanului din str. Tribunal Corcheș, nr. 5, parcelându-l în loturi mai mici, în scopul vânzării *ca locuri de casă*¹¹⁴, ar fi fost de acord să doneze parohiei, o suprafață de 442 stânjeni pătrați, din colțul străzilor Tribunal Corcheș și Bisericii, solicitând în schimb, scutirea de taxa de 15.000 lei, pretinsă de Primărie, în contul introducerii curentului electric¹¹⁵. În acest sens, Comitetul parohial alcătuit din: Vasa Sârb – președinte, Mihai Huț – notar, Ioan Ardelean, Ioan Jurjuc, Ilie Stana și Ioan Jivan – membri, împreună cu preotul Nicolae Ionescu, conducătorul Oficiului Parohial, în ședința din 1/14 februarie 1922, a aprobat, în unanimitate, demersurile respective (**Anexa 2**)¹¹⁶. Răspunsul primăriei lăsându-se așteptat, în

¹¹³ AN, Arad, Fond, PMA, D 25/1922, fila 3.

¹¹⁴ Situația intravilanului Elenei Hasz și moștenitorii, din Gai str. Tribunal Corcheș nr. 5, a fost discutată în ședința Comitetului de Construcții al Primăriei, în data de 18 ian 1922. Acest for de specialitate, alcătuit din: ing. șef Herling Gyula, Szantay Lajos, Ioan Staicu, Emil Tabacovici, Eozvay Pal, Vass Barnabas, a aprobat parcelarea suprafeței respective și deschiderea a două stăzi, urmând să plătească 3 stâlpi și 15.000 lei, primind dreptul de folosire a curentului electric timp de 10 ani. (AN Arad, Fond PMA, D 25/1922, fila 4).

¹¹⁵ *Ibidem*, fila 15.

¹¹⁶ *Ibidem*.

aceiași an, familia lui Nicolae Fericean și Emilia Bugar au cumpărat această suprafață, din intravilanul Hasz, pe care au și donat-o imediat parohiei, condiționând, ca *Biserica, să fie construită în următorii zece ani*, în caz contrar, terenul revenind în proprietatea cumpărătorilor.

Prin adresa nr.961/5oct.1925, Șeful Antistiei Comunale a Circumscripției Administrative II, Arad-Gai, a comunicat primarului, faptul că: *majoritatea locuitorilor drept credincioși ai Gaiului, pătrunși de sentimentul religios, nu se bucură de o biserică potrivită situației și nivelului acestei suburbii. Credincioșii, având o singură mică capelă, la marginea satului (este vorba despre Paraclisul Sfântul Simion Stâlplnicul n.n.), neîncăpătoare pentru numărul locuitorilor, sunt împiedecați în exprimarea sentimentelor religioase. Ba mulți dintre ei, ne având posibilitatea de a lua parte la serviciul divin, își caută altă ocupație sau distracție nepotrivită pentru repausul duminical. Ei au adunat o sumă de bani considerabilă, pentru zidirea unei biserici noi, insuficientă însă, pentru realizarea scopului propus. Se solicită prevederea în bugetul Primăriei pentru 1926, a sumei de 150.000 lei în acest scop.*¹¹⁷

La 20 mai 1926, preotul Nicolae Ionescu, printr-o scrisoare expediată primarului, după ce reamintea faptul că *la art. 68 din Bugetul orașului, s-a alocat suma de 150.000 lei, ca ajutor pentru edificarea în Arad-Gai a unei noi bisericii ortodoxe române, cu acest sprijin și cu suma adunată până acum de la credincioșii parohiei noastre, vom putea procura încă de pe acum o parte din cărămida necesară la edificarea bisericii noi. De aceea – se prezintă în continuare – cu tot respectul Vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se ordonanțeze această sumă în cel mai scurt timp posibil, cu atât mai vârtos, că prețurile materialelor, încontinuu se urcă.*

În 1926, credincioșii Petru Pâncotan și soția Ana Anghel, au donat, tot în scopul ridicării noului lăcaș de cult, folosința, cu drept de proprietate, după moartea ambilor, a 12 jugăre și 1440 stânjeni pătrați, teren agricol, condiționând-și gestul, prin organizarea de către Biserică, la sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel, a unui parastas *pentru odihna sufletelor lor*. Această destinație a donației, a fost modificată, odată cu întocmirea Regulamentului, stipulându-se, că terenul nu a fost dăruit pentru construirea noii biserici ci în scop de binefacere¹¹⁸.

În 29 august, 1929, în numele enoriașilor din Gai, Nicolae Ionescu a adresat Președintelui Comisiei interimare din Arad, primarul Cornel Luțai,

¹¹⁷ *Idem*, D 17/1925, fila 15..

¹¹⁸ Arhivele Bisericii Ortodoxe din Gai, Fond *Nicolae Ionescu*.

următorul mesaj: *Necesitatea existenței unei biserici ortodoxe române în comuna Arad-Gai, este inerentă, mai ales, când credincioșii celorlalte confesiuni, romano-catolici și greco-ortodocși sârbi, au lăcașuri sfinte. Chiar și baptiștii, au capiste încăpătoare și impozante, față de noi românii. Noi, în lipsa, altor locașuri, la serviciul divin, umblăm în biserică – capelă episcopească, situată în afara comunei și prea puțin încăpătoare, față de numărul mare, al credincioșilor și al elevilor, circa 400 al școlii normale de băieți, fapt care contribuie mult, de o parte, la reducerea numărului credincioșilor, care cercetează sfânta biserică, de altă parte, la rătăcirea unor suflete, care sunt ademenite să asculte învățăături. Greșite. Am încercat, a duna fondurile necesare edificării unei biserici noi, de la parohieni, dar, până în prezent, aceasta, nu atinge, nici măcar o jumătate de milion. Ca să ne apropiem de realizare, în numele comunei parohiale, ortodoxe române, din arad-Gai, Vă rog, să binevoiți, precum, în anul 1928, ați ordonat și achitat, din partea primăriei, suma de 600.000 lei, pentru Biserica din Șega, tot așa să procedați și pentru Gai, luând în considerare, numărul mult mai mare de credincioși, iar bugetul primăriei este același¹¹⁹. Drept răspuns, Municipality, a contribuit, prin primar, cu suma de încă 150.000 lei, fondul Bisericii ridicându-se astfel la 500.000 lei¹²⁰.*

Ridicarea și Sfințirea Bisericii Nașterea Maicii Domnului

Înainte de deschiderea șantierului de construcție a noii biserici, comunitatea ecleziastică din Gai, prin parohul Nicolae Ionescu, l-a încunoștiințat pe episcopul Grigorie Comșa, despre dorința lor de a începe lucrările. În 13 septembrie 1931, Consilierul eparhial administrativ, Mihai Păcățian¹²¹, împuternicit al Episcopului, împreună cu Traian Vățian¹²², protopopul Aradului,

¹¹⁹ AN Arad, Fond PMA, D 36/1930, fila 4.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ Mihai Păcățian (1865-1944), fiul protului din Comloșul Mare, a urmat cursurile liceale la Macău și Hodmezo-Vasarhely, iar pe cele teologice la Arad, fiind numit preot în satul natal. În 1911, a fost ales protopop al protopopiatului Comloșul Bănățean, apoi referent al Consistoriului din Arad (1917-1938). A fost colaborator al publicațiilor Biserica și școala (Arad), Luminătorul (Timișoara), Familia (Oradea), Tribuna (Sibiu).

¹²² Traian Vățian (1864-1940), fiul mai mare al preotului Andrei Vățian din Hălăliș, absolvent al Institutului teologic din Arad (1887), arhivar și cancelist eparhial (1888-1894), catihet al Școlilor secundare din Arad (1895-1917), protopop (1917-1938), până la pensionare. Autor de manuale, membru în Consiliul de administrație al Băncii Victoria, Delegat al protopopiatului Arad, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie, 1918. A fost o figură prestigioasă a preoțimii arădene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a celui următor (Pavel Vesa, 2006, *op. cit.* p. 547; Pavel Vesa, *Clerici cărturari de altădată*, Arad, 2008, p. 249-253).

Gheorghe Docmanov, *Mănăstira Sfântul Simion* (Schiță, 1970)

însoțiți de un sobor de preoți, au pus piatra de temelie a noului lăcaș de cult¹²³. În partea din spre altar a fundamentului, într-un tub de sticlă închis ermetic, s-a așezat un pergament, în care au fost înscrise, momentele importante ale zidirii, iscălită de cei care au contribuit într-un fel sau altul la începerea lucrărilor, împreună cu o sumă de bani, constând din monedele vremii. Ceremonia religioasă a acestui moment, considerat ca fiind deosebit în viața colectivității, a fost urmărită de o mulțime de oameni, oficialități, enoriași dar și participanți de alte etnii și confesiuni. În urma acestui moment, spațiul bisericii s-a delimitat de cel profan, funcțiile acestuia urmând să deservească exigențele slujirii liturgice și exercitării deplinătății sacerdotale. Lucrările au fost încredințate, Biroului de arhitectură *Dan Gheorghe* și Companiei antreprenorului arădean *Francisc Eberlein*, cu sediul în Arad, Calea Andrei Șaguna nr. 160. În prima etapă, a fost folosită, întreaga sumă de 550.000 lei, fiind ridicate zidurile bisericii, în dreptul turnurilor, până la înălțimea de 9 metri, iar restul

¹²³ La zidirea unei biserici, după săparea locului unde va fi temelie, se pregătește o piatră patrunghiulară, incizată cu semnul crucii, sub care se așează sfintele moaște, un mesaj, sau alte obiecte. De asemenea se înfige o cruce mare de lemn, pe locul unde va fi prestolul. Ceremonia religioasă a punerii pietrei de temelie, constituie un moment deosebit în viața comunității.

zidăriei, la 8,5 metri. În continuare, din cauza lipsei de bani, lucrările au fost sistate o perioadă de timp. Zidurile înălțate până la streășină, au rămas descoperite, în iarna anilor 1932 și 1933, riscând să se degradeze. Acest lucru a determinat conducerea ziarului *Știrea* din Arad, să prezinte în coloanele numărului din 31 martie 1933, regretul, că *municipalitatea, deși a investit sume importante pentru instalarea unui Cinematograf modern în Gai, care este un eșec, același municipiu nu a găsit o sumă infimă, necesară acoperișului bisericii, rămas astfel, bătut de vânt și ploii*¹²⁴.

Ca urmare a unor solicitări insistente formulate în Sinodul parohial, în 1934, șantierul a fost redeschis, printr-o nouă donație, venită din partea Primăriei, în valoare de 230.000 lei, la care s-a adăugat, suma de 112.000 lei, adunată, de la credincioși¹²⁵. Drept mulțumire, o delegație a enoriașilor din Gai, s-a prezentat la dr. Mihai Mărcuș, Vicepreședintele Camerei Deputaților, pentru a transmite autorităților arădene grațitudini. Au fost de față, dr. Ioan Ursu-primarul Aradului și Alexandru Constantinescu-Vicepreședintele comisiei interimare.¹²⁶

Banii au fost folosiți pentru învelitoare, lucrare realizată de arhitectul arădean Leonard Krai. În același an, la 4 noiembrie, au fost instalate pe turnuri și sfințite de episcopul dr. Grigorie Comșa cu suita sa, cele trei cruci de metal aurit și trei clopote, turnate în atelierele firmei Friderich Honig din Arad. Clopotele au fost cumpărate pe banii familiilor Mitru (Dimitrie) Ferician, soția Măriuța și fiii: Ioan, Arsa, Simion, Dimitrie, Lazăr (clopotul mare), Gheorghe Ferician cu soția Iuliana (clopotul mijlociu) și Gheorghe Ferician senior cu soția Marica (clopotul mic).

Tencuielile interioare și exterioare, s-au realizat, în 1935, printr-o nouă contribuție a Primăriei orașului în valoare de 300.000 lei, Prefectura donând și ea, cu 15.000 lei. Sprijinul a mai venit și din partea Uzinei Electrice, care a executat gratuit instalația electrică¹²⁷, iar Fabrica de Vagoane Astra, s-a angajat să confecționeze împrejmuirea din cărămidă și fier forjat. În anul 1936, printr-o nouă donație a primăriei, de 120.000 lei, toate lucrările interioare au fost terminate¹²⁸. În final cu ajutorul financiar al Camerei Agricole, Consiliului Eparhial și al Camerei de Muncă, s-a realizat pictura murală, alcătuită

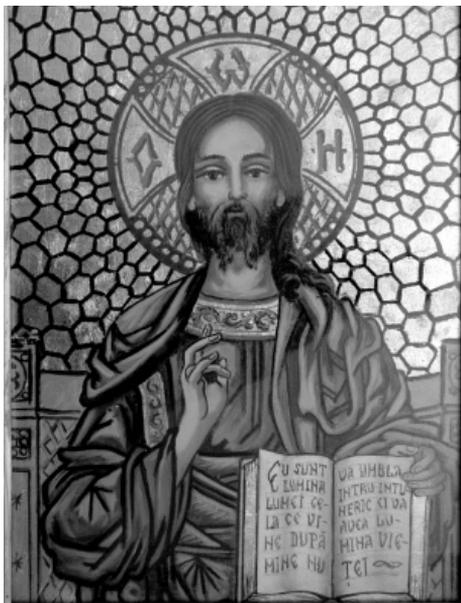
¹²⁴ *Știrea*, anul III, nr. 321, 31 martie, 1933.

¹²⁵ AN Arad, Fond PMA D 67/1934, fila 54, 56.

¹²⁶ *Știrea*, 8 august 1934.

¹²⁷ Gestul, a fost răsplătit, printr-o *Scrisoare de mulțumire* adresată directorului Uzinei Electrice, general Mateescu și inginerului șef Butoiescu (*Știrea*, 24 februarie, 19 august, 14 septembrie, 17 septembrie, 1936).

¹²⁸ Cornel, Vădăsan, 1968, *op. cit.*

Cornel Vădăsan, *Isus Binecuvântând*
(Pictură ulei, 1967)

din două scene, câte una pe fiecare perete lateral al naosului: *Intrarea în Ierusalim* și *Isus pășind pe mare*. Pic-torul Ulbrich a ilustrat iconostasul, rea-lizat din lemn de tei. A rămas doar gar-dul, promis de Uzina de vagoane *Astra*, amânat, din cauza grevei prelungite a muncitorilor. Totuși, în urma unei vizi-te a colonelului Buiculescu, directorul de personal al fabricii, chemat cu insis-tență în Gai, de preotul Nicolae Iones-cu și Comitetul parohial, s-a realizat și împrejmuirea¹²⁹.

Spre sfârșitul verii, au început pre-gătirile pentru festivitățile ocazionate de sfințirea bisericii. Hramul a fost ales, din istoria biblică și anume: *Naște-rea Maicii Domnului*¹³⁰, sărbătoare cu-noscută sub numele de *Sfânta Maria*

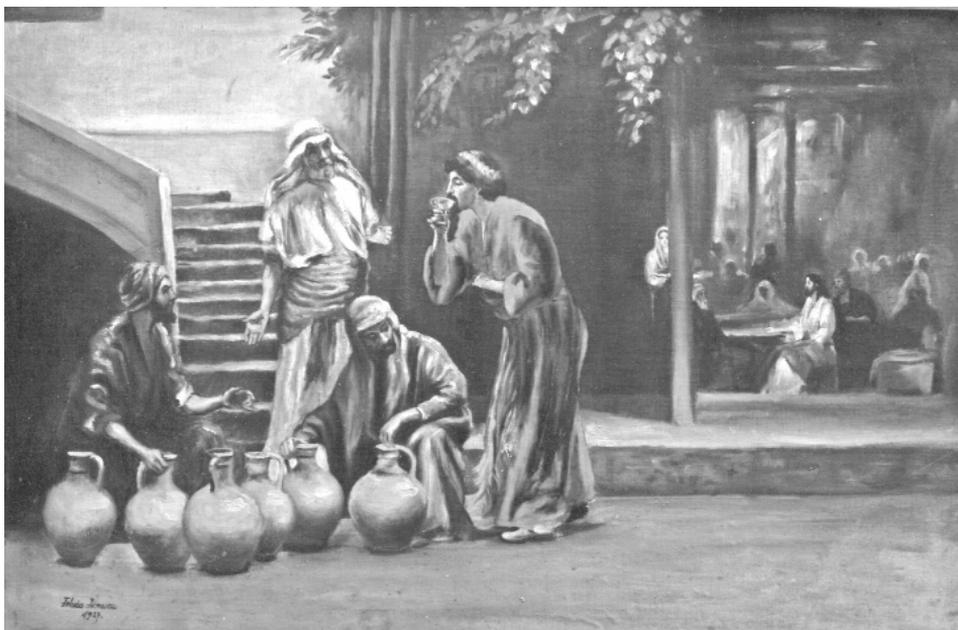
*Mică. (Sântămăria Mică)*¹³¹. Sâmbătă 12 septembrie 1936 ora 17, preotul Nicolae Ionescu, însoțit de soborul delegat al Epscoției, după ce a săvârșit

¹²⁹ Știrea, 19 august 1936.

¹³⁰ Sărbătoarea, nu se întemeiază pe Scriptura canonică, ci pe Tradiția Bisericii. Corespunzător acesteia, Maria a fost rodul rugăciunilor părinților ei, Ioachim și Ana, aflați la vârstă înaintată și sterpi. Distribuirea opțiunilor pentru sfinții de hram, diferă de la o zonă la alta. (*Proloagele, septembrie*, Timișoara, p. 18); Conscripția episcopului Sinesie Jivanovici din 1755, la un număr de 164 biserici menționează 18 (10,9%) cu hramul Adormirea Maicii Domnului și 3 biserici (1,8%), Nașterea Maicii Domnului. În *Vechiul Regat*, în 1924, din 500 de biserici, 105, adică 21%, aveau hramul Adormirea Maicii Domnului. În ținuturile bănățene, după o statistică din 1997, ponderea hramurilor este deținută de Adormirea Maicii Domnului (21,4%) și Nașterea Maicii Domnului (15,8%), urmat de Pogorârea Sfântului Duh, Sfântul Mucenic Gheorghe etc. (Pavel, Vesa, 2006, *op. cit.* p. 433, nota 253, p.5772); *Nașterea Născătoarei de Dumnezeu* (Arhiva Parohiei Gai, fond Cornel Vădăsan, Fila 3).

¹³¹ În Calendarul popular, Sântămăria Mică constituie o sărbătoare dedicată echinocțiului de toamnă (8 septembrie, stil vechi). Este hotarul astronomic între vară și iarnă, marcat prin închiderea pământului pentru reptile și insecte, plecarea păsărilor migratoare, schimbarea pălăriei cu căciula, procurarea din târguri produselor necesare sezonului următor. Marchează, de asemenea, desfășurarea unor activități practice: culegerea unor plante de leac, bătutul nucilor, culesul viilor, jupuirea cojii ulmilor pentru legat etc. (Ion Ghinoiu, 1997, *op. cit.*, p. 176).

Felicia Ionescu, *Nunta din Cana* (Pictură ulei, 1927)

Așezarea Piatrei Fundamentale (1931)

Construcția Bisericii (1932)

Vecernia la Biserica *Sfântul Simion Stâlpnicul*, în cuvinte emoționante și-a luat rămas bun de la vechile ziduri, care timp de veacuri, i-au ocrotit pe creștinii ortodocși din Gai. De aici, mulțimea de participanți, a pornit cu toate obiectele sfinte și sfințite, într-o procesiune spre noul lăcaș de cult, unde s-a oficiat slujba Deniilor. Probabil că, atunci au fost aduse în noua Biserică, icoanele datate din 1828 și cărțile de vechi rituale bisericești, existente în biblioteca parohiei, până în 1980¹³²: Evanghelie (București, 1723), Mărgăritar (București, 1746), Cazanie (Râmnic, 1748), Octoih (Râmnic, 1750), Penticostar (București, 1768), Molitvelnic (Râmnic, 1782), Triod (Buda, 1816), Octoih (Buda, 1826), Liturghier (Sibiu, 1835), Evanghelie (Sibiu, 1844), Ceaslov (Buda, 1849)¹³³.

Pentru a marca festivitatea, Gaiul și-a așteptat oaspeții, ornat cu drapele, iar în fața bisericii s-a ridicat, un *Arc de Triumf* vegetal. Din cartierele și satele învecinate, au sosit în pelerinaj, sute de credincioși, cu prapori, la care s-au alăturat, numeroase persoane oficiale: Mihai Mărcuș-vicepreședintele

¹³² În anul 1980, s-a constituit la mănăstirea *Sfântul Simion Stâlpnicul* din Gai, *Depozitul de concentrare a patrimoniului național*, pentru județul Arad, unde au fost predate obiectele cu valoare patrimonială din bisericile ortodoxe române din eparhie.

¹³³ Cornel, Vădăsan, *op. cit.* p. 3-4. Cărțile, alături de alte obiecte de valoare, au fost predate Muzeului Mănăstirii *Sfântul Simion Stâlpnicul* din Gai.

Camerei, Ioan Ursu – președintele Comisiei Interimare, A. Constantinescu – vicepreședinte, consilieri municipali, directori de școli, corpul didactic, elevi, etc. Și-a adus contribuția, corul din Gai, condus de teologul T. Farca, care a interpretat cu sensibilitate, răspunsurile din Serviciul religios.

Au luat cuvântul, rostind cuvinte pline de însuflețire, enoriașul P. Putici și preotul paroh Nicolae Ionescu. Spre seară, a fost organizat la Casa Națională, un spectacol artistic, iar oaspeților, le-a fost organizat un banchet. În finalul reportajului, care consemna evenimentul, publicat în ziarul *Știrea*, se sublinia, că: *pentru realizarea acestei opere mărețe, se cuvin laude părintelui Nicolae Ionescu, un preot model, care a găsit calea pe care să-și conducă turma, purtând-o spre luptă creștinească, ortodoxă. Laudă lui*¹³⁴.

Praznicul de-a doua zi, a început la ora 8,30 dimineața, când o ceată impresionantă de călăreți și un mare număr de credincioși, format din primarul dr. Romulus Coțoiu, Iosif Vulpe –președintele Camerei de Muncă și vice-primar, col. Buiculescu din partea Intreprinderii *Astra*, Traian Butoiescu din partea Uzinei electrice, Aron Petruțiu – președintele organizației arădene a Ligii Antirevizioniste, Maria Botiș – președinta Societății arădene de Crucea Roșie, Kovincici – protopopul sârb al Aradului, Peter Herlo, din partea Bisericii greco-catolice, preotul Iovanov – parohul sârb al Gaiului, alți oficiali și intelectuali arădeni, au făcut o emoționantă primire Părintelui Episcop Andrei Magieru, care, însoțit de suita sa, a pășit în fruntea convoiului, *pe sub poarta de verdeață*, inscripționată cu un *Bine ați venit*. În continuare, convoiul s-a desfășurat pe strada Bisericii (Dunării), împodobită sărbătorește. A urmat liturghia pontificală, realizată de episcopul Andrei, asistat de iconomul stavrofor dr. Gheorghe Ciuhandu¹³⁵, protopopul Traian Vățian, preoții Virgil Mihulin, dr. Gheorghe Popoviciu¹³⁶, Sabin Ștefea, Gheorghe Pârveu, Nicolae

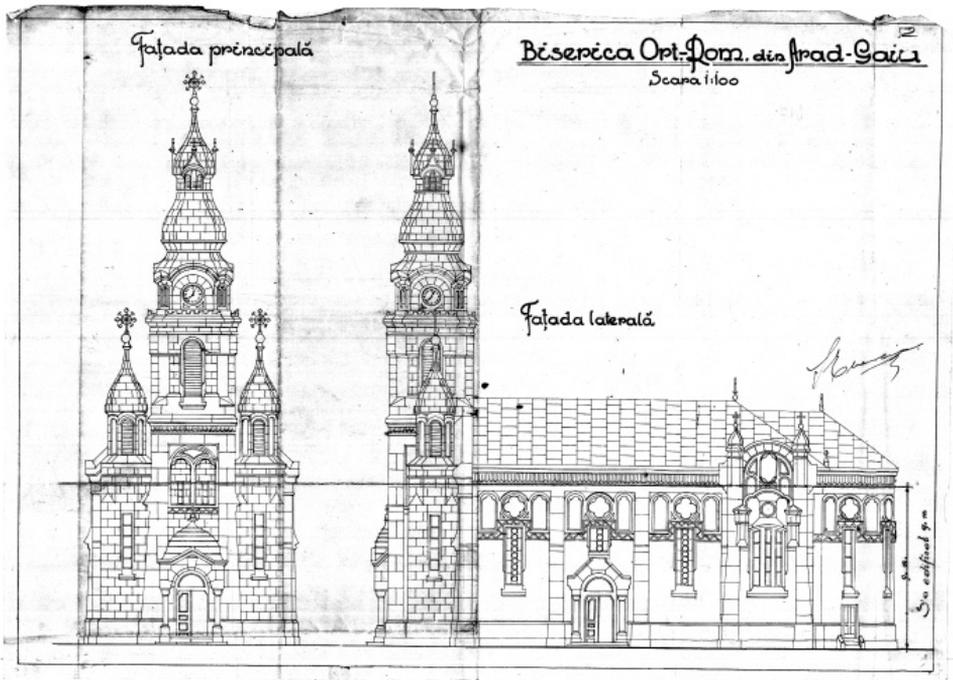
¹³⁴ *Știrea*, 7 noiembrie, 1934.

¹³⁵ Gheorghe Ciuhandu (1875-1947), născut la Roșia – Bihor, din părinții preotului Petru și Maria Ciuhandu.. După absolvirea gimnaziului greco-catolic din Beiuș, urmează studiile clericale la Institutul Teologic din Arad, după absolvirea căroră, fiind numit în 1898, învățător la Școala confesională și cântăreț bisericesc în satul Căbești (Bihor), în anul următor transferându-se la Șiria (Arad). În perioada 1900-1902 își completează studiile teologice la Universitatea din Cernăuți, după care a fost numit profesor suplinitor la Institutul Pedagogic-Teologic din Arad la Catedra de Istorie bisericească. Din 1905 până în 1939 a desfășurat o bogată activitate științifică, în domeniul literaturii teologice, istoriografice și culturale, fiind considerat astăzi, ca unul din cei mai bine pregătiți clerici ai timpului său (Pavel, Vesa, *Clerici cărturari de altădată*, Arad (2008, p. 298-347).

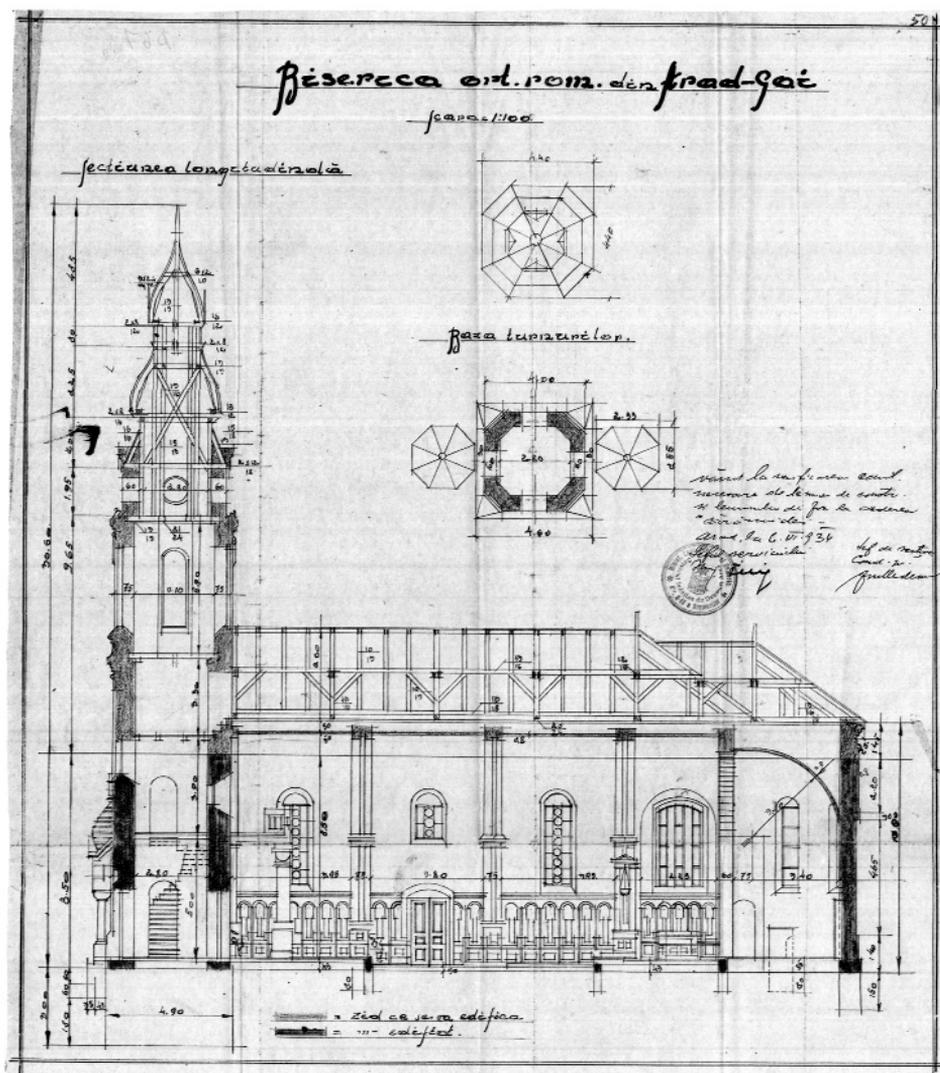
¹³⁶ Gheorghe Popoviciu (1889-1972), născut în Nerău (Județul Timiș) din părinții Axente și Emilia. Cursurile secundare la Liceul „*Andrei Șaguna*” din Brașov, iar cele de specialitate

Procesiunea aducerii obiectelor sfinte la noua biserică (12 septembrie 1936)

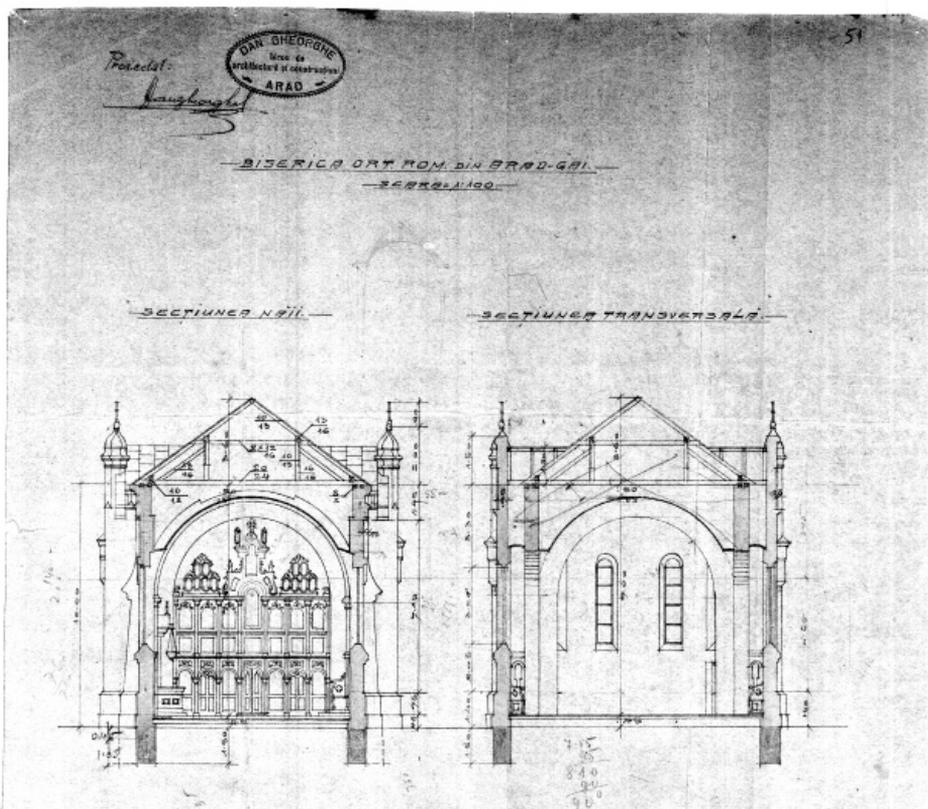

Schița de arhitectură a Bisericii (varianta I)

Schița de arhitectură a Bisericii (Varianta definitivă)

la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, unde în 1916 și-a luat doctoratul. Profesor de religie la Școala Normală din Arad (1916), Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, (1916-1927). În 1927, a fost numit profesor la catedra de *Studiu biblic al Vechiului Testament*, la Academia Teologică din Arad, iar din 1946, *Istoria bisericească*. A fost colaborator permanent al revistei *Biserica și Școala*. (Pavel, Vesa, 2008, *op. cit.*, p. 356, nota 1076).

Schița Iconostasului

Ionescu, Nicolae Țandru, Viorel Mișuțiu, ieromonahul Ilarie de la mănăstirea Hodoș-Bodrog, diaconii Ioan Darău și Teodor Frențiu.

În cursul sfintei liturghii, au fost tunși și hirotonisiți, clericul Mircea Albu, întru cetet, tânărul Matei Domocoș, întru rasofoar, părintele ieromonah Ilarion Iova, întru ecleziarh, iar diaconul Teodor Frențiu, întru presbiter – duhovnic. Alături de cântăreți, la slujba religioasă a participat Corul învățătorilor din Arad, condus de preotul-învățător Vasile Lugojan, o mulțime de credincioși din Gai, din celelalte cartiere și satele din jur.¹³⁷

Raportul preotului Nicolae Ionescu, a cuprins date din istoricul clădirii, spiritul de jertfă al credincioșilor din Gai a autorităților politice și administrative, precum și a diverselor instituții și întreprinderi arădene. La ieșirea

¹³⁷ *Biserica și Școala*, anul LX, nr. 40, Arad, 4 octombrie, 1936, p.3-4; *Știrea*, 17 septembrie, 1936.

din biserică, oaspeții au fost salutați de Vasile Ioanaș, șeful Curcumscripției administrative – Gai, ceremonia încheindu-se cu uralele mulțimii și acordul imnului, adresat episcopului *Întru mulți ani Stăpâne*. După încheierea lucrărilor, parohia a rămas cu o datorie de 150.000 lei, sumă care, în 1937, a fost solicitată primăriei, prin șeful antistiei comunale Vasile Ioanaș¹³⁸.

Biserica a fost zidită din cărămidă, pe fundație din piatră, și învelitoarea din tablă zincată. Cu o lungime de 40 m și o lățime de 8 m, construcția dezvoltă, o suprafață utilă, de 320 metri pătrați, structurată pe direcția est-vest, după un plan dreptunghiular, terminat cu absida semicirculară a altarului. Înălțimea zidurilor sale, până la streășină este de 10 m. Acoperișul, în două ape, are înălțimea până la creastă, de 8,6 m. și are învelitoarea din tablă. În dreptul altarului, pe culme, a fost fixată o cruce metalică.

Stilul general este cel eclectic, cu decorațiuni discrete, în linii simple, bizantin – balcanice, cu evidente influențe de baroc. Partea dinspre apus, unde se află pronaosul, urcarea la cor și intrarea principală în biserică, este cea mai elaborată. Acest element, se observă și prin faptul, că, deasupra pronaosului, se înalță cele trei turnuri inegale, simbol al Sfintei Treimi. Cel din mijloc, cu o înălțime de 31 m. servește drept clopotniță, astfel că sunetul celor trei clopote se răspândește peste întregul cartier. El este încadrat de două turnuri mai mici. Îndreptate spre cer, atrag atenția, conferind construcției o impresie de soliditate, putere și bogăție. Ferestrele camerei de unde provine sunetul, clopotelor, sunt ușor de recunoscut, ele neavând sticlă, ci doar obloane, necesare, pentru a împiedeca pătrunderea păsărilor.

Deși țin în mod esențial de orice sărbătoare creștină, clopotele sunt folosite și cu ocazia înmormântărilor, a nunțiilor sau chiar în scopuri laice, anunțând o anumită oră a zilei, sau unele pericole. În timpul războiului, sau în caz de incendii, clopotul se *trăgea într-o dungă*, alarmând populația, asupra unor pericole. Soliditatea construcției, trebuie să se opună vibrațiilor provenite de la tragerea clopotelor, care constituie de altfel, una dintre principalele cauze ale avariilor structurale suferite de biserică. Baza turnurilor, care corespunde pronaosului, este alcătuită dintr-un pătrat, cu latura de 4,60 m. Interiorul este ocupat cu scările care duc la cor și în incinta de unde se trag clopotele.

Decorul exterior al edificiului este auster, monotonia fiind întreruptă de golul ferestrelor și câțiva stâlpi adosați, care dau și impresia de soliditate

¹³⁸ Știrea, 4 martie 1937.

a construcției. Proiectul inițial mai prevedea și alte elemente suplimentare: turnulețe și alte decorațiuni aplicate pe ziduri, care însă, nu au mai fost realizate. Un brâu din tencuială înconjură în relief biserica, la mijlocul pereților, delimitând în partea superioară, suprafețe ornate cu forme geometrice. Zidăria este din piatră și cărămidă, cu bolta semicirculară construită din rabiț, cu mortar de var și nisip. Peste pronaos și o parte din naos este ridicat corul, care se desfășoară pe o suprafață întinsă. Interiorul a fost pardosit cu plăci de mozaic. Biserica, are două intrări, una, spre vest, prin pronaos, folosită de femei, iar cea de a doua, folosită de bărbați, este practică, în partea de sud, la mijlocul navei.

Ferestrele, cu geamuri transparente, din sticlă, de formă dreptunghiulară, sunt de mărimi diferite, mai înguste, spre vest și în dreptul altarului, mai largi, în dreptul stranelor. Cele de pe turlă, se sfârșesc în arc romanice și au obloane din lemn. Pe turnuri se mai observă conturul unor ferestre oarbe și al ceasurilor practicate doar sub aspect ornamental.

Noua înfățișare a Bisericii

În anul 1961, vechea pictură murală, a fost înlocuită de preoții Andrei Mitroi și Cornel Vădăsan (paroh în Gai) cu una nouă, concepută în tehnica *tempera*¹³⁹. O nouă reparație care a cuprins doar zugrăveli exterioare, s-a realizat, sub păstoriarea preotului Viorel Sasu, în anul 1976. Patru ani mai târziu, preotul Viorel Teaha, remarca faptul, că deși, este construită de nici 50 de ani, biserica este într-o stare jalnică, impunându-se efectuarea unor reparații capitale. Unele din ele au fost executate în 1983.

Începând din 1990, preotul paroh Nicandru Cuțaru, împreună cu enoriașii, au început ample lucrări de reparare și modernizare a clădirii, care au constat din: decaparea exterioară a tencuiei, până la cărămidă și zugrăvirea în *terasi* (1990), înlocuirea jgeaburilor pentru apele pluviale la acoperiș (1997), realizarea instalației termice, prin conectarea la rețeaua națională de gaz metan (1999), înlocuirea învelitoarei din tablă degradată de rugină, cu una nouă din aluminiu (2002). De asemenea, vechea structură spațială a bisericii a oferit, premiza ideală pentru aplicarea unui nou program iconografic ortodox, materializat, prin pictura murală realizată în frescă¹⁴⁰, de *Corneliu Pașcanu* din

¹³⁹ Principala tehnică picturală, folosită din antichitate, care constă în amestecarea culorii fin măcinată cu lianți gelatinoși.

¹⁴⁰ Cea mai durabilă dintre tehnicile folosite în compoziția monumental-decorativă.

București¹⁴¹. O echipă, condusă de *Gligor Vlaș*¹⁴², din Arad, a înlocuit și iconostasul și întregul mobilier: stranele, tronul împărătesc, mormântul, scaunul arhieresc, scaunele epitropilor, a enoriașilor etc, cu elementele de sculptură și suprafețe pictate. Lemnul de paltin, folosit ca suport al lucrărilor artistice, a fost recoltat din zona Sebișului, în perioada anilor 2002-2004. Vechiul iconostas, a fost donat Bisericii din Gothatea, județul Hunedoara. Iconostasul, este elementul de construcție liturgic, care desparte obștea credincioșilor de *Sfânta sfințelor*, naosul de altar, și totodată le unește prin cele trei uși. Tâmpla sculptată în lemn, a fost realizată, cu elemente ale barocului european târziu.

Baza tâmplăriei, este susținută prin patru perechi de stâlpi adosați panoului tâmplei. Picturile primului registru sunt ridicate pe socluri înalte, pătrate, decorate prin traforare, cu motive fitomorfe. Stâlpii, sculptați decorativ, în relief, se termină în registrul următor, fiind întrerupți, și delimitați de brăuri decorative, traforate, sau sculptate în relief, cu vrejuri de viță de vie, simbol al lui Isus Hristos¹⁴³. În felul acesta se limitează câmpul pictural al icoanelor. Ramele și ancadramentele arhitecturale ale acestora, sunt drepunghiulare în registrele inferioare și ovale în celelalte nivele. Ele prezintă o dispoziție centrală, câmpul pe care-l înrămează fiind înconjurat cu un ornament liber, care se dezvoltă omogen pe toate laturile, fără să țină seama de sus sau jos. Ovele și vrejurile vegetale din care sunt compuse ramele, au însă o orientare vertica-

¹⁴¹ Corneliu Pașcanu (n.29 august 1942, Gura Humorului – Suceava). Fiu de preot a urmat Școala Generală în comuna Sadova, și doi ani la Liceul de artă din Iași. Fiind exmatriculat, ca fiu de preot, a lucrat cinci ani în echipa pictorului de biserici Nicolae Stoica. Cu aprobarea Ministerului Învățământului, absolvind studiile liceale, a urmat cursurile Institutului de Artă Plastică *Nicolae Grigorescu* din București, fiind licențiat în Artă Monumentală. În continuarea și-a reluat activitatea în domeniul picturii religioase, ilustrând și restaurând peste 40 de lăcașuri de cult ortodox din întreaga țară, așa cum sunt: Bisericele Sfântul Nicolae – Focșani, Nașterea Maicii Domnului – Vatra Dornei, Sfântul Nicolae – Socola Iași, Schimbarea la Față – Reghin, Sfântul Nicolae – Argeș. Este considerat ca fiind unul din cei mai sensibili și talentați artiști, care se desfășoară pe spații murale largi. Pictura din Gai, este ultima lucrare realizată de Corneliu Pașcanu, în tehnica *frescă*. În 2012, a finalizat lucrările de pictare și restaurare a Bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril din Ineu – Arad.

¹⁴² Gligor Vlaș (n. 18 ian. 1957, Vălăni de Beiuș – Bihor), este tâmplar artistic, din a treia generație de sculptori în lemn. A lucrat ca subinginer la Combinatul de Prelucrare a Lemnului (CPL) Arad, iar din 1991, este proprietarul firmei, *Vlaș SRL*. A mobilat peste 40 de biserici, în întreaga țară, la Hunedoara, Oradea, Avram Iancu (Vârfurile-Arad), București, Marghita, Socodor – Arad, Chișineu Criș, Huedin, etc.

¹⁴³ Motivul viței de vie este un element de decorație artistică destul de îndrăgit. În antichitate, era atributul lui Bachus și mai ales al vaselor de băut. Arta bisericească a Evului Mediu a adoptat vița de vie și spicele, ca simbol al lui Isus Hristos.

Biserica Ortodoxă Română

lă precisă și sunt astfel plasate încât să le dea înălțime. Vioiciunea modelului este dictată, mai degrabă, de necesitățile impuse de decorul pe care îl servește, decât de acela al compoziției conținutului. Și aici, ovalul ca și cercul, constituie doar un pretext de rotunjire a colțurilor, potrivit-se astfel mai confortabil subiectului religios. Personajele sunt prezentate, până la brâu, în atitudini și gesturi diferite, unele purtând suluri de manuscrise, care vestesc sosirea lui Cristos ca Mântuitor al lumii. În descifrarea iconografică, Drumul Revelației merge de sus în jos, din care prezentăm doar câteva scene. Astfel, sunt prezentate: alături de iconografia Vechiului Testament scene din viața și minunile lui Isus Hristos,

Patimile și Pildele lui Hristos, Praznicele Maicii Domnului, portretele unor sfinți mărturisitori ai credinței, Mucenici, Pusnici sau părinți ai Pustiului.

Iconostasul, este structurat pe cinci registre, fiecare rând fiind organizat simetric, în jurul icoanelor centrale: *Crucea*, *Cina de la Stejarul Mamvri*, *Maica Domnului*, *cu pruncul Isus Bine-cuvântând*, *Cina cea de Taină*.

Registrul superior este dominat de *Crucea cu Chipul răstignit al Mântuitorului*. De o parte și de alta, în oval se află portretele întregi ale *Sfântului Evanghelist Ioan* și *Maicii Domnului*. Formatul în medalion, pe înălțime, accentuează verticalitatea lucrării. El face ca figurile reprezentate să pară mai înalte, indicând în același timp imaterialitate, biruința asupra greutateii gravitaționale.

Dealtfel spre deosebire de Renaștere, care a îndrăgît cercul ca fiind forma perfecțiunii cosmice, faza manieristă a barocului, în care se poate înscrie acest iconostas și-a ales elipsa puternic încordată care contrapune ambivalența rotunjimii extensiei

Registrul următor, cuprinde portretele a doisprezece patriarhi și prooroci, în mijlocul cărora, domină prin mărime, tabloul *Cinei de la Stejarul din Mamvri*.

Registrul din mijloc, prezintă ci doisprezece apostoli (Filip, Vartolomeu, Iacob, Luca, Matei, Pavel, Petru, Ioan, Marcu, Andrei, Simon, Toma), ținând în mâini hârtii înfășurate și icoana *Maicii Domnului cu Isus Binecu-vântând*

Urmează registrul *Praznicelor Împărătești: Nașterea, Botezul, Înălțarea la Cer, Intrarea în Ierusalim, Schimbarea la Față, Floriile, Adormirea Maicii Domnului, Buna-vestire, Nașterea Maicii Domnului, Intrarea Mântuitorului în Biserică, Tăierea Împrejur a Mântuitorului Hristos, Coborârea Duhului Sfânt*. În mijloc, deasupra Ușilor Împărătești, este *Cina cea de Taină*

În registrul de jos, se află Icoana de Hram și portretele personajelor venerate *Maica Domnului, Mântuitorul Isus Hristos, Sfântul Nicolae*, sunt mult mai mari și așezate la o înălțime potrivită, pentru a putea fi cinstite direct de către credincioși, prin sărutări, plecăciuni și semnul crucii.

O importanță deosebită le revine *Ușilor Împărătești*, principala intrare spre *Altar*, prin care au voie să treacă doar preoții, în anumite faze ale slujbei. În fața acestei intrări, pe treapta altarului se face împărtășania credincioșilor. De aceea deasupra ei este înfățișată cuminecătura, *Împărtășania apostolilor*, prin imaginea cunoscută sub numele *Cina cea de taină*. Pe canaturile acestui simbol al intrării în împărăția lui Dumnezeu este ilustrată imaginea *Bunevestire* și cei patru evangheliști (Matei, Marcu, Luca, Ioan), în medalion. Pe *Ușile Diaconești* se află figura arhanghelilor *Mihail* (dreapta) și *Gavril* (stânga), conducătorii cetelor cerești.

După terminarea lucrărilor, interiorul bisericii apare azi decorat cu un impresionant covor de scene biblice și figuri ale sfinților. Prima impresie este derutantă, dar încântătoare, o varietate nesfârșită de culori și personaje, din care, numai după o profundă meditare, se pot desprinde o serie de unități: medalioane, pătrate, alte forme geometrice plasate pe mai multe registre, cadre vegetale complicate care separă, ajutându-ne să descifrăm scenele. Totul e dominat de o culoare liniștită, luminoasă. Conturile, puțin accentuate aduc mișcare și viață în fiecare compoziție. Normele bizantine cu figuri slabe și rigide, au fost înlocuite cu personaje mai apropiate de realitate, cu expresie și mișcări mai puțin încorsetate. Fiindcă scopul picturii bisericești nu este doar de a decora suprafața cu scene instructive și moralizatoare, ci este însăși *Biblia pauperum* pentru cei care nu știu, sau, nu au răbdarea și timpul necesar să citească. Scopul moralizator reiese clar, mai ales din reprezentările *judecății de apoi* și din unele detalii ale *pedepselor divine*.

Iconostasul (2010)

Sfințirea, s-a făcut în ziua de 8 septembrie 2006, de către P.S. dr. Timotei Seviciu, Episcopul Aradului, care însoțit de Nestor Iovan – starețul mănăstirii Hodoș – Boddrog, Ilarion Tăucean – arhimandritul mănăstirii Feredeou, preoții: Ioan Tulcan, Iov Orădan, Ioan Mierlușcă, a oficiat slujba de Vecernie.

Apoi, soborul de preoți, urmați de mulțimea credincioșilor prezenți, au înconjurat în procesiune sfântul lăcaș, săvârșind ritualul de hram și de binecuvântare a lucrărilor.

În cuvântarea, P.S. dr Timotei Seviciu, au fost adresate, în cuvinte alese, aprecieri la adresa preotului paroh Nicandru Cuțaru, a familiei Nicola Mihailovici nașul bisericii,

pentru donatori și sponsori, pentru enoriașii care au contribuit la noua înfățișare a bisericii. Pe unul din pereții centrali ai pronaosului a fost înscris, cu majuscule, în aceeași tehnică picturală, următorul text explicativ:

Pisanie / Cu bunăvoința Tatălui, cu ajutorul fiului și cu Harul Sf. Duh, zidi-tu-sa acest Sf.lăcaș în anul 1935, iar la 13. 09. 1936 / a fost sfințit de către Ep. Aradului Andrei Magieru, asistat de un sobor de preoți și diaconi, paroh fiind pr. N. Ionescu. Între / 1960-1961, Biserica a fost pictată în tehn. Tempera, de către pict. Pr. Andrei Mitroi, ajutat de pr. Paroh Cornel Vădăsan. În tim / pul păstoririi pr. Viorel Sasu și Teaha Viorel, s-au făcut reparații curente. Însă reparații capitale s-au făcut în timpul / pr. Nicandru Cuțaru, respectiv: în anul 1990. Biserica a fost tencuită în terasit, în 2000 s-a introdus centrala termică, iar / în 2002 s-a schimbat acoperișul cu unul nou. Din 2004 până în aug. 2006 s-a pictat în tehnica „fresco” de către pict. Cornel Pașcanu. Sponsor principal al pictu / rii și iconostasului fiind dl. Mihailovici Nicola. Sf. lăcaș s-a înnoit cu mobilier sculptat. La 8. 09. 2006 P.S. dr. Timotei Seviciu, Ep. Al Aradului a oficiat slujba / de sfințire, înconjurat de un sobor de preoți și numeroși credincioși / Primește Doamne jertfa robilor tăi.

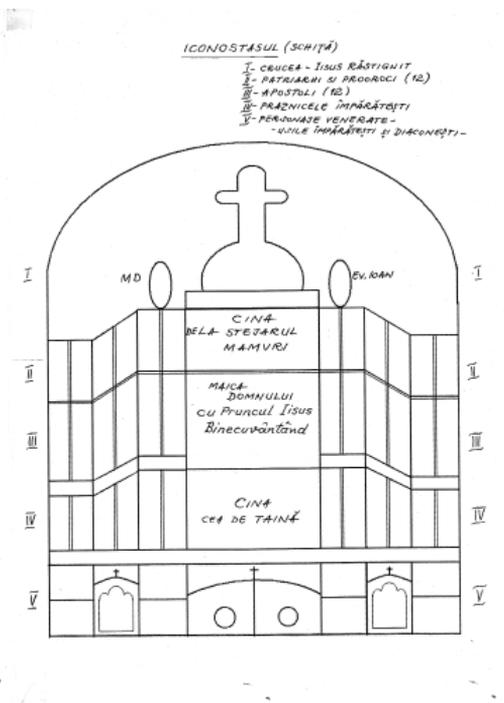
Casa Parohială, Casa Națională și alte bunuri ale Parohiei

Casa Parohială, este menționată, în inventarul din 1897, ca fiind o clădire modestă cu o valoare de 900 florini pe str. Templom (Dunării) nr 30.

În toamna anului 1919, Nicolae Ionescu, a comunicat Episcopiei, că nu se poate muta în Gai, deoarece edificiul amintit, era foarte deteriorat, propunând ca locuința preotului, să fie amenajată, în localul Școlii Confesionale, din Piața Sfântul Ioan, instituție care urma să se definițeze prin statificarea care urma să se aplice. Ultima reparație a clădirii, construită în 1876 pentru învățământ, pe locul actualei Case parohiale a fost executată în 1907, de către maistrul zidar Milan Jivanelov. În 1926, vechea clădire a școlii, a fost reparată și modificată, servind ca sediu al parohiei și locuință pentru familia preotului Nicolae Ionescu, formată din patru persoane¹⁴⁴

Lucrările au constat din zugrăvirea a patru camere, în suprafață de 332 m.p., a coridorului, vopsirea a 8 uși și a tocului ferestrelor, completarea geamurilor lipsă, ridicarea unor ziduri despărțitoare pentru amenajarea unor încăperi mai mici. Alături de locuință, s-a amenajat, biroul, biblioteca, arhiva parohiei, asigurându-se totodată, spațiul necesar repetițiilor Corului bisericesc și întrunirilor Consiliului parohial, epitropilor, etc.

Casa, cu aspect rustic, geamurile joase și acoperișul în două ape, avea fațada și ușa de intrare, spre Piața Sfântul Ioan (Strada Ștefan Tenețchi). Construită din pământ bătut, încadrată în plan orizontal pe direcția nord-sud, a străzii Bisericii (Dunării), clădirea de la nr. 99, era compusă, în final, din 8 încăperi, care comunicau între ele, iar cu exteriorul printr-un coridor, închis pe jumătate și delimitat cu stâlpi din cărămidă le-

Schița Iconostasului

¹⁴⁴ Familia preotului Nicolae Ionescu, a locuit în vechea Casă Parohială până la decesul preotesei Iulia Ionescu, (născută Raicu), survenit în anul 1973.

Gligor Vlaș (2010)

gați între ei printr-un zid ridicat până la înălțimea de 1,4 m. Pardoseala din scândură, învelitoarea din țiglă, și încălzirea, în sezonul rece, cu sobe din fontă, alimentate cu lemne și cărbuni, ofereau locatarilor un oarecare confort. Acareturile compuse din adăposturi pentru animale, depozit de cereale și magazie de lemne, delimitau, spre nord, curtea spațioasă umbrită de doi nuci. Fântâna zidită din cărămidă, se afla în grădină și funcționa cu o găleată metalică acționată manual. În partea opusă a fost construită haznaua din lemn. Spre vest, cuprinsă între străzile: Ștefan Tenetchi și Călțunaș, până la clădirea *Căsei Naționale*, numită și *Sala românească*, azi magazin

Noua înfățișare a Bisericii (2010)

comercial, se întindea grădina de legume și livada, cultivate de familiile preoților, care s-au succedat în parohie. După 1950, o parte din clădire, a fost închiriată, unității militare din apropiere, care a folosit spațiul, pentru găzduirea unor familii de ofițeri.

În timp, vechea clădire școlară, devenită Casă parohială, s-a degradat, devenind din ce în ce mai inospitalieră, astfel că trebuia demolată.

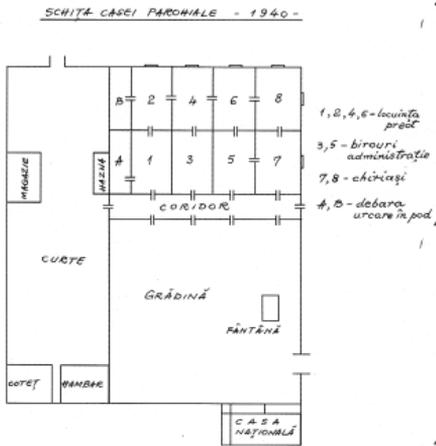
Primele donații pentru construirea noii Case parohiale, s-au făcut după 1975. O contribuție substanțială, și-au adus-o familiile Mihai Pălinceș, Hristodor Jalba, alături de alți credincioși. Construcția, formată din parter și două nivele a fost ridicată, în perioada 1979-1981, preot-paroh fiind Viorel Dimitrie Sasu. Lucrările s-au executat, în regie proprie de o echipă de constructori condusă de zidarul Sabin Solomie din Gai. Edificiul, cuprinde: locuința preotului, biroul parohial, arhiva, biblioteca, sala de ședințe și încăperea pentru repetițiile corului.

Casa Națională, cunoscută sub numele de *Sala Românească*, a fost construită, în Piața Sf. Ioan, mult înainte de edificarea noului lăcaș de cult, în 1911, ea fiind în proprietatea exclusivă a Comunei bisericești¹⁴⁵. Aici se organizau: șezători, conferințe, concerte, baluri, chermeze, spectacole și serbări școlare, sau cu ocazia unor evenimente prilejuite de anumite sărbători. În 1913, un grup de 26 gospodari români, în frunte cu Dimitrie Raicu, l-au împuternicit pe avocatul dr. Romulus Veliciu, să facă către Căpitania (Primăria) Aradului, demersurile necesare, organizării unui cinematograf, *spre binele agricultorilor din Gai (Anexa 3)* Clădirea cuprindea, după 1936 și locuința familiei crâznicului Gheorghe Horga, care era în felul acesta și îngrijitorul așezământului.

Alte bunuri din proprietatea parohiei, au fost obținute, prin împroprietărire și donații. Astfel, în noiembrie 1927, preotul Nicolae Ionescu a înaintat Ministerului Agriculturii, Comisiei Județene pentru Expropriere și Împroprietărire, un Apel împotriva Hotărârii Primăriei nr 45, privind împroprietărirea necorespunzătoare a Bisericii din Gai. Se considera insuficientă, suprafața atribuită, din moșia *Taganyi*, sub forma sesiei parohiale – 32 jugăre, a terenului pentru întreținerea bisericii -10 jugăre și a sesiei cantonale – 8 jugăre. Se motiva, prin aceea, că terenul primit e departe și de proastă calitate iar Parohia din Gai, are 1400 enoriași. În consecință, se solicita, prin schimb, o altă suprafață din moșia Aradului și încă 8 jugăre, sesie pentru al doilea cantor, cerere, corectă, dare a fost aprobată¹⁴⁶.

¹⁴⁵ *** *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică*, Arad, 2006, p. 410.

¹⁴⁶ AN Arad, Fond PMA, D 1 /1886, 1892, 1908-1916, 1927, Fila 14.

Schița vechii Case parohiale

De-a lungul timpului, nu puțini au fost enoriașii, instituțiile, sau unitățile economice, care au sprijinit Parohia și implicit Biserica, prin lucrări, materiale, crearea și susținerea unor fundații de sau prin donații de: terenuri, clopote, veșminte, icoane, prapori, bani etc. Numărul lor, este impresionant, dar o evidență precisă a acestora nu există, iar unii au preferat să-și păstreze anonimul. Amintim totuși alte câteva familii și instituții, care au contribuit la dotarea și bunăstarea parohiri ortodoxe române din Gai, până în 1940

Fundația Ana Manea, proprietară, în Gai, și soțul ei Nicolae, cu un fond de 200 coroane, creat în 1895, pentru pomenire¹⁴⁷. Fundația George Popovici, econom, în Micălaca – 580 coroane, în 1905, pentru pomenire și parastas, în Gai¹⁴⁸

Mitru Fericean, episcopul Bisericii, în 1908, o garnitură de ornate bisericești, în valoare de 70 cor.

Sava Oargă și soția, în 1908, au donat, în 1908, doi prapori – 50 cor.

Văduva Fănău, a donat în 1908, 1 prapor – 25 cor.

Dimitrie Raica și soția Elena, au donat Bisericii, în 1911, o măsurică din plîș, pentru sfântul prestol și două ștrgare, care au costat 80 cor.¹⁴⁹

Sava Ilca și soția Terezia Ilin, au donat, în 1914, o garnitură de odăjdii bisericești, în valoare de 245 coroane și o cruce de metal, de 33 cor.¹⁵⁰

Corul Bătrân și alți poporeni, au donat, în 1914, ripizi și o cruce, în valoare de 150 coroane¹⁵¹

Nicolae Marincovici, în 1918 – Evanghelie – 100 cor.

Ștefan Pleșca, prizonier, macedonean, în 1918 – Icoana Sfântului Ioan Botezătorul – 100 cor.

¹⁴⁷ *Idem*, Fond Protopopiatul Ortodox Român Arad, 1877-1920, D 324/1915, fila 83.

¹⁴⁸ *Idem*, D 259/1905.

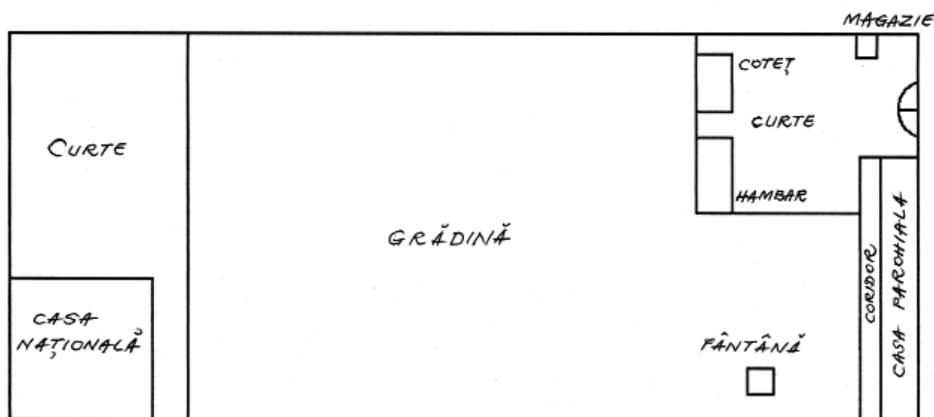
¹⁴⁹ *Idem*, D 307, fila 2.

¹⁵⁰ *Idem*, D 318/1914, fila 5.

¹⁵¹ *Ibidem*.

SCHIȚA
CASEI PAROHIALE ȘI A CASEI NAȚIONALE ROMÂNE
 - 1940 -

Schița Casei Naționale și Parohiale

Simeon Păcurar, în 1918, Icoana Cina cea de Taină – 50 cor¹⁵².

Vasile Mezei, în 1919, dar în bani, 200 cor¹⁵³r.

Primăria și Prefectura Arad – Donarea a unor importante sume de bani, pentru construcția noii Biserici.

Nicolae Fericean și Emilia Bugar, în 1924, au cumpărat și donat Parohiei, din intravilanul Hasz, suprafața de teren pe care a fost construită Biserica.

Mitru (Dimitrie) Ferician, soția Măriuța și fiii: Ioan, Arsa, Simion, Dimitrie, Lazăr, în 1935, au cumpărat clopotul mare, Gheorghe Ferician cu soția Iuliana – clopotul mijlociu și Gheorghe Ferician senior cu soția Marica – clopotul mic.

Uzina Electrică – Montarea în 1936 a instalației de cirent electric.

Uzina de Vagoane – Realizarea în 1936, a împrejmuirii

¹⁵² *Idem* D 351/1919, fila 36.

¹⁵³ *Ibidem.*

Crucile de Hotar

De-a lungul timpului, enoriașii, împreună cu biserica au ridicat mai multe cruci de hotar, vizitate cu ani în urmă de întreaga comunitate sub forma de procesiuni și pelerinaje. Ele erau legate mai ales de anumite sărbători, de hrumul bisericii, pentru binecuvântarea holdelor, încetarea ploilor și a secetei, sau îndepărtarea unor pericole iminente. De regulă, procesiunile se organizau imediat după săvârșirea Sfintei Liturghii, la care lua parte întreaga comunitate, înveșmântată în straie de sărbătoare, condusă de preot. Enoriașii se deplasau cu prapori și obiectele de cult, la troițe și la celelalte monumente cruciforme, care erau împodobite cu flori și unde se rosteau rugăciuni, pentru paza de: *ciumă, foamete, potop, de venirea altor neamuri, de războiul cel dintre noi, recolte îmbelșugate*¹⁵⁴. Astăzi, mai există, două *Monumente cruciforme* în extravilanul Gaiului, în parte degradate, cunoscute după numele familiilor donatoare. Astfel, pe drumul Iratoșului, în preajma Cantonului de Vânătoare, pe partea stângă a drumului de ieșire dinspre Gai, dincolo de intersecția spre Sâmpaul, se află *Crucea lui Branu*, iar, pe *Șoseaua de centură*, la ieșirea din Gai spre vest, la intrarea în Parcul Industrial, pe partea dreaptă, se află *Crucea lui Bibecu* (piatră). Un al treilea monument cruciform din lemn, se afla și lângă podul din beton, care traversează Ierul, în preajma Mănăstirii *Sfântul Simion Stâlpnicul*, demontată, în prezent.

Preoții Bisericii *Nașterea Maicii Domnului*

Și în Gai, ca în orice altă parohie, rolul de căpetenie în promovarea progresului moral, cultural și social îi revine Preotului de mir. Obligațiile lui sunt în primul rând cele sacedortale, îndeplinite, după datina *Bisericii Răsăritene*, prin Utrenie și Sfânta Liturghie, prin predică și cateheze, ținute mai ales în biserică, dar și în afara ei. El transmite cu toate ocaziile valorile creștine și veghează asupra modului cum acestea sunt receptate în comunitatea creștină. Până în 1920, preotul a condus, în mod direct Școala Confesională, iar după statificare, slujitorii bisericii au încurajat întregul sistem de învățământ. Astfel, prin diverse Circulare trimise în teritoriu, atât cu prilejul deschiderii anului școlar, cât și cu alte ocazii din viața comunității, episcopii Aradului, cu deosebire, Ioan Mețianu și Ioan I. Papp, atrăgeau atenția preoților, despre importanța învățământului pentru viitorul națiunii. Preoții erau îndemnați să *cuvânteze poporului despre foloasele învățaturii, după care îmbrăcați ornat-bisericesc, să meargă la școală împreună cu poporul unde vor face sfințirea apei și a școlii, să meargă în casele poporenilor pentru a fi sfătuiți și admo-*

¹⁵⁴ Pavel Vesa, *op. cit.* 2006, p 509-510.

nestați să-și trimită copiii la cursuri¹⁵⁵. În continuare, se atrage atenția ca încă din prima săptămână, preoții să fie prezenți în școală, unde vor observa, frecvența elevilor, propunerea tuturor obiectelor de învățământ, dotarea unităților cu material didactic și cărți școlare¹⁵⁶. Recomandările se refereau și la alte aspecte ale activității, insistându-se ca toate organele parohiale, dimpreună cu corpul învățătoresc, să aibe toată purtarea de grijă pentru observarea ordinii și curățeniei în școală și în preajma ei¹⁵⁷.

La sfârșitul fiecărei Liturghii, preotul anunța sărbătorile săptămânii sau perioadei următoare și-i povățuia pe enoriași despre modul cum trebuia întâmpinată aceasta. Din dispoziția Sfântului Sinod, la 13 martie 1938 cu prilejul prăznuirii Zilei Ortodoxiei, în Gai s-a oficiat cu mare solemnitate Sfânta Liturghie, unde, preotul a citit în fața Altarului și a poporului îngenuncheat, dezlegarea credincioșilor de toate jurămintele făcute, în afară de cele rânduite de legile Țării¹⁵⁸.

Dar, preotul, conduce parohia și din punct de vedere administrativ, având obligația de a ține cancelaria, arhiva și gospodărirea corectă a averilor bisericești

La început, până în 1936, enoriașii ortodocși, români și sârbi, au folosit Paraclisul Mănăstirii *Sfântul Simion Stâlpnicul* pentru întreaga viață bisericească. Aici au slujit preoții români:

Axente Brădean (1847, 1849, 1855)

Ioan Raț (1849)

Dimitrie Misici (1855-1886), născut în 1819, absolvent al Institutului Teologic din Arad, a fost hirotonit ca preot, de episcopul Gherasim Raț în 1845. A fost apreciat, an de an, ca având purtare bună, îndeplinind toate îndatoririle. Purta veșminte preotești și vorbea maghiara, sârba și germana. În 1875, după moartea soției, s-a ocupat singur de creșterea și educarea celor doi băieți¹⁵⁹,

Vasile Olariu (1886- 1896), preot paroh și catehet, s-a născut în Zărand (1851), a absolvit Liceul din Beiuș (1871) și Institutul Teologic din Arad (1874), după care a slujit ca preot la Conop (1875-1878) Căpâlnaș (1878-1886), Arad-Gai (1886-1896) și Zărand (1896-1901). În timpul cât a fost preot-paroh în Gai, o perioadă de timp, a ocupat și postul de învățător. Neavând

¹⁵⁵ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad, 1877-1920*, D 2/1878, fila 15.

¹⁵⁶ *Idem*, D.4 /1878, fila 119.

¹⁵⁷ *Idem*, D. 7, fila 207.

¹⁵⁸ *Știrea*, 14 martie 1938.

¹⁵⁹ AN Arad, Fond, *Protopopiatul Ortodox Român*, D 5/1878, fila 219; D 15/1878, fila 149.

calificarea necesară, pentru munca didactică și dovedind dezinteres pentru această activitate, în această perioadă, rezultatele au fost apreciate de Consistor, ca fiind foarte slabe¹⁶⁰. Cu toate acestea, *în urma decesului preotului Ilie Dogaru, paroh în Arad – centru, rămânând mai multe școli, fără catihet, în 1892, în locul răposatului, a fost numit Vasile Olaru, urmând ca ostenele lui, să se recompenseze, la sfârșitul anului, în proporție cu serviciul prestat. Pe baza acesta, a și fost îndrumat, să se adreseze, Societății liniei de fier (tramvai), pentru a i se acorda un bilet de liberă călătorie.*¹⁶¹ Deși pe întreaga durată a activității sale ca și catehet, care a ținut până în 1895, a lucrat exemplar¹⁶², nu a fost plătit pentru această muncă. După mai mulți ani, ca preot la Zărand, ani în șir, și-a cerut retroactiv drepturile cuvenite, care, însă, nu i-au fost acordate niciodată.

În locul de catihet, rămas vacant, după plecarea lui Vasile Olaru, în 1895, a fost numit, tânărul preot Traian Vățian.

În anul 1901, Vasile Olaru, a fost ales de Consistoriul eparhial ca *exactor al socioșilor din parohiile eparhiei Aradului*, post în care a funcționat până la pensionarea sa din 1931, timp în care, s-a mai ocupat însă și de parohia din Gai. A trecut la cele veșnice în 1933, la vârsta de 82 ani, după 58 ani de preoție¹⁶³

Mihai Lucața (1896-1905) s-a născut în 1872, a absolvit 8 clase gimnaziale și Institutul Teologic din Arad (1895), fiind hirotonit de episcopul Ioan Mețianu și numit preot și administrator parohial în Gai, de către episcopul Ioan Mețianu, la 6 august 1895¹⁶⁴. Căsătorit, cu un copil În 1905, a fost strămutat la Șiria.

George Bragea (1906-1916), s-a născut la Macea (1856), unde a urmat și absolvit șase clase gimnaziale, apoi Preparandia și Institutul Teologic din Arad (1886). Prin moartea timpurie a soției, a rămas văduv, asumându-și singur creșterea și educarea unicului fiu. A fost hirotonit ca preot, de către episcopul Mețianu (1886) și numit ca preot, la Milova, Macea, Seliște (Sâc) și Gai. Aici a fost sancționat de Consistoriu și disponibilizat la 3/16 septembrie, 1916, din cauza unui proces judecătoresc. A fost cunoscut ca autor a numeroase reclamații, considerându-se nedreptățit. Una din ele, a fost scrisoarea

¹⁶⁰ Mai pe larg, vezi la capitolul Învățământul Confesional.

¹⁶¹ AN Arad, Fond, *Protopopiatul Ortodox Român*, D 130/1892, fila 158.

¹⁶² *Idem* D 182/1897, fila 87.

¹⁶³ *Protopopul Vasile Olariu*, în, *Biserica și școala*, anul LVII, nr 17, din 23 aprilie 1933, p. 4

¹⁶⁴ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D 180/1896, fila 23; Calendar Ortodox pe anul 1902.

din noiembrie 1919, adresată protopopului Traian Vățian, pe care o reproducem mai jos, pentru pitorescul ei¹⁶⁵. S-a retras, la Turnu, unde fiul său, Valeriu Bragea, era învățător. A murit la 11 aprilie 1933, în vârstă de 77 ani, fiind înmormântat în cimitirul din Turnu¹⁶⁶.

Iosif Tatulea (1916), preot refugiat din Ardeal, numit în 15/28 septembrie 1916, pe postul rămas liber, prin disponibilizarea lui Gheorghe Bragea. După două luni, de la instalare, în luna noiembrie, a plecat să-și vadă, comuna natală, de unde nu s-a mai întors.

Romul Frateș (1916-1920), născut în 1876, absolvent a opt clase gimnaziale, și a Institutului Teologic. La vârsta de 40 de ani, a fost hirotonit de episcopul Papp (1916), numit la 22 decembrie și introdus la post, în 24 decembrie 1916, ca preot, în parohia vacantă din Gai. Din căsătorie, a avut două fete: Veturia (n. 1904) și Felicia (n. 1911)¹⁶⁷. A creat mari nemulțumiri în rândul enoriașilor, deoarece, ca administrator parohial, a adunat în beneficiul său, sub formă de bir: *de la fiecare casă, câte o măsură mică de grâu (30 litre), iar de la jeleri, câte 4 coroane, stolele uzuale pentru funcție stabilite de credincioși, taxa pentru sala de joc, păstrarea arhivei și purtarea oficiului parohial*. La preluarea arhivei, i-au fost predate, de către George Bragea, arhiva, aflată însă, în mare dezordine, 7 măsuri de grâu, 1 măsură de orz, 1,5 măsuri de porumb sfărâmat și 3 măsuri de porumb pe coceni.

Nicolae Ionescu (1920-1950), este membrul unei vechi și importante familii de intelectuali arădeni, care, prin descendenți direcți, sau prin căsătorie s-a făcut remarcată, în varii domenii de activitate: bisericească, școlară, politică, economică și administrativă.¹⁶⁸ O parte, din membri ei era, binecunoscută, în mediile intelectualității arădene, încă în 1830, fiind trecută, pe

¹⁶⁵ Trei parochiene, erau, în 13/20 l.c.pe tramvaiul în care erau Ion Simu și Vasile Miron, învățători pensionați din localitate și vorbeau următoarele: *Nu știm ce să facem, avem de a boteza și nu avem popă. Olaru, a zis una, în ziua Arch. Gavril și Mihai a lăsat mortul (feciorul lui Ciupa), pe laviță, după începutul prohodului și desbrăcându-se de hainele de slujbă, s-a îndepărtat cu stola încasată și cu prânzul (pomana) mai înainte mâncată de dânsul, sfădind și injurând poporenii, zicând: „că mai margă dracul la voi în biserică și la slujbe”. Cel din Tornea (preotul Ionescu n.n.), nu vine la noi și tot satul tare ne bănuim după popa Bragea, că așa popă ca dânsul, nici va mai fi. De acest acord, sunt toți poporenii de bine, ba și străinii din Gai... De aceea, vin eu cu ofertul și mă angajez la reactivarea și remergerea mea în Gai, de a-mi continua acolo păstorirea rechemându-mă poporenii. Ba propun, a se reactiva din oficiu, toți preoții pensionați care sunt încă ați pentru păstorire. Semnează Gheorghe Bragea (Idem, D 350/1919, fila 31).*

¹⁶⁶ *Preot Gheorghe Bragea*, în *Biserica și Școala* an LVII, nr 17 din 23 aprilie 1933, p. 7.

¹⁶⁷ AN Fond Protopopiatul ortodox Român Arad, D 332/1917, fila 15.

¹⁶⁸ Fondul de documente Horia Truță, *Familia Ionescu-Raicu*.

Lista bunilor naționaliști, întocmită de bănățeanul Pavel Vasici Ungurean¹⁶⁹ Originea familiei Ionescu, se pierde la începutul secolului al XVIII-lea. Se știe, că prin 1720, o văduvă, Ionescu, din Ardeal, a sosit, la Semiclac, împreună cu fiul său, Simion. Copilul fiind isteț, a fost înfiat de un oarecare, Grozian, om cu stare, care l-a susținut la școală, devenind astfel preot. A urmat prin fiul său Petru (1), răposat în 1812, a doua generație de preoți, iar prin nepotul său, Teodor (1), cea de-a treia generație¹⁷⁰.

A patra generație, a Ioneștilor din Semiclac, este marcată de cei patru copii ai lui Teodor (1) și anume: Petru (2), Dumitru, Nicolae (1) și Iulia.

Cel dintâi fiu, Petru (2), născut în 1807 și absolvent al Institutului Teologic (1834), a fost capelan la Nădlac, ocupând locul devenit vacant, prin plecarea la Arad a lui Petru Varga, viitorul profesor al Seminarului Teologic. În 1835, Petru Ionescu (2), a fost hirotonit, de episcopul Gherasim Raț, ca preot în Semiclac, unde a rămas, timp de 32 de ani, până la decesul său din 1861. Pentru sârguința și pietatea sa, episcopul Procopie Ivașcoviți, l-a distins cu Brâul Roșu. În 1831, s-a căsătorit cu Iuliana Caracioni din Pecica. Familia Karatson de Lona (Karacson, Crăciun), *oameni înalți, negricioși, cu nasul coroiat*, era originară din Macedonia din ținutul Rașka. Fugiți de groaza turcilor, s-au așezat inițial în localitatea Luona (Sasz Lona, Luna) apoi s-au stabilit în Pecica.¹⁷¹

Unul din fiii lor, avocatul Lazăr (1) Ionescu (1832-1892), a fost Deputat în Dieta Ungariei, făcându-se cunoscut, printr-un Apel, semnat alături de Vincențiu Babeș, în care, îi îndeamnă, pe români, să participe, la alegerile din aprilie 1861, descriind și însușirile pe care trebuie să le întrunească reprezentanții lor¹⁷². De asemenea, Lazăr Ionescu (1), a făcut parte, alături de frații Mocioni, Partenie Cosma, Vincențiu Babeș, Mircea V. Stănescu și alții, din grupul de *anteluptători*, constitutiv al Partidului Național Român din Banat (1869) De asemenea, a participat, la Conferința de constituire a Partidului Național Român, desfășurată la Budapesta, în 1884, fiind coautor al Apelului

¹⁶⁹ Virgil Birou, *Un document românesc de la 1830*, în *Revista Institutului Banat-Crișana* VIII, 27 ianuarie 1940, p. 73.

¹⁷⁰ *Fondul de documente Horia Truță – Familia Ionescu – Raicu, Necrologul lui Ioan Russu, la înmormântarea preotului Petru Ionescu din Semiclac(1871)*.

¹⁷¹ Frații Iulianei, erau Ghica (Grigore), păpuțar în Pecica, s-a căsătorit cu Ana Bonțilovici, fiica notarului din Miniș având trei copii, Milca (Emilia), Saveta, Cata, Elița. Al doilea frate, a fost Dumitru (Mita), zis Negru, proprietar în Pecica, căsătorit cu sora preotului Teodor Popovici din Șetin. Și Maxim (Maxâm), preot, om de mare cultură (Detalii, vezi, Rodica Țabic, *Caietele Herminei*, 2010, p. 83-91).

¹⁷² AN Arad, *Fond Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D /1861, fila 24, 25.

pentru înființarea unui Teatru Național Român.

Teodor (2), cel de-al doilea fiu al lui Petru (1), a fost jurasor al Comitatului Arad, cu Biroul și locuința la Sebiș – județul Arad.

Cel de-al doilea fiu al lui Teodor (1), fratele lui Petru (2), a fost Dumitru (1). Om de mare cultură, cu studii juridice la Viena și Budapesta, Dumitru Ionescu (Dimitrie Ioanescu), a lucrat ca și cancelar la Pretura din Arad, profesor la Preparandie unde a predat Limba maghiară și germană, Gramatica limbii române și Epistolografia. Plecând de la preparandie, a fost Consilier Regesc și Inspector al Școlilor naționale românești din Bihor, în jurisdicția căruia, intra și Aradul, delegat de Pecica, în Dieta Ungariei (1865) comite al Comitatului Zărandului.

A fost ultimul român care a ocupat această funcție, fiind numit tocmai pentru a fi sustras, de la o activitate politică susținută, în plină ascensiune. Fiul său, Pavel Ionescu, a fost Inspector General în Ministerul Comunicațiilor din Budapesta

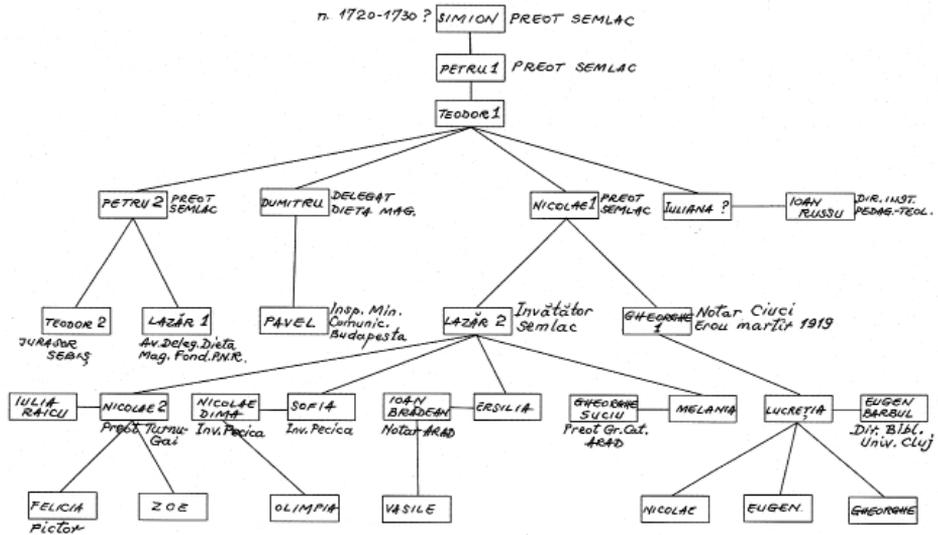
Iulia, cel de-al patrulea copil al lui Teodor(1), s-a măritat cu preotul Ioan Russu (1816-1891), profesor, care, alături de Alexandru Gavra, Dimitrie Constantini și Atanasie Șandor a făcut parte, din cea de-a doua generație de cadre didactice ale Preparandiei. Prin munca lor, Aradul a devenit Centrul cultural național al românilor din Banat și Crișana. Autor de studii privind istoria eparhiei Aradului Ioan Russu, a fost primul director, al Institutului Teologic – Pedagogic. Om cu o conduită exemplară, avea studii de Filosofie și Teologie, vorbind fluent românește, ungurește, nemțește, sârbește, și cu solide cunoștințe în latină și slavonă. A ținut discursul funebru, la înmormântarea cumnatului său, preotul Petru Ionescu, în Semlac (1871)

În sfârșit, Nicolae (1) cel de-al treilea fiu, al lui Teodor (1) Ionescu, după absolvirea studiilor teologice, filozofice și lingvistice, la Arad, Berlin și Budapesta, a fost tot preot în Semlac, alături de fratele său Petru (2). A fost hirotonit, în 1845, de episcopul Procopie Ivașcoviți. A avut șase copii, 5 băieți și o fată. Unul din fiii săi, Gheorghe Ionescu (1), notarul comunei Ciuci

Cimitirul din Turnu. Mormântul preotului George Bragea (2010)

GENEALOGIA FAMILIEI IONESCU

Arborele genealogic al Familiei Ionescu (Semeș-Arad)

(Vârfurile), a fost condamnat și ucis prin împușcare la Mezotur (Ungaria), în 25 aprilie 1919, numele său, fiind înscris pe Crucea Martirilor Arădeni¹⁷³. Cele două fiice ale notarului martirizat, Melania și Lucreția, au fost celebre, prin frumusețea, inteligența și educația de care au avut parte.

Un alt fiu, Lazăr (2), născut la 10 septembrie 1858, după absolvirea Școlilor Primară și Secundară, la Arad, a urmat și încheiat, cursurile preparandiale, fiind numit în 1876 învățător la Prăjești, unde a stat un singur an. În perioada 1878 – 1921, după susținerea Examenului de capacitate (1878), a funcționat la Școala Confesională din Semeș. În 1883, Lazăr Ionescu (2), era învățător la clasa I-a, cu 93 elevi. A avea un salariu de 300 florini, fiindu-i asigurate de către comunitate, în mod gratuit, paiele necesare, pentru a încălzi, pe timpul iernii, școala și locuința. În septembrie 1897, fiind reclamat că s-a exprimat în public că, *Comitetul parohial din Semeș e blăstămat și prăpădit*, după o anchetă, ordonată de protopop, fost absolvit de sancțiune. Intelectual cu preocupări diverse, care vorbea bine maghiara și germana, învățătorul Lazăr

¹⁷³ Traian Mager, *Contribuțiuni la istoria Unirii, 1918-1919*, Arad, 1939, p.105-110; Barbul, Lucreția, *De la Romania Mare la Romania ciuntită*, „Magazin istoric”, nr. 1-8, (ianuarie-august), 2004.

Ionescu (2), încurajat și sprijinit de verișorul său, avocatul Lazăr Ionescu (1), este cel care a pus *fundamentele Bibliotecii populare* din Semlac, fiind citat ca atare, în literatura de specialitate.

În 1921, după staticarea Învățământului confesional, Lazăr Ionescu, a trecut la Școala primară de stat. La 16 decembrie 1920, la Revizoratul școlar, a depus Jurământul de credință Regatului României.

La 31 ianuarie 1882, s-a căsătorit cu Maria Precupaș din Nădlac, casnică. Copiii lor, viitorul preot din Gai *Nicolae Ionescu (2)*, Sofia (Dima)¹⁷⁴, Ersilia

¹⁷⁴ Sofia Ionescu (n. 10 oct. 1887, în Semlac – decedată în 1938 la Pecica), a urmat cursurile Școlii Confesionale din Semlac (1894-1898) și două clase ale Școlii Civile Medie de Fete din Arad (1901-1903). În perioada 10 iulie – 25 august 1925 a urmat *Cursurile de vară* organizate la Școala Normală din Timișoara, iar în 1927, a absolvit Școala Normală de Învățători. Cunoștea bine limba română și maghiară.

La 1 ianuarie 1921, a debutat în activitatea didactică, la început ca învățătoare suplinitoare, apoi, din 18 martie 1922, conform Decretului 3992/1922, titulară, la Școala Primară rurală de Stat din Pecica, unde a funcționat, timp de 9 ani. În 1928 a fost detașată la Rovine, dar nu s-a prezentat la post, fiind transferată din nou la Pecica. La 15 iunie 1930, în vârstă de 44 ani, s-a pensionat, datorită *incapacității de serviciu pe motiv de boală. În ultima lună, a beneficiat de un salariu de 3700 lei.* (Extras din Decizia emisă în Arad la 2 sept 1931)

La 10 octombrie 1907, s-a căsătorit cu Nicolae Dima (Duma) învățător și director școlar la Odvoș, (1904-1919), post obținut prin concurs. Acolo, conform Decretului din 1904, beneficia de următoarele venituri: Bani gata – 700 coroane, bani pentru lemne – 160 coroane, dreptul de izlaz și pădure după ½ sesiune de pământ, de la înmormântări mari, cu liturghii – 2 coroane, de la cele mici – 1 cor, cvartir (locuință) în natură cu 2 odăi șiulină, cămară de bucate și grădină de legume. Spesele de conferință, le plătea comuna politică, iar *când plățile se vor sista, din lipsă de bani, învățătorul, va primi 10 coroane de la comuna bisericească.* La 1 octombrie 1919 a fost transferat, ca învățător și director la Pecica Română, unde a funcționat, până la 1 aprilie 1938. La 18 februarie, 1922, ca director al Școlii Primare Naționale, Nicolae Dima, a cerut, primpretorului din Pecica Maghiară, Ludovic Fazekaș, să rechiziționeze, pentru stat, de la Oficiul Parohial, sala de învățământ, fostă a lui Russu, iar la 27 februarie, 1922, fostă a lui Bugarin. (*Monografia Pecica*, Arad, 2007, p. 213).

Deși timp de 19 ani, a avut în administrare 4 școli cu 15 cadre didactice, în urma inspecțiilor, activitatea era notată, în mod sistematic cu *Foarte Bine*. Un asemenea, control, încheiat, cu laude, a fost efectuat la 12 aprilie 1937, de Inspectorul școlar Lazăr Igrășan. (P/V 12 aprilie 1937, fila 77, coroborat cu P/V 1935). *Școlile sunt administrate în mod demn și onorabil Nicolae Dima, îngrijindu-se din timp de toate nevoile lor, ținând raport de bună înțelegere și colaborare cu toate autoritățile locale și școlare superioare. Întreg edificiul școlar, precum și mobilierul este complet reparat și adus în bună stare. Combustibilul este procurat și adus în curtea școlii. S-a dovedit un harnic director și bun gospodar căruia îi exprimăm mulțumirile noastre personale și vom propune Onoratului Minister să I se aducă mulțumiri publice. AN fond Inspectoratul Școlar Județean, (AN Arad, Fond, Dosarele cadrelor inv. 100 19/D/11, fila 3). Drept urmare, a deținut pentru o*

(Brădean)¹⁷⁵, Melania (Suciu)¹⁷⁶ și Gheorghe(2)¹⁷⁷, împreună cu fetele lui Gheorghe Ionescu (1) din Vârfurile, surorile, Melania Ionescu¹⁷⁸ (decedată prematur) și Lucreția (Barbul)¹⁷⁹, fac parte din cea de-a șasea generație arădeană, a acestei strălucite familii de intelectuali români din Semeac.

Nicolae Ionescu (1883-1959), s-a născut, în casa cu nr. 332 din Semeac, în 12 ianuarie 1883. A fost botezat de Demetriu Ganea, capelan la Biserica *Sfântul Ioan Gură de Aur*; având ca nași, doi preoți: Dimitrie și Vichentie Marcovici. După absolvire, la Semeac, a șapte clase gimnaziale, a urmat, cursurile Institutului Teologic Ortodox Român, din Arad, și cu *Calificațiunea II* (1905), a fost numit, prin concurs, în ianuarie 1906, preot și administrator al parohiei din Turnu, pe postul eliberat, în urma pensionării, preotului Paul Moga (55 ani). Parohia, mai avea în administrare: cinci filii la Variașul Mare, Pustele Sederhat, Nadasdy, Vizeș și Ferma Forryay din Iratoș. Emolumentele parohiei erau: venitul unei jumătăți de sesie parohiale, care consta din 24 jug. cad., Birul preoțesc, uzual, Stolele legale, întregite de stat, conform legii. În același timp, văduva, răposatului preot, Pavel Moga, beneficia de jumătate

---

periodă îndelungată, funcția de președinte al subsecției Pecica a Asociației Învățătorilor din jurețul Arad. (*Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică*, 1918-1948, Arad, 2006, p.401)

În perioada 1938-1940, a fost detașat la Arad, ca *Subrevizor de cancelarie* (AN Arad, Fond PMA D 17 1928 fila 15)

Fiica, *Olimpia Dima* (n. Odvoș, 4 octombrie 1917 – decedată Arad, 29 ianuarie 1997), Și-a petrecut copilăria și adolescența la Pecica, unde a urmat Școala primară și secundară, iar la Arad, Liceul Comercial. În 1938, s-a căsătorit, cu avocatul Sabin Constantin Ciurba (n. 1912, Ursad), jurist la Primăriile din Pecica și Arad, la Fabrica de Zahăr, CARP.

¹⁷⁵ Ersilia Ionescu, casnică, căsătorită cu notarul Gheorghe Brădean, au locuit în Arad. Băiatul, Vasile, a fost funcționar

¹⁷⁶ Melania, Ionescu (n. Semeac 1897), casnică, căsătorită cu învățătorul și preotul greco-catolic Gheorghe Suciu, au locuit în Arad.

¹⁷⁷ Gheorghe Ionescu, căsătorit cu Elena Mișuțiu, a fost funcționar CFR, la Arad și Sibiu. Fata lor, Florica Anton a fost avocat în Sibiu

¹⁷⁸ Melania Ionescu (2), La intervenția lui Octavian Goga și a Marilenei Bocu, a fost primită, în 1909, la Curtea Regală română de la Sinaia, de către Regele Carol I, ca reprezentantă a Transilvaniei, la întâlnirea cu arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic. Acest eveniment, a constituit subiectul romanului *Îndrăgostirea unui Habsburg*, de Rusu Abrudeanu..A murit de meningită, la 6 octombrie 1911 (Traian Mager, 1939, op. cit p.107).

¹⁷⁹ Lucreția, Barbul, fiica lui Gheorghe Ionescu, notar la Vârfurile, împușcat în 1919 la Mezőtur, fiind acuzat de spionaj, în favoarea românilor, căsătorită, cu dr. Eugen Barbul, Directorul Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, Deputat în Parlamentul României. Cei trei copii Nicolae, Eugen și Gheorghe, au emigrat în străinătate Notele sale autobiografice, au fost publicate în revista *Magazin Istoric* nr 1-8 din 2004.

Nicolae Ionescu și soția sa Iulia Raicu
(Catedrala Ortodoxă Română, 2 noiembrie 1905)

Familia Preotului Nicolae Ionescu (1935)

Preotul Nicolae Ionescu (1940)

din veniturile, obținute, până în noiembrie 1905. În 1916, în urma concentrării învățătorului Valeriu Bragea, l-a suplinnit la catedră, obținând rezultate remarcabile

La 2 noiembrie, 1905, Nicolae Ionescu, s-a căsătorit, cu Iulia Raicu (n.27 februarie 1881, Arad – deced. la 29 aprilie, 1973), fiica mai mică a agricultorului Mihai Raicu și Elena Moisă, din Pârneava. Ceremonia, s-a desfășurat la Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Arad, având ca nași, familia protopopului Vasile și Ecaterina Beleş. Au avut trei fete, (Elvira n. 1905 și decedată prematur), Felicia (n. 1908) și Zoe (n. 1915).

La Turnu, împreună cu soția și familia lui Ioța Barna, au donat, în 1913, clopotul mic, al Bisericii *Sfântul Evanghelist Luca*. La insistențele sale, în 1908, au fost reparate atât biserica, cât și școala, insti-

tuție, care fiind și fără lemne, risca să fie închisă. Ca și catihet, s-a ocupat de instruirea religioasă a elevilor, Școlii confesionale și a celei de Stat În timpul Războiului, a format și condus, în cadrul parohiei, mai multe Comisii de ajutorare a familiilor văduvelor și a celor plecați pe front¹⁸⁰

În 17/30 octombrie 1919, a preluat administrarea parohiei din Gai, mutându-se împreună cu familia, în Casa parohială, fostă Școală confesională. Cu sprijinul și la dorința enoriașilor, a ridicat, în 1936, Biserica Ortodoxă Română *Nașterea Maicii Domnului*, unde a slujit, până la pensionarea sa, din 1951. În această perioadă, îndelungată, a luat parte la toate bucuriile și durerile cartierului, binecuvântând rostul ostenețelor enoriașilor săi, săvârșind trecerile din viață: nașterile, căsătoriile, înmormântările, toate ierugiile și serviciile care mijlocesc apropierea omului de divinitate.

Îndelungata sa activitate, a fost marcată de numeroase împliniri, toate dedicate prestigiului și prosperității parohiei. Această misiune, și-a îndeplinit-o cu sârg, folosind cu destoinicie întreita sa putere spirituală, primită prin

¹⁸⁰ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D 340/1918, fila 94.

hirotonie, aceea de a sfinți, a învăța și a conduce enoriașii. Prin vocație și autoritate, Nicolae Ionescu, s-a implicat, în toate aspectele vieții comunității ortodoxe din Gai, moderând activitatea Consiliului Parohial, a Sfatului școlar, sau ca membru marcant al unor comisii de caritate, fundații culturale, ori asociații profesionale sau chiar în organizații economice bancare, înființate special, pentru creditarea micilor producători. Oriunde sfatul său era bine venit, iar prezența sa, o certitudine de seriozitate și competență. A făcut din Biserica, Centrul spiritual al Ortodoxiei românești și a ridicat valoarea culturală a Casei Naționale. A considerat întotdeauna că Biserica, trebuie nu doar să-i cuprindă pe toți credincioșii ortodocși din Gai, ci și să-i păstreze unitatea dogmatică, canonică și culturală.

În toate demersurile sale, a avut sprijinul eficient al soției, preoteasa Iuliana născută Raicu. Spirit cultivat și pragmatic, ea descindea din vechea familie a Răiculeștilor de pe strada Gyorgy (Sava Raicu, Clujului) din Pârneava. Tatăl său Mihai Raicu (1824-1908) a fost, comerciant (pilar) de vite, dar, mai ales, un cetățean de frunte al românilor din Arad și distins membru al fondatorilor Băncii *Victoria*. Este menționat ca participant activ, alături de Florescu, Obărcneț, Dogariu, Alexandru Moldovan, Ilie Moisă, Ion Ianoși, Florea Moșescu la activitățile Societății *Progresul*, conduse de fruntașul naționalist Mircea V Stănescu. De asemenea, Mihai Raicu, este cel care împreună cu plugarii Nicolae Pinteș și Ioan Colarov, cercetând târgurile din Lugoj și auzind de rezultatele bune obținute de învățătorul Iuliu Moldovan, l-au invitat să se prezinte la concurs, pentru a ocupa postul rămas vacant, la școala veche din Pârneava, prin plecarea lui Petru Popovici

Din căsătoria cu Elena Moisă (1837-1901), au avut 18 copii, din care au rămas în viață, doar 12, dar aproape toți s-au integrat activ, în viața social-economică a comunității românești din Arad. *Sava Raicu*, s-a impus în domeniul financiar, devenind Directorul Executiv al Băncii *Victoria*, prima Instituție financiară românească, Deputat Consistorial, membru în Comisia Epitropească, *Ioan Raicu*, agricultor înstărit, participant din partea Cercului Arad, la Adunarea Națională de la Alba Iulia, *Dimitrie Raicu*, important om de afaceri, din domeniul agrar¹⁸¹, important crescător de vite, membru fondator al consorțiului măcelarilor¹⁸², *dr. Aurel Raicu*, deputat municipal, membru

¹⁸¹ Virgiliu Bradin, *Pârneava, suburbiul românesc al Aradului*, Arad, 2008, p.195.

¹⁸² La 15 iulie 1922, s-a înființat, în Arad, Consorțiul măcelarilor, din care făceau parte: Banca Victoria – Instituție de credit și economii, Arădana – Societate industrială și comercială, proprietarii Teodor Stan, Dimitrie Raicu, Geza Neszmera, Dezideriu Halmos. Scopul Consorțiului, era preluarea cotei de produse din vită, care revine orașului în baza

al Comisiei de înfrumusețare a orașului, sau *Luca Raicu* – consilier municipal, membru, alături de Axente Secula (Șiria), Nicolae Adam (Sânicolaul Mic), Nicolae Popescu, Ilie Pap, al *Comisiei pentru constatarea îndeplinirii condițiilor de practică agricolă*, înființată la 28 august 1942¹⁸³.

Deosebit de energetică, s-a ocupat cu abnegație de creșterea și educarea celor două fete: Felicia (1908-1987) și Zoe (1915-1991)

Preotul Octavian Macovei cu soția,
Rădăuți, 1942

A încetat din viață, în vârstă de 76 ani, la 27 martie 1959, după 45 de ani de preoție, o activitate rodnică, plină de împliniri, din care 32 de ani, ca paroh în Gai. Portretul său, este întregit și prin însemnările istoricului Liviu Mărghitan, care l-a cunoscut și apreciat și pe care le redăm, în **(Anexa 4)**¹⁸⁴

A fost înmormântat în Cimitirul Pomenirea din Arad, lângă Biserică, împreună cu soția și fiicele sale¹⁸⁵.

Octavian Macovei (1951-1958), originar din Berhemeți pe Siret – Storojineț, a făcut parte din personalul clerical refugiat care a funcționat în Eparhia Aradului, în parohia Arad X, prin decizia 62614/1945¹⁸⁶

Cornel Vădăsan (1959-1976) La vârsta de 10 ani, în 1924, Cornel Vădăsan (n.18 septembrie 1914, în Cenadul Unguresc – Ungaria) s-a

---

Ordinului Ministrului Industriilor și Comerțului, nr. 11360 și 12546 din 5 și 11 mai 1922. Conform Contractului de asociere, membrilor Teodor Stan și *Dimitrie Raicu*, le revenea dreptul și obligația de cumpărare, îngrijire, preluare și predare a vitelor. Plata se făcea de către băncile amintite pe baza rapoartelor celor doi.(AN Arad, Fond PMA 1921-1924, D 15/1924, fila 58-60).

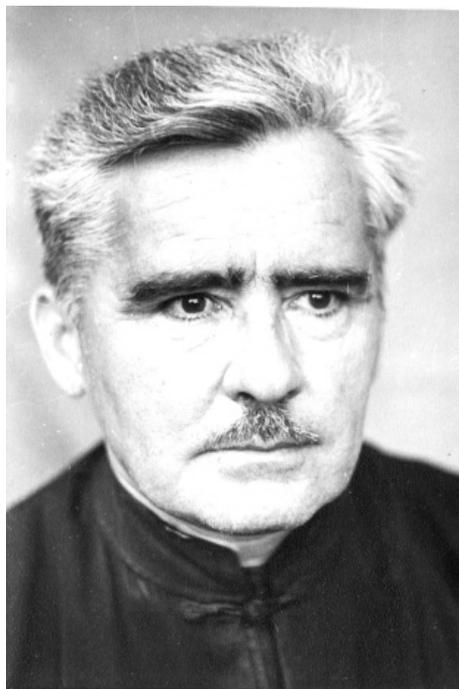
¹⁸³ AN Arad, Fond *Camera de Agricultură*, D 37/1942, fila 23.

¹⁸⁴ Textul, intitulat, Preotul ortodox Nicolae Ionescu (1883-1959), a fost publicat, în revista *Calea Mântuirii*, nr 47/2003, sub semnătura lui Liviu Mărghitan.

¹⁸⁵ Fondul de documente Horia Truță, *Familia Ionescu-Raicu*.

¹⁸⁶ *Episcopia Aradului, în vremuri de răscruce istorică 1918-1948*, Arad, 2006, p. 697.

stămutat din locul nașterii sale, împreună cu părinții (Ștefan și Maria Mărgineanu) și cei șase frați mai mari (Aurel¹⁸⁷, Remus¹⁸⁸, Hortensia, Cornelia, Sivia, Emilia), în Arad – Grădiște, pe str. Ion Budai Deleanu nr. 26. După absolvirea Liceului Moise Nicoară și a Academiei Teologice din Arad (1936), după căsătoria cu Papp Leontina, fiica parohului din Bocsig, a fost preot la Moțiori (Cermei), Donceni (Dezna), Bonțești (Gurahonț), iar din 1964, în Gai, unde s-a mutat cu întreaga familie. O perioadă, a locuit alături de familia lui Nicolae Ionescu, în vechea Casă Parohială, iar din 1969, pe str. Tribunalul Corcheș nr. 35. Încă din tinerețe, a început să picteze, având un deosebit simț al echilibrului culorilor, așternute calm, fără ostentație. Autodidact, fără să urmeze cursuri de specialitate, a început să realizeze în tempera și ulei, peisaje, icoane, prapori, angajându-se, apoi, alături de preotul Mitroi, la lucrări de anvergură, iconostase și pictură murală pe spațiile largi, oferite de pereții interiori ai bisericilor. Singur sau împreună cu vechiul său prieten Mitroi, a pictat bisericile din Revetiș, Almaș, Aciuța, Pleșcuța, Gai, sau biserica de pe strada Mihai Eminescu din Arad, apoi iconostasele din Almaș și Măderat.

Preotul Cornel Vădăsan (1970)

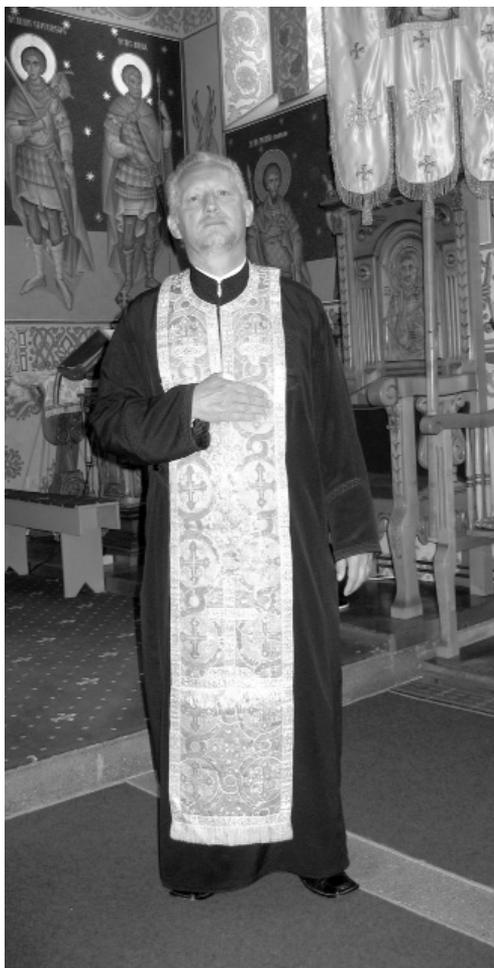
Ca preot – paroh în Bonțești, a ridicat împreună cu enoriașii săi, o nouă biserică din zid, pe care a și pictat-o în tempera, lăcașul de cult fiind sfințit, în 1955, cu hramul *Sfinții Arhangheli*.

A trecut în cele veșnice, la 20 ianuarie 1987, fiind înmormântat în cimitirul Eternitatea.

VioREL SASU (1979-1981) A părăsit parohia din Gai, fiind numit preot în SUA. În 1996, Primăria i-a acordat distincția de Cetățean de Onoare a Municipiului Arad, ca *recunoștință pentru contribuția sa la construirea noii Catedrale Ortodoxe din Arad, pentru dragostea creștinească față de Țară și Biserică*.

¹⁸⁷ Aurel Vădăsan – notarul comunei Șimand.

¹⁸⁸ Remus Vădăsan – subnotar al orașului Lipova.

Preotul Nicandru Cuțaru (2010)

Viorel Teaha (1982-1984), s-a născut în satul Slatina de Criș, comuna Dezna, în anul 1952 (Decedat în 18 iunie 1984)

Nicandru Cuțaru (1984 și în prezent), fiul lui Victor și Alexandra (Feodorov), s-a născut la 11 februarie 1951, în comuna Cezieni (jud Olt). După absolvirea Școlii generale din Nadăș (1966), a urmat cursurile Seminarului Teologic din Caransebeș (1966-1975) și Facultatea de Teologie din Sibiu (1971-1975). A fost preot în Parohiile din Nadăș (1972-1977), Măderat (1977-1984), iar din 7 octombrie 1984, este preot-paroh în Gai. De asemenea a fost lector-duhovnic la Institutul Teologic din Arad (1994-2008). Încă de la instalare și investirea sa prin Sfânta Taină a Hirotoniei, Nicandru Cuțaru, și-a îndeplinit cu sârg obligațiile preoțești, pastorale și administrative, fiind credincios înaltei misiunii asumate. Bun gospodar, peste tot unde a slujit, a întreținut și reparat sfintele lăcașuri, casele parohiale și averea parohiei.

Au mai servit, episodic, preoții: Aurelian Călinescu (1940-1941), din 1945, preot al parohiei bugetare, dar lipsite de sesie parohială din cartierul I.G. Duca (Poltura), Dimitrie Cuzman și Todor Colțău.

Clerul inferior și alți slujitori ai Bisericii

Pentru buna desfășurare a activității clericale, preotul se folosește de câțiva credincioși laici, numiți în Biserica veche – Cler inferior. Între preot și auxiliari, de regulă, există raporturi de încredere, devotament și colaborare, având conștiința exclusivă a slujirii bisericii. Între cei mai apropiați și necesari preotului în desfășurarea serviciului divin al înmormântărilor, botezului, parastaselor etc. sunt cântăreții (cantorii) și îngrijitorii (crâsnicii) bisericii.

Un bun cântăreț, bine pregătit, înfrumusețează serviciul divin, atât în biserică cât și în afara ei, alimentând astfel, sentimentul religios al enoriașilor. Începând cu locul unde sunt așezați, adică între Altar și Naos, ei formează o legătură organică între preot și credincioși.

În 13 iunie 1923, Primăria orașului cu drept de municipiu, a scos la concurs postul de cantor, vacant la Parohia din Arad-Gai și-i invita, *pe toți aceia ce doresc a ocupa acest post și au calificare de cantor, să înainteze petițiile însoțite de documente și dovezi asupra serviciului. Elementele acestui post, în afară de stolă regulată de la casieria orașului Arad, 150 lei lunar, 100 lei indemnizație de scumpete, 50 lei indemnizație de chirie și anual 16 m. cubi lemne.*¹⁸⁹

Printre cântăreții (cantorii) bisericii din Gai, se regăsesc: Traian Ponta, Petru Fericean, Gheorghe Hădean, Pavel Vesa, Sava Huț, Ioan Tolci, Nicolae Mornăilă, Crăciun Bogdan, Ilie Soimoșan, Ioan Trocin, Dumitru Ciurdăraș.

Modestul îngrijitor (crâsnic) al bisericii, ajută preotul în altar. De-a lungul timpului, îngrijitorii (crâsnicii) Gheorghe Horga, Nicolae Munteanu, Dumitru Onea, Augustin Fericean, Ioan Julan, Iosif Gavrilete, Teodor Avrămuț, Andrei Seleș, Ionel Ardelean, aprindeau candelile și lumânările, trăgeau clopotele, după ritual și obiceiuri, se îngrijeau de jar pentru cădelniță, vin și apă pentru Sfânta liturghie, preocupându-se de starea odăjdiilor preoțești, a obiectelor de cult, de aspectul general al bisericii și cimitirului.

Prescurăresele sunt femeile care fac pânișoarele rotunde, din care se pregătește cuminecătura. De asemenea ele spală și întrețin ordonate, odăjdiile și stiharele preoților, amintind aici, pe: Marica Ardelean, Pușa Bran.

Consiliul și Epitropia Parohială

Toți membri majori ai cultului, din limitele administrative ale cartierului, formează Parohia, care, periodic, se constituie în Sinodul Parohial. Acesta alege Corporațiunile Bisericești, constituite din *Consiliul și epitropia parohială*¹⁹⁰.

Conform vechilor regulamente acest for mai alegea preotul, capelanul, diaconul și învățătorii școlilor confesionale. De asemenea alegea delegații pentru Sinodul Eparhial, aproba proiectele mari ale Consiliului parohial, pentru zidirea, repararea sau înzestrarea bisericii, a Casei parohiale, Școlii confe-

¹⁸⁹ Decizia nr 8775/1923, *MO al Orașului Arad*, nr 25/ iunie 1923 p. 250.

¹⁹⁰ Vezi Circulara către toate oficiile protopresbiteriale și parohiale din Eparhia Ortodoxă Română a Aradului, nr. 8321/1937, în *Episcopia Aradului*, 2006, *op. cit.* p. 577.

sionale, sau a altori organizații și instituții bisericești, școlare sau fundaționale.

Consiliul Parohial, ales de Adunarea parohială, se constituie din patru în patru ani, exclusiv din bărbați. Acesta, împreună cu preotul are atribuția gospodăririi averii bisericești, întreținerii și înzestrării lăcașului de cult și a cimitirului. Fiind aleși pentru evlavie și buna lor purtare, ei constituie o pildă și îndemn pentru ceilalți enoriași, în ceea ce privește viața creștină.

În 1940, membri Consiliului Parohial, au fost: Nicolae Ionescu, preot paroh – președinte, Ioan Maier, str. Anton Pann nr. 30, Gheorghe Pop – fierar, str. Bisericii nr. 44, Arsenie Fericean – agricultor, str. Elena nr. 57, preot Vasile Drincu – învățător, directorul Școlii de Stat, str. Grădinarilor nr. 6, Constantin Istrate – învățător, directorul Școlii de Stat Duca, str. Poetului nr. 54, Ioan Dinca – învățător, Directorul Școlii de Stat, str. Faurilor nr. 94, Ioan Maier – pensionar militar, str. Anton Pann nr. 30, Arsa Pâncotan – pensionar, str. Bisericii nr. 38, Ioan Matei – pensionar, str. Tribunalul Corcheș nr. 57, Iovin Sava – pensionar, str. Alexandru cel Bun, nr. 44, Gheorghe Kiss – pensionar, cartierul Duca, str. Basarabiei nr.5¹⁹¹.

În timpul războiului au mai fost cooptați, pentru a urmări, modul cum se împărțeau ajutoarele pentru familiile celor plecați pe front: Ioan Maier, str. Anton Pann, nr. 30 – delegat al FRN, ing. Ioan Popovici, Bd. Carol, nr. 16 – reprezentantul unei Societăți de binefacere¹⁹².

Fiecare membru al parohiei, este dator să contribuie la bunăstarea materială a Bisericii. În 1895, episcopul Ioan Mețianu, atrăgea atenția, că, *cine se amestecă, la averea parohiei, dator este să dea socota, fie preot, fie învățător, sau alt cutare credincios din comuna. Din faptul că s-a amestecat în chiverniseala averii, urmează responsabilitatea de drept a aceluia, adică datoria să dea despăgubire, epitropiilor și parohiilor în cazuri de lipsă. Când în care caz de amestecare în chivernisire e constatat, nimeni nu se mai poate scuza, aruncând responsabilitatea pe epitrop, pentru că acesta purta numele de epitrop*¹⁹³. Dar responsabilitatea administrării le revine, în primul rând epitropilor. Aceștea, în număr de 2-3, se alegeau din rândul membrilor Consiliului Parohial, *ca fiind bărbați maturi, scriitori de cetire și scriere și care nu erau înrudiți între ei până la al șaselea an de sânge și al patrulea de cuscrie*¹⁹⁴.

¹⁹¹ AN, Arad, *Oficiul Parohial Ortodox Român Arad-Gai*, Dosar 2/1940-1941, fila 30-31

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ *Idem*, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D. 166/1895, fila 192

¹⁹⁴ Andrei Șaguna, *Compediu de Dreptul canonic*, p. 365. Pavel, Vesa, 2006, *op. cit.*, p. 296.

Epitropii, *trebuie, pe de o parte, să se priceapă la conducerea afacerilor, iar pe de alta să se poată apăra de amestecul nechemaților, oameni independenți, care nu sunt datori la fundațiile parohiei și care nu au contracte de afaceri cu Biserica*¹⁹⁵ Deși erau aleși pe o perioadă limitată de patru ani, ei puteau fi realeși, acordându-li-se în felul acesta o mare încredere, deoarece primeau spre administrare toate fondurile și averea bisericii, așa cum au fost: Ioan Ban (1894), Sava Ilin, Gheorghe Hădean, Dumitru Gligorescu, Gheorghe Pop, Petru Păcurar, Teodor Bozgan, Dumitru Coșarbă, Gheorghe Fânău, Vasile Iluț, Dumitru Crișan, Ioan Caba, Gheorghe Fericean, Ioan Constantin, Nicolae Șops, Dimitrie Creța, Teodor Ilin, Grigore Munteanu, Vasile Terec, Vese-Gal Florin, Petre Lele, Pavel Chirilă. Anual, epitropii au obligația să întocmească bugetul, prezinte în fața autorităților locale și a întregii comunități, situația veniturilor, cheltuielilor și a soldului financiar.

Consiliul Parohial, numește Comitetul Parohial, în care pot face parte și femeii, care se ocupă de problemele curente ale bisericii ca: înfrumusețarea din preajma unor sărbători, săvârșirea unor acte de caritate, curățenie etc.

Activitatea corală, alte preocupări culturale și sociale ale Bisericii.

Slujitorii bisericii, alături de cei ai școlii, chiar în condiții materiale precare, au fost preocupați, ca prin diverse modalități, să contribuie la culturalizarea poporului. Astfel, corespunzător unor vechi tradiții românești, este atestată, la începutul secolului al XX-lea, existența, în Gai, a unui *Cor bătrân*, care a donat, Bisericii *Sfântul Simion Stâlpnicul*, alături de alți poporeni, *ripizi și o cruce, în valoare totală de 150 coroane*¹⁹⁶.

Potrivit prevederilor art 12 din Statutul *Caselor culturale*, președintele de drept al acestei instituții și al Sfatului parohial, era preotul, conducător al Oficiului parohial. Acesta avea misiunea, *într-o frumoasă solidaritate și acțiune culturală, să organizeze toate forțele individuale din alcătuirea Comunei bisericesti, atrăgând în această sferă, toată intelectualitatea ortodoxă locală*¹⁹⁷. De asemenea, în comunele bisericesti, cu un singur preot, trebuiau să funcționeze, în mod obligator, două societăți și anume, *acelea pentru care se întâmpină în localitate mai multă înțelegere*¹⁹⁸. Una din aceste forme a fost

¹⁹⁵ AN Arad, Fond *Protopopiatul ortodox Român Arad*, D 166/1895, fila 142.

¹⁹⁶ AN Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad, 1877-1920*, D 318/1914, fila 5.

¹⁹⁷ *Episcopia Aradului, op. cit.*, p. 467.

¹⁹⁸ Circulară către toate Oficiile protopopești și parohiale din Eparhia Aradului, Arad, 27 sept 1934, în *Episcopia Aradului, op. cit.*, 2006, p. 469.

Epitropul Dumitru Gligorescu

înființarea în Gai, Societății culturale și sportive *Venus*, conduse de învățătorul Vasile Zabu – președintele organizației și Gheorghe Popian – secretar. Corul mixt, a devenit cunoscut în părțile Aradului, pentru repertoriul său variat, ținută și frumusețea interpretării vocale. În 1928, formația instruită și dirijată de învățătorul Vasile Zabu, cuprindea 19 membri: Aurel Popian, Gheorghe Bogățan, Ludovic Bogățan, Gheorghe Popian, Gheorghe Roșu, Ioan Roșu, Ioan Stoia, Felicia Zabu, Minerva Zabu, Hortensia Zabu, Paulina Popian, Vioara Popian, Marioara Stoia, Ilie Măgurean, Ioan Fericean, Dumitru Barbu, Ilie Bogățean, Petru Măgurean, Ioan Ilin.

Ca o consecință a unei activități corale bogate, desfășurate sub auspiciile Bisericii, în noiembrie 1928, au fost aprobate Statutele *Reuniunii de cântări Aurora* din Arad-Gai (**Anexa 5**)¹⁹⁹. Scopul acesteia, era cultivarea și promovarea sub diferite forme, în timpul serviciilor divine a cântecelor bisericești, iar în spectacole publice a producțiilor muzicale *naționale și lumești*. Membri activi, sau coriștii propriu zis, selecționați de dirijor, exclusiv pe baza aptitudinilor vocale, erau susținuți moral și material, de membri ajutători, cotizanți și donatori, membri fondatori și onorari. Conducerea operativă a Reuniunii, era asigurată de un Comitet compus din președinte, vicepreședinte, diriginte, secretar, casier, controlor, arhivar, econom și încă 12 membri, din care singurul retribuit era dirijorul (dirigintele) corului. Primul președinte al Societății a fost Gheorghe Roșu, secretar – Ioan Voia, urmat de Ioan Roșu, Gheorghe Ferician, iar verificatori și casieri – Dimitrie Barbu, Ilie Bogățean, Vasile Ferician. Sursele bugetului, erau constituite din: cotizațiile membrilor simpatizanți (ajutători), taxele încasate de la fondatori, încasările din spectacole, subvenții și donații. Statutul, mai prevedea faptul, că în caz de desființare, toate bunurile vor trece în patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române din Gai. Au mai activat în cadrul mișcării corale ca președinți onorari: Iancu Popoviciu,

¹⁹⁹ AN Arad, Fond *Tribunalul Arad, Secția III*, Dosar 25, 1928.

Petru Lelea (epitrop), Ștefan Ilin (președintele corului),
Gligor Munteanu (epitrop), Florin Vese Gal (epitrop), 2010

Gheorghe Pâncotan, vicepreședinte – Gheorghe Ferician, secretar – Ioan Roșu, casier – Simion Gherman.

În iarna anului 1932, din inițiativa lui Nicolae Ionescu și Petru Mladin, verișorii Ioan și Tiberiu Farca, studenți la Academia Teologică din Arad, după o riguroasă selecție a coriștilor, au început repetițiile, cu 17 fete, 8 băieți și 20 de tineri, cu vârsta cuprinsă între 17-21 ani²⁰⁰. Activitatea, desfășurându-se cu intensitate, pe grupe de voci, a fost posibil ca, în luna aprilie, sub conducerea lui Athanasie Lipovan²⁰¹, răspunsurile liturgice ale corului, să impresioneze, prin acuratețea interpretativă, pe credincioșii care au luat parte la sfânta

²⁰⁰ Nicolae Ionescu, Tiberiu Farca, Dochia Huț, Milița Cădaru, Letiția Vlad, Elița Faur, Hermina Boșneac, Emilia Duma, Zorca Băneș, Florica Muntean, Minuș Redeș, Cornel Redeș, Iva Redeș, Ioan Nădășan, Dimitrie Nădășan, Gheorghe pâncotan, Petru Jivan, Gavra Ardelean, Ioan Precup, Gheorghe Dugău, Gheorghe Stoicău, Ioan Roșu, Aurel Fericean, Ioan Curetean, Gheorghe Blaga, Petru Păcurar, Gheorghe Roșu, Ludovic Bogățan, Gheorghe Fericean, Sava Jovin, Dimitrie Gligorescu, Alexandru Cristea, Ioan Popovici, Petru Fericean, Gheorghe Pop, Sava Ostoia (Fondul de Documente, *Parohia ortodoxă Română Gai, Corul Bărbătesc al Bisericii, Cartea de Aur*).

²⁰¹ Athanasie Lipovan, dirijorul Corului *Armonia* din Arad.

Corul Bisericii (1932-1933)

slujbă, de la Biserica veche. Repertoriul a cuprins, creații ale compozitorilor: Ioana Ghica-Comănești, Gavriil Muzicescu, Dim. St. Bortneanschi, Timotei Popovici și Atanasie Lipovan. *Nu putem încheia această scurtă informare, fără să amintim și pe neobositul, mult iubitorul de credință și neam, preotul Nicolae Ionescu, ale cărui gânduri bune, animă sufletul credincioșilor, pentru înfăptuirea de lucruri și pilde, care-i aduc cinste și mult respect în rândul enoriașilor săi.*²⁰² Corul condus de Ioan iar din 1935 de Tiberiu Farca a funcționat până în, preajma războiului fiind prezent la slujbele duminicale și sărbătorile religioase. În paralel, preotul Nicolae Ionescu, a mai instruit un cor pe două voci, alcătuit din elevi.

După o perioadă de stagnare a activității, în 1943, formația a fost reînființată sub bagheta studentului teolog Gheorghe Căvăjdan, succedându-se ca dirijori: Mihai Iovin și Nicolae Munteanu. În această perioadă, repertoriul formației, a fost lărgit, cu prelucrări populare și cântece patriotice, corul participând la câteva concerte și concursuri muzicale. Activitatea sa fructuoasă a fost

²⁰² Știrea, 5 aprilie 1933.

recunoscută și răsplătită în 1952, prin premiul acordat în semn de apreciere și încurajare, de episcopul Andrei Magieru

În același an conducerea corului, a fost preluată de Ilie Văcaru, directorul Școlii din Macea, cunoscut pentru performanțele sale obținute în acest domeniu, la Apateu, Macea și Grădiște. Datorită prezenței nesatisfăcătoare, la repetiții, a vocilor feminine, în 1955, Corul mixt, a devenit bărbătesc. În anii care au urmat, pe lângă răspunsurile liturgice, corul a susținut, concerte de colinde, a participat la paratase onomastici și aniversări. La 24 octombrie 1982, împlinindu-se 50 de ani de la înființare, sub păstorirea preotului Viorel Teaha, formația a fost sărbătorită, fiind evocată activitatea fructuoasă, desfășurată în această perioadă. Au fost pomeniți și comemorați, printr-un parastas fondatorii corului: preoții Nicolae Ionescu și Ioan Farca (Pața-Timiș), proto-popul Tiberiu Farca din Saravale, cei 22 coriști decedați. A mai fost apreciată, activitatea îndelungată, încă din 1912, a coristului Vasile Stana și a dirijorului adjunct Nicolae Munteanu.

Din 1983, dirijorul Aurel Ghender, a pregătit răspunsurile liturgice, ale corului bărbătesc, organizat pe trei voci, din partiturile scrise de T. Popovici. S-a insistat pe omogenizarea formației și însușirea nuanțelor specifice rugăciunilor și o frazare adecvată. La Hramul din 8 septembrie, a fost prezentat un scurt concert coral, care a cuprins *Pricesne* și piesele: *Pe tine te lăudăm* de T. Popovici, *Doamne unde voi să fug* de I. Lipovan, *Cu noi este Dumnezeu* de N. Băra și *Laudă Ție* de L. Beethoven. Concertul susținut în 25 decembrie la Catedrală, a cuprins colinde și alte cântece religioase compuse de Ilie Văcaru, Augustin Bena, Sabin Drăgoi, I. Givulescu, Brediceanu, Kiriac, Podoleanu. Spectacolul a fost întregit cu versurile semnate de Aurel Ghender, Vasile Voiculescu, recitate de actrița Olimpia Didilescu și un grup de copii.

Corul a mai fost dirijat de: Gheorghe Hădean, Vasile Gemănanu, Radu Stana, Valeriu Cordoneanu, Victor Șofrag (2002-2006).

În această perioadă, au activat, în diferite funcții sau ca membri ai corului: Călin Ardelean, Ioan Ardelean, Ionel Ardelean, Mihai Ardelean, Viorel Băneș, Gheorghe Blaga, Dumitru Blajovici, Liviu Bodea, Ludovic Bogățean, Gheorghe Butar, Teodor Caba, Ioan Ciorba, Florin Ciupertea, Vasile Cocuban, Gavril Creța, Gheorghe Creța, Liviu Creța, Petru Creța, Alexandru Cristea, Gheorghe Contraș, Ionel Dârlea, Aron Fânău, Gheorghe Fânău, Augustin Ferician, Aurel Ferician, dr. Ioan Ferician (președinte de onoare 1946-1956), Ioți Ferician, Nicolae Fericean, Petru Ferician, Gheorghe Ferician (vicepreședinte, epitrop), Florea Ferician, Vasile Ferician, Ioan Filon, Gheorghe Fulga,

Corul Bisericii în 1956

Simion Gherman (asistent dirijor 1946-1956), Ioan Gherman, Vasile Groza, Gheorghe Hădean, Vasile Huț, Lazi Ila, Cornel Ilin, Mladin Ilin, Ștefan Ilin, Vasile Ilin, Sava Iovin, Ioan Julan, Gheorghe Lădău, Dumitru Mic, Teodor Micu, Nicola Mihailovici, Petru Mihăieș, Aurel Mogoș, Nicolae Mornăilă, Nicolae Munteanu, Nicolae (Doru) Munteanu, Petru Munteanu, Sava Munteanu, Ioan Nădășan, Dumitru Onea, Mihai Oneș, Maxim Ostoia, Sava Ostoia, Mladin Orga, Emanuil Nagy, Dumitru Ojiga, Pavel Orădean (Țuțu), Octavian Orga, Traian Orga, Milan Pasc, Gheorghe Pavel, Gusti Păcurar, Gheorghe Pâncotan (președinte de onoare 1946-1956), Milan Ponta, Gheorghe Pop (epitrop), Simion Popa, Iosif Rafila, Gheorghe Roșu, Ioan Gheorghe Roșu (secretar 1946-1956), Dumitru Sălăjan, Mihai Sechereș, Sabin Solomie, Gheorghe Șimon, Ioan Trocin, Ștefan Tudor, Dumitru Vlad, Vasile Vlaicu, Agheorghe Vidican. Au fost membre ale corului enoriașele: Ana Văcaru, Emilia Sărândan, Hermina Cristea, Steluța Ila, Lici Pop, Viorica Cucu.

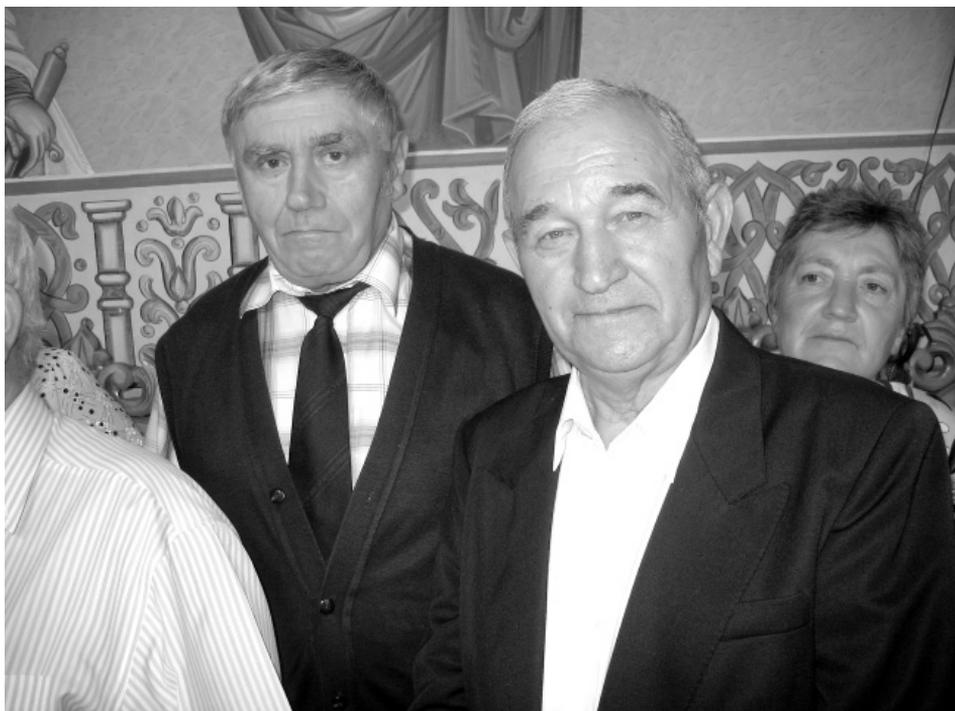

Corul Bisericii în 2010

În 1985, a avut loc Ședința de constituire a noului Consiliu de conducere, în următoarea componență: Ștefan Ilin – președinte, Cornel Ilin, Vasile Fericean, Mladin Orga, Dumitru Blajovici, Petru Creța. Cu acest prilej, în onoarea dirijorului Ilie Văcaru, formația a primit numele Corul *Sfântul Ilie*. În 1989, corul bărbătesc, cu 38 membri, era organizat pe patru voci, după cum urmează: tenor 1 – Petru Creța, Vasile Groza, Nicola Mihailovici, Gheorghe Fânău, Ioan Julan, Dumitru Onea, Ioan Crișan, Ioan Faur, Gheorghe Volosciuc; tenor 2 – Ștefan Ilin, Mladin Orga, Vasile Ilin, Ioan Iosif, Gheorghe Cociuban, Liviu Simon, Iuliu Bodea, Ioan Tolci, Dumitru Gemănaru; bariton – Teodor Caba, Teodor Micu, Augustin Păcurar, Ștefan Tudor, Traian-Octavian Orga, Vasile Fericean, Sabin Solomie, Dan Caimacan, Petru Verșigan; bas – Cornel Ilin, Petru Muntean, Florea Fericean, Florea Nădrău, Cornel Lădău, Ivan Dârlea, Valeriu Darie, Gligor Muntean, Cornel Ardelean, Ioan Igrețiu, Victor Octavian Putici.

În 10 septembrie 1989, Aurel Ghender, a condus pentru ultima dată răs-punsurile la Liturghia din Gai, preluînd Corul Catedralei. A urmat Gheorghe Volosciuc, activitatea fiind întreruptă în 1995. După șapte ani, în 2002, la stă-

Enoriașii: Petru Creța și Traian Orga (2010)

ruința credincioșilor Vasile Terec, Ioan Roșu și Petru Creța, activitatea corală este revigorată de Victor Șofrag, în următoarea componență: tenor 1 – Petru Creța, Milan Ponta, Nicola Mihailovici, Gheorghe Fânău, Lazi Ila, Liviu Șimon; tenor 2 – Ștefan Ilin, Ioan Trocin, Aurel Mogoș, Vasile Cociuban, Vasile Terec, Nelu Ardelean; bariton – Ioan Roșu, Ioan Ciorba, Petru Mihăieș, Simion Popa, Ioan Ardelean, Ovidiu Oprișa, Traian Orga; bas – Florin Ciuperța, Cornel Ladău, Iosif Gavrilete, Mihai Stoiadin, Ștefan Turcanu, Petru Cociuba, Vasile Ciumpilă. Activitatea fiind meritorie, corul a fost invitat la liturgiile de Hram și alte sărbători, la Catedrală, precum și bisericile din mai multe localități ale județului: Sânicolaul Mic, Hășmaș, Șiștarovăț, Macea, Turnu, Moneasa, Șiria și altele.

Merită a fi consemnat de asemenea Concursul de colinde organizat de Parohia Ortodoxă română din Gai, cu prilejul sărbătorilor de Crăciun, din 2003. Au participat corurile: Armonia al Catedralei, Șega I Șega II și Aradul Nou. Repertoriul Corului din Gai, a constat din trei piese: *Cântec de Crăciun*, *Pogorât-a pogorât și Măruț mărgăritar*.

După sărbătoarea Hramului din 8 septembrie 2006, activitatea Corului bărbătesc, a fost din nou întreruptă pentru doi ani.

Începând din octombrie 2008, conducerea artistică a corului, devenit mixt, a fost preluată de prof. Ioana Maria Irina Brânzeu, fiica unui cunoscut compozitor, dirijor și pedagog arădean²⁰³. Absolventă a Liceului Moise Nicoară din Arad și a Facultății de Muzică, Secția Pedagogică (1978), Ioana Brânzeu, a funcționat, până la pensionare (2008), ca profesor la Școala Generală *Avram Iancu* și Liceul *Vasile Goldiș*, din Arad. Este căsătorită, cu Ernest Palfy Brânzeu, având trei copii: Janetta, Nicolae și Nicoleta.

Corul mixt, al cărui președinte este Ștefan Ilin și casier – Simion Popa are 47 membri, fiind constituit în următoarea componență: Sopran – Florița Ardelean, Denisa Blidar, Gorgeta Creț, Mariana Crișan, Raluca Diaconu, Daniela Enache, Maria Gheza, Larisa Mitar, Delia Onișor, Felicia Oprea, Delia Oprișă, Sorina Paul; Mezzosopran – Emilia Bălaj, Ana Cuțaru, Aurelia Lucan, Doina Sfășie; Alto – Lucia Bozgan, Livia Mateuț, Florica Moise, Marinela Nagy; Tenor – Călin Beg, Dumitru Cădariu, Ioan Crișan, Ioan Crișan (fiul), Florin Gui-Borz, Nicola Mihailovici, Aurel Mogoș, Mihai Oneș, Gheorghe Pavel, Bogdan Stan; Bas – Ioan Ardelean, Nelu Ardelean, Ernest Brânzeu, Ștefan Ilin, Cornel Lădău, Florin Maier, Petru Mihăieș, Simion Popa, Ioan Roșu, Ștefan Toth, Ștefan Turcan²⁰⁴. În actuala componență, după, o pregătire de un an, formația a asigurat Răspunsurile liturgice, pentru prima dată, la Slujba religioasă din 21 decembrie 2008.

Corul are un steag, donat în 2004, de către Petru Mihăieș, unul din cei mai vechi coriști ai Bisericii.

Parastasul de Obște

Încă de la preluarea corului, în 1955, Ilie Văcaru, a introdus obiceiul, respectat și astăzi, al organizării anuale a unui *Parastas de obște*. Acesta era ridicat cu sprijinul unor familii de enoriași, în *Ziua Crucii*, cea de-a treia duminică din *Postul Mare*, cu respectarea tuturor obiceiurilor tradiționale ale unor asemenea evenimente: colaci, colivă, vin, pomană, lumânări, prosoape. Evenimentul constituie și azi, un prilej de aducere aminte și pomenire a slujitorilor Bisericii Ortodoxe din Gai, decedați până la acea dată: preoți, epitropi,

²⁰³ Nicolae Brânzeu (1907-1983), Compozitor, dirijor și profesor, muzician format la celebra *Schola Cantorum* din Paris, distins cu premiul național de compoziție George Enescu, fondator al Filarmonicii Municipiului Arad (1 octombrie 1948).

²⁰⁴ Fondul de documente al Bisericii Ortodoxe Române Gai, *Cartea de aur a Corului*, 1970

Parastasul de obște (2011)

coriști, ctitori, donatori, cantori, nași, crâsnici, etc. Pentru acest eveniment, Maxim Stoia a scris și recitat în 1972 poezia: *În veci să fie amintirea lor: Cade-se din când în când / Ca să ne aducem aminte, / Și să-I amintim în gând / Și pe-acei din morminte/ Pe cei duși în veșnicie / Care și ei oarecând / Cu mult zel și hărnicie / Au existat pe pământ / Ei ne-au fost colegi iubiți / Dumnezeu să-i odihnească / să-i aibe loc între cei sfinți / acolo-n slava lui cerească.*²⁰⁵

După moartea dirijorului Aurel Ghender, în 1995, Consiliul parohiei și alți enoriași, i-au solicitat enoriașului *Petru Creța* să preia această această însărcinare. Născut la 21 iulie 1941, Petru Creța, este fiul cel mic al lui Petru, zidar la Uzina de Vagoane și al Evei, casnică, mamă a cinci copii: Liviu, Emilia, Maria, Gheorghe și Petru. Născut în Gai, pe strada Ion Creangă nr. 12, Petru Creța, este absolvent al Școlii Generale din cartier (1954) și a Școlii Profesionale de Utilaj Forestier din Aradul Nou (1956) După absolvire, a lucrat timp de 38 de ani, până la pensionare, în 1994, ca lăcătuș în Siguran-

²⁰⁵ *Ibidem.*

ța circulației, la Uzina de Vagoane arădeană. La vârsta de 13 ani, a devenit membru al Corului Bisericesc *Sfântul Ilie* din Gai, unde, ca tenor I, a activat, fără întreruperi, până în 2010. Pasiunea pentru muzică și viața religioasă, l-a determinat, ca episodic, să cânte și în alte formații: Corul *Armonia* al Catedralei Vechi și *Corul Veteranilor*, al Casei de Ajutor Reciproc al Pensionarilor (CARP)

Timp de 15 ani, până în 2010 Petru Creța, s-a îngrijit de perpetuarea tradiției Parastasului de Obște, alături de asumarea răspunderii de a conduce corul la parastase și înmormântări din Gai.

Sărbătoarea de Hram

Prin târnosirea Bisericii, Fecioara Maria a devenit, pentru românii ortodocși din Gai, Patronul lor spiritual, religios și moral. Astfel, hramul se constituie într-o zi de venerare a Maicii Domnului, căreia Biserica i-a acordat întotdeauna o cinstitie mai mare, decât celorlalți sfinți, deoarece ea este de fapt, expresia bucuriei întâlnirii Umanului cu Divinul. Nădejdea deznădăjduiților, *Născătoarea de Dumnezeu*²⁰⁶, este considerată, principalul personaj care intervine pentru iertarea păcatelor, cu autoritatea maternă și cu duiosia feminină pe care le are. De aceea, Icoana Sa, se află pe iconostas, la loc de cinste, în registrul de jos, în rândul icoanelor împărătești, a personajelorenerate.

În urma dorinței și dispoziției Episcopului Andrei Mageru, zilele de hram bisericesc trebuiau să se serbeze în întreaga eparhie, cu mult fast, fiind reînviolate, astfel, vechile tradiții religioase și naționale. O asemenea activitate, a avut loc, în Gai, la 8 septembrie 1940, după un program stabilit de preotul Nicolae Ionescu. S-a desfășurat sub semnul Colacului dospit, din cea mai bună făină, și adus prinos, pe *Jertfelnicul bisericesc*, binecuvântatei munci țărănești. Era o cinste deosebită, să fii Nașul *Colacului* tradițional, onoare, care a fost conferită în acel an familiei Ilie Ștefan. În timpul festivităților, nașul a purtat pe cap, colacul împletit și împodobit cu panglici naționale, încadrat de tinerii numeroasei sale familii, care purtau făclii aprinse. Serviciul Divin,

²⁰⁶ **Maria**, a fost o femeie înțeleaptă, devotată, liniștită, meditativă, onorată de femeii cel mai mult, Regina mamelor, cu griji comune acestora., a avut cel puțin șase copii, în afară de **Isus**, (Matei, 13:55-56) care însă, a fost *întâiul născut*. (Luca 2:7). La sugestia ei, **Isus** a prefăcut apa în vin la Căna, aceasta fiind prima sa minune (Ioan 2: 1-11) Cuvintele lui **Isus**, adresate ei (Matei 12:46; Marcu 3:31; Luca 8:19) indică în mod clar că relația de familie nu-i dădea însă nici un avantaj spiritual deosebit. A fost prezentă la răstignire și i-a fost dată în grijă de către Isus, lui Ioan. Creștinii o admiră, o cinstesc și o iubesc, pentru că a fost mama Mântuitorului (H. Halley, *Manual biblic*, Oradea, 1995, p. 418).

Procesiune de Hram (6 septembrie 2000)

a fost susținut de un sobor de preoți, compus din, protopopul Caius Turicu – Consilier Eparhial, preoții Nicolae Ionescu – Gai, A. Călinescu – Duca, A Chirilă – Glogovăț (Vladimirescu), T. Zâmbrean – Săcălaz. După procesiunea de Înconjurare a Bisericii, a urmat Parastasul, pentru *Eroii Naționali, pe sângele cărora se zidește România*²⁰⁷

Nu mai puțin importanți, sunt și azi, Nașii Bisericii, aleși la 8 septembrie, pentru un an, în cadrul unei ceremonii speciale, organizate după slujba religioasă a hramului. Este o funcție de încredere și plină de răspundere ocupată exclusiv de către familiile de vază ale comunității, atât din punct de vedere moral cât și material.

În ultimii ani, au ocupat această funcție: familiile Milorad și Iuliana Creța, Dumitru și Catița Gligorescu, Ilie și Pompilia Bran, Ioan și Maria Iuhas, Petru și Mariana Creța, Mihăiță și Carmen Verbiță, Florin și Olga Torcoș, Nicola și Mariana Mihailovici, Aurel și Ana Purtan. Nașul, pe lângă faptul că se implică în problemele majore ale parohiei și bisericii, organizează întreaga serbare a Hramului, ornarea lăcașului de cult, invitarea și primirea oaspeților, etc., fiind prezent la ceremoia tăierii colacului și la spectacolele care urmează a fi derulate.

²⁰⁷ Știrea, 11 septembrie, 1940.

3. Parohia Ortodoxă Sârbă

După Pacea de la Karlowits (1699), când turcii s-au retras de pe cea mai mare parte a Câmpiei Panonice, iar Mureșul a despărțit cele două imperii: Otoman și Austriac. Consiliul de război al Curții de la Viena, a hotărât, înființarea pe aceste locuri a unei *Zone de graniță*. Astfel, în anul 1702, de-a lungul malului drept al râului, pe o distanță de 170 km și circa 40-70 km în adâncime, spre nord, s-a format o organizație militară de pază. Urmând chemarea consiliului de război al Curții de la Viena, și încurajați de privilegiile acordate de împăratul Leopold I, obținute la insistențele patriarhului Arsenije Cernojevici, sârbii conduși de Jovan Tekelija, eroul bătăliei de la Senta au părăsit Țara de Sus, cu toată agoniseala lor și s-au așezat, pe Valea Mureșului. În afara acestora, au mai venit, ulterior, sârbi de pe alte meleaguri, formând un efectiv de 9000 grăniceri. Pe lângă reședința statului major înființat la Arad, ei au fost așezați, împreună, cu familiile în 23 localități. Astfel, la vest de Arad au populat Gaiul, Pecica, Semlac, Șeitin, Nădlac, Cenad, iar în partea estică: Cicir, Glogovăț, Mândruloc, Sâmbăteni, Păuliș, Șoimoș, Ostrov, Vărădia de Mureș, până la Săvârșin. Pe malurile Crișului Alb, din *Zona de graniță*, mai făceau parte comunele: Hălmagiu, Ineu, Gyula, Szarvaș, iar între cele două râuri, Șiria și Cuvinul. Pe malul stâng, al Mureșului, ca posturi avansate, ale sistemului de apărare, se aflau Sânicolaul Mic și Felnacul.

Așezarea sârbilor și în aceste ținuturi, a avut efecte importante și asupra vieții bisericești a românilor. Fiind tot ortodocși s-a ridicat problema reorganizării ierarhiei religioase. Semnificativ, în acest sens, este faptul că începând cu 1690, în baza *privilegiilor ilirice*, patriarhul Arsenie al III-lea Cernoievici a trecut la reorganizarea Bisericii ortodoxe sârbe din monarhia habsburgică. În demersurile sale, i-a luat sub protecția sa și pe românii ortodocși, întitulându-se *Mitropolit al sârbilor și românilor*. Mai târziu, arhi-păstorii sârbi care au urmat pe scaunul mitropolitan, au avut, în continuare, un interes deosebit, față de cauza românească din Ardeal.²⁰⁸

În 1706 pe baza privilegiilor obținute de la împăratul Leopold I, a fost însă înființată Episcopia Aradului, în frunte cu episcopul Isaia Diacovici, cel care în 1708 a devenit mitropolit al Bisericii ortodoxe din Imperiul habsburgic, cu sediul la Mănăstirea Cruședol. Cu Isaia Diacovici, primul episcop ortodox al Aradului, a început seria vlădicilor sârbi, care a încetat după 123 de ani, în 1829, prin alegerea pe acest Înalt Scaun a românului Nestor Ioanovici.

²⁰⁸ Pavel Vesa, 2006, *op. cit.*, p. 36.

Gheorghe Docmanov, *Peisaj de iarnă din Gai*
(pictură în ulei, 1980)

În urma Războiului austro-turc din 1716-1718 și a Păcii de la Passarovits, când turcii au fost izgoniți din Banat, granița de pe Mureș a fost desființată iar teritoriul a trecut sub jurisdicția comitatelor. Militarilor sârbi li s-a oferit prilejul să opteze, fie a se muta pe noua graniță, mult mai spre sud, fie să devină iobagi pe moșiile nobilimii maghiare instalate aici.

Mulți dintre ei au acceptat atunci oferta țarinei ruse Elisabeta Petrovna să emigreze în imperiul rus. Acest lucru s-a întâmplat în 1751, când sub conducerea lui Jovan Horvat din Pecica, așezându-se în zona Ucrainei centrale, unde au întemeiat între Nistru și Sudul Bugului, Noua Serbie cu centrul la Novomirgorod²⁰⁹.

Conform tradiției orale, sârbii răspândiți prin sălașe, imediat după așezarea lor pe aceste meleaguri au ridicat din lemn și stuf, în locul denumit Trșciara, prima Biserică, ortodoxă din Gai.

În 1780, în Gai erau înregistrate 112 familii de sârbi²¹⁰.

²⁰⁹ Ljubivoje Cerovic, *Aradul și Valea Mureșului, în anul marilor jubilee*, în volumul *Aradul de-a lungul timpului*, 4, Timișoara 2003, p. 80-87; L. C. *Sârbii din Arad și de pe valea Mureșului*, Novi Sad – Arad, 2007, p. 363-380.

²¹⁰ Liubomir Sandici, *Monografija srpske škole iz Arad Gaja*, Arad, 2009, p. 104.

Biserica *Schimbarea la Față*

Până la despărțirea arhierescă din anul 1866²¹¹, biserica de mir a creștinilor ortodocși români și sârbi din Gai a fost comună și anume, Paraclisul reședinței de vară a episcopului Sinesie Jivanovici, ridicat în 1763, cu hramul *Sfântul Simion Stâlpnicul*. Deoarece, după 1866, aceste construcții au revenit românilor, sârbii s-au constituit în 1870, într-o parohie proprie, aflată azi în subordinea Eparhiei Ortodoxe Sârbe a Timișoarei. În același an, a început construcția bisericii proprii, din zid, cu hramul *Schimbarea la Față*²¹², antreprenor fiind arădeanul Wincler²¹³. Materialele și suma de 30.000 de coroane au fost donate de credincioșii sârbi. Din vechea reședință, comunitatea, nou creată nu și-a însușit nici un obiect.

Cornel Vădăsan, *Maica Domnului cu Pruncul Sfânt* (Pictură ulei)

Lucrările au pornit la 7 iunie 1870, în timpul păstoririi lui Mihai Putnic, prin sfințirea temeliei de către preotul arădean Andrija Petrovici, în sobor cu alți preoți sârbi. Încheierea construcției și ceremonia sfințirii Bisericii, a avut loc, la 17 mai 1871, cu participarea preotului Leontie Petrovici din Bătania,

²¹¹ La 17 februarie 1866, Consistorul eparhial arădean, a hotărât, ca românii ortodocși, să țină de parohiile românești, de la Biserica Catedrală, iar sârbii de parohiile de la Biserica *Sfinților Apostoli Petru și Pavel* (Pavel Vesa, 2006, *op. cit.* p.138).

²¹² Sărbătoarea (6 august) se bazează pe capitolul din evangheliile, în care se istorisește Marea minune a *Schimbării la Față* a lui Isus Hristos, pe muntele Tabor. Astfel, în prezența a trei dintre ucenicii Săi: Petru, Iacov și Ioan, Isus Hristos a luat acolo o înfățișare luminoasă ca soarele, îmbrăcăminte devenindu-i albă. A apărut înconjurat de proorocii: Ilie și Moise, iar glasul Părintelui ceresc l-a mărturisit încă odată ca fiind Fiul Său cel iubit. Schimbarea la Față, atestă divinitatea lui Isus Hristos, iar arătarea proorocilor – împlinirea și desăvârșirea Legii vechi. În calendarul popular, marchează scăderea puterii frunzei, răcirea vremii și apropierea toamnei.

²¹³ Stevan Bugarski, Ljubomir Stepanov, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din Romania*, Timișoara 2010, p. 16-17.

Biserica Ortodoxă Sârbă
Schimbarea la Față

locuitor al protopopului Aradului și împuternicit al episcopului Antonie Nako. Clădirea cu ziduri din cărămidă arsă, este în formă de navă, dispusă pe direcția est-vest, într-un cadru spațios din centrul Gaiului, fără alte construcții în apropiere. Spre est, altarul are forma poligonală. Cu toate că a fost ridicat în grabă, după un proiect tipizat, ce purta amprenta arhitectonică a vremii, edificiul, cu o suprafață de 181 m.p., (22,7 m / 6,8 m) și înălțimea până la acoperiș de 5 m, este bine proporționat și solid.

La fațada sunt adosați patru stâlpi, sunt uniți printr-un brâu, care, lipsit de ornamente se continuă pe toată lungimea construcției. Un alt brâu se află în partea inferioară, fiind întrerupt de cele trei intrări, din spre vest,

nord și sud. Ușile sunt simple, fără decorațiuni. Pe lungimea zidurilor, sunt practicate câte trei ferestre, iar în dreptul altarului se află una cu ramă metalică curbată. Spre vest deasupra pronaosului, a fost înălțat turnul, înalt de 16 m., format din două segmente. Cel inferior, de formă prismatică, în secțiune pătrată, este din zid și adăpostește clopotele, al căror sunet se răspândește prin câte o fereastră dreptunghiulară, practică pe fiecare latură. Partea superioară, păstrează secțiunea pătrată, imitând spre înălțime elemente baroce: bulbul, liniile ondulate, care susțin crucea latină, treflată, fixată pe o sferă. În acest segment, lemnul construcției, este protejat prin placare cu tablă galvanizată. Câte două ferestre mici dreptunghiulare, sunt marcate decorativ la înălțime, pe fiecare parte a construcției.

În turn au fost montate, în 1871 trei clopote (mare – 164 kg; mijlociu – 124 kg; mic – 56 kg), care după patru decenii, au fost înlocuite cu altele mai mari. Astfel, după consolidarea prin armare metalică a turnului, în 1914, au fost instalate trei clopote, turnate în atelierele Honig Frigyes din Arad. Clopotul mare de 350 kg, cu un diametru de 90 cm și înălțimea de 75 cm, este ornat în relief, cu chipul Sfântului Nicolae și inscripționat cu textul:

Dăruit de Nica Boșniac 1914 / Turnat de Friedrich Honig la Arad 1914. Clopotul mijlociu de 195 kg., înscrisionat cu numele lui *Laza Secianschi* și clopotul mic, de 119 kg înscrisionat cu numele lui *Sava Savin*. Sfințirea lor s-a făcut cu un fast deosebit, de către Stanko Jupanski, protopopol Bisericii *Petru și Pavel* din Arad (centru). În după-amiaza aceleași zile a avut loc o amplă serbare câmpenească, organizată de Cornelije Adamovici, Miletie Rus și Milan Nețin. Cu acest prilej, s-a stabilit și orarul zilnic de tragere a clopotelor și anume, la ora 5 dimineața – vara și la 6 dimineața – iarna, anotimpuri delimitate de intervalul dintre sărbătorile Sfinților Dumitru și Gheorghe. Corespunzător unei Hotărâri a Comitetului Bisericesc din 1914, *clopotele vor bate doar pentru cei de credință creștină, pentru cei care au murit cu voia lui Dumnezeu, iar pentru primul mort nu se va încasa nici o taxă.* Deși această Hotărâre, a fost anulată de Sinodul Arhieresc al Eparhiei, la solicitarea Iulcâi Adamovici, văduva preotului Cornelije Adamovici, care s-a sinucis la 22 dec. 1917/2 ian. 1918, Comitetul Bisericesc, a refuzat să tragă clopotele la paras-tasul acestuia.²¹⁴ Spre sfârșitul războiului, printr-o adresă a Ministerului Armatei, la 1 august 1917, au fost rechiziționate și demontate trei clopote pentru interese militare. Doar clopotul mare, a fost salvat rămânând în vechiul loc, fiind socotit ca *având valoare artistică și istorică deosebită*²¹⁵.

În 1922, au fost comandate alte trei clopote, astfel că în prezent, numărul lor este de patru, în greutate totală de 665 kg. Pe suprafața lor exterioară, au fost turnate în relief, chipul unor sfinți și inscripții în limba sârbă cu date referitoare la donatori, după cum urmează: Clopotul mare, de 360 kg, este donația lui Nica Boșniac, turnat în 1914, nerechiziționat de armată. Un alt clopot, mai mic, de 180 kg, cu diametrul de 70 cm. și înălțimea de 60 cm., poartă în relief imaginea Sfinților *Trei Ierarhi* și textul *Clopotul acesta, a fost ridicat de Comunitatea bisericească Ort. sârbă din Arad-Gai, pentru Sf. Biserică cu hramul Schimbarea la față a Domnului, în locul clopotelor ridicate de Lazar Secianski și Sava Savin și care au fost rechiziționate, în timpul Războiului I Mondial –1922.* Cel de al treilea, de 90 kg., cu diametrul de 56 cm. și înălțimea de 50 cm, poartă în relief chipul Sfântului Nicolae și inscripția: *Donat Sf. Biserici cu Hramul Schimbarea la Față a Domnului, de Iovan Rujici și soția sa Cristina, pentru odihna sufletului copiilor lor de timpuriu pierduți, Marina, Dușan și Milutin / 1922.* Cel mai mic clopot, de 35 kg în diametru de 40 cm și înălțimea de 36 cm. are în relief figura lui Ioan Botezătorul și inscripția *Donat Sfintei Biserici cu Hramul Schimbarea la Față a Domnului, de*

²¹⁴ Liubomir Șandici 2012.

²¹⁵ Liubomir Șandici, *Monografia comunității sârbe din Arad Gai*, Arad, 2011, p. 94.

Felicia Ionescu, *Vas cu flori*
(Pictură în ulei, 1984)

*Mihailo Neșin cu soția Danița și fiul Dușan / 1922*²¹⁶. Sfințirea clopotelor a fost făcută de Vicarul Arhimandrit Ștefan Nicolici din Timișoara, fiind ridicate și instalate în turn de către: Dușan Docmanov, Dușan Armațchi și Neța Rus²¹⁷.

În interior, absidele laterale lipsesc iar balconul corului este retras, peste Pronaos. Altarul, orientat spre est, este de formă poligonală, cu cinci laturi. Deasupra navei, bolta semicilindrică, este realizată din arce din lemn și scândură este tencuită cu mortar pe suport din trestie. La joncțiunea acesteia cu altarul, se formează o semi-boltire pe direcție transversară, coborând plafonul, care devine drept.

Pictura murală, cuprinde scene biblice și a fost realizată de: Nikola Popovici, Dușan Aleksici, Aleksandar Evrici. În 1924, Mita Pekurar, în urma unei reparații capitale a clădirii, realizată de firma Kron și Vondracek, a împodobit bolta bisericii cu opt ilustrații biblice. Pentru acoperirea cheltuielilor, a fost încasată anticipat arenda pentru terenurile parohiei.

Originar din Bătănia (Ungaria), tatăl său, Andria Pekurar, după căsătoria cu Marița, s-a stabilit în Arad, unde a devenit unul din cunoscuții șefi de sală al Restaurantului *Palas* (Piața Avram Iancu), apoi a condus cafeneaua *Dacia* din apropiere. Împreună au avut trei copii: Slavna, Danița și Mita, ultimul devenind pictor de decoruri, firme și în mai mică măsură, lucrări religioase.

Pictura a fost restaurată nu tocmai inspirat și fără respectarea *Erminiei picturii bizantine*²¹⁸, în 1988 de Nicholas Such din Biled, completându-le cu noi scene din *Cartea Sfântă*²¹⁹: *Maica Domnului pe Tron, cu Fiul Isus în brațe, încadrată de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, Schimbarea la Față,*

²¹⁶ Fondul de Documente Biserica Ortodoxă Sărbă Gai, *Inventar* 1973.

²¹⁷ Liubomir Șandici, 2011, *op. cit.* p. 96.

²¹⁸ *Îndrumător de pictură biserici.*

²¹⁹ Stevan Bugarschi, *Srpsko pravoslavlje u Rumuniji*, Timișoara, Beograd Novi Sad, 1995, p. 92.

Biserica Ortodoxă Sârbă (2010)

Interiorul Bisericii Ortodoxe Sârbe – Schimbarea la Față (2010)

Baunavestire, Nașterea Domnului, Intrarea în Ierusalim, Drumul spre Golgota, Coborârea de pe Cruce, Hristos binecuvânând copiii, Vindecarea orbului, etc.

Spre răsărit, absida poligonală a altarului, este despărțită de navă, prin iconostasul modest (6m/6,8m), cu trei intrări. Este de dată mai veche decât biserica (sfârșitul secolului al VIII-lea – începutul secolului al XIX-lea), sculptat în lemn de un autor necunoscut, adus din altă parte²²⁰ și adaptat dimensiunilor bisericii. A fost pictat succesiv, de Nicola Popovici, Dușan Alexici, Lazar Ianici, Alexandar Evrici, care au ilustrat și o mare parte din prăznicare. Icoanele sunt așezate pe trei registre, după cum urmează:

Registrul superior, este dominat de o cruce din lemn (1,10/0,71 m.), cu raze în unghiul brațelor, cu bordură din bronz, aurită la mijloc. Crucifixul este fixat pe o icoană în medalion, reprezentând *Sfânta Treime cu Maica Domnului*, la mijloc în față. Registrul din mijloc cuprinde scena biblică *Schimbarea la Față*, icoană flacă de la stânga la dreapta de *Sfinții Apostoli: Luca, Simon, Andrei și Ioan*, prezentați în medalioane egale ca mărime (60/40 cm.) În registrul de jos, se află icoanele împărătești: *Sfântul Nicolae, Sfântul Gheorghe, Maica Domnului încoronată cu pruncul Isus în brațe, Isus Cristos Binecuvântând, Sfântul Ștefan și Ioan Botezătorul*. În mijloc, deasupra ușilor împărătești, se află *Cina cea de Taină*, pictată pe pânză și încadrată în ramă sculptată din lemn.

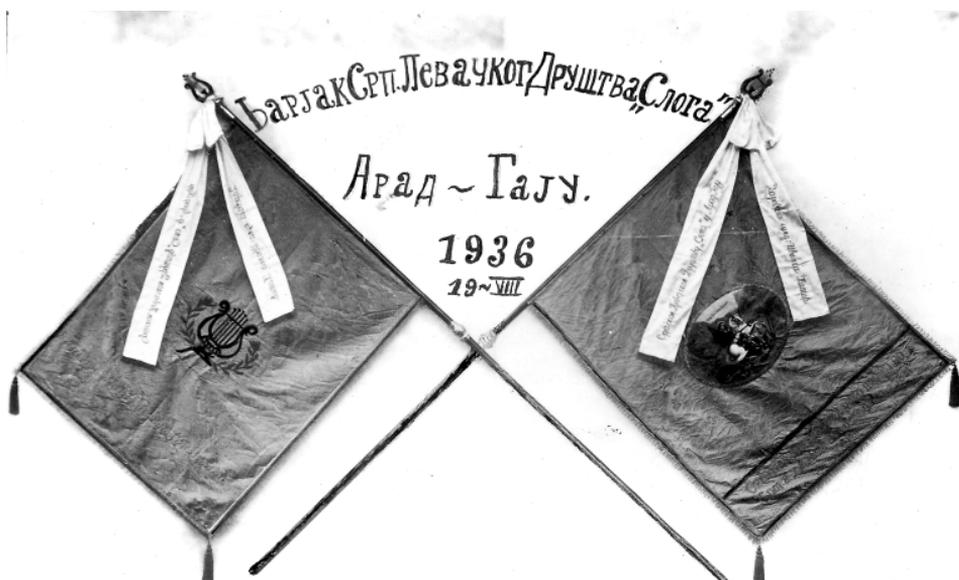
Ușile diaconești, sunt împodobite cu portretele *Sfintului Mucenic Dimitrie și a Sfântului Arhanghel Gavril*. Pe ușile împărătești, sunt reprezentate chipurile: *Născătoarei de Dumnezeu (stânga) și Arhanghelul Gavril (dreapta)*, iar în unghiuri, ce patru evangheliști: *Matei, Marcu, Luca și Ioan*.

În altar, a fost ridicată *Sfânta Masă*, din cărămidă arsă, tencuită, vopsită în gri și placată cu lemn. Chivotul pentru *Sfânta Masă*, a fost conceput cu o ușiță, deasupra căreia este pictat un porumbel. În interior se află, o poliță și un pupitru.

Mobilierul bisericii este în întregime, simplu, realizat din lemn de esență moale, vopsit în gri și albastru. El constă din: două strane pentru cântăreți, cu polițe în interior pentru cărți și scaunele cantorigilor, Analoghion pentru icoane, Prăznicare și Sfânta Evanghelie, Tron episcopesc, Tronul Maicii Domnului, Amvon, Scaune pentru credincioși, cu spetează comună, Tetrapod pentru lumânări și altele.

Scaunele din biserică pot fi ocupate, exclusiv de către cei care au plătit sumele stabilite prin licitație, sau tragere la sorți, adică de *cei care le-au*

²²⁰ Se presupune, că a fost adus de la Biserica din Macea.

Steagul Corului Sloga

cumpărat. Pentru a nu exista discuții, care uneori degenerau în certuri, în 1907, la insistențele Episcopiei, au fost stabilite câteva criterii, cu privire la *vânzarea scaunelor* și anume: fiecărui scaun, în funcție de poziția sa în biserică i s-a stabilit un preț, între 140-110 coroane, având prioritate, la cumpărare, persoanele mai în vârstă. Ele puteau fi revândute, urmașilor sau altor persoane, doar după moartea titularilor²²¹.

Cele patru drapele, așezate în biserică, alături de prapori, constituie, importante semne distinctive pentru Comunitatea ortodoxă sârbă. Astfel la strana stângă, se află Steagul Corului Sloga, donat în 1936 de Ivanca Katici²²².

La strana dreaptă este expus Steagul Tineretului Ortodox Sârb confecționat din brocart roșu, cu dimensiunile de 125/100cm. Pe o parte a drapelului se află icoana lui Isus Hristos, pe cealaltă Sfântul Sava, ambii, în gest de binecuvântare a copiilor. Drapelul este decorat cu o bordură-panglică din fir auriu, cu ciucuri, fiind fixat pe o luncie din lemn, cu vârf din alamă. La balcon sunt expuse *Drapelul Național Sârb* și *Drapelul de doliu*, de culoare neagră.

Modernizări și reparații mai importante asupra clădirii, s-au executat succesiv începând cu anul 1881, când parohul Mihailo Putnic, a insistat pentru

²²¹ Liubomir Sandici 2012, *op. cit.*

²²² Vezi, la capitolul despre cor.

rezugrăvirea integrală a imobilului. Au fost angajați dulgherul Herman Satel și zugravul Nicolae Sărăndan. În 1885, antreprenorul Rodici a turnat pentru 1000 de coroane, pardoseala din ciment cu mozaic, înlocuind cărămida arsă inițială. Șindrila turnului, a fost înlocuită cu țiglă de către același constructor, în același an.

În 1906, firma lui Dimitrie Ristin, din Arad, pe baza devizului întocmit de arhitectul Milan Tabacovici, a montat învelitoarea din tablă galvanizată, care însă, a fost distrusă, în anul următor de o furtună și reparată de frații Milan și Sava Jivaniellov.

După Primul Război Mondial, deși, la clădirea bisericii, se observau forme avansate de degradare, în 1921, Consiliul local, a aprobat ca subvenție, ridicola sumă de 50 de lei²²³. Totuși, din resurse proprii, realizate prin contribuția enoriașilor ortodocși sârbi, în urma unei licitații, a fost angajată firma Kron și Vondracek, care au oferit o reducere de 17%. În primăvara anului 1934, Biserica a fost iluminată electric, iar în 1950 și 1951, se zugrăvește integral, lucrare sfințită de vicarul Stevan Tomici. În 1959, lăcătușul Ludovic Gartner din Arad, a înlocuit ferestrele vechi din lemn, cu altele din metal profilat, montând sticla sticla fasonată de Iuliu Oprea din Arad. Tot atunci, Laza Milici și Sava Armațchi, au reparat zidăria, iar Zorca Savin, a achitat contravaloarea streșinilor de la acoperiș.

Alte reparații interioare, constând din zugrăveli, au fost realizate în 1962, de către Cooperativa *Decorativa* din Arad. La 12 martie 1963, o puternică furtună a avariat grav turnul bisericii, care a fost refăcut, în forma inițială în toamna aceluiași an, de către o echipă formată din Iosif Sneider, Lengel Iosif, Slafer Iosif și Hartmak Ioan de la Cooperativa *Precizia* din Arad. Cu acest prilej, a fost montată o nouă cruce și paratrăznetul. Următoarele reparații, în 1986, au fost realizate în regie proprie, cu participarea preotului Branislav Stancovici și a enoriașilor: Ivan Simulov, Milan Ponta, Vasile Coșarbă, Dragomir Șandici, Angelco Jivaniellov, Ilia Putici, Ivan Coici, Dragan Pujin, Ivan Bănieș, Andria Milici, Angelco Șandici, Denco Popov și alții.²²⁴

Pe peretele nordic al zidului bisericii, lângă intrarea laterală, a fost fixată o placă din marmură albă, care cuprinde numele sârbilor din Gai căzuți în Războaiele Mondiale, iar pe cel sudic, în 2011, a fost sfințită placa cu donatori.

Încă de la început, Biserica, a fost împrejmuită, delimitând o curte cu suprafața de 700 m.p. În 1909, antreprenorul Eberlein a înlocuit vechiul gard

²²³ AN Arad, Fond *PMA 1921-1923*, D/13 /1921.

²²⁴ Liubomir Șandici, 2011, *op. cit.*, p. 101.

din scânduri, cu o împrejmuire nouă, din zid de cărămidă, cu stâlpi și grilaj din lemn, înlocuite cu altele din metal, în 1969. În 2009 și aceasta a fost refăcută, iar curtea dominată de trei tei, plantați în jurul anului 1900 de Sava Armațchi a fost organizată cu dale din beton ornamental.

Preoții

Șirul preoților care au slujit parohia este lung, dintre aceștia amintind pe: George Vasilevici (1820), Ivan Petrovici (1830), George Georgevici (1832), Nichifor Atanașcovici (1832), Petar Ianoșevici (1834), Arcadie Brădean (1837), Misici Demeter (1846), Mihailo Putnik (1870), Dimitrie Coici (1883), Isidor Nicolici (1885 – 1891), cap. Spiridon Obercnejevici (1888), cap Serghei Șarrak Minici (1890), Samuil Popovici (1893), Mitrofan Șoimosașan (1893), Isidor Mihailovici (1895), Luca Dojudici (1896), Gheorghe Vuici 1897-1903), Ștefan Giurcovici (1903), Iefta Petrovici și Mihailo Pandurovici, interimari din Bătanea (1905), Kornelije Adamovici (1906-1918)²²⁵, Belon Miloslavievici (1918), Pantelimon Došek (1918), Capelan Stevan Popovici (1919), Simeon Pichici (1919), Serghei Iovanovici (1919), Uroș Covincici – paroh în Arad centru (1920, provizoriu), Capelan Luchian Lochin (1924), Mihailo Stoianovici (1925), Miron Cociubanov (1925), Liubomir Filipovici (1927), Ierom. Serghei Iovanovici (1928), Iovan Dragoevici (1934-1940)²²⁶.

După 1950, preoții și învățătorii din gai au ost urmăriți de organele statului ca fiind suspecti (**vezi anexa 7 a**).

Voin Pasculovici (1940-1951). Fiul lui Tănasiu – lăcătuș mecanic și Ielenei, s-a născut la 7 iulie 1908, în satul Mănăștur – Vinga. Fiind orfan de mamă de la vârsta de 4 ani, Voin Pasculovici (1908-1999) a fost îndrumat din punct de vedere spiritual de parohul din comuna Gelu. După absolvirea Seminarului Teologic din Carlovits, la vârsta de 21 ani (1929), a fost hirotonit și numit preot paroh la Nemat – Ivanda comuna Becicherecul Mic. În același an s-a căsătorit cu Ecaterina Zarici din Păuliș, având doi copii Lenca și Slobodan. În urma unui concurs, în 1940 a preluat parohia ortodoxă sârbă din Gai, unde a funcționat până în 1951, când, fiind numit protopop, a fost transferat în Banat, la Moldova Nouă, lângă Dunăre.

În Gai, a fost bine primit de întreaga comunitate ortodoxă, sârbă și română, fiind recunoscut pentru pioșenia și corectitudinea sa. A trăit alături de enoriașii săi, lipsurile generate de război, ajutând mai ales familiile nevoiașe prin

²²⁵ Preotul Kornelije Adamovici, s-a sinucis în ziua de 22 dec. 1917/2 ian. 1918, fără ca motivul să fie cunoscut.

²²⁶ Liubomir Șandici, 2011, *op. cit.*, p. 113..

Arhimandritul Veniamin – Voin Pasculovici

români și sârbi care au opus rezistență în Gai. În acele zile fierbinți, a oferit chiar adăpost, comandantului Regimentului 2 Roșiori, care a locuit o perioadă la casa parohială Sârbă din Gai. Din 1961 până la pensionarea din 1981, a condus parohia din Variaș – Periam, după care, ca monah a fost arhimandritul Mănăstirii ortodoxe sârbe cu hramul *Sfântul Gheorghe* din Biled. A trecut la cele veșnice în 1999 la vârsta de 90 de ani, fiind înmormântat la cimitirul din Păuliș.

De-a lungul întregii sale vieți, preotul Voin Pasculovici, a avut preocupări literare susținute, finalizate atât prin colaborări la diverse publicații cât și prin volume de versuri și proză. A scris și tipărit, pastorale, eseuri, cuvinte de învățătură, într-o manieră agreabilă, destinate enoriașilor ortodocși sârbi. De asemenea, sunt cunoscute volumele sale de poezii patriotice și lirice destinate copiilor, sau cele întitulate: *Nedogleditvecia* (Cât privești cu ochii flori).

Cei doi copii, ai familiei preotului Voin Pasculovici, profesorii: Lenca Mateș și Slobodan Pasculovici, au fost crescuți într-un mediu plin de armonie, educați cu multă atenție, îndrumați spre școli superioare și activități pline de răspundere civică.

Milorad Ilici (1952-1956), a fost tranferat în Gai din Clisura Dunării (sudul Banatului), în perioada când relațiile României cu Jugoslavia erau de-

colecte de alimente și îmbrăcăminte. Protestând în 1942, la rechiziționarea abuzivă a cailor și căruțelor din Gai, a fost ținut sub observație ca instigator, interogat și amenințat. S-a pus în primejdie și în 1943, când în plin război, a oferit găzduire împreună cu Milivoi Burnaț, doi foști partizani antifasciști sârbi evadați dintr-un tren pe Valea Mureșului. Deși avertizat asupra riscurilor asumate, cei doi luptători, nu au fost abandonați, fiind transportați, cu acordul col. Aurel Birtolon, la una din colnele viilor din Barațca unde au rămas până după 23 august 1944. Personalitatea preotului Voin Slobodan s-a făcut simțită și în timpul invaziei horthiste din septembrie 1944, alăturându-se celorlați patrioți

osebit de încordate. Și-a putut desfășura cu mare greutate misiunea de preot datorită presiunilor politice și schimbărilor economice determinate în principal de socializarea agriculturii. În timpul păstoririi sale, o parte din bunurile imobile ale parohiei: terenuri, clădiri, au fost trecute în patrimoniu.

Svetozar Naidan (1956- 1985)²²⁷. Cel de-al patrulea băiat din cei șase copii al pantofarului Iovan și al Miliței, s-a născut în Liubcova (Caraș-Severin), la 2 octombrie 1914. De mic s-a dovedit a fi ager la minte și evlavios, învățând cu ușurință alfabetul chirilic și cântările liturgice în limba slavonă, structurate pe opt glasuri atât de la tatăl său, cantorul bisericii, cât și de la preotul local- Emilian Cirici. După absolvirea școlii primare și a gimnaziului, în 1931, s-a înscris la reputatul Seminar Teologic Ortodox *Sfântul Sava* din Sremski Karlovți, după absolvirea căruia, în 1937 s-a căsătorit cu Iuliana Kolar din Timișoara și fost hirotonit preot, la Novi Sad, de către Episcopul Irinej (Ciric) de Backa (Baci-ca), ocupând în perioada 1938-1951, funcția de paroh al bisericii sârbești din Belobreșca (Caraș-Severin). La scurt timp după absolvirea Seminarului Teologic, tânărul preot Svetozar Naidan, profund atașat misiunii sale preoțești, a dorit cu ardoare să-și completeze studiile teologice, motiv pentru care s-a înscris la Facultatea de Teologie a Universității din Belgrad, cursuri fără frecvență. A dat toate examenele pentru primele patru semestre, dar în aprilie 1941, chiar înainte de Sfintele Sărbători de Paști, fiind război, Belgradul a fost bombardat de aviația Germaniei naziste, astfel că a fost nevoit să-și întrerupă studiile. În 1951, a fost mutat la Gelu, de unde în 1956, a fost transferat în Gai, slujind la această biserică până la sfârșitul vieții care a survenit în 1985.

Deși au trecut mai mulți ani, preotul Svetozar Naidan nu a renunțat la visul său din tinerețe de a-și completa studiile. S-a înscris la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, pe care l-a absolvit în anul 1957. Lucrarea sa de diplomă „Două legi fundamentale ale Bisericii Ortodoxe Sârbe” a fost notată cu nota maxima și cu distincția Magna Cum Laude.

Este demn de remarcat că, în timpul studiilor la Sibiu, părintele Svetozar l-a cunoscut pe renumitul teolog român Dr. Milan Șesan, profesor universitar, cu care avea să lege relații trainice de amicitie. O bogată corespondență dintre

²²⁷ Studiul biografic intitulat *Părintele protopop Svetozar Naidan (1914-1985)* a fost scris de Bojidar Panici, în 2011. Este reprodus, aici cu mici modificări. Bibliografie: Vasa Lupulovici, Borislav Dj. Krstici, *Ljupkova dolina*, Timișoara, 1995; *** *Bogoslovija Sv. Save u Sremskim Karlovcima, Izveštaj za školsku godinu: 1931/32; 1933/34; 1935/36; 1936/37* (Anuarele Seminarului Teologic Sf. Sava din Sremski Karlovți); Borislav Dj. Krstici, *Kod belog breška i oko njega*, București, 1987; Stevan Bugarski, *Srpsko pravoslavlje u Rumuniji*, Timișoara-Belgrad-Novı Sad, 1995.

ei axată pe dezbaterile diverselor probleme teologice este cea mai elocventă dovadă a acestei prietenii sincere și cordiale. Iată, de pildă, câteva pasaje dintr-o scrisoare a profesorului Șesan din 22.10.1954 către studentul său, părintele Naidan:

Dragă păr. Svetozar,

Cu aducerile mele aminte și salutări cordiale, mă adresez P.Cucerniciei Tale și cu o rugămintă și anume: am o lucrare despre sf. Parascheva și din materialul cercetat am aflat că această sfântă a fost și prin Serbia,... Deci Te rog să binevoiești a-mi comunica:...

Urmează un șir de întrebări, după care prof. Șesan scrie în încheiere:

Ți-am pus multe întrebări și fii bun să-mi răspunzi după putință. Răspunsul C. Tale îl socotesc ca tema de seminar pentru anul II. Deci nu Te supăra pe mine, dar socotesc că ești singurul în situația de a-mi putea da răspunsuri pozitive.

Cu mult drag și în asteptarea revederii plăcute la noi, Te salut, (Semnează, Prof. M. Șesan)

Correspondența a continuat și după ce studentul Svetozar Naidan absolvise facultatea din Sibiu. Ca răspuns la traducerea dintr-o lucrare în limba sârbă, pe care i-o trimisese părintele Naidan, în scrisoarea din 27.02.1964 prof. Șesan scria:

Pre Cucernice părinte protopop,

Dragă păr. Naidan,

Deosebită bucurie am avut cu scrisoarea C. Tale, care mi-a dovedit că vechea simpatie și prietenie continuă tot mai departe și sub forma unor amintiri scrise, din timp în timp. Iar contribuția unui „alter student”, cu „semestre multe” de legături frățești exprimată cu rezumatul-traducere la „Spomenița” m-a bucurat și mai mult, căci mi-a deschis posibilitatea să cunosc câte ceva din bogata contribuție la Ortodoxie a scriitorilor frați sârbi. Și pentru că „dar din dar se face”, voi folosi „lucrarea de seminar” chiar la seminar și o voi ceti cu studenții, ca exercițiu de istorie și cunoștințe despre vecinii buni. Voi face și o prezentare pentru revista noastră, căci articolul este de mare interes. Deci vii mulțumiri pentru acest dar științific...Te îmbrățișez frățește, (Semnează, Prof. M. Șesan)

În decembrie 1971 părintele Naidan îi comunică prof. Șesan despre ipotezele îndrăznețe lansate de Imre Boba, arheolog american de origine maghiară, referitoare la presupusa activitatea misionară a Sfinților Chiril și Metodiu (sec. al IX-lea) în provincia Srem (Sirmium), pe teritoriul Serbiei de azi, la care profesorul Șesan răspunde:

Dragă și cucernice pâr. protopop Svetozar,

Cu deosebită bucurie am primit scrisoarea C. Tale din 10. dec. și mulțumesc cordial pentru bunele urări de sărbători și Anul Nou.

Comunicarea ce mi-o faci cu privire la poziția lui Imre Boba, prezentată în recenzia custodelui Radomir Prica (Prița), descriind atât de amănunțit cuprinsul esențial al poziției numitului cercetător, în adevăr mă pune pe gânduri, căci ea ridică un munte de probleme noi și răstoarnă altele. Deci îți sînt foarte recunoscător că mi-ai ușurat cunoașterea acestei publicații și a recenziei ei...

Din prilejul praznicului luminat al Nașterii Domnului și de Anul Nou venim cu colindul de bună urare și „La mulți ani!” Cu drag, (Semnează, M. Șesan)

Iată și un fragment dintr-o scrisoare datată 23.02.1964, adresată de părintele protopop Svetozar Naidan părintelui profesor Milan Seșan, care ilustrează preocupările lor comune în domeniul teologiei, în acest caz concret, al istoriei ecleziastice:

Înalt Precucernice Părinte,

Stimate Domnule Profesor,

Într-un moment de binevoitoare inspirație, Înalt Precucernicia Voastră m-a poreclit „ewiger Student”. Ca să justific acest măguluitor „Spitzname”, ca orice student conștiincios care se achită onest de toate obligațiile studentești, inclusiv lucrările de seminar, am pregătit și de această dată o modestă lucrare pe care V-o trimit alăturat. Subiectul l-am ales singur fără a mă consulta în prealabil cu Înalt Precucernicia Voastră ca profesor de catedră, ceea ce cred că nu îmi veți lua în numele de rău. E vorba de o problema care frământă azi profesorii de istorie iugoslavi încercând să dovedească faptul că Biserica din Bosna (Bosnia) în evul mediu n-a fost bogomilă cum s-a crezut până acum....

Dorindu-Vă, Înalt Precucernice Părinte, sănătate deplină și spor în prodigioasa activitate dascălească, pe care o o prestați cu atîta rîvnă, rămîn al Înalt Preasfinției Voastre pururea recunoscător și adînc stimător, (Semnează, Pr. Svetozar Naidan)

Părintele protopop Svetozar Naidan, profund atașat misiunii sale preoțești, a fost deopotrivă și un intelectual în adevăratul sens al cuvîntului, cu temeinice cunoștințe de istorie, literatură, muzică, arte plastice. Era, totodată, și un veritabil poliglot. În afara limbilor sârbă și româna, a slavonei, ca limba liturgică comună a popoarelor slave de religie ortodoxă, cunoștea limbile clasice: greaca și latină, precum și cele moderne: rusa, franceza și germana.

Pentru unele instituții de cultură și ecleziastice din Arad, părintele Naidan a tradus din limba slavonă și din limba sârbă numeroase documente din arhivele arădene, în vederea elaborării de către specialiștii acestor instituții a unor lucrări privind istoria Eparhiei Aradului și monografiile ale unor lăcașe de cult, biserici și mănăstiri. De-a lungul anilor, mulți studenți la filologie au fost meditați la slavonă și latină de părintele Naidan, astfel că nu ar fi o exagerare afirmația că a desfășurat și o activitate didactică.

Mulți confrăți, preoți din Arad de diferite confesiuni, dar și mireni, l-au cunoscut și apreciat pentru firea sa generoasă, caldă, comunicativă, pentru erudiția sa. Pentru părintele Naidan, pilda Samariteanului milostiv nu a fost doar o parabolă biblică pe care o predica de la amvon, ci chiar modul său de viață.

Părintele protopop Svetozar Naidan, trecut la cele veșnice la 28 octombrie 1985, își doarme somnul de veci în cimitirul timișorean din cartierul Mehala.

Revista literară de limba sârbă „*Književni život*„, care apare la Timișoara, a publicat postum una din frumoasele sale predici, cea rostită la sfârșitul anilor treizeci ai secolului trecut, de la amvonul bisericii Înălțării Domnului din comuna Belobreșca, la sărbătoarea Sfântului Sava Sârbesc.

Părintele Svetozar Naidan a fost un iscusit mânăitor al condeiului, un stilist desăvârșit. Din păcate, manuscrisele sale cu multe alte predici, scrise și cizelate cu dragoste și cu migală timp de aproape cincizeci de ani, au dispărut într-un mod miraculos, după decesul său. Publicul cititor, mult mai larg decât foștii săi enoriași, a fost astfel lipsit de posibilitatea de a cunoaște, și sub acest aspect, luminoasa personalitate a părintelui protopop Svetozar Naidan.

Branislav Stancovici (1985-1990), a fost foarte îndrăgit în parohie, pentru realizările sale administrative deosebite. Bun orator, s-a ocupat cu multă însuflețire de educația teologic-religioasă a copiilor, fapt ca a revigorat întreaga parohie. A lucrat bine cu Comitetul parohial condus de Milivoi Jivanielov renovând împreună biserica. Pentru activitatea sa fructuoasă, în 1990, a fost mutat într-o parohie mai mare din Timișoara.

Jiva Milovanov (1990-2002), a slujit în parohia sârbă din Gai, până la pensionare, preocupându-se mai ales de obținerea bunurilor imobile naționalizate după 1950: Școala confesională, Sala culturală și unele terenuri agricole.

Neboișa Popov (2002 -) Fiul lui Ivan și Vidosava, s-a născut în 1955, în localitatea Satu Mare, comuna Secusigiu (Județul Arad). După absolvirea școlilor primare, gimnaziale, în comuna natală și a Liceului din Periam, a urmat studiile clericale la Seminarul teologic din Caransebeș (1972-1977).

Preotul Neboișa Popov (2011)

A fost hirotonit ca preot, de către Timotei – Episcop-Vicar al Timișoarei și numit preot la parohia sârbă din Turnu (1978-2002), servind și la bisericile sârbe din Pecica și Nădlac. În 1977, s-a căsătorit cu Iuliana Duranka, ocupându-se împreună de creșterea și educarea celor doi copii. Vesla (n. 1978) și Ivan (n. 1982), în prezent preot la Peciul Nou din Protopopiatul Timișoarei.

Din anul 2002, este preotul Parohiei sârbești din Gai și membru în Consiliul Bisericii.

Încă din primele zile s-a implicat activ în Comunitatea sârbă a cartierului, atrăgând în jurul Bisericii, chiar și pe enoriașii care de-alungul timpului și-au schimbat domiciliul dar erau originari din Gai. Bun gospodar, a făcut toate necesare, pentru o bună întreținere a clădirii bisericii și o administrare eficientă a Casei parohiale și a celorlalte bunuri ale comunității ecleziaste. Astfel, a fost reparată zidăria exterioară a lăcașului de cult, refăcută împrejmuirea și organizată curtea (2009). În Biserică a fost introdusă o nouă instalație de încălzire (2002), iar pardoseala placată cu gresie. În 2008, a fost ridicată *Zbornița*, o clădire modernă destinată întâlnirii enoriașilor, dotată cu mobilier adecvat.

Milivoj Burnaz, în vizită la Regele Mihai
(Săvârșin, 6 ianuarie 2007)

Clerul inferior și alți slujitori (Crâznic, cantor, prescurăreasă)

Dintre primii cântăreți din străna, ai bisericii au fost Sava Tirsin și Caterina Radovanovici, Aron Timotici, Mișa Secianschi, Svetozar Stefanov. Cel mai cunoscut a fost Milivoj Burnaz (n. 25 decembrie 1906-Gai, decedat în 2007), fiul lui Milan și al Daniței Jivanielov, de ocupație agricultor, el având și activitatea cea mai îndelungată. A fost botezat și uns cu sfântul mir de preotul Kornelijae Adamovici. A urmat 3 ani la Școala Confesională sârbă și un an la Școala de stat maghiară din Gai. În perioada 1921-1924, și-a însușit cântările bisericești de la învățătorul Hristofor Kojici. În 1920,

Decorarea lui Milivoj Burnaz (1992)

a fost angajat cantor, slujind biserica Sârbă peste 80 de ani timp în care a colaborat cu protopopii Uroș Kovincici, Dragutin Ostoici, Stevan Raici, Ognean Pivșici, Svetozar Naidan, Branislav Stancovici, Neboișa Popov, arhimandridul Veniamin – Voin Pasculovici, preotil Milorad Ilici și alții. În 1931, s-a căsătorit cu Valeria Ponta din Turnu, împreună având un fiu – Giura.

La 11 februarie 1944, a susținut în fața unei comisii de specialitate din Timișoara, Examenul de cantor bisericesc, obținând calificativul *Foarte bine*. Repertoriul său de examen, a constat din interpretarea unor cântece religioase, din Octoihul Mic, Octoihul Mare, Pravilele bisericești și Tipicul, descifrarea după note muzicale din Zbornicul Mare.

Pentru activitatea sa îndelungată, în sprijinul Bisericii, în 1992, Milivoj Burnaz a fost decorat se Episcopul Sava al Șumadiiei, administrator al Eparhiei Timișoarei cu *Gramata Arhierescă de Cinstire (Anexa 6)*, iar în 16 martie 2003, Patriarhia din Beograd, i-a acordat înalta distincție a Ordinului *Sfântul Sava* clasa a III-a.

Alți cântăreți în strană: Jica Stefanov, Velco Secianschi, Mișa Secianschi, Jica Ștefanov, Vasa Ivanov (1956), Petar Sandici, Slavomir Tirsin, Atanasie Nicolov, Andria Milin (1966), Angelco Sandici, Ivan Neducin, Ilija Putici, Giura Iovanovici, Milan Ardelean,.

Dintre crâsnici, amintim pe Gheorge Tirsin, Petar Bosniac, Milan Arsenov, Pera Bosniac, Aron Sandici, Petar Sandici (1921), Paulina Sandici, Petar Armațchi, Kosta Arsenov, Jica Putici (1930), Dușan Stanoev (1938), Jarco Putici (1969), Milivoi Ivanov (1985), Novița Ivanov, Sălăuțean Dumitru, Dușan Stanoev, Mișa Damian, Velco Secianschi

Sărbătoarea de hram

Începând din 1905, biserica este aniversată la hramul său, ținut cu fast, în sărbătoarea *Schimbarea la Față*. Cu acest prilej, după slujba oficiată de protopopul Stanco Jupanschi, împreună cu preoții Mișa Pandurovici și Corneliie Adamovici, în curtera Școlii confesionale s-a organizat ceremonia tăierii colacului, și alegerea primului Naș, dintre membri Colegiului sârbesc, în persoana lui Mia Ivanov. În continuare a avut loc serbarea populară cu o largă participare de public.²²⁸ În 1907, a fost transmisă către toate mănăstirile și bisericile din Eparhie, îndrumarea Episcopiei, pentru sărbătorirea de către fiecare lăcaș de cult a Hramului bisericesc. *Dorința este ca aceste întâlniri să fie prilejuri în care poporul nostru să se consolideze în credința creștină și în tot ce este frumos și înălțător în timpul unei slujbe de sobor, la festivitatea de*

²²⁸ *Ibidem*, p. 105.

Oferirea colacului

tăiere a colacului, cu organizarea de petreceri populare cu cântece din gusle, iar spre înserat, cu dansuri populare, întâlniri sportive și exerciții de vitejie, recitări sau scurte scenete, arăta Episcopul Gheorghe al Timișoarei. Începând din 1919, Hramul Bisericii, se organizează în curtea lăcașului de cult. Au mai fost Nași ai Bisericii: Pera Marincov (1906), Ivan Iovanov (1907), Mladen Catici (1908) Liubomir Sandici (1954), Branco Simulov (1957), Mladen Jivanielov (1958), Milutin Pain (1959), Sava Armațchi (1960), Mileva Dobrusivlievici (1961), Neța Milici (1962), Andria Docmanov (1963), Ivan Ștefanov (1964), Angelco Sandici (1986), Deian Armațchi (1987), Iliia Putici (1988), Vladimir Tirsin (1989), Liubomir,

Tavi Sandity (1990), Dragan Mima Milin (1991), Milan Gornic (1992), Jivan (19939), Vesna Bisai (1994), Porodița Bisai (1995), Radovan Iacsici (1996), Miodrag Vulpe (1997), Sanda și Dragutin Arsenov (1998), Corul Bisericesc (1999), Florentina Torcoș (2000), Zoran Angela Sandici (2001), Miodrag Păunescu (2002), Familia Voștinar (2003), Comitetul Parohial (2004), Romina Jivan (2005), Ivan Popov (2006), Milivoi Gornic (2007), Voia Cristi (2008), USR (2009), Alexandra Păunescu (2010), Liubomir Sandici (2011)²²⁹

Parohia, Consiliul și Epitropia parohială

La începutul secolului al XX-lea, în parohia sârbă din Gai, erau înregistrate 156 case, cu 744 enoriași din care, 379 bărbați, 413 femei și 158 familii căsătorite. Referitor la evoluția populației timp de un deceniu (1899-1908), s-a constatat că sporul mediu anual este de 12 persoane. Referitor la condițiile de viață ale poporului, în actele Eparhiei din Karlovits menționa că: *starea materială a sârbilor (din Gai) este mulțumitoare, rar vreun cămin nu are pământ, fiind unii chiar cu proprietăți de 100 ha. Poporul este harnic,*

²²⁹ *Ibidem*, 2012, p. 115.

*sârguincios și săritor. Casele sunt curate, văruite, curțile măturate și îngrijite, iar în familii nu sunt neînțelegeri. Unde este înțelegere, este și binecuvântarea lui Dumnezeu*²³⁰.

Famiiliile sârbești, care cuprind mai multe generații poartă numele: Arsenov, Adnagi, Armațchi, Alexin, Baici, Baloș, Beliaț, Berar, Boșniac, Burnaz, Catici, Coici, Căprar, Caravaci, CiosiciCuzmanov, Colarov, Damianov, Docmanov, Draganov, Georgevici, Giuchici, Gluvacov, Iacșici, Ilin, Ivanov, Imbronovici, Iovanov, Iorgov, Iorgovan, Jivoinov, Jivan, Jivanelov, Lechin, Lupsici, Milici (Milin), Moț, Nenadov, Nețin, Neducin, Neșcovici, Nicolov, Novacov, Ostoin, Orvoș, Putici, Pain, Pasc, Piunar, Popovici, Petrovici, Pujin, Păunescu, Ponta, Raț, Rus, rachici, Rțcov, Savin Seculici, Selician, Secianschi, Simulov, Srecicov, Strati, Stanici, Stefanov, Stanoev, Timotici, Tirsin, Uncianschi, Hristov, Șandici, Ședici, Vlaicov.

În această perioadă, Comunitatea religioasă sârbă din Gai, a fost vizitată, în mai multe rânduri, de către Stanco Jupanschi, protopop și inspector al Presviteratului arădean. Cu aceste prilejuri, prin rapoarte, au fost lăsate, aprecieri laudative, cu privire la starea Bisericii și a Școlii confesionale sârbe, a stării odăjdiiilor preoțești și ale diaconilor, a ținerii evidenței și administrării întregului inventar. A mai fost menționat faptul, *că la Sfânta Liturgie, alături de învățător, mai participă opt cântăreți, iar copiii au cunoștințe bune asimilate la orele de religie. Sărbătorile Sfântului Sava, constituie un moment festiv deosebit, pentru toți enoriașii, fiind marcate prin ample spectacole corale și de poezie.*

Reînvierea și în Gai a Cultului *Sfântului Sava*, s-a făcut la insistențele lui Sava Tekelia, sărbătoarea fiind marcată cu fast, pentru prima dată la Arad, în 1905, de către Biserica *Sfinților Apostoli Petru și Pavel*²³¹. O lungă perioadă de timp, sărbătoarea s-a organizat doar la biserică, dar treptat, a primit un caracter mai larg, cuprinzând și alte activități care i-au dat caracter de sărbătoare populară.

Activitatea comunității religioase, este condusă de Adunarea Generală (Skupștina) de un Comitet (Consiliu) parohial (Tarkveni odbor), ales la patru

²³⁰ *Ibidem*, 2009, p. 105.

²³¹ Rastko (1174-1236), cunoscut sub numele de monah – Sava, este cel de-al treilea fiu al cneazului Ștefan Nenanian. A fost canonizat ca patron al școlilor și sărbătorit pentru prima dată în 1812, la Zemun, ziua Sfântului Sava, fiind înregistrată în 1823 ca Slava a Școlii. În 1839, la Seged (Ungaria), a fost cântat pentru prima dată imnul Sfântului Sava, care azi deschide fiecare festivitate. În Gai, prima mențiune scrisă despre această sărbătoare, este din 1901, organizarea ei fiind primită la început, cu ostilitate de către formația de tamburași (pentru detalii, vezi Liubomir Sandici, 2012 *op. cit.*).

Cornel Iorgovan, *Flori* (pictură în ulei, 1990)

ani. În 1878 Adunarea Generală, condusă de Mihailo Putnic (președinte) și Ivan Nețin-junior (vicepreședinte), era alcătuită din următorii membri: Alexa Secianschi, Milan Nețin, Laza Docmanov, Ivan Acimov, Mita Catici, Jica Secianschi, Arsa Ostoin, Ivan Nețin – senior, Mija Ștefanov, Roța Jivoinov, Iova Nețin, Mladen Rujici, Sava Tirsin, Petar Tirsin, Mija Ostoin, Jivoin Ștefanov, Vasa Proca Pain, Mia Pain, Mita Petrovici, Ioța Vlaicov, Toda Merincov, Ivan Tomici, Mita Arsenov, Ievrem Claici, Orestie Ștefanov, Sava Burnaz, Andria Vlaicov. Tot atunci a fost ales Comitetul Bisericesc, din care făceau parte: Laza Docmanov, Arsa Ostoin, Ivan Acimov, Mita Catici, Ivan Nețin senior, Juca Secianschi, Mladen Rujici, Miloș Nețin, Ivan Tomici, Mia Ștefanov, Ioța Vlaicov, Roța Jivoinov. De la înființare, în diferite perioade au mai fost membri ai acestui organ de conducere: Vasa Ivanov, Aron Timotici, Mișa Nețin, Sava Savin, Predrag Bugarin, Svetozar Ștefanov, Dușan Docmanov, George Jivoinov, Mișa Secianschi, Iovan Ștefanov, Iosif Arsenov, Milan Ostoin, Gioca Savin, Dușan Pain, Nicola Nețin, Vlada Tirsin²³².

²³² Adunarea Generală, aleasă în 18 martie 1918, a avut următoarea componență: Mișa Nețin, Mia Ostoin, Ivan Ivanov, Gioca Nețin, Iovan Ivanov, Svetozar Ostoin, Milutin Secianschi,

Președinții Comitetului Bisericesc, au fost succesiv Mihailo Putnic (1870) Sava Burnaz, Isidor Nicolici, Ioța Nețin, Mișa Nețin, Sava Savin, Cornelije Adamovici, Mita Catici, Mișa Secianschi, Stevan Stefanov, Toșa Ostoin, Mita Pujin, Vasa Ivanov, Svetozar Ștefanov (vicepreședinte, interimar) Milan Jivanelov (1939), Vasa Ivanov (1943), Ghiga Cuzmanov (1956), Milivoi Burnaz (1960), Sava Sandici (1973), Dragomir Jivanelov (1981 iar din 1986, Milivoi Jivanelov, lăcătuș la Strungul, urmat Arsenov Dragutin (1995-1999) și Pera Pain

Dragutin Arsenov (n.1936 – Gai), este fiul rotarului Andrei Arsenov și al Elenei Crucean, care au domiciliat pe strada Nouă, succesiv, la numărul 59 și 69. Bunicul său Iosif Arsenov, str. Ștefan Tenetchi proprietar a 5 ha de pământ, căsătorit cu Liubița, a fost timp de 25 de ani, în perioada 1930-1955, epitropul Bisericii. Clasele primare, le-a urmat în Gai, atât în limba sârbă cât și în cea română, după care a absolvit Liceul și Școala profesională Vasile Roaită – Rezervele de Muncă de pe strada Ludovic Szantay, calificându-se în meseria de frezor. Până la pensionarea sa din 1993, a lucrat la Intreprinderea Strungul, din Arad, pe diferite funcții și trepte profesionale: muncitor, controlor tehnic de calitate, tehnician principal la serviciul Personal – Învățământ, maestru principal, la secția Turnătorie. Bine pregătit profesional, Dragutin Arsenov, a reprezentat intreprinderea, în activitățile de promovare a produselor sale, prin expoziții și service, atât în România, cât și în Bulgaria, Italia, Grecia, Olanda, Croația. Spirit practic și eficient, în perioada cât a fost președinte al Comitetului Parohial (1995-1999), a susținut realizarea reparațiilor capitale, la zidăria exterioară a Bisericii, fiind înlocuite și jgheburile uzate, de la acoperiș. De asemenea, a fost montată instalația de gaz metan la Casa parohială, s-a introdus apeductul la Sala culturală, a cărei suprafață construită, a fost dezvoltată prin alte lucrări.

Svetozar Stefanov, Sava Burnaz, Sava Arsenov, Roța Jivoinov, Ioța Ostoin, Nicola Nețin, Jica Stefanov, Iova Secianschi, Giurița Timotici, Iova Stefanov, Manea Pain, Mita Putici, Hristofor Coici, Milan Podoabă, Aron Sandici. (Liubomir Sandici, 2012, op. cit) În 1943, Adunarea Generală, avea următoarea componență: Milivoi Burnaz, Laza Milici, Laza Iovanov, Pera Docmanov, Ivan Neducin, Milan Nenadov, Andria Docmanov, Toșa Stefanov, Dușan Docmanov, George Ciosici, Giurița Tirsin, Petar Șandici, Milan Jivanelov, Milutin Pain, Mișa Draganov, Sredu Petcovici, Dușan Beliaț, Andria Ostoin, Laza Vlaicov, Andria Stanoev, Andria Arsenov, Nicola Ostoin, Laza Docmanov, Andria Putici, Milutin Secianschi, Mișa Secianschi, Milivoi Stefanov, Svetozar Lupsici, Pera Ostoin, Neța Milici (*Ibidem*).

Dragutin Arsenov – Naș al Bisericii

În anul 2000, a fost ales Comitetul Parohial, în următoarea componență: Președinte-Milutin Pain, Consilieri: Miroslav Oprea, Zamfir Jitariu, Vladimir Tirsin, Petru Jivan și preotul-paroh Neboișa Popov.

Tot atunci, a fost numit Comitetul de Sprijin al Bisericii, alcătuit exclusiv din femei: Elca Oprea, Viorica Sandici, Zeliția Gornic, Iuliana Popov, Olga Vulpin.

Comitetul parohial, numește epitropii, care administrează bunurile parohiei. De-a lungul timpului, au îndeplinit această funcție: George Nețin (1870), Iovan Nețin (1877), Iovan Acimov (1878), Roța Jivoinov (1878), Lazăr Docmanov (1880), Mișa Pain (1880), Uroș Nețin (1884), Mihailo Ștefanov (1885), Mihailo Rus (1885), Ioța Timotici (1887), Jica Secianschi (1890), Mihailo Ostoin (1897, 1906), Sava Jivanielov (1900-1904), Mladen Catici (1904), Sava Jivanielov (1905), Roța Jivoinov (1905), Ștefan Nețin, Mihailo Rus, Nicola Simulov, Miletie Rus, Stevan Nețin, Iosif Arsenov, Mladen Popovici, Vlada Tirsin, Dușan Pain (1921), Dușan Docmanov, Pera Ostoin, Milan Jivanielov (1927), Petar Pain, Petar Simulov, Ghica Cuzmanov (1936), Petar Ostoin, Iosif Arsenov, Laza Docmanov, Ivan Stefanov (1956), Sava Armațchi, Sava Sandici, Mita Sandici (1960), Milovan Milin (1977), Ciosici Mișa, Angelco Sandici (1979), Ivan Neducin, Iosif Arsenov, Sreda

Petrovici, Laza Iovanov (1950), Ghica Cuzmanov, Gorge Srecicov, Laza Docmanov.

Averea Parohiei, ctitori, bine-făcători și donatori

Deși, în 1866 la despărțirea parohiei ortodoxe sârbe de cea românească și nici după aceea, sârbii nu au luat nimic, averea lor, s-a dezvoltat mai ales din donații (**Anexa 7**) și gestionarea eficientă a imobilelor.

În semn de recunoaștere și apreciere a efortului material făcut de *Marii Donatori* ai parohiei din Gai, Liubomir Sandici și soția Angelica, au așezat, cu prilejul Hramului din 2011, pe latura din spre nord a bisericii, o placă comemorativă din marmură albă, pe suprafața căreia

au fost înscrise numele acestora: Nica Bosniac și soția Saveta, Iovan Rujici și soția Cristina, Mladen Docmanov, Uroș Nețin și soția Kata, Ioța Ilici și soția Cristina, Slavco Nețin, Mișa Nețin și soția Danița, Jovan Vlačicov și soția Sida, Ivan Acimov și Soția Kruna.

Placa comemorativă

Bunuri mobile

În inventarul întocmit de preotul Svetozar Naidan în 1973, este menționată existența a 38 cărți de cult, 67 icoane și picturi murale, 93 obiecte bisericești și de cult, mobilier, obiecte de uz gospodăresc și de birou. Toate cărțile de cult, sunt în limba slavonă, fiind editate la: Moscova, Kiev, Petersburg, Lvov, Buda, Viena și fac parte din Patrimoniul Cultural Național (**Anexa 8**)

Printre cele mai vechi cărți de cult aflate în Biserică, enumerăm: *Moltvelnicul* (Euhologhion) mare (Moscova – 1698), *Psaltirea* (Lvov – 1699), legate în piele, *Noul Testament* (Petersburg – 1736), legată în catifea roșie, cu o cruce și colțare din alamă, *Sfânta Evanghelie*, format mare, (Moscova – 1741, volum legat în catifea cu o cruce, colțare și nasturi metalici, *Mineiele* lunilor ianuarie-decembrie (Moscova – 1758), legate în piele, *Tipiconul Mare* (Moscova – 1755), *Rânduiala pentru dumnezeiasca împărțășire* (Kiev

– 1755), *Trodion* (Moscova – 1766), *Liturghier* (Moscova – 1760). Marea majoritate, a cărților se află într-o stare de conservare mediocră, dar, nu au file lipsă²³³.

Obiectele bisericești și de cult, constau din: *Antimisul* cu *Icoana punerii în mormânt a Domnului Isus Cristos* și alte scene din viața sa (gravură în tuș cu dimensiunile 67/73 cm.), donat de episcopul Timișoarei Gheorghe Letici; Cruci de mână cu pedestal din alamă; Ripizi din lemn sculptat, Litier din metal cositorit, trusă pentru botez-mruit, potire, sfeșnice, ornate și stihare preotești, acoperăminte pentru Sfânta masă și analoghion, candelă, clopoței, cădelnițe, baldachin, cununi pentru cununie, prapori, policandre, chivot și altele. *Mormântul Domnului*, este, de asemenea simplu, din lemn moale, vopsit în gri și albastru fiind dotat cu o poliță pentru giulgiu. Nu are nici un fel de elemente artistice²³⁴.

În biserică se mai află, peste 50 de icoane, majoritatea cu autori anonimi, cea mai veche fiind o pictură în ulei pe suport de pânză, realizată de Alexandru Evrici, în 1862, în care este reprezentat portretul *Sfântului Ștefan Deceam-schi*. Alte portrete ale Sfinților *Vasile Cel Mare*, *Nicolae*, *Ioan Botezătorul*, *Sava Sârbul*, *Gheorghe*, *Ilie* etc au fost realizate în 1871-1872. Tot atunci au fost pictate scenele biblice: *Nașterea și Adormirea Maicii Domnului*, *Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul*, *Intrarea în Biserică*, *Învierea Domnului*, *Pogorârea Sfântului Duh* și altele. Toate sunt realizate în ulei, de mărimi diferite, fiind folosit ca suport, pentru pictură scândura, pânza, tabla, sticla. Starea lor de conservare, este în mare măsură, mediocră sau rea, fiind necesare lucrări de restaurare²³⁵.

Inventarul gospodăresc și de birou, cuprinde: mobilier, covoare de diferite mărimi, lămpi electrice, candelabre, dulapuri, mese, perdele, cearșafuri pentru botez, prosoape, draperii, etc.

Bunuri imobile

Averea imobilă a parohiei, era constituită în 1878, din clădirea Bisericii și Casa parohială, și grădina, care se întindea pe o suprafață de 787 m.p. Prin construirea școlii, în 1889, a Casei Naționale (1925) și donațiile de pământ ulterioare, patrimoniul imobil al Bisericii, s-a îmbogățit. Printre cei mai importanți sprijinitori ai sfântului lăcaș, au fost donatorii: Joța Vlaicov și soția Persida – 1 jugăr și 1124 m.p. teren arabil; Mladen Docmanov – 3

²³³ Fondul de Documente *Biserica Ortodoxă Sârbă Gai*, *Inventar* 1973.

²³⁴ *Ibidem*.

²³⁵ *Ibidem*.

jugăre și 453 m.p. teren arabil; Iovan Acimov și soția Kruna (n. Docmanov) – 1303 m.p. de grădină; Nica Bosniac și soția Savetca – 1 lanț de pământ arabil; Slavco Nețin și soția Maria, 1,5 lanțuri de pământ; Iovan Rujici și soția Cristina – 2 lanțuri și apoi, încă 1 jugăr de pământ. În 1937, această familie a mai donat 2 lanțuri de pământ, cu mențiunea ca din venitul obținut, să se creeze un fond special pentru premierea a trei elevi săraci; Uroș Nețin și soția Cata, născută Georgevici – 4,5 jugăre de pământ, Ioța Ilici și soția Cristina – 2 lanțuri de pământ Nicola Ivanov, 0,5 lanțuri de pământ.

Casa Națională Sârbă

Numită și *Sala culturală sârbească*, cu sediul în Piața Sfântul Ioan (azi Hatman Arbore) nr 51 a fost inaugurată în noiembrie 1925, de către enoriașii sârbi, fiind în subordinea Bisericii.

Clădirea, în suprafață de 124,47 m.p., a fost construită, pe terenul donat, în 1914, de familia Nenadov, domiciliat pe str. Hatman Arbore nr.55. Edificiul, ridicat de firma Francisc Eberlein, din cărămidă și învelitoarea din țiglă, pe un acoperiș în patru ape, cuprindea, o sală de spectacole și o anexă. Pe frontispiciu, a fost înscris în limbile română și sârbă: *Casa Națională*

Casa Națională Sârbă

Sârbească / Fondat 1925. În 1997, au fost executate lucrări de reparații capitale și modernizare, mărindu-se suprafața construită, prin adăugarea unor anexe cu destinația de birouri, vestiare, depozite, magazine.

Timp de decenii, aici, se organizau activități culturale și distractive pentru tineret, repetiții ale formațiilor de dansuri, tamburași, teatru popular, spectacole artistice și serbări școlare. Primul Consiliu de Administrație a așezământului, a fost alcătuit din: Ivan Ivanovici și Gioca Nețin. În 1929, președintele Consiliului de conducere a fost Svetozar Ștefanov, iar secretar Ioan Raclit²³⁶.

Casa Națională sârbă a fost desființată, în 1950, și reînființată, sub egida Bisericii, în 1993, prin contribuția preotului Jiva Milovanov și a enoriașilor: Iovan Simulov, Radomir Tirsin, Dragan Pujin, Mladen Popovici, Milan Pujin, Toșa Simulov, Nicola Vlaicov, Bogdan Seceanschi, Iovan Șandici, Dușan Docmanov, Angelco Jivanielov, Ivan Neducin, Ilia Putici, Andrei Ristin, Ivan Coici, Milivoi Jivanielov, Milan Ponta, Zdravco Milici, Mișa Ciosici, Octavian Șandici, Liubomir Jivanielov, Miroslav Oprea, Pera Pain, Vladimir Tursin, Novița Ivanov, Milivoi Ivanov, Petru Jivan, Laza Kolarov²³⁷

Casa Parohială, de pe strada Călțunaș nr 3 unde se află birourile și locuința preotului, a fost cumpărată, împreună cu grădina, în anul 1878, din proprietatea avocatului Șerban din Arad. Necesitatea ei a fost motivată de Mihailo Putnic prin îndatoririle sale profesionale, care solicita prezența permanentă a preotului în parohia sa. Clădirea a fost construită, aproximativ în 1850, la vremea respectivă, fiind o casă țărănească, compusă din patru camere, cu o suprafață totală de 134 m.p. din văiușă și pământ bătut. Primele reparații au fost efectuate de meșterii Ferdinand Marko (tâmplărie), Janoș Dobrovoi (zidărie) și Marton Oros (dulgherie). O nouă reparație a fost efectuată în 1928 de Gioca Savin și Neța Rus. În 1936, antreprenorii *Stanitz și Șefcsik* au renovat fațada principală din stradă și porțile²³⁸. În timpul preotului Voin Pasculovici, imobilul a fost modernizat, suprafața construită, a fost extinsă, prin edificarea, în regie proprie, a unui grajd, șopron și o spălătorie. Pe lângă Casa Parohială, mai există o curte (650 m.p.) și o grădină de legume (2150 m.p.)

Clădirea fostei Școli Confesionale Sârbe

Intravilanul cu casă de pe strada Dunării nr. 132, în suprafață de 6455 m.p. a fost folosit de biserică pentru organizarea Școlii confesionale cu limba

²³⁶ AN Arad, Fond *PMA*, 1925-1930, D 46/1929, fila 106.

²³⁷ Liubomir Șandici, 2011, *op. cit.* p. 106.

²³⁸ *Ibidem*, p. 107.

de predare-sârbă²³⁹. Imobilul a fost naționalizat în 1948, păstrându-și destinația inițială, aceea de a servi intereselor învățământului, devenind școală de stat. În 2004 a fost retrocedat integral Parohiei Ortodoxe Sârbe din Arad-Gai.

Zbornița

În preajma Bisericii, pe latura de sud-vest, a fost construită, la insistențele și prin contribuția preotului Neboișa Popov și enoriașului Milivoi Iacșici, o clădire anexă, necesară parastaselor zilelor onomastice, sau altor agape creștinești. Edificiul a fost sfințit în 2007, de către episcopul Luchian, administrator al Eparhiei Timișoarei, protopopul Ognean Plavșici și preotul-paroh Neboișa Popov.

Terenuri agricole

Conform unui Registru – Inventar din 1948, Parohia ortodoxă Sârbă, mai poseda, sub formă de sesie, donații, cumpărare, clădiri, alte construcții, terenuri agricole și grădini, în suprafață de 33 ha și 1440 m.p. terenurile agricole, provenite, în mare parte din donațiile enoriașilor, se întindeau, pe parcele mici, în Câmpurile: Izlazul Mare, Zorilor, Dumbrava Roșie, Balta Mică, Surduc, Murgului, Lăptarului, Episcopiei Liniștei, Hotar, Lebedei, Freamăt.

Crucile de hotar

Nu există o evidență precisă, privind ridicarea acestor monumente religioase. Astăzi mai pot fi întâlnite, doar două.

Crucea lui Mihailo Nețin

În Piața Sf. Ioan, la aproximativ 15 m spre vest de Biserica Ortodoxă Sârbă, pe direcția turnului-clopotniță, pe un teren viran, gazonat natural, se află o Cruce din marmură albă, cioplită de Frații Rosa, în anul 1925. Este formată din trei segmente de dimensiuni diferite: crucea propriu zisă (168/90/20 cm) cu brațele treflate, fixată pe un soclu, inscripționat în partea de vest și postamentul. Textul este incizat în limba sârbă, care în traducere, are următorul conținut: *Pentru Slava lui Dumnezeu și Mântuirea neamului sârbesc, pentru muncă solidară, ridică această Cruce, Mihailo Nețin, președintele Consiliului Parohial, împreună cu soția Danița, copiii Zoran, Bosilca Lenca și Dușan / anul 1925.* Este lipsit de elemente decorative

Monumentul este supraînălțat pe un postament din cărămidă tencuită cu ciment, în patru trepte și protejat cu o împrejmuire metalică, din țevă și fier forjat, formând un pătrat cu latura de 2 metri.

²³⁹ În detaliu, vezi la capitolul Învățământul-Școala în Limba Sârbă.

Crucea Sârbilor (2010)

Crucea Sârbilor

În estul Gaiului, pe strada Ovidiu, în dreapta pe câmp, se află *Crucea Sârbilor*. Monumentul, cioplit în gresie a fost ridicat în 1880. Suprafața dinspre nord a soclului a fost inscripționată, cu un text în limba sârbă, al cărui conținut a devenit ilizibil, din cauza degradării.

Activitatea corală, alte activități culturale organizate de Biserica

În iarna anului 1933, imediat după Anul Nou, s-a înființat, pe lângă Biserica sârbească, **Societatea de Cântări Sloga** (Concordia), care a avut 26 membri fondatori. Tot atunci

la inițiativa preotului Iovan Dragoievici și a soției sale Mira, absolvenți ai Școlii Preparandiale din Sombor s-a constituit corul mixt format din 40 de persoane. Scopul declarat al acestei grupări de iubitori ai muzicii, era ca prin cântece bisericești, să-l proslăvească pe Dumnezeu, în felul acesta, trezind și întărind spiritul național.

La puțin timp după înființare, la 14/27 aprilie, împuterniciții săi: Mladen Jivanelov și Neța Rus, au solicitat Consistorului să intervină pe lângă Comitetul Bisericesc să aprobe folosirea de către această grupare culturală a Casei Naționale Sârbe, *pentru pregătire artistică și spectacole, această clădire fiind ridicată pe cheltuiala și folosul tuturor sârbilor din Gai*. În scrisoarea adresată cu acest prilej, se mai arăta că *acest grup a pregătit un program de Paști și ar fi păcat să se furișeze pe lângă sala sa culturală și să stea la mila unui proprietar de birt* Se mai propunea înființarea unei biblioteci cu sală de lectură și alte activități culturale pentru comunitatea sârbă. În încheiere autorii scrisorii cereau Consistorului *să ia atitudine față de Comitetul Bisericesc, ca această sală, să poată sluji unui țel, din care să avem toți, fără deosebire, foloase*²⁴⁰.

În 1934, cu aprobarea PS Episcopul Gheorghe, *Societatea de Cântări Sloga*, a ridicat pe zidul de nord al Bisericii o placa comemorativă din mar-

²⁴⁰ Liubomir Sandici, 2012, *op. cit.*, p. 38.

mură albă, pe care au fost săpate numele Eroilor sârbi din Gai căzuți în Primul Război Mondial. Doi ani mai târziu, în 19 august 1936, cu prilejul sărbătorii *Schimbarea la Față a Mântuitorului* – Hramul Sfântului Lăcaș de Cult, a fost sfințit *Steagul corului* donat de Ivanca Catici, Nașa din acel an a Bisericii.

Drapelul este confecționat din brocart de culoare albastru verzui cu dimensiunile 160/125 cm. Țesătura grea de mătase are o bordură din fir auriu și ciucuri. Pe una din fețe, în oval (47/57 cm), se află icoana Sfântului Gheorghe, iar pe verso, o harfă brodată cu mătase galbenă. Lancea, înaltă de 360 cm, se termină, în vârf, cu o harfă din alamă, înfipță pe un glob-lentilă și prinsă cu un manșon din același material. Pe întreaga sa lungime au fost fixate 120 plăcuțe gravate cu numele membrilor fondatori și a donatorilor (**Anexa nr. 9**)

În mod obișnuit, steagul, pe care era înscris textul *Corul Ort. Sârb SLOGA /Arad Gai Fondat în 1933 / Dumnezeu să ne binecuvânteze*, este expus în Biserică, la strana stângă dar însoțea Corul în toate deplasările sale, pentru susținerea de concerte. Până în 1970, numărul coriștilor era suficient de mare pentru a face față unor absențe, pe urmă efectivul a început să scadă. În 1985, cântau în cor următorii enoriași: Tenor I – Vladimir și Milan Arsenov, Milivoi și Milorad Jivanielov, Milivoi Ivanov, Ivan Kojici, Dragan Pujin, Milan Ponta; Tenor II – Dușan și Miloș Docmanov, Dragomir Nenadov, Toșa Selician, Mita Lupșici; Baritoni – Novîța Ivanov, Andrija și Zdravco Milin, Mișa Ciosici, Iovan șandici; Bași – Andria Arsenov, Dușan Milin, Velco Șandici, Deagomir Șandici, Vasile Iovanov, Petar Stanoev.

În 2004, Corul Sloga avea 18 membri, majoritatea fiind născuți în Gai: Iovan Bata Șandici-dirijor, Milivoi Jivanielov, Bogdan Secianschi, Novîța Ivanov, Milan Pujin (n. Turnu), Toșa Selician, Zdravco Milin, Angelco Jivanielov, Petar Stanojev, Radomir Tirsin, Pera Pain, Petar Lolic (n. Foen), Vasica Strati, Dragomir Șandici, Dragan Voștinar (n. Satu Mare- Secusigiu), Liubomir Jivanielov, Marcel Oprea, Dragan Milin.

Încă de la început, corul bisericii, s-a dovedit a fi extrem de important, în oficierea slujbei, fiind prezent în fiecare duminică și la marile sărbători religioase. De-a lungul timpului, *Sloga* s-a făcut cunoscută prin programele sale, fiind distins cu premii la numeroase concursuri și concerte, cum au fost cele din Arad, Pecica, Turnu, Bătănia, Seghed, Sremschi-Karlovfți, Novisad. În 2005, la propunerea lui Liubomir Jivanielov, Corul a înregistrat câteva piese pe un suport electronic.

De la înființare, dirijorii corului au fost: Mladen Jivanielov, Milivoi Burnaz, Vladimir Arsenov, Toșa Selician și Iovan Bata Sandici.

Grup de enoriași ai Parohiei Ortodoxe Sârbe (1987)

În prezent, corul bărbătesc, este format din următorii enoriași: Angelco Jivaniellov, Liubomir Jivaniellov, Pera Lolici, Milutin Pain, Miroslav Oprea, Vasica Strati, Dragan Voștinar, Dragan Milici, Bogdan Secianschi, Mladen Erdelean, Novița Ivanov.

Dirijorul formației este Iovan-Bata Șandici (n. 1945-Gai), fiul lui Sava și al Anghelinei. De meserie tehnician, a pătruns în tainele muzicii, ca autodidact, prin studii la clasa de Canto a Școlii populare de Artă din Arad. Din 1970, este căsătorit cu Eva Sandici, contabilă, împreună având un fiu – Zoran, medic în Timișoara.

În 1996, Radovan Iakșici, nașul de Hram al Bisericii, a dăruit Ansamblului Coral Sloga un nou drapel.

4. Parohia Romano-Catolică

Biserica Romano-Catolică are rădăcini adânci pe aceste teritorii.

Imediat după alungarea turcilor și ocuparea Aradului de către trupele imperiale, în anul 1702, preotul Kamil Hofflich, din ordinul religios al cavalerilor minoriți de Lichtenstein, a înființat în oraș, parohia romano-catolică, pusă

sub ocrotirea Sfântului Anton. În 1705, a fost edificată în Arad, pentru enoriașii acestui cult, o capelă și o locuință modestă, ocupată de Kamil Hofflich, acoperită cu stuf, care se afla din belșug.

Piatra de temelie a Bisericii din Gai, a fost pusă în 1856, lăcașul fiind sfințit, după doi ani, la 10 mai, 1858, de către episcopul de Cenad, Cseajagi Alexandru, cu hramul Sfânta Gyzela, sărbătoare ținută, an de an, la 7 mai.

Născută în anul 985, Gyzela, prințesă de Bavaria, a fost soția regelui Ștefan cel Sfânt al Ungariei (997-1038), pe care l-a sprijinit în opera de creștinare a poporului. Izvoarele documentare, o atestă ca o credincioasă deosebită, care a dus o viață plină de evlavie, milostenie și credință. Înconjurată de călugări, în pioșenie și rugăciune, și-a petrecut cea mai mare parte a vieții, ajutându-i pe cei săraci și înzestrând bisericile cu straie preoțești cusute și brodate de ea însăși, cu țesături și obiecte de artă. A fost mamă la 3 copii, feeca căsătorindu-se cu un împărat bizantin. După moartea soțului și fiilor ei, s-a călugărit, conscrându-se până la sfârșit vieții monahale. S-a stins din viață la Passau (Germania), la 7 mai 1060

În cinstea, ei spațiul din spatele Bisericii, a primit numele Piața *Sfânta Gyzela* (*Ghizela*), denumire schimbată, în 1920, în Piața *Sfânta Elena*, iar ulterior, în strada Codrului.

Clădirea, este o construcție din zid, simplă, cochetă, lipsită de elemente decorative, chiar austeră, cu acoperișul în două ape. Pentru soliditate, la colțuri, au fost adosați stâlpi, care se ridică, până la jumătatea construcției. Deasupra intrării, practice, în partea de sud, se înalță, turnul, cu zidăria paralipedică înălțată pe o bază pătrată. Peste strașina decorativă, din partea superioară, el se continuă, sub formă piramidală, sveltă, susținând în vârf crucea latină. Acoperișul turnului este înscricționat cu cifra anului construcției – 1858, încadrată, cu două ramuri de laur. Pe fiecare latură a turnului, este

Biserica Romano-Catolică din Gai
(Aspect general 2010)

Pavel Jurik, *Peisaj* (pictură ulei 2010)

practicată, câte o fereastră dreptunghiulară, cu marginea superioară, arcuită, și acoperite cu jaluzele din lemn. Sub acoperișul turlei pe toate cele patru laturi, au fost montate, în zid, ceasuri. Suprafața simplă a fațadei, este întreruptă de două ferestre suprapuse: una dreptunghiulară, care corespunde naosului, închisă cu vitralii, peste care este practicată o deschizătură circulară, necesară aerisirii podului.

Pictura mare a altarului a fost realizată de Alexius Szamosy. Alte lucrări, de artă vizuală, din biserică, sunt semnate de pictorul Such și sunt realizate, probabil, în 1936

Pe hărțile de la începutul secolului al XX-lea (1914), este figurată, alături de biserică, în colțul străzii Grădinarilor, existența Capelei *Sfântului Florian* – patronul și ocrotitorul Pompierilor catolici²⁴¹. Pe acest loc, a fost construit ulterior edificiul Circumscripției Administrative Gai și noile săli de clasă.

²⁴¹ Sfântul Florian, este sărbătorit în ziua de 4 mai împreună cu sfinții de la Lorch din Austria Superioară pe care o ocrotește, alături de orașele Bologna și Cracovia. Este sfântul protector împotriva pericolului de foc și inundație, patron al pompierilor, hornarilor, fabricanților de bere, al dogarilor, olarilor, fierarilor, săpunarilor, al celor arși de foc ori al celor amenințați de secetă și furtună, cu sterilitatea câmpurilor.

Rudolf Kocsiş, *Monumentul Sfintei Ghizela* (bronz, piatră, 2008)

În iunie 1923, Primăria *Oraşului Arad*, cu drept de municipiu, a scos la concurs postul de cantor, vacant de mai mult timp, invitându-i pe toţi aceia care doresc a-l ocupa şi au calificare corespunzătoare, să înainteze petiţiile, însoţite de documente şi dovezi asupra serviciului, până la 30 iunie. În afară de stolă regulată, de 150 lei lunar, care putea fi ridicată de la casieria oraşului Arad, se mai oferea: 100 lei indemnizaţie de scumpete, 50 lei indemnizaţie de chirie şi anual 16 m. cubi lemne de foc²⁴².

La 17 mai 1926, Serviciul tehnic al Primăriei a solicitat Comisiei Permanente, suma de 12.400 lei, raportând faptul că Biserica şi locuinţa preotului necesitau de urgenţă reparaţii, la acoperişul din ţiglă, pod, scourile şi jghiaburile din tinichea, împrejmuiri şi cocina de porci.

În 1934, preot paroh, a fost, Augustin Somogyi, care a organizat, pe lângă biserică, o formaţie corală

În anul 2008, suprafeţei de teren triunghiular, de la intersecţia străzilor Codrului cu Meşterul Manole, unde se află de fapt, clădirea bisericii, i s-a

²⁴² *Monitorul Oficial al Oraşului Arad*, nr. 25/iunie 1923, p. 250.

atribuit printr-o decizie a Consiliului local denumirea Piața Sfânta Ghizela. Se aprecia astfel, ca necesară, actualizarea unei denumiri luate în urmă cu 150 de ani de Biserica Romano-Catolică din Gai, cu Hramul închinat acestei personalități sanctificate pentru virtuțile sale creștine. În *Expunerea de motive*, se considera, că *prin această schimbare de nume, se dă expresie dorinței credincioșilor din zonă, de a se actualiza vechea denumire marcată de sărbătoarea împlinirii unui secol și jumătate de la ctitorirea Bisericii cu același hram.*

La sărbătoarea care a avut loc în octombrie 2008, au fost predate bisericii, 6 tablouri secco, în care se prezintă aspecte din viața Sfintei Ghizela, sem-nate de Magda Hatzak-Lukacovics din Germania. Tot atunci, au fost așezate în noul altar, moaștele acestei Sfinte, extrase de preotul paroh Petru Teodor Șandor din din degetele mâinii sale drepte, la donația arhiepiscopului din Veszprem. Cu acest prilej, în fața sfântului lăcaș de cult, a fost dezvelit bustul în bronz al Sfintei Gizela, operă a sculptorului Rudolf Kocsiș. La festivitate, a participat Szilagyı Zsolt, vicarul Episcopiei Romano-Catolice din Timișoara. Pe soclu este înscris textul: *Sancta Gizela / aprox. 980 – aprox 1059.*

Sculptorul Rudolf Kocsiș, este cunoscut în lumea plasticienilor mai ales prin conceptele sale de sacralizare a spațiului, prin capacitatea de a generaliza formele arhaice, a celor care poartă povara timpului. Artistul pătrunde idea-tic, fără nostalgie, în lumea antică și medievală fiind fascinat de simplitatea formelor, cărora le dă conotații noi, într-o reprezentare modernă. Preia istoria exclusiv printr-o viziune artistică neinteresându-l narațiunea evenimentelor care au avut loc. În felul acesta obiectele vechi primesc o identitate nouă, într-o explozie de fantezie creatoare²⁴³. Pentru indeplinirea demersului său artistic, folosește din plin virtuțile sculpturale ale esențelor lemnoase, folosindu-le atât în planurile sale tridimensionale cât și în cele picturale²⁴⁴. În sculptura monumentală, Rudolf Kocsiș este cunoscut prin: *Pieta*, sculptură în piatră artificială, expusă în fața Bisericii romano-catolice din satul Țipari, comuna Sinteia Mare (1992), bustul în bronz al lui *Moise Nicoară*, așezat fața Liceului omonim din Arad (2002) sau restaurarea și reșezarea în anul 2008 pe locul inițial a *Monumentului Trinității*, demolat în anul 1972 și a monumentului *Libertatea*, din Parcul Reconcilierii (2005).

În 2011, Parohia Romano-Catolică cuprindea 900 enoriași, din Gai, Pol-tura și Bujac având ca preot, începând cu 20 martie 1985, Sándor Teodor-Petru.

²⁴³ Horia Medeleanu, 1996, *op. cit.*, p.131.

²⁴⁴ Judith Angel, 1991, *op. cit.*, p. 4.

Născut la 25 august 1947, în Pârneava, (str. Sava Raicu), Șandor Teodor-Petru, este cel de-al nouălea copil din cei unsprezece, născuți din familia perceptorului financiar Șandor Francisc și al soției sale Maria, născută Munich, din Macea. Studiile primare și secundare, le-a urmat la Școala Elementară din Pârneava, Liceul la Alba Iulia, unde, în perioada 1965-1971, a urmat cursurile Facultății de Teologie Romano-Catolică. Imediat după absolvire, în 1971, a fost numit capelan, la Biserica din Timișoara – Iosefin, fiind tranferat apoi, într-un singur an, 1972, la Biserica Minorităților din Arad, Reșița și Gai, alături de preotul Andrei Balint. Din 1975, a slujit ca preot, în parohiile din Sâmpaul, Șofronea, Curtici și în Gai (1985)

La oficierea slujbelor, preotul Petru Șandor, este ajutat de cantorul-organist Rodica Eva Buțiu, absolventă a Școlii de Cantori a Episcopiei din Timișoara. Pentru rezolvarea problemelor administrative ale parohiei, din rândul enoriașilor, se alege, odată la trei ani Comitetul Bisericesc, format din 11 membri. În 2011, președintele Comitetului era Alexandru Ratz.

O contribuție importantă, în parohie, și-o aduce Fundația Caritas, înființată în 1991 și condusă de preotul Teodor Sándor – președinte și Cecilia Pager – contabil. Cu ajutorul celor 60 de membri activi și 30 voluntari, Organizația se implică în rezolvarea unor probleme sociale, care constau din ajutoare, donații, sprijin moral și material, acordate persoanelor, sărace sau bolnave, indiferent de confesiune și etnie. De asemenea, organizația, mai organizează, anual, în mai multe serii de câte 40 persoane, tabere pentru copiii enoriașilor, folosind baza materială proprie, care constă din 5 case și 8 ha de teren.

5. Parohia Cultului Reformat

Cultul și-a croit propriul drum după 1517, în urma reformelor aduse Bisericii de către: Martin Luther²⁴⁵, Jean Calvin²⁴⁶ și Zwingli²⁴⁷, fiind păstrat și

²⁴⁵ Martin Luther (1483-1546), profesor la Universitatea din Wittenberg, reformator religios german, care constă în esență, în afirmarea mântuirii prin credință și proclamarea autorității exclusive a textelor biblice. Prin traducerea Bibliei, a contribuit hotărâtor la crearea limbii literare germane.

²⁴⁶ Jean Calvin (1509-1564), jurist, reformator religios francez, S-a stabilit în Elveția unde a fost profesor de teologie și conducătorul autocrat al Republicii de la Geneva create în 1541.

²⁴⁷ Huldreich (Ulrich) Zwingli (1484-1531), conducătorul Reformei protestante din Elveția și întemeietor al Bisericii Reformate din această țară. Independent de Luther, care era doctor biblicus, H. Z. a ajuns la concluzii similare, prin studierea Scripturii din punctul de vedere

astăzi conceptul puritan al inițiatorilor lui. Dogmatica deși se bazează, tot pe Sfânta Treime, este deosebită de a celorlalte biserici, mai ales prin forma de exprimare. Astfel este înlăturat fastul Bisericii Catolice din care de fapt s-a desprins, adorarea Fecioarei Maria și a sfinților, închinarea la icoane și la moaște, iar Papa nu este recunoscut ca și conducător spiritual. De asemenea este proclamată mântuirea indivizilor prin credință, limitând Sfânta Tradiție la Biblie, tradusă în numeroase limbi. Liturghia constă din slujbe și cântece bisericești, rugăciuni, un loc prioritar acordându-se *Cuvântului de învățătură*, care constă din comentarea unui text biblic. Practica rugăciunii este exercitată duminica dimineața și după amiaza, iar de 6-7 ori pe an, înaintea marilor sărbători creștine, se organizează *Săptămâna de rugăciune*. Adolescenții de 13-14 ani, sunt pregătiți pentru practicarea cultului, prin activități speciale de dogmatică destinate lor, în cadrul unor ore de religie, iar sâmbăta, prin activități speciale și specifice fiecărei parohii, conform catehismului heidelbergian. După confirmare, tinerii primesc dreptul să participe la slujba de împărțășanie. În timpul stăpânirii habsburgice, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cultul a întâmpinat dificultăți datorită politicii de colonizare²⁴⁸ catolicizantă. De abia pe la 1800 s-a conturat formarea în județul Arad, a unor mici comunități religioase protestante. După instaurarea regimului austro-ungar, a fost mult extinsă aria de activitate, cultul fiind susținut de politica oficială a cercurilor guvernamentale oficiale de maghiarizare a administrației și a unor instituții culturale. Colonizările oficiale cu populație maghiară, dezvoltarea activităților comerciale a celor din transporturile oficiale și instituțiile bancare, au contribuit de asemenea la extinderea activității cultelor protestante. Cele două culte reformate, calvinist și evanghelic, s-au despărțit și au activat în continuare ca două confesiuni diferite, acționând fiecare pentru afirmarea valorilor spirituale tradiționale.

Primele familii protestante, s-au stabilit în Arad, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când Keresztesy Pál, a înființat primul nucleu al comunității. După un secol, parohia avea o filie în Gai, slujbele fiind săvârșita în localul Școlii primare. După Primul Război Mondial, s-a inițiat o primă colectă pentru adunarea banilor necesari cumpărării unui imobil, în care să fie amenajată o capelă²⁴⁹. Nu s-a reușit acest lucru decât în 1948.

---

al unui cărturar umanist. Doctrina s-a răspândit din Zurich în alte cinci cantoane elvețiene. A fost ucis la Kappel pe Albis într-o bătălie împotriva cantoanelor rămase catolice.

²⁴⁸ Ioan Munteanu, *Componente ale vieții confesionale în Comitatul Torontal la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în volumul Complexul Muzeal Arad, *Istoricul Dan Demșea, la a 70-a aniversare*, p. 201-202.

²⁴⁹ *** *Arad, monografia orașului, de la începuturi, până în 1989*, Arad, 1999, p. 244-245.

Șantierul Bisericii (1994)

Comunitatea reformată din Gai, ca parohie de sine stătătoare, există încă din 1951. Preotul Csiha Kálmán, capelan la Biserica Reformată Arad-Centru, oficia însă, Serviciul Divin, chiar mai înainte de această dată. Neexistând un lăcaș de cult propriu, slujbele se țineau, bilunar, într-o sală de clasă a Școlii Maghiare de stat de pe strada Grădinarilor, iar ulterior, într-o Casă de Rugăciune, amenajată pe strada Dunării nr 16, unde a fost ridicată și o clopotniță.²⁵⁰ Având studii de specialitate, atribuțiile preotului, în Gai, erau îndeplinite, în aceeași perioadă și de Csiha Emese, soția sa.

În 1957, ca urmare a evenimentelor sângeroase din Ungaria, Csiha Kálmán, împreună cu alți preoți au fost arestați²⁵¹. În această situație, comunitatea, l-a ales ca preot, pe Sogor Gyula (1958-1972), care, a slujit, în Gai, timp de 14 ani, perioadă în care, Casa de Rugăciune a fost extinsă, cu o construcție anexă. Au mai fost preoți: Bodor László (1972-1982), Balogh

²⁵⁰ În această clădire, a funcționat, cea mai veche Bancă din Gai, *Asociațiunea de Credit din Arad-Gai, ca membru al Alianței Cooperativelor de Consum și Credit*, înființată în 1899.

În perioada 2004-2005, preot fiins Czégé Imre, clădirea a fost renovată și modernizată, fiind amenajată o mansardă și refăcute utilitățile.

²⁵¹ După 1990, Csiha Kálmán, a devenit Episcopul Eparhiei Reformate din Cluj.

Preotul Czégé Imre (2011)

András (1982-1991). În 1992, a fost ales ca preot Czégé Imre (n. în Gai, la 11 martie, 1958). Este fiul lui Iosif, electrician la Indagrara și al Jolandei, muncitoare confecționeră, descendenți ai unor vechi familii de creștini reformați, cu domiciliul, pe strada Măgurele nr. 30, din Gai. După absolvirea Școlii generale nr. 10 din Gai și a Liceului nr. 3 din Arad, s-a înscris și a urmat cursurile Institutului Teologic Protestant, din Cluj (1977-1982). Neprimind însă repartiție, în sistemul confesional, tânărul absolvent al studiilor teologice, Czégé Imre, a fost nevoit, să se angajeze, ca muncitor necalificat, la Fabrica de Zahăr din Gai. După un an, în 1983, a fost numit preot – capelan la Biserica Reformată din Timișoara-Centru, unde a slujit, alături de preotul – protopop Peuker Leo, iar după-amiaza, la Casa de Rugăciune din cartierul Fabric. În 1986, a fost transferat, ca și capelen al Parohiei Reformate Arad-Centru, îndeplinindu-și *chemarea*, alături de protopopul Gönczi József și preotul Kovács Jozsef²⁵². A slujit în același

timp și la Bisericile din Peregul Mic și Mare, unde, în 1988, a fost numit ca preot al parohiilor respective. După renovarea lăcașelor de cult a Caselor parohiale și a școlilor din aceste localități de câmpie, la 1 martie, 1992, Czégé Imre, a fost ales de comunitate preot, în Parohia Reformată din Gai.

Parohia are un prezbiteriu (comitet) condus de preot (președinte) și epitrop (vicepreședinte) aleși în Adunarea generală a enoriașilor, odată la șase ani, organ înnoit însă pe jumătate, după trei ani²⁵³.

²⁵² Kovacs Jozsef, după 1986, a fost protopop.

²⁵³ Membri Prezbiteriului Bisericii începând din 1951 până în prezent sunt prezentați în Anexa 9 A.

Slujbă religioasă în Biserică (2005)

Casa de Rugăciune (1995)

Pe lângă biserică mai activează Comitetul de Femei²⁵⁴ și Comitetul de Tineret²⁵⁵.

Primele demersuri, pentru construirea unei biserici au fost făcute în 1956, când s-a dorit adaptarea vechiului imobil, dându-i un aspect corespunzător destinației sale, prin construirea unui turn. În 1974, fiind dăruită biserica din Gâlgău (județul Sălaj), *Bodor László*, preotul reformat de atunci, a solicitat autorităților de stat și bisericești de atunci strămutarea și reconstruirea ei în Gai, dar, deși materialele au fost aduse, proiectul nu a putut fi îndeplinit, deoarece, nu s-a acordat Autorizația de construcție necesară. Următoarele demersuri au fost făcute în anul 1991 de preotul Balogh Andras, nefinalizate însă datorită plecării sale din parohie. Din 1 martie, 1992, actualul preot paroh, Iosif Emeric Czégé a reluat ideea ridicării în Gai a unui lăcaș de cult, așezând în același an, la 12 iulie, piatra de temelie pe spațiul viitoarei construcții²⁵⁶.

Edificiul a fost proiectat de arh. Alexandru Madi²⁵⁷, cu soluțiile ingineresti, de rezistență, propuse de ing. Cziszter Kálmán²⁵⁸ și ridicat în Piața *Sfânta*

²⁵⁴ Președinte ale Comitetului de femei au fost: *Gherman Jozefa (1998-2008) și Czégé Adina (din 2008)*, iar membre: *Alszezi Irén, Becsi Margit, Czégé Adina, Czégé Jolán, Erdödi Piroska, Forgács Katalin, Gábor Enikő, Gábor Irén, Magyar Rozália, Miklós Anna, Pivoda Mária, Pogár Erzsébet, Rácz Mária, Szabó Juliána, Tövishati Maria, Tirsin Jolán, Vida Zsuzsánna, Vidai Ilona*

²⁵⁵ Comitetul de tineret este alcătuit din următorii: *Branc Alex, Jakocs Péter, Borbély Ildikó, Borbély Eszter, Német Mónika, Poenaru Dan, Poenaru Adrian, Erdödi Izabela, Madaras Ildikó, Jakab Izabela, Tirsin Csaba, Tirsin Izabela, György Rudolf, Elekes Olga, Schneider Béla, Veres Timea, Barta Csaba, Baumgartner Timea, Garai Norbert, Pálfi Norbert, Vidai Violeta.*

²⁵⁶ Piatra de temelie, se află în prezent depusă în interiorul Bisericii Reformate din Gai.

²⁵⁷ Alexandru Madi (n. 1 martie 1942, Arad), om de mare cultură, a fost unul din intelectualii reprezentativi a Aradului. Absolvent al Institutului de Arhitectură Ion Mincu din București, profesionist desăvârșit, și-a lăsat semnătura pe numeroase proiecte de urbanism și edificii emblematice, ca: Hotelul Parc, Banca Comercială, Biserica Reformată din Fântânele, Biserica Adventistă, alături de alte clădiri din cartierele Aurel Vlaicu, Micălaca, Faleză Sud. S-a stins din viață, în plină activitate de creație.

²⁵⁸ Czizter Kálmán Andras (n. 25 ianuarie 1943, Arad), absolvent al Facultății de Construcții din Timișoara (1966), Secția de construcții civile și industriale, inginer constructor, specialist în betoane precomprimate, inginerie seismică, metode moderne de calcul, control strategic, evaluare imobiliară, audit termic, management de proiect. Activitatea profesională și științifică este diversă constând din proiecte de structuri de rezistență pentru clădiri de locuit, social-culturale, lăcașe de cult, construcții industriale, expertize tehnice, verificări de proiecte, expertize și evaluări de clădiri, audit energetic, management de proiect, etc. Este autorul a 20 comunicări științifice în domeniul comportării și consolidării construcțiilor. Desfășoară o intensă activitate în domeniul public, ca și consilier județean (1992-2004) și municipal, fiind Președintele Comisiei Județene și Municipale de Urbanism și Protecția Monumentelor.

Slujbă religioasă pe șantierul Bisericii (2001)

Slujba de Sfințire a Bisericii (29 oct. 2005)

Biserica Reformată

Mózes Árpád (Evanghelic-Lutheran), însoțiți de un sobor de preoți. Slujbele religioase și predicile, sunt ținute în limba maghiară, fiind structurate după Biblia tradusă de Károlyi Gáspár, în 1590, și adaptată formulărilor contemporane.

Parohia cuprinde astăzi adepți ai Cultului Reformat, din Gai, Bujac, Poltura, Vlaicu-Șega, Colonia UTA, Silvaș și Cadaș. Cei peste 400 enoriași, fie că sunt copii, tineri sau vârstnici, participă activ și constant la viața bisericească, fiindu-le oferite activități diverse pe ateliere și interese. Astfel, în fiecare după masa zilelor de miercuri și sâmbătă iar duminică, înainte și după masă, în sala mare are loc slujba religioasă. Anual se organizează *Săptămâna ecumenică de rugăciune*, femeile participă la *Ziua de rugăciune ecumenică*, iar grupe de

Ghizela, lângă Biserica Catolică, Ștrandul termal, și Școala generală. Clădirea se remarcă prin arhitectura deosebită, modernă, spațioasă, care respectă însă, unele elemente (ferestrele gotice), preluate de la vechea biserică demolată, din Gâlgău²⁵⁹.

De aceea, lucrările au fost concepute, pentru a fi executate, dintr-o structură metalică, îmbrăcată în zidărie, care trebuia sprijinită, pe o fundație cu o adâncime 2,5 m. În interior, lăcașul de cult, este sobru, fără statui, ilustrații și cruce²⁶⁰. Cele două clopote, sunt de la Gâlgău și Sinteia, o altă Comunitate Reformată destrămată.

Biserica, a fost sfințită în 29 octombrie 2005. La eveniment au participat 3 episcopi din culte creștine diferite: László Tökés, (Reformat), Timotei Sevcicu (Ortodox român) și

²⁵⁹ C.H. *Biserica reformată din Gai a trecut prin multe greutăți până să ajungă lăcașul de cult care este astăzi*, în ziarul *Observator*, Arad, 20 februarie, 2009.

²⁶⁰ În Bisericile Reformate din România și Ungaria, nu se face Semnul crucii, iar acestea nici nu există pe clădire sau în interior, dar în alte țări, ca Germania, Elveția, crucea este prezentă în lăcașul de cult.

câte 70 copii, sunt trimiși anual în *Taberele creștine* de la Lipova, Moneasa, sau Valea Leucii, din comuna Vârfurile. Ei sunt însoțiți de 20 tineri voluntari și personal administrativ. De asemenea, Comitetul de femei, cu ajutorul Fundației Linquenda din Olanda, se implică atât în viața bisericii, a turismului ecumenic din România, Ungaria, Olanda, cât și în problemele sociale.

Astfel 150 de familii aparținând unor culte diferite, sunt sprijinite sistematic, din punct de vedere material, cu alimente, medicamente, mobilier sau îmbrăcăminte, etc., iar 50 de familii din comunitate, sunt ajutate lună de lună cu alimente de bază. Începând din 2010, Biserica mai organizează anual tabără pentru copii orfani și handicapați psihic sau locomotor.

Pentru viitor, se intenționează, construirea în curtea bisericii, a unui loc de joacă pentru copii și amenajarea în vechea clădire a parohiei, a unui club cu activități specifice pentru tineri și vârstnici.

6. Comunitatea Bisericească Baptistă *Harul*

Confesiunea Baptistă, este o ramură a creștinilor protestanți, care se bazează pe Biblie, ca singura autoritate în materie de religie, Botezul adulților prin imersiune, mântuirea personală în Hristos, preoția tuturor credincioșilor, autonomia bisericilor locale și separarea acestora de stat.²⁶¹ Bazele Bisericii Baptiste din Gai, au fost puse în anul 1909, de un grup de credincioși, condus de Nica Ilin, care a întemeiat în acest cartier arădean, cea de-a cincea Comunitate din municipiu, după Micălaca, Șega, Pârneava și Centru-Maghiară.

În 1924, filiala din Gai a Bisericii avea 45 membri și anume: Nica Ilin senior (n.1873), Alexa Colarov (n.1873), Trifon Iovin (n.1852), Dimitrie Iovin (n.1858), Mihai Iovin (n.1884), Teodor Neța, Constantin Armațchi (n. 1891), Ioan Vidi (n. 1891), George Ilin (n.1899), Ioan Ilin (n. 1901), Petra Ilin (n.1907), Nica Ilin junior (n.1909), Ștefan Ilin (n. 1917), Vladimir Colarov (n.1908), Aurel Dodean (n.1908), Mihai Armațchi (1910), Isaia Armațchi (n. 1920), Simion Iovin (n.1917), Nicolae Iovin (n.1919), Benjamin Iovin (n.1921), Nicolae Ungurean (n. 1899), Floare Ilin (n.1875), Saveta Tirsin (n.1862), Ana Iovin (n.1855), Catița Iovin (n.1876), Teresca Iovin (n.1894), Catița Dodean (n.1879), Stela Felnecan (n.1862), Darinca Colarov (n.1875), Slavna Colarov (n.1902), Maria Ostoin (n.1855), Floare Vidi (n.1894), Iuliana

²⁶¹ Statutul Organizației Bisericești a Bapțiștilor, a fost adoptat în 1905, aprobat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a Regatului Ungariei, prin Decizia nr. 77.092/2 nov. 1905.

Guga (n.1883), Iulian Armațchi (n.1891), Eva Iovin (n.1887), Floare Ungurean (n.1898), Maria Ilin (n.1903), George Iovin (1910), Felicia Iovin (n. 1915), Vioara Iovin (n. 1913), Catița Armațchi (n. 1913), Maria Muntean (n. 1901), Maria Felnean (n. 1910), Lidia Ilin (n. 1919), Emica Neța (n. 1922)²⁶² funcționarii ei fiind: Nica Ilin – diacon, Mihai Iovin și Teodor Neța – evangheliști. În 1926, un grup de intriganți, au solicitat Primăriei îndepărtarea lui Mihai Iovin din postul de custode al Palatului Cultural, pentru apartenența sa la Cultul baptist din Gai, unde era predicator și dirijor al corului²⁶³.

Prin Ordinul Ministerului Cultelor nr. 17256 din 1933, pe frontispiciul Caselor de rugăciune, trebuia trecută inscripția *Comunitatea Bisericească Baptistă*.

În anul 1942, prin Legile 341 și 927, fiind desființate *Asociațiunile religioase*, întrunirile baptiste au fost interzise, iar bunurile bisericilor au intrat în patrimoniul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor. A existat chiar un Ordin de expulzare al baptiștilor în Transnistria, dar care, datorită schimbărilor politice, nu a mai putut fi pus în aplicare²⁶⁴. În această situație în întreaga țară, în perioada 1943-1945 Cultul Baptist și-a întrerupt activitatea, clădirea Bisericii Baptiste devenind depozit de armament și muniție. Deși activitatea a fost autorizată în 1945, an în care, între 29-30 octombrie, la Arad a fost organizat Primul Congres Liber, al Cultului Creștin – Baptist din România²⁶⁵, după câțiva ani, în intervalul 1958-1969, activitatea a fost însă, din nou îngrădită, slujbele religioase fiind sistate, iar clădirea bisericii, propusă pentru a servi ca depozit de cereale.

În 1969, un grup de inițiativă, compus din Ilin Nica, Teodor Morar, Ioan Catriņu, Emil Harap și Simion Medrea, a redeschis Biserica, pe baza semnăturii individuale a 43 de credincioși. La reînființare, comunitatea religioasă din Gai, cuprindea 45 membri, dar până la sfârșitul anului, numărul lor a ajuns la 55, iar în 1970, existau 115 credincioși. Întărirea numerică a Comunității Baptiste din Gai, se datora, mai ales imigrării din mediul rural, generat de industrializare. În 1972, a avut loc primul Botez, cu participarea a 12 persoane. Începând din 1971, câteva familii de baptiști din Gai, așa cum sunt: Sferdian, Blăgăilă, Muscan, Harap, Neța, Catriņa, Pere, Gorgan, Lungu, Crișan, Sângerean, Daniel Avram, Redac, Simulov, Morar, au emigrat, stabilindu-și domiciliul în străinătate²⁶⁶.

²⁶² AN Arad, Fond PMA. *Acte adm. 1921-1924*, D. 21/1924, fila 41-42.

²⁶³ *Idem*, Fond PMA 1925-1930, D 77/1926, fila 32.

²⁶⁴ Colectiv, *Arad, Monografia orașului, de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999, p. 248.

²⁶⁵ *Patriotul* 29 octombrie 1945.

²⁶⁶ *** *100 de ani de mărturie baptistă în cartierul Gai, 1909-2009*.

În prezent, Biserica *Harul*²⁶⁷, are 150 membri, din 1990, pastor fiind Benjamin Costea, ajutat de Cornel Gheorghită, absolvent în 2002, al Facultății Baptiste din București, diaconi: Ambrosie Butar, Gheorghe Fizedean, Ovidiu Martin, Pastor misionar – Dorin Sârb și secretar – Gheorghe Fizedean. Din 1995, la Ferma *Mureșul* din Ceala, în casa Vioricăi Ardelean, se desfășoară activitatea unei filiale a Bisericii din Gai, misionar fiind Dorin Sârb.

Biserica

La început, membri familiilor Erdoș, Vărșendan, Dontoș, Tașcă, care erau, principalii aderenți ai cultului, se adunau în casa lui Semlecan, de pe str. Hatman Arbore, nr 37.

În 4 iulie 1922, președintele Teodor Netza, secretarul Mihai Jovin și Constantin Armațchi, au solicitat în numele Comunității baptiste, edificarea pe str. Bisericii nr 107 din Gai a unei Case de rugăciuni. Terenul de pe strada Dunării nr.107 a fost donat de văduva Victoria Savin originară din Chier²⁶⁸. În același an, la 22 octombrie, au fost încheiate lucrările bisericii, o clădire modestă, cu o suprafață de 70 metri pătrați, concepută de arhitectul Mihai Probst. La solicitarea lui Constantin Armațchi, o parte din materialele de construcție a fost donată de baronul Neuman, și transportată cu ajutorul credincioșilor ortodocși.

În 1987, sala Bisericii a fost dezvoltată și modernizată, prin renovarea zidurilor anexei, peste care, s-a ridicat un balcon. În felul acesta, capacitatea sălii de închinare, a crescut cu 50 de locuri.

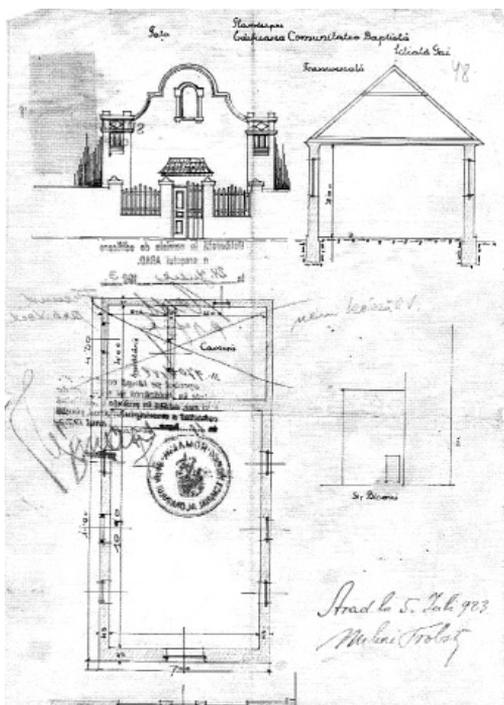
În perioada 1994-1998 proprietatea comunității a fost extinsă prin cumpărarea, în vecinătate, a unor suprafețe de 451 m.p. și 990 m.p., În 1996, pe baza unui proiect conceput de Gheorghe Seculici au început lucrările de construire a unei noi biserici. Rând pe rând au fost edificate.

Felicia Ionescu Flori (Pictură în ulei)

²⁶⁷ Har-dar, ajutor spiritual, răsplată pe care divinitatea o acordă omului, în semn de bunăvoință sau ca o favoare deosebită.

²⁶⁸ *** 100 de ani de mărturie baptistă în cartierul Gai, 1909-2009.

Schița Casei de Rugăciuni
construite în 1922

Sala de Închinare, din edificiul modern, mult mai încăpător, a fost dată în folosință, în anul 2003.

Lucrarea, coordonată de Virgil Neța, Teodor Moraru, Gheorghe Fizedean, Benjamin Costea, a fost realizată în regie proprie, pe cheltuiala preponderentă a membrilor comunității. Și-au mai adus contribuția comunitățile americane: *Faith Baptist Church* din La Fayette-Indiana (pastor Steeve Viars), *Calvary Baptist Church* din Kansas (pastor Kent Holcomb), echipa de americani de la Heidelberg (pastor Erick Sipe), familia de misionari Richard și Linda Redding, familiile Sferdian și Pere, găieni stabiliți în SUA și alții.

Pastori și Lucrători ai Bisericii

La 20 iunie 1969, în Adunarea generală a Bisericii, a fost ales primul Comitet, format din: Ioan Blăgăilă-diacon neordinat, Petru Sferdian-secretar, Teodor Morar-casier, Ioan Catrința și Nica Ilin –membri, în 2009, exista un Comitet din 15 membri: 2 pastori, 3 diaconi, 1 pastor misionar și 9 membri.²⁶⁹

De la constituirea Cultului Baptist în Gai, au fost Pastori și Lucrători ai Bisericii: Ilin Nica, Mihai Iovin, Ioan Truța, Teodor Neța (Lucrători cu Evanghelia 1909-1941), Erdoș, Gheorghe Vârșendan, Donțoș, Radu Tașcă, Gheorghe Șerban (1923-1941), Teodor Neța, Gheorghe Șerban, (Lucrători cu Evanghelia 1944-1958), Silviu Cosma, Ioan Bodeanu, I. Olteanu (Frați care împărțeau Cina 1969-1973), Dumitru Ineovan (Pastor 1973-1976), Dragomir Stancu (Pastor 1987-1990), Benjamin Costea (Ordinare Pastor 1990), Cornel Gheorghiiță (Ordinare Pastor, 2002), Ambrozie Butar, Gheorghe Fizedean, Ovidiu Martin (Ordinare Diaconi 1999), Dorin Sârb (Ordinare Misionar 2000)²⁷⁰

²⁶⁹ *Ibidem*.

²⁷⁰ *Ibidem*.

Biserica baptistă *Harul* (2011)

Activitatea culturală

Prima formație artistică înființată, în perioada interbelică, a fost Corul mixt dirijat de Mihai Iovin. Activitatea formației a fost reluată în 1966, sub conducerea lui Emil Harap, secondat de Cornel Catrința. După 1969, până în prezent, s-au mai ocupat de organizare, instruire și dirijarea corului mixt: Alexandru Pantea, Petru Ardean, Gheorghe Luca, Ludovica Harap, Oliviu Neța, Octavian Catrința, Daniel Catrința, Sorin Catrința, Claudiu Morar, Eunice Lucaci, David Buzgău, Alexandru Butar. În activitatea sa, corul mixt, a fost cu regularitate prezent la serviciile din biserică, misiuni, evanghelizări și servicii ocazionale. Tot în 1969 Emil Harap și Cornel Catrința, au înființat corul bărbătesc, formație, care la serviciile de închinare în biserică, înmormântări, evanghelizări, misiuni la alte biserici, dă un colorit specific închinării. De-alungul existenței sale, corul bărbătesc, în organizarea și instruirea lui Alexandru Pantea, Ambrosie Butar, Octavian Catrința, Petrică Turcaș, Gheorghe Fizedean, Florin Lucaci, Ovidiu Martin, Alexandru Butar, Sorin Catrința. a trecut prin perioade de inactivitate, dar a obținut și

succese meritate. În 1970, a fost înființată, formația corală a tineretului și revigorată după un deceniu, prin contribuția lui Gheorghe Fizedean, Sorin Catrința, Daniel Catrința, Ovidiu Martin, Adrian Herman, Lidiana Butar, Claudiu Morar și Eunice Lucaci.

Prima formație instrumentală, orchestra de mandoline, a fost organizată în perioada interbelică de Lajos Vilmos împreună cu profesorul de muzică Berthamer. După 1969, conducerea ei a fost preluată de Lajos Iosif, Octavian Neța, Ludovica Harap, Octavian Catrința, Adrian Herman, Sorin Catrința. În 2003, orchestra, a participat la Congresul Cultului Baptist organizat la Arad, la Concertul Extraordinar al Orchestrelor de Mandoline de la Palatul Cultural (2006) și la alte misiuni ale Bisericii.

După achiziționarea instrumentelor, prin contribuția lui Florea Burcă, Ioan Fizedean și Ioan Buzgău, în 1976 a fost înființată fanfara. Cursurile muzicale speciale și instruirea formației au fost realizate sub îndrumarea lui Marin Crăciunescu, Florea Burcă, Petrică Frunzău și Ioan Pop din Cluj, cărora li s-au adăugat. Ambrosie Butar, Aurel Stoi, Petrică Turcaș, Gheorghe Fizedean, Florin Lucaci, Sorin Catrința, Alex Butar, Zaharia Ruben²⁷¹.

Alte activități

Există preocupări sistematice privind organizarea Studiului Biblic pentru copii și familiile tinere, organizarea cursurilor de limba engleză și pentru învățarea limbajului semnelor destinate persoanelor surdo-mute. Lucrarea începută de Claudia Buzgău, a fost continuată de Cornel Gheorghîță, Cornelia Simulov, Traian Moisi, Florentina Dochiță, Alina Tuduțe. De asemenea, din programul de activități nu lipsesc taberele de studiu biblic, desfășurate la munte, în Delta Dunării sau la Marea Neagră, ieșirile misionare, la Zărand, Sântana, Ștefan Augustin Doinaș (Caporal Alexa), Cladova, Ferma Mureșului, Cârceni (Mehedinți), Alba Iulia Brașov, Timișoara, Hunedoara, Aiud, Sighetul Marmației, Nicolinci (Serbia)²⁷²

Începând din 1992, în Gai, funcționează Institutul Biblic *Aron și Hur*, care pregătește slujitori ai cultului. Drept urmare, din cadrul Bisericii din Gai, s-au ridicat pastorii bapțiști: Ionel Truța (Speranța Arad), Marcel Cordoș (Alba Iulia), Cornel Gheorghîță (Gai).

²⁷¹ *Ibidem.*

²⁷² *Ibidem.*

IX. ÎNVĂȚĂMÂNTUL

1. Învățământul primar, preșcolar și gimnazial

Școala Confesională Ortodoxă

Se vorbește încă din 1770 despre existența în Gai a unor Școli Confesionale Ortodoxe. Conscripția școlară din 1833 semnalează în Arad, trei școli de acest tip: cea condusă de Nicolae Zaslo, cu 76 de elevi, a învățătorului Petru Gherbon²⁰⁸ și a celei din Gai cu 15 elevi. Conscripția din 1851, prima după 1848, înregistra în Gai, activitatea învățătorul Ioan Tomici, cu 24 elevi²⁰⁹.

Desigur, până la separarea din 1864, Biserica Ortodoxă și Școala Confesională, deserveau împreună, pe sârbii și românii din Gai, după care s-au despărțit. În anii care au urmat, caracterul confesional greco-ortodox al școlilor românești și sârbești, din Gai, s-a dezvoltat și menținut până la statificarea din 1920. În școlile confesionale ca și în celelalte forme de învățământ se folosea limba comunității sau a unității finanțatoare, care de regulă, a rămas biserica. În Gai școlile confesionale au fost organizate în limbile române, sârbe și maghiare. În paralel au funcționat școlile de stat cu limba de predare în limba maghiară

Școala Confesională Ortodoxă Română

După 1860, Legislația școlară a fost îmbunătățită, iar protopopul Ioan Rațiu, s-a dovedit a fi un organizator priceput în acest domeniu. Din statisticele alcătuite de el, în 16 octombrie 1863, rezultă că în Gai, învățătorul Aron Timotici, avea 50 de elevi recrutați din cei 91 copii de vârstă școlară recenzați. Școala era susținută de biserică, prin contribuția financiară a enoriașilor. Așa cum sublinia adesea, episcopul Ioan Mețianu, școlile confesionale, stăteau sub jurisdicția Consistorului și nu a Inspectorului școlar și prin urmare,

²⁰⁸ ***Arad, monografia orașului*, 1999, p. 261.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 262.

Gheorghe Docmanov, *Casă pe strada Tribunalul Corcheș* (schiță în cărbune 1993)

acesta nu avea dreptul să emită *instrucțiuni, în sfera de activitate, care nu-i aparține*²¹⁰.

Alegerea învățătorilor, salariul acestora, programa de învățământ, manualele și metodele de educație, erau stabilite de autoritățile bisericești. Învățătorilor, li se interzicea să îndeplinească alte funcții, în afară de cea de consilier local, dar puteau ajuta la organizarea și desfășurarea serviciilor religioase. Clădirile unităților confesionale de învățământ, trebuiau să satisfacă criteriile impuse prin lege, adică să asigure cuprinderea într-o clasă a unui număr de 60-80 elevi, iar în măsura posibilităților, fetele și băieții să fie separați, în săli diferite.

În preajma deschiderii noului an școlar, episcopii Ioan Mețianu (1875-1898), Iosif Goldiș (1899-1902) și Ioan I. Papp (1903-1925), trimiteau sistematic circulare, privind pregătirea clădirilor, care *trebuiau aduse în stare corespunzătoare normelor pentru administrarea învățământului*. Se atrăgea atenția asupra mobilierului necesar și rechizitelor, organizarea bibliotecii, grădini, a curățeniei și ambientului, iar părinții erau îndemnați să-și trimită copiii la școală.

²¹⁰ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D 154/1894, fila 158

Prin Ordinul 1805/20 ianuarie 1908, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, a pretins, ca toate școlile, să cuprindă alături de inscripțiile în limba națională, textul tradus, în limba maghiară. Astfel școlile românești, denumite *Școala poporală confesională greco-orientală română, și-au înscris: Gorog – keleti roman felezeteti nepișcola.*

În 1876, a fost încheiată, în Gai, pe locul actualei Case Parohiale, construcția noii Școli Confesionale Ortodoxe Române. Era o clădire, încăpătoare, pentru vremurile respective, construită, din pământ, dar acoperită cu țiglă. Cu toate acestea, în 1878, Consistorul, prin episcopul Ioan Mețianu, aprecia, cu părere de rău, că în toată dieceza, nu există o altă comună, mai dezorganizată ca cea din Gai. *Edificiul era amenințat cu executarea din partea antreprenorului, care nu a fost plătit, iar bani, nu existau.* Îndărătnicia găienilor de a nu susține școala a devenit proverbială.²¹¹

Activitatea didactică, în limba română, se desfășura într-o singură sală de clasă cu o suprafață de 70 m.p (10/7m), și o înălțime de 4m. Alături se afla și locuința învățătorului Iosif Suci. Necorespunzător era și faptul, că în această situație, grea pentru Școală și Biserică, credincioșii, preotul și fruntașii parohiei din Gai, nu luau nici o atitudine. Încercarea acestora, fără sprijinul Antistiei locale, de a pedepsi părinții care nu-și trimiteau copiii la școală, a sfârșit într-un eșec lamentabil, producând *mânie și îndărătnicie*²¹². Se aprecia că din totalul de 62 copii români, de 10-12 ani, frecventau școala doar 17, adică 27,4%. Mai mult, învățătorul Mihai Jurma, numit provizoriu, în 1878, prin plecarea lui Iosif Suci la Mănăștur²¹³, a încasat o parte din bani și a dispărut fără urmă. Oamenii erau *derutați* de învățătorii care se succedau și nu mai voiau să plătească nimic pentru școală. Deoarece tânărul învățător Romul Tăucean, absolvent al Preparandiei, dar fără examen de calificare, a fost primit cu ostilitate și a trebuit să plece din cartier, episcopul Ioan Mețianu, a dispus, deplasarea de urgență, în Gai, a protosingelului Iosif Goldiș – Inspector Școlar²¹⁴, pentru a clarifica această situație (*Vezi Anexa 10*). A fost numit provizoriu un alt învățător, în persoana absolventului preparandial, originar din Pecica – George Moraru²¹⁵. Nici acesta nu a rămas prea mult timp în Gai. Drept urmare, o perioadă de timp, postul învățătoresc, a fost unificat

²¹¹ *Idem*, D 5/1878, fila 219-220.

²¹² *Ibidem*, fila 128.

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ Iosif Goldiș, a fost numit Inspector școlar, la 28 septembrie 1878, de către episcopul Ioan Mețianu.

²¹⁵ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D 5/1878, fila 219-220.

Felicia Ionescu, *Fructe* (pictură în ulei 1986)

cu cel preoțesc, ambele îndatoriri fiind îndeplinite, de preotul paroh Vasile Olaru. Această situație, acceptată tacit de găieni, a fost permanent contestată de episcopie, care milita pentru separarea celor două posturi fiindcă numai astfel se putea desfășura un învățământ de calitate. Situația incertă a școlii, a fost clarificată, abia în 1891 și doar în urma insistențelor episcopului Ioan Meșianu, care propunea insistent *să se ia măsuri ferme în favoarea educației poporului din Gai*. Fiind informat că preotul Vasile Olaru, *zile întregi, nu intră la școală*, a hotărât îndepărtarea acestuia din învățământ.

În 1891, prin numirea învățătorului Georgiu Petrovici, școala, condusă de directorul local, preotul paroh Vasile Olariu, era frecventată de 77 elevi. Controlul exercitat, în același an, de protopopul Moise Bocșan, însoțit de Varjasi Arpad, Inspector Regesc al Comitatului Arad și Millig Jozsef, Cercetător interimar al Școlilor Confesionale de pe teritoriul Orașului Arad, asistați de reprezentanții Comitetului parohial: Alexandru Pecican, Aurel Suciu, Simion Auciș, nu a evidențiat lucruri deosebite. Examenul final, al anului școlar, s-a ținut în 21 iunie, între orele 9-12, în fața unei comisii conduse de protopopul Moise Bocșanu, alcătuită din: preotul Elia Dogaru, învățătorii arădeni – Petru

Popovici, Mihai Olteanu, Iosif Moldovan și locuitorii din Gai, Nuțu Orga, Georgiu Matei, Mihai Jovin, Mihai Ardelean, Georgiu Păcurar, Sava Putin, Georgiu Banu, Nica Ardelean, Justin Dascălu, Sava Bugariu și preotul sârb – Isidor Nicolici.

Din cei 96 copii de 6-12 ani, s-au prezentat la examen, 58, fiind promovați 54 elevi, adică 56% din efectivul total. Elevii, au fost clasificați, în funcție de calificativele: eminent, lăudabil, bun, insuficient: **(Vezi anexa II)**

Elevii au fost examinați din: *purtarea morală, capacitatea, diligența, catehis, istoria biblică, gramatica română, socoata cu cifra, socoata mentală, geografia și istoria patriei, științele naturale, limba română, limba maghiară, limba germană, constituția patriei, cântarea și gimnastica*²¹⁶. Clasificarea elevilor, în urma examenelor, s-a făcut, prin media notelor acordate la Purtarea morală, Diligență (Sârguință) și Studii. Nota cea mai mare – 1, corespundea calificativului, *deplin corespunzător, foarte diligent*, respectiv *eminent*, în timp ce nota 5, însemna, *necorespunzător, neglijent, insuficient*²¹⁷.

În urma examenelor, școala, a fost slab calificată, atât pentru rezultatele elevilor, cât și datorită faptului, că *deși există un edificiu corespunzător, teren și rechizite, nu au existat preocupări pentru, cor, bibliotecă, albinărit, pomicultură și legumicultură*

În octombrie, 1894, a fost repartizat ca învățător Liviu Radal, absolvent al preparandiei. Acesta, nu a putut să-și ocupe postul la școală, deoarece, deși a fost însoțit de preotul Vasile Olaru, a fost împiedecat să intre în clădire, de mai mulți cetățeni, printre care, se aflau: Dimitrie Fericean, Ioan Orga, Gheorghe Ilin și Sava Putin, la care s-au alăturat episcopul Ioan Ban, Nica Ilin, Iovin Mica, Ilie Ardelean, Nuțu Orga, George Ban, Nica Semlecan, George Sandici. Aceștia și alții, *cu vorbă de ocară, l-au amenințat și gonit spunând că, în Gai, nu e nevoie de învățător, iar școala mai bine să stea închisă*.²¹⁸ Opinia exprimată atunci, era că școala era un lucru rău, care nu aducea nici un folos celor ce o frecventau.

La 4 octombrie 1894, Episcopia a hotărât despărțirea definitivă în Gai, a postului de învățător, de cel preoțesc. Până la organizarea concursului, a fost delegat ca învățător interimar preparandul Ioan Miocu.

După despărțirea celor două posturi, Vasile Olariu, a rămas ca și catehet cu o remunerație de 200 fl/an. Referitor la această chestiune, episcopul Ioan Mețianu, îi comunica, printr-o scrisoare, protopopului Moise Bocșan, *că alta*

²¹⁶ *Ibidem.*

²¹⁷ *Idem*, D. 296/1909, fila 122.

²¹⁸ *Idem*, D 154/ 1894, fila 165, 167.

*recompensă, nu i s-a putut face, acelui preot (Vasile Olaru n.n), căci el însuși, prin neinteresarea de școală și prin purtarea sa provocatoare, s-a făcut și a devenit nesuferit la popor, încât, nu știm dacă îl vom putea susține și ca preot acolo*²¹⁹.

În urma concursului, la 24 noiembrie 1894, a fost numit ca învățător Vasile Zabbu (n. 1870, Pecica Română), absolvent al Preparandiei arădene (1891) și a unui examen de calificare. După satisfacerea stagiului, militar, la Regimentul 33 Honvezi și Regimentul 8 Arad, tânărul învățător, și-a început cariera didactică, la Școala Confesională din Turnu (1890-1892), de unde a trebuit să plece, fiind acuzat că *a înstrăinat lucrurile școlare*. În 1892 a fost transferat în Gai, unde a lucrat timp de 40 de ani, până la pensionarea sa din 1932. A fost căsătorit cu Maria Valeria Burza, împreună cu care au avut 4 copii: Hortensia (n. 1906), Minerva (n. 1906), Felicia (n. 1912), Vasile (n. 1919)

În 1900, a primit calificativul *suficient* și un salariu de 600 coroane, la care se adăugau 100 coroane pentru convict (locuință) și 100 coroane pentru lemne de foc, grădină și locuință la școală. În clasele I-IV, erau înscriși 117 dar frecventau doar 46, la examen prezentându-se 45 elevi.

Ca învățător și director la Școala Confesională ortodoxă (1892-1919), iar apoi, după statificare, la Școlile primare de stat, nr 6 (1919-1927) și nr. 20 (1927-1932), a lăsat amintiri vii, prin clasele lui, trecând, timp de patru decenii, sute de copii din Gai.

Deosebit de cunoscut și apreciat, cu domiciliul, în localul școlii, pe care a condus-o cu energie ani în șir, Vasile Zabbu, s-a bucurat de un larg prestigiu în rândul locuitorilor cartierului. Nu au lipsit nici eșecurile în 1909, nu se știe din ce cauză, fiind sancționat disciplinar. De asemenea în 15 ianuarie, 1924, a fost reclamat de Duma Blagu, str. Hatman Arbore 67 că băiatul său *a fost bătut de învățătorul și directorul școlii din str. Faurilor (Vasile Zabbu n.n.), în urmă cu trei ani și de atunci băiatul este în șoc și cu tendințe de sinucidere*.²²⁰ Drept urmare, este nevoit să solicite internarea copilului, Nicolae Duma, într-un spital, – sanatoriu pentru boli nervoase. În hotărârea de pensionare, inspectorul școlar Traian Vățean, menționa următoarele: *La cererea Domniei Tale, atestez, că cu începere de la 1 septembrie 1892, până în prezent (1932 n.n.), funcționezi ca învățător la Școala gr. ort română din Aradgaiu, în care răstimp, pe lângă o conduită bună, și-ai îndeplinit datorințele oficiale spre mulțumirea superiorităților.*

²¹⁹ *Idem*, D 155/1894, fila 52.

²²⁰ *Idem*, Fond PMA, 1921-1924, D 9/1924, fila 5.

Îndărătnicia găienilor ortodocși români, pentru a plăti un învățător, se exprima hotărât însă în continuare. Ea se manifesta, pe de o parte, prin ostilitate față de învățător, căruia i se spunea direct, în mod repetat, că în lume există doar două instituții prost gândite și rele pe lume: Școala și Armata. De aceea, enoriașii exercitau, sub diferite forme presiuni sistematice, asupra Episcopiei, pentru a reunifica activitatea de preot cu cea de învățător. La repetatele solicitări de reîmbinare a postului preotesc, cu cel învățătoresc, în noiembrie 1906, Consistorul a răspuns că, *întreaga afacere e precipitată deoarece în prezent și un post și celălalt e ocupat prin câte o persoană separată. Îmbinarea posturilor s-ar putea face dacă unul ori celălalt ar fi în vacanță. În felul proiectat, această îmbinare care se dorește (de popor n.n.) nu se poate face deoarece preotul Georgiu (Bragea n.n.), nu are calificățiune învățătorescă, pentru a primi definitiv, asupra sa oficiul învățătoresc, iar învățătorul, (Vasile Zabbu n.n.) la rândul său, fiind definitiv în acea stațiune, nu poate fi despoiat, fără de motiv legal, de drepturile pe care le are la postul său, și aceasta e cea mai mare greutate în calea îmbinării posturilor sub întreținere. S-a luat astfel notă despre sarcinile poporului cu susținerea separată a preotului și învățătorului, dar tot așa s-au luat știre cu reprobare, că în fruntea agitațiunii precipitate, în momentul de față nelegale, pentru îmbinarea posturilor, s-a pus preotul locului (George Bragea n.n.), care trebuie să păzească cursul legal al afacerii. De aceea, se arată în continuare, să luminează atât poporul, cât și numitul preot, că consistoriul, nu e în contra ușurării sarcinii poporului, prin îmbinarea la vreme a acelor posturi, dar și pe preotul, să-l avertizeze, la urmările funeste, pentru parohie, dacă s-ar continua agitațiunea, cât și la urmările disciplinare, pentru acel preot, dacă nu va liniști spiritele agitate²²¹.*

În final, se concluzionează, că *între referințele actuale, îmbinarea posturilor, s-ar putea face numai așa, dacă Comitetul și Sinodul parohial, ar intra la învoială, cu învățătorul, în schimbul abțicerii, prin care ar deschide drumul spre îmbinarea posturilor, în care caz, încă, nu i se poate, necondiționat, asigura preotului locului garanția că ar putea ocupa și locul învățătoresc²²².* Această decizie a fost comunicată la 2/15 noiembrie 1906 atât preotului George Bragea, Comitetului parohial, cât și învățătorului Vasile Zabbu, odată cu aceasta fiind încheiată disputa dintre preot, învățător și comunitatea ortodoxă română

²²¹ *Idem*, D 274/1906, fila 41.

²²² *Ibidem*.

La examenul din 1902, comisia a fost alcătuită din Vasile Zabbu, Ioan Vancu și Mihai Olteanu²²³.

Rezultatele slabe, au fost motivate de Vasile Zabbu, prin faptul că nu-și primește regulat salariul, că materialele didactice sunt puține și constau din câteva hărți: Europa, Ungaria și Comitatul Arad, iar cei mai buni elevi, s-au înscris la Școala comunală privată a D-rei Handel. Din școală lipseau tabelele intuitive de istoria naturală, măsurile metrice și recuzita de fizică. În 1902, au frecventat școala străină, de 6 clase 62 copii, din care, 48 băieți și 14 fete²²⁴. Școala, deși avea teren, nu și-a organizat pepinieră, iar grădina de legume era cultivată de învățător, care trăgea și foloasele. În raportul prezentat de preotul Mihai Lucața, se arată că școala, în prezent este goală căci în afară de mașina de comput (abac) și o tablă ștersă, nu dispune de nimic, fiind lipsită de toate obiectele și recuzitele trebuincioase. De aceea, solicita din partea Consistorului, ca Epitropia să fie îndrumată, pentru a procura cele necesare. Lipseau cu desăvârșire clasele a V-a și a VI-a deoarece copiii părăseau școala după clasa a IV-a precum și școala de repetitori.

Situația Școlii confesionale românești din Gai, cu un singur învățător, se afla și în 1909, pe baze destul de slabe (*anexa 12*). Media românească apreciind chiar, că *vrășmașii noștri, pândesc clipa când vor putea să o prefacă în școală ungurească. Comuna este locuită de un popor sărac, dar foarte harnic și cinstit, care își câștigă în mare parte pâinea, muncind la fabrica de vagoane din Arad. Poporul, este hotărât să ție cu orice preț școala, în ciuda greutăților. Harnicii tineri găieni au înfiripat un cor bărbătesc, care se întrunește în localul școlii*²²⁵. Programa școlară, concepută pentru 10 discipline de învățământ și înaintată de învățătorul Vasile Zabbu în 1909, Protopopiatului, pentru aprobare, avea următorul conținut²²⁶:

1. Religiunea

- Clasa I-a: Doamne Sântă și Îndurate, Cerescule Împărate, Înger îngerelul meu, Tu Isuse m-ai păzit, Peste zi tu m-ai păzit, Dă-ne astăzi Doamne Sântă, Doamne bune-ți mulțămesc, Iancu, Petru și cerșitorul, George și gardul, Filip și varul, Luca și graurul, Ursul și hoții, Nuca, Ionel și lupul, Alexandru, Nașterea lui Isus
- Clasa a II-a: Facerea lumii, Raiul, Cain și Avel, Noie, Chemarea lui Avram, Avram și Lot, Jertfa lui Avram, Iosif și vinderea lui, Închisoa-

²²³ *Idem*, Fond Protopopiatul Ortodox Român, D 236/1902, fila 28.

²²⁴ *Idem*, D261/1905, fila 171.

²²⁵ *Tribuna* anul 13, nr. 120, din 5/18 iunie, 1909, p. 6.

²²⁶ AN Arad, Fond Protopopiatul Ortodox Roman Arad, D 296/1909, fila 119, 120.

Mihai Takács, *Școala Primară nr. 6 – locuința învățătorilor* (pictură în ulei 2010)

rea și eliberarea lui Iosif, Frații lui Iosif în Egipt, Moise, Israiltenii în pustie și cele zece porunci și rugăciunile din clasa I-a

- Clasa a III-a: Materialul clasei a II-a, Isus Navi, Saul, David și Solomon, David și fiii săi Solomon și Avisalom, David și Psalmii, Templul din Ierusalim, Ilie, Ioan Botezătorul, Nașterea lui Isus, Magii, Botezul în Iordan, Minunea din Cana, Pescuitul bogat
- Clasa a IV-a și a V-a: Materialul clasei a III-a, Isus de 12 ani, Banul de dare, Samarineanul, Fiul pierdut, Fariseul și vameșul, Floriile, Isus în grădina Getsimani, Iuda vânzătorul, Moartea lui Isus, Învierea lui Isus, Înălțarea la Cer, Pogorârea Duhului Sânt. Rugăciunile, poruncile Dumnezeiești, bisericesti și tainele, cu toate clasele

2. *Limba maternă*

- Clasa I-a: Scrierea și citirea cu literile mici și mari, Exercițiul intuitiv despre om, apoi numirea și conversarea asupra obiectelor și animalelor mai cunoscute elevilor
- Clasa a II-a: Scrierea și citirea, exerciții intuitive, numele elevilor și a învățătorului, Școala, Casa părintească, Orizontul, Regiunile, Aerul, Apele curgătoare, Apele stătătoare, Pământ șesos, movilă, deal, munte;

Poală, coastă, vârful muntelui; Familia, Strada, Comuna, Locuitorii comunei, Limba, confesiunea, preocupările locuitorilor, Economi, dirigători, meserii, Nume de ființă și de lucru, Cuvinte, silabe, litere, alfabet, Număr singular și simultan

- Clasa a III-a: Scrierea și citirea din legendar, Din Gramatică – Silaba, cuvinte, alfabet, zicerea simplă și părțile ei, zicerea povestitoare, întrebătoare, doritoare, poruncitoare și negativă; Numărul singular și multar; Substantiv, adjectiv; Cazurile, Declinarea substantivelor; Compararea adjectivelor; Pronumele, Timpurile, Verbul
- Clasa a IV și a V-a: Materialul clasei a III-a, Rădăcina și terminațiunea cuvintelor, Verbul Verb predicativ și nepredicativ, Timpurile verbului, Zicerea dezvoltată, Atributul, Obiect sau compliment, Adverbul, Prepoziția.

3. *Limba maghiară*

- Clasa I-a: Conversații asupra obiectelor din școală; Școală, școlar și învățător; Numele școlarilor, Părțile corpului omenesc, Părinți și frați, Ocupația copilului, Zidire, chile, cuină, cămară, ocolul, gardul, Animalele, Numerele până la 20
- Clasa a II-a: Materialul din clasa I-a, Biserica, preot, cantor, Comuna, Ziua, Săptămâna, Luna anul, Banii și numerele până la 100, Citire și scriere din Legendar.
- Clasele III, IV și V: Epetarea materialului din clasa a II-a. Animalalele de casă, numerele până la 1000, Citire, scriere din Legendare. În toate clasele, câteva poezii

4. *Matematica*

- Clasa I-a: Cunoașterea numerelor, de la 1 la 30, numărarea înainte și îndărăpt, scrierea numerelor sau cifrelor, cele patru operațiuni
- Clasa a II-a: Cunoașterea numerelor până la 100, cele patru operațiuni
- Clasa a III-a: Cunoașterea numerelor până la 1000, cele patru operațiuni, măsurile de timp, banii
- Clasele IV-V: Cunoașterea numerelor până la 1 milion, cele patru operațiuni, cu numere întregi și cu frângeri zecimale. Măsurile de lungime, timp suprafață și cubice. Banii.

5. *Geografia*

- Clasa a III-a: Orizontul, Regiuni, Aerul, Apele curgătoare și stătătoare, Pământul, Școala, Familia, Comuna, Limba locuitorilor, Confesiunea, Ocupația, Mijloacele de comunicațiune, Cercul, Protopopiatul, Comitatul, Ungaria

- Clasa a IV-a: Ungarea, Munții, Șesurile, Râurile, Lacurile, Canalurile, Clima, Locuitorii, Productele, Mijloacele de comunicațiune, Câmpia cea mare a Ungariei și comitatele, Ținutul Carpaților de Miazăzi și comitatele, Ținutul Carpaților de miazănoapte și comitatele, Ținutul deluros și comitatele, Fiume și ținutul lui, Croația și Slavonia cu comitatele
- Clasa a V-a: Țările Austriei cu capitalele. Suprafața Austriei, apele, clima, produsele, locuitorii și ocupațiunea lor. Bosnia și Herțegovina. România, Serbia, Bulgaria, Muntenegru, Turcia, Grecia, Italia, Elveția, Germania, Rusia, Franca, Spania, Portugalia, Belgia, Olanda, Anglia, Dania, Suedia, Norvegia, Marginile Europei. Mările, lacurile, râurile, insulele, munții, clima și locuitorii Europei

6. *Constituția*: Comuna, Antistia și Reprezentația comunală, Cercul, Comitatul, Statul, Dieta țării, Regele, Pajura Ungariei

7. *Istoria*: Dacii, Romanii, Hunii, Avarii, Maghiarii, Sfântul Ștefan, Ladislau cel Sfânt, Geza al II-lea, Bela al IV-lea, Andrei al III-lea, Ludovic cel Mare, Ioan Huniady, Dreptul Mariei și Ludovic al II-lea.

8. *Naturala și Economia*: Animalele de casă, Animalele sălbatice, Plantele, Pomii, Mineralele, mai cunoscute

9. *Fizica*: Corpurile solide sau tari, Corpurile fluide sau curgătoare, Corpurile aeroase sau gazoase, Căderea și atracțiunea corpurilor, Perpendicolul, Nivelă, Greutare, Cumpănă, Ciga sau scripetul fix, Vase comunicătoare, Mișcarea aerului, norii ploaia.

10. *Cântare*: Cântări bisericești și naționale.

În 30 aprilie 1914, după un control al documentelor școlare în Gai, s-au făcut aprecieri pozitive, privind situația acestora.

La începutul lunii noiembrie 1916, s-a efectuat Recensământul copiilor din Gai, cei care au împlinit vârsta de 15 ani, sub riscul unor amenzi, fiind obligați să se înscrie la o școală profesională sau comercială. Pe lângă activitățile de creștere a viermilor de mătase, grădina de legume, în timpul primului Război Mondial, elevii erau încurajați, să adune, pe seama armatei, frunze de mure, alte plante medicinale, precum și adunarea și colecționarea mărcilor de război²²⁷

Școala Confesională Ortodoxă Sârbă

Sistemul școlilor sârbe din zona Aradului s-a dezvoltat mai ales, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.²²⁸ Reforma școlară, pusă în practică

²²⁷ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român*, Arad, D 326/1915, fila 85.

²²⁸ Prima școală sârbă, în Arad, a fost înființată în 1720.

de Teodor Jancovic Mirijejschi, în 1776 și Avram Mrazovici după 1782, reprezintă începutul învățământului modern, dezvoltat ca sistem sub forma unei instituții publice obligatorii. În 1792, este menționată existența în Arad, a 4 școli sârbești²²⁹. Sarcina înființării și conducerii școlii a fost asumată de biserică și a fost îndeplinită în Gai, prin înființarea unei școli mixte cu limba de predare în limba sârbă. Existența ei este menționată în 1870, alături de școlile de băieți și de fete din centru și școala mixtă în Pârneava.

În urma unui control, referentul școlar Mita Dolga, a convocat în aprilie 1888, Comitetul Bisericesc, pentru a-l informa, asupra stării deplorabile în care se afla clădirea școlii, solicitându-i aprobarea pentru construirea unui nou edificiu, mai spațios. În iulie același an, Sava Burnaz, președintele Comitetului Parohial, aprecia că lucrările la noul edificiu vor putea fi încheiate, pentru începutul anului școlar viitor, propunând să fie cumpărate geamuri și bănci noi. De asemenea, susținea necesitatea dărâmării clădirilor anexe din spate și construirea unui nou adăpost pentru porci, care stăteau împreună cu vacile²³⁰. Tot atunci s-a amintit și despre locuința învățătorului, *care era în așa stare, încât nu numai că nu se putea locui în ea, dar se putea întâmpla să se surpe peste învățător, iar Consiliul să fie răspunzător*²³¹. În iulie 1889, preotul-paroh Serghei Șarrak Minici, anunța că școala nouă formată dintr-o singură dală de clasă și locuința învățătorului construită prin grija Bisericii de maistrul constructor Stevan Radici²³², era terminată. Se propunea, ca despre acest lucru să fie anunțate organele de resort despre acest lucru și încasate de la enoriași sumele de bani stabilite, necesare plății materialelor și antreprenorului. Conform unei hotărâri anterioare, fiecare din cele 136 case locuite de sârbi, trebuia să plătească câte 3 forinți ca taxă școlară²³³. Aici, pe strada Dunării nr. 132, unitatea de învățământ cu predare în limba sârbă, a funcționat doar cu ciclul primar până la desființarea ei în 1952 când a devenit Secția sârbă a Școlii Elementare nr. 14, iar apoi a fost folosită ca grădiniță. În ultimii ani aici a funcționat o grădiniță de cartier, cu program normal.

După darea în folosință a noii clădiri, în 1888, s-a constatat că diferența dintre numărul mare de elevi înscriși și cel al copiilor de vârstă școlară, s-a micșorat vizibil. Dar numărul celor care părăseau școala pe parcursul anului, era de asemenea semnificativ. Cauzele, erau puse în legătură mai cu sărăcia,

²²⁹ Liubomir Șandici, *Monografia comunității sârbe din Arad-Gai*, Arad, 2011, p.119.

²³⁰ *Ibidem*, p. 121.

²³¹ *Ibidem*, p. 124.

²³² Lucrările de dulgherie, au fost executate de Iefrem Klaiți și Nicu Morar (*Ibidem*).

²³³ *Ibidem*, p. 124.

Clădirea Școlii Sârbești (2010)

bolile infantile, dar și cu lipsa de motivație și dezinteresare. În anul școlar 1888-1889, au frecventat școala 90 de elevi (*Anexa 13*). La încheierea cursurilor, comisia alcătuită din: preotul Serghei Șukrak, președintele Comitetului Parohial – Sava Burnaz și vicepreședintele Milan Rujici, au notat pe ultima filă a catalogului faptul că la *Școala din Gai, în ziua de 18/30 iunie 1889, chiar înainte înainte de examene, verificând din materiile: religie, aritmetică, limba sârbă și maghiară, am găsit, în general, copii disciplinați și pregătiți corespunzător.*

În anii care au urmat, frecvența elevilor a scăzut din nou. Astfel, în aprilie 1892, învățătorul Aron Timotici, anunța Comitetul Bisericesc, că din 73 elevi înscriși, frecventau școala doar 16-20. I s-a recomandat să fie avizat căpitanul (primarul), și prin baterea tobei, să se anunțe public că *părinții care nu-și trimit copiii la școală, vor fi amendați cu 5 foriți*. Deși învățătorul insistă și solicită luarea de măsuri severe împotriva familiilor copiilor absenți, *îndeosebi a aceloră din clasele III-IV, care de la Paște, aproape nu mai vin deloc la școală*, a fost liniștit de Iova Nețin președintele Comitetului, care-i recomanda, *să mai așteptăm una sau două săptămâni, până se termină lucrul,*

*căci țăranilor, copiii le sunt de ajutor la plug, să aibă grijă de casă, de purcei, de găște, dar și de altele. De aceste amenzi, explica în continuare Iova Nețin, noi la școală nu avem nici un folos și nu este necesar să-I reclamăm, dar vom atenționa fiecare părinte cu această măsură*²³⁴.

Conducerea școlii era asigurată de un Consiliu cu autonomie limitată, subordonat organelor Bisericii. Învățătorul, al cărui salariu era stabilit de Comitetul Bisericesc, care în general acorda acestui capitol 60% din buget. Tot din acest fond se asigurau celelalte cheltuieli administrative, cărți pentru bibliotecă, mobilier și lemnele pentru foc, în timpul iernii. Prezența învățătorului la ore era controlată, el fiind obligat să fie pregătit profesional, prin participarea periodică la cursuri de specialitate, să respecte planul de învățământ, să participe cu elevii la slujbele religioase de la Biserică și la sărbători. Învățătorii mai aveau obligația de a prezenta periodic rapoarte privind prezența elevilor la ore, parcurgerea programelor de învățământ, participarea la cursurile de pregătire profesională, organizarea serbărilor școlare, a zilelor festive și a altor activități obștești²³⁵.

După 1810, Uroș Nestorovici, inspector general al școlilor ortodoxe, a dezvoltat sistemul pregătirii învățătorilor, prin înființarea a trei preparandii, respectiv câte una, pentru români, greci și sârbi. Preparandia învățătorilor sârbi, înființată la Seat Anreia, lângă Budapesta și mutată ulterior la Sombor, a pregătit un important contingent de cadre pentru învățământ. După 1920, în urma statificării învățământului, pregătirea învățătorilor pentru școlile sârbești s-a făcut la Timișoara.

Au funcționat ca învățători la Școala Sârbă din Gai: Aron Timotici (1870-1877)²³⁶, Velemir Lazici (1878-1880), Vasa Luțici (1880-1885), Petar Topalovici (1885-1887)²³⁷, Pera Mircovici (1887-1894), Moisie Stoin (1894-1896)²³⁸, Vladimir Radoslavievici (1896-1899), Mladen Baici (1899-1902)²³⁹, Dușan Popovici (1902-1904)²⁴⁰, George Aleksievici (1904-1906)²⁴¹.

²³⁴ *Ibidem*, p.128.

²³⁵ În 1918, Comitetul Șolar, era compus din următorii: Iovan Ivanov (președinte), Pera Marincov, Giura Nețin, Mia Ostoin.

²³⁶ Aron Timotici (1832-1908), s-a născut în Bătania (Ungaria), de unde familia s-a mutat în Gai pe str. Tribunalul Corcheș nr. 8. A fost învățător în trei perioade: 1861-1868; 1870-1877 și 1888-1894). În 1887, a fost ales Secretar al Comitetului Bisericesc.

²³⁷ Petar Topalovici, absolvent al Preparandiei din Sombor (1879).

²³⁸ Moisie Stoin, a fost transferat în 1896, la Craliește.

²³⁹ Mladen Baici, născut în Cumano, absolvent al Preparandiei din Sombor (1903), secretar al Consiliului Bisericesc Sârb (1898-1902). În vara anului 1902, a fost transferat la Craliește.

²⁴⁰ Dușan Popovici, absolvent al Preparandiei din Sombor (1887)

²⁴¹ George Aleksievici, absolvent al Preparandiei din Sombor (1905)

În continuare, timp de 17 ani, învățătorul titular al școlii a fost Hristofor Coici (1906-1923). Fiul lui Alexandru și al Persidei Malațkov, s-a născut în 1886, în Cenadul unguresc. După absolvirea Preparandiei din Sombor, în 1906, a fost angajat ca învățător în Gai, unde s-a și căsătorit cu Clementina Marincov, împreună având șase copii, din care au supraviețuit doar trei băieți: Ivan, Alexandar-Sașa și Stevan. În 1923, s-a transferat ca învățător la Cenei, unde a fost apoi hirotonit ca preot. După 10 ani, în 1933, s-a stabilit la Turnu, trecând în cele veșnice în 1961 fiind înmormântat în cimitirul din Gai, alături de soția sa. A fost un învățător respectat, în Comunitatea ortodoxă sârbă și română din Gai, bucurându-se de multă stimă și respect.

Școala Confesională maghiară

În conscripția dicală, pe anul financiar 1833/1834, la poziția 3004, cartierul (fertyl) XIII – Gai este înscrisă, școala, cu învățătorii Horvath Josef și Levind, care locuiau în cartierul VI²⁴². De asemenea, se cunoaște, că în Gai, funcționa, în anul școlar 1867-1868, pe lângă Biserica romano-catolică, o școală confesională de fete cu două clase, cu limba de predare maghiară, condusă de învățătorul Baranyi Iosze²⁴³.

Statificarea Învățământului

După Unire, teritoriile incluse Regatului României²⁴⁴, au cunoscut, efectul influenței structurilor administrative românești centrale, care au modificat radical, procesele politice, sociale și culturale, concepute anterior. Referitor la învățământ, prin noile reforme, se dorea, în principal, unificarea și statificarea școlilor confesionale și comunale, a bazei materiale, personalului didactic, sub forma *Școlilor Naționale de Stat*²⁴⁵.

²⁴² Anca, Băițoiu, 2006, *op cit*, p. 50.

²⁴³ Nemethy Karoly, *Aradvaros tanügyi tortenete Aradmegyé tanügyet tárgyaló fuggelkekkel, I, II*, Arad, 1890, p. 17.

²⁴⁴ Aradul și o parte din Zărand, au fost încorporate Ungariei, în 1732 și apoi României, la 17 mai 1919.

²⁴⁵ Expresie, definită de Spiru Haret, în anul 1905. Statificarea școlilor confesionale, a constituit una din problemele grele cu care s-a confruntat Episcopia Aradului, încă din primii ani de la Unire. Secția școlară a Consistorului din Arad, a fost partizana menținerii caracterului confesional al Școlilor primare și al Preparandiei, dar până la urmă a înțeles imperativul timpul și și hotărârea aproape unanimă a învățătorilor de a adera la ideea statificării școlilor confesionale. În adunarea generală a Reuniunii învățătorilor arădeni, din 19 iulie 1919, învățătorii din Arad, în prezența referentului școlar Gheorghe Ciuhandu, au decis, în unanimitate ca toate școlile să fie declarate ca unități de învățământ de stat (*Episcopia Aradului, în vremuri de răscruce istorică 1918-1948*, Arad, 2006, p. 70).

Absolvenții clasei a III-a din Gai (1921)

Statificarea școlilor confesionale, a fost și rezultatul acțiunii învățătorilor, care au militat între anii 1919-1920 pentru această idee, asigurându-se astfel unitatea învățământului din România întregită.

Începutul acestei acțiuni, care presupunea și dezvoltarea unor noi structuri administrative, a fost marcat prin emiterea *Decretului* referitor la organizarea învățământului primar, emis la 4 septembrie 1919, sub semnătura lui Valeriu Braniște, succesorul lui Vasile Goldiș la conducerea resortului Cultelor și Instrucțiunii publice, din Consiliul Dirigent.

Principiile statificării învățământului au fost stabilite, însă, prin Adresa Ministrului Constantin Anghelescu²⁴⁶, în și aveau ca principal scop, unificarea învățământului în întreaga țară²⁴⁷. Pentru aceasta, se cerea, ca primă urgență, realizarea recensământului copiilor și a tinerilor, în vederea cuprinderii în totalitate în sistemul de învățământ, care devenea gratuit și obligato-

²⁴⁶ Constantin Anghelescu (Anghelescu) (1869-1948), născut la Craiova, Licența în medicină la Paris. Din 1906, profesor la Facultatea de Medicină din București. În 1917-1918, a reprezentat România în Statele Unite ale Americii. A rămas în istoria culturii românești, ca Ministru al Învățământului, calitate în care a prezidat unificarea școlii românești după 1918. Sub directsa îndrumare, au fost construite, 6000 de edificii școlare gestionând elaborarea și aprobarea la 24 iulie în 1924 a Legii Învățământului.

²⁴⁷ AN Arad fond *PMA, Acte administrative 1921-1924*, D 9/1924, fila 117

riu. Acesta urma să fie organizat în mai multe cicluri: grădiniță (5-7 ani), curs primar elementar (7-12 ani), curs primar superior (12-16 ani), care se va introduce treptat, sub forma claselor V-VII, cursuri pentru adulți, (16-18 ani) Se asemenea se preconiza, instituirea unui raport corespunzător între numărul învățătorilor și al copiilor recenzați, prin revizuirea tuturor posturilor și stabilirea unor criterii precise de pensionare, înzestrarea cu o bază materială corespunzătoare a tuturor localurilor de școală.

În Decizia Consiliului de Miniștri, din 22 aprilie 1921, privind statificarea școlilor, din Arad se preciza că, *vor fi predate spre administrare a statului, începând cu 1 iulie 1921, alături de alte unități de învățământ: Școala mixtă cu limba de predare maghiară din suburbiul Gai, Școala mixtă cu limba de predare maghiară din suburbiul Marko Dullo, și altele. Ele vor deveni școli de stat sub conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice. Statul prelua odată cu școlile, întregul mobilier, rechizitele școlare și cadrele didactice*²⁴⁸.

Directorii unităților de învățământ în limba română din Gai în momentul statificării, au fost: Ioan Nagy născut în 1897 la Socodor, care, deși era maghiar, vorbea bine românește, absolvind chiar, la Craiova, un curs special de limba română, Vasile Zabb, Traian Pigli, Nandor Balog. Mai exista, o școală privată, care a rămas să funcționeze, în continuare, pe același sistem.

În viziunea legiuitorului, *noul tip de școală*, reprezenta preluarea a tot ceea ce era mai bun din vechile instituții, astfel încât să fie asigurate condiții, care să permită dezvoltarea culturală a poporului, *prin ocrotirea intereselor comune ale bisericii, comunei politice și statului*²⁴⁹.

Corespunzător, aceluiși Decret, administrarea acestei averi publice naționale, urma să fie asigurată de *Sfatul Școlar Local*, din care făceau parte, personalități și cetățeni interesați de progresul învățământului. De drept, secretarul Sfatului, era învățătorul, președintele, fiind numit de revizorul școlar. Competențele și răspunderile acestui organism fiind multiple și majore, din el făceau parte și consilierii comunali. Astfel, în ședința Delegației Permanente a Municipiului din 3 mai 1927, au fost desemnați pentru a fi cooptați în comitetele școlare consilierii municipali: dr. Iulian Borneas, la Școala nr. 6 și Grădinița din strada Anton Pann, dr. Victor Hotăran, la Școala nr. 20 și Grădinița din strada Grădinarilor, Ștefan Brandt, la Școala nr. 21/a

²⁴⁸ *Idem*, D 4/1921, fila 97.

²⁴⁹ Horia Truță, *Învățământul primar arădean, în primii ani de administrație românească*, în volumul: Doru Sinaci, Emil Arbonie, *90 de ani de administrație românească în Arad, Culegere de studii și comunicări*, Arad, 2010, p. 187.

Mihai Takács, *Clădirea Școlii de Jos* (Pictură în ulei, 2010)

din Câmpul Speranței și nr 21/b din Câmpul Albinei²⁵⁰. Au mai fost membri în Sfaturile Școlare din Gai, Consilierii comunali: Consuela Laugier – Câmpul Speranței, dr. Barabaș Bela (Câmpul Albinei), Traian Vățianu (Grădinița str. Anton Pann), Dimitrie Popovici (Grădinița str. Grădinarilor), Reinhardt Iuliu (Școala nr. 6), Alexandru Constantinescu (Școala nr. 20)

Dupa statificare, misiunea bisericii s-a redus, la realizarea instrucției religioase, care în Gai, era asigurată de preotul Nicolae Ionescu și învățătorii catiheți.

Rezultatul examenelor de sfârșit de an, se comunica prin aprecieri publice, remarcându-se la această activitate învățătoarea Sidonia Puticiu. Drept recompensă, elevii fruntași, primeau iconițe, cărți și broșuri, cu un conținut religios, moral, istoric și național, cumpărate din fondurile parohiei și din bugetul cancelariei protopopești²⁵¹.

Prin Legea Învățământului din 24 iulie 1924, a fost înființat Cursul primar superior.

²⁵⁰ AN Arad, Fond PMA D 38/1927, fila 15, D 7/1928, fila 199.

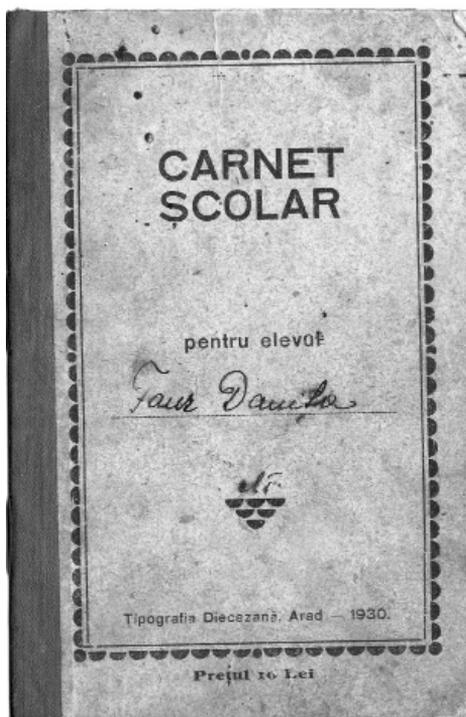
²⁵¹ ****Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică, 1918-1948*, Arad, 2006, p.407.

Școlile, indiferent de etnie, organizau în comun numeroase activități extrașcolare, care constau spectacole artistice, ședințe festive, sau activități ale străjerilor. În preajma sărbătorilor de iarnă, copiilor săraci, acestea erau însoțite de oferirea unor cadouri, sub formă de îmbrăcăminte sau alimente, dulciuri

În 1926, Ministerul de Interne, a comunicat cu indignare Primăriei, faptul că Ministerul Instrucțiunii, reclamă că în Arad, deși se duce lipsă de spații și localuri școlare, unele din ele sunt închiriate pentru alte interese, iar peste 400 copii din oraș, rămân fără știință de carte. Se apreciază faptul că din acest punct de vedere, există lipsă de interes din partea primarului²⁵².

În 1930, au fost recenzați, în Gai, 1368 copii și tineri cuprinși între 6-18 ani, din care, 142 aveau 7 ani, adică pentru clasa I-a. (*Vezi Anexa 14*) Din punct de vedere etnic, dominau ca număr copiii unguri (630), urmați de români (473), sârbi (97), germani (33), bulgari (2), evrei (18), alții (3).

Evoluția evenimentelor politico – militare din Europa anilor 1940, au dus la dezmembrarea României, prin cedarea și anexarea la Uniunea Sovietică a teritoriului dintre Prut și Nistru (Basarabia), a Bucovinei de Nord și a ținutului Herța, iar apoi, către Ungaria, a Nordului Transilvaniei. În perioada următoare, începând cu luna octombrie 1940, s-au prezentat la posturile oferite de Inspectoratul Școlar Județean, 287 învățători refugiați din teritoriile cedate. În Gai au fost repartizați: Rusu Grigore din Zalău și Alexandru Popescu din Oradea²⁵³

Carnet școlar (1930)

²⁵² AN Arad, Fond PMA, 1925-1930, D.90/1926, Fila 1.

²⁵³ Ruxandra Marchiș, *Problema învățătorilor refugiați în județul Arad, în urma rapturilor teritoriale din vara anului 1940 săvârșite asupra României*, în volumul, Complexul Muzeal Arad, Ziridava XXIII, Arad, 2002, p. 305-312.

După 1948, odată cu publicarea Legii pentru Reforma învățământului, întregul învățământ public, a devenit laic și organizat exclusiv de către stat²⁵⁴. A fost introdus, învățământul elementar este de 7 ani, gratuit, primele 4, apoi, succesiv, 7 și în final, 8 clase, fiind obligatorii. Învățământul mediu, cu o durată de 4 ani, a fost organizat în: licee, școli pedagogice, școli tehnice, școli profesionale, iar cel superior, în universități, politehnici și Institute. Deoarece, toate școlile confesionale sau particulare de orice fel, deveneau școli de stat, bunurile bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor care au servit susținerii învățământului, treceau, fără despăgubire, la stat.

Prin emiterea de către Comitetul Executiv al Sfatului Popular, a Deciziei nr. 83, din 13 august 1959, pentru îmbunătățirea muncii în domeniul educației patriotice, au fost comasate școlile cu limba de predare română cu maghiare, germane, sârbe, etc. Astfel, în Gai, au fost restructurate clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 12 română, cu clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 13 maghiară, și cu clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 14 sârbă. Noua unitate s-a numit Școala de 4 ani română cu secția maghiară și sârbă (Ciclul I), cu sediul la Școala de 4 ani nr. 12²⁵⁵.

În 1950, au fost create, pentru copiii de 9-14 ani²⁵⁶, primele detașamente al Organizației pionierilor²⁵⁷, iar în 1976, Organizația *Șoimii Patriei*, o formă de activitate socială a copiilor de 4-7ani. Ambele organizații au fost desființate în 1989.

Învățământul de Stat în Limba sârbă

După plecarea lui Hristofor Coici, postul de învățător a fost ocupat de Ivan Rachici (1923-1924 și 1928-1929), Olga Serafimova (1925-1926) Ilija Dijici (1926-1927), Mirna Radin (1927-1928), Ivan Rachici (1928-1929), Mara și Iovan Dragoevici (1929-1931), Jovan Vojnovici (1938-1939).

O lungă perioadă de timp, învățătoare la școala sârbă a fost Nevenca Popian (1931-1938; 1939-1950)²⁵⁸. Născută la Kikinda Mare, după absolvirea

²⁵⁴ *Patriotul*, 5 august, 1948.

²⁵⁵ AN, Arad, Fond *PMA*, D 1/ 1959, fila 63.

²⁵⁶ În 1972, ca urmare a școlarizării copiilor de 6 ani, vârsta de primire a în Organizația Pionierilor a coborât la 7 ani.

²⁵⁷ Organizația Pionierilor, s-a înființat la 30 aprilie 1949, conform Rezoluției Sedinței plene a CC al PCR din 22-24 decembrie 1948, asupra activității partidului în rândul tineretului.

²⁵⁸ Până în 1948, Școala avea un Consiliu de conducere, ales de Adunarea Generală a Parohiei Ortodoxe Sârbe. În 1943, din Consiliul Școlar făceau parte: Laza Iovanov, Milan Nenadov, Mișa Draganov, Dușan Beliaț, George Ciosici, Administrator fiind Mișa Secianschi – senior. (Liubomir Șandici 2012, *op. cit.*)

Liceului din Timișoara, Nevenca (Tomin) Popian (1903-1969), a funcționat ca învățătoare stagiară la Petrovoselo, Stancevo și Timișoara-Fabric, până în 1931, când a fost numită la Școala Sârbă din Gai. După căsătorie, a vut doi copii: Lucia și Mircea. În perioada, 1952-1953, învățătoarea Nevenca Popian, a condus două școli cu limba de predare sârbă, din oraș și Gai, la o distanță de 8 km una de alta. Rezultatele sunt pe de o parte rodul muncii și al eforturilor personale ale învățătoarei, dar pe de altă parte al unor greutăți obiective ca lipsa manualelor școlare, sau subiective: distanța mare între cele două școli, decesul soțului și al mamei, îngrijirea celor doi copii. Cu toate acestea, a participat la toate manifestările metodice și politice.²⁵⁹

După război, au mai predat la Școala sârbă din Gai, Gheorghe Nețin (1951-1953), fiul lui Andria și Liubița Stefanov, născut în Gai, pe strada Dunării nr. 14. Deși a absolvit Facultatea de Drept din Cluj și a lucrat timp de 10 ani ca jurist la Brașov, a preferat să activeze în învățământ, ca învățător suplinitor în satele bănățene: Rusco-Selo și Stancevo, în 1951, reîntorcându-se în Gai. În 1953, a fost pensionat din cauza unei boli cronice. A fost apreciat pentru cultura sa vastă acumulând cunoștințe din toate domeniile disciplinelor umaniste: istorie, filozofie, lingvistică (vorbea cinci limbi). A urmat Ecaterina Todorov-Trifan (1953-1955), absolventă a primei promoții a Școlii Pedagogice Sârbe din Timișoara, Vladimir Gain (1955-1961) și Zorița Docmanov (1961-1962)

Învățământul de Stat în Limba maghiară

În ceea ce privește, învățământul maghiar confesional, după 1870, acesta, s-a reorganizat, având posibilitatea să se transforme în școli comunale, sau de stat, finanțate de primărie, și cu subvenții de la Ministerul Cultelor și Educației. În aceste instituții, limba de predare, era exclusiv maghiară²⁶⁰. Din 1895, a fost școală comasată maghiară, română, sârbă de 6 ani, cu limba de predare, în limba maghiară

În 1959, au fost restructurate clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 12 română, cu clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 13 maghiară, și cu clasele I-IV de la Școala de 4 ani nr. 14 sârbă. Noua unitate s-a numit Școala de 4 ani română cu secția maghiară și sârbă nr. 12 (Ciclul I)²⁶¹.

²⁵⁹ AN Arad, Fond *Inspectoratul Școlar Județean*, D 23 /1952-1954).

²⁶⁰ În Transilvania, înainte de 1918, nu exista nici o școală primară de stat, cu altă limbă de predare decât cea maghiară. Susținerea învățământului primar românesc, se realiza de către locuitorii satului din fondul școlar, care se constituia prin Biserică.

²⁶¹ AN, Arad, Fond *PMA*, D 1/ 1959, fila 63.

2. Unitățile școlare

Până în 1918, în Gai existau cinci școli primare: 2 confesionale, (românească și sârbească), pe strada Bisericii (Dunării) și trei de stat, pe strada Faurilor, strada Grădinarilor și în Marko – Dulo, pentru sălașe. De asemenea funcționau grădinițele de stat de pe strada Grădinarilor și Anton Pann. După statificare (1920) și mai ales după Reforma învățământului din 1948, rețeaua Școlilor, a suferit schimbări continue, influențate mai ales de structura populației, dar și de interese politice.

Școala Primară nr. 6, Strada Faurilor nr 24, (Școala de Jos)

Școala cu două săli de clasă, cancelaria, pivniță, anexe, a fost construită pe strada Faurilor, înainte de Primul Război Mondial. Alături, au fost edificate clădirile, care serveau ca locuință pentru director, două familii de învățători și servitorul școlii, împreună cu grupurile sociale, cămări, cotețe, magazii pentru lemne.

După statificarea învățământului confesional din 1920, școala a fost condusă, în continuare, de învățătorul Vasile Zabbu

Școala mixtă, cu 4-6 posturi didactice, cuprindea o populație școlară de 150-180 copii români și maghiari. Frecvența la cursuri, și absolvirea claselor ciclului primar inferior, nu depășea 60% dintre cei înscriși. În perioada dintre cele războaie, directori ai școlii, au mai fost: Sidonia Puticiu (1895-1945), născută Niga.

A urmat Constantin Trifu (1884-1938) din Milova – Arad. A făcut armata, și războiul, la Regimentul 33, în perioada 1915-1920, fiind prizonier, la Ruș. Reîntors, în țară, în 1922, s-a căsătorit Onița Feier, funcționând ca învățător la: Ramna, Lupești, Mustești, Cristior, Pecica, Nădlac, Peregul Mare. În Gai, a fost angajat, în perioada 1929-1932, beneficiind de locuință, în localul școlii, pe str. Faurilor 96. În 1931, a fost sancționat cu avertisment confidențial, deoarece a publicat un articol, în care *a folosit termeni necuviincioși față de reprezentantul Ungariei*. În motivație, se sublinia faptul că, *chiar dacă e insuflețit de cele mai bune sentimente, trebuia să se abțină de la lucruri care nu cad în competența sa*. La un control, pe linie profesională a motivat numeroasele absențe ale elevilor, prin epidemia de pojar, care persista în Gai. A fost făcut cunoscut public faptul că, în calitate de director, Constantin Trifu a adunat bani de la elevi, pentru a le cumpăra cărți, pentru care, însă nu le-a putut prezenta și justifica suma.

Străjerii Școlii nr. 20, conduși de Ion Dincă (1937)

La 26 noiembrie 1927, în urma unui control, medicul circumscripției sanitare, dr Ioan Pleșa, a relevat faptul că sălile de învățământ, coridoarele, curtea și latrinele, sunt curate. Din cei 137 elevi înscriși, erau prezenți în școală 120, cei mai mulți, fiind binișor îmbrăcați, destul de bine nutriți și cu înfățișare sănătoasă²⁶². În afară de câțiva găieni, marea majoritate a copiilor erau fii de muncitori, zilieri, agricultori, cărăuși și funcționari, născuți în satele din jur: Pecica, Semlac, Iratoș, Sederhat, Macea, Dorobanți, Otlaca, ai căror părinți au imigrat stabilindu-se în acest cartier. Cu acest prilej, medicul recomanda, corpului didactic, să urmărească atent, elevii care absentează mai multe zile, pentru a nu fi *purtători de morvul*, uneia din bolile contagioase, frecvente în acea perioadă: scarlatina și paralizia infantilă. De asemenea, se cerea, ca fiecare copil să aibe paharul propriu, pentru băut apă.

Un alt director, Ioan Dincă, s-a dovedit a fi un bun gospodar, într-o școală cu patru posturi didactice la Ciclul inferior. În urma inspecțiilor, se releva faptul că *localul școlii este bine întreținut, există curățenie în cancelarie, iar coridoarele împodobite cu tablouri istorice. Față de trecut, școala a fost schimbată în bine*²⁶³. Există cantină de zi, unde mănâncă permanent 30-35 elevi, alimentele fiind adunate de la oameni cu stare. Meniul obișnuit con-

²⁶² AN Arad, Fond PMA, D. 17/1927, fila 146.

²⁶³ AN Arad, Fond Inspectoratul Școlar Județean, D 15, 1940, fila 15.

Învățătorul Ioan Toconiță

stând din supă de chimen și aluat cu brânză.

Învățătorii acestei perioade, au fost: Cristina (Zabb) Eibl. Sora lui Vasile Zabb, născută, în august 1868, la Pecica Română a urmat studiile primare și secundare la Pecica (1873-1883), Școala Diecezană de Fete (1896-1897), Preparatoria Diecezană (1897-1901). A fost căsătorită cu Geza Eibl. Activitatea profesională, a constat din ocuparea unui post de guvernantă la Internatul Școlii de Fete din Arad, învățătoare la Școala Confesională Ortodoxă Igrîș (1901-1920), Școala primară de stat Micălaca (1920) Școala primară de stat Gai (1920-1932), unde a funcționat până la pensionare

Au mai fost angajați la Școala de Jos: Alexiu Putici, născut, în 1875, la Felnac,

soldat, pe front (1914-1916), cu Regimentul 33 Pedestrași, demobilizat ca invalid, Angela Preotesoiu(Canavea), născută în 1908, la Vercerova- Râmnicu Vâlcea, căsătorită în 1930, Ana Bedo, Elena Hancu, Traian Orădean, I.P. Crivăț, Paulina Mihuțiu, Valeria Chiriciu, Ioan Toconiță născut în 1884, la Sânicolaul Mare, învățător la Petriș, Șimand, Sântana, Șiria, Mocrea, Gai (1932-1936), Ioan Berghian, Veturia Bixa, Traian Orădean, Simion Iuga, Ioana Șuluțiu, născută Bratu în 1908, la Comloșul Mare. A fost transferată în Gai din Rostoci. Inspectorii școlari, apreciau că biblioteca claselor sale, cuprindea 20 de volume, pentru elevi, că exista o echipă sanitară, punct farmaceutic și cooperativă școlară. Unii dintre învățători, făceau naveta din oraș, alții au locuit în incinta școlii, simțindu-se în felul acesta, mult mai legați de instituție.

În urma evenimentelor politice ale anului 1940, care au permis ruperea din România a nordului Transilvaniei, la această școală au mai fost încadrați cinci învățători, refugiați din teritoriile cedate: Stănescu Clemensa (Maramureș), Savinescu Vasile (Marna Nouă), Setel Ștefan (Ulmeni), Sabău Andrei și Săbău Ana (Sălaj).

Populația școlară, în 1943, era de 142 de elevi, din care au promovat 115.

În 1944 școala condusă de Ioan Dincă era încadrată cu învățătorii: Simion Juga, Letiția Popescu, Ceorea Gherase-Maria, Grigore Rusu²⁶⁴.

În 1945 au fost transferați de la Aninoasa (județul Hunedoara), învățătorii Emil și Hortensia Tomuș, dascăli care au slujit cu devotament școlile din Gai, până la pensionarea lor din 1968.

Emil Tomuș (1908-1993), s-a născut la Roșia Montană, dintr-o familie de băieși, proprietari de mină. După absolvirea școlilor primare și secundare, în localitatea natală, a urmat liceul la Abrud și Școala Normală din Sighetul Marmației, fiind numit învățător, în comuna Berthelot de lângă Hațeg. După căsătoria cu învățătoarea Hortensia Vasiu, familia Tomuș s-a mutat la Aninoasa. Sosind în Gai, Emil Tomuș a fost numit director al școlii, pe care a condus-o până în 1950. În această perioadă, completându-și studiile universitare, a fost numit profesor de matematică, la Școala Elementară nr. 20, unde a lucrat până la pensionarea din 1968.

Hortensia (Vasiu) Tomuș (1915-2007), a urmat studiile primare și secundare, în localitatea natală – Hațeg. După absolvirea Școlii Normale din Blaj, a funcționat ca învățătoare, în Berthelot, Aninoasa iar din 1945, în Gai. Calificându-se în Limba și Literatura Rusă, în 1950, Hortensia Tomuș a fost numită profesor la Școala Elementară nr. 20 din strada Grădinarilor.

Asolvenții Școlii Primare nr 6, clasele I-IV, cu învățătorii Emil și Hortensia Tomuș (1949).

²⁶⁴ *Ibidem*, D 154 / 1944, fila 18.

Timp de aproape 25 de ani, cât a funcționat la școlile din Gai, familia Tomuș, a locuit în spațiul școlii, ocupându-se de creșterea și educarea celor patru băieți: Emilian–Justin (1934–1984), Profesor Universitar la Facultatea de Chimie din București; Petru-Silviu (n. 1935, Aninoasa), Chimist la Intreprinderea *Terapia* din Cluj-Napoca; Mircea-Hortensiu (n. 1938 Aninoasa), profesor în Arad; Ioan (n. Aninoasa 1942), muncitor la Arad.

După război, au mai fost învățători, la această școală: Ioan Dogaru, Cefalvi Dezideriu, Nagy Ilona, Nevenca Popian.

Școala Primară nr 20, Strada Grădinarilor nr. 1-11 (Școala de Sus)

Clădirea școlii, a fost construită, din cărămidă și invelitoarea din țiglă, în colțul străzii Grădinarilor cu Bisericii. S-a dezvoltat treptat, dar înainte de Primul Război Mondial, ea, cuprindea 2 săli de clasă, locuința directorului și un grajd.

În urma unui control, efectuat pe linie sanitară, dr. Ioan Pleșa²⁶⁵, medicul circumscripției VI medicale, a constatat, că în 27 noiembrie 1927, la școala condusă de Vasile Zabu, cu cinci posturi didactice, erau prezenți 161 elevi, din 171 înscriși. Mulți dintre aceștia erau *anemici, rău nutriți, foarte murdari și îmbrăcați zdrențăroși, absențele fiind frecvente*. Sălile de învățământ, au fost găsite curate, dar cu aerul viciat din lipsa ventilației²⁶⁶. Curtea școlii avea însă un aspect dezolant, fiind plină de noroi, cauzat de solul lutos, impermeabil amenajat mult sub nivelul trotuarului. Construcția greșită a closetelor, cu intrarea din spre clase, neglijența în care au fost lăsate, mirosul greu pe care-l emanau, aerul viciat, constituia o iminentă sursă de îmbolnăviri. Deoarece tavanul acestora era aproape surpat, elevii nu mai îndrăzneau să intre în ele, iar din cauza murdăriei, își făceau necesitățile din ușă. *Ele fac în prezent impresia grajdurilor, deci nu pe seama oamenilor*, concluziona în final dr. Ioan Pleșa²⁶⁷. Medicul recomanda, ca acei copii, care lipseau de la școală, mai mult de 6 zile, să nu fie admiși la clasă, fără un control, certificat de medic, care să elimine posibilitatea introducerii în instituție a uni boli infecțioase.

În această perioadă a fost învățătoare și Maria (Gabor) Szomoru (n. 1883, Pecica), al cărei soț, Ladislau Gabor, era cantor la Biserica romano-catolică. Cu prilejul unei inspecții, s-a apreciat că, învățătoarea nu vorbea corect românește, iar elevii nu știau să se exprime, drept pentru care i s-au

²⁶⁵ Dr. Ioan Pleșa, medic de Circumscripție urbană, CFR și Casa Cercuală, cu sediul în Arad, P-ța Mihai Viteazul, nr. 10.

²⁶⁶ AN Arad, Fond *PMA*, D 17/1927, fila 82.

²⁶⁷ *Ibidem*, fila 83.

făcut aspre observații. Din 64 elevi înscriși în clasele ei, erau frecvenți abia 25.

În 1933, a fost numit învățător și director al școlii, Vasile Augustin Drincu (n. Nanhidișel, Bihor, 1891). Fiul preotului Augustin și al Etelcăi Moga, după absolvirea la Beiuș Școlilor primare (1902) și secundare (1907), a fost elev al Institutului Teologic-Pedagogic din Arad (1907-1911), calificându-se în 1924, ca preot, clasa II-a. Angajându-se în învățământ, s-a specializat prin cursuri speciale, în lucru manual (1921 și 1922) și comandant de străjeri (1937). Serviciul militar, l-a îndeplinit, ca soldat, la Regimentul 2 Honvezi din Caransebeș. A funcționat ca învățător, la Școlile primare confesionale din Bârsa (1911-1915), Somoscheș (1915-1919), apoi în Școlile de stat din Buteni (1919-1923), Bonțești (1923-1932). În 1913, s-a căsătorit cu Aurelia Mezeiu, casnică, împreună, având un copil, Adrian Octavian, născut la Bârsa, în 1914.

La Șomoșcheș, cu contribuția lui Vasile Drincu a fost organizată la 1 mai 1916, festivitatea Sărbătoarea Carpaților, în cadrul căreia, a fost promovat obiceiul local arhaic numit Sărbătoarea păsărilor. A fost prezentat un valoros cor al elevilor și unul bisericesc, instruite de Vasile Drincu. La 3 nov. 1916, a organizat o altă mare serbare școlară și sătească însoțită de o zi de doliu, în scopul colectării unor fonduri pentru sprijinirea familiilor celor căzuți pe front²⁶⁸

În 1933, a fost numit învățător și director al Școlii primare de stat nr. 20 din Gai, unde a funcționat până la pensionarea sa din 1947. Este interesant faptul că la scurtă vreme după numirea sa ca director școlar, prin ordinul 89.429 din 14 iulie 1933, a fost sancționat de Revizorul școlar cu *cenșura*, și *pierderea totală a salariului pe 11 zile, pentru lipsă totală de progres, la clasa pe care o conduce*. Cu toate acestea, a condus școala cu foarte bune

Învățătorul Vasile Drincu (1941)

²⁶⁸ Ioan Nagy, col., *Biserica și școala Șomoșcheș*, Arad, 2012, p.82.

Cantina școlii condusă de înv. Vasile Drincu (1939)

rezultate, timp de 14 ani, fiind distins de Ministerul Instrucțiunii publice cu *Răsplata Muncii* clasa I, iar Asociația Română pentru Propășirea Aviației, i-a acordat, *Diploma de Onoare*.

Din inițiativa lui Vasile Drincu, an de an, la sfârșitul lunii decembrie, în preajma sărbătorii de Crăciun, se organizau festivități, însoțite de spectacole artistice, urmate de împărțire sub formă de daruri a unor ajutoare materiale pentru copiii săraci și orfani, din Gai. De regulă, participau și personalități ale vieții politice și social culturale arădene, reprezentanți ai unor organizații caritabile ca doamna Botiș – președinta CRR, d-na Popovici – vicepreședinta *Femeilor Ortodoxe Române*, preotul paroh Nicolae Ionescu. Darurile constau din ghete, ciorapi, alte articole de îmbrăcăminte, alimente (dulciuri, făină, zahăr) oferite prin bunăvoința unor unități economice ca: *Moara Matyoc*, *Moara Frații Neuman*, *Fabrica de zahăr*, *Oficiile Parohiale, român și catolic* și altele.²⁶⁹ La serbarea tradițională creștinească a Ajunului de Crăciun, organizată în 21 decembrie 1941, învitat de onoare a fost primarul Cornel Radu. Ca răspuns, șeful administrației arădene, a expediat școlii, 200 de lei, costul biletului și contribuția sa la *Ajutorul de iarnă*. Programul artistic, desfășurat în localii școlii de pe strada Grădinarilor a cuprins: concurs

²⁶⁹ *Știrea*, 31 decembrie, 1933, *idem*, 1934, 1935 ș.a.

de coruri școlare, teatru pentru copii și dansuri naționale, cântece și recitări prezentate de elevii: Vlad Hortenzia, Jurjuc Lucia (clasa I), Socaci Elena, Șiclovan Emil, M. Păcurar (clasa II), Doroghi Alexandru, Nan Gheorghe, Boțoc Viorica (clasa III), Kovacs P. Săvinescu V., Ilin C., Gligorescu D. (clasa IV), Stana Valeria, Mânzat Ioan (Clasa VI), Moț Ecaterina (clasa VII).

În această perioadă au mai activat învățătorii: Cornelia Halalău, Ioan Crivăț (1934-1937) Cornelia Andreescu, Letiția Popescu, Stela Câmpianu (1941), Ida Niedermayer, (1932-1936, secția maghiară), născută în 1901, la Poșta – Iermata Neagră și căsătorită cu comerciantul Rudolf Niedermayer, Ioan Lascu,

născut în 1908, la Brădetu – Mehedinți. A fost învățător la școlile din Firiz (1927), Cojmănești (1929), Socodor (1935), Gai (1936), Viorica Nicolin, născută în la 1903 Semic, absolventă a Școlii Normale din Arad (1922) căsătorită cu Emil Pantoș fiind învățătoare la Tauș, Școala de Ucenici Arad, Șimand, Arad, Școlile nr. 13, 27, 24, 3, 15, 28, 20, Paulina Mihut, născută, în 1907, la Șimand, Școala Normală de Fete (1926), Blăgăilă Ioan.

În 1940, au mai fost încadrați patru învățători refugiați din nordul Transilvaniei, teritoriu cedat Ungariei, în urma evenimentelor politice defavorabile României: Rusu Grigore (Sălaj), Popescu Alexandru (Oradea), Suciș Adrian (Oradea), Pilici Maria (Lăpușna)

O situație aparte, a avut-o învățătorul Ioan Crivăț (1934-1937) născut la Bumbești de Jiu-Gorj în 1907. După încheierea studiilor primare la Bumbești (1920), a Școlii Normale de Băieți (1926), a lucrat ca învățător, la: Târnăvița, Grăniceri, Somoscheș, Șepreus, Pilu, Arad la nr 20 și 6 din Gai (1934-1937), nr 22 - Pârnea. În rapoartele de inspecție, era prezentat ca o personalitate importantă, a școlii arădene. În Gai, a condus clasele V-VII, mixte cu o frecvență de 85% (56-înscrși, frecvenți 48) și promovabilitate de 79% (38 elevi). De asemenea, a desfășurat o activitate frumoasă, pe linie culturală. Articolele din ziarele locale, semnate de învățătorul Ioan Crivăț erau urmărite cu interes.

Programul Serbării de iarnă
(decembrie 1941)

Vorbea bine la întruniri politice populare, cum au fost cele din din Semic, Otlaca, Radna, unde, prin cuvântul său convingător, însuflețea poporul. Lua cuvântul la ședințele Cercurilor culturale, având o solidă pregătire intelectuală și la toate serbările organizate cu prilejul prăznuirii zilelor importante din istoria neamului. A dezvoltat simțul muzical la elevi, care interpretau cu entuziasm cântecele școlare. A înființat și o Cooperativă școlară. În 1941 a fost suspendat, iar în 1943, îndepărtat din învățământ pentru activitate legionară și condamnat la 1 an închisoare corecțională, deoarece, a luat parte la rebeliunea legionară, din 1941²⁷⁰.

În 1941, Școala funcționa în trei săli, cu un efectiv de 175 de elevi, cuprinși în clasele I-VII. Dintr-un proces verbal de inspecție, rezultă faptul, notat de altfel, prin calificativul maxim, că *sălile de învățământ au fost găsite în perfectă ordine, curate și aranjate frumos, inclusiv cancelaria. Masa de prânz, la care au fost prezenți 33 elevi, a cuprins: supă de chimin și tăieței cu cartofi*. Inspectorul Ioan Vârtaciu, atrăgea însă atenția, ca întregul corp didactic, să stăruie mai mult asupra buneii deprinderi a elevilor la masă și curățeniei la closete, înzestrarea claselor cu servicii de spălat și băut. De asemenea, se recomanda ca *materiile de învățământ, să fie introduse în registrul de prezență, mai ales de către catiheți, cu subiectele predate iar nu în termeni vagi ca: probleme, analize, cusături. Clasele să fie decorate cu lucrările elevilor, să fie înființat colțul național-eroic, și de actualitate în imagini, iar gardurile și tencuielile școlii, să fie reparate deoarece dau un aspect cât se poate de urât*²⁷¹.

În 1944 sub conducerea lui Vasile Drincu, a fost înființată, Școala Generală Mixtă de 7 clase, aici fiind încadrați învățătorii: Maria Blăgăilă, Traian Câmpianu, Stela Câmpianu, Cornelia Andreescu, Sabina Tolan și Valeriu Bărbosu²⁷². Școala avea un efectiv de 173 elevi, din care au promovat 128. Din nefericire, războiul a lăsat urme adânci asupra clădirii care a fost distrusă de bombardamentele care vizau cazarma și incendiată în timpul retragerii din septembrie 1944.

Drept urmare, la 10 iunie, 1945, primarul Ioan Pălincaș, a hotărât ca școala, să funcționeze, în sala mare a Casei de cultură din Gai, deși imobilul era în reparație, acolo fiind amenajat și un centru de deparazitare. În sălile neigienice, cu zidurile arse, au fost depozitate materiale de construcție, iar în curte, au fost sădiți arbori.

²⁷⁰ AN Arad, Fond *Inspectoratul Școlar al județului Arad*, Dosar cadre.

²⁷¹ *Ibidem*, D 22/D/27, fila 12.

²⁷² *Ibidem*, D 154/ 1944, fila 28.

În noiembrie 1945, Sabin Ursu, directorul Școlii Primare de Stat nr. 20 (Gai), a adus, prin intermediul ziarului *Patriotul*, mulțumiri lui Dușan Tirsin, șeful sectorului de tâmplărie de la Atelierele CFR, pentru confecționarea a trei uși duble, necesare închiderii sălilor de clasă. Aprecieri au mai fost adresate lui Felnecan Gheorghe de la CFR și Jurjuc Nicolae de la Polychom, care au contribuit gratuit la repararea clădirii.²⁷³ Se promitea, de asemenea, prin muncă voluntară, dărâmarea zidurilor arse și reconstruirea întregii clădiri, sub conducerea specialiștilor de la serviciul tehnic al primăriei, lucru care a fost îndeplinit parțial în 1948²⁷⁴, la 30 iunie 1949, școala dispunând de o suprafață utilă de 2330 m.p.

Prof. Sabin Ursu (1950)

Concurs de orientare turistică (1979)

²⁷³ *Patriotul*, 17 nov. 1945.

²⁷⁴ *Ibidem*, 19 aprilie 1948.

În 25 februarie și 4 martie 1955, școala a fost inspectată de către un colectiv condus de profesorul Ioan Drăgan. S-a controlat, modul de desfășurare a procesului de învățământ, fiind urmărite cu deosebire, îndeplinirea următoarelor obiective: realizarea învățământului general – obligatoriu și a planului de școlarizare, organizarea muncii, activitatea metodică, munca diriginților, calitatea procesului de învățământ, nivelul ideologic, alfabetizarea, confecționarea materialului didactic, igiena și altele.

În ceea ce privește frecvența, aceasta, la data controlului era de 100%, pentru ciclul primar și 86%, la clasele V-VII. Cu privire la activitatea directorului Dumitru Busuioc s-a constatat în documentele școlare: matricole, cataloage, registrul de prezență etc, sunt multe ștersături, modificări și corecturi, iar planul anual nu e adaptat la realitățile vremii. De asemenea, activitatea metodică, se desfășoară mult sub minimul necesar, fiind pregătite și prezentate referate doar în cadrul consiliilor profesionale și acestea, mai mult cu tematică administrativă. Caietele de observații ale diriginților, nu sunt folosite, cu excepția profesorilor Hortensia Tomuș și Silviu Costin. S-a mai apreciat că există insuficientă preocupare din partea colectivului de cadre didactice, pentru folosirea limbajului literar, elevilor permițându-li-se exprimarea în regionalism, aceștia nefiind în stare să se exprime liber²⁷⁵.

Rezultate slabe au fost obținute și în ceea ce privește alfabetizarea, fiind exemplificați negativ învățătoarea Olimpia Moșu, profesorii: Ioan Cojocneanu, Georgeta Rusu, subliniindu-se că cei nominalizați nu manifestau pentru aceasta, nici o preocupare.

Au mai fost directori ai școlii:

Sabin Ursu (1910-1986), fiul lui Gheorghe și Salomia, n. Pădurean, țărani din Tărtăria, județul Alba, căsătorit cu Maria Dascăl (1943), absolvent al școlii normale (1929), contabil, atestat ca profesor de matematică și fizică (1958). La 24 iunie 1955, Societatea de Științe Matematice și Fizice, îi aduce *Felicitări*, pentru activitatea deosebită, în organizarea *Olimpiadei de Matematică și Fizică*.

Au urmat la conducerea școlii: Dumitru Busuioc (1955), Eugen Tudor (1960), I. Tudose, Elena Jurcă (1966), Doina Mușat

Rodica Lazăr (n. 1944, Arad), licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea București (1968), profesor, la Sântana, Școala Generală nr. 10 și Liceul Vasile Goldiș din Arad. Bună organizatoare, energică, și cu o pregătire didactică de excepție, a fost director școlar timp de 27 ani. În perioada celor 14

²⁷⁵ AN Arad, Fond *Sfatul Popular al Regiunii Arad, Secția de Învățământ*, D. 41/1955, fila 30-32.

Premierea elevilor silitori (1979)

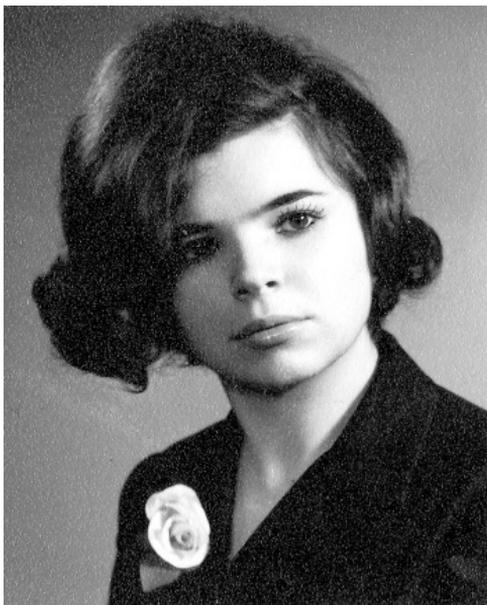
Absolvenții clasei a VIII-a E, Promoția 1982-1983

ani, cât a condus Școala din Gai (1975-1989), această unitate de învățământ, cu cei peste 1200 de elevi și 80 de cadre didactice, era considerată una dintre cele mai mari din județ și care ridica probleme de management deosebite. Trebuiau administrate și condus programul de învățământ la cinci grădinițe situate străzile: Anton Pann, Dunării (educ. F. Ardeu), Grădinarilor, ISICIP Ceala, Fabrica de Spirt și Drojdie, patru școli primare dipuse pe străzile Măgurele, Fabrica de Cânepă Iratoș (înv. Nicolae Simina), ISICIP Ceala (înv. Felicia Bogdan), Ferma Sântoma (înv. Aurel Raica) și grupul de clădiri pentru elevii claselor I-X de pe strada Grădinarilor. Directori adjuncți au fost: Ioan Stan și Ioan Roșu.

După 1989, școala a fost condusă succesiv de: Ile Gheorghina, Pietricică Clara, Buțiu Doina, Tămășan Petrușca.

Au mai funcționat ca profesori ai școlii, în diferite perioade: Pigli Irina (n 6 octombrie 1916, școala normală 1936, căsătorită în 1940 cu un funcționar, Erdei Clara, Roth Emilia, Hortensia Tomuș, Ududec Vladimir, Cojocneanu Ioan, Ioan Petrilă, Silviu Costin, Rusu Georgeta, Nicolae Evghenia, Ulrich Ștefan, iar învățătoare: Moșu Olimpia, Florica Văsălaș.

În 1965, a primit denumirea de Școala cu clasele I-VIII nr.10, iar între 1982-1985, a funcționat cu clasele I-X, iar din 26 oct 2007, a luat numele de Școala generală *Frații Neuman*.

Prof. Rodica Lazăr (1975), Director al școlii din Gai timp de 14 ani (1975-1989)

Alte școli primare din Gai

Școala Particulară cu șase clase, a Domnișoarei Handel, era încadrată, în 1902 cu un director și 5 învățători, fiind frecventată, în acel an de 50 ortodocși: 30 din Șega și 20 din Gai²⁷⁶

Școala Primară nr. 21/a – Câmpul Speranței cuprindea elevi, fii de plugari, din Duleele: Homocoș, Pești, Speranței, Prohaszka, Crivabora. În 1930, au fost recenzați, 101 copii de vârstă școlară, din care, au fost: 22 români, 77 maghiari, 2 sârbi

²⁷⁶ *Ibidem*, Fond Protopopiatul Ortodox Român Arad, D 236/1902, fil 82

Școala Primară nr. 21/b – Câmpul Albinei. În 1930, au fost recenzați, 80 copii de vârstă școlară, din care 23 români, 53 maghiari, 2 ruși, 2 bulgari.

Școala Primară nr. 18 – Ceala, Gomori Carol (1920), În 1930, erau învățătoare, Stela Otlăcan și Buda Elena, care au recenzat, 90 copii și tineri, cu vârsta cuprinsă, între 5-18 ani din care 60 români, 25 maghiari, 3 bulgari, 2 germani Au mai fost învățători Toma Vasile și Iuliana (1940), Bogdan Felicia.

Școala Primară nr. 23 – Sântoma, învățător Raica Aurel

Școala Primară nr. 25 – I.G. Duca (Poltura)

Școala primară, Fabrica de Cânepă, învățătoare Szarvashegyi Rozalia (1962), Nicolae Simina.

Hotarul Marco, școală rurală la fermă și locuința învățătorului, cu șură, grajd, cotețe

Hotarul Szeregyhaza-pustă, școala rurală și fermă, locuința învățătorului

În ședința Comisiei interimare din 22 iulie 1934, a fost aprobată suma necesară construirii unei școli, în Câmpul Lebedei, pentru cei peste 100 de copii de vârstă școlară, din zonă.

Clădirea Școlii Primare din Poltura (2010)

Grădinița din str. Anton Pann (1940)

Grădinița nr. 9 (3, 10) din strada Anton Pann

Grădinița de copii, funcționa fiind administrată de stat, încă înainte de Primul Război Mondial. În 1925, a fost reorganizată, de educatoarea: Sara Cleon²⁷⁷. Au mai fost încadrate: Veturia (Vuia) Bixa născută Vuia, în 1899 la Hunedoara. A condus grădinițele din Sânmartin, Gai, Căminul de zi al Apărării Patriotice, Școala de copii mici nr. 3 din str. Elena Doamna – Pârneava. În 1925, fiind educatoare în Gai, a fost amendată cu pierderea salariului pe zece zile, *fiindcă absentă deseori și fără un concediu aprobat* (12 iun 1925).

În întâmpinare, Veturia Bixa, arăta, *că nu a lipsit niciodată, dar copiii vin de la o depărtare de 2 km și nu ajung până la ora 9. Cursurile se țin, până la 11,30, deoarece copiii fiind mici, se întorc greu acasă. Inspecția fiind într-o zi de vineri, se scuză Bixa, a trebuit să ajungă la Piață pentru a se aproviziona cu alimente. În această perioadă, copiii de la grădiniță, au rămas în grija fetei femeii de serviciu, timp de o jumătate de oră*²⁷⁸

²⁷⁷ AN Arad, Fond PMA, 1925-1930, D 30/1926, fila 22.

²⁷⁸ AN Arad, Fond Inspectoratul Școlar Județean D 15/1925.

Florica Maier născută Velescu, la Cicir în 1889, căsătorită în 1922 cu Maier Ioan, comerciant. A fost învățătoare la școlile de copii mici din Cugir, Ghioroc (1926), Grădinița nr. 10 din Gai (1927-1946), având înscriși 40-60 de copii, cu o frecvență medie de 60%. Pentru activitățile didactice erau folosite două săli, frumos aranjate, cu mobilier îngrijit. Una servea pentru orele de clasă, cealaltă, pentru lucru manual și jocuri.

În urma unei inspecții făcute în 23 noiembrie 1927 de către dr. Pleșa, s-a relevat faptul că sălile de învățământ, dependențele, curtea și latrinele erau curate, fiind prezenți 60 din cei 72 copii înscriși. Aceștia păreau bine hrăniți, cu înfățișare sănătoasă, binișor și curat îmbrăcați. Medicul atrăgea însă atenția asupra epidemiei de paralizie infantilă, care bântuie în împrejurimi, solicitând o atență supraveghere a copiilor.

În 1947, la începerea anului școlar, clădirea era lipsită de geamuri, magazinele și instalațiile complet distruse, pivnița impracticabilă, inundată, iar podul umed, din cauza invelitoarei cu numeroase țigle sparte.

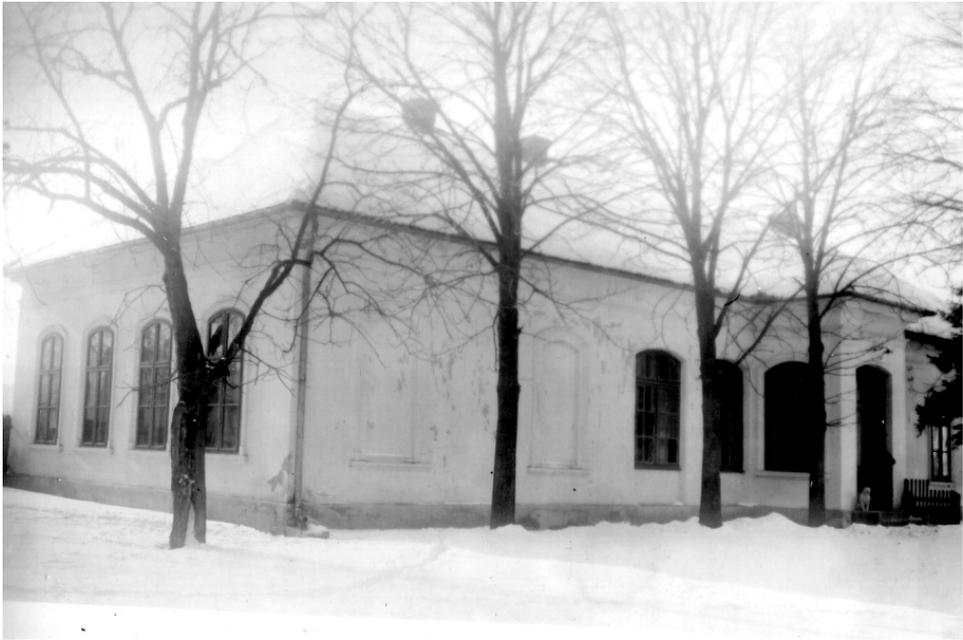
Au fost educatoare: Văcaru Ana și Zoe Truță, născută Ionescu, în Turnu, fiica mai mică a parohului local Nicolae Ionescu. Căsătorită cu Petru Truță, Șeful Pepinierii, Camerei Agricole din Gurahonț, ucis, în luptele de la Chișlaca din septembrie 1944; Roșu Maria (program prelungit)

Grădinița nr. 8 din strada Grădinarilor

În 1921, clădirea Grădiniței de copii, din str. Grădinarilor, era ocupată de Secția de poliție și din această cauză nu putea funcționa. Situația a fost discutată în Consiliul primăriei, propunându-se evacuarea²⁷⁹, lucru care nu se întâmplă, deoarece, la 27 septembrie 1926, Revizorul școlar solicită din nou, Poliției să elibereze localul. La acea dată, instituția, funcționa într-o singură încăpere, din clădirea școlii, improprie, mai ales datorită dimensiunilor sale mici. Un control, sanitar efectuat de dr. Ioan Pleșa, la 18 noiembrie 1926, releva cubajul mic al sălii de învățământ, pentru cei 84 copii înscriși (54 prezenți), astfel că *aerul era de nesuportat, dacă nu se ventila clasa tot la 10 minute*²⁸⁰. Medicul a mai constatat că un număr însemnat de copii, erau bolnavi (debili limfatici), solicitând educatoarei Sara Bițoană, să stea de vorbă cu părinții. De asemenea a atras atenția, că în apropiere nu exista nici o sursă de apă potabilă pentru copii însetați și pentru a se spăla pe mâini. Numărul prea mare de copii, față de posibilitățile de cuprindere, influența

²⁷⁹ AN Arad, Fond PMA, acte administrative 1921-1924, D 4/1921, fila 46.

²⁸⁰ *Idem*, D 17/1926, fila 390.

Grădinița din str. Grădinarilor (1940)

negativ, procesul de învățământ propunând excluderea copiilor care nu au împlinit încă 5 ani.

Începând cu anul următor, 1927, Grădinița s-a mutat în localul propriu, prin plecarea Poliției. Noul local dispunea de două încăperi spațioase, curate cu o posibilitate de cuprindere de până la 60 copii. Nu putea fi utilizată decât una din săli, cea de a doua, nefiind încălzită iar în locuința învățătoare, dispusă alături, se intra direct din clasă. Instalațiile sani tare nu erau adaptate vârstei și nu puteau fi folosite de către copii²⁸¹.

În 1945, iunie, s-a hotărât ca grădinița să funcționeze în Sala mare a Primăriei²⁸².

În 1935, funcționa ca educatoare, Ecaterina Brad (Purgea) născută în 1901 la Giula, căsătorită cu Brad Petru, funcționar CFR. A absolvit Școala secundară, 1916 – Giula, Școala normală, 1918 – Budapesta, Curs de vară, 1920 – Brașov. Desfășurând activitatea profesională, ca educatoare, în Arad (1919-1921), Ilia (1924), Vulcan, Șega (1928), Pârneava. La o inspecție, în 1928 a fost găsită, fără nici un copil în clasă, drept pentru care a fost sancționat

²⁸¹ *Idem*, D 17/1927, fila 167.

²⁸² *Patriotul*, 10 iunie 1945.

Grădinița cartierului Poltura (2010)

cu reducerea salariului pentru o perioadă determinată. Pe un al doilea post a mai fost încadrată Hortensia Buzuloiu.

Grădinița de pe strada Dunării

A funcționat în localul fostei Școli Confesionale și Primarie de stat cu predare în limba sârbă; Educatoare – F. Ardeu.

Căminul de zi 7 Noiembrie (Indagrara)

A fost înființat în 1950, în una din clădirile Întreprinderii, pentru copiii salariaților. Localul era corespunzător, fiind dotat cu mobilier adecvat. În 1952, se foloseau încă pentru odihna copiilor, paturi pliante, făcându-se însă demersuri sistematice pentru înlocuirea acestora. Așternuturile, erau de bună calitate fiind reînnoit la timp²⁸³.

Unitatea dispunea și de un teren de joacă, dar pentru a ajunge la el, copiii, trebuiau să treacă printr-o curte plină de materiale uzate ale întreprin-

²⁸³ AN Arad, Fond Ștatal Popular al Regiunii Arad, Secția de Învățământ, D 43/1952-53, fila 31.

Căminul de zi 7 Noiembrie Indagrara (1975)

derii, suprafață, care ulterior a fost amenajată în parc. Activitatea, condusă de o educatoare, se baza în mare măsură pe exerciții de dezvoltare a limbii, a simțului estetic și educație fizică. Mai ales pentru acest din urmă domeniu, *se simțea, un puternic conservatorism și rezistență din partea părinților.*²⁸⁴

Aflată în administrarea Intreprinderii de Spirt și Drojdie, bine dotată din punct de vedere material, grădinița a fost condusă de Livia Mărgărint, Felicia Budugan, Marioara Crijac, din corpul didactic, mai făcând parte: Maria Ban, Blanca Peter, Monica Costuț, Ica Bunzeac, Lucia Jurjeu și Maria (Gurban) Vădăsan (1972-1990), născută în Almaș, la 21 ianuarie 1948, a fost nora preotului Cornel Vădăsan din Gai. Studii: Almaș, Sebiș, absolventă a Institutul Pedagogic de 2 ani din Beiuș, a lucrat ca educatoare la Grădinițele din Revetiș și Arad. Grădinița a funcționat până în 1993, când a fost desființată.

3. Școala Normală de Stat (1923-1932)

Procesul de statificare a școlii, început în 1919, a avut ca efect, în 1923, unificarea planurilor de învățământ al tuturor Școlilor Pedagogice de învățători care devin instituții ale statului diminuându-se astfel rolul Institu-

²⁸⁴ *Ibidem.*

telor Confesionale, care au fost scoase de la Ministerul Cultelor și trecute la cel al Instrucțiunii cărora li s-a rezervat regimul unor școli confesionale minoritare asimilat învățământului particular²⁸⁵. În acest context politic, la Arad, a fost înființată Școala Normală de Băieți „Titu Maiorescu”, instituție de stat a cărei director a fost numit Ștefan Ciuceanu (1875-1935), profesor titular al Colegiului Național din Craiova. Arheolog și muzeograf, redactor-șef al revistei *Arhivele Olteniei* (1922), Ștefan Ciuceanu, era recunoscut ca o distinsă personalitate istorică și școlară, fiind autorul unor remarcabile studii despre *Cultura Coțofeni, Sălcuța, Cucuteni* precum și ca inițiator al *Muzeului Olteniei*, Secția de Artă și Etnografie.

Ștefan Ciuceanu (macedonean, n. Craiova, 4 octombrie 1875), având părinți intelectuali, s-a bucurat de educație și studii alese: liceul în localitatea natală, iar licența la Facultatea de Litere, secția Istorie din București, unde l-a avut profesor pe Nicolae Iorga. A deținut catedra de istorie la Gimnaziul Tudor Vladimirescu din Târgu Jiu apoi la Colegiul *Carol I* din Craiova. În 1922, a fost transferat la Liceul *Moise Nicoară* din Arad, în anul următor fiind numit primul director al Școlii Normale de Băieți, de curând înființată. În 1929 s-a reîntors la Craiova, unde a desfășurat o susținută activitate de îmbogățire a patrimoniului muzeistic al orașului: *Fundația Aman, Muzeul de Antichități și Etnografie al Olteniei*. A încetat din viață la 5 martie 1935, fiind înmormântat la cimitirul *Ungheni* din Craiova²⁸⁶.

Deși, încă din 1923, primul an de înființare, noii unități de învățământ, i s-a atribuit ca spațiu de funcționare, *Pavilioanele Aviației*²⁸⁷ de pe Calea Aurel Vlaicu din Gai, activitatea nu s-a putut muta, în aceste clădiri, decât în anul următor. Fostele ateliere de montare și reparație a aparatelor aeronautice de război, abandonate de armată, erau atât de distruse, încât nu puteau satisface nici cele mai mici exigențe. În urma demersurilor și insistențelor conducerii instituției, Școala Normală de Stat, a fost împrăștiată, alături de clădiri, cu 63 jugăre de pământ, din care 56 jugăre prin donația Primăriei, iar 7 jugăre au fost concesionate de la Ministerul de Război²⁸⁸.

Până la amenajarea acestor edificii, cursurile s-au desfășurat, în clădirea, foarte aglomerată, a Școlii Generale nr. 2, de pe strada Ciocârliei, din cartierul

²⁸⁵ Detalii, privind raportul dintre Școala normală de Băieți *Titu Maiorescu* înființată în Gai (1923) și Institutul Pedagogic (confesional), vezi AN Arad, Fond *PMA, acte administrative, 1921-1924*, D 9/1924, fila 102.

²⁸⁶ Mariana Leferman, Gabriela Breun, Adrian Năstase (coordonatori), *Dicționarul personalităților doljene*, Craiova 1999, p. 54.

²⁸⁷ În detaliu despre *Pavilioanele Aviației*, vezi Horia Truță, *Gai – Pagini monografice*, Arad, 2011, volumul I, p. 1 și 8.

²⁸⁸ Anton, Ilica, *Școala Normală din Arad*, Arad, 1998, p. 63.

Drăgășani. Planul de învățământ adoptat prin *Legea pentru învățământul primar* din 1924 cuprindea pentru cei șapte ani de studiu, câte 30-32 ore săptămânal, din disciplinele: religie, limba română (gramatică, citire, memorie, compunere, intuiție), matematică, istorie, cultura socială și învățământ civic, geografie, științe fizico-naturale, igienă, caligrafie, desen, cânt, educație fizică și lucru manual.

În anii care au urmat, conducerea școlii, a constatat cu amărăciune, că, deși s-au făcut intervenții pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice, pentru a se obține suma necesară reparațiilor, cu toate că s-a făcut apel și la Revizorul școlar al județului, nu s-au primit decât *făgăduieli, regrete și îndemnuri la așteptare*. Singurele lucrări realizate în 1924, au fost cele de amenajare a curții interioare prin plantarea unor puieți de arbori și arbuști ornamentali din speciile de: buxus, brad, liliac și trandafir. Reparațiile de strictă necesitate la clădiri, în valoare de 1,6 milioane lei, începute de antreprenorul arădean Ioan Mărian²⁸⁹, n-au fost terminate nici pentru începutul anului școlar 1925-1926. La fel, ca în anul precedent și în 1925, toamna, Ștefan Ciuceanu, s-a simțit obligat să comunice Primăriei, faptul că, *în deplin acord cu Ministerul Instrucțiunii Publice, nu va elibera localul din str. Ciocârliei, decât după terminarea integrală a lucrărilor de reparații la clădirile din Gai*. Acestea nu ofereau încă, nici măcar minimul necesar desfășurării cursurilor. Abia în anul următor, la 6 septembrie 1926, cu nr. 10238, revizorul școlar Iosif Moldovan, a comunicat administrației orașului, că Școala Normală de Băieți *Titu Maiorescu*, va evacua localul de pe str. Ciocârliei și se va muta în Gai.²⁹⁰

Unitatea de învățământ pedagogic, funcționa atunci cu 99 elevi, repartizați în două clase. Corpul didactic era alcătuit din: Ștefan Ciuceanu – director și profesor de limba română, franceză, istorie; Ioan Lipovan²⁹¹ – geografie, desen, caligrafie, muzică, violină; Adam Dragoș²⁹² – matematici; Constantin Mureșianu²⁹³ – lucru manual.

²⁸⁹ Ioan Mărian (n. Mureșel – Arad, 1896), maestru zidar, constructor antreprenor, cu sediul *Atelierului de arhitectură*, în Arad, pe strada Kogălniceanu nr. 49. Conform brevetului, obținut la Timișoara în 1929, execută *activități de zidărie și celelalte lucrări, pentru construirea completă a unei clădiri*. Până la acea dată, nu a realizat lucrări mari, în afară de unele tavane de beton armat între etaje, deoarece, nu au fost altele. Garanțiade antreprenoriat, a fost de 2 milioane lei, din averea sa. (AN Arad, Fond PMA, 1925-1930, D. 38/1925, fila 7).

²⁹⁰ *Ibidem*, D 90/1926, fila 5.

²⁹¹ Ioan Lipovan, învățător, specializat ca profesor de desen și violină, în 1919.

²⁹² Adam Dragoș, n. la 8 iunie 1886, la Hălmațiu (Arad), învățător, absolvent al Cursului scurt de la Cluj, profesor de matematică și fizică.

²⁹³ Constantin Mureșianu, maestru de *Lucru manual* din 1919.

Fostul internat al școlii (2010)

Legea și Regulamentul de funcționare a Școlilor secundare și normale prevedeau, că elevii, aveau obligația să poarte uniformă școlară, cu număr de ordine cusut pe mânecă. Aceasta, era confecționată din stofă de culoarea hainelor militare. Ea consta, dintr-o tunică cu guler răsfrânt, croită cu două cute în față, una în spate și două buzunare aplicate lateral; pantaloni simpli, fără vipuști; palton cu guler mare, încheiat complet până sub bărbie și un chipiu cu bandă circulară galbenă.²⁹⁴

Regulamentul mai prevedea că facultativ, la sărbători, elevii școlilor normale din părțile alipite României, puteau îmbrăca costumele populare, ale localității de proveniență

La începutul anului 1926, cursurile, s-au desfășurat, în localul din Gai, doar cu clasele II și III. Celelalte au fost mutate, abia după vacanța de primăvară, când toată școala, inclusiv administrația a fost așezată în fosta cazarmă. Dar de fapt, nici până la acea dată, așa cum arăta Raportul de recepție al lucrărilor, reparații serioase, nu s-au făcut decât la locuința directorului, amenajată nu

²⁹⁴ *Gazeta oficială*, 1926, p. 2.

*numai confortabil, ci chiar luxos*²⁹⁵. Condițiile de viață pentru elevi, au rămas mizerabile, instalațiile sanitare lipsind în totalitate. Nu exista baie și nici măcar un spălător bun. Comitetul școlar a constatat cu amărăciune, că unicul puț, folosit pentru apa de băut și spălat, avea o adâncime de abia 90 cm și nu putea satisface nevoile alimentare zilnice. Mai era și defectuos acoperit, astfel încât apa, care servea la spălarea copiilor în curte, se scurgea înapoi în puț, infectându-l²⁹⁶. În scrisoarea adresată de Ștefan Ciuceanu, Președintelui Consiliului Interimar al Municipiului Arad, la 28 octombrie 1926, se arăta că: *Școala Normală, strămutându-se în clădirile Pavilioanelor din Gai, se găsește într-o mare strâmtoare materială, din cauză că autoritățile școlare superioare, nu i-au putut acorda la timp mijloacele necesare. E suficient să vă relatez aici, continua Ștefan Ciuceanu, că elevii noștri, în număr de 218, din care 98 orfani de război, sunt siliți să ia masa în picioare din lipsă de mese și bănci, că din lipsă de veselă, sunt obligați a mânca în 2-3 serii, că dorm câte trei într-un pat, că începuturile școlii sunt cu pereții goi, din lipsă totală de mobilier, că nu ne-am putut măcar permite ca să înrămăm o icoană sau portretele M.S. Regale, atât de necesare în fiecare clasă. Dacă nu am fi fost sprijiniți în mod cu totul excepțional, prin binevoitorul d-voastră concurs, la începutul anului școlar, desigur și astăzi am fi fost lipsiți de mobilier școlar pe care ni l-ați pus la dispoziție, prin rechiziționarea lui, de la celelalte școli primare din localitate.*

*Deși sufletul nostru este mâhnit, scria în continuare directorul școlii, de câte ori e nevoit să apeleze în juru-i, pentru îndestularea unei instituții culturale, care merită o soartă mai bună, totuși, vă rog să-mi permiteți, d-le Președinte, a mă adresa și de această dată sufletului și inimei d-voastră, de bun român și concetățean, ca să ne acordați, sper, pentru ultima oară, un ajutor material, pentru a împlini cât mai degrabă grelele lipsuri semnalate mai sus, pe care nu le putem satisface din bugetul nostru ordinar atât de strâmt*²⁹⁷. La acest amplu și trist memoriu, răspunsul Primăriei, cu nr. 26384/1926, a fost scurt și concis: *Datorită lipsei de prevederi bugetare, nu se poate satisface cererea*²⁹⁸.

Nici demersurile din 1926, făcute de Ștefan Ciuceanu, în *Comisia Interimară a Primăriei* al cărei membru era de altfel, nu au avut mai mult

²⁹⁵ Vasile Popeangă, Eduard Găvănescu, V. Țârcovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964, p. 236.

²⁹⁶ *Ibidem*, p. 236; Arhiva Școlii Pedagogice din Arad, *Registrul de Procese- verbale ale Comitetului școlar, 1926-1928*.

²⁹⁷ AN Arad Fond PMA, 1925-1930, D 33/1926, fila 6.

²⁹⁸ *Ibidem*, fila 7.

Pavel Juric, *Livadă* (Pictură în ulei, 2008)

succes. A fost refuzat în mod sistematic pentru a primi ajutor și în vederea cumpărării mobilierului, sub motivul că, *instituția pe ca o conduce, nu este una comunală ci de stat, iar în acest caz, banii trebuie să vină de la ministerul de resort*. Nici când a solicitat gratuit puiți de castan și mai multe alte sortimente de arbori și arbuști, din pepinierele orașului, nu i s-a aprobat cererea, ci doar o reducere de 50% a cheltuielilor, propunându-i-se ulterior, *să plătească măcar jumătate din cât fac plantele*²⁹⁹

Procesul-verbal, încheiat la 9 decembrie 1926, de dr. Ioan Pleșa, medicul Circumscripției urbane și școlare, întocmit în urma unei vizite oficiale de control sanitar, descrie și mai bine condițiile mizerabile în care funcționa instituția.

*Vizitând toți băieții, 223 la număr, se arată în document, am aflat bolnavi de scabie, în total 13*³⁰⁰. *Aceștia vor fi trimiși imediat la Spitalul de Copii sau*

²⁹⁹ *Idem*, D 108/1926, fila 345.

³⁰⁰ Au fost consultați individual toți elevii, afecțiunile individuale fiind consemnate în Procesul-verbal amintit pentru fiecare pacient în parte.

Spitalul Județean, după etate. Suferă de conjunctivită granuloasă, încă nu total vindecată șase elevi, care vor fi vizitați de medicul școlii, iar în caz de recidivă vor fi izolați la spital. Suferă de infiltrații pulmonare și sunt febrili 4 elevi, care de asemenea vor fi trimiși la spital. Sunt anemici, debili, limfatici, foarte rău nutriți 31 elevi. Aceștia, în lipsă de termometru, nu li s-a putut măsura temperatura, dar toți sunt suspecți de tuberculoză. Suferă de tuberculoză osoasă, dar cicatrizată 2 elevi. Aceștia vor face când se poate, băi de soare și li se va da untură de pește. Peste tot băieții sunt slab nutriți, anemici. Îmbrăcămintea e foarte defectuoasă, mai ales ghetetele celor mai mulți, sunt rupte, cu talpa spartă.

Sălile sunt curate însă cubajurile sunt prea mici, mai ales la clasa a III-a C cu 9,5 m lungime, 6 m lățime, 3,5 m înălțime (57 m.p.) și are 57 copii. Această clasă va trebui mutată într-o sală mai mare, sau să nu fie admiși atâția copii....

Școala are internat, toți copiii fiind interni. În dormitoare, datorită supraaglomerării, cubajul pentru un copil este de 12-15 m.c. față de 20-30 m.c. necesari... Paturile sunt foarte defectuoase, paturile și plapumele, foarte murdare. În multe paturi nu sunt albituri, sunt paturi fără saltele și fără paie, copiii dormind pe scândura goală. Dulapuri nu sunt și nici cuiere, să-și ție copiii hainele.

Elevii n-au unde se spăla, nefiind nici o instalație pentru aceasta. Dimineata se spală afară în curte, la fântână și fiindcă, suntem în decembrie și e zăpadă, ne putem închipui cum se pot spăla. De spălatul mâinilor înainte de a merge la masă, nici poveste, iar baie la picioare, de aici înainte, încă e imposibil. Baie n-au făcut copiii în anul acesta, cei mai mulți sunt murdari și de aceea e atâta râie. Closetele, niște latrine simple afară, în curte, sunt foarte murdare.

Teritoriul din jurul pavilioanelor școlii e neîngrădit și e murdar, plin de diferite gunoaie. Acum, după ploaie, timp de câteva zile, e plin de noroi. Grajdul, cotețele de porci și de păsări, vor trebui mutate din imediata apropiere a școlii contribuind și acestea la menținerea murdăriei.

Bucătăria e murdară, vor trebui stărpite muștele, care sunt într-un număr grozav, murdărind și infectând totul. În sufragerie, mesele sun murdare, neavând fețe sau mușama. Copiii n-au pe ce ședea la masă, nefiind decât 30 de scaune, așa că restul stau în picioare. Din 220 de copii câți au stat la masă în 7 decembrie, 80-90, n-au avut linguri, așteptând unii până mănâncă vecinul și cu aceeași lingură, nespălată, mănâncă și ei. Mâncarea ce s-a servit în 7 decembrie, a fost absolut neîndestulătoare. S-au fiert, sau așa ni s-a spus,

Școala pedagogică. Pavilionul cu sălile de clasă (2010)

32 kg carne, din care, cel puțin 15 kg au fost oase și sgârciuri, așa că porția de carne bună e foarte mică, multora ajungându-li-se doar o mică bucată de zgârciu. Supa a fost puțină și fără nici un gust, iar mâncarea de dovlecei, de asemenea, puțină și fără grăsime. ... Din cauza alimentării de tot insuficiente, sunt copii așa de slabi și de rău nutriți, încât sunt expuși la tuberculoză...³⁰¹.

Un nou control medical, efectuat după două luni releva faptul, că situația a rămas neschimbată³⁰².

La puțin timp după începerea anului școlar 1926-1927, au avut loc tratative între delegatul Consiliului eparhial din Arad, în persoana dr. Traian Botiș și Ioan Bratu, inspector școlar (de stat n.n.), delegatul Ministerului Instrucțiunii, în vederea fuzionării *Școlii normale ortodoxe române, cu Școala normală de stat*. Situația de școală particulară instituită prin lege Institutului Pedagogic Confesional, creată după 1922, nu convenea în primul rând cadrelor didactice, care doreau o situație mai stabilă, asigurată de învățământul

³⁰¹ AN Arad, Fond PMA, D 17/1927, fila 50-51.

³⁰² *Ibidem*, fila 48.

de stat. Realitatea nu mai convenea nici autorităților bisericești, din cauza scăderii sistematice a numărului de elevi și a cheltuielilor mari care presupuneau întreținerea acestora. Sistarea de către guvern a subvențiilor și de aici imposibilitatea asigurării de către consistorul diecezan a unor sume globale suficiente, a determinat suprimarea continuă a burselor și respingerea multor elevi din școală. În 1924, s-a ajuns ca din cei 216 elevi, doar 47 să beneficieze de ajutor, fapt care a creat pericolul desființării anului I. *Cum elevii școlilor normale se recrutează din populația cea mai nevoiașă și în instituțiile statului se bucură de cele mai mari înlesniri, este o minune, datorată, nimei tradiției puternice, că această școală mai poate avea elevi*³⁰³. Se mai aprecia, că deoa-rece, la înființare, în 1812, Preparandia a fost instituție de stat (crăiască), chiar dacă în 1869, conform spiritului vremii, școala a trecut sub jurisdicția Consistorului eparhial din Arad, sub forma *Institutul Pedagogic Confesional*, firesc ar fi fost, ca această instituție să fi fost preluată imediat de statul român, în calitate de succesori al celui maghiar, aplicându-se soluția de *Școală Națională Istorică*, așa cum au fost decretate Liceele din Blaj și Brașov. În acest context, încă în 1924, a fost solicitată primăria, care făcându-se interpretul opiniei publice arădene, a fost determinată să înainteze Ministerului Instrucțiunii, un memoriu cu următorul conținut: 1. Decretarea școlii Normale Confesionale din Arad, de monument istoric, sub denumirea de *Școală Națională Istorică*, cu numele unui fost profesor al ei: Dimitrie Țichindeal, Alexandru Gavra, Teodor Ceontea, sau dr. Petru Pipoș. 2. Statificarea pe loc, a corpului didactic, cu drepturile câștigate față de confesiune, numindu-se un director. 3. Preluarea celor 216 elevi, acordându-li-se burse, întocmai ca și în școlile statului. 4. Biserica se va mulțumi, cu studiul cântării bisericești, al tipicului și al religiei – obiecte ce s-au predat și în epoca dinaintea de 1869, când institutul avea caracter de stat³⁰⁴.

Tratativele între Ministerul Cultelor și Artelor și Ministerul Instrucțiunii au continuat la București, fiind finalizate la 14 aprilie 1927, când a fost semnat un acord în care erau prevăzute condițiile fuzionării celor două școli. În felul acesta, prin Decizia 12.650 a Ministerului Instrucțiunii, a fost reorganizat întreg învățământul pedagogic arădean, prin unificarea Școlii Normale Confesionale cu Școala Normală de Băieți și formarea unei noi instituții de învățământ, sub numele: *Școala Normală Ortodoxă de Stat Dimitrie Țichindeal*. Conducerea unității a fost încredințată lui Ștefan Ciuceanu³⁰⁵, iar

³⁰³ *Idem*, D 9/1924, fila 99.

³⁰⁴ *Ibidem*.

³⁰⁵ Anton, Ilica, 1998, *op. cit.* p. 65.

corpul didactic al *Școlii Normale Confesionale*, a fost integrat în învățământul de stat cu drepturile pe care acesta le avea la acea dată. Astfel, conform acordului, din 1 ianuarie 1927, instituția, intra în cheltuieli integrale, de la bugetul statului, urmând să se aplice și aici legile stabilite pentru învățământul din Școlile Normale

În actul de fuziune și Regulamentul realizat special pentru această unitate de învățământ se mai stipulau însă câteva detalii referitoare la funcționarea școlii, planul de învățământ, încadrarea profesorilor și altele. Astfel, în caz de vacanță situațiile de vacanță a direcțiunii ministerul va numi pe unul din candidații recomandați de Consiliul Eparhial. Se mai menționa faptul, că la numirea cadrelor didactice și a directorului, pe lângă condițiile de studii, se cerea candidaților, să fie în mod obligatoriu de religie ortodoxă. Încadrarea pe posturi se putea face de către organele ministerului doar cu acordul Consiliului eparhial. Pe lângă obiectele din planurile de învățământ al Școlilor normale de stat, elevii din această școală, erau obligați să învețe Cântarea bisericească și Tipicul. Un delegat al Consiliului eparhial avea dreptul să controleze învățământul religios din școală sub aspectul purității doctrinei și de a supraveghea viața religioasă morală a elevilor din internatul școlii. Sub celelalte aspecte, se integrează în rândul instituțiilor de învățământ ale statului. În articolele următoare, se prevedea că în viitor, Consiliul eparhial va pune la dispoziția școlii, clasele și dormitoarele pe care le ocupă Școala Ortodoxă Română, dar numai până la 1 august 1929. pentru pregătirea sălilor din Gai, Episcopia Aradului și județele limitrofe se obligau să contribuie cu 1 milion lei³⁰⁶.

Schimbarea numelui Școlii normale din *Titu Maiorescu*, în *Dimitrie Țichindeal*, a fost hotărâtă de Ministrul Instrucțiunii, Ion Petrovici³⁰⁷, la insistențele unei delegații din Arad, discuție evocată în memoriile sale, sub titlul *Maiorescu și ... Țichindeal*, text pe care-l redăm integral în **Anexa 15**³⁰⁸.

În urma fuziunii celor două școli, Ștefan Ciuceanu, s-a aflat în fața unor probleme pedagogice noi: Construirea unui nou colectiv școlar, alcătuit din elevi care proveneau din instituții diferite, dar apropiate prin scop. Într-o altă ordine de idei, problemele administrative care se cereau îndeplinite au fost și mai complexe.

³⁰⁶ Vasile Popeangă, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad, 2011, p. 190.

³⁰⁷ Ion Petrovici (n.1882), filozof și om politic, profesor la Universitățile din Iași și București, ministru în timpul mai multor guvernări din preajma celui de-al Doilea Război Mondial. S-a pronunțat pentru împăcarea filozofiei cu religia, aducând contribuții în domeniul logicii formale (*Teoria noțiunilor* 1910).

³⁰⁸ Ion Petrovici, *Maiorescu și... Țichindeal*, în *Adevărul literar*, august, 1928; Ion Petrovici, *Titu Maiorescu (1940 – 1917)*, București, 1931, p.137-143.

În primul an după fuzionare, doar clasele I-IV au funcționat în Gai, celelalte rămânând în vechiul local al Episcopiei. Distanța dintre ele fiind de peste 7 km, pentru transportul profesorilor se folosea un automobil, proprietatea școlii. Întreținerea acestuia și proiectele de cumpărare a unui autobuz, au format obiectul multor discuții, în comitetul școlar și în conferințele profesore. ³⁰⁹

La un alt control medical din 15 octombrie 1927³¹⁰, s-a constatat, absența a peste 100 elevi, adică, 1/3 din cei înscriși, care nu au sosit încă de acasă, unul din motive, fiind *epidemia* de paralizie infantilă, semnalată în numeroase localități ale județului. Sălile de învățământ și dormitoarele au fost găsite curate. Dar, deoarece numărul paturilor era prea mic, o parte din elevi era încă nevoită să doarmă pe jos. Deoarece instalațiile de apă și mobilierul lipsea, elevii nu se puteau spăla, decât în câteva lighene, iar hainele erau păstrate, întinse pe pat. Curtea a rămas neîmprejmuită, plină de noroi, iar latrinele aflate la peste 100 metri depărtare, arătau mizerabil

Începând cu anul școlar 1928-1929, toate clasele au funcționat în Gai, mutându-se aici și *Școala de Aplicație*, condusă de Teodor Mariș³¹¹ – profesor de pedagogie. Prin activitatea sa au fost conturate funcțiile ei formative, deoarece prin această instituție se formează aptitudinea utilizării tehnicii pedagogice.

În instituție erau înscriși 425 elevi, din care, 328 aveau asigurată cazarea și masa la internatul școlii. În procesul de învățământ, erau folosite, două pavilioane, unul pentru activități didactice, iar celălalt în scopuri administrative. În școală, elevii erau organizați, pe un ciclu de șapte ani, în opt clase, conduse de diriginți, după cum urmează: Clasa I-a cu 68 înscriși, 52 frecvenți, diriginte Eugenia Ionescu³¹²; Clasa II-a cu 73 înscriși, 59 frecvenți, diriginte Teodor Mariș, clasa III-a cu 65 înscriși, 63 frecvenți – diriginte Adam Dragoș;

³⁰⁹ Vasile Popeangă, Eduard Găvănescu., Vasile Țârcovnicu, 1964, *op.cit.*, p. 238.

³¹⁰ Proces-verbal, încheiat de medicul Circumscripției Urbane, Arad, dr. Ioan Pleșa în AN Arad, Fond PMA, D 17/1927, fila 43-44.

³¹¹ Teodor Mariș (1885-1935), n. în Cherechiu – Sântana (Caporal Alexa) învățător, absolvent al Cursului de Desăvârșire Profesională din Budapesta, profesor de pedagogie (1921-1935), redactor la publicația *Școala Vremii*, unde în 1935, a publicat *Lecțiuni de didactică*, revistă care în 1935 i-a dedicat un număr comemorativ. În 1933, a fost decorat cu ordinul *Coroana României* în grad de Cavaler (Ioan Lucaci, Teodor Mariș, în *Anuarul Liceului Pedagogic Arad, pe anul școlar 1972-1973*, redactat de Vasile Popeangă, Arad, 1973, p. 265-285; *Episcopia Aradului, în vremuri de răscruce istorică*, Arad, 2006, p. 99; Vasile Popeangă, 2011, *op. cit.*, p. 259).

³¹² Eugenia Ionescu, învățătoare, pe lângă Școala de Aplicație la Școala de Educatoare din 1921.

Vechea curte a școlii (2010)

Clasa IV-a cu 73 înscriși, 67 frecvenți, diriginte Traian Mager³¹³; Clasa V-a A cu 60 înscriși, 55 frecvenți, diriginte Alexandru Mihuția³¹⁴; clasa V-a B – 32 înscriși, 25 frecvenți, diriginte Octavian Doboș³¹⁵; Clasa VI-a cu 32

³¹³ Traian Mager (1887-1950), n. Lazuri – Hălmagiu (Arad), absolvent al Școlii Normale Confesionale Ortodoxe din Arad (1908), specializat la Cluj, ca profesor de Limba și literatură română, disciplină pe care a profesat-o în perioada: 1919 -1947, autor al volumelor *Aspecte din Munții Apuseni*, *Ținutul Hălmagiului (1937-1939)*. A publicat articole și studii în *Tribuna*, *Românul*, *Biserica și școala*, *Zărandul*, *Luceafărul* (Timișoara), *Societatea de mâine*, *Școala vremii*, *Revista Institutului Social Banat-Crișana*. În 1924, a organizat cu o grupă de elevi prima excursie a școlii în Munții Apuseni, care a cunoscut astfel *Târgul de Fete* de la Găina și *Panteonul* român de la Tebea. Următoarele excursii cu elevii, au fost organizate în Țara Moșilor, la Ghețarul de la Scărișoara și în alte locuri pitorești din jurul Hălmagiului. În întreaga sa activitate a promovat ideea corelării învățământului cu realitățile locale. După pensionare, s-a retras în locurile natale, fiind înmormântat în cimitirul din Bodești-Hălmagiu.

³¹⁴ Alexandru Mihuția, n. la 20 oct. 1865 în Vașcău, studii de teologie la Facultatea de Filosofie din Budapesta, profesor de limba română și religie la Timișoara, a fost internat în lagăr, în toamna anului 1916. A predat ulterior, Științele naturale (1919).

³¹⁵ Octavian Doboș, n. 23 oct. 1899, învățător, absolvent al Cursului scurt de profesionalizare

înscriși, 26 frecvenți, diriginte Emilian Vlad³¹⁶; Clasa VII –a cu 22 înscriși, 22 frecvenți, diriginte Trifon Lugojan³¹⁷. Colectivul didactic mai cuprindea profesorii: Nicolae Iorgovan și Vichentie Guleșiu.

Teodor Mariș, ca profesor de Pedagogie și director al Școlii de Aplicație, a îndrumat și supravegheat desfășurarea Practicii Pedagogice. Potrivit prevederilor Programei din 1925, ea a constat din asistența la lecții model ținute profesorii școlii și învățătorii de la Școala de Aplicație, lecții curente și de probă, făcute de elevii practicanți, urmate de analize, în fața întregii clase. Teodor Mariș a utilizat și alte forme de practică pedagogică, cu referințe atât la nivelul unei clase cât și a elevilor izolați. Rezultatele observațiilor erau apoi prezentate sub forma unor expuneri pe teme pedagogice ca: oboseala, talia și greutatea elevilor, interesul pentru lectură, greșelile de scris curente etc.

Interesul organelor administrative față de această instituție aflată la periferia orașului, a rămas însă scăzut, iar instituția eparhială nu mai avea nici o competență. Dificultățile didactice erau accentuate și de faptul că școala, prin plasamentul edificiului nu mai reprezintă un centru spiritual didactic de atracție. Deși, anual se anunțau pentru județul Arad, peste 175 posturi de învățători vacante iar pentru majoritatea elevilor normaliști se asigurau burse, la început de an școlar, la examenele de admitere, nu exista concurență, deci nici selecție. Înscrierea se făcea relativ ușor, la fel și accesul la bursă.

Puteau deveni elevi ai școlii, tineri de 12-15 ani, absolvenți a 4 clase primare, cu Certificat de bună purtare, din părinți ortodocși și care se angajau în scris că vor servi cel puțin 10 ani în învățământul de stat. Concursul de admitere, consta dintr-o probă de auz muzical, examene din limba română, aritmetică, istorie și geografie. Cu toate acestea, efectivele de elevi pe clase, rămâneau sub cele planificate, cu frecvente retrageri și mulți corigenți. Astfel, la concursul pentru admiterea în clasa I, s-au prezentat doar 20 de candidați, pentru cele 40 de locuri libere, bine înțeles, fiind admiși toți cei înscriși. O situație asemănătoare s-a întâlnit și în anul următor, iar pentru anul școlar 1931-1932, nu au fost înscrieri în anul I.

În septembrie 1929, conducerea instituției a fost preluată de Terențiu Olariu (1886-1941)³¹⁸, bun gospodar și un excelent pedagog, fire activă și

---

de la Cluj, profesor de Educație fizică (1930-1951), directorul Liceului pedagogic (1951)

³¹⁶ Emilian Vlad, n. la 15 oct, 1892, în Lianț (Hunedoara), învățător, absolvent al Cursului scurt de profesionalizare de la Cluj, profesor de istorie-geografie (1919)

³¹⁷ Trifon Lugojan, n. la 27 mai 1974 la Nădlac (Arad), absolvent al Conservatorului din Leipzig, profesor de muzică și cântare bisericească, a compus cântări bisericești, tropare, condace.

³¹⁸ Terențiu Olariu (1886-1941), născut la Nădlac, absolvent al Facultății de Filologie-Filosofie

ținută de sportiv. Originar din Nădlac, s-a specializat în limbă, literatură și istorie antică, la Universitatea din Budapesta unde și-a susținut și examenul de doctorat. A funcționat ca profesor la diferite școli din Budapesta, iar din 1926 până la pensionarea sa din 1941 la Liceul *Elena Ghiba Birta* din Arad³¹⁹. Datorită acestor calități, noul director a reușit să aducă unele îmbunătățiri în ceea ce privește condițiile sanitare, de locuit și hrană. Semnificativ e faptul că la adunarea generală a Comitetului școlar din decembrie 1929, președintele de ședință, Vasile Goldiș, a dat un semnal de prețuire a școlii dar și de atenționare a administrației locale asupra dificultăților instituției. Legat mai mult de biserică, Vasile Goldiș și-a exprimat totodată credința și dorința, *ca această școală, de stat, iarăși să devină confesională, pentru că fără ideal, nu poate fi, iar idealul nu-l poate da decât religia*. Cert este faptul, că existau, unele neînțelegeri între Ministerul Instrucțiunii și Consiliul eparhial, disensiuni cu urmări neplăcute pentru școală. Conferințele profesionale au scos, însă, în evidență faptul, *că Școala Normală Ortodoxă română de stat din Gai se consideră continuatoarea vechii preparandii, care prin fuziunea sa cu Școala normală de stat, a fost trecută în îngrijirea și administrarea statului. Tradițiile Preparandiei sânt păstrate în întregime, însă cât privește administrarea școlii, se dorește ca aceasta să rămână în mâna statului, considerându-se școala ca Școală normală de stat și nu Școală Normală Confesională. Consiliul profesoral în mod hotărât este împotriva oricăror tendințe de reconfesionalizare a școlii, din orice parte s-ar susține acestea, fiind convins că acest lucru nu ar folosi nici Bisericii, nici Statului, iar cât privește școala, aceasta din situația ei sigură de acum, ar putea să ajungă în nesiguranță, fiindu-i primejduită chiar și existența.*³²⁰

Marea criză economică din 1929-1933, s-a resimțit și în școala din Gai. Reducerea numărului de posturi în învățământ a dus la mărirea duratei de studiu, înăsprirea condițiilor de promovare, în paralel cu scăderea posibilităților materiale ale părinților. Astfel, în anul școlar 1929-1930, se constata, că pe trimestrul I, *rezultatul cel mai bun la învățătură*, l-a avut clasa a VII-a, dar și aici numărul corigenților, era abia de peste 50%. Conferința profesorală, a consemnat situația proastă că la alte clase, procentul de promovabilitate era

---

fie din Budapesta, profesor de latină, la Budapesta și Satu Mare. În 1926, s-a transferat la Arad unde a fost director al Școlii Normale (1929-1935). A donat o suprafață de 2,5 ha, pentru constituirea Fundației *Terențiu Olariu*, în beneficiul elevilor merituoși ai școlii.

³¹⁹ În perioada 1929-1935, Terențiu Olariu a fost detașat ca director al Școlii Normale din Gai.

³²⁰ Arhiva Școlii Normale din Arad, *Registrul de procese-verbale, 1929-1937*; V. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țărcovnicu, 1964, *op. cit.* p. 242.

de 20%. Astfel, la clasa I din 20 elevi înscriși, doar 8 au fost promovați. După cum se vede, fiind vorba de o clasă cu un număr mic de elevi, rezultatele slabe la învățătură, nu se pot explica prin supraaglomerare. Semnificativ este și faptul, că în 12 martie 1930, la sfârșitul trimestrului al II-lea din 261 elevi, doar 167 au promovat la toate obiectele, ceilalți rămânând corigenți mai ales la: matematică, română, franceză, violină. Situația s-a agravat și prin faptul că, în cursul anului, încă 45 elevi s-au retras, deși cei mai mulți dispuneau de burse speciale cu întreținere gratuită la internat și cantină.

Din toamna anului 1930, au fost încadrați profesorii: Caius Lepa³²¹ și Ioan Chivăran, iar în 1931, au depus jurământul, pentru catedrele vacante, Mihai Păun³²² – Limba română, Alexandru Chevereșan – istorie, Carol Wiszmeck – fizică și chimie, Lazăr David – lucru manual și învățătorii, Theodor Vicol și Mihai Ionescu.

Personalitatea instituției a fost relevată pregnant, prin Serbarea din 19 martie 1930, dedicată Patronului spiritual al școlii, Dimitrie Țichindeal³²³. Programul a cuprins, Conferința lui Teodor Mariș, despre primii profesori ai Preparandiei arădene, exerciții de gimnastică ritmică, executate în acompaniamentul orchestrei, evoluția corului, care a interpretat piesele: *Imnul Școlii normale*, *Pui de lei*, *Cântecul luntrașilor de pe Volga*, *Fântâna cu trei izvoare* și recitarea poeziilor: *Dascălul* de Octavian Goga, *Primăvara* de George Topârceanu. De asemenea la serbarea de încheiere a anului școlar, au fost invitate, personalități ale vieții politice, didactice, clericale, culturale și economice arădene, care au oferit elevilor premianți, distincții și cadouri.

La 15 septembrie 1932, directorul școlii, Terentie Olariu, a făcut cunoscut Ordinul Ministrului Instrucțiunii Publice, nr. 12650/1931, prin care Școala Normală *Dimitrie Țichindeal*, a fost mutată din Gai, în centrul orașului, atribuindu-i-se clădirea de pe strada Corneliu Dragalina³²⁴ nr 5-7.

La patrimoniul din Gai, nu s-a renunțat decât treptat. Astfel, în 1940, instituția încă mai deținea acolo, două ferme: una zootehnică, folosită azi de *Depozitul de Armăsari*, alcătuită dintr-o clădire din piatră, cu 4 camere,

³²¹ Caius Lepa (1898-1978), profesor de geografie, specializat la Berlin, în specialitatea etnologie, director al Școlii Normale (1935-1949), vezi: V. Popeangă, 2011, *op. cit.* p. 213-218.

³²² Mihai Mihalache Păun, (1905-1956), absolvent al Facultății de Litere din București, director al școlii (1952-1954), profesor și publicist arădean.

³²³ Dimitrie Țichindeal, primul director al Preparandiei Arădene, înființate în 1812.

³²⁴ Corneliu Dragalina (1887-1949), militar de carieră, artilerist, cu grad de General corp de armată, participant în ambele Războaie mondiale. Clădirea, cu trei nivele, a fost construită în 1905, de către arhitecții Fodor și Reisinger.

grajd pentru vite, adăpost cu 10 boxe pentru porci. Aici se mai afla, remiza mașinilor agricole, o seră de flori și trufandale și grădină cu legume. Cealaltă fermă, de câmp, cuprindea două loturi; 6,5 ha, în spatele cazarmii și 18 ha în apropierea moșiei maiorului Berthelot. În 1950, toate terenurile acestei unității de învățământ au fost preluate de către stat.

4. Școala pentru adulți. Alfabetizarea

Acțiunea de alfabetizare a adulților, la nivelul întregii țări, care a debutat la 15 octombrie 1945, nu era o inițiativă, în totalitate nouă.

Primele încercări de organizare a unor cursuri pentru toți tinerii cuprinși între 12-18 ani, care nu erau absolvenți de patru clase, au fost propuse, înainte de 1878. Printr-o scrisoare, episcopul Ioan Mețianu, recomanda, Inspectorului școlar, protosingelul Iosif Goldiș, să dispună, ca *adulții, adică acei indivizi care au trecut de 15 ani în etate și așa nu mai pot fi obligați, nici chiar la școala de repetițiune, să fie îndrumați pentru a-și câștiga cunoștințele de socoată, scriere și citire, dacă n-au avut ocaziune săși câștige aceste cunoștințe, mai înainte pe timpul când erau în etatea cea obligată spre cercetarea școlii*³²⁵. Instruirea, ar urma să se facă în serile lungi de iarnă, câte două, trei sau mai multe zile pe săptămână, de către învățători, al căror efort suplimentar, în funcție de posibilitățile locale, va fi remunerat. Despre foloasele acestei acțiuni, preotul și directorul școlii, trebuiau să vorbească în biserică, urmând să se constituie comitete locale care să influențeze reușita acțiunii. Pentru acest efort suplimentar, învățătorii urmau să fie remunerați de la cei în cauză, sau, dacă acest lucru nu era posibil, plata urma să se facă de către parohie³²⁶.

În 1907 din cei 1015 enoriași ortodocși români, cu vârsta de peste 7 ani știau să scrie și să citească, doar 394 (38,8%) din care 232 erau bărbați și 162 femei, adică 61,2 % analfabeți³²⁷. În 1915, procentul neștiutorilor de carte, din Gai, a scăzut la 45%, sub Cicir (52%), Mândruloc (52%), Sâmbăteni (51%)³²⁸.

³²⁵ AN Arad, Fond Protopopiatul Ortodox Român Arad, D 5/1878, fila 221, 222.

³²⁶ *Ibidem*.

³²⁷ *Idem*, D 289/1908, fila 12.

³²⁸ Situația analfabeților, din Protopopiatul Ortodox Român Arad, în 1915, era următoarea: Arad – 8%, Șeitin – 14%, Budapesta – 15%, Semic – 19%, Nădlac – 21%, Cenadul Unguresc – 23%, Bătania – 25%, Pecica Română – 30%, Micălaca – 33%, Gai – 45%, Tornea – 49%, Sâmbăteni – 51%, Cicir – 52%, Mândruloc – 52% (*Idem*, D. 326/1915, fila 82).

În 1911, Despărțământul din Arad al Astrei, solicita directorilor Școlilor confesionale, reînceperea cursurilor de alfabetizare, printr-o adresă, cu următorul conținut: *Vremurile în care trăim, ne impun o apropiere sinceră de popor, cu gândul curat de a-l smulge cât mai curând din întunericul neștiinței. Facem apel, să reînceapă sistematic, cursurile de analfabeți, singurele care pot înlesni pătrunderea în popor*³²⁹. Din cei 1377, din care, 703 bărbați și 644 femei, ortodocși români, ai parohiei din Gai, știau să scrie și să citească, doar 456, adică, 42 %, fiind evidențiați, 921 analfabeți, din care 391 erau bărbați și 530 femei. Cu procentul de 58% analfabeți, Gaiul, era pe ultimul loc, dintre cele 18 parohii ale Protopopiatului Ortodox Arad³³⁰.

Deși după apariția Legii Învățământului, din 24 iulie 1924, cursurile pentru adulți, facultative până atunci, devin obligatorii până la împlinirea vârstei de 18 ani, numărul analfabeților a rămas, în continuare, foarte mare.

În 1926 se preconiza, de către stat, organizarea școlii pentru aduți, cu o durată de trei ani, ca formă a *Educației Permanente*³³¹.

Cursurile, care au reînceput la 1 noiembrie 1945, ca și cele anterioare de altfel, nu s-au bucurat de prea mare succes. Deși au fost făcute eforturi uriașe din partea statului, a școlii, inițiativa, a fost primită cu reticentă, desfășurându-se în condiții grele. Lipsa manualelor și rechizitelor școlare, a spațiilor de studiu, cadrelor didactice, etc. a amplificat rezistența analfabeților, care refuzau să participe la cursuri, cu atât mai mult, dacă acestea, se desfășurau în incinta școlii. Cu toate acestea, acțiunea s-a intensificat după reforma învățământului, din 1948, încheindu-se în anii primului plan cincinal (1951-1955).

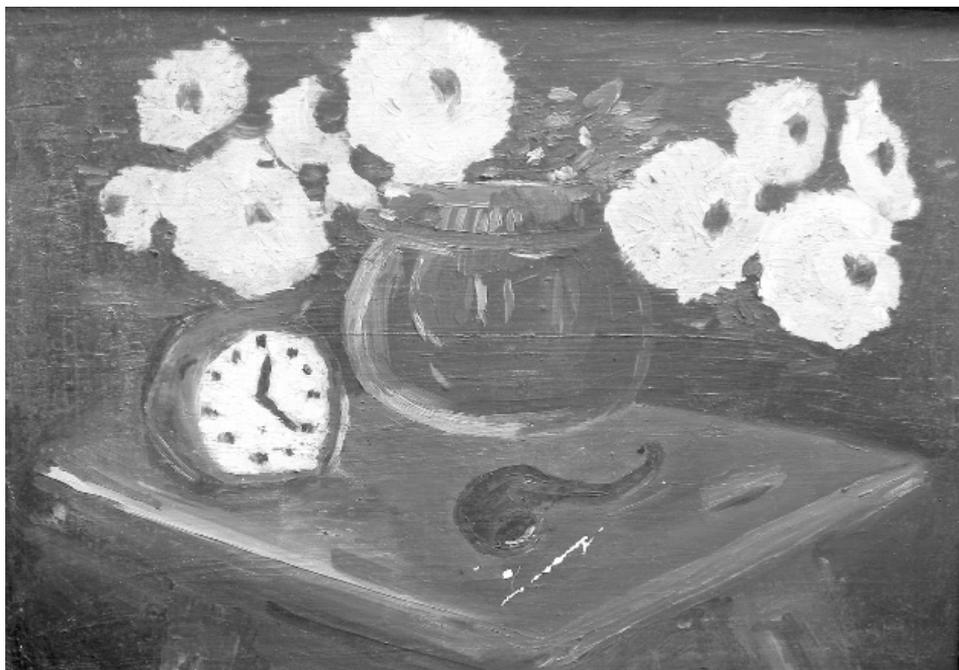
În perioada 1947-1952 au fost cuprinși în cursurile de alfabetizare, 124 găieni, români și maghiari, la care se adăugau cei aproape 100 analfabeți, angajați la *Intreprinderea 7 Noiembrie*. Analizele și evaluările, realizate, la diferite nivele politice și administrative, erau puțin încurajatoare, ele dovedind, atât lipsa de interes a unor instituții și organizații obștești, cât și a celor chemați să fie școlarizați. Concluziile celor 11 brigăzi de control ale cursurilor de alfabetizare din municipiul Arad, organizate în februarie 1953, au confirmat că întreaga acțiune, desfășurată pe bază de ordin, decurgea fără entuziasm, mare parte din analfabeți sustrăgându-se activităților didactice. Colectivul nr. 7, condus de Dumitru Busuioc, a controlat: frecvența, punctualitatea corpului didactic, munca instructiv – educativă a învățătorilor, nive-

³²⁹ *Biserica și Școala*, anul XXXV, Arad, 1/14 ianuarie 1911, p. 5.

³³⁰ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D. 306/1911, fila. 3.

³³¹ AN Arad, Fond *PMA 1925-1930*, D 33/1926, fila 3.

Cornel Iorgovan, *Natură moartă cu ceas* (Pictură ulei, 1980)

lul cunoștințelor cursanților, planificarea materiei și baza materială didactică asigurată, la cursurile de alfabetizare din Gai. S-a constatat că, la Întreprinderea de Stat 7 *Noiembrie*, din 98 analfabeți depistați, erau frecvenți la lecții 64, în ziua controlului, fiind prezenți 45, români și maghiari. Pozitiv este faptul că propunătorii, recrutați din școlile cartierului, *se prezintă sistematic la cursuri*, cunoștințele analfabeților, fiind găsite drept corespunzătoare. Existau rechizite școlare, cumpărate de întreprindere, iar sălile de curs încălzite. Reprezentanta muncitorilor, *Varadi Ana*, îi recompensa pe cursanți, prin organizarea săptămânală, în mod gratuit, a vizionării unor spectacole cinematografice, de teatru, vizitarea unor expoziții, a muzeului de la Palatul Cultural, singuri sau împreună cu familia. De asemenea analfabeții, frunțași la învățătură și muncă, erau propuși și susținuți pentru a vizita, pe cheltuiala Întreprinderii, obiective culturale din București³³².

Școala elementară nr 24 (Școala de Sus) din 47 analfabeți planificați, să participe la lecții, în ziua controlului erau frecvenți 18, iar la Școala nr. 25 – maghiară, erau 11prezenți, din 20 înscriși. Marea majoritate a celor cuprinși

³³² AN Fond Sfatul Popular al Regiunii Arad, Secțiunea Învățământ, D 10/1952, fila 242.

în alfabetizare, își exprimau dorința, să fie pregătiți la domiciliu, simțindu-se jenați să vină la școală alături de copiii lor. Dar, atunci când învățătorii, se apropiau de domiciliu, pleacau în mod jignitor și ostentativ de acasă, sustrăgându-se astfel, fățiș, acțiunii³³³. Cu toate acestea inițiativa a avut unele urmări binefăcătoare, scăzând numărul analfabeților din rândul populației adulte.

5. Învățământul agronomic superior

La 18 septembrie 1940, în urma unei coferințe convocate de primăria Aradului, a fost expediată pe adresa Generalului Antonescu – Conducătorul Statului propunerea plasării la Arad a Universității Ardealului și Academiei de Agricultură și Comerț din Cluj³³⁴. În memoriu se considera că *Academia de Agricultură din Cluj, află cea mai bună plasare posibilă în cele cinci pavilioane ale fostului aeroport din Arad-Gai, proprietatea Ministerului Apărării Naționale. Din acestea, trei pavilioane sunt în cea mai bună stare, iar două reclamă reparații. În jurul pavilioanelor sunt 80 de jughere cadastrale pământ cultivabil; la 1-2 km este ferma statului Arad-Ceala, cu 1000 jug. cad. pentru experimentări agricole și de pomicultură, o pădure de 10.000 jug. a Statului, iar în comuna Miniș, de lângă Arad, se află o școală de viticultură a Statului. Nici un alt oraș din Ardeal, nu va putea oferi, condiții mai bune de funcționare a Academiei de Agricultură, care, deși în teorie a fost atașată Politehnicii din Timișoara, va putea funcționa cu mult mai bine la Arad*³³⁵. Drept urmare, la 21 decembrie 1940, printr-un Decret-Lege, Conducătorul Statului Român, Generalul Ion Antonescu, a dispus darea în folosința Facultății de Agronomie din Timișoara a fermei Ceala, în suprafața și hotarele ei de atunci, împreună cu personalul bugetar, întregul inventar, dreptul de vânatoare și de folosință, care decurg din natura proprietății³³⁶. Promulgarea acestui act normativ, s-a făcut în urma evacuării la Timișoara a Facultății de Agronomie din Cluj și a pierderii Fermei Mănăștur (Cluj). Aceasta urma să fie adusă la Ceala, care, după aprecierile Ministrului Agri-

³³³ *Ibidem*.

³³⁴ Propunerea s-a făcut în urma Dictatului dela Viena din 30 august 1940, prin care, Clujul și teritoriul din nordul Transilvaniei, au fost cedate Ungariei.

³³⁵ *Episcopia Aradului*, 2006, *op. cit.* p. 632-633.

³³⁶ *MO*, nr. 302 /23 decembrie 1940.

culturii și al Domeniilor N. Mareș, corespunde cel mai bine scopului didactic necesar pregătirii viitorilor ingineri agronomi³³⁷.

După război, în toamna anului 1948, s-a înființat Institutul de Zootehnie și Medicină Veterinară³³⁸, devenit în 1952 Institutul Agronomic Arad³³⁹. Primul colectiv didactic al Institutului a fost format din Rectorul prof. dr. Petre Spânu, transferat din București, prof. ing. Geza Marton –Decanul Facultății de Zootehnie, prof. dr. Aurel Oprea – Decanul Facultății de Medicină Veterinară, luați din activitatea productivă, alte cadre didactice din București, Timișoara și Cluj. Deschiderea festivă a cursurilor, cu studenții din anul I, a avut loc la 20 decembrie 1948, cu 91 studenți la Facultatea de Zootehnie și 84 studenți la cea de Medicină Veterinară.

Baza materială a fost asigurată prin spații (fosta Școală Iosif Vulcan din strada Lucian Blaga, azi Liceul Agricol, str. Horia nr 1, Bd. Revoluției 77, 78, Bd. Dragalina 16, Anatole France 7 și altele) și fonduri primite de la administrația locală, materiale de laborator și biblioteca de specialitate, din Cluj. Întrucât specificul învățământului zoo-veterinar, necesita o Fermă didactică, Ministerul Agriculturii, a repartizat Institutului, Ferma Ceala, în suprafață de 450 ha, care aparținuse până atunci Facultății de Agronomie din Timișoara. Studenții, proveneau din diferite regiuni ale țării, dar și din alte țări, 23 fiind în primele promoții³⁴⁰.

În 1957, Institutul Agronomic din Arad, a fost desființat, facultățile fiind integrate în unitățile similare din București și Timișoara.

Astăzi, a mai rămas o frumoasă amintire, o idee generoasă frântă prea devreme, urmele primei alcătuirii universitare create de Petre Spânu, persistând însă în memoria multora ca un segment fecund din istoria culturală arădeană. Un semn de aducere aminte, domină azi fațada fostului edificiu zoo-veterinar, pe care scrie simplu: În această clădire a funcționat între / 1948- 1957 / cea de a doua Facultate de Medicină Veterinară din Romania / In memoriam – 30 mai 1998.

³³⁷ *Raportul d-lui ministru al agriculturii și domeniilor către Conducătorul Statului Român și președintele Consiliului de Miniștri*, în MO nr. 302, decembrie 1940.

³³⁸ *Idem*, nr. 177/3 martie 1948, Decretul nr. 175.

³³⁹ HCM nr. 1871/ 17 septembrie 1952. Prin acest act normativ, celor două facultăți existente, Zootehnie și Medicină Veterinară, li s-au adăugat Facultatea de Agronomie de la Timișoara, hotărâre care, însă, nu a fost dusă la îndeplinire.

³⁴⁰ AN Arad, Anca Dorina Băițoiu, *Prefață la Inventarul Fondului: „Facultatea de Medicină Veterinară Arad”*.

X. CULTURĂ ȘI PROPAGANDĂ

Întreaga mișcare culturală, desfășurată în comunitatea Gaiului, deși era încadrată ca și cea arădeană, în Curentul general european al iluminismului, a stat sub semnul evenimentelor politice și sociale locale, cu specificul național al etniilor componente. O lungă perioadă de timp, ea a fost marcată de anal-fabetism, fiind sub influența exclusivă a bisericii și școlii. Recunoașterea relațiilor dinamice dintre centru și periferie, indivizi – comunitate și stat, sisteme locale și contextele lor lărgite, au fost întotdeauna probleme esențiale pentru înțelegerea gândirii și acțiunii semenilor. De-alungul istoriei, centrele puterii s-au grăbit să-i definească *foști*, pe cei dinainte, în încercarea de a se legitima pe sine. În grade diferite, relațiile sociale, identitățile și interacțiunile au fost articulate în baza unor structuri ierarhice de dominație și subordonare preconstruite. Nici populația Gaiului, la origine majoritar țărănească nu a fost scutită de acest proces. Pentru amalgamul de etnii și confesiuni așezate aici la marginea orașului, istoria a dovedit în repetate rânduri caracterul trecător al structurilor determinate oficial. Societățile culturale românești, înființate, mai ales la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, și-au propus ca principale obiective, promovarea prin toate formele, a conștiinței și culturii naționale, factori indispensabili, realizării și consolidării României Mari. În Aradul interbelic, s-au creat însă condiții și motivații pentru dezvoltarea asociațiilor și societăților culturale, ale tuturor etniilor existente aici. Din acest punct de vedere, este semnificativ e faptul, că din 92 organizații, consemnate după 1918, ca existente de către o statistică a primăriei arădene, 22 aveau un conținut cultural și doar 5 erau românești²⁰⁸. Propaganda culturală, se realiza, nu doar prin spectacole artistice, ci și prin alte forme, în care personalul didactic avea rol deosebit de important: conferințe, șezători, expoziții, demonstrații, cursuri, concursuri, etc. După, 1920, mișcarea culturală tradițională, cu străvechi caracter popular, dirijată de către stat, s-a armonizat

²⁰⁸ Virgil Valea, 2005, *op. cit.* p. 219.

Formația de tamburași (1956)

cu activitatea societăților culturale românești, care s-au dezvoltat, întărit reorganizându-și activitatea, în spiritul noilor realități, socio-economice și politice.

Bogata moștenire a reprezentărilor rituale, ca premize ale contractului social, au fost apropiate de experiența cotidiană. Sub presiunea urbanizării treptat și găienii s-au înstrăinat de codurile și tradițiile vechilor obiceiuri, care se mai practicau la riturile ciclului vieții și al sărbătorilor. Deși atât bărbații cât și femeile sunt deopotrivă purtători ai tradiției, rolul lor este diferit pe parcursul derulării unor ceremonialuri. Astfel, în timpul funeraliilor, doar femeile bocesc, dar acestea de regulă nu strigă în timpul dansului, nu stabilesc prețul miresei, dar cântă împreună la petreceri.

După cel de-al Doilea Război Mondial, noile structuri administrative, Sfaturile Populare și Comitetele Executive, alese la 2 decembrie 1950, au modificat în oarecare măsură conținutul activității culturale tradiționale, subordonându-le noilor imperative politice. Pentru aceasta, în Arad, la 2 martie 1948, a avut loc, Constituirea Comisiei Interimare a Căminului Cultural orășenesc, al cărui președinte a fost numit, avocatul Ioan Pălincaș²⁰⁹, om politic

²⁰⁹ Ion Pălincaș (n. Pecica, 1910), Liceul Moise Nicoară din Arad, Facultatea de Litere și Drept București. A fost primul primar al Aradului după cel de-al Doilea Război Mondial. A fost avocat, la Arad și Petroșani, profesor la Liceul Moise Nicoară și Școala Normală.

și primarul Aradului, iar secretar – Ion Mara. Au fost introduse alte reglementări, privind organizarea și funcționarea instituțiilor de stat și asociațiilor tradiționale. Astfel, regulamentul întrecerilor între formațiile culturale din regiune, prevedea ca în clasificarea echipelor să primeze criteriile economice și ideologice în dauna celor estetice. Se urmărea parcurgerea cu strictețe de către așezămintele și organizațiile de cultură, a unor forme administrative și politice unitare, corespunzător intereselor de partid. Au fost introduse, noi forme de propagandă, necunoscute înainte: *Chemări la întrecere*, inițiate de comunitate, organizație, secție, întreprindere și adresate unităților similare, *Concursuri ale gazetelor de perete* sau stradale, inițiative muncitorești, *Cursuri de învățare a limbii ruse* etc. Bibliotecile au fost dotate cu literatură sovietică, tradusă sau expuse în limba lui Lenin. Semnificativ era și faptul că, în 1951, Căminul Cultural din Gai, era abonat la următoarele ziare și reviste: *Komsomolskaia Pravda*, *Arta Sovietică*, *Carnetul Propagandistului*, *Partizanul Păcii*, *Prietenia Popoarelor*, *Ogoneok*, *Bibliotecarul*. Bineînțeles, că acestea erau adresate, cetățenilor cartierului, pe jumătate analfabeți.

Sub egida instituțiilor de stat, se foloseau alte forme ale propagandei: *Casele de citit*, amenajarea *Colțurilor roșii*, a *Panourilor Frunțașilor în producție*, *Cabinetelor de informare și documentare* etc. Cluburile și casele de cultură, erau obligate să participe, la diferitele etape ale *Concursurilor artiștilor amatori*, unde se prezentau dări de seamă sau se prelucrau documentele de partid și de stat. Repertoriile formațiilor artistice muzicale, trebuiau să cuprindă în mod obligatoriu, alături de noul *Imn de stat al RPR* de Matei Socor, piesele muzicale: *Cântece pentru Armata Roșie*, de A. Alexandrov, *Puterea noastră* de V. Zaharov, *Vania* de V. Popovici, *Cântece pentru pace* de Tulicov, *Partizanii păcii* de I.D. Chirescu *Steagul partidului* de Matei Socor, și altele. De fapt, întregul Program, *trebuia să oglindească, dragostea oamenilor muncii pentru patria noastră, lupta pentru construirea socialismului și apărarea păcii. Conform Regulamentului, la selectionarea echipelor, pentru etapele superioare ale concursului urma să se țină seama de alcătuirea repertoriului, calitatea artistică, ținuta, disciplina, costumul, prezentarea scenică, dar mai ales, de activitatea politică desfășurată*²¹⁰.

Au fost introduse genuri artistice noi ca: *Montajul muzical – literar*, *Brigada artistică de agitație*, *Dansul tematic*, sau *Obiceiurile folclorice*, un model, inedit, de operetă populară, gen: *Praznicul de pită nouă*, *Ieșitul în*

²¹⁰ Regulamentul Ediției a III-a a Concursului Artiștilor Amatori, în Buletinul oficial al Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Arad, anul IV, nr. 18/15 septembrie 1953.

Pavel Juric – Peisaj urban (Pictură în ulei, 2010)

țarină, Vara pe câmpie, urmate de serbări câmpenești. S-au perpetuat și dezvoltat, în această perioadă, bâlciurile, serbările populare însoțite de activitate comercială, competiții sportive de masă, spectacole folclorice, prezentate de formații artistice muncitorești.

Începând cu 1971, Partidul Comunist Român, a urmat prin intermediul centralizării, Educației de masă, instituirii unui sistem modern de birocrație și cultivării identității naționale române, calea construirii unui stat socialist. Proprietatea și relațiile sociale s-au transformat în ritm accelerat, conducând inițial la o dezvoltare economică spectaculoasă. Mentalitățile productiviste, centrate pe transformarea rapidă a sectoarelor economic politic și social, au avut repercursiuni majore asupra fenomenului cultural, devenit în scurt timp, o anexă în sprijinul acestei idei. De aceea *făurirea omului nou*, prin cultură, a fost o acțiune implicată în construcția statului socialist.²¹¹

²¹¹ *Partidul Comunist Român și statul român, acționează în așa fel, încât toate mijloacele culturale și educative pe care societatea le are la dispoziție, vor fi folosite pentru a săuri un om cu adevărat nou, inspirat de ideile revoluționare ale partidului (România Literară, nr. 27, 1981)*

Se presupunea o imagine culturală omogenă, oficializată, cu o singură ierarhie de valori, fără aprecieri conflictuale sau competitive. Până acum nu s-a făcut un portret al noului om socialist ideal²¹², dar dat fiind faptul că personajele nu a apărut până acum, se pare că există o discrepanță între ideologie și aplicarea sa în practică. Evident, acest proces de creare a unui *om nou socialist* nu este o treabă ușoară. Nicolae Ceaușescu a recunoscut îndreptățirea acestei observații, apreciind că *a fost o sarcină ușoară să construim fabrici. Dar e de datoria noastră să transformăm omul în aceeași măsură, astfel încât să devină capabil să stăpânească noile tehnici ... și noul mod de a gândi*²¹³.

Fără îndoială, transformările socio-economice din ultima perioadă și dinamica modernității prezentului au alterat profund ritmurile vieții tradiționale din Gai. Semnele urbanizării exprimate prin noi reguli de muncă și confort, fac să se vorbească cu dispreț despre vechile obiceiuri, azi, perimate, asociate cu modul de trai necivilizat al omului de la periferia orașului, ca o încrucișare ilegitimă dintre țărani, muncitori, funcționari, intelectuali. În acest sens, pe fondul unei bogate și înfloritoare tradiții poetice locale, poezia a fost excesiv folosită de stat în scopuri educaționale și ideologice, pentru a inocula valori progresiste. Poezia de factură comunistă, înfățișa meritele muncii socialiste în transformarea societății și a culturii, devotamentul față de partid și popor, explicând progresul pe calea raționalismului științific și dezvoltării tehnologice.

Este cert faptul, că astăzi, pentru găieni, tradițiile, nu mai fac parte din identitatea lor.

1. Cultura tradițională

Cultura tradițională, se manifestă mai ales în cadrul obiceiurilor tradiționale de peste an și cele care țin de ciclul vieții. Recapitulând structura generală a organizării sociale, relația dintre ele este complexă, iar implicarea bisericii hotărâtoare. Există o legătură între ciclul vieții lui Hristos și ciclul sezonier. Astfel momentul Învierii corespunde cu renașterea naturii, iar când Hristos urcă la Ceruri, recoltele încep să crească. Biserica își reclamă

²¹² Dacă cineva ar analiza cu atenție omul socialist ideal, ar găsi asemănări izbitoare cu valorile și gusturile snoabe ale clasei de mijloc din societățile industriale avansate. Omul socialist trebuie să citească cărți, să asculte muzică, să se îmbrace și să se comporte cu copiii lui ca un intelectual pedant de stânga (Gail Kligman, *Nunta mortului*, Iași 1998, p. 12.

²¹³ Nicolae Ceaușescu, *Romania pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, București, 1972, p. 442.

la rândul ei relația cu omul, cu anotimpurile, prin restricții impuse la marile sărbători în special la Crăciun, Paști, Rusalii, Sfânta Maria. Deși regimul comunist a refuzat să recunoască aceste zile ca sărbători oficiale, oamenii au manipulat sistemul în propriul avantaj, repectându-le. Ele fac parte din ciclul tradițiilor calendaristice, asociate schimbărilor anotimpurale. În organizarea lor bărbații sunt mediatorii primari, ei reprezentând public familia în fața lui Dumnezeu și a comunității.

Asociate acestora, sunt și sărbătorile, care țin de ciclul vieții omului, așa numitele *treceeri*, în care femeile joacă rolul principal. Momentele cele mai importante din ciclul vieții sunt nunțile și funeraliile. Ele produc și reproduc ordinea socială fiind de natură să reprezinte atât ciclurile structurale ale dezvoltării individuale cât și pe cele ale comunității. Ele dau sens cultural transformărilor biologice. De aceea, ritualurile se adresează domeniului privat al familiei, de bunăstare²¹⁴ căreia și de legătura ei cu viața cosmică sunt responsabile femeile. Ele prin căsătorie se înstrăinează de părinți, aduc copiii pe lume, bocesc și poartă de grijă morților, în lumea aceasta și în cea de dincolo.

Nașterea este mai puțin ritualizată public, deoarece copiii nu erau considerați persoane depline, în perioada când natalitatea și mortalitatea infantilă aveau cea mai ridicată din Europa²¹⁵. Poate și nașterile prea frecvente făceau ca progeniturile să fie mai puțin prețuite. Un copil se naștea, murea și altul îi lua locul. În general se pare că sugarii și copiii mici supraviețuiau sau mureau în primii cinci-șase ani de viață.

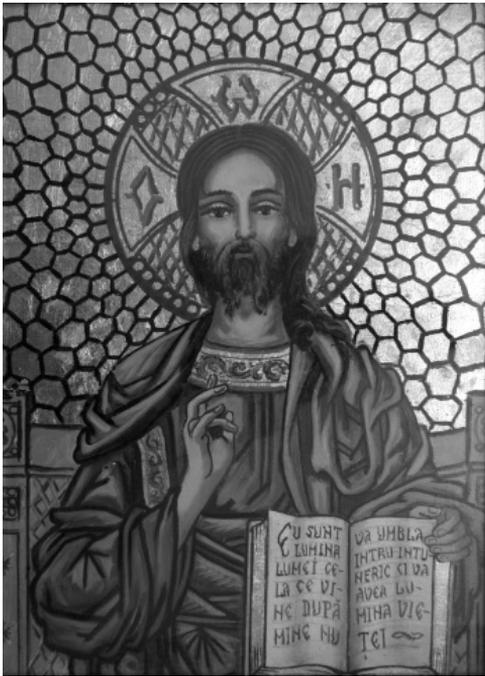
Obiceiuri tradiționale de peste an

Sărbătorile de iarnă și teatrul popular

Deși, sub aspect teoretic, *Teatrul popular*, pare o descoperire oarecum recentă, acest gen artistic, are în spate o existență, cel puțin, de două ori seculară. Ca formă de expresie a culturii populare, a intrat târziu în atenția etnografilor, care până nu demult, nu i-au găsit locul și denumirea. Astfel, ori-

²¹⁴ Deși nu e exclusivă, există totuși o diviziune sexuală a activităților productive. Bărbații sunt cei care achiziționează bunurile (din care fac parte și femeile), iar femeile sunt cele care transformă aceste bunuri în vederea producerii de îmbrăcăminte pentru toate sezoanele, a consumului culinar sau de altă natură. Femeile lucrează la câmp cot la cot cu bărbații, plantând cartofi, ridicând stoguri de fân alimentând animalele, dar în general nu dau la coasă și nu ară cu plugul, îngrijirea oilor.

²¹⁵ În literatură, principalul rol al copiilor era să moară: înnecați, sufocați sau abandonați într-o pădure, din ordinul vreunui rege care se temea de vreo profeție sau a vreunui soț nebun. În iconografie, mamele apar distante, iar jucăriile lipsesc.

Cornel Vădăsan, *Icoană* (Pictură în ulei)

ginea spectacolelor religioase, poate fi găsită în Contrareforma occidentală, care, prin călugării ordinelor catolice, care au compus, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, un număr impresionant de piese, didactico-morale, concepute pentru a fi prezentate în lumea satelor, a târgurilor, sau în școli, cu prilejul marilor sărbători religioase. Actorii erau îndeosebi copii și tineri, care, însă, au făcut din acest act, o activitate liberă, neplătită, izvorâtă doar dintr-o împlinire sufletească. Deși spectacolele erau construite pe motive biblice, unele piese aveau în profund caracter laic, fiind prezentate în cel mai curat spirit țărănesc. Oricum, la români, biserica nu a jucat nici un rol, fiind străină de acest fenomen.

În Gai, repertoriul Teatrului biblic, era alcătuit din *Colind*, *Steaua* (Betleemul, Magii), *Vicleiul* (Vertepul) toate acestea fiind prezentate în Ajunul de Crăciun. Un loc aparte îl avea *Uratul*, prezentat la Anul Nou.

Fiind generat de sărbătoarea Crăciunului, autorii, *Colindului*, care, desigur, nu au fost țărani, l-au creat și regizat pe motivul nașterii lui Iisus Cristos. Modelul, este mai mult ca sigur, unul străin, adaptat spiritului și culturii românești²¹⁶. Colindătorii, mai rar solitari, de regulă, organizați în cete, formate din 2-3 băieți, erau ornați cu recuzită colorată din carton, hârtie, lemn, beteală și cântau două sau trei colinde, cu subiect biblic, fără ca gazda să intervină în vreun fel. La sârbi colindătorul solitar recita sub formă ritmată: *Eu sunt micul colindător / Dă-mi gazdo, ce ai / unul sau doi bani/ sau câți ai / Căci dacă nu-mi dai / Crăciun n-o să ai.*

Referitor la mersul cu *Steaua*, documentar, nu se cunoaște nici o mărturie românească, care să pomenească, de prezența acestei obicei, la români, înainte de 1800, în niciuna din provincii²¹⁷. Originea acestor spectacole, adaptate

²¹⁶ Horia Barbu Opreșan, *Teatrul popular românesc*, București, 1997, p. 228.

²¹⁷ *Ibidem*, p. 231.

și în Gai, trebuie căutate în practicile sărbătorilor catolice, ale etnicilor germani, din secolul al XVIII-lea, când cete de ostași, umblau printre ai lor, sau la ofițeri acasă, unde cântau *Die Sternsinger* (Cântece de stea). Preluată de unguri, în forma cea mai frecventă, ceata cu cei trei Regi-Magi, a fost însușită de români care i-au adăugat pe: *Irod*, *Îngerul* și *Ciobanul* (*Bundășul*) mascat²¹⁸. Toți erau cosumați, așa cum o cereau personajele: comănace din carton, cilindrice sau țuguiate, brâuri și diagonale, săbii și buzdugane, împodobite cu hârtie colorată, stelute și alte ornamente. Ciobanul, avea mască pe față, bătă, fiind înveșmântat în șubă, o pelerină, fără mâneci, cu lâna afară, purtată pe umeri.

Cornel Vădăsan *Natură moartă*
(Pictură în ulei)

Dialogurile aveau loc, între cântece, fără ca textul rostit să aibe, în mod strict, vre-o legătură cu cel muzical. Vestirea gazdelor se făcea printr-un text simplu în versuri rimate²¹⁹, rostit de *Îngerul* care purta *steaua* și un clopoțel: *Cinstiți creștini / prea iubiți / Doriți ca să ne primiți / Căci pentru asta am pornit / Și cu Magii am venit / Să vă facem pomenire / Despre a lui Cristos sosire / Primiți-ne ?* După încuviințare, spectacolul se deschidea cu troparul *Nașterii Mântuitorului*, care se cânta: *Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeuul nostru, răsărit-ai lumii...* apoi, piesa muzicală *Trei Crai de la Răsărit*.

Personajele se așezau, în semicerc, cu *Irod*, în fața *Regilor – Magi*, lateral fiind amplasat *Îngerul*, iar *Ciobanul*, retras în spate. În continuare, motivul simplu, prin care Regii-Magi, *Gaspar*, *Melchior* și *Balthazar* (*Voltezar*), se îndreaptă spre Ierusalim, călăuziți de o stea, este tulburat de conflictul dintre personaje, generat de *Irod*. Acest om rău, cu gânduri ascunse, îi pofteste și iscodește pentru a ști, cine este și unde se află, *Împăratul* care s-a născut. Regii-Magi, ajung la *Bethleem*, unde oferă darurile (aur, smirnă și tâmâie),

²¹⁸ Cel mai vechi text în limba română, cunoscut până astăzi, este al lui Ioan Thomici, *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare a tinerimii române*, Buda, 1827.

²¹⁹ Versurile rimate ale limbajului ritualic, acceptate ca texte nesemnate, fără autor, sunt reprezentări colective prin excelență.

noului împărat – Isus Cristos. Dar sfătuiți de Ingerul, purtătorul *Stelei*, nu se mai întorc pe la Irod cu informațiile pe care le aștepta. Ciobanul care stătea în somnolență, retras, din spectacol, se trezește, la auzul *Vestei celei Mari* și începe să joace de bucurie, țopăind cu bâta, țintuită cu bucăți de lanțuri metalice, sau clopoței. Pe acest tablou, în final este fredonată partea muzicală, *Lăudați și cântați și vă bucurați*. Distribuția pe roluri, se făcea, odată cu constituirea cetei, cel mai râvnit, fiind Irod, în timp ce îngerul era interpretat de mezinul grupei. La sârbi menționăm trupa compusă din: Mima Milin (Irod), Marcel Miroslav Oprea (Gașpar), Dragan Milin (Baltazar), Zoran Sandici (Melchior), Zdravco Milin și Iovan Sandici (Bundași).

Steaua se confecționa din scheletul unei site de mărime potrivită, pe care se așezau *coarnele piramidale*, adică razele. Totul era împodobit cu hârtie colorată, și poze decupate din tipărituri religioase. Vârful coarnelor, ornate cu ciucuri multicolori din hârtie, erau legate între ele, cu unul sau mai multe rânduri de *lanțuri*, confecționate din acelaș material. La mijloc, în obod se punea lumina (lumânarea), flacăra putând fi văzută prin geamul dreptunghiular, cu sticlă, practicat în față.

Când se întâlneau două grupe de stelari, exista obiceiul, mai vechi, ca cei mai mici, sau care se considerau ai slabi, sau străini de acel loc, să închine steaua, de trei ori, cu cornul din vârf, spre pământ, după care se despărțeau. Puterea grupului era dată de faima, făcută publică, a ciobanului (Bundașului), un flăcău recunoscut ca bătauș și care avea rolul de a apăra trupa. Ceata, care a primit închinăciunea, pleca prima, încotro voia, cealaltă trebuind să se îndrepte, în direcția opusă.

Și în Gai, prin 1950 a fost promovat de Ion Ardelean și Doru Munteanu²²⁰, Atanasie Vlaicu²²¹, Viorel Constantin, obiceiul, cunoscut din secolul al XIX-lea, numit Vitleemul, Lada sau Verțepul, joc dramatic foarte răspândit în primul rând la maghiarii catolici din Ungaria²²². O altă trupă, era alcătuită din: Gheorghe Barbu, Dragutin Arsenov, Gheorghe Mălăieș, Gheorghe (Ghica) Demian și păpușarul Petre Crăciun și păstorul (Bundașul) Gheorghe (Ghica) Nagy. Spectacolul promovat, era mai complex, o curiozitate, un unicat²²³, în care evoluiau, atât personaje vii, cât și păpuși. Acțiunea fiind purtată și de unii și de ceilalți, cuprindea atât scene cu motive biblice cât și laice, lumești, unele chiar mai deochiate. *Știm că e datina, că în Vârtepu, să se joace și*

²²⁰ Doru Munteanu, str. Justinian, învățător la Iratoș.

²²¹ Atanasie Vlaicu, str. Hatman Arbore, învățător, la Caporal Alexa.

²²² Elena Csobai, *Vîfleimul la Pocei*, în *Izvorul*, 1989 (2), Giula, 1989, p. 16.

²²³ Horia Barbu Oprișan, 1997, *op. cit.* p. 110.

păpușile ce reprezintă mai multe scene din legende, iară jucătorul, făcând adeseori comedia, produce numai batjocură și râs²²⁴. Personajele vii sunt, în funcție de alegerea șefului formației: Irod, Soldatul, Gaspar, Melchior, Baltazar (Voltezar), Îngerul, Călăuza, Păpușarul, Scroafa, Păstorul, pe lângă care, erau păpușile: *Adam și Eva, Păstorul, Soldatul, Rafla cu Pruncul, Maria cu Pruncul, Crâsnicul, Pungașul, Jandarmul*. Când intrau în camera unde erau primiți, după ce se puneau lada pe două scaune, cu fața la spectatori, personajele se aranjau astfel: în spate păpușarul și păstorul, în față, pe o parte Regii – Magi, pe cealaltă Irod, soldatul și îngerul, Scroafa și Călăuza, lângă ușă. Spectacolul, se dădea simultan și actorii și păpușile, într-o perfectă sincronizare. Păpușarul, juca păpușile ținute într-un coș, iar personajele vii, asigurau fondul sonor, completat cu gestică fiecărui rol.

Lada Vertepului, era confecționată din șipci late de brad sau tei, cu dimensiunea laturilor: 80/60/50. În față se deschidea către public, câmpul scenei, cu pereții pictați și podeaua căptușită cu blăniță de iepure sau scoartă de copac și acoperită cu mușchi vegetal. Aceasta, era brăzdată de niște șanțuri, sub forma unui desen geometric, un labirint simplu, care de fapt reprezintă traseele păpușilor. În spatele lăzii, peretele se făcea numai pe jumătate, astfel încât să lase două spații libere, unul inferior prin care păpușarul, vârandu-și mâinile, sub podeaua scenei, manevra păpușile, iar celălalt, superior, necesar pentru ca mânuitorul să poată vedea spectacolul.

Arderea stejarului

În seara de Ajun, în curtea Bisericii sârbești, se aprinde trunchiul de stejar, în sunetul colindelor și a altor cântece bisericesti. Fiecare participant la ceremonie, primea câteva frunze din ramurile aprinse legate cu o panglică. Primele erări începeau aici, în jurul focului: Câte scânteii, atâta bucurie în casă / Câte scânteii arăția bani în buzunarul gazdei / Câte scânteii, atâtea oi în stână / Câte scânteii atâția porci și miei / Câte scânteii, atâtea găște și pui / Și cel mai mult, sănătate și veselie²²⁵.

Pomul de Crăciun

În 24 decembrie (Ajunul Crăciunului), se împodobește bradul iar copiii așteptau sosirea Moșului (Crăciun), încărcat cu daruri, obicei occidental, adoptat la început în orașe preluat ulterior în lumea satelor.

Uratul

Practicat la Anul Nou, ca act social, are altă poziție față de colind. Ultimul este legat de prăznuirea unui eveniment religios, iar colindătorii au obligația

²²⁴ Atanasie Marian Măriencescu, *Steaua Magilor*, Biserica Albă, 1875, p. 40.

²²⁵ Liubomir Sandici, 2012, *op. cit.*, p. 264.

de a nu ocoli pe nimeni. Uratul, fiind o apariție târzie, se interpreta în Gai, într-un cadru mai restrâns și nespectacular, chiar solitar, fără jocuri și alaiuri. Aceasta se limita la Ciuralexă, practică de câte un copil, cu clopoțelul în mână ce alerga dând ocol gospodăriei, pentru a speria, spiritele malefice, sau forma mai cultă a Sorcovitului.

Ajunul Bobotezei

Este prima mare sărbătoare a noului an dar și ultima zi a sărbătorilor de iarnă. Solitari sau în mici grupuri de copii, colindau Chiraleisa (Ciuralexă). În ajunul Bobotezei (5 ianuarie), sau a doua zi, în 6 ianuarie, colindătorii, cu crenguțe de brad sau vâsc, intrau în curțile oamenilor și înconjurau, alergând cât puteau de tare, casele, ocoalele de animale, grădinile, sunând din clopoței, talângi, fiare vechi.

Floriile

De Florii, duminica premergătoare Sărbătorii Paștelui, se duceau la biserică pentru a fi sfințite, coronițe din sălcii plângătoare (la începutul secolului un asemenea copac de unde se recoltau sălcuțe se afla în fața casei văduvei Cruna Acimov), care erau atârinate apoi în casă, la icoane și fotografiile celor dispăruți.

Paștele

Sărbătoarea este precedată de marea curățenie de primăvară, la care participă întreaga familie

În Joia Paștelui, după slujba religioasă a *Răstignirii*, nu se mai trăgeau clopotele, ci *se bătea toaca*, în turnul bisericii. Băieți, de vârstă școlară, se cățărau, în clopotniță, pe scările aproape verticale, *pentru a bate*, într-un anume ritm, *mai târăgănat decât la sârbi*, cu două ciocane din lemn, toaca, o palancă din paltin, lungă de 1,5 m și lată de 0,5 m, pregătită din timp la rotăria lui Mihailovici. Programul se desfășura până sâmbătă seara, doar pe zi. Odată cu înserarea, accesul în turn se oprea, biserica, fiind închisă peste noapte. În acest timp, se declanșau, adevărate întreceri, privind îndemânarea, greutatea ciocanelor, durata și forța de lovire a lemnului. Acestea se încheiau adeseori cu *spargerea toacei*, adică crăparea și despicarea scândurii, spre marea nemulțumire a crâznicului, responsabil cu înlocuirea ei.

Tot în această perioadă, până seara târziu, cete de băieți, detunau cu ajutorul unor cutii din tablă goale, vechi ambalaje pentru vopseaua de ulei și a acetilenei obținute din bucățele de carbid și apă.

În Noaptea Învierii, toaca se bătea jos, în curtea bisericii, de către un adult, concomitent, cu tragerea clopotelor, trosnetul teascurilor și a cutiilor cu acetilenă.

În Prima zi de Paști, oamenii se salutau cu *Hristos a înviat* și ciocneau ouă vopsite în diferite culori. Vopsirea se făcea cu foi de ceapă sau cu vopsele cumpărate din comerț. În curtea bisericii, băieții, făceau rămășaguri, pe seama *ouălor roșite care nu se spărgeau*, încercându-și îndemânarea și la *lovitul ouălor cu banul*, de la distanța de 3-4 pași. În aceste întreceri, se mai strecurau ouă din lemn, sau de bibilică, mai mici, dar cu coaja mult mai rezistentă, spre hazul sau dezamăgirea participanților la joc. Ouăle *tari* se preparau cu oarecare efort. După ce se extrăgea conținutul, printr-o mică spărtură practică la unul din capete, în ou se introduceau așchii fine de smoală și se ținea în apă fierbinte, până când aceasta se topea. Prin răcire, smoala se întărea, mărind rezistența cojii, la vârful respectiv. În ou se mai introducea nisip și smoală, pentru echilibrarea greutății normale. Spărtura se astupa cu un chibrit retezat nivelat cu smoală și vopsit.

Slăvirea Numelui Patronului Casei (Crsna Slava)

Este o sărbătoare anuală, specifică pentru comunitatea sârbă, fiind consacrată cinstirii Sfântului protector al casei și al familiei. Icoana sa putea fi văzută, atârnată pe perete la loc de cinste. Această zi de Slavă a numelui, constituie un prilej de întregire și consolidare a familiei, la care se alătură cercul de rude, prieteni și vecini. Sfântul protector, odată ales, se transmitea prin ginere, în casa socrului, sau prin fiul care rămânea în casă, generațiilor următoare și consta din comemorare în biserică, sfințirea gospodăriei și petrecere în familie cu mâncăruri alese, băutură și muzică. Corespunzător unor informații din 1933²²⁶, cei mai populari Sfinți patroni ai familiilor sârbești din Gai erau: *Nicolae* (Armațchi, Savin, Rachici, Marincov, Arsenov, Petrovici, Iacșici, Coici, Rujici, Burnaz, Șandici, Simulov, Draganov, Jivoinov, Ivanov), *Ioan* (Nețin, Jivoinov, Lupșici, Tirsin, Ostoin, Boșniak, Cuzmanov, Mihailovici, Iorgovan, Ivanov, Novacov, Docmanov, Stefanov, Secianschi, Timotici, Neducin, Orvos, Baici), *Gheorghe* (Pujin, Beliaț, Popovici, Rus, Seculici, Iovanov, Stanoiev), *Paraschiva* (Pain, Lupșici, Nenadov, Jivoinov, Arsenov), Luca (Giuchici) Arh. *Mihai* (Selician, Catichi, Milici, Stanoev, Comloșan)²²⁷ etc.

În 21 ian /8 febr. 1940, Episcopul Bacica, Administratorul Eparhiei Timișoarei, atrăgea atenția, despre pericolul pierderii acestui obicei național sârbesc, alături de altele. Adresându-se printr-o scrisoare preotului din Gai, P.S. Bacica spunea următoarele: *La Sfântul Sinod, ne-au sosit din mai multe direcții, atenționări și nemulțumiri, că poporul nostru sârbesc, foarte ușor*

²²⁶ *Ibidem*, Vezi în detaliu p. 265.

²²⁷ *Ibidem*.

renunță la vechile și frumoasele noastre datini preluându-le pe cele străine care nu au nici o legătură cu trecutul și viața noastră. Aceste noutăți de preiau ușor mai ales în orașe și pe nesimțite se transmit în satele noastre. Un exemplu este acela, că în multe case din orașe, în apropierea Crăciunului, în locul tradiționalului și simbolicului badniac, au început să așeze brazi și cu aceștia să-și împodobească sufrageria. Cum Bandiacul și Patronul Casei sunt cele mai importante obiceiuri ale poporului nostru, pe care le-a păstrat chiar și fiind supus la grele încercări sub ocupație, care au păstrat timp de secole ființa poporului nostru timp de secole, ar fi păcat ca acest vechi obicei național să fie uitat, pierdut și înlocuit cu unul străin. De aceea, Sfântul Sinod, Vă roagă să poștiți, cu o înștiințare de încredere către popor, pentru ca și în acest caz și în celelalte, să se evite ce este străin și să se păstreze ce este al său, ce este al nației noastre sârbe²²⁸.

Cu udatul (1950)

Sânjorzul (Udatul)

Zeu al vegetației, protector al cailor, vitelor cu lapte și holdelor semănate, Sângeorzul este identificat în Panteonul român cu figura Cavalerului Trac, sau Făt Frumos. Asemenea Bobotezei și Sânzienelor, după noaptea în care s-au dezlănțuit forțele răului și în care puterea energiilor sacre puteau să contamineze neplăcut, a doua zi se impunea scăldatul (stropitul) ritual al oamenilor, animalelor și chiar a obiectelor din gospodărie, în vederea purificării²²⁹.

De aceea, și în Gai, de Sfântul Gheorghe (23 aprilie), se mergea cu udatul, ca reminiscență a stropitului ritual. Băieții, de vârstă școlară, se deplasau solitari, iar tinerii în cete mai

²²⁸ *Ibidem*.

²²⁹ Scenariul ritual cuprindea mult mai multe activități ca: sacrificiul simbolic al divinității vegetale (ramura verde) sau animale (mielul, iedul), prepararea alimentelor rituale, urme ale beției rituale, purificarea prin foc și fum, stropitul udatul și spălatul ritual cu roua plantelor, alungarea spiritelor malefice prin emiterea unor zgomote stridente, sorcovitul animalelor cu urzica, etc. (Ion Ghinoiu, 1997, *op. cit.*, p. 173).

Ceata de udători (1940)

mari, la casele fetelor și le stropeau cu apă sau cu parfum, din sticlucțe, cum-părate, special pentru aceasta. Se credea că udatul, face bucurie și mulțumită lui Dumnezeu primăvara, iar de fete nu se mai apropie strigoaicele. În această zi, împodobiiți cu flori și ramuri verzi prinse cu ace de haine, însoțiiți de muzicanți (la sârbi-tamburașii), băieții cutreerău străzile și-i uday pe toți cei întâlneșiți în cale. Tot în această zi, copiii erau bătuți cu urzici (urzicați) în părțile neacoperite ale corpului, ca să fie harnici și sănătoși peste an, să învețe bine și să fie iuți tot timpul.

Sânzienele

Sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul Sânzienele (24 iunie), care coincide cu solstițiul de vară, a ocupat un rol important atât pentru comunitățile ortodoxe cât și pentru cea catolică din Gai. În această perioadă cucul își încetează cântatul semn că a auzit zgomotul coasei. Un detaliu important al acestei zile, este împletirea cununii de sânziene, flori (pene) galbene, culese de pe câmp, pajiști, marginea șanțurilor, care înfloresc în jurul acestei date²³⁰.

²³⁰ Galium verum L (sânziana galbenă), plantă medicinală cu acțiune diuretică, perenă înaltă până la 100 cm, cu tulpinile subțiri, ascendente aproape glabre. Frunzele liniare, câte 8-12, în verticil, iar florile mici, galbene-aurii, odorate, dispuse în cime, sunt grupate în

În cimitir, când se cosea iarba, se lăsa dinadins câte un răzor, unde creșteau sânziene. Florile erau culese mai ales de către copii, dar la această activitate participau și femeii vârstnice. Cununile, cu un diametru de 30-40 cm, erau împodobite și cu alte flori, ca albăstrelele sau macul de câmp și se atârnavau în cuiul, de pe fațada casei, pe locul unde *lovea* pentru prima dată, lumina razelor solare, sau lângă intrarea principală.

Sântămăria Mare

Zilele care precedeau sărbătorii creștine Adormirea Maicii Domnului (15 august), erau subliniate la ortodocșii români de Pelerinaje la Mănăstirea Hodoș – Bodrog deschizându-se totodată un important sezon de nunți.

Paparuda

Obiceiul de esență agrară, este cunoscut din timpuri străvechi fiind practicat pe întreg teritoriul țării fiind descris de Dimitrie Cantemir²³¹. Termenul paparudă (papalugă, păpălugă, păpălugară), desemnează atât masca care întruchiează zeitatea ploilor cât și sărbătoarea care se practică pe lângă ritualul propriu zis, pentru promovarea fertilității ogoarelor.

În cazul declanșării secetei, care se prelungea pe mai multe săptămâni, fără a fi o dată anume prestabilită, ci hotărâtă de comunitate ca Ziua Paparudei, era ales un copil mai mărișor de 11-14 ani, sau o fată ca protagoniști ai ritualului de purtare a măștii. Actantul era încins împrejur cu plante verzi, înșirate pe o sfoară, cu frunze de boz²³², captalan²³³ alte buruieni sau ramuri de copaci. pe două-trei rânduri, ca o pelerină uriașă. Alaiul format în jurul acestui personaj, alcătuit din tineri, fete și băieți, colinda pe străzile Gaiului, pe la gospodari care stropea din belșug cu apă. În timp ce paparuda sălta, sărea, făcea diferite mișcări în curte, însoțitorii cântau versurile consacrate: *Paparudă, rudă / Vino de ne udă / Cu găleata, leata / peste toată gloata*. Udarea cu apă, curată, neînceptă, constituia actul de maximă concentrare ritual-ceremonială din desfășurarea Paparudei.

---

raceme (V. Turcuș, A. Ardelean, I. Roșu, *Flora ilustrată a județului Arad*, 2010, p. 222). Denumirea de sânziană, provine probabil de la Sfântul Ioan.

²³¹ Dimitrie Cantemir (1673-1723), Domn al Moldovei (1693 și 1710-1711), om de știință, mare cărturar enciclopedist, ispric și geograf, primul autor român de lucrări filozofice propriu zise.

²³² *Sambucus ebulus* (boz), plantă erbacee, perenă, robustă, cu rizom gros, înaltă de până la 200 cm, cu tulpina neramificată și frunze imparipenat compuse, cu miros neplăcut (V. Turcuș, A. Ardelean, I. Roșu, 2010, *op. cit.* p. 104)

²³³ *Petasites hybridus* (L) P. Gaertn., B. Mey & Schreb (captalan), plantă perenă înaltă de 10-40 cm cu rizom noduros și pe care cresc stoloni groși. Frunzele se dezvoltă după înflorire, mari, reniform-rotunde. (*ibidem* p. 112)

Rituri ale ciclului vieții

Nașterea

În legătură cu nașterea, elementele folclorice nu erau spectaculoase.

Femeile care încercau să scape de sarcina nedorită prin băi fierbinți, muncă fizică grea, consumarea drojdiilor sau prin înțepături erau condamnate de întreaga comunitate, ele săvârșind un păcat deosebit de grav, pedepsit de Dumnezeu.

Până la naștere, majoritatea ritualurilor se refereau la influențarea calităților și aptitudinilor viitorului copil. Astfel încă de la nuntă, miresei i se așeza în poale un băiețel, iar la ieșirea din biserică, trebuia să ridice privirea spre cer.

Până la mijlocul secolului trecut găiencele nășteau acasă, dar nu rareori aduceau copii pe lume, chiar la câmp, existând credința că dacă gravida lucrează, nașterea va fi mai ușoară. Cea mai importantă persoană la naștere era moașa, care era chemată cu grabă atunci când *venea timpul*. După naștere, până la botez, urma o perioadă plină de interdicții și restricții atât pentru lehuza cât și pentru noul născut. Se considera, că mai ales copilul nebotezat este amenințat de o seamă de pericole și duhuri rele, cele mai mari primejdii fiind deochiul și schimbatul. În această perioadă, mamele puneau usturoi și

Botez

tămâie în leagăn sau pătuc, înfigeau cuțite în ușă și în ferestre, pentru împiedecarea spiritelor rele să pătrundă în încăpere.

Botezul constituia evenimentul major din viața familiei și a copilului, care prin acest ritual având nume și viață, capătă un înger păzitor, fiind acceptat ca individ aparte în comunitate. Obiceiul cere, ca acei care se botează să aibă câte un naș, care are ca principală misiune, garantarea pentru viața viitoare a finilor lor, pentru perpetuarea credinței și curățenia moravurilor lor, îndemnându-i spre bine pe tot parcursul vieții²³⁴.

Căsătoria – cununia – nunta

Sunt expresii sinonimice, care semnaleză constituirea unui cuplu matrimonial. A se căsători desemnează formarea unui cămin, o casă, prin cununie, care se referă la obiceiul ortodox de a plasa coroane pe capetele mirilor. Nunta, este serbarea solemnă a căsătoriei și petrecerile ocazionate de acest eveniment. Ea semnifică, intrarea în lumea adulților și a sexualității aprobate cultural.

Prologul nunții începea cu trimitere de pălăscași (vestitori), tineri împodobiți cu ștergare și flori, care anunțau evenimentul. Ritualul căsătoriei se concentra asupra miresei care era cea mai afectată, atât prin înstrăinarea de

Nunta (1936)

²³⁴ S. Fl. Marian S. Fl., *Nașterea la români*, București 1995, p.106.

familia ei natală cât și prin transformarea ei fizică marcată cultural. Ea se desfășura pe mai multe zile și debuta cu pețitul și stabilirea datei cununiei. Urmau după o schemă generală, individualizată mai ales în funcție de starea socială a familiilor: citirea anunțului în biserică, pregătirile de nuntă, invitarea nuntașilor, cusutul și jocul steagului, îmbrăcarea miresei și plânsul ritual, binecuvântarea părinților sau mesajul de rămas-bun, alaiul pe jos, în căruțe sau trăsuri, ceremonia religioasă și încoronarea mirilor, *țâpatul grâului* la ieșirea din biserică, fotografiatul la un atelier specializat, petrecerea sau ospățul, dezbrăcatul miresei, întâlnirea cuscrilor și evaluarea darurilor.

Această manieră tradițională, care urma elaboratul ritual al nunții țărănești, se respectă astăzi doar în versiune trunchiată. După cununie alaiul mirelui și al miresei se deplasează la locul ospățului, unde cântă muzica și se servește masa care durează toată noaptea. Pregătirile pentru petrecere începeau cu mai multe zile înainte, la casa mirelui sau a miresei. Se amenaja curtea (grădina) cu mese și lavițe pentru nuntași. Se tăiau porcii, vițeei, păsările, se pregăteau mezelurile și tăiteii pentru supă, prăjiturile și tortul miresei. Celelalte torturi, erau aduse de nuntași, făcându-se schimb de felii la masă, iar ce rămânea ducea fiecare acasă. Mirele și mireasa, împreună cu nașii

Fotografie de nuntă
(Ioța Ardelean, 1900)

Fotografie de nuntă (Pâncotan, 1910)

Fotografie de nuntă, 1925

au locuri privilegiate la o masă centrală, aranjată special, uneori ridicată pe o estradă. Toasturile pentru cuplu și oferirea darurilor, constituie un moment deosebit. Dimineța târziu, lipsa de somn combinată cu excesele de mâncare și băutură încep să-și facă simțite efectele la mulți dintre oaspeți. Pentru a rezista atmosferei încinse și toasturilor mirele și mireasa împreună cu nașii ciocnesc doar politicoș paharele și abia ating cu buzele conținutul. Nașii trebuie să fie atenți, ca mireasa să nu fie furată de unul din nuntași deoarece trebuie să plătească, pentru a fi readusă în sală. Deși la un moment dat nunta devine o corvoadă epuizantă pentru miri, fiind un moment special al vieții lor ea devine o amintire mult îndrăgită.

Riturile funerare

Decesul omului, o realitate biologică, sociologică și existențială, este gestionat în principal de religie, care oferă, prin prescripții pentru viață o ideologie asupra morții. Niciodată administrarea sa nu a fost preluată de partidul comunist, ci a fost lăsată în seama bisericii. Din acest punct de vedere, deși nu poate fi negată influența puternică a creștinismului, ritualurile asociate morții, au păstrat în folclorul român credințe și practici mai vechi, precreștine²³⁵. În general desfășurarea ritualului funerar, dă sens cultural proceselor afective ale durerii. Riturile funerare și religiile rezolvă simbolic dilema esențială a condiției umane: sufletul, tinde să fie unul din răspunsurile culturale la moartea fizică, iar monumentele, pietrele funerare, precum și mărturiile orale sau scrise, sunt altele.²³⁶ Decesul fizic al corpului și transformarea lui în cadavru, semnaleză începutul trecerii sufletului din această lume spre cealaltă. În final, sufletul se separă de corp, defunctul este încorporat în lumea morților, iar cei care-l jlesc se reintegrează în lumea viilor. Pe întreg parcursul acestui

²³⁵ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, 1976, p. 157.

²³⁶ Gail Kligman, 1998, *op. cit.*, p.109.

proces de trecere, relațiile dintre cei vii și cel de curând decedat, suferă o transformare, începând să se afirme noile relații dintre vii și mortul abia înmormântat. Îngroparea are loc în cea de-a treia zi de la deces, cunoscut fiind faptul că a treia zi după moarte este recunoscută ca Ziua Învierii lui Hristos.

Încă în preajma morții, se descifrează o serie de semne care sunt menite să prevestească tragedia, așa cum sunt: cântecul de cucuvaie, urletul prelungit al câinelui, căderea și spargerea oglinzii, frângerea arcului de la ceasornic și altele. Cât era încă în viață și chiar în putere, omul trebuia să se pregătească de moarte, adică să se apropie de Dumnezeu. Din lista de obiecte necesare funeraliilor nu trebuia să lipsească nimic: hainele de îngropăciune, lumânările, țuica, banii, locul mormântului etc.

Imediat după confirmarea morții, cineva mergea să anunțe preotul și să asigure tragerea clopotelor la biserică. Un anumit fel de a bate clopotele, aduce la cunoștința comunității că s-a stins unul din membri săi. Dacă bate clopotul mare, este vorba de un bărbat, cel mijlociu se referă la o femeie, iar cel mic, la un copil. Urmează comandarea sicriului din lemn (copârșeu), decorat și inscripționat cu numele și vârsta răposatului. Se aprind lumânări, pentru îndepărtarea Spiritelor rele și pentru a lumina sufletul mortului în

Prohodul (1937)

Convoi de înmormântare (1970)

drumul său spre cealaltă lume. Se acoperă toate oglinzile din cameră²³⁷ iar în scop profilactic se închid ferestrele. Corpul este spălat ritual de persoane de același sex cu mortul, regulă care nu se aplică întotdeauna copiilor. Apa este aruncată afară din casă, într-un colț unde nu pune nimeni piciorul, *ca nu cumva, să ajungă fără putere precum mortul*. Îmbrăcat în haine de duminică, corpul este întins apoi pe o masă lungă din lemn, iar apoi în sicriu. Se mai pun alături un colăcel, în a cărui cocă s-a introdus un ban, un bețișor, pentru ajutor la mers către lumea de dincolo, o cruce și flori. Pe parcursul celor trei zile de funeralii, moartea este desemnată simbolic prin prezența mortului și a rudelor apropiate. Toți sunt îmbrăcați în negru, bărbații nebărbieriți iar femeile cu părul despletit. Se pare că aceste elemente, ajută, la evitarea obstacolelor din calea răposatului. Doliul este forma prin care cei vii aduc cinstire morților.

Pregătirea hranei, a băuturii pentru veghetori (priveghi) și bocitoare²³⁸, a cozonacilor și colacilor pentru pomană, ocupa o mare parte din timpul dinaintea înmormântării. Pentru a evita nenorocirile, viii sunt obligați să ofere pomană morților, în principal sub forma meselor comemorative, deoarece

²³⁷ Scopul acoperirii oglinzilor este discutabil, neexistând o prescriere religioasă în acest sens.

²³⁸ Nu am semnalat existența în Gai a unor bocitoare remunerate (profesioniste)

până la Judecata de Apoi, ei au nevoie de hrană ca orice călător. În prezent acestea sunt comandate în mare parte la magazinele specializate. Cheltuielile care cuprind sicriu, lumânări, prosoape, colaci, mâncarea băutura, coroane cu flori, crucea de căpătâi, prapori, steaguri, taxe de tot felul, fac ca înmormântările să fie foarte scumpe.

Pe parcursul celor două zile care preced înmormântarea, rudele vecinii și prietenii, vin să-și prezinte condoleanțele, aducând buchete sau coroane cu flori și să participe la priveghi. Două nopți era ținut cadavrul în locuința sa, timp în care, nu trebuia nici o clipă să rămână singur. Mortul în sicriul deschis, cu fața neacoperită, primea cuvintele îndurerate ale apropiaților. Tânguirea se desfășoară în această perioadă, gradat. Astfel, se consideră nepotrivită jelirea profundă la dispariția copiilor mici sau a bătrânilor²³⁹. De vreme ce copiii sunt îngeri, fără păcate, cei vii nu trebuie să sufere excesiv la moartea lor. De asemenea, dacă se plânge prea mult se crede că sufletul copilului se poate îneca în timpul călătoriei către rai. La celălalt capăt al ciclului vieții, se consideră că bătrânilor *le sosise timpul*, moartea lor fiind considerată *ca ceva obișnuit*. Cele mai dureroase morți sunt ale celor aflați în floarea vieții, persoanele la vârsta căsătoriei, sau care au copii minori.

În ziua înmormântării, sosirea preotului semnaleză că în curând corpul neînsuflit urmează să fie dus de acasă. După sfințirea casei (sfeștanie), pentru prohod, sicriul era scos în curte, de șase rude sau prieteni apropiați, de sex masculin, căsătoriți. Mortul trebuie scos din casă, cu picioarele înainte, *să nu afle cale de întoarcere*. În timp ce preotul iese din casă și este dusă greaua povară, femeile reiau exprimarea pasionată a durerii într-un vaiet asurzitor. Deși bocitoarele imploră mortul să facă tot ce-i stă în putință ca să nu plece, se iau măsuri de siguranță pentru o asemenea eventualitate²⁴⁰, ușa fiind închisă de trei ori. După așezarea sicriului în mijlocul curții și distribuirea lumânărilor se desfășoară slujba religioasă și formarea cortegiului funerar, pentru deplasarea spre cimitir. Căruța (carul mortuar) era însoțit pe ambele părți de bărbați, cu ștegarie sau batiste prise de mânec. Pe parcurs la colțul străzilor, au loc numeroase opriri, în timpul cărora preotul oficiază rugăciuni pentru sufletul mortului.

Cimitirul este locul unde sunt îngropate cadavrele pentru somnul etern și unde mortul a plecat pentru vecie. Dar călătoria lui abia a început și nu se

²³⁹ Mihai Pop, 1976, *op. cit.*, p. 160.

²⁴⁰ Numai *morții vii* (strigoii) își găsesc drumul înapoi.

Cimitirul din Gai, cercetat de istoricul Liviu Marghitan (2010)

poate desfășura corespunzător fără participarea celor vii. În acest scop, invitații se întorc la casa familiei îndurerate pentru a lua parte la *masa mortului*, cinstindu-i astfel sufletul (memoria). În curte sau în casă se întind mese lungi de lemn, așezate paralel, astfel ca toată lumea să aibe loc. Adeseori, o masă pentru oaspeții de onoare, reprezentanții bisericii, intelectualii, unește capătul acestora. Această formă de caritate, prin care se glorifică sufletul mortului, este unul din scopurile principale ale mesei.

Relațiile dintre vii și morți, nu sunt definitivitate doar prin cele trei zile de funeralii. Ele se stabilesc de-a lungul întregului an de doliu

și prin alte forme ca slujbele religioase speciale, pomenirea în biserică, parastase, sfințirea însemnelor funerare și altele. Se consideră astfel că decedatul rămâne membru al bisericii încă o bună perioadă de timp, numele lui fiind astfel pomenit cu diverse prilejuri. Parastasele se țineau: după trei zile de la înmormântare, simbol al celor trei zile din mormânt al lui Isus Hristos, după nouă zile simbol al rangului celor nouă îngeri, după 40 de zile simbol al *Înălțării Domnului* și după un an. Astăzi, parastasele, se țin în duminica apropiată sau anterioară împlinirii celor 40 de zile și după un an de la deces. Rudele care fac parastasul, aduc la biserică, lumânările mari pentru preoți și cantor, învelite în batiste sau prosoape, lumânări mai mici pentru enoriașii prezenți, coliva, colaci, o sticlă cu vin. După slujbă produsele alimentare se împart la ușa bisericii, unde se mai servește țuică, vin, băuturi răcoritoare. răcoritoare, *pentru liniștea celui decedat*.

Parohia mai organizează cu sprijinul unor enoriași, parastase pentru Eroii de război, sau pentru cei apropiați de biserică: preoți, cantori, crâsnici, coriști, donatori, etc.

2. Instituții, așezăminte de cultură

Casele Naționale

În Gai, în perioada interbelică, erau folosite, în scop cultural, trei clădiri, numite Case Naționale, administrate de bisericile principalelor etnii, apoi de către stat. În mod curent, ele erau denumite *Săli*: *Românească* – Piața Sfântul Ioan, *Sârbească* – Piața Sfântul Ioan și *Ungurească* – str. General Doda nr. 22. Aceasta din urmă, la înființare, s-a numit, *Sala Iosif Feinchen*. Toate dispuneau de câte o încăpere mai mare, pentru spectacole, și alte activități cu publicul, fiind amenajate, în acest sens, cu scenă și mobilier adecvat, încăperi-anexă și grupuri sanitare în curte.

La Casele Naționale, se organizau: serbări festive și școlare, adunări cetățenești, întruniri electorale, conferințe, baluri, chermize, spectacole artistice, etc. Astfel, la 10 iunie, 1934, între orele 9-15, în Sala Ungurească, a avut loc o serată, cu program artistic urmată de dans, în scop de binefacere, organizată de Societatea Reformată din Gai. Manifestarea a fost autorizată de

Fosta Casă Națională Maghiară (Madosz), 2010.

primărie, conform art 3 din Legea pentru reglementarea și controlul apelurilor la contribuția benevolă a publicului. În final, a fost încheiat un proces verbal de către Constantin Popa, delegatul primăriei, despre realizările obținute, în vederea impozitării. De asemenea, a fost încasat de la fiecare participant, câte 1 leu, în favoarea șomerilor din Arad. Taxa pentru compozitor, a fost plătită, d-lui Văideanu, la biroul din str. Episcop Ciorogariu 13.

Casa Națională Română, din Piața Sfântul Ioan a fost construită în 1911, de către Comunitatea ortodoxă română, fiind în subordinea Comitetului parohial. Într-o adresă semnată în 1913 de 26 gospodari români, au solicitat aprobare, în vederea folosirea sălii de bal, lungă de 12 m și lată de 8 m, în suprafață de 96 m.p., construită cu 2 ani în urmă, pentru spectacole de cinematograf, *pentru binele agricultorilor din Gai*. Înainte de 1911, deși, au fost încercări, de organizare a unor petreceri și serbări, în localul și chiar favoarea școlii, chiar dacă erau promovate de Comitetul parohial și conducerea Oficiului Parohial din Gai, ele nu au fost aprobate. Protopopiatul, cel care era în măsură să le autorizeze, respingea toate cererile de acest fel, pe motiv, că, în urma lor, *rămâne dezordine în școală și se vatămă pietatea creștinească*²⁴¹

După Unire, Casa de Cultură (Națională), edificiu din proprietatea exclusivă a comunei bisericești, ca factor de organizație culturală bisericească, trebuia să țină locul școlilor primare statificate, constituind nuclee în jurul cărora să se concentreze toate celelalte activități religioase – culturale din parohii. Ele însă nu și-au putut îndeplini această menire, activitatea lor, scăzând pe parcurs. Activitatea, s-a mărginit la organizarea de întruniri cu conferințe și șezători, conform programului *ofensivei culturale, cu lecturi din viețile sfinților, etc., ziare și îndrumări pentru apărarea pasivă, precum și lecturi priincioase pentru popor de diferiți autori, precum și din cărțile bibliotecii parohiale și gazete*²⁴². Ulterior clădirea a fost asimilată și supusă regulamentelor, așezămintelor de cultură din proprietatea statului. Aici a fost asigurată și locuința familiei crâznicului bisericesc Gheorghe Orga, care asigura și curățenia imobilului. Într-un raport al Directorului Palatului Cultural, din 27 februarie 1943, se menționa faptul că, în toate cartierele orașului, după modelul Căminului Cultural din Grădiște, se vor înființa Cămine Culturale, care vor fi înzestrate pe lângă o sală de reprezentații cu o bibliotecă populară, cu sală de citire, baie populară, dispensar medical și asistență socială. În vederea buneii funcționări a acestor cămine, se va alege un Comitet de conducere pentru fiecare în parte, compus din intelectualii cartierului, printre care va figura

²⁴¹ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D 289/1908, fila 28.

²⁴² *Episcopia Aradului*, 2006, *op. cit.*, p.638.

Fosta Casă Națională Română (Sala Românească, 2010)

și reprezentantul primăriei. Acest comitet va întocmi programul de activitate, al așezământului. Ele vor avea strânsă legătură cu Palatul Cultural și biroul de specialitate din cadrul primăriei, de unde vor primi tot concursul moral. În ceea ce privește activitățile și manifestările de ordin cultural și patriotic ele vor fi conduse pe plan local. Se mai menționa, că în perioada 1943-1944, se va inaugura *Căminul Cultural* din Gai. La 2 aprilie 1943, Directorul Palatului Cultural, a raportat primăriei că în Gai, construirea căminului cultural a fost încheiată.

Baza materială precară, lipsa de combustibil și a unor încăperi anexă, confortabile, nu permitea înființarea unor formații artistice proprii, sau realizarea activităților de club. Cu toate acestea, în 1958, organizația PMR de la nivelul cartierului, a raportat în adunarea generală de alegeri, confecționarea prin muncă voluntară, a 18 perechi de costume pentru dansurile populare românești, maghiare și sârbești, care au fost predate căminului cultural. De acest lucru s-au ocupat deputații Zakai Martin și Boia Elena²⁴³.

În 1963, conducerea Căminului cultural, denumit *Mihai Eminescu* era asigurată de învățătorul Ioan Roșu – director, ajutat de un comitet, format din Dumitru Gligorescu, Gheorghe Gheorghevici, Neța Roșu și Hermina Ostoin – instructor. A funcționat o orchestră, echipă de dansuri populare românești,

²⁴³ AN Arad, Fond *Comitetul municipal PMR*, D.284/1958 fila 253.

maghiare și sârbe, soliști vocali echipă de teatru și cursuri de croitorie cu o durată de 6 luni la care au participat 35 persoane. Printre cei mai talentați instrumentiști au fost: Iosif Andea, Pavel Rekași, Viorel Roman, iar soliști vocali, Ioan Șandici, Milan Ponta, Halasz Many, Andea Iosif. Dintre dansatori s-au afirmat: Mircea Hârlău, Nelu Maier, Constantin Maier, Petru Ferician, Nelu Ferician, Felicia Solomie, Rekasi Many, Doina Solomie, Olga Crișan, Mărioara Ferician, iar Milan Ponta, Toșa Simulov, Ioan Șandici, Dragomir Șandici, Zorița Jivoinov, s-au afirmat în domeniul teatrului. Biblioteca dispunea de 1200 volume, televizor și jocuri de interior²⁴⁴. În prezent edificiul a fost transformat și adaptat activității comerciale, sub forma unui magazin mixt.

Casa Națională Sârbă, cu sediul în Piața Sfântul Ioan a fost inaugurată în noiembrie 1925, de către enoriașii sârbi, fiind în subordinea Bisericii.

Timp de zeci de ani, aici, se organizau activități culturale și distractive pentru tineret, baluri, serate distractive, repetiții ale formațiilor de dansuri, tamburași, teatru popular, spectacole artistice și serbări școlare. În 1929, președintele Consiliului de conducere a fost Svetozar Ștefanov, iar secretar Ioan Raclit²⁴⁵.

Cea mai cunoscută și apreciată formație artistică, a fost cea de *tamburași*, formație alcătuită din interpreți la tambure²⁴⁶. Printre cei mai cunoscuți tamburași, au fost formațiile fraților Petru și Nicola Raț, George, Dușan (Dica) și Milivoi Georgevici, Borivoje Savin, Svetozar Lupșici, Andrija Arsenov, Tanasia Nicolov, Nicola Vlaicov, Dușan Milici, Ivan Ostoin, Angelco Novac, Bogdan Secianschi, Branco Simulov, Andrija Milici, Ghiță Lăcățiș, Tuțu Creț, Vasica Docmanov, Petre Dan, Slavco Jorgovan, Svetozar Ostoin, Titi Lazarov, Angelco Sandici, Ivan Neducin, Slavomir Puterici, Ivan Podina, Nicola Mihailovici, Dimitrie Mercea, Viorel Roman, Budimir Jivanielov. Alături de aceștia, s-au afirmat acordeoniștii, Titi Lazarov, Zdravco Milin și soliștii: Vasa Ivanov, Lepița Șepețan, Andria Milici, Vasile Popescu, Nagi Gheorghe (Gicala), Vladimir Arsenov, Novița Ivanov.

Mai târziu, la Casa Națională, și-a desfășurat activitatea și Societatea de cântări *Sloga*, înființată în 1936, cu 40 membri. În cadrul acestei instituții, au fost cultivate mai ales cântecele bisericesti și laice, de inspirație folclorică. Steagul societății a fost sfințit cu prilejul unei festivități deosebite.

²⁴⁴ *Idem*, D 454/1964, fila 38.

²⁴⁵ AN Fond *PMA*, 1925-1930, D 46/1929, fila 106.

²⁴⁶ Mandoline, instrumente de origine turcească, cu gâtul lung și coarde metalice. Uneori din grupul de tamburași mai făceau parte interpreți la acordeon și soliști vocali.

Casa Națională Sârbă (Sala Sârbească), 2008

În 1934, la Timișoara a fost înființat *Partidul Sârb Popular din Țară*, care milita pentru *păstrarea dreptului la supraviețuire, la dezvoltarea pașnică a poporului sârb în domeniul bisericesc, educativ, social și economic*. Scopul său special a fost, însă, *să păstreze avutul bisericesc și școlar în cadrul convențiilor actuale româno-Jugoslave*. Partidul s-a ocupat de organizarea întâlnirilor culturale, prelegelrilor didactice, biblioteci și societăți de lectură în limba sârbă, a societăților de cântări, de cultură fizică de editarea cărților și ziarelor, cu activități specifice pentru tineret. Fără a atinge rezultate remarcabile, partidul a avut organizații locale, pe valea Mureșului și în Arad, fiind interzis, după instaurarea guvernului condus de Mihai Antonescu

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, numeroși sârbi din Gai au aderat la Secția din Arad a Uniunii Asociațiilor Culturale Slave din Romania, înființată la Timișoara, la 30 septembrie 1945. Scopul organizației a fost strângerea sârbilor într-o organizație unică, cultivarea și propagarea culturii populare slave, prin activități culturale. Dar, în urma acuzării Jugoslaviei de deviere spre capitalism, a urmat o campanie dură, materializată

și prin persecutarea minorității naționale sârbe. A fost semnalul începerii proceselor judiciare împotriva titoiștilor, încheiată prin condamnarea la ani grei de închisoare și transmutarea a numeroase familii în stepa Bărăganului, acțiune încheiată în 1955²⁴⁷, iar Casa Națională sârbă a fost desființată. A fost reînființată, sub egida Bisericii, după 1990.

Clubul Intreprinderii de Spirt și Drojdie

În după-amiaza zilei de 23 august 1946, a avut loc Inaugurarea festivă a Clubului Intreprinderii 7 Noiembrie. Clădirea, se afla alături de terenul de fotbal, în preajma Morii, pe Calea Aurel Vlaicu. La festivitate au participat autoritățile arădene, civile și militare, în frunte cu prefectul Gheorghe Voștinar, primarul Ioan Pălincaș, directorul Intreprinderii 7 Noiembrie – Dan Oscar, reprezentanți ai partidelor politice și mișcării sindicale. După slujba religioasă, oficiată de preotul Ioan Tătaru, fanfara a intonat *Imnul Regal* și cel *Sovietic*, urmate de cuvântări și un spectacol artistic²⁴⁸.

În 1948, Clubul dispunea de o clădire proprie, cu sală de spectacole și încăperi destinate bibliotecii, administrației și pentru repetițiile formațiilor artistice.

Echipa culturală de amatori a Intreprinderii era alcătuită din Formațiile de proză în limba română, cu nouă membri, grup de recitatori, teatru care pregătea, piesa *Toanta*, proză în limba maghiară cu 11 membri, fanfara cu 20 instrumentiști, brigada artistică de agitație, taraful, echipa de dansuri cu opt perechi (2 dansuri românești, și câte un dans sovietic, maghiar și țigănesc) și un cor mixt cu 36 persoane (dirijor Nicolae Bilas). Aceste echipe, s-au prezentat la 1 noiembrie 1948, în întrecere cu echipele Teba, Sindicatul salariaților comunali, Uniunea Femeilor Democrate din România (UFDR), Sindicatul alimentară și sanitar Spectacolul – concurs, a avut loc, în sala festivă a clubului. La întrecerile artistice organizate, în cinstea Zilei de 7 Noiembrie, din toamna anului 1948, echipa culturală a Intreprinderii 7 noiembrie a fost premiată cu *Drapelul Consiliului Sindical Județean*²⁴⁹

Activiștii culturali Karacsonyi Elisabeta, Bekeși Adam, Bruckner Ladislau, Agoston Ioan, Negru Terezia, erau și instructori și interpreți, atât în spectacolele ocazionale, prezentate, în fața salariaților la club, pe scenele din aer

²⁴⁷ Ljubivoje Cerovic, 2007, *op. cit.*, p. 363-385.

²⁴⁸ *Patriotul*, 25 august 1946.

²⁴⁹ *Idem*, 9 noiembrie, 1948.

Dragoș Ceahoreanu, *Portretul mamei* (desen, cărbune, 1962)

liber, în cartier sau în alte localități la căminele culturale, cât și cu prilejul unor zile festive. De fiecare dată, era prezentă, brigada artistică de agitație, un nou gen artistic de satiră, formație alcătuită din Tamara Neducin, Petru Talpeș, Rodica Gui, Maria Bara, Lucia Mixtici, Adriana Cornea. La faza regională a concursului, această formație a fost clasată pe locul III, criticând unele aspecte negative din întreprindere, în scopul remedierii lor. Astfel, la secția de transport pe calea ferată, coloana de apă pentru aprovizionarea locomotivelor, era stricată de mult timp, fără ca cineva să o repare, iar o conductă pentru transportul acidului sulfuric, la secția drojdie, a rămas, de cine știe când, înfundată.

Dar, de fapt, singura formație artistică bine pregătită, era echipa de dansuri populare, instruită de Olga Petrovan care, la concursurile regionale, a luat an

de an locuri fruntașe, cu un bogat repertoriu de Jocuri Bănățene. În rapoartele interne, erau citate ca bune interprete, muncitoare: Adriana Cornea, Rodica Gui, Maria Kerekeș.

La *Schimburile de spectacole*, care au avut loc, între echipele artistice ale Intreprinderilor 30 Decembrie și 7 Noiembrie, formațiile Fabrica de la Spirt și Drojdie, au avut un program bogat, alcătuit din 15 puncte. S-au remarcat recitatorii și monologurile prezentate în limba română și maghiară: Elena Constantinescu, Magdalena Bardoș, Halasz Magdalena, Ana Flueraș, duetul vocal: Olga Tătaru – Gheorghe Sandici, formația de dansuri populare. A fost observată *lipsa costumelor populare, care erau improvizate și mult prea mici, față de statura interpreților*²⁵⁰.

Sala de spectacole, spațioasă, oferea posibilitatea, organizării ședințelor festive, a unor spectacole artistice, susținute de către diverse ansambluri aflate în turneu, ale organizațiilor sindicale, de tineret, cooperatiste, organizații de pompieri, sportive, etc., desfășurarea de baluri și chermeze, alte activități distractive, ca nunți, botezuri, aniversări.

Tot începând din 1948, a fost inițiat Concursul *Gazetelor de perete*. Acestea, erau considerate, o formă importantă a muncii politice de masă din toate țările socialiste. Pe un suport din lemn, tablă, etc, fixat pe un perete, în locuri circulante, se afișau, articole, știri, grafice, ilustrații, caricaturi, etc., care cuprindeau aspecte din unitatea respectivă. Conținutul lor trebuia să prezinte, aspecte privind: *Sărbătorirea zilei de 7 Noiembrie, Chemări la întrecere socialistă, Situația în producție, rebuturile, economia de materiale și energie, Aspecte ale vieții culturale, Activitatea sindicală*. Regulamentul concursului, mai prevedea punctaje care se acordau pentru îndeplinirea unor obiective ca: dacă au apărut în mod sistematic sau nu, dacă prezentau aspecte din întrecerea socialistă, iar articolele erau scrise în spirit critic și autocritic, oglindind lupta pentru pace și popularizând realizările URSS, etc²⁵¹.

În cele 4 secții ale Intreprinderii 7 Noiembrie: Moara, Fabrica de Spirt, Fabrica de drojdie, Ateliere, au fost înființate în 1949, câte un *Colț Roșu*, spații pavoazate cu lozinci, portretele marilor Dascăli²⁵², membri Secretariatului CC al PMR, fotomontaje în care se prezenta viața și activitatea oamenilor muncii români și sovietici. Fiecare dintre acestea, era condusă de câte un responsabil, care întocmea Planul de muncă dispunând pentru aceasta, de o mică

²⁵⁰ *Idem*, 15 februarie, 1949.

²⁵¹ *Patriotul*, 13 noiembrie 1948, 22 Octombrie 1948, 31 octombrie 1948, 20 iunie, 1949;

²⁵² Cei patru mari dascăli ai ideologiei comuniste erau: Karl Marx, Friederich Engels, Vladimir Ilici Lenin și Iosif Vissarionovici Stalin.

Clubul 7 Noiembrie (1950)

bibliotecă cu cărți ideologice, tehnice și literare. Pe lângă *Colțurile Roșii*, mai funcționau Școli de alfabetizare, în limbile română și maghiară. În aprilie 1950, erau considerate un succes al activității de propagandă, propunându-se extinderea acestora, la fiecare loc de muncă, inclusiv, pentru muncitorii din curtea întreprinderii și îngrășătoria de animale²⁵³.

Biblioteca, cu un fond de 6098 volume, în care dominau titluri semnate de *clasicii marxism-leninismului* și autori ai literaturii sovietice, raporta ca înscriși, peste 200 de cititori, adică aproape toți salariații Intreprinderii. Era mai puțin important faptul că dintre aceștia, 98, erau cuprinși la cursurile de alfabetizare, care se desfășurau tot sub auspiciile ei. Cursurile erau însă frecventate în 1951, de doar 31 muncitori. De asemenea, prin bibliotecă, se organiza o mare parte din activitățile de propagandă ale organizațiilor de partid, UTC și sindicate. Programul său cultural, cuprindea așa numitele: seri culturale, recenzii de carte, proiecții de diapozitive pentru copii concursuri Cine știe – câștigă, pe teme ca: *Din frumusețile patriei*, *Comportarea în societate*. Ctitorii și activiștii culturali erau răsplătiți cu insignele *Prietenii cărții*, diplome și alte distincții, excursii colective apariții la *Panoul de Onoare*, etc. În Intreprindere, exista și Biblioteca tehnică care era dotată cu 32 titluri de

²⁵³ *Flacăra Roșie*, 1 aprilie 1950.

revistă, 1900 volume de cărți tehnice, în mare parte semnate de autori sovietici. În registrele din 1951, au fost consemnați: 122 cititori, care au consultat, la sala de lectură, 176 volume. Strâns legat de bibliotecă era și Cabinetul tehnic, în cadrul căruia, au fost organizate: 12 conferințe cu 250 participanți, 4 schimburi de experiență, 2 cursuri pentru ridicarea calificării profesionale cu 14 cursanți, 2 sesiuni de comunicări, emisiuni radiofonice, sub genericul *Cu microfonul, prin secțiile de producție*.

Activitatea clubului, era coordonată de către Comitetul sindical al Intreprinderii, care numea, cu acordul Organelor de Partid, directorul și consiliul de conducere. În rapoartele Biroului PMR, se menționa că în perioada anilor 1955, responsabilul clubului, Gheorghe Sandici, a fost găsit în mod repetat în stare de ebrietate, consumând băuturi alcoolice în timpul programului. De asemenea, s-a constatat că instituția nu și-a întocmit programele de muncă în anumite perioade, având deci o activitate discontinuă. Stația de amplificare, a avut lungi perioade de stagnare, iar repetițiile formațiilor nu s-au ținut sistematic.

Au mai fost responsabili culturali și directori ai Clubului: Petru Talpeș, Kereji Florian, Sava Stoiadin și alții.

După 1970, în contextul dezvoltării cercurilor foto și al cinecluburilor, se cuvine menționată activitatea fructuoasă de la *Indagrara*, inițiată și condusă de Gheorghe Lupaș. Alături de Mihai Frangopol, Virgil Jireghie, Gheorghe Sabău, Gheorghe Miculescu, Gheorghe Roșu²⁵⁴, cineastul autodidact, Gheorghe Lupaș, a preluat și dezvoltat, în cadrul intreprinderii, creația artistică a unor predecesori ca: Victor Băbescu²⁵⁵, Philipp și Gott²⁵⁶, dezvoltând o adevărată mișcare de operatorie cinematografică. Reportajele sale filmate, prezentate pe ecranele cinecluburilor sau ale televizoarelor, s-au constituit o lungă perioadă de timp într-o autentică Cronică de cultură civică a Aradului.

Clădirea clubului a fost demolată în anul 1965

Cluburile CAP

Sub masca activităților culturale, se desfășura, o susținută activitate propagandistică și în unitățile agricole cooperatiste, înființate, după 1960. Astfel

²⁵⁴ Animatori ai cinecluburilor arădene, de după 1970, autori de filme de scurt metraj.

²⁵⁵ Victor Băbescu, Directorul Gimnaziului *Iosif Vulcan* din Arad, este fondatorul primei, *Fabrice de film didactic* (1932), unde s-au realizat 12 filme cu tematică de istorie, geografie, etnografie.

²⁵⁶ Philipp și Gott, proprietarii cinematografului Urania (Teatrul vechi), au realizat filmele: *Mare serbare la Sănnicolaul Mic* și *Jubileul Societății Corale Gloria* (1934)

Consiliul de conducere al GAC *Unirea* din Gai a numit ca responsabil sportiv, în persoana lui Mihailovici Ranislav și ca responsabil cultural în persoana lui Vantara Ghizela. Activitatea cultural – sportivă urma să se desfășoare, într-un club comun cu Intreprinderea 7 *Noiembrie*²⁵⁷. Ca un specific al acestora erau Cursurile agro-zootehnice, unde, în 1961, erau cuprinși 20 de membri cooperatori.

3. Organizații culturale

Cercul cultural al Despărțământului Astra

ASTRA, organizația cu o istorie atât de bogată, intrată după Primul Război Mondial, într-un declin evident, a fost revigorată, după promovare la conducere a lui Vasile Goldiș. La 5 noiembrie 1924, a luat naștere, sub președenția lui Teodor Botiș, *Despărțământul din Arad al Astreii*. În 1932 direcțiunea asociației a fost preluată de Ascaniu Crișan, urmat din 1936, până la sfârșitul perioadei interbelice de către Iustin Marșieu.

Formația de dansuri populare românești (1936)

²⁵⁷ AN Arad, Fond CAP *Unirea* Gai, D 6/1960-1961, fila 18.

Programul a cuprins: conferințe, serbări, comemorări, concursuri de cântece, costume și dansuri românești, șezători, școli țărănești, etc., societatea angajându-se în activitatea de reconstrucție a națiunii prin răspândirea valorilor spiritualității românești²⁵⁸.

În Tabloul Cercurilor culturale ale *Despărțământului Astra* din județul Arad, figurează, la poziția nr. 1 existența unui asemenea Cerc și în Gai, condus de avocatul Ioan Fericean, ca președinte și învățătorul Ion Dincă – secretar.

Societatea Cultul Eroilor

Organizarea și activitatea *Societății Cultul Eroilor*, a însemnat, implicarea armatei în ofensiva culturală, care nu dădea rezultatele scontate²⁵⁹. La Arad, Societatea *Cultul Eroilor*, s-a înființat în 1927, la inițiativa, primului său președinte, generalul Anton Ioanovici, comandantul Diviziei I Cavalerie și Instrucției din Cetate. Activitățile urmăreau, mai ales dezvoltarea sentimentului patriotic, prin cinstirea eroilor națiunii, căzuți în Primul Război Mondial, pentru întregirea națiunii. Sub girul acestei organizații, se organizau și în Gai, manifestări evocatoare, mai ales cu prilejul, Zilei Eroilor, dar și cu alte ocazii. O asemenea activitate a vut loc în 1936, când după terminarea serviciului divin, la cele trei biserici, ortodoxe și catolică, elevii Școlilor primare, nr 20 (director Vasile Drincu), nr 6 (director Constantin Trifu), Școala sârbă (înv. Nevenca Tomin), Grădinițele nr. 10 (educatoare Florica Maier), nr. 9 (educatoare Valeria Vuia) au participat la Casa Națională Română pentru Comemorarea eroilor. Au asistat preotul ortodox român – Nicolae Ionescu, preotul romano – catolic Andrei Șomogyi, preotul ortodox sârb – I. Dragoevici, șeful antistiei comunale – Vasile Ioaneș, Comisarul Circumscripției VI de Poliție – Nicolae Popovici, avocatul Gheorghe Cosma, directorul școlar pensionar – I Nagy, alte personalități locale, locuitori ai Gaiului. Spectacolul a cuprins piese corale conduse de Vasile Drincu, care a rostit și Cuvântul festiv. Dintre recitatori, s-au remarcat: Petco Athanasov, Florica Lăbău, Ovidiu Gligorescu, V. Neța, T. Bernath, V. Bran, A. Ilin²⁶⁰.

O asemenea festivitate, a avut loc și în 1935, cu prilejul, Zilei de 10 Mai. Conducerea Școlii Primare de Stat nr. 20 și a Grădiniței nr. 9, în prezența publicului și a oficialităților din Gai, a organizat in spectacol artistic, care a cuprins, piese corale (dirijor și instructor-Vasile Drincu), sceneta *Gogoneață*,

²⁵⁸ Virgil Valea, 2005, *op. cit.* p. 223.

²⁵⁹ *Idem*, p. 224.

²⁶⁰ *Știrea*, 15 aprilie 1936.

recitări patriotice, jocuri naționale. S-au remarcat elevii Ovidiu Vuia, Ghiță Tulcan, Ovidiu Mladin, Maria Gomoiu, Nicolae Atanasoff, Vasile Pârvu, Ștefan Klein, Gheorghe Felnecan. La reușita spectacolului și-au adus contribuția învățătorii: Vasile Drincu, Veturia Bicsa, Cornelia Halalay, Elița Șiclovan, Ioan Crivăț, cadre didactice, ale unităților de învățământ amintite.²⁶¹

Liga Antirevizionistă

Liga Antirevizionistă, s-a constituit în Arad, la începutul lunii decembrie, 1933, sub patronajul episcopului Grigorie Comșa și a marilor luptători naționali: Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, dr. Ioan Suci. Președinte al organizației, a fost ales dr. Teodor Botiș, directorul Institutului Teologic iar secretar, avocatul Aron Petruțiu.

În decembrie 1933, din inițiativa și sub conducerea preotului Nicolae Ionescu și a învățătorului Vasile Drincu, a avut loc la Casa Națională, din Gai o amplă serbare antirevizionistă. La acțiune s-au atașat teologul D. Barbu și studentul jurist Ioan Ferician care au conferențiat cu însuflețire. *Publicul, a remarcat cu deosebire, entuziasmul pledoariei lui Ioan Ferician, care pe un ton convingător a apărut ideie și dreptul legitim al românilor pentru păstrarea actualelor granițe*²⁶².

Spectacolul a cuprins alături de piese corale pregătite de învă. Vasile Drincu, recitări de versuri în care s-au remarcat elvii I. Tenczer, L. Păcurar, A. Nețin, I. Podrujek, I. Ferician, E. Bernath, A. Băneș, N. Velicico. În final publicul din sală, împreună cu elevii școlilor 20 și 6 din Gai, *s-au prins pentru a juca o horă și o sârbă*²⁶³.

Troița Eroilor din Gai (1977)

²⁶¹ *Idem*, 13 mai 1935.

²⁶² *Idem*, 8 decembrie 1933.

²⁶³ *Ibidem*.

Cercul ARLUS

Creată imediat după actul politic de la 23 august 1944, prin inaugurarea la la 20 octombrie, 1944 a *Zilei Prieteniei Româno-Sovietice*, organizația, ARLUS²⁶⁴, și-a înființat filiale în fiecare județ și cercuri, în întreprinderi, instituții, cartiere, localități etc. Primul președinte al ARLUS – Arad, Alexandru Baniciu – prim-președinte al Tribunalului, a raportat celor 400 delegați, prezenți, la cea de-a doua Conferință județeană, ținută în sala cinematografului Savoii, la 26 septembrie 1948, existența a 226 cercuri, cu 27.000 membri, mai ales muncitori²⁶⁵. În mare parte activitățile se desfășurau în școli și întreprinderi, fiind folosită baza materială a așezămintelor de cultură și a celor 45 biblioteci proprii cu 4.400 volume scrise în limba rusă, și în majoritate de autori sovietici. Obiectivele organizației vizau cunoașterea Rusiei Sovietice, dezvoltarea unor noi relații de amicitie cu această țară. Principalele activități, constau din conferințe, expoziții, filme, spectacole, cu inspirate din cultura sovietică. Se urmăreau cu atenție marcarea zilelor nașterii lui V.I. Lenin, I.V. Stalin, aniversarea evenimentului de la 7 Noiembrie 1917, organizându-se activități adecvate. Programul era completat cu activitățile editurii Cartea Rusă, publicarea literaturii sovietice, serate artistice, expoziții industriale, care uneori se întindeau pe mai multe zile sub forma: *Săptămâna prieteniei Româno-Sovietică*, *Luna filmului sovietic*, *a Cărții Sovietice* etc. A fost ales Comitetul de conducere, alcătuit din prefectul județului – Petre Belle – președinte, generalul Dan Ionescu, țăranul Simion Moț, Ana Petrovici – vicepreședinți, Simion Adam – secretar general, Varga Susana, Gheorghe Cazacu, Giura Teodor – membri.

Casele Prieteniei (ARLUS) au fost înființate în 1947, ca urmare a constituirii Comitetului Național pentru sărbătorirea *Săptămânii Prieteniei Româno-Sovietice* (1-7 noiembrie), sub președenția lui Gheorghe Gheorghiu Dej, având ca președinți onorifici pe dr. C.I. Parhon și dr. Petru Groza. Participanții, au lansat îndemnul, către toți oamenii muncii, organizațiile politice, profesionale și culturale, de a constitui Comitete județene al căror scop, era popularizarea experienței sovietice în construirea socialismului. La Arad, *Casa Prieteniei*, a fost constituită, în 16 octombrie 1948, prin alegerea Comitetului județean format din secretarul comitetului județean al PMR Petru Cuedan – președinte, prefectul Petre Belle – vicepreședinte, Vasile Suciș – vicepreședinte, Adam Simion – secretar, Țapoș Gheorghe, David Ludovic – membri.

²⁶⁴ Asociația pentru Reluarea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS).

²⁶⁵ *Patriotul*, 12 noiembrie 1945.

Pentru atragerea aderenților, s-a hotărât ca membri ARLUS, să beneficieze de reducere cu 50%, la cinematografele arădene și cu 20%, la salonul de coafură al cooperativei *Solidaritatea*. De asemenea s-a aprobat folosirea de către Casa Prieteniei, a unui local corespunzător, în centrul orașului, care să devină principalul centru al activității asociației, iar principala librărie a orașului să poarte numele Cartea Rusă.

Luni, 27 decembrie 1948, în prezența unor oficialități administrative și politice, a elevilor și cadrelor didactice, în localul Școlii Elementare nr. 20 din Gai, s-a constituit, Cercul local ARLUS. În perioada care a urmat, au fost susținute conferințe, precum aceea prezentată de Radu Bucur pe tema: *Armata sovietică – armata*

eliberării, progresului și păcii între popoare. Tot în cadrul Cercului ARLUS, în 18 mai 1949, elevii clasei a VII-a au prezentat sub conducerea prof. Ion Voștinar, un spectacol artistic, alcătuit din dansuri populare: *Mureșanca, Sârba – n trei ciocane, Ardeleana*, iar elevii: S. Curticean și M. Tămășdan, au prezentat Cântece și dansuri sovietice, interpretări corale²⁶⁶

În acest context, în 1950 parcul cinematografului *Solidaritatea*, a fost înfrumusețat prin ridicarea unui monument dedicat lui V.I.Lenin. Dacă Revoluția Rusă din 1917 este – așa cum au numit-o unii – cel mai important eveniment al secolului XX, atunci *Vladimir Ilici Lenin* (1870-1924) trebuie considerat cel mai important lider politic²⁶⁷, fondator al Partidului Comunist Rus (Bolșevic), conducătorul Revoluției Ruse din 1917 și primul șef al statului sovietic (1917-1924). Doctrina sa codificată și unită de succesorii săi, cu lucrările lui Marx, sub forma ideologiei marxist-leniniste a devenit timp de peste 80 de ani viziunea comunistă în întreaga lume. În România, unele lucrări ale sale au fost traduse și publicate începând din 1912, iar după 1950

Socul Bustului lui V.I. Lenin
(demolat 1990)

²⁶⁶ *Patriotul*, 20 mai 1949.

²⁶⁷ *Enciclopedia universală Britanică*, București, 2010, volumul 9, pag. 99.

opera integrală a fost editată în 40 de volume. De asemenea figura lui Lenin a inspirat și în creația artistică românească numeroase producții literare, muzicale, cinematografice sau din domeniul picturii, sculpturii, grafice etc, mai ales în perioada deceniilor cinci și șase din veacul trecut, interval cunoscut ca *anii realismului socialist*. Bustul său realizat în 1950, din piatră artificială iar capul din aluminiu, de către un artist anonim, a fost fixat pe postament și expus în capătul unei alei trasate special, în parcul cinematografului din str. Codrului nr 1. Pe soclul de beton turnat sub forma unui trunchi de piramidă și stropit cu lapte de ciment erau scrise, prin incizie, unele sub altele, cuvintele: *Lenin a viețuit / Lenin viețuiește / Lemîn va viețui*. Monumentul a fost vandalizat, iar sculptura coborâtă de pe soclul, existent încă și distrusă, în ianuarie 1990

În 1954, se aprecia că, sărbătorirea sub patronajul ARLUS a *Lunii Prieteniei Româno-Sovietice*, desfășurată, în perioada: 7 octombrie – 7 noiembrie, *s-a constituit într-un prilej de manifestare a dragostei și recunoștinței față de popoarele sovietice*²⁶⁸.

Comitetul de Luptă pentru Pace

Organul Conducător al Mișcării pentru pace în Republica Populară Română, în legătură cu Consiliul Mondial al Păcii și Congresul Mondial al Partizanilor Păcii, condus de Frederic Joliot-Curie, s-a constituit în București, la începutul anului 1950

În Gai, organul local al *Comitetului de Luptă pentru Pace* a fost înființat, în martie 1950, în localul Școlii Elementare nr. 20, de pe strada Grădinarilor. La 1 octombrie 1952, a avut loc ședința Comitetului la care au participat cei 15 membri ai săi: Ștefan Urlich –președinte, Sechereș Dumitru – secretarul PMR al cartierului, Csefalvi Dezideriu – directorul Școlii maghiare, Armațchi Dușan –secretarul PMR, din GAC *Partizanul* Gai-Bujac, preoții ortodocși Octavian Macavei (român) și Ilici (sârb), Ana Mârnea, Kincsner Pavel, Ruja, Sebeștein, Arsenov, Morariu, Mihailovici, Ostoin, Milin – cetățeni din Gai. Pentru a înțelege mai bine *atmosfera vremii*, prezentăm **în anexa 16, Proce-sul-verbal** al ședinței.

Conform raportului prezentat de, președintele Ștefan Urlich, activitatea organizației în cei doi ani de la înființare, a existat mai mult pe hârtie. Pe lângă frecvența slabă la ședințe, s-a constatat un dezinteres total și față de angajamentul privind amenajarea unui fotomontaj, la Biblioteca Căminului

²⁶⁸ *Flacăra Roșie*, 12 noiembrie 1954.

cultural. *Singurul, care făcut ceva, a fost Kicsner Pavel, deoarece, citind o carte progresistă, a prezentat rezumatul acesteia, alături de o conferință în legătură cu problema menținerii păcii*²⁶⁹. De fapt, s-a motivat în continuare, lipsa oricăror documente, face imposibilă prezentarea unui raport corespunzător. Totuși cei prezenți, pătrunși de importanța temei, s-au angajat să dejoace uneltirile de război ale imperialiștilor anglo-americieni, zădărniciindu-le interesele agresive mârșave, prin trimiterea unor delegați la Congresul de la București.

În continuare, în noul Birou al Comitetului de Luptă pentru Pace din Gai, au fost desemnați: Ștefan Urlich – președinte, Mihailovici – vicepreședinte, preotul Octavian Macovei – secretar, Ostoin și Morariu – membri, iar delegați la Congres, au fost numiți: Dușan Armațchi și Ioan Ruja²⁷⁰.

Ateneul Popular

Organizația culturală, *Ateneul Popular*, a luat ființă, în septembrie 1931, din inițiativa gazetarilor arădeni. Fondatorii, își legitimau inițiativa, prin necesitatea de a se acorda o atenție sporită istoriei locale. Comitetul organizației era format din părintele dr. Gheorghe Ciuhandu, conducătorul spiritual al societății, secondat de profesorii Alexandru Constantinescu, Eduard Găvănescu, Marcel Olinescu, publiciștii Isaia Tolan, Tiberiu Vuia, Alexandru Negură și poetul Pompiliu Barbu.

După, sovietizarea țării, activiștii culturali arădeni, au preluat în mod abuziv, această denumire, acordând-o unei asociații hibride, lipsite de conștiința scopului și înaltelor preocupări spirituale anterioare. Astfel că, în după amiaza zilei de duminică, 19 iunie 1949, a avut loc, o mare serbare culturală, prilejuită de inaugurarea în Gai, a celui de al 7-lea *Ateneu Popular*, denumit *Iosif Nedici*. Celelalte asociații culturale, similare, au fost organizate sub numele de Nicolae Bălcescu, pentru zona centrală a orașului și în cartierele arădene: Pârneava, Grădiște, Micălaca, Drăgășani, Aradul Nou. Numele acordat Ateneului²⁷¹ Popular din Gai era cât se poate de neinspirat, deoarece Iosif Nedici (1910-1947), a fost un simplu muncitor, care ocupa funcția de secretar al Sectorului V PCR din Calea Aurel Vlaicu. Fiind linșat, alături de

²⁶⁹ AN Arad, Fond Comitetul Municipal PCR, 1950-1967, D 57/1952, fila 112-113.

²⁷⁰ *Ibidem*.

²⁷¹ *Ateneu* – denumire dată unor instituții de învățământ, academii, asociații științifice, sau clădirilor care le adăpostesc (*Dicționarul Enciclopedic Român*, vol. I, București, 1962, p. 232).

Cornel Vădăsan, *Sălaș în Gai*, pictură în ulei

Szanto Alexandru, de către muncitorii de la UTA, la 25 aprilie 1947, a fost considerat patriot, erou și *victimă a provocărilor recțiunii din Arad*²⁷². După festivitatea de inaugurare, a urmat un program artistic prezentat de formațiile locale și ale Intreprinderii 7 Noiembrie.

4. Monumente de for public

Cea mai mare parte a ceea ce percepem ca fiind artă încorporată în monumentele publice, poartă un mesaj. Acestea se înscriu astfel mai mult sau mai puțin în șirul de manifestări ale propagandei. Chiar dacă metoda se folosea încă din antichitate, termenul în actualul său înțeles nu este foarte vechi. A fost utilizat, în premieră, de Contrareformă, la începutul secolului al XVII-lea, când Biserica Catolică, folosind arta în scopuri ideologice, a deschis ofensiva împotriva destrămării interne prin Protestantism. Ea poate fi definită astăzi

²⁷² *Patriotul*, 27 aprilie 1947.

drept o „răspândire a unor idei care prezintă o teorie, o concepție, cu scopul de a convinge și a câștiga adepți”²⁷³. Alegerea temelor predilecte susținute de inscripțiile de pe monument, sunt un argument serios în acest demers. Comanditarul, de regulă statul sau grupuri social- profesionale, finanțau monumentul pentru *conținutul său ideatic*, care trebuia să contribuie la întărirea puterii și a prestigiului branșei respective, indiferent dacă scopul, era sau nu conștient formulat.

De-alungul timpului, în special în ceea ce privește sculptura religioasă, chiar unele teme literare ale vremii, s-au reflectat în sculptura oficială. Uneori paralelele sunt atât de evidente, încât o reprezentare de acest fel, poate fi luată drept ilustrare a unui text.

Și în Gai, au fost ridicate, suficiente Monumente de for public, fiind identificate 14 dintre ele, în cea mai mare parte fiind cruciforme, deci cu un vădit conținut religios.. Unele, au dispărut, prin degradare, sau chiar vandalizate. Toate au fost, însă, descrise, în diferitele capitole ale lucrării, aici, fiind indicată, în paranteză, numărul paginii. În continuare, prezentăm, doar o enumerare sintetică a lor, după cum urmează:

Crucea din curtea Bisericii Romano-Catolice: autor anonim, ridicată în (dată nesigură), beton și metal, fără inscripții și elemente decorative (p.) Crucea din fața Bisericii Ortodoxe Sârbe: autor – Frații Rosa în 1925, din marmură albă, inscripționată, fără elemente decorative (p.).

Troița Eroilor Români: La intersecția străzilor Dunării și Tribunalul Corcheș, autor necunoscut, în 1942, din lemn de stejar, metal, beton, inscripționată, cu elemente decorative, demontată în 1992 ( )

Crucea Martirilor Arădeni: în Curtea Mănăstirii Sfântul Simion Stâlpnicul (1960-1995), autori arh Silvestru Rafiroiu și Frații Rosa, în 1936, din andezid de Deva. Din 1995, se află în Parcul Mihai Eminescu din Arad (p.)

*Crucea lui Mihailo Neșin
ridicată în 1925*

²⁷³ Fl. Marcu, C. Maneca, *Dicționar de neologisme*, București, 1978, p. 786.

Troia (2010)

Crucea din curtea Mănăstirii Sfântul Simion Stâlpnicul: autor anonim, în 1995, din lemn de stejar, cu inscripții și elemente decorative (p.)

Crucea din Cimitirul Mănăstirii Sfântul Simion Stâlpnicul: autor anonim, în 2011, din lemn de stejar, cu inscripții și elemente decorative, în relief (p.)

Crucea lui Bibecu, pe strada Ștefan Tenețchi, la ieșirea din Gai, autor anonim, interbelic, degradată.

Crucea Sârbilor, pe strada Ovidiu, la ieșirea din Gai, autor anonim, interbelic (p.)

Crucea lui Branu, pe Drumul Iratoșului, autor anonim, interbelic (p.)

Crucea Mănăstirii, în capătul străzii Dunării, lângă podul peste Ier, autor anonim, interbelic, azi dispărută (p.)

Placa memorială pentru Eroii de Război Sârbi, autor anonim, în (1934 și 1986), din marmură albă, inscripționată prin incizie, (p.)

Monumentul Soldaților români, ctitor Gheorghe Crețiu, constructor Marmorex Arad, 1994, marmură, inscripționată și cu elemente decorative (p)

Bustul Sfintei Gyzela (Ghizela), în curtea Bisericii Romano – catolice, autor Rudolf Kocsis, în 2008, în bronz, și piatră, cu soclul inscripționat (p.)

Bustul lui Vladimir Ilici Lenin, în fostul parc al Cinematografului Solidaritatea, autor necunoscut, în 1950, din aluminiu și beton, cu soclul inscripționat, fără elemente decorative, vandalizat, în 1990.

5. Manageri, creatori din domeniul științei, literaturii și artelor plastice

Bălaș Katalin

Ziaristă de excepție, cu a activitate, demnă de invidiat, de peste 50 de ani, Bălaș Katalin, este recunoscută, prin amplele sale reportaje, sau simple știri,

Pavel Juric, *Turnul de apă*, (Pictură în ulei, 1980)

eseuri, portrete, etc, prezentate în presa arădeană, de expresie maghiară. Indiferent, cum erau semnate: *Mandits, Bălaj, Balasz, Katalin, Kazalin*, materialele sale, făceau o notă aparte, prin stilul său inconfundabil, ca fiind extrem de precis, bogat în informații și agreabil.

Fiica lui Jozsef de profesie tâmplar și al Anei, născută Fabian – casnică, s-a născut la 5 iunie 1941, pe strada Turdei nr. 3 din Poltura. Deși tatăl era originar din Gai, de pe strada Grădinarilor, tânăra familie Mandics, imediat după întemeiere, și-a construit, în 1941, o nouă locuință, în cartierul vecin. Aici au copilărit și urmat Școala primară, cei doi copii ai lor, frații Katalin și Ștefan. Alături, și-a ridicat casa și familia unuia dintre nepoți, Bălaj Andrei-Victor, fiul lui Katalin.

După absolvirea Școlii Primare maghiare nr 26, din Poltura, a urmat clasele V-VII, la Școala Elementară, maghiară, nr 25 din Gai, de pe str. Grădinarilor, instituție condusă de Kogler Karoly și Școala Medie nr. 4 din Arad. Este licențiată, la Târgu Mureș, în Literatura română-maghiară (1973) și în Ziaristică (București, 1984).

În 1965, s-a căsătorit cu, Andrei Bălaj, maistru electrician la Uzina Electrică, împreună, ocupându-se de creșterea și educarea copiilor: Andei-Victor (n. 1969) și Cristina (n.1975).

A debutat, însă, în presă, la Cotidianul arădean de expresie maghiară *Vörös Lobogó*, ca și corespondentă, încă de la absolvirea Liceului (1959). Fiindu-i descoperite calitățile de ziarist, după nici un an, a fost angajată, ca redactor, la același cotidian. Lucrează, fără întrerupere, în această profesie, ulterior la *Jelen* (1989) și *Nyugati Jelen*, timp de mai bine de o jumătate de secol, specializându-se în relatarea activităților sociale. În lunga și prestigioasa carieră, a abordat toate genurile publicistice, dar a preferat reportajele, articolele informative, știrile de interes public. *Am fost o femeie norocoasă*, declara *Bălaj Katalin* în 2011. *Toată viața am făcut ceea ce mi-a plăcut mai mult. Am scris zilnic articole pentru cititori, am lucrat ca ziaristă. Acesta este un dar, de neprețuit.*

Dragoș Ceahoreanu (1980)

Dragoș Ceahoreanu

Primul fiu al familiei Constantin și Axenia Colobiuc, Dragoș s-a născut la 15 mai 1939 în comuna Ceahar-Cernăuți (Ucraina).

Refugiați la Arad, în aprilie 1944, după ce și-au stabilit primul domiciliu în Gai, din motive de siguranță, au fost nevoiți să-și schimbe identitatea, în Ceahoreanu. În Gai, Dragoș, a urmat ciclul primar și secundar, iar cel liceal la Colegiul Moise Nicoară. Deși a dorit să-și continue studiile în domeniul literelor, accesul în Universitate, i-a fost blocat din motive politice. Dezamăgit, s-a angajat și a lucrat, succesiv în diverse domenii: profesor suplinitor, impiegat la Întreprinderea de Exploatare a Lemnului,

în Gurahonț, merceolog la Sfatul Popular Raional, contabil-șef de compartiment de Control Financiar Intern la Întreprinderea arădeană *Tricolou Roșu*, iar din 1978, timp de 20 de ani, a fost contabil-șef de secție la *IMAR* Arad.

Se bucură de o familie numeroasă, două fete: Laura și Raluca și patru nepoți. Preocupările artistice nu le-a abandonat însă niciodată. Ca elev era cunoscut pentru linia fermă și acuratețea desenelor sale. În portretistică era neîntrecut, iar spiritul său de observație demn de invidiat. Pe parcursul anilor

și-a mai însușit o preocupare, din lumea artelor, pe care a dezvoltat-o până la perfecțiune. Prin răbdare și talent, îmbinând talentul pentru grafică cu modelarea lemnului Dragoș Ceahoreanu a devenit unul din valoroșii ebeniști ai Aradului.

Dar marea sa pasiune pentru literatură nu a fost părăsită niciodată. A trăit zi de zi, fiorul poeziei și neliniștea așezării cuvintelor potrivite. Teancurile de caiete purtate prin Gai, Gurahonț sau în sertarele instituțiilor unde a lucrat, stau mărturie acestui timp al creației. O discreție înăscută și o interiorizare exagerată, î-l opreau să-și deschidă sufletul sensibil la emoțiile unui debut editorial. *Deși a început să scrie încă din adolescență (poezie mai ales dar și proză), prima carte semnată de Dragoș Ceahoreanu a apărut târziu, chiar foarte târziu și asta datorită lui, nota scriitorul Horia Ungureanu²⁷⁴. Datorită felului său de a fi, discret, retras, greu comunicativ, interiorizat până la exasperare. Până la exasperarea celor din jur, apropiați, mai ales. Dar și datorită încăpățânării sale de a ieși în lume, vreau să spun, în lumea literelor, a literaților. De altfel, el nu are (cum ar fi firesc), nici o legătură cu scriitorii din Arad sau de aiurea. Nu se întâlnește cu ei prin cafenele la obișnuitele cafele și pahare cu vodcă și nici nu frecventează cenaclurile literare din oraș, dacă nu ar avea pasiunea cititului, ai putea spune despre el, că trăiește în afara culturii scrise. Abia la bătrânețe și doar rugat-presat-somat de familie (mai ales de fetele sale) s-a hotărât să publice primul său volum de versuri²⁷⁵.*

Purtând titlul, *Viața ca o zi sau moara cuvintelor*, cartea, de poezie, publicată în 2007, cuprinde o primă selecție a creației sale neîntrerupte de peste 5 decenii. Ea a avut meritul să ne pună în temă cu obsesiile, neliniștea și stilul unui poet necunoscut până atunci publicului larg.

După încă un an, *poate mai repede decât ne-am fi așteptat, Dragoș Ceahoreanu a ieșit pe piață, cu un nou volum de versuri. Lumini și umbre, pare a fi o continuare a volumului său de debut, dar, alcătuit cu o exigență estetică și tematică mult sporită, în care au fost ocolite excesele de orice fel: de la asperitățile și stridențele de limbaj – care pot fi supărătoare – la critica socială sau politica virulentă, care poate fi doar mimată. În fond o carte sobră și echilibrată, scrisă de un poet stăpân pe uneltele (citește arta) sale (sa).*²⁷⁶

²⁷⁴ Horia Ungureanu, *Un poet autentic*, în *Jurnal Arădean*, 21 ian. 2009.

²⁷⁵ *Ibidem*

²⁷⁶ Horia Ungureanu, coperta IV a cărții lui Dragoș Ceahoreanu, *Lumini și Umbre*, Arad, 2008.

Constructor iscusit de sonete, prin versuri exprimate fără excese și vulgarități, în care ritmul și rima fac legea, Dragoș Ceahoreanu se dezvăluie cititorilor săi, ca un romantic incurabil, care învăluit de nostalgie, orchestrează muzicalitatea cuvintelor și efemerul clipei.

Migdale amare II

Pe zi ce trece-s mai fără putere
Mă mișc mai greu și oasele mă dor
Auzul îmi slăbește, uit ușor
Și intră-n ceață agera vedere

Ca să aud, duc palma la ureche
Iar la citit port sticlele pe nas,
În băț îmi sprijin poticnitul pas
Și parcă toate zilele-s pereche

Neașteptat se poartă numai junghiul
Ce-și schimbă locul, ca lumina unghiul
Când soarele apune. Dacă scriu

Și astăzi poezie, proză, iată
E ca să știi și tu și lumea toată
Precum că mai exist, că încă-s viu²⁷⁷.

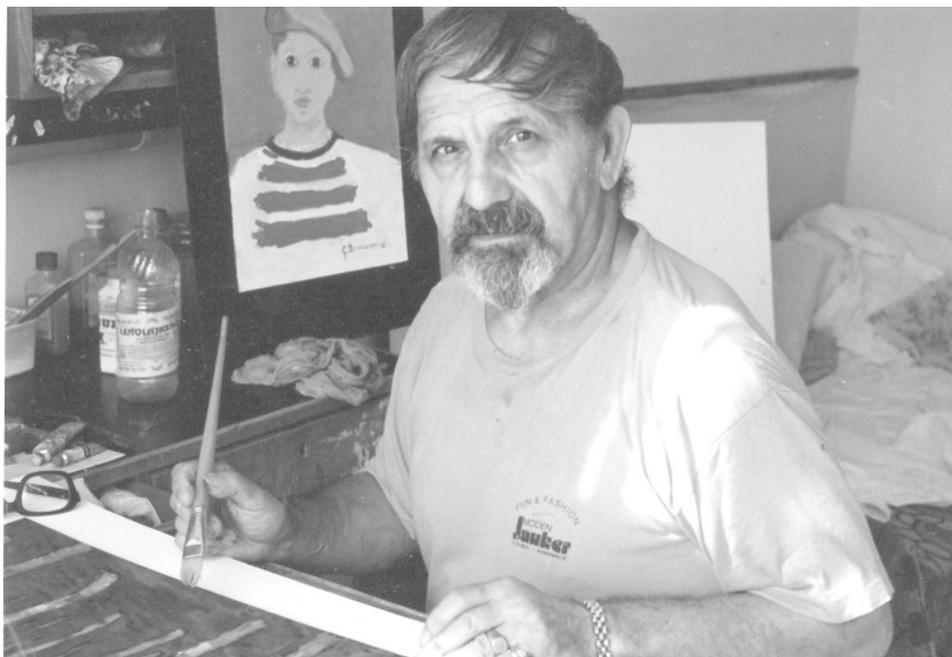
În 2009 a urmat *Octavian*, un volum de proză scurtă, un exercițiu de imaginație, după cum declară autorul, scris în atmosfera cazonă a României anilor '60.

Alte povestiri, memorii intime, eseuri, piese de teatru așteaptă să fie tipărite. În 2011 mai apărut romanul *Coma*. Cu siguranță că vor urma și altele. Să avem doar răbdare.

Gheorghe Docmanov

S-a născut la 15 aprilie 1926, în Pârneava, dintr-o veche familie sârbo-română. Astfel bunica după mamă, Ecaterina Sandici, descendentă a unei vechi familii sârbești din Gai, s-a măritat cu Nicolae Măcean, cărăuș de marfă de pe str. Griviței din Pârneava, iar una fiicele lor, Elena s-a căsătorit cu Ioan,

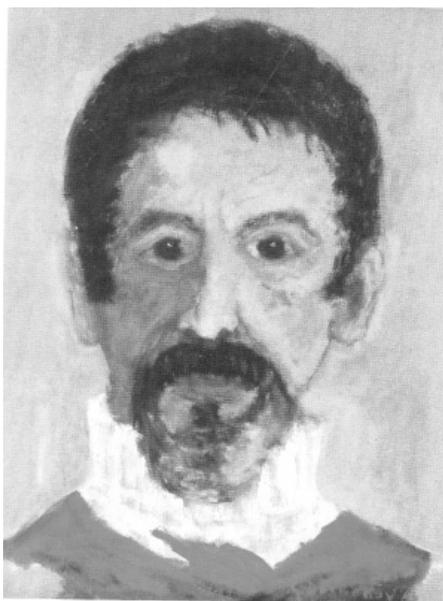
²⁷⁷ Dragoș, Ceahoreanu, *Lumini și umbre*, Arad, 2008.

Gheorghe Docmanov (2009)

fiul lui Vasa și Emilia Docmanov, din același cartier, str. Barbu Lăutaru.

Absolvent al Liceului comercial din Arad (1945) și a Academiei Comerciale din București (1949), a avut preocupări multiple, în domeniul profesional (economist), sportiv (campion național la haltere (1950) și artistic (Școala populară de artă 1978-1981). A călătorit mult, făcând pasiune din vizitarea marilor orașe și a colecțiilor muzeale. Începând din 1979, ca membru al Cenaclului Ion Andreescu, a participat la toate expozițiile colective ale acestuia, precum și în expoziții personale, sau alături de Constanța Docmanov – soția sa. În perioada 1993-2003, a fost președintele Cenaclului Ion Andreescu.

Gheorghe Docmanov, *Autoportret*,
(pictură în ulei, 2005)

A pictat cu pasiune, peisaje din Arad și împrejurimi, din natură sau universul cotidian, portrete. În peregrinările sale a străbătut frecvent străzile Gaiului, ulițele ascendenților săi, din spre mamă, immortalizându-le pe pânze. Strādaniile sale, de un lirism cert, ne introduc în atmosfera rurală a Gaiului de altădată. Un cartier încremenit, ani mulți, în limitele sale, devenite din ce în ce mai strâmte. Pentru Gheorghe Docmanov, satul este componenta fundamentală a pământului, ca o expresie fundamentală a naturii. Opera sa este luminată de aceste înțelesuri, emanând astăzi bucurie și căldură, ca o expresie profundă a unor adevăruri perene.

Felicia Ionescu (1909-1987)

Fiica mai mare a preotului Nicolae Ionescu și a Iuliei (Raicu), s-a născut în 27 martie 1909, la Turnu, în județul Arad. În 1918, s-a mutat împreună cu părinții, în Gai, unde, și-a petrecut întreaga copilărie și tinerețe. Aici, părinții, s-au străduit să-i asigure o educație, sănătoasă, în spiritul otodoxiei românești.

După absolvirea Școlii primare din Gai, și a Liceului *Ghiba Birta*, fiindu-i descoperit talentul și pasiunea pentru desen, a fost încurajată, lucru mai rar pentru o adolescență a acelor vremuri, să urmeze o carieră artistică. Deși, nu venea dintr-o tradiție artistică a familiei, talentul *Feliciei Ionescu*, a explodat,

Felicia Ionescu (1930)

însă, ca un vulcan. Astfel că în 1928, s-a înscris la Școala de arte frumoase din Cluj, pe care a absolvit-o în 1934, după o întrerupere de doi ani, determinată de situația materială precară a familiei. Primele picturi, demne de luat în seamă, concepute, în cretă, cărbune sau ulei, datează de prin 1927-1928. A fost atrasă de peisajele naturale sau domestice, vasele cu flori, dar și de ilustrarea unor acțiuni sau portrete. Drept urmare, în 1930, i-au fost acceptate, 2 lucrări, în Expoziția colectivă de pictură de la Palatul Cultural, alături de Ștern Sari, Hahnos Mancu, Rutkay Marta și Balla Emerich. Evenimentul, stimulat în sine, a determinat-o să se perfecționeze, pentru câteva luni, în mediul artistic, de la Baia Mare, recu-

noscute atunci, în întreaga țară. Reîntoarsă la Arad, a lucrat mult, participând la evenimentele artistice ale genului. În picturile sale, expresia nu este tensionată, prefigurarea fiind caldă, umană, mai puțin distantă și filozofică. În legătură cu reprezentarea formei și așternerea culorii, se plasează astfel, pe linia marii tradiții clasice. Elementele compoziționale, sunt riguros articulate în desfășurarea lor spațială, astfel că imaginile, capătă un neașteptat caracter de realitate.

După război, eșecul în căsătorie, alături de obligația impusă politic, de a desfășura o activitate profesională, la Uzinele Textile *UTA*, pe un post, mult sub nivelul pregătirii, talentului și aspirațiilor sale, au determinat-o să renunțe la pictură, pentru mai bine de două decenii. Pentru a-și asigura existența, și-a deschis un mic atelier de confecționat lenjerie pentru femei și broderie, fiind cunoscută ca un personaj, plin de toleranță, meticulozitate și seriozitate în tot ceea ce a întreprins.

Îndemnată de prieteni și de cei care-i cunoșteau posibilitățile sale artistice, în preajma pensionării, s-a pregătit suflătește și material, iar după 1970, a reînceput să picteze. Dar culorile nu mai sunt aceleași, iar expresia picturală schimbată. Lucrările sunt mai puțin spontane, iar natura mai atent studiată. Noile tablouri au fost învăluite într-o ușoară atmosferă de contemplație și

Expoziție de Pictură: Palatul Cultural 1930. (Felicia Ionescu – a doua din stânga)

nostalgie, iar mesajul mult mai subtil. Florile acestei perioade, par a fi fibra intimă dar plină de sensibilitate. În priveliștile naturale, dominate de verdele nediferențiat, floarea se pierde în armonia generală. Rupte din matca lor și ajunse în mănunchi prin fragila lor alcătuire, se dezvăluie în detaliu, devenind poeme. În ulcioarele țărănești, sau în vasele elaborate prețios, ele arată de altfel, ca o ultimă sărbătoare a luminii. Fundalul are culoarea pământului, astfel că natura nu e moartă, petalelor stăruindu-le parcă mireasma.

În anii care au urmat a activat din plin la Cenaclul de artă plastică *Ion Andreescu*, din Arad, fiind nelipsită la manifestările colective. Nu a mai avut dorința și puterea necesară pentru a-și învinge temerile și emoțiile unei expoziții personale, cu toate insistențele celor din jur.

Cu toate acestea, anii din urmă, au sădit în sufletul *Felciei Ionescu* o nouă pasiune, lărgindu-i aria moștenirii culturale. În lungile seri, însingurate, a lucrat cu ardoare, la întocmirea unui *Dicționar exhaustiv de mitologie greco-romană*. A întocmit, pentru aceasta, peste 15.000 fișe, realizate prin urmărirea obsesivă a informațiilor, extrase din literatura clasică a antichității, la nivel de amănunt. Într-o viziune originală, au fost întocmiți peste 30 de Arbori genealogici, extrem de detaliați și numeroase Hărți istorice explicative. În felul acesta, lumea paralelă a zeilor și miturilor antice, cu toate particularitățile, cu genealogiile și atribuțiile miilor de personaje, locuri sau preocupări, este prezentată într-o manieră proprie, de mare acuratețe științifică. Lucrarea, rămasă în manuscris, *se constituie într-o contribuție importantă în cercetarea miturilor antice, adresându-se deopotrivă, atât cercetătorilor culturii vechi cât și publicului larg*²⁷⁸.

Ca semn de recunoaștere și apreciere a personalității artistei, în noiembrie-decembrie 2002, *Galeriile Turnul de Apă*, de pe strada Ceaikovschi, nr. 9, cu sprijinul unor colecționari arădeni, a organizat, Expoziția retrospectivă de pictură, a *Felciei Ionescu*. Au fost expuse, 26 lucrări, realizate pe suport de pânză, carton și placaj, în perioada 1927-1984²⁷⁹.

Referitor la eveniment, scriitorul Gheorghe Schwartz, aprecia că: *Astăzi, când gustul publicului se mută de la ficțiune la document, când consumatorul de artă, caută să se regăsească și faptic în planul auțional, expoziția Felciei Ionescu, reprezintă o adevărată trufanda de cultură: în locul cuvintelor ea folosește culoarea, în locul reflecțiilor, ea ne oferă viziuni, în locul notării*

²⁷⁸ Alexandru Mureșan, *Vârsta este, înainte de toate, o stare de spirit*, în ziarul *Flacăra Roșie*, 12 august 1986

²⁷⁹ Floarea Cădea, *Din simezele de suflet Felicia Ionescu, sau eternul feminin prezent la trecut*, în ziarul *Gutenberg*, Anul III, nr. 10, martie 2012.

evenimentelor ea oferă o biografie plastică a sentimentelor. *Expoziția Feliciei Ionescu, este un tulburător jurnal intim, expus pe șevalet*²⁸⁰.

Un alt punct de vedere, a fost exprimat de Horia Truță, curatorul expoziției, directorul Galeriilor Turnul de Apă. Corespunzător opiniilor sale *Felicia Ionescu, este un artist al spațiului mărginit, al armoniei calme din universul familiar. Lucrările sale, degajă liniștea desprinsă din ramuri, din flori, din fructe, din obiectele ce capătă viață în purul décor al unui cămin liniștit. Artist al poeziei ce învăluie spațiile restrânse ale unui atelier, în care lumina reverberează pe parfumul florilor, prospețimea fructelor sau strălucirea argintăriei, ce dă odihnă și prospețime, oricărui interior de bun gust. Prin tot ce face, Felicia Ionescu, nu se ignoră, nici ca poet al culorii, nici ca arhitect al compozițiilor de interior. Acestea pot să devină rând pe rând, delicate și impetuoase, sensibile sau pline de forță, fără să tulbure însă, suveranul echilibru al formelor ce se constituie într-o solidă construcție compozițională*²⁸¹.

S-a retras discret, așa cum a trăit, stingându-se din viață la 3 iulie 1987, în vârstă de 78 ani. A fost înmormântată la Cimitirul *Pomenirea*, din Arad, alături de bunici, părinți și sora mai mică, Zoe Ionescu. Lucrările sale, de mare sensibilitate, realizate în culori calme și o tehnică impecabilă, pot fi recunoscute ușor, ele împodobind inconfundabil, interioarele a numeroase familii arădene.

Cornel Iorgovan

Personaj pitoresc, ieșit parcă din copertele revistelor de cinema, Cornel Iorgovan (1939-1996) făcea notă discordantă în Gaiul tradițional. Pedant, cobora din tramvai, la Școala de sus, înveșmântat în croiala hainelor de bună calitate, tăiate în cele mai cunoscute ateliere de modă din centrul orașului. Fața măslinie, se asorta cu mustața șnuruită pe buza superioară, liniară și simetrică, umbrită de o pălărie cu boruri imense. Mersul drept, în pași mășurați, îi dădea prestanță. Ținându-și pe unul din brațe umbrela strânsă spre mânerul curbat, părea, în *lumea dictaturii proletarietului*, modelul burghezului, îndestulat, prosper, corect și punctual, de vorba căruia trebuia să iei aminte.

Fiul lui Milan și al Țvetei Iorgovan, a fost unul din cei mai pricepuți inspecitori financiari bancari, om al socotelilor exacte, într-o lume taciturnă,

²⁸⁰ *Galeriile Turnul de Apă*, Ghid de prezentare a Expoziției retrospective de pictură, Felicia Ionescu, 2002.

²⁸¹ *Ibidem*.

Cornel Iorgovan (1975)

banală, populată cu funcționari zeloși și tipicari. Paznici ai unor rigide reguli fiscale, lucrau morocănoși în dosul unor teancuri de dosare, cu file uzate de răsfoit. Paginile au devenit greu lizibile sub coloanele de cifre aliniate elegant de vârful tocit al creioanelor chimice înmuiate în salivă. În liniștea întreruptă de bilele abacului translatate pe sârmele lustruite și țârâitul nervos al telefonului se auzeau intervențiile șocante pline de spirit ale *bancherului* Iorgovan.

Acesta rostea glume, întâmplări, mici, șotii, încurajări mucalite, de bun simț, nevinovate în fond, dar tonifiante și mai ales, pline de umor. În timpul liber picta, lăsând să erupă talentul înfrânt de neexercitare. A fost ceea ce se cheamă pe drept cuvânt, un amator sau *pictor de duminică*.

Cornel Iorgovan *Ceramică și pești* (Pictură în ulei, 1985)

Nu a lucrat mult, doar natură moartă și nu a urmat cursuri artistice, dar cu siguranță a avut talent, har dublat de un neobișnuit simț al culorii, imaginației și al proporțiilor. Nu și-a îndeplinit vocația pe care a cultivat-o târziu. Moartea nu a mai avut răbdare și l-a răpit brutal în 1996, la doar 57 de ani. Păcat.

Pavel Juric

Abilitățile lui Pavel Juric (n. în Gai, 3 octombrie 1948) pentru artele vizuale au fost descoperite încă din ciclul primar, ca elev la Școlii de Jos, și ulterior la secția maghiară a Școlii de Sus. Îi plăcea să modeleze lutul proaspăt, să-și făurească jucării cioplite în lemn moale de tei, dar mai ales să coloreze, foile de hârtie care-i cădeau la îndemână. Era îndeobște cunoscut, că fiul lui Mihai și al Tereziei, slovaci prosperi din Pecica, stabiliți pe strada Pajiștei (Ștefan Tenețchi) nr 13 din Gai, era înzestrat cu talent. Acesta avea să fie cultivat și dezvoltat de profesorul Valentin Stache, la cursurile Școlii Populare de Artă, iar apoi prin ucenicie la meșterii iconari Miltaller și Kling, sau în atelierul reputatului pictor Sever Frențiu²⁸² (1931-1997), de a cărui prietenie și bunăvoință a știut să și-o atragă.

A fost extrem de prolific, realizând un număr impresionant de peisaje și naturi moarte, dar mult mai puține portrete. În pictură, asemenea impresionistilor, Pavel Juric evită intenționat orice intenție narativă, punând accentul

Pavel Juric, 2010

²⁸² Sever Frențiu, (n. 15 sept. 1931, Săcuieni-Bihor, d. 1997, Ravena) IAP Cluj, pictor. După debutul său în pictură, cu o Expoziție personală la Arad (1956), a lucrat ca gravor, apoi din 1960 a fost scenograf la Teatrul de Stat. A continuat să expună la saloanele de artă decorativă și scenografie din România, Cehoslovacia, Italia, Bulgaria, Suedia, Polonia, fiind apreciat în literatura de specialitate ca un *suprarealist de concepție, nu de recuzită* (Octavian Barbossa). Și-a desfășurat activitatea timp de două decenii în Arad, unde a condus, ca președinte activitatea Filialei locale a Uniunii Artiștilor Plastici. Mutându-se la București, a dus cu ele un imens talent, recunoscut unanim, intrând după 1990 în viața publică. A fost un om sensibil, vesel, generos, care scria cu har și povestiri pentru copii. În 1975, a realizat vitraliile: *Anotimpurile și lunile anului*, montate în holul Primăriei din Arad.

pe redarea coloristică a efectelor luminii solare și ale umbrei. A adaptat nevoilor sale o formă de înseriere, care ia permis să exploreze aceleași subiecte, precum căpițele de fân, fațadele clădirilor, fragmentele decupate din natură, în diverse momente anotimpurale sau chiar ale zilei. Peisajele sale, cu sau fără figuri umane, sunt tratate asemenea oricărui alt element natural, artistul concentrându-se mai ales asupra jocurilor de lumină.

Sigur pe arta sa, a mers constant, fără să experimenteze tehnici noi, în culori estompate sau pline de strălucire. Așa cum s-a apreciat și la vernisajul expoziției personale de pictură intitulată *Rapsodii arădene*, din 14 aprilie 2011, Pavel Juric nu vrea să răscolească, considerând că a descoperit destul și nu e necesar să mai inoveze. Execuția este spontană, iar artistul extrage din realitate, doar aspectul care-l sensibilizează. Cert este faptul că, după o oarecare absență, perioadă, în care s-a dedicat activităților pragmatice de grafician-ilustrator și restaurator, Pavel Juric, se întoarce viguros spre simeze, într-o nouă afirmare a artei sale.

P.S Lucian – Episcopul Caransebeșului

Lucian (n. la 9 septembrie 1970), cel de-al doilea copil al familiei Teodor și Maria Mic, după absolvirea învățământului gimnazial, a urmat Liceul Moise Nicoară (1985-1987), Seminarul Teologic Liceal *Episcop Ioan Popasu* din Caransebeș și Facultatea de Teologie, secția Pastorală din cadrul Universității Aurel Vlaicu din Arad (1992-1996). În 1990, a intrat ca viețuitor, tuns într-un rasofor (1991), diacon (1992) și preot (1992) la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, stareț al Mănăstirii Izvorul Miron Românești-Timiș (1995), unde a fost tuns în monahism (1998). În 1999 a fost hirotesit protosinghel și numit Exarh al mănăstirilor Arhiepiscopiei Timișoarei, Arhimandrid (2000) ales Episcop Vicar cu titlul *Lugojanul* și hirotonit într-un arhieru, la Catedrala Mitropolitană din Timișoara., fiind la acea vreme, cel mai tânăr ierarh al Bisericii Ortodoxe Române (30 ani). În această calitate, a efectuat, peste 400 vizite canonice și pastorale, a sfințit zeci de biserici, hirotonind și hirotesind mai mulți preoți și diaconi. Tot în această perioadă, a fost Lector asociat al Facultății de Teologie din Timișoara, unde a predat *Patrologia* și *Formarea Duhovnicească*. La 8 februarie 2006, a fost ales Episcop al Caransebeșului și instalat în această înaltă funcție, la 26 februarie.

În scurt timp au fost consemnate realizări importante pe plan pastoral și misionar, rod al unei profunde cunoașteri a eparhiei. De asemenea P.S. Lucian, însuflețește activitatea culturală publicând pe lângă numeroase studii și articole, ca autor unic sau în colaborare, volumele: *Sfântul Iosif cel Nou*

de la Partoș, 350 de ani de la trecerea în veșnicie (2006); *Episcopul Elie Miron Cristea (1910-1919). Pastorale, ordine, circulare și corespondență administrativă* (2007); *Mărturisire și devenire în Episcopia Caransebeșului – Studii de istorie bisericească* (2010); *Catedrala Episcopală Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din Caransebeș* (2008); *Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul din Caransebeș, necropolă a personalităților de seamă din Banat* (2008, coordonator); *Catedrala Învierea domnului din Caransebeș – de la ideal la realizare* (2010)²⁸³.

Pe aceeași linie de promovare a culturii se înscrie și manifestarea culturală anuală intitulată: *Zilele credinței și culturii în Caraș-Severin*, eveniment care întrunește alături de un simpozion internațional de istorie și apiritualitate locală, concerte de muzică corală, spectacole cu poezie în grai bănățean. De asemenea a fost reluată tradiția conferințelor teologice și înființată *Expoziția permanentă cu icoane și carte veche bisericească*.

Pentru activitatea sa neobosită, P.S. Lucian, a fost distins cu titlul de Cetățean de onoare al județului Caraș Severin și a peste douăzeci de localități din eparhie, așa cum sunt orașele: Caransebeș, Băile Herculane, Anina și altele.

Slobodan (Bata) Pasculovici (1937-2012)

Fiul preotului Voin Pasculovici și al Ecaterinei Zarici, s-a născut la 1 octombrie 1937, în Becicherecul Mic. După absolvirea Școlii Primare sârbești, (clasele I-IV) și al Școlii Elementare nr. 20 (clasele V-VII) din Gai, a urmat, în perioada 1950-1955, cursurile Liceului de Muzică din Timișoara, Secțiile de dirijat coral, fagot, acordeon și pian.

După absolvire, a lucrat ca instructor la Casa Raională de Cultură din Moldova Nouă, ocupându-se de formațiile muzicale ale așezămintelor de cultură. Astfel, pentru spectacolul festiv de marcarea a Centenarului Corului din Chizătău, a pregătit,

Slobodan Pasculovici (2010)

²⁸³ Pentru detalii, vezi: Liviu Mărghitan, *Cartierul Gai, Timpuri și oameni*, 2010 (manuscris).

cu profesionalism, evoluția scenică a unui, grup vocal, orchestra de tamburași și formația de dansuri populare. Fiind încorporat militar, la Miercurea Ciuc, timp de doi ani a instruit o formație corală și orchestră, prezentând, în turnee, spectacole, pentru populația satelor din apropiere, sau cu ocazia unor zile festive.

Revenit la Arad, s-a angajat ca și corist la Filarmonica de stat, unde în scurt timp a devenit șeful Compartimentului tenori. Dorința de a urma studiile superioare de specialitate, l-a determinat să se înscrie în 1960, la Academia de Muzică Gheorghe Dima din Cluj, secția Dirijat-Pedagogie. Sub conducerea unor profesori de prestigiu, ca folcloristul Traian Mârza, compozitorul Tudor Jarda, dirijorul Dorin Pop, și-a însușit solide cunoștințe muzicale, fapt care l-a determinat pe Gheorghe Merișescu, să-l numească dirijor secund al Ansamblului coral al Casei Studențești de Cultură. De asemenea stimulat de acest puternic colectiv artistic, Slobodan Pasculovici, a creat un trio vocal de muzică mexicană, care, împreună cu orchestra de muzică ușoară, a efectuat turnee, cu spectacole pline de succes.

După absolvirea Institutului, în 1965, s-a căsătorit cu Viorica Popa, colegă mai mică de studii. Părăsind mediul cultural din Cluj, s-a stabilit o perioadă la Oradea, ca îndrumător artistic cu probleme de muzică, din cadrul Casei Creației populare Regionale, unde și-a propus alături de îndeplinirea altor obiective muzicale, revitalizarea Corului țărănesc mixt din Buteni. Rezultatele au fost foarte bune iar succesul răsunător, mai ales după câștigarea în 1969, a Premiului Național la Concursul Corurilor țărănești, desfășurat pe scena Operei Române din Cluj. În același timp, a mai instruit corul din Tinca, ocupându-se și de alte formații artistice: Grupul vocal al Intreprinderii Poli-grafice, Ansamblul *Constructorul*, Corul și Orchestra de mandoline a Asociației emigranților greci etc.

În 1977, fiind numit profesor la Școala populară de artă din Arad, iar apoi instructor la Centrul Cultural al Creației Populare și al Mișcării Artistice de Masă, fără să părăsească Corul mixt din Buteni, care era prezent, în continuare, printre formațiile țărănești prestigioase ale țării, a instruit și îndrumat și alte formații cum sunt: Corul mixt din Bârzava, Corul de femei din Nădlac, Orchestra Populară a Filarmonicii de Stat din Arad și altele.

În această perioadă, activitatea lui Slobodan Pasculovici, se manifesta cu rodnicie și prin organizarea a peste 40 de Schimburi culturale internaționale. Astfel, inițiativa *Cultura fără frontiere* a cuprins numeroase așezăminte culturale din Ungaria și Serbia, iar Festivalul coral internațional *Carminis Laetitia* a devenit unul de referință.

Activitatea dirijorului și muzicologului Slobodan Pasculovici, este încorporată și în articolele tipărite în diferite publicații de specialitate, volumele Melodii vocale de joc și Melodii instrumentale de joc preluate din patrimoniul muzical popular al Bihorului, prelucrate și transcrise melodic.

În 1980, s-a recăsătorit cu dr. Cornelia Dascălu, retrăgându-se, după pensionarea sa din 1994, la Păuliș, comuna de naștere a mamei și soției sale.

A decedat în 2012, fiind înmormântat în cimitirul din Păuliș

Vojin Pasculovici²⁸⁴

Undeva, la baza efervescentei creatoare care se manifestă astăzi la scriitorii sârbi din Romania, vrând-nevrând trebuie să recunoaștem, că se află și strădaniile pe tărâm literar ale preotului Voin Pasculovici (Mănăstur 1908 – Păuliș 1999). Pe lângă lunga și predicioasa sa slujire a Casei Domnului, el s-a afirmat destul de timpuriu și ca un stihuitor ale cărui versuri erau apreciate de cititorii presei interbelice. A debutat în 1934. Au trecut peste 56 de ani până și-a văzut o parte din poeziile dedicate celor mai tineri cititori înmănunchiate într-o plachetă: *Nedogledi cveca (Necuprins cu flori)*, Ed. Kriterion București 1980. Deși despre multe din poeziile sale se poate spune că sunt didactice, că autorul este mai cu seamă un moralizator, că valoarea lor artistică este mai modestă etc., nu trebuie pierdut din vedere faptul că, mai ales în perioada interbelică, ele prin sinceritatea lor, dar și prin pitorescul imaginilor artistice, au avut darul de a povățui, de a-i menține pe sârbi pe drumul Dreptei credințe ortodoxe.

La săniuș

Hai fiule cu săniuța-
Vezi azi noapte-a nins
Toți copiii sunt afară
Cât e dealul de întins

De se-ntâmplă să transpiri
Spre casă grăbește
Săniușul transpirat
La spital sfârșește

Cățelul și pisicuța

De ce plânge cățelul
Trist lângă a sa căruță

²⁸⁴ Ivo Muncian, *Scriitori sârbi din România*, Timișoara, 2007, p. 79-80.

S-a jucat și deodată
 L-a zgâriat o pisicuță
 – Lasă, lasă, pisicuțo,
 Când mi-or crește dinții mie
 De blănița ta târcată

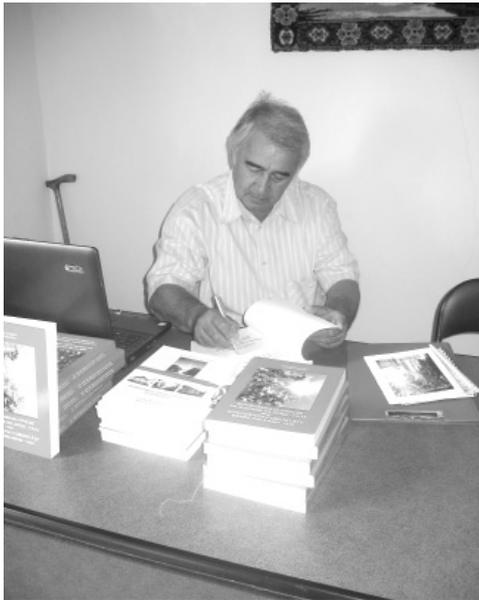
Vai și-amar are să fie.

Liubomir Sandici

Descendent al unei vechi familii de găieni, Liubomir Sandici, este recunoscut astăzi ca un competent exeget al Comunității sârbești din cartier. Petar, bunicul din spre tată, fiind crâsnicul bisericii locuia într-o încăpere care aparținea Casei Parohiale ortodoxe sârbe, de pe strada Călțunaș. Deși aveau casă în Gai, în preajma războiului, părinții săi, electricianul Velco, s-a mutat împreună cu soția Georgievca (Jivanielov) la Timișoara, pentru a lucra la Fabrica de Zahăr. Unicul lor fiu, Liubomir, s-a născut în Gai, la 15 noiembrie 1947 petrecându-și copilăria în cartierul natal. La vârsta adolescenței s-a mutat însă în Timișoara., unde, în orașul de pe Bega, s-a integrat cât se

poate de bine, în mediul universitar și viața culturală și sportivă de performanță²⁸⁵. După absolvirea facultății de Electrotehnică, a lucrat ca inginer la Combinatul chimic din Râmnicul Vâlcea (1970-1972), Arad (1972-1988) și Fabrica de Zahăr din Gai (1988-2000).

În continuare, timp de un deceniu, a muncit cu alți cinci specialiști pentru dezvoltarea firmei de montare a cablurilor, TV *ROSIMA*. Implicându-se în activitatea culturală arădeană, a inițiat și organizat în cadrul unui post de televiziune local, o emisiune săptămânală, în limba sârbă. În paralel, a început în mod sistematic o amplă cercetare a Istoriei comunității sârbe din Gai. În scurt timp, a reușit să acumuleze o bogată documentație,

Liubomir Sandici

²⁸⁵ Vezi și capitolul *Sport*.

extrasă din arhive sau bazată pe mărturii, însoțită de materiale ilustrative: fotografii, schițe, acte civile, hărți, etc. Accesul la documente este facilitat și de faptul că stăpânește bine, pentru citit și vorbit alături de limba română, maghiara și sârba, astfel că majoritatea informațiilor sale sunt inedite, care nu au fost valorificate până în prezent. A tipărit până în prezent trei volume originale, valoroase din punct de vedere științific, întitulate: *Monografia Școlii Sârbe din Gai, Comorile noastre și Acesta este Gaiul meu*.

În 2005, fiind retrocedată Bisericii, vechea Școală Confesională Sârbă, de pe strada Dunării nr. 132, Liubomir Sandici, a inițiat și organizat evenimentul cultural devenit tradițional: *Ziua Alfabetului Chirilic*, ajunsă la cea de a șaptea ediție. De atunci, an de an, la sfârșitul lunii mai, în apropierea sărbătorii Sfinților Chiril și Metodiu, se organizează întâlniri anuale pentru elevi, sub generice diferite: *Bucuria revederii, Elevi- eroi, Elevi-artiști, elevi-dascăli, Evenimente majore, Prima bucurie*.

Proiectele lui Liubomir Sandici nu se opresc aici. Este frământat de scoaterea la lumină și a altor comori din viața seculară a Comunității sârbe, de pe aceste meleaguri, atât de dragi lui.

Ștefan Tabuia

Absolvent al primei promoții a Facultății de Ziaristică din București (1974), Ștefan Tabuia (n. Sălăjeni-Sebiș, la 27 februarie 1946) face parte din generația de jurnaliști, arădeni formată după 1970. A lucrat în colectivul ziarului *Flacăra Roșie*, la secțiile de *Tineret, Sociale, Agricultură și Anchetă*, traversând deceniile, de la funcția de redactor *stagiar*, la cea de *șef*. Om de spirit, își construia argumentele în ample reportaje bazându-se nu doar pe informație ci și pe flerul câștigat prin experiență dublat de o cultură demnă de invidiat. Aspectele semnalate în presă, scrise ardent, într-o manieră originală, erau bine primite de cititori. Drept urmare, în anul 2000 a fost distins cu Ordinul Ziariștilor clasa I și Insigna de Aur.

Mihai Takács

Pictor, sculptor, ilustrator de carte și calendare, Mihai Takács (n. 1954, la Șilindia – Arad), a călătorit și lucrat mult, prezentându-se în expoziții personale sau de grup. Aflat în plină maturitate a creației sale, este viu comentat de critica de specialitate, obținând succese meritate. Aceasta, deoarece, pentru Mihai Takács pictura constituie însăși viața sa, o trăire *întru* frumos și *pentru* frumos²⁸⁶.

²⁸⁶ Horia Medeleanu, *Aradul în viziunea pictorului Mihai Takács*, Arad, 2008, p. 4.

Mihai Takács (2010)

Opera sa artistică, construită pe criterii exclusiv estetice, este prezentă, în instituții sau colecții particulare, din numeroase țări. Cel mai semnificativ capitol din creația sa îl constituie peisajul urban. În demersurile sale artistice simțindu-se eliberat de norme, falsifică proporțiile, ritmul, culoarea, simetria și echilibrul static al străzii, căreia îi dă astfel mai multă personalitate. Cu vocația și tenacitatea recunoscută, artistul, prezintă orașul într-o armonie coloristică ireală, astfel încât fiecare nuanță, suscită noi și noi asociații, care însă șochează prin verosimilitate. Mihai Takács, s-a apropiat și de universul rural, cu aceeași pasiune și spontaneitate.

Deși a abordat rareori portretul, întotdeauna l-a făcut cu sinceritatea unor confesiuni.

O parte din opera sa picturală, a fost concepută și construită în Gai, cucerându-i străzile și cunoscându-i oamenii²⁸⁷. L-au inspirat clădirile sale emblematice, străzile largi și grădinile acoperite cu vegetația născută din ape. Pânzele sale, în care realitatea, deși nu e deformată, dar li se conferă o altă atitudine ideatică, șochează prin verosimilitate. Mihai Takács, simte ca nimeni altul, raporturile dintre lumină și spațiu, într-o execuție rapidă și viziune modernă. Garanția autenticității picturii sale, este consacrată, de fiorul liric și franchețea expresiei²⁸⁸. Peisajele sale nu sunt statice, din interior răzbate mișcarea și tensiunile. Ea este exprimată prin mișcarea norilor, adierea vântului, iar agitația străzii este impresionantă. Aspectele anotimpurale și diurne, în perioade de calm sau frenetică agitație, cu întregul său sistem de splaiuri, ulițe, piețe, împodobite cu statui și mobilier urban, clădiri emblematice, sunt prezentate într-un spectacol viu, dominat de cer și lumină. Aceasta, deoarece, Mihai Takács, ne propune propria armonie coloristică, în care, fiecare nuanță, suscită noi asociații. Pe câteva dintre acestea, le regăsim și în volumul de față.

²⁸⁷ În 1980, s-a căsătorit la Biserica Ortodoxă din Gai cu Moise Angela, și a locuit până la divorțul din 1982, pe strada Nouă nr. 42.

²⁸⁸ *Ibidem*

Ioan Ladislau Tanzer (1945-2001)

Fiul lui Ioan Tanzer²⁸⁹ și al Irinei (n. 1945, Buhani-Dezna), s-a născut la 23 ianuarie 1920 în Mecsekszabolts-Pecs (Ungaria). La vârsta de 7 ani în 1927, s-a mutat împreună cu părinții și fratele său mai mare Cornel²⁹⁰ în cartierul Bujac. După terminarea studiilor primare și gimnaziale, a urmat Liceul Pedagogic din Arad, pe care l-a absolvit în 1942. În acelaș an, a fost încorporat militar și trimis, la început, pe frontul de răsărit, apoi a urmat acțiunile armatei române, spre vest, până în primăvara anului 1945, când a fost rănit și spitalizat. Fiind demobilizat din armată, a fost numit învățător, la Școala primară nr. 20 din Gai (Școala de Sus), unde a predat la clasă, timp de doi ani. Chiar la începutul activității sale didactice, în 1946, în urma căsătoriei cu Hegy Iolanda, sa mutat, pe strada Dunării (Kalinin) nr. 19, apartamentul 2, apoi, în casa soției, din Gai, pe str. Grădinarilor nr. 23. Aici, în 1946, i se va naște unicul său fiu, Tiberiu²⁹¹. În 1948, a fost numit director al Bibliotecii Județene, apoi Șef al Secției Culturale a Sfatului Popular Raional Arad (16 iulie 1954), iar din 6 aprilie 1960, până la pensionarea sa, din 1973, a condus în calitate de director, Teatrul de Marionete.

Învățătorul Ladislau Tanzer (1945)

Personalitate marcantă a vremii, ca șef al acestei importante instituții profesioniste de artă, Ioan Tanzer a revigorat-o, prin includerea unui repertoriu adecvat vârstei copiilor, curățat de excese ideologice și modernizarea spectacolelor. Astfel, în 1960, pe scena Teatrului de Marionete, au avut loc 71

²⁸⁹ Ioan, Tanzer, cirnar, hornar, actor de revistă în trupa actorului Latabar Kálmán din Budapesta, a avut o viață aventuroasă și în Romania

²⁹⁰ Cornel Tanzer (n. 1917) mecanic, înscris ca voluntar în Războiul civil din Spania, a dispărut în 1936

²⁹¹ Tiberiu, Tanzer, (n. 1946), absolvent al Liceului Pedagogic din Arad, (1966), învățător la Horia, Vladimirescu, Scolile generale nr. 10 – Gai și 3 – Pârneava, absolvent al Institutului Pedagogic din Timișoara, Facultatea de Geografie (1972)

spectacole, cu piesele: *O aventură pe Missisipi*, *aventurile lui Tom și Huck* de Xenia și Aurel Boeșteanu, *Gâscănel* de E. Gherneț, *Punguța cu doi bani* de I. Gheluc, *Pășaniile unei păpuși de lemn* de C. Popovici, *Clopoștii minciunilor* de M. Rabinovici, *Luminița din țara negurilor* de Eugenia Tetelea, *Băiatul și vântul* de N. Trandafilova, *Micii mușchetari* de Lizica Mușulescu, care au fost urmărite de peste 13.000 copii din Arad și împrejurimi. De asemenea, Ioan Tanzer, a dezvoltat, în cadrul instituției, pentru prima dată în Arad, un curs de cultură generală pentru copii, care a constituit baza unui viitor studio experimental²⁹². Activitatea se baza, atât pe experiența și intuiția sa, din domeniul cultural, cât și pe propunerile, din așa numitele *consfătuiri* cu micii spectatori, care erau organizate după fiecare premieră. Preocupările sale literare, cunoscute prin versurile lirice dar mai ales, prin catrenele acide ale epigramelor sale, erau notorii, stârnind deliciul asistenței.

Schimb avantajos
(Unuia cu scaun la cap)
 Decât să-mi iau nevastă
 Cu-o avere respectabilă
 Mai bine-un împrumut
 Cu o dobândă rezonabilă

Celibatar
 Frate dragă nu mă-nsor
 Celibatar eu vreau să mor
 Fiindcă...nici prin gând nu-mi trece
 Pentru una să las... zece

Din cauza unei boli cronice, la vârsta de nici 53 de ani, a fost nevoit să se pensioneze, retragându-se la locuința sa din Gai. În anul 2001, s-a stins din viață, fiind înmormântat la cimitirul *Eternitatea* din Arad.

Mircea-Hortenziu Tomuș

Personalitate multilaterală, cu preocupări din lumea didacticii, literaturii și sportului de performanță, Mircea-Hortenziu (n.1938 Aninoasa –Hunedoara), este cel de-al treilea fiu, din cei patru băieți ai familiei învățătorilor Emil și Hortensia Tomuș din Gai. După absolvirea școlilor elementare din cartier, Mircea Tomuș, și-a completat studiile la Liceul Moise Nicoară (1954), fiind licențiat în Limba Rusă – Slavă Veche (București,1958), Limba Română și

²⁹² AN Arad, Fond PMA, 1957-1960, D 2/1960, fila 68.

Engleză (Timișoara, 1963). A fost încadrat ca profesor la Petriș (1958-1963), Vinga (1963-1964), Pecica (1964-1976), Arad (1976-2000), conducând diferite unități de învățământ, peste un sfert de secol, ca director școlar. Profesor cu Gradul I în învățământ, absolvent al numeroase cursuri de specializare și perfecționare, Mircea Tomuș s-a impus ca o personalitate în lumea didacticii, culturii și sportului, ca profesor, director, conducător al unor instituții de cultură, actor, fotbalist, antrenor. A înființat formații artistice și echipe sportive, a dezvoltat baza materială sătească și școlară, fiind citat în rapoarte, distins cu medalii, diplome de merit, premii și alte recompense.

În 1963, s-a căsătorit cu Aurora Sasu, din Somoșceș, profesor de matematică în Arad, împreună având două fete: Dana (n.1965), medic nutriționist, șeful Catedrei de *Epidemiologie* a Facultății de medicină din Denver (Colorado – SUA) și Adela (n. 1967), Șef de Birou la un Concern de Informatică din Indianapolis (SUA).

Încă din anii studenției, și-a cultivat pasiunea pentru arta poetică, fiind adeptul unui stil modern, caracterizat prin versuri scurte, cu ritm și muzicalitate, impregnate de inteligența semantică a fiecărui cuvânt. Imaginea poetică, dovedește sensibilitate și introspecție sufletească, într-o armonie a imaginilor:

Seri de câmpie (Glossa)

Pecica, 22 august 1968

Văzut-ai cerul înserării
Pe malul clipelor uitării
În iarba grasă de pe câmpuri
Întins cu ochii'n tredschiși, pe gânduri?

Ai înserat vreodată seara
Stând pe pământul cald ca para
În iarba grasă de pe câmpuri
Scrutând uitarea în adâncuri?

Ajunși la asfințit, veghiară-ți
Noaptea ce vine, o chemară-ți
Întinși cu ochii-ntredschiși, pe gânduri
Ai scris visând câteva rânduri?

Când printre vise vag trecutul,
Ți-a amintit lin de sărutul
Pe malul clipelor uitării
Pătruns-ai tainița visării?

Și-atunci când geana mulțumirii
Sălta pe pragul amintirii
Văzut-ai cerul înstelării
Torcând fuiorul alinării?

Întins, cu ochi-ntredeschiși, pe gânduri
În iarba grasă de pe câmpuri
Pe malul clipelor uitării
Văzut-ai cerul înstelării?

Mircea Tomuș este, de asemenea, autorul unor pagini de proză: *Însemnări de călătorie din Munții Retezat*, *Peninsula Yucatan*, *Pădurea pietrificată*, *Statuia Libertății* și altele. În prezent lucrează la un roman istoric, în care acțiunile personajelor sale sunt plasate la granița dintre cele două ere.

Fostul cinematograful *Solidaritatea* din Gai (2010)

XI. SPORT

La începuturile sale, mișcarea sportivă, din Gai, era organizată pe criteriile etnice, existând chiar dispute, adevărate lupte, la început, pentru folosirea maidanelor, (râturilor), suprafețelor acoperite cu iarbă, iar mai târziu, a terenului de fotbal, amenajat în Piața *Sfânta Elena* (*Ghizela*).

1. Organizații sportive

Asociația sportivă *Găiana*

În 1925, *Hercules*, echipa de fotbal a Gaiului, deoarece purta același nume cu cea din Pârneava, conform obiceiului, a fost provocată, de aceasta din urmă la un meci. Miza jocului era păstrarea denumirii echipei; cea care pierdea, trebuia să-și schimbe numele. Fiind învinsă, Asociația sportivă din Gai, a trebuit să accepte, numele acordat de echipa câștigătoare și anume – *Juventus*. În 1929, Clubul sportiv *Juventus – Gai*, condus de un comitet, în frunte cu președintele Ioan Zsotesz – Inspector la Fabrica ASTRA, dispunea de un teren de fotbal, pentru care nu plătea chirie, sau alte taxe (Anexa 17). Suprafața, de 9800 m.p., din Piața *Sfânta Elena*, în apropierea Bisericii Catolice și a Cinematografului *Solidaritatea*, cunoscută sub numele *La Gropi* era împrejmuită cu sârmă și se afla în proprietatea Primăriei²⁰⁸. Pentru susținere financiară și în scopuri educative, clubul, organiza diferite activități distractive, petreceri, jocuri etc. O asemenea manifestare, a avut loc în 1 februarie 1930, la restaurantul văduvei lui Ștefan Smelco din Gai²⁰⁹. Numele *Juventus*, se regăsește, între donatorii Asociației Corale *Sloga*, fiind grava pe lancia drapelului din Biserica Ortodoxă Sârbă.

În aceeași perioadă (1927-1928), în Gai, s-a mai înființat o Asociație sportivă mixtă numită: *Venus*, care, transformată ulterior în *Șoimii*, a scin-

²⁰⁸ AN Fond PMA, D. 46/1929, fila 117.

²⁰⁹ *Idem*, D 30/1930 fila 60.

Echipa de fotbal Șoimii după meciul cu Virtutea câștigat cu scorul 2-1 (1926)
Sportivii din Gai, cu tricouri negru-galbene, sunt în rândul din spate, în picioare:
Gr. Barbu, G. Bogățean, G. Ionescu, N. Popian, G. Moți, I. Oprea, L. Țigu,
SG. Robu, Szg. I. Roșu, L. Bogățean

dat întreaga mișcare sportivă din cartier²¹⁰. Datorită rivalităților, exploatare și dezvoltate de unii până la forme violente, în anul 1935, *Șoimii*, s-a afiliat Clubului *CFR*, în timp ce *Juventus*, rămasă fără conducere operativă, bani, reprezentare și sportivi, a ajuns în pragul desființării. Nu s-a întâmplat acest lucru, deoarece, era încă susținută material și moral, de câțiva cetățeni mai cu stare din Gai așa cum au fost: Popian, Ferician, Tomici.

În această situație, avocatul dr. Ioan Fericean, *făcând apel la toată suflarea românească din Gai, contând și pe colaborarea celorlalte etnii*²¹¹, a propus înființarea unei Asociații sportive unice, cu numele *Găiana*. În această organizație, urmau să fie înglobate toate forțele cartierului, vechii activiști și sportivii, indiferent de naționalitate. Într-o participare deosebit de numeroasă și entuziastă, la 6 februarie 1938, propunerea lui Ioan Fericean, a fost acceptată, fiind ales ca președinte al noii structuri. Vicepreședinți, au fost aleși, la propunerea lui Ioan Fericean, conducătorii vechilor grupări: Gheorghe Popian, fost

²¹⁰ Echipa Șoimii, a avut o bună susținere, mai ales din partea tineretului, având chiar un Imn din care redăm un fragment: *Veniți! Veniți, cu toții / Cântați acum în cor / Ca să știe-o lume 'ntreagă / De echipa Șoimilor!*

²¹¹ *Știrea*, nr. 1708/26 februarie 1938.

președinte al *Juventus*, P. Conrad, Șeful Circumscripției administrative II Gai, fost președinte la *Șoimii*, la care, s-a alăturat Ion Olaru. Celelalte funcții, al Comitetului, au fost ocupate de Iacob Witib – secretar, Ion Florea – casier, Ispravnic Gopfrich și Ion Roman – membri. În finalul ședinței, Ioan Fericean a subliniat faptul, că *noua Asociație, acceptată de toți, nu are doar scopul de a promova fotbalul, ci și o menire social – culturală, prin înființarea unor secții muzicale, corale, de turism, atletism, etc*²¹².

Înscrisă imediat în Campionatul municipal de fotbal, alături de echipele: *Mica, Astra, Crișana, SGA, Tricolor, Titanus, Transilvania, Unirea, Hakoah, Olimpia, Înțelegera*, formația din Gai a suferit o serie de înfrângeri, astfel că după 3 etape era pe locul 10, în clasament. Dar la 9 martie 1938, *Găiana* a produs cu această conducere nouă, *surpriza zilei*, câștigând prin golurile marcate de Kotroco și Brutin, cu scorul 3-1 în meciul cu *SGA* (Societatea de Gimnastică Arad). Cu toate acestea, deși exista mult optimism, echipa, totuși, nu și-a mai revenit, încheind campionatul pe unul din locurile codașe.

În 1945, Formația de fotbal *Găiana* a fost înscrisă în Campionatul Municipal, Grupa A, alături de *Ameșa, Hacoah, Frontiera, Gloria, Olimpia, Banatul și Astra*. A debutat slab, pierzând acasă, primul meci, la cel de al doilea înfrângerea fiind categorică. *AMEFA* a dispus ușor de echipa din Gai, făcându-și un golaveraj bun și un bun antrenament. Scorul final de 8-0 a fost fixat prin cele 7 goluri marcate de Bătrân și unul de Igna. În felul acesta, după două etape și tot atâtea înfrângeri, *Găiana* ducea lanterna Grupei. După trei etape, în care *Găiana*, nu a marcat nici un gol, primind în schimb 20. În meciul disputat, în Micălaca, echipa locală, *Gloria*, nu a reușit însă, să o învingă, cu toate că a condus din minutul 8 al primei reprize, prin golul marcat de Bugariu. Egalarea a venit în minutul 82 prin Mureșan. Meciul, deosebit de rapid, a fost arbitrat corect de Schneider, ajutat de Ardelean și Petrică. În felul acesta echipa formată din: Tudor – Berar, Secară – Horgoș, Iovin, Tulucan – Flora, Bora, Mureșan, Spanaiol, Faur, a produs, prin scorul egal, în deplasare – *Surpriza zilei*, viu comentată în presa locală²¹³.

Spre marea dezamăgire a suporterilor, după 7 etape, *Găiana* se afla pe ultimul loc, fără să fi câștigat vreun meci, cu un singur meci egal și un golaveraj dezastruos: 1-21. Pe locul I, se afla echipa *AMEFA*, cu șase meciuri câștigate și un egal²¹⁴. Formația nu s-a mai putut redresa, în 20 septembrie 1945 meciul cu *Vulturul Grădiște* fiind pierdut cu 1 – 3. De la *Găiana*, s-a

²¹² *Ibidem*.

²¹³ *Patriotul*, 22 iulie 1945.

²¹⁴ *Ibidem*, 6 septembrie 1945.

remarcat portarul Marincov, Berar și Florea. Din Gai, au mai fost componenți ai acestei echipe: Petar Marincov și Ilie Săcară – portari, Jarco Putici, Milu (Țențu) Sandici, Toșa Selicean, Ioan Jilovan, Frații Tulucan, Gorge Truța, Ioan Găicea, Jizi Jurjuc, Bela Jasinto, Ghiță Crucean, Frații Tămăjdan, Frații Fericean.

Asociația sportivă Indagrara

Clubul sportiv a luat ființă, la scurtă vreme după Naționalizarea Întreprinderii. Încă din 1948, echipa de fotbal activa, în Divizia C, dar cu rezultate slabe. După 6 etape, ea se afla abia pe locul 6 în clasamentul seriei.

Memorabil, a rămas meciul amical, disputat de *Ziua Eroilor*, duminică 13 iunie 1948, pe arena Gloria, între echipele arădene, Indagrara și CFR. Jocul a fost distractiv, comenta presa vremii²¹⁵, până la repriza a doua, când din cauza indiscipliniei unor jucători, s-a iscat un scandal cu bătaie, între jucătorii celor două echipe. Fotbaliștii Bălaj și Mosko, s-au încăierat, lovindu-se reciproc, cu pumnii și picioarele. Intervenția promptă a conducătorilor celor două grupuri, a pus însă capăt încăierării. Greșala principală a fost a arbitrului Varga care a condus jocul defectuos. Scorul de 4-1 a fost favorabil Indagrarei ridicându-I prestigiul și moralul, mult afectat.

La 10 martie, 1950, a avut loc instalarea noului Comitet sportiv al Întreprinderii Industriale de Stat 7 *Noiembrie* din componența căruia, făceau parte: Magda Iosif, Doboș Ludovic, Barna Dumitru, Cismaș Sava, Tudor Petru. Comisia de Revizie a fost alcătuită din: Buzaș Petru, Szilași Ștefan și Csibay Ioan²¹⁶. Colectivul sportiv al Întreprinderii 7 *Noiembrie*, numit *Indagrara*, conducea șapte secții, a tot atâtea discipline.

Secția de fotbal, activa pe terenul propriu, cu trei echipe: seniori, juniori și pitici. În acel an, echipa de seniori, antrenată de Czegina Tiberiu, a susținut 11 meciuri, clasându-se pe locul doi, în campionatul orășenesc, după Flamura Roșie, în fața căreia a pierdut cu 4-1 (2-0). Despre această competiție, presa vremii a comentat următoarele: *Echipa formată din Lorincz, Princz, Jivan, Szarka, Nagy, Szurdi, Găluț, Kapas (Havram), Szinder, Brosovschi, a jucat sub posibilități, meciul degenerând în durități, Printz, fiind chiar eliminat de pe teren. De altfel, în campionat, au mai fost și alte câteva cazuri de indisciplină, generate de fotbaliștii: Bătrân Doni, Lorincz Emerich și Havram Iuliu, care au și fost puși în discuția colectivului de muncă din care făceau parte. S-au remarcat Nagy, Szurdi, Szinder și Havram.*

²¹⁵ *Ibidem*, 15 iunie 1948.

²¹⁶ *Flacăra Roșie*, 15 martie, 1950.

Stadionul Indagrara, 1960

În acel an, echipa de fotbal *Spartak – 7 Noiembrie*, a câștigat *Turneul de fotbal* pentru Fondul Mondial al Păcii²¹⁷. Competiția, care s-au bucurat de prezența a 2000 de spectatori, s-a desfășurat la 24 august 1950, pe terenul *Progresul*, în organizarea Comitetului Județean de Cultură Fizică și Sport și a Comisiei Județene de Fotbal. Au evoluat 8 echipe: *Progresul*, *Spartac SSCC*, *Spartac – 7 Noiembrie*, *Locomotiva*, *Metalul (Ameța)*, *Constructorul*, *Flamura Roșie (UTA)* și *Spartak – FZ* (Fabrica de Zahăr). Întrecerile, organizate, pe sistem eliminatoriu, au fost câștigate de echipa *Spartak – 7 Noiembrie*, prin tragerea la sorți, care s-a făcut după încheierea la egalitate a meciului final, în compania echipei divizionare *Flamura Roșie (UTA)*. Echipa a încheiat, însă, campionatul, doar pe locul 9 din cele 11 echipe înscrise în competiție.

Alte secții ale asociației au fost: *Popice*, cu 15 sportivi, care țineau antrenamentele cu regularitate, astfel că au ocupat locul 6 în competițiile dotate cu trofeul *Cupa RPR*; *Voley* cu 2 echipe, una de băieți și una de fete; *Box*, unde lotul era compus din 8 sportivi, antrenați de Dumitru Faur, urmat de Remus Mohan. Acesta din urmă, l-a descoperit și pregătit pe Ioan Covaci, vicecampion național²¹⁸; *Șah*, în cadrul căreia erau legitimați 17 jucători. Echipa de

²¹⁷ *Flacăra Roșie*, 25 august 1950.

²¹⁸ Tiberiu Țiganu, Mihai Dehelean, *Aspecte din istoria boxului arădean*, Arad, 2009, p. 63.

șah a fabricii activa în în divizia A, cel mai bun jucător, fiind Cadar Arcadie. În ceea ce privește sportul de masă, se aprecia însă că, nu se dă suficientă atenție, complexului sportiv-militar, FGMA și GMA, declanșate în 1951²¹⁹.

Duminică, 5 august 1951, în fața unui numeros public, a fost inaugurat Stadionul *Spartak – 7 Noiembrie*, amenajat în apropierea întreprinderii și a Clubului. La festivitate, au vorbit: Vasile Goguță, directorul Întreprinderii tutelare, Formanek Iuliu, președintele Comitetului sindical, Csillag Mihai, din partea Consiliului Sindical Regional, Ioan Vlaicov reprezentantul Comitetului Regional de Cultură Fizică și Sport și Gheorghe Berindean, membru al colectivului de fotbal al Întreprinderii. Au urmat competiții demonstrative, la mai multe discipline sportive și un turneu *fulger* de fotbal cu participarea echipelor: *Spartak SSCCA, Spartak 7 noiembrie, Spartak FZ, Progresul, Artex, Metalul Flamura Roșie, Constructorul și Flamura Roșie – UTA*, aceasta din urmă fiind cea care a câștigat întrecerea²²⁰.

În 1963, președinte al Asociației sportive, era Ioan Pavel.

Asociația Sportivă *Recolta*, Clubul Sportiv *Romsilva* (Depozitul de armăsari)

Prin înființarea în 1976 a Asociației Sportive *Recolta* Direcția Generală pentru Agricultură și Industrie Alimentară a Județului Arad (DGAIA), a pus bazele reorganizării hipismului²²¹ în această parte a țării. Se renășteau, în felul acesta nu doar vechile tradiții arădene din domeniul creșterii și selecționării cailor de rasă ci și activitatea sportiv-competitivă cu aceste splendide animale. Primele întreceri moderne, de acest gen organizate pe baza unor regulamente au avut loc în Arad, pe hipodromul amenajat în vestul orașului, pe locul unde se află azi clădirea numită Turnul de apă²²² (strada Ceaikovschi). Prin dezvoltarea orașului, cursele de cai au fost mutate, în Pârneava, lângă pădurea Ceala, pe suprafața unde s-au edificat ulterior Fabrica de Confecții (azi Universitatea de Vest Vasile Goldiș) și Întreprinderea *Arădeanca* (Fabrica de păpuși)²²³. De remarcat sunt parăzile, concursurile și demonstrațiile

²¹⁹ Vezi, Deciziile nr 1 – 3 a Comitetului Regional pentru Cultură Fizică și Sport, de pe lângă Sfatul Popular Regional, din 5 ian 1951, pentru Declanșarea complexului sportiv GMA (Buletinul Oficial al Sfatului Popular Regional Arad, anul II, din 15 ian. 1951, nr 2 – 3.

²²⁰ *Flacăra Roșie*, 7 august 1951.

²²¹ Hipism (gr. hippos-cal), denumire generică dată întregii activități legate de folosirea calului în întreceri sportive, indiferent de profilul ei: galop.trap, dresaj, probă de obstacol.

²²² Clădirea a fost construită în 1896, pe locul fostului hipodrom al orașului. În apropiere se afla Cazarma *Ulanilor* (Poliția călare) și adăpostul cailor, clădire în care, azi se află Școala Sportivă *Gloria*.

²²³ Pe câmpul viran de la hipodrom, lângă Pădurea Ceala, a avut loc, la 14 iulie 1912, în prezența a 25.000 de spectatori, zborul demonstrativ al lui Aurel Vlaicu.

hipice, organizate în perioada interbelică de unitățile militare de cavalerie și instrucție din Arad. După războie calul fiind eliminat din armată și agricultură, efectivele acestor animale au scăzut îngrijorător, fiind distruse și nucleele genetice.

Prin înființarea Asociației²²⁴, Direcția Agricolă Județeană (DGAIA) preconiza formarea și consolidarea bazei genetice pentru cabaline, dezvoltarea interesului pentru activitatea sportivă ca și parte componentă a creșterii și ameliorării raselor de cai. A fost luată în considerare, existența în apropierea Pavilioanelor aviației, a unor grajduri pentru vaci și a unei suprafețe agricole de aproape 400 ha. Pentru început a fost adus, fiind transferat de la Herghelea *Izvin* (județul Timiș), ca antrenor administrator și organizator, tehnicianul veterinar Iulian Burlacu și armăsarul Turf Nonius 1-4. În urma dresajului academic, pregătit de arădeanul Grigore Bigligiu (Grădiște) și călărit de Koller Elwine din Poltura, cu acesta au fost câștigate mai multe premii la concursuri hipice din Ungaria și Cehoslovacia. Acest început promițător, a impulsionat interesul pentru începerea în 1976 a primelor lucrări de amenajare a hipodromului. Astfel, în preajma vechilor Pavilioane ale Aviației au fost realizate: pista de antrenament și alergări alungită în formă ovală, cu o lungime de 1200 m și lățimea de 40 m, terenul cu obstacole, o peluză din pământ și tribună pentru spectatori cu 60 locuri, turn pentru arbitraj, standuri pentru cai. În anul următor, A.S. Recolta, a organizat, pe teren propriu, primul său Concurs Internațional, cu participare sportivă din Ungaria, Jugoslavia, Cehoslovacia, la probele: sulky (trap 1200-2200 m), galop plat (1000-1600 m), obstacole, atelaje (trăsură) și tracțiune (platformă cu greutate). Echipa din Arad, a participat la toate probele cu rezultate satisfăcătoare. În perioada care a urmat AS Recolta, s-a impus din ce în ce mai mult în activitatea competițională, cu sportivi, selecționați din cartierele apropiate: Gai – Milin Milorad (atelaje), Hegeduş Imre (obstacole); Poltura – Havrani Ladislau (obstacole), Koller Elvine (dresaj), Pavel Hanc (galop), Ilie Pașca (sulky); Bujac – Cioban Dorel (obstacole), Melic Cristina (obstacole și galop), Hegedus Carol (obstacole), Dorel Cioban (obstacole), Papp Jancsi (sulky), Kaszta Atilla (galop, obstacole), Burlacu Iulian și fiul său Daniel (sulky și atelaje);

Rezultate deosebite, au fost obținute cu armăsarul de rasă *Pur sânge englez – Mario*, descendent pe linie din Germania, care încălecat de Adrian Sima și Lovasz Laura s-a afirmat la mari competiții din România, Jugoslavia, Ungaria.

²²⁴ Primul președinte al Asociației Sportive „Recolta” a fost dr. Petru Moru, iar secretar Iosif Szatmari

O bună perioadă de timp, mascota Asociației, a fost măgarul *Venturinii*, animal de prapas, părăsit de ciobanii din zonă.

În urma unui ordin al Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare din 11 octombrie 1980, pe structura AS *Recolta*, s-a înființat un *Depozit de armăsari*, unitate profilată pe creșterea și ameliorarea raselor de cai, pentru tracțiune, călărie și agrement, subordonată *Centrului Republican de Creștere și Calificarea Cailor de Rasă*. Tot atunci au fost asigurate comasat, 390 ha de teren agricol, necesar asigurării furajelor și construirii baze hipice cu hipodrom și terenuri cu obstacole, pentru antrenamente și concursuri. Până la sfârșitul anului 1981, au fost construite două grajduri pentru 120 de cai, urmând, ca în continuare capacitatea acestora să fie extinsă, alături de edificarea altor obiective: manej acoperit (75/30 m), padoc de antrenament al cailor, terenuri de dresaj și obstacole, hipodrom cu piste pentru trap și galop, magazine, ateliere, dispensar veterinar etc. În primăvara anului următor au fost aduși din diferite herghelii, primii armăsari, astfel că în octombrie numărul acestora a ajuns la 143, aparținând la 9 rase: Ardenez (40), Nonius (28), Lipițan (20), Arad (7), Ghidran (11), Trăpaș (15), Pur sânge englez (2), Furioso Nort. (14), Huțul (6). În 1984, efectivele au crescut la 226 cai, fiind aduși armăsari și din rasele CSR și Semigreu.

În 1991, unitatea fiind deposedată de 171 ha, supafață căreia, administrația municipiului, i-a schimbat destinația, transformând-o în pășune comunală, apoi în teren pentru construcții industriale, a început declinul unității, efectivele de animale scăzând la mai mult de jumătate. În 2008, *Depozitul* mai avea doar 60 de armăsari din 8 rase: Arab (2), Ardenez (5), CSR (11), Huțul (2), Lipițan (8), Nonius (12), Simigreu (5), Furioso (15) și presta următoarele servicii: pensiune pentru cai, cursuri de echitație, plimbări de agrement cu trăsura și călare. La înființare, unitatea a fost condusă de: dr. Petru Barbu, dr. Adrian Dobrity, iar din 1996, director este ing. Vasile Șuteu²²⁵.

În 2001, *Depozitul de Armăsari*, a fost preluat în administrare de către *Romsilva*²²⁶, unitate de stat investită cu administrarea pădurilor, iar AS *Recolta*,

²²⁵ Ing. Vasile Șuteu (n. 1959 la Cățcău, jud. Cluj), Facultatea de Zootehnie și Medicină Veterinară (Cluj-Napoca, (1982), Șeful Fermei de vaci din Cobadin – Constanța (1982-1984), ing. zootehnist la ISCIP Bontida (1984-1985), Șeful Fermei de vaci pentru lapte, la IAS Sănandrei – Timiș (1985-1987), Șeful Fermei Zootehnice de la IAS Receaș – Timiș (1987-1990), inginer zoothnist la Herghelia Izvin –Receaș (1990-1994), Directorul Hergheliei de la Balc – Bihor (1994-1996). Din 1996, ocupă funcția de Director al *Depozitului de Armăsari*, din Arad, din cadrul Regiei Autonome al Cailor de Rasă, instituție transformată în 2002 în Direcția de Exploatare și Amenajare a Cabalinelor de rasă.

²²⁶ Unitate de Stat investită cu administrarea pădurilor.

devine o secție a Clubului Sportiv *Romsilva*. Din lipsă de fonduri, unitatea a rămas doar cu două probe sportive *Obstacole* condusă de ing. Dorel Cioban și *Atelaje* condusă de ing. Milin Milorad. Participările competițiile hipice, au fost reduse iar rezultatele obținute au devenit modeste.

Astfel, la concursul Iarilo Horse-Timiș, din 9 octombrie 2004, Bucătar Floreta pe calul Ghepard, a ocupat locul 7, la proba 1 E:F; locul 5 la proba 2 D și locul 9 la proba 5 D; Kuryatco Cristina, și calul Elogiu – locul 3 la proba 4 E, echipa Aradului clasându-se pe locul IV. În același an, la concursul Manej din Timișoara, Bucătaș Floreta și calul Ghepard, a câștigat locul 3 la proba 1 *Remanti*. La concursul din 7 septembrie 2005, ținut la Sânicolaul Mare, Kuryatco Cristina, la proba 1, călărind calul *Elogiu*, s-a clasat, pe locul 8, Lucia Ana, la proba 3 și calul Dragon – locul 7 și Sabina Purcariu, pe calul Hindus, la aceeași probă – locul 9. În 2006, la Cupa *Ludovica* din Sânicolaul Mare, Purcariu Sabina și calul Hindus s-a clasat pe locul 7, iar la proba Remonti 1 pe același cal, locul 5. Tot atunci, la proba Remonti 3, Roman Sorin și calul Dragon, a obținut tot locul 7.

Rezultate mediocre au fost obținute și în anii următori. Astfel, în 11-12 noiembrie 2007, la concursul dotat cu trofeul (Cupa) *Vest*, Mârza Rizoc Laura și calul Otac s-a clasat pe locul 4 la proba E și locul 5 la proba F. În 2008, Depozitul de armăsari din Arad, a participat la două concursuri: Pădureni (29 februarie) și Cupa Morisena. La Pădureni Rizac Laura și calul Maxim, s-au clasat pe locul cinci atât la proba F cât și la Open. La Cupa Morisena ediția – 2008, rezultatele echipei din Arad, la proba F au fost următoarele: Lucian Găleanu și calul Maxim – locul 5, Rizac Laura și calul Otac – locul 6, Bunaciu Carmen și calul Ovidiu – locul 5. La proba E, Rizac Laura, a obținut locul 5, iar la proba D, Bunaciu Ovidiu și calul Ovidiu – locul 5.

În ultima perioadă, este semnalată o singură participare a echipei hipice din Arad, la concursuri peste hotare și anume la Bekescsaba (Ungaria) fiind obținute tot rezultate mediocre: locul 5 la proba de 1 m – Lovas Laura și calul Orac, locul 7 Sima Adrian și calul Santiago, locul 5 la proba de stafetă prin Bunaciu Carmen pe calul Ovidiu și Rizac Laura pe calul Otac.

Instituția a mai participat la câteva demonstrații hipice, organizate în comunele: Șimand, Dorobanți, Curtici, Socodor, Crasna (Județul Sălaj, precum și la sediul din Arad al hergheliei

În prezent unitatea, are posibilitatea să ofere doritorilor: pensiuine pentru cai, cursuri de echitație, plimbări de agrement cu trăsura și călare.

2. Organizatori, antrenori, sportivi de performanță din Gai

Zoran Arsenov

Tânărul de pe strada Dunării nr. 119, și-a împlinit pasiunea pentru sport, nu doar prin studiile de specialitate ci mai ales prin pasiunea de a conduce cu frenezie galeria suporterilor. A fost o bună perioadă de timp lider de necontestat șeful fanilor West Force, încurajând echipa de baschet a ICIM-ului spre victorie. Bucuria cuceririi unui titlu național este simțit mai ales de publicul solidar cu echipa. Eforturile ca și eșecurile acesteia sunt resimțite din plin de spectatorii entuziaști. După un meci memorabil al ICIM Arad cu Universitatea Cluj, din 6 martie 2010, încheiat cu scorul 82-32, media arădeană titra: *Public ca noi n-are nimeni. Bucuria cuceririi unui nou titlu național, după o pauză de trei ani, a fost maximă și pentru echipă și pentru fani. Publicul arădean a fost încă odată alături de echipă și și-a purtat favoritele către victorie. Cu Zoran arsenov, șeful galeriei West Force, dând tonul, spectatorii au cântat pe tot parcursul partidei, și-au încurajat favoritele de la început până la sfârșit, întreaga Polivalentă, formând practic o uriașă galerie. Și dacă antrenorul Biandrei, spunea că aradul a jucat în șapte, făcând referire la cei doi arbitri, noi îi spunem că este din alt film. Într-adevăr, Aradul nu evoluat în cinci jucătoare, ci în șase. Asta pentru că publicul spectator, a fost cu adevărat al șaselea jucător al BC ICIM Arad.* În alt ziar, cu litere de-o șchiopă, se menționa în ziua următoare: Bine-ai revenit Zoran: ICIM – Universitatea Cluj 82-32. Icim a fost susținută frenetic și la sala UAV, de remarcat fiind revenirea în rândul galeriei a inimosului Zoran Arsenov.

Adela Barbu Băneș

Adela Barbu Băneș – atletism

Adela (n.1952), cea de-a doua fiică a familiei Ioan și Lucreția Băneș, s-a afirmat ca atletă, încă din primii ani de liceu, devenind campioană la proba de alergare – 80 m plat.

Fiind selecționată în lotul național, a participat sub culorile României, la Jocurile Balcanice de atletism de la Atena. În prezent este profesoară de Educație Fizică în Arad.

Mladen Catici

Muncitor lăcătuș la IVA, membru al Asociației Porumbeilor Voiajori – *Voiajorul* Arad, cu rasele: *Zburători* de Budapesta, *Tipler englez* și porumbei de ornament Mladen se distinge prin faptul că este singurul Maestru Emerit al Sportului din Gai. Ocupându-se încă din copilărie de creșterea și selecția porumbeilor voiajori, la început, a obținut în competiții, rezultate modeste, doar la nivel județean. În anii care au urmat, a fost prezent cu rezultate promițătoare, la expozițiile naționale de la Brașov (2005), Oradea – cu doi porumbei (2007-2008), Piatra Neamț – cu un porumbel (2009-2010). A fost Campion Național, iar pentru rezultatele sale sportive deosebite, obținute cu porumbeii voiajori, i s-a acordat Distincția și titlul de *Maestru Emerit al Sportului*.

Dorel Cioban

A moștenit dragostea pentru animale de la tatăl său Teodor Cioban, care a fost întreaga viață vizitativ și îngrijitor de cai. Drept urmare, în 1978, la vârsta de 10 ani, Dorel Cioban (n, 1968, în Bujac), a încălecat primul cal, parcurgând pista înșesată de obstacole. Pasiunea pentru acest sport nu l-a părăsit niciodată. Chiar și stagiul militar l-a satisfăcut la Clubul Sportiv al Armatei – Steaua, ca sportiv la proba Obstacole. Angajându-se în 1988 la Depozitul de Armăsari, a devenit antrenor al cailor și sportivilor pentru această probă pe care o practică din copilărie. Stăpân pe toate tainele artei dresajului Dorel Cioban se preocupă de pregătirea pentru concursuri a armăsarilor din rasele: *Pur sânge englez*, *Calul de sport românesc*, *Gidran* și *Furioso Nort – Star*.

Adrian Creța

Cu o ascendență de câteva generații în Gai, Adrian Creța (n 1979), face parte din noua generație de ziaristi, comentatori sportivi arădeni, de după 1990. Cameraman, redactor, autor de reportaje, cronici, știri, din lumea fascinantă a sportului, tânărul comentator, a realizat, cu mici întreruperi începând din 1998, pe posturile TV *Intersat* (1998-2000) și *InfoTV* (2005-2011), moderând popularele emisiuni, *Microb* (talk show), *Săptămâna sportivă arădeană* și *Amintirile sportului arădean*. De asemenea a susținut rubrica de sport la *Ediția arădeană a ziarului Agenda Zilei* (2000-2003) și la gazeta *Transilvania* (2003-2004).

În toți acești ani, foste glorii ale terenurilor de joc, bazinelor de înot sau pistelor de atletism, sportivi în plină afirmare, antrenori, organizatori, conducători de cluburi și asociații, profesori, simpatizanți sau fani, au fost

Adrian Creța, 2010

provocați să-și susțină opiniile, au criticat sau apreciat aspecte ale mișcării competiționale arădene. Controversele nu au fost puține, iar spectacolul oferit prin comentarii a fost nu rareori chiar mai interesant decât cel original.

Ioan Dabu

Visul de a călători, dezvoltat încă din copilărie, nu i s-a împlinit decât în parte. Voinic cu alură sportivă Ioan Dabu (n. 1 ianuarie 1947, str. Câmpianeanu 18) fiul strungarului Nicolae Dabu și al Iulianeii a început să practice canotajul încă de pe băncile școlii. Începând din 1963, sub îndrumarea atentă a antrenorului Torok Zoltan, de la Școala Sportivă din Arad, a obținut rezultate valoroase, la probele de schiff și rame. În 1968, fiind selecționat și inclus în lotul Clubului Sportiv Dinamo, în același an, a îmbrăcat tricoul de Campion Național cu echipajul de patru plus unu-rame, fapt care-i deschidea un drum ascendent spre trofee europene și mondiale. Nu s-a întâmplat acest lucru deoarece drumul spre competițiile internaționale externe îi erau blocate. În mod sistematic, i se refuza pașaportul, fără ca acest lucru să i se motiveze. Descurajat, în anul următor la vârsta de 22 ani, în plină forță

și sănătate deplină, a părăsit sportul de performanță, dedicându-se profesiei de sculer matrițer (IVA, Fabrica de lapte) și metrolog (Strungul, Orologerie industrială). În 1989, a plecat în Germania, de unde s-a întors după câțiva ani, dezvoltându-și în Arad, o afacere cu canapele pe schelet metalic. Tot atunci și-a adus 16 familii de porumbei voiajori belgieni, olandezi, germani, satisfăcându-și astfel vechea lui pasiune din copilărie. În continuare, și-a amenajat în gospodăria moștenită de la părinți condiții pentru formarea unui lot de 100 de porumbei, din care 30 exemplare sunt îngrijite pentru reproducere (matcă), 70 fiind antrenați pentru concursuri. Rezultatele nu au întârziat să apară. Este clasat pe locul 13 la Campionatul Național categoria *General-Maturi* (viteză, demifond, fond) de la Craiova (2011), locul 5 la Regensburg – 2010, pe distanța de 744,618 km, locul 9 pentru categoria *Crescător* și numeroase alte distincții.

Iosif (Puiu) Grozav

Deși a fost pregătit să devină contabil sau comerciant asemenea tatălui său, destinul lui Iosif (Puiu) Grozav (n. 5 octombrie 1932, pe str. Turdei nr. 4 – Poltura) a fost oarecum diferit. A lucrat în servicii administrative la UTA, Progresul, Intreprinderea de Cariere și Balastiere, Peco, dar s-a ferit de bilanțuri, balanțe și rapoarte contabile, care să-l rețină în birou. În 1950, ca elev al Școlii Medii Tehnice de Comerț din Arad, s-a înscris la Secția de Handbal în 11²²⁷ a Asociației Sportive UTA antrenată de IC Burdan, care la desemnat ca portar. Pe acest post a jucat succesiv în echipele arădene *Tricolour Roșu* și *Progresul* promovând de la competițiile de nivel orășenesc, până la cel Divizionar de primă categorie (A).

Fiindu-i descoperite calitățile unui bun organizator, în 1971 a fost numit Secretar al Filialei Județene a Automobil Clubului Român (ACR). În această calitate, a reușit să revigoreze activitatea automobilistică competițională de amatori cu doi piloți, prin organizarea unor raliuri de succes. De asemenea, în 1974 a pregătit echipajele de copii, care au participat la concursul dotat cu Marele Premiu al Budapestei la carting, competiție desfășurată la Seged (Budapesta)

---

²²⁷ Această disciplină sportivă în care meciurile se desfășoară pe terenurile de fotbal, este consemnată competițional pentru prima dată în 1934. Nu a avut niciodată o evoluție spectaculoasă în ceea ce privește popularitatea, sportivii fiind mai ales etnici germani. Ultimele competiții au avut loc în 1956, după care a fost desființat.

În perioada 1977-1980, Iosif Grozav a fost președintele Clubului Sportiv UTA, organizație care în afară de fotbal, obținea succese remarcabile și în alte ramuri sportive: canotaj, handbal feminin, popice, tir.

Din 2003, Iosif Grozav este locuitor al Gaiului, depășind amintiri din *Aradul sportiv* de altădată.

Ioan Hamza

Puțini cunosc faptul că Ioan Hamza, un găian cu domiciliul pe strada Izvor nr 10 este realizatorul primei Emisiuni TV de tip talk-show sportiv din România, după Revoluția din Decembrie 1989. Este vorba de Emisiunea *Microb*, care după debutul din toamna anului 1994, s-a derulat asemenea unui film serial de largă întindere, pe o distanță de peste 600 episoade pe posturile locale TV: Intersat, RDS – RCS și Info-TV. Născut la 26 decembrie 1954, după absolvirea Liceului Pedagogic din Arad (1974) și a Facultății de Educație Fizică și Sport din Timișoara (1978), a lucrat ca profesor la Școlile generale nr. 10 Arad, Șiria, nr. 6 Arad, nr. 12 Arad, grupul Școlar *Frații Neuman*. A început să joace fotbal de la vârsta de 8 ani, la început la *Indagrara* (1962-1966), apoi în echipele cluburilor: Vagonul, Rapid, Astra Arad (1974-1975), ca militar la Gloria Ineu, apoi student fiind, la Politehnica Timișoara (1975-1977, încheind activitatea de sportiv activ la Strungul Arad (1977-1982). A fost antrenor secund la echipele de fotbal ale cluburilor *Astra Arad* (1990-1992) și *UTA* (1993-1994). În prezent este Observator de joc, delegat al AJF Arad.

Având largi cunoștințe din lumea sportului și o cultură pe măsură (vorbește mai multe limbi străine, cântă la câteva instrumente muzicale), din 1994, organizează și conduce ca redactor sportiv, o emisune de profil la posturile locale de televiziune. Pe parcurs, aria preocupărilor sale s-a extins, prin colaborări sistematice cu *Telesport* București, ziarul *Sportul arădean*, site-urile *Sport Arad-ro* și *Sport sin.ro*.

Ioan Hamza, s-a făcut cunoscut și prin proiectul *Femina*, pentru promovarea fotbalului feminin din Arad, în *Prima Ligă* a României, activând în acest sens, cu echipa F.C. UTA.

Raul Hanciuța

Mergând pe urmele tatălui său Petru Hanciuța, cândva judoca de performanță, azi un prosper fermier din Gai, Raul (n. 26 noiembrie 1992, str. Ion Creangă), a început să practice acest sport, la vârsta de 7 ani. Chiar și studiile medii le-a parcurs la Liceul cu program sportiv din Bujac, antrenându-se

în judo. Sub conducerea tehnică a lui Mihai Teleki, experimentatul antrenor de la CS Gloria Arad, în 2000, participând la un Turneu internațional care a marcat și primul său concurs, a obținut locul II pentru categoria de vârstă – sub 11 ani. Continuând cu seriozitate antrenamentele, după câțiva ani, în 2003, a devenit posesorul primei Medalii în Campionatul Național și Campion cu echipa de copii a CS Gloria Arad. În perioada anilor 2008-2011, transferându-se la Clubul Sportiv *Dinamo* din Brașov, palmaresul său devine impresionant: Campion Național la Cadeți, categoria de 81 kg (Baia Mare 2008), Locul III în Campionatul Național și Campion Național cu echipa de juniori (2009), Vicecampion Național la categoria de 81 kg juniori și Campion Național cu echipa CS *Dinamo* (2010). Reîntors la Arad, s-a înscris la Facultatea de Educație Fizică și Sport al Universității Aurel Vlaicu, fiind sub supravegherea atentă a antrenorului Mihai Teleki, component al Clubului Sportiv Universitatea din Arad. Lista trofeelor obținute de Raul Hanciuța în 2011, este lungă și de invidiat pentru orice sportiv: Vicecampion Național la Tineret-81 kg, Campion Național la Juniori (sub 20 de ani), Locul III în Cupa României – Seniori (peste 23 ani), Campion Național Școlar, Campion Național la Sol (Newaza), Campion Național cu echipa Sibiului, din lotul căreia a făcut parte la concurs, Locul III în Campionatul Balcanic, Participant la Campionatul European (Belgia), Locul VIII în Cupa Europeană, Locul V în Campionatul Național – Seniori.

Pentru viitor dorința tânărului sportiv Raul Hanciuța, este obținerea unei medalii la Olimpiada de la Rio de Janeiro (Brazilia, 2012). Cu siguranță că se va întâmpla acest lucru, spre marea mândrie a găienilor.

Gheorghe Macavei I (Maki)

Fiul lui Gheorghe, mecanic de locomotivă și al Elisabetei Macavei, s-a născut la 1 mai 1941, pe strada Meșterul Manole nr. 8. A început să joace fotbal ca, de altfel, mulți colegi de vârsta lui, elevi ai Școlii Elementare nr. 20 din Gai, pe terenul Clubului *7 Noiembrie*, din preajma Cinematografului *Solidaritatea*. Cert este faptul, că în 1951, la vârsta de 10 ani, era deja fotbalist legitimat în echipa de copii condusă de Czeka – baci. Atunci, a îmbrăcat pentru prima dată tricoul cu numărul 11, extremă stângă, post pe care nu l-a schimbat niciodată în lunga și spectaculoasa carieră sportivă. Din 1954 până în 1960, a fost component titular al echipei UTA- juniori, formație prin care a devenit campion național îndoii ani consecutiv: 1958 și 1959. După două meciuri jucate la UTA în Divizia A, în anul 1961, s-a transferat la Clubul Sportiv *Vagonul* Arad, unde alături de Petre Schweilinger, devine cel mai

Gheorghe Macavei I, 1961

longeviv fotbalist al acestei echipe până în 1972. Realizând o frumoasă carieră în acest sport, cu Vagonul, a jucat și a avut adversari reductabili în toate diviziile: A, B și C.

Mic de statură, dar voinic, plin de vitalitate, viteză în atac cu manevre surprinzătoare, într-o execuție tehnică impecabilă. Știa că fotbalul este un spectacol și făcea totul ca să confirme aceasta. Nu puține au fost momentele, când dârzenia lui, trăgea spre poarta adversă, și victorie, întreaga echipă. Zâmbetul, afișat cu dărnicie, ca și simțul terenului, ce părea imens raportat la propria înălțime, dar nu suficient de întins, pentru a rezista pilduitoarelor sale șarje, concepute în atac. La meciul pentru Cupa României dintre Vagonul și Jiul Petroșani, din formația Aradului, aprecia scriitorul și comentatorul sportiv Fănuș Neagu, *cel*

mai bun om a fost Macavei. Mic de 1,58 metri și cu vreo patru perechi de picioare, căci a fugit în două ore, cât fug extremele „Progresului” într-un an. Publicul din Grant l-au aplaudat zgomotos, odată pentru că la înălțime aduce cu Dinu și cu jumătate din echipa Rapidului, apoi, pentru vitalitate și driblingurile sale iscusite. Și l-a aplaudat de două ori mai mult, fiindcă avea un dinte împotriva Jiului, care și-a permis să înfrângă Rapidul în etapa trecută. Pe acest Macavei, l-au trântit cum au vrut și de câte ori li s-a părut că este cazul și Stocker și Mihai și Georgevici. Cel mai pornit mi s-a părut Stocker, lung de doi metri, care se arunca asupra lui Macavei să-l strivească.

Antrenorii au fost pe măsură: Coco Dumitrescu, Coloman Braun, Toma Jurcă, Gheorghe Albu, Radin Dușan, oameni cărora le poartă respect și considerație. După retragerea din activitatea competițională, a ocupat diferite funcții în conducerea administrativă a clubului: vicepreședinte, organizator de competiții, președinte al secției de fotbal, președinte al AS West Petrom Pecica (1992-1998) și administrator al Bazei Sportive Astra Arad²²⁸.

²²⁸ *Ibidem*, p. 271.

Milorad (Mima) Milin

Fiul electricianului Mihai și al croitoresei Elena din Gai de pe strada Anton Pann nr. 71, s-a născut la 25 august 1967. A urmat Școala Generală din Gai, Liceul Agroindustrial din Lipova și Ceacova, luându-și licența în zootehnie, la Universitatea din Timișoara. A desfășurat diferite activități ca salariat la AICIP (ferma de îngrășarea a porcilor) din Felnac (1985-1990), Liceul Sanitar din Arad (1990-1991) și Germania. Reîntors acasă, s-a angajat în 1996 ca tehnician veterinar la *Depozitul de Armăsari*, preluând în 2008 conducerea Secției sportive Atelaje (trăsuri cu doi cai) ca antrenor și sportiv activ, obținând câteva rezultate notabile. Astfel în 2009 la concursul Cupa *Toth Ferenc* desfășurat la Herghelia Mezohegyes (Ungaria) cu armăsari din rasa Nonius, a obținut locul I, iar în 2011, participând pentru prima dată la etapele Campinatlului Național desfășurate la Cefa (Bihor), Beclean (Bistrița – Năsăd) și Târgu Mureș, echipa condusă de Milorad Milin, a obținut locul III și medalia de bronz.

O altă pasiune, a lui Mima Milin, dezvoltată încă din copilărie, este creșterea porumbeilor voiajori, a păsărilor ornamentale și animalelor de companie. În curtea gospodăriei sale de pe strada Anton Pann nr. 71 au fost amenajate voliere, cotețe și cuști în care pot fi admirați porumbei ornamentali din rasele: Maria Stuart (gulerati), Cap de maur (Smalcaden), Pava de India, Pava de Ungaria, Creț de Ungaria, găini din rasele: Rode Island, Cochinchina uriaș, Sahabo (rasă pitică japoneză), Wian-dotte argintiu mare, câinii Ciobănesc german de lucru (negru) și Tekel cu păr sârmos.

Milorad Milin (2012)

În urma achiziției unor porumbei pentru competiții, din rasele *Zburători de Ploiești*, (de mare înălțime) și *Zburători de Budapesta* (Barzați), în 1999, s-a înscris în Asociația *Voiajorul* din Arad cu posibilitatea de a participa la concursuri. Astfel, după 2005, când a prezentat primul său porumbel, la Expoziția Națională de la Brașov, an de an este prezent la competiții de înaltă ținută fiind clasat pe locul 20 la categoria Mare Demifond Maturi din Cam-

pionatul Național. Fiind deosebit de activ, cu porumbei de înaltă competitivitate, Milorad Milin, are un palmares demn de invidiat, fiind posesorul a zeci de cupe, diplome și alte distincții sportive.

Petre Ioan Păcurar (Ioți)

Fostul sportiv de înaltă performanță și antrenor de lupte greco-romane, s-a născut în 22 iunie 1941, dintr-o străveche familie de găieni, de pe strada Faurilor nr 21. Tatăl său, Ion Păcurar (a lu'Zgribai), a fost țaran gospodar, căsătorit cu sârboaică Latinca

În 1956, ca elev al Școlii profesionale UVA, a fost selecționat de antrenorul Herman Grosman, de la Clubul Sportiv UTA, care i-a recomandat să practice, luptele, disciplină sportivă, cu vechi tradiții în Arad²²⁹. După trei ani, în 1959, tranferându-se la clubul *UVA-AMEFA*, cu antrenorul Andrei Corodan, a participat la Campionatul Național de Juniori, unde a câștigat, medalia de bronz, la categoria de 52 kg. Drept urmare, în anul următor, a fost cooptat în Lotul Național, alături de sportivii: Grassner, Wunderlicht, Sándor, Keffer, Volosciuc și

Petre Păcurar, arbitru de lupte.

²²⁹ Spiridon Stanciu, Tiberiu Țiganu, *Istoria luptelor sportive arădene*, Arad, 2009, p. 110.

Teodor Blidar (stânga), Roman Codreanu
(centru) și Petre (Ioși) Păcurar
(în dreapta)- 1974

transferat la *Steaua* București, unde cu echipa antrenată de Vascul Popovici și Gheorghe Șuteu, a câștigat titlul de Campion Național.

Reîntors la Arad, în 1964, a obținut rezultate importante, remarcându-se prin tenacitate, rezistență și forță neobișnuită. A activat ca sportiv, în lupte libere și greco-romane, până în 1973, când a trecut pe funcția de antrenor, avându-i ca și colegi, succesiv, pe Teodor Blidar și Andrei Corodan. S-a pensionat în 2001, ca antrenor al secției de *Lupte libere*, de la Clubul Sportiv *Astra*, cu conștiința, promovării, unor sportivi de valoare, ca: Gheorghe Meregiiu, D. Dolga, Ion Grosu, Gheorghe Malița, Tiberiu Naghi, Eftimie Olaru, C. Bejenaru, Tiberiu Baner, D. Sofronici, Ioan Păscuți, Costel Băietu, Ion Cintează și mulți alții

Sora mai mare, Maria, este lucrător comercial, iar fratele mai mic Gheorghe Păcurar – profesor de Educație fizică, cu specialitatea gimnastică și handbal. Unul din nepoți, Mihai Păcurar (n. Arad, 1959), fiul Mariei, este profesor la Liceul de artă din Arad, sculptor, definit, printr-o puternică tendință expresionistă.

Liubomir Sandici

Și-a început activitatea sportivă la vârsta de 13 ani, fiind atras de mirajul fotbalului. În perioada 1962-1975, a jucat în echipa de copii, juniori și seniori din *Freidorf* – Timișoara, fiind titularul postului de extremă dreaptă și mijlocaș. Viteza și calitățile de bun tehnician l-au avantajat în obținerea unor succese meritate. Timp de doi ani (1970-1972, și-a întrerupt activitatea sportivă în această echipă, fiind inclus în lotul de fotbaliști de la *Unirea Viitorul* Bujoreni (Vâlcea). Rîntors la Arad, în 1974, a condus, timp de cinci ani, în calitate de președinte Asociația Sportivă *Chimia*, susținută ce Combinatul Chimic de lângă comuna Vladimirescu. S-a ocupat sistematic de cele

șapte ramuri sportive: atletism, box, fotbal, handbal feminin, popice, tenis de masă, volei masculin, cu unele din ele obținând rezultate notabile. Astfel echipa de handbal feminin antrenată de Teodor Mercea, a evoluat timp de doi ani, în divizia B, iar cea de fotbal (antrenor, Constantin Sfârlogea), în divizia C. Tot în această perioadă, asociația Chimistul, a reușit să-i descopere și să-i pregătească pe Gheorghe Motorca, Campion Național și Balcanic la crossmaraton, secondat de Claudiu Ionescu, la aceleași probe și pe Ioan Aștefanei campion național la box. Echipa masculină de volei, antrenată de Vasile Sârcă și Mihai Udișteanu, activa în campionatul județean, iar sportivii Ștefan Predoi și Nicolae Stanoev, au câștigat câteva competiții zonale la Tenis de masă.

Gheorghe Schill

Fiul lui Gheza și Ana, familie refugiată la Arad, din zona Clujului, Gheorghe Schill (n. în 1943, pe strada Turdei nr. 8), după absolvirea Școlii de Arte Plastice și Poziții Coloristice în Domeniul Textil din București, a lucrat ca și grafician și în domeniul publicitar, la UTA, Administrația Financiară și în Uniunea Cooperativelor Meșteșugarilor din Arad. A obținut premii fruntașe, la nivel național, în concursurile profesionale, colaborând sistematic cu artiștii plastici arădeni: Sever Frențiu, Ioan Cott, Ștefan Guleș.

Încă de copil, a iubit animalele, pasiune care s-a consolidat și dezvoltat pe întregul parcurs al ieții. A colecționat și crescut, diferite rase de porumbei, găini, câini, stârnind admirația cercului de prieteni și cunoștințe pentru cunoștințele sale. În același timp, s-a implicat în activități sociale, ocupând timp de câțiva ani, funcția de Vicepreședinte al Clubului Sportiv UTA și Președinte al Comisiei de Atletism

În anul 1968 Gheorghe Schill, a făcut parte din grupul de inițiativă care a dus la înființarea organizației *Gruparea Crescătorilor de Câini*, pe fondul căreia s-a constituit, în 1969, *Asociația Chinologică Română*, cu sediul în Arad, str. Vârful cu Dor, nr. 39²³⁰. Recunoscută de Federația Chinologică Internațională (FCI), Asociația, și-a creat propriul prestigiu, prin organizarea unor manifestări valoroase, printre care au excelat Expozițiile internaționale de câini. În felul acesta, au putut fi promovate, și aduse în lumea internațională canină, rasele autohtone: *Ciobănescul Românesc și Carpatin, Câinele de Bucovina* s-au *Corbul*, un câine de pază, deosebit de frumos. În 1971, devine Vicepreședinte iar apoi Președintele organizației. Sub auspiciile sale, a fost

²³⁰ De fapt, este vorba, de o reînființare, deoarece, organizații, de acest tip existau, în Arad, încă din 1921, sub numele de *Asociația Crescătorilor și Prășitorilor de Câini de Rasă și Poliția Arad*, sau *Clubul de Foxterieri din Arad*, cu activitate întreruptă, în timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial.

dezvoltată activitatea de selecție și dresaj, care a dat posibilitatea organizării la Arad, a Campionatului Național și Internațional de Frumusețe Canină, după cele mai exigente Regulamente, abilitate, la nivel European. În cadrul organizației, se desfășoară ample activități pentru depistarea și omologarea câinilor cuprinși în 453 rase, specializate pentru dresaj, vânătoare, curse sau agrement

În 1964, s-a căsătorit cu Magdalena Balogh. Băiatul lor, Roberto-Gabriel, de profesie, medic uman, este arbitru internațional pentru concursuri și campionate chinologice. În această calitate, Dr. Roberto Schill, a participat la expoziții chinologice din Ungaria, Moldova, Ucraina, Rusia, Serbia, Muntenegru, Grecia, Italia, Austria, Germania, Spania, Finlanda, Suedia.

După 1994, Gheorghe Șchill, a fost Consilier Municipal, membru al Comisiei de Patrimoniu Public și Privat al Primăriei.

Traian Stuparu (Pișu)

S-a născut în Arad, la 2 aprilie, 1939) Fostul sportiv de performanță și unul dintre cei mai experimentați antrenori arădeni, la vârsta de 11 ani, a intrat pentru prima dată în sala de box a clubului sportiv *Motorul*, mai întâi ca spectator. În perioada aceea, locuia în Gai, în extrema vestică a străzii Tribunalul Corcheș (azi ștefan Tenețchi), mama Ecaterina fiind angajată la Unitatea Militară din apropiere. La antrenamente, urmărea cu atenție antrenamentele și evoluția boxerilor consacrați, încercând să le surprindă secretele. Nelipsit la galele intercluburi sau la unele *amicale*, îl încânta jocul picioarelor, eschivele sau viteza în atac, rezistența ori tenacitatea lui: Ioan Amar, Alexandru Bellay, Nicolae Ștefu, Grigorie Usca, Iosif Haier, Iosif Bojin, Remus Moha, Mihai Trancă, Gheorghe Beștig, Francisc Zaboș.

Primele noțiuni din arta pugilatului și le-a însușit tot atunci din partea antrenorului Remus Mohan și Nicolae Ștefu, activând, în perioada 1950-1958 în mai multe cluburi arădene, în căutarea unor antrenori buni. A fost prezent cu rezultate meritorii la diferite categorii de greutate, în toate competițiile sportive locale și zonale, generația acelor ani fiind una de înaltă calitate. Boxul, ca și alte discipline sportive renăștea după perioada de declin postbelică.

În 1954, a fost convocat la Tabăra Națională organizată de Federația Română de Box, unde și-a perfecționat stilul și dezvoltat condiția fizică necesară unor competiții de anvergură, cu adversari puternici. A devenit astfel, un boxer tehnic, cunoscător al celor mai eficiente lovituri în atac și procedee de apărare. Drept urmare după numeroase competiții la diferite nivele de

Traian Stuparu (1960)

valoare, timp doi ani la rând, în 1956 și 1957, *Traian Stuparu* a obținut titlul de Campion național la juniori, dominând categoriile *mijlocie mică (71kg)* și *mijlocie mare (75kg)*, câștigând chiar, în 1959, *Turneul celor patru categorii*.

În urma acestor succese obținute la vârsta *junioratului* și de *tineret*, în 1958 a fost selecționat la Clubul sportiv *Dinamo Craiova*, și nominalizat ca membru al Lotului național de seniori, pregătit de prestigioșii antrenori: *Lucian Popescu* și *Ion Popa*, *Constantin Nour*, *Constantin Chiriac*, *Menzcel Zoltan*, *Ambrus Ferencz*. Devenind în urma unor meciuri dificile, doi ani la rând (1958-1959), Campion național la categoria de 75 kg, a participat la numeroase turnee în România, Ungaria, Germania, Polonia, Cehoslovacia, Italia. Colegii săi de generație în echipa reprezentativă de box a României, erau sportivi care au înscris de asemenea pagini glorioase în istoria acestui sport, multipli medaliați olimpici, campioni europeni și mondiali: *Mircea Dobrescu*, *Constantin Toma*, *Iosif Mihalic*, *Titi Dumitrescu*, *Ion Monea*, *Nicolae*

Linca, *Mihai Stoian*, *Nicolae Șerbu*, *Andrei Farcaș*, *Constantin Ciucă*, *Vasile Tiță*, *Gheorghe Negrea*, *Dumitru Ciobotaru* și mulți alții.

De-a lungul carierei sale sportive, *Traian Stuparu*, a concurat la toate categoriile de greutate din box, fapt extrem de rar în lumea boxului. Dar și palmaresul său este demn de invidiat. Din 452 competiții susținute în *careul magic* a câștigat 431, fără să piardă nici un meci înainte de limită.

În anul 1959, după absolvirea școlii de specialitate, *Traian Stuparu* a devenit antrenor de box, la *Strungul*, fiind cooptat și în corpul de tehnicieni ai Școlii Sportive *Gloria*, unde i-a avut ca elevi pe viitorii boxeri de succes: *Vasile Lazăr*, *Ilie Bordaș*, *Ioan Kovaci*, *Gheorghe Nedelcovici*.

Pentru bogatul său palmares în sportul pugilatului, în competiții de mare prestigiu, precum și pentru contribuția sa în promovarea imaginii orașului Arad, în primăvara anului 2007, Consiliul Local i-a acordat *Titlul de excelență*.

Astăzi, *Traian Stuparu* este alături de noua generație de boxeri, fiind alături de cei care se stăduiesc să revigoreze acest sport²³¹.

Mihai Țârlea

S-a născut în 18 aprilie 1938 în localitatea Livada din apropierea Aradului, dar încă copil fiind, părinții s-au mutat în Gai. În fotbal a debutat cu echipa *Indagrara*, dar din 1957 a făcut parte, pe un post de atacant, din lotul UTA-ei, echipă, în care a susținut 206 meciuri, din care, în 80 a înscris goluri. Cel mai bun meci al său, în care și-a etalat pe deplin talentul, a fost cel din 26 aprilie 1964, în care UTA, a avut ca adversar echipa Cehoslovaciei. În această perioadă a fost selecționat pentru un meci susținut de echipa națională de juniori. De asemenea, în anul 1964, a fost solicitat pentru echipa națională a României, în vederea meciului împotriva formației Cehoslovaciei, întrecere în care românii au învins cu scorul 4-1. În timpul jocului *Mihai Țârlea* s-a remarcat mai ales prin cele două goluri înscrise în poarta adversă. În 1966, sub conducerea tehnică a lui N. Dumitrescu – I. Reinhardt, echipa UTA, s-a calificat în finala Cupei României, cu următorul lot: Weichelt – Birău (Chivu), Mețcaș, Petschovschi – Igna, Floruț, Jak – Pantea, Domide, *Țârlea*, Axente²³².

În anul 1968, s-a transferat la echipa *Vulturii Textila Lugoj*, unde după retragere a activat ca antrenor. A decedat în condiții neclare în 28 februarie 1984.

Mihai Țârlea, 1960

²³¹ Tiberiu Țiganu, M. Dehelean, 2009, *op. cit.*, p.75-77; Nicoleta Boșniceanu, *Sportul de performanță – o tradiție în familia Stuparu*, în ziarul *Observator*, 13 februarie 2009, p. 10; Simina Roz, *Traian Stuparu – o viață plină de performanțe, atât în pugilism cât și în familie*, *Ibidem*, 7 decembrie. 2009, p. 6.

²³² Tiberiu, Țigan. *O istorie ilustrată a fotbalului arădean*, vol. II, Arad, 2010, p. 255.

Tiberiu Țigan

S-a născut la 1 ianuarie 1949, în cartierul Duca, pe strada Agricultorilor la numărul 17. După absolvirea studiilor generale și a liceului a urmat cursurile Facultății de Educație Fizică și Sport din București, specializându-se în managementul turismului (1970). Făcând pasiune din acest domeniu al activității sportive s-a perfecționat prin cursuri post-universitare. A ocupat diferite funcții, pe plan local și național: Președinte al Comisiei de Sport-Turism, în cadrul Facultății, Membru fondator (1968) și Șef al Agenției Biroului de Turism pentru Tineret (BTT) Arad (1982-1987), președinte al Comisiei de Turism Nautic al BTT și altele. În același timp, Tiberiu Țiganu, a avut preocupări

Zoltan Vamoș – 1962

de cercetare a fenomenului sportiv, fiind autor unic sau în colaborare, a 26 cărți de specialitate, dintre care amintim: *Turismul – îndrumar pentru cercurile de turism nautic pentru tineret* (1982), *Mono-grafie Astra* (2002), *Campioni olimpici ardeleni, sub alte steaguri* (2004), *Olimpici arădeni* (în colaborare cu Gheorghe Biriș), *Istoria luptelor sportive arădene* (în colaborare cu antrenorul Spiridon Stanciu) *O istorie ilustrată a fotbalului arădean* (2011) și numeroase altele.

Prin aceste lucrări, alături de zecile de articole publicate în revistele *România Pitorească*, *Echinox*, *Turism* etc, Tiberiu Țiganu, și-a câștigat un prestigiu bine-meritat de istoric al sportului arădean

Zoltan Vamoș (1936-2001)

S-a născut în 1936, în Poltura. A debutat sub conducerea antrenorilor Nemes Coloman și Iosif Ghebauer, în cadrul Școlii Sportive a UCFS. La vârsta de 14 ani, a plecat la Timișoara unde s-a înscris la Școala Medie Tehnică de Cultură Fizică, avându-l ca antrenor pe Cornel Iovănescu. În 1956, s-a transferat la Clubul Sportiv *Dinamo* București unde s-a

consacrat ca sportiv, făcând parte până în 1972, din lotul național și olimpic al României de atletism. A cucerit în această perioadă, 27 titluri naționale la juniori și seniori, în probele de alergare: semifond, fond, cros, obstacole. La Jocurile Olimpice de la Roma (1960), a obținut locul cinci, la cursa de 1500 m plat, fiind considerat atunci ca cel mai bun atlet român la semifond și ștafetă. În bogata sa carieră sportivă, a obținut 27 *Titluri Balcanice*, alături de numeroase premii și distincții naționale.

3. Alți sportivi și oameni din lumea sportului născuți sau domiciliați în Gai

Ioan (Nelu) Armațchi – box

Liubomir Armațchi – box

Borislav Baici, a început să joace fotbal la *Gloria* Arad, sub conducerea tehnică a antrenorului Ghiță Albu, fiind coleg de echipă cu Emerich Jenei. S-a transferat la *Metalurgistul* Cugir unde a activat timp de mai mulți ani. Retrăgându-se din activitatea sportivă a lucrat ca subinginer la *Feroneria* Arad.

Ștefan Iacob – ziarist sportiv

Giura Ivanov, fost component al echipelor de fotbal *Gloria* și *Indagrara*

Angelco Jivanielov (n 1932, în Gai), muncitor tâmplar, membru în conducerea Asociației Sportive *UTA* (1960), secretar și vicepreședinte al celei mai puternice grupări sportive din Arad.

Dumitru Mita Kolarov, un sportiv, talentat, modest și harnic, a fost component al echipelor de fotbal: *Gloria* și *Indagrara*. A murit de tânăr, la 30 de ani.

Vasile Bata Nenadov, a jucat fotbal în echipa de juniori a Clubului *UTA*, apoi la *Gloria* și *Indagrara*. Ca absolvent al facultății de Mecanică Agricolă din Timișoara, a lucrat ca inginer la Carani (județul Timiș).

Sava Ostoin, crescător și participant la concursuri de porumbei voiajori și ornamentali.

Toșa Simulov, unul din cei mai cunoscuți fotbaliști din Gai. Și-a început activitatea la *Indagrara*, apoi la *Vagonul* unde a activat timp îndelungat.

Vasica Strati, fotbalist, și-a început activitatea sportivă cu echipa de juniori *UTA*, continuându-o la *Gloria*, *Indagrara*, *FZ Tricolor* Arad.

Sergiu și Florin Voștinar, crescător a peste 100 de porumbei, pe strada Anton Pann nr. 37-39, din rasele: Voiajori, Poștași americani, Poștași albi ornamentali, ciungi și altele.

Kurella Iozsef (Iosif) Bujac, enoriaș al Bisericii Reformate Gai, sportiv și antrenor de Box, Lupte, Haltere.

Felicia Ionescu, *Natură moartă* (Ulei, 1970)

XII. ÎNTÂMPLĂRI NEOBIȘNUTE, CURIOZITĂȚI, SEMNE

Simple știri preluate din presă, arhive, surse orale

...Însă cu durere, căci abia trecusă câțva timp de când m-am băgat în școală, că între 8 și 9 fusăi atacat și provocat de o grupă de oameni, în fruntea cărora era Nica Ilin, însoțit de Iovin Mia și de Ilie Ardelean. Aceștia m-or provocat venind în școală, *că ce caut și că cine sunt, cu a cui cunoștință am intrat în școală?* Spunându-le cu vorbe frumoase, că iată eu sunt trimis aici la D-voastră ca învățător provizoriu, din partea Înalt Prea Sfinției Sale episcopul Mețianu, atunci ei strigară *că nu știu ei de aceia și că dacă vlădica m-o trimis el să mă și plătească, să ies afară din școală, că asta numai popa o făcut-o și că el o bâzâit, dar nu-i bai, că-I vom face și lui ospăț, duminică...* Ieșind afară, s-au aliat cu o altă grupă de oameni, din care făceau parte: Mitru Ferician, Ioan Orga, Nuțu Orga, Ioan Ban, George Ban, Nuțu Semlecan, Nicolae Ferician, George Sandici, care însoțiți de cei trei, care au fost prima dată, au intrat în școală, provocându-mă, între orele 9 și 10 să ies afară. În zadar le vorbii că cine sunt și de cine sunt trimis, pentru că ei î-mi răpundeau că *vlădica n-are ce să le poruncească lor; că lor învățător nu le trebuie iar școala mai bine să stea închisă...* Afară de aceasta Mitru Ferician, mă amenința nu ca un om ci ca un sălbatic, zicând *să nu vorbesc mai multe că-mi va arăta mintenaș ce pățesc dacă voi mai rămâne aicea...* Luînd în considerare grobianitatea și amenințările lor, văzând că ei nu mă pot ferici pe o cale liniștită, sunt silit a vă mulțumi pentru postul oferit mie ca învățător, interimar, din partea ÎPS d-lui Episcop....

(Fragment din scrisoarea Învățătorului provizor, Liviu Radal adresată preotului Vasiliu Olari, la 11/23 Oct. 1894; AN Arad, Fond Prototopiatul Ortodox Român Arad, D 154/1894, fila165-166)

Cel mai vechi mormânt din cimitirul Gaiului este al lui Toșa Arsenov. Pe Crucea de căpătâi din marmură albă, ridicată de soția Milanca și fiica Marița, este gravată data: 1 noiembrie 1902.

În 18 mai 1911, a băttut un vânt de asemenea intensitate, încât a descoperit casele, a spart geamurile și a rupt copacii (AN Arad, Fond Chestura poliției municipiului Arad, 1907-1913, D. 8/1911).

Furtuna însoțită de grindină, declanșată în 2 iulie 1927 ora 18,50, a spart toate cele 34 geamuri și becurile, din ambele cancelarii ale Circăi de Poliție din Gai. Consilierul Radovan Milivoi, delegatul Primarului pentru inspecția daunelor produse de vijelie în Gai, a constatat împreună șeful expoziturii Ioan Covacevici, că acestea se ridicau la 30 milioane lei. În agricultură, mai grav afectate au fost grădinile de zarzavaturi și lanurile cu grâu, care nu a ajuns să fie recoltat, pagube care au fost evaluate, la peste 5 milioane lei. Culturile agricole, au fost asigurate la Societatea Agronomul, care a fost nevoită să-i plătească pe producători (AN Arad, Fond PMA, D 48/1927)

Conform Rezoluției Veneratului Consistor din data de 6/19 noiembrie 1911, nr 6536/930, *se scrie edict cu termen de 30 de zile, în afacerea procesului divorțial, dintre George Crucean din Arad-Gaiu și Maria, născută Ardelean, a cărei ubicațiune e necunoscută, carea se provoacă a se prezenta la acest for scaunal în termenul de sus, căci la din contră, prin denumire de curator, se va publica sentința scaunală și în absența ei. Semnează protopop Vasile Beleș* (Biserica și Școala anul XXXV Arad, 1/14 ianuarie 1911, p. 5)

La 19 martie 1912, un grup de gospodari români, din Gai, alcătuit din: Dimitrie Raicu²⁰⁸, Sava Orga, Mitru Fericean, Arsa Ferician Petru Fericean, preotul George Bragea, Ioța Vlad, Mladin Șipoș, Gheorghe Timar, Ioța Ardelean, Mihai Cincean, Gheorghe Radeș, Nicolae Ferician, Nicolae Ardelean, Dimitrie Ilie, Nicolae Drăgan, Lazăr Semlecan, Gheorghe Ban, Trifon Iovin, Ștefan Cismaș, Ioan Ferician, Lazăr Cismaș, Ioța Fericean, Gheorghe Ferician, l-au împuternicit pe avocatul dr. Romulus Veliciu²⁰⁹, să formuleze cererea și să-i reprezinte în solicitarea pentru obținerea licenței organizării spectacolelor de film, la Casa Națională Românească din Piața Sfântul Ioan.

²⁰⁸ Dimitrie Raicu, Consilier municipal, fratele lui Sava Raicu, Director executiv al Băncii Victoria, cumnatul preotului ortodox român Nicolae Ionescu.

²⁰⁹ Romulus Veliciu, avocat, fiul luptătorului naționalist Mihai Veliciu, din Chișineu Criș.

Chestura Poliției, a respins cererea, pe motiv că în Arad, mai sunt cinematografe. Primele spectacole cu filme, în Gai au fost prezentate, în 1921, de către comerciantul Jacob Klieger (AN Arad, Fond Chestura Poliției Municipiului Arad, 1907-1913, D 31/1913, fila 3)

La botez (Bobotează n.nn) se va împlini trei ani de când pe copilul meu Nicolae, care azi are 15 ani, la bătut învățătorul și directorul școlii din strada Faurilor, în așa grad, de copilul după acea minută, de frică și spaimă s-a îmbolnăvit, care boală o are și azi. La timpul când a fost bătut copilul a fost așezat și în spital, dar nu s-a putut ajuta, deoarece morbul căpătat este un morb că tremură, râde și nu știr ce face, rupe și veșmintele de pe dânsul. În zilele trecute s-a întâmplat și aceea că din cauza morbului ce suferă, s-a aruncat și în fântână, dar văzând aceasta un polițist de stat, l-a scos din fântână.

Deoarece eu sunt un om de tot sărac și fără avere, sunt silit a merge la lucru și prin urmare nu pot avea grije ca copilul meu să nu mai poată face astfel de lucruri, vă rog să interveniți ca copilul să poată fi primit într-un sanatoriu al statului pentru a putea fi curățat de morbul ce-l are. (Scrisoarea lui Duma Blagu, str. Hatman Arbore nr.67, către Primărie, din 15 ianuarie 1924; AN Arad, Fond PMA D 9/1924, fila 5.)

În octombrie 1924, a fost prezentat *Memoriul* încheiat de Inspectorul General Administrativ, D. Tomescu, întocmit pe baza controlului declanșat la Primărie, în urma unor reclamații. Printre altele, se imputa faptul, că oferta lui *Ludovic Mercsamer*, din Gai, privind cumpărarea de către Primărie a casei din Str. Bisericii nr. 11, pentru sediul Cicumscripției a VI de Poliție, a fost tranzacționată direct cu Primarul. Se propunea destituirea acestuia și a Delegației permanente. S-a dovedit însă că acuzațiile erau false, deoarece, de fapt, a fost cumpărat, alt imobil și anume, casa lui Mladin Șipoș tot din Gai. (AN Arad, Fond PMA D 35/1924)

Referitor la condițiile de cazare și masă oferite în 1929, de internatul Școlii Normale de Băieți din Pavilioanele Aviației,... *În multe paturi nu sunt albituri și sunt paturi fără saltele și fără paie, dormind copiii pe scândura goală. Dulapuri nu sunt și nici cuiere, pe care să-și țină copiii hainele... Copiii n-au unde se spăla, nefiind nici o instalație pentru aceasta. Baie n-au făcut copiii anul acesta, de aceea cei mai mulți sunt foarte murdari și de aceea sunt foarte mulți cu râie.... Bucătăria e murdară, vor trebui stârpitate muștele care sunt într-un număr grozav, murdărind și infectând totul... În sufragerie,*

mesele sun murdare, neavând fețe sau mușama. Copiii n-au pe ce ședea la masă, nefiind decât 30 de scaune, așa că restul stau în picioare. Din 220 de copii câți au stat la masă în 7 decembrie, 80-90, n-au avut linguri, așteptând unii până mănâncă vecinul și cu aceeași lingură, nespălată, mănâncă și ei. Mâncarea ce s-a servit în 7 decembrie, a fost absolut neîndestulătoare... (Fragmente din *Procesul-Verbal*, întocmit de dr. Ioan Pleșa, medicul Circumscripției Sanitare municipale, întocmit la 9 decembrie 1926, în urma controlului efectuat la Școala Normală de Stat de Băieți; AN Arad, Fond PMA D 17/1927, fila 50, 51)

27.12.1929, soția lui Crișan Sava a vrut sinucidă, aruncându-se în fântână. Vecinii au văzut-o și au salvat-o. Cauza acestui act: boala de care suferea de mult timp. (Românul, Nr. 1/01.01.1930, p. 6)

Uzina electrică întrerupe furnizarea curentului electric între orele 8.30-12 a.m. în Pârneava, Gai, Șega, Grădiște, str. Mocioni, Ghiba Birta, Mărășești, Calea Aurel Vlaicu. (Românul, Nr. 1/11.01.1931, p. 3)

S-a întrerupt din nou curentul. (Românul, Nr. 6/22.02.1931)

Societatea sportivă „Șoimii” din suburbia Gai organizează în ziua de 14.02 o petrecere dansantă în localul restaurantului Jivanelor din str. Bisericii, la care invită a lua parte pe toți amicii societății. Începerea la orele 8 seara.

Se convoacă adunarea generală a Comitetului Școlar de pe lângă Școala Normală de Băieți din Arad-Gai pe 22.02.1931 (ora 11 a.m.) în sala mică a Primăriei. Pe ordinea de zi erau înscrise: verificarea gestiunii pe anul 1930, votarea bugetului pe anul 1931. (Românul, Nr. 5/15.02.1931, p.4)

20.03.1931 ora 4 d.m. va avea loc la Casa Națională Română din Arad-Gai, adunarea de constituire a Asociației Agricultorilor. (Românul, 11/29.03.1931, p.3)

Mare petrecere dansantă în Gai, la Sala Națională în ziua de sâmbătă, 10 cor., aranjată de Societatea Sportivă „Șoimii”. (Românul, 38/11.10.1931, p.3)

În decembrie, 1932, Baronul Neuman, l-a bătut pe Corneliu Pop, șeful Gării CFR arădene. Dacă, după câteva zile, presa locală, anunța că Baro-ur, a fost dat în judecată, pentru crima de violență contra autorităților, conform,

art. 2 aliniatul II și art 5 din Legea XL/1914, la scurt timp, se comunica faptul că șeful Gării și-a retras plângerea. (Știrea, 1 și 2 ianuarie, 1933).

În august, 1933, o minune a impresionat pe pelerinii ortodocși de la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, printre care se aflau și foarte mulți găieni. Fetița Maria Ardelean, de 11 ani, din satul Roit, județul Bihor, complet mută până la 4 ani, iar apoi, incapabilă de a articula, cuvintele, scoțând doar niște sunete nearticulate, după un Maslu oficiat de protopopul Marșeu P. din Socodor, asistat de un sobor de preoți, a început să vorbească (Știrea, 18 august 1933)

...De două luni de zile, gardienii, care de ani de zile lenevesc pe aici, împreună cu șeful lor Faur Vasile, dând bani și cadouri, așa cum se laudă ei, pe la București și ajutorului de comandant Duicu, azi sunt iar pe capul nostru și ne terorizează mai dihai decât înainte. În complicitate cu subcomisarul din fruntea circumscripției s-au organizat într-o adevărată bandă deschizilitori și jefuitori ai avutului nostru. Zilnic suntem chemați la comisariat, unde în prezența subcomisarului, a șefului de secție Faur Vasile și a câtorva gardieni, trebuie să dăm declarații, că cine a cutezat să se plângă la București, contra lor, că ei sunt azi mari și tari și vai de noi dacă am îndrăzni să căscăm gura. A trebuit să culegem și să ducem acasă gratuit porumbul de pe pământul șefului de secție Faur Vasile. Iar gaedienii care sunt datorii pe la prăvăliile noastre, ne amenință cu aceea că ei nu plătesc și va fi vai de noi dacă vom cuteza să-i dăm în judecată. Este cazul gardienilor Moș și Contraș. Deasemenea s-a început să ni se fure rațele și găștele și ele au fost văzute în curtea șefului de secție Faur Vasile, care a avut grije ca prin oamenii lui să le vândă în piață. paza ne lipsește de tot peste noapte, deoarece gardienii trec numai pe la cârciumi, căci sunt noaptea și ziua controlați de gardianul public Berariu, care este pe aceeași coardă cu ei., căci Faur, șeful de secție, se vede că este ocupat cu altceva. Acești gardieni au adunat bani de la feciorii noștri, cu aceea că dacă nu le dă, apoi noaptea dacă-i va prinde pe uliță îi va duce la poliție și-i va bate și acești bani I-au dat șefului comisariatului ca să intervină să fie lăsați mai departe în Gai, căci acest subcomisar se folosește de gardieni ca să ne terorizeze sub diferite forme să-i dăm bani. Au fost cazuri, când noi am semnalat hoții și în loc ca aceștia să fie prinși, gardienii s-au pus în legătură cu ei amenințându-ne pe noi să tăcem. Încât azi ne întrebăm: ce este plutonul la circumscripția din Gai, bandă de hoți sub conducerea comisariatului și șefului de secție Faur Vasile sau poliție?

Furturile și spargerile cu tentativă de crimă chiar s-au început deja, după cum v-o dovedește informația din ziarul alăturat și noi rămânem fără nici o apărare. Vă rugăm domnule inspector să pășiți energic luînd de pe capul nostru pe acești indivizi ajunși periculoși pentru avutul și viața noastră.

Vrem să știm că că gardienii din plutonul Gai, sunt numiți anume la Gai sau sunt numiți la chestură și atunci pentru ce sunt atât de protejați?

Luați pacostea după noi, ca să nu fim siliți să dăm publicității această scrisoare.

Din reclamația locuitorilor din Gai trimisă la 24 octombrie 1933. (AN Arad, Fond Chestura Poliției, D 42/1934, fila 283)

La 5 mai 1933, Meșter Ilie, a cumpărat un vițel, de la Drecin Maria din Gai, iar după încheierea afacerii, au băut aldămașul, în unul din birturile cartierului. Certându-se, Ilie Meșter, sub influența alcoolului, a înjunghiat-o pe Drecin, cu un cuțit, fiind condamnat la 3 luni de închisoare (Știrea, 2 nov. 1933)

Francisc Kiss de 25 de ani din Gai, str. Bisericii 22, împreună cu Ludovic Szincsek, un tânăr de 20 ani cu domiciliul pe str. Brâncoveanu 89, fiind în stare de ebrietate, l-au bătut pe portarul Casei de Prostituație de pe str. Ielelor nr.1, fiindcă le-a interzis intrarea, pe motiv că nu aveau bani. (Știrea 1 aug. 1934)

Primăvara aceasta (1935), s-a arătat extrem de capricioasă, surprizele ținându-se lanț. Frigul ce a urmat apoi, a stânjenit vegetația. Înghețul a distrus o parte din semănături, iar grindina din 18-20 mai, a fost de o intensitate neobișnuită. Cea mai păgubită localitate este Gaiul, unde grindina a distrus până la 100%, peste 4000 jugăre grâu, alte 4000 până la 50%, în afară de 2000 jugăre din alte culturi: orz, ovăz. (Știrea 25 mai 1935)

Spargerea de luni care a avut loc în Gai, i-a produs brutarului Martoșik Arpad, din str. Faurilor 36-38, o pagubă, în valoare de peste 20.000 lei (Știrea 24 iul 1935)

Prea Sfinția Voastră, la Sfântul Sinod, ne-au sosit din mai multe direcții, atenționări și nemulțumiri, că poporul nostru sârbesc, foarte ușor renunță la vechile și frumoasele noastre datini preluîndu-le pe cele străine care nu au nici o legătură cu trecutul și viața noastră. Aceste noutăți de preiau ușor

mai ales în orașe și pe nesimțite se transmit în satele noastre. Un exemplu este acela, că în multe case din orașe, în apropierea Crăciunului, în locul tradiționalului și simbolicului badniac, au început să așeze brazi și cu aceștia să-și împodobească sufrageria. Cum Bandiacul și Patronul Casei sunt cele mai importante obiceiuri ale poporului nostru, pe care le-a păstrat chiar și fiind supus la grele încercări sub ocupație, care au păstrat timp de secole ființa poporului nostru timp de secole, ar fi păcat ca acest vechi obicei național să fie uitat, pierdut și înlocuit cu unul străin. De aceea, Sfântul Sinod, Vă roagă să poftiți, cu o înștiințare de încredere către popor, pentru ca și în acest caz și în celelalte, să se evite ce este străin și să se păstreze ce este al său, ce este al nației noastre sârbe. (Fragment din Scrisoarea Episcopului Bacica, Administratorul Eparhiei Timișoarei, din 21ian./8 febr. 1940)

Invazie impresionantă de șoareci. În 1945, pe suprafețele agricole din hotarul Gaiului, șoarecii s-au înmulțit neobișnuit de mult. Cauza a fost explicată de specialiști, prin aceea că, în anul anterior, producția de cereale fiind bună, datorită lipsei brațelor de muncă și a animalelor, o parte din recoltă, secerată și pusă în cruci, pe hotar, nu a fost transportată la timp, pentru a fi treierată și depozitată. De asemenea, miriștile nu au fost greblate, iar arăturile de vară nu s-au executat. Toamna târziu, la tot pasul se putea întâlni o sumedenie de cuiburi ale acestor rozătoare, construite din părul știuleților de porumb (Patriotul, 25 iulie 1945).

La începutul anului 1946, numiții *Safca Iosif, Lucats Ștefan și Toth Mihai*, s-au constituit în bandă de răufăcători. Îmbrăcați în haine asemănătoare uniformelor militare sovietice și înarmați cu puști automate, capturate din război, operau în zona Gaiului, comițând acte de tâlhării prin locuințe. Sediul și l-au stabilit în conacul primăriei din Câmpul Libaș (Patriotul, 15 martie 1946).

Vântul puternic al unei furtuni din 1963, a dărâmat turnul Bisericii Ortodoxe Sârbe. A fost refăcut în scurt timp de către Cooperativa *Decorativa și Precizia*, din Arad, fiind păstrată forma și proporțiile inițiale.

Cel mai longeviv găian, este considerat Burnaț Milivoi, care a trăit 101 ani. S-a născut la 25 decembrie 1906 și a murit în 2007. A fost cântăreț de strană (cantor) la Biserica Ortodoxă Sârbă cu hramul *Schimbarea la Față*, timp de peste 70 de ani.

Semne – dacă:

- cântă cocoșul, la ore neobișnuite, vei primi goști (musafiri)
- te mânâncă palma stângă, vei primi bani.
- te mânâncă palma dreaptă, vei da bani.
- îți sună urechea stângă auzi veste bună, dacă îți sună cea dreaptă auzi veste rea.
- auzi țipătul cucuvelei, să te aștepți la moartea cuiva apropiat
- visezi țigani, noaptea, în somn un mare noroc te așteaptă
- visezi apă murdară, să te aștepți la o boală
- îți sare una din pleoape, vei primi o veste
- verși din greșeală sarea, să te aștepți la ceartă
- spargi o oglindă, nu ți se arată căsătorie șapte ani
- răstorni un pahar plin și curge apa în poala unei femei, *va fi botez*
- cineva strănută (*zdrăvie*), când altul vorbește, înseamnă că vorbele lui sunt adevărate.
- cineva sughiță înseamnă că este *vorbit (pomenit)*
- scuipi în foc, te piși noaptea în pat
- scuipi în gura șopârlei nu te vor dura dinții
- pui mâna pe un pui de rândunică, devii zăbălos
- te mânâncă buzele, te-a țuca cel ce ți-e drag

XIII.

Găienii au cuvântul

Am petrecut în Gai, zile de neuitat

Bălaj Katalin

Amintirile copilăriei mele mă leagă foarte strâns de Gai, unul din cartierele mărginașe ale Aradului. Casa bunicii mele se afla pe strada Grădinarilor, unde am petrecut zile de neuitat. Îmi amintesc că majoritatea locuitorilor acestei străzi erau maghiari, lucru ce se reflectă și în vechea ei denumire: Magyar utca. (strada Ungurilor).

Stabilirea masivă a maghiarilor în această zonă se leagă de dezvoltarea industriei orașului, care a început la mijlocul secolului al XIX. În 1851 a fost înființată Moara Neumann, apoi Fabrica de spirt și de drojdie, Îngrășătorii de taurine, care au asigurat, sute de locuri de muncă. În acești ani a sporit simțitor numărul membrilor comunității maghiare din Gai. Aici, în apropierea zonei industriale, și-au cumpărat terenuri pentru case, întemeind astfel, noi gospodării. A crescut astfel, numărul enoriașilor romano-catolici din Gai, care, împreună cu cei din cartierele vecine: Șega, Poltura, Bujac, sălașele apropiate, a ajuns la peste 2000. Drept urmare, preotul minorit *Kosztka Libor*, a cerut să fie înființată o casă de rugăciuni pentru credincioșii catolici. În scurt timp a fost construită biserica Sfânta Gyzela, nume pe care-l purta și fiica mai mare a Împăratului Franz Joseph. Așezământul bisericesc a fost sfințită în anul 1858. În luna mai, anual se ține Hramul bisericii, o sărbătoare religioasă foarte îndrăgită nu numai de maghiarii din Gai, dar și de membri celorlalte confesiuni. Este și astăzi un prilej foarte bun de a se întâlni și sărbători împreună. Este meritul preotului catolic, Sándor Tivadar că în anii precedenți, această veche biserică a fost complet reînnoită și înobilată cu bustul Sfintei Gizella, operă a renumitului sculptor arădean Kocsis Rudolf. După al Doilea Război Mondial s-a înființat și casa de rugăciuni a reformatilor, iar în primul deceniu a secolului XXI. s-a construit o biserică reformată impozantă, aproape de biserica catolică.

Comunitatea maghiară, a cunoscut o nouă creștere, semnificativă, în anii 1954-1955, când sute de familii de secui din Kápolnásfalu și Szentegyháza, din județul Harghita, s-au stabilit în Gai, cumpărând case, terenuri angajându-se în industria arădeană

În viața spirituală a cartierului, un rol important, l-au jucat unitățile de învățământ. În anul școlar 1867-68, sub conducerea învățătorului Baranyai Jozsef, a funcționat, într-o singură sală, o școală mixtă, cu două clase. Se mai știe, că în 1876-77 învățător, în Gai, era Babits József. Anul școlar 1890, a fost deosebit de important, prin faptul că, în Gai, s-a deschis școala comunală maghiară, unde, în decursul anilor au profesat învățătorii: Babits József, Marinkovits Péter, Ivanovszky Mária, directorul Nagy János, Handel Janka, Mohos Ágoston, Tóth Béla. În anul 1906 școala comunală din Gai s-a transformat în școală de stat, unde au funcționat Nádrai György – deirector și învățătorii: Gyorgyevits Gyula și Tichy Ferenc. În zona agricolă a Gaiului a fost înființată, o școală de sălaș, condusă de o familie de învățători.

În anul 1892, Familia Neumann a construit o școală și o grădiniță, frecventată atât de copiii angajaților, dar și de cei ai locuitorilor din cartier. Din 1895, tot aici, a funcționat și o școală primară sârbă, iar din 1913 s-a predat în limba celor tre naționalități din Gai: români, maghiari și sârbi. A fost de fapt, un nou demers, pentru păstrarea diversității etnice și confesionale din acest cartier, fiind respectate reciproc obiceiurile, religia, limba, cultura.

După anii 1920 predarea în limba maghiară și în cartierul Gai s-a restrâns la școlile confesionale.

În 1948 întregul sistem de învățământ, a fost reorganizat. În cartierul Poltura, din strada Poetului, a funcționat Școala elementară maghiară nr. 26 cu clasele I-IV, iar în Gai, Școala elementară maghiară nr. 25 cu clasele I-VII. La Școala de Jos, a mai funcționat, timp de câțiva ani, o secție maghiară, cu un singur post de învățător, dar la mijlocul anilor '50, a fost desființată împreună cu școala din Poltura.

Școala maghiară din Gai, a avut un rol important, în păstrarea identității naționale a comunității maghiare. În decursul anilor, a avut profesori minunați, ca: Ulrich István, Szücs Mária, Kogler Károly, Seidner Imre, Ullrich Gizella, Balázs Klári, Erdei Klára, Ille Györgyi, Hosszú Erika, Marconi Rozália, Juhász Viorica, Mitrici Dusán, Chiș Anna și alții. Din 1959 această școală a devenit școala elementară nr. 10 cu secție română și maghiară, iar în 24 octombrie 2007 a luat numele Frații Neumann, familia care a avut o contribuție de neprețuit la dezvoltarea economică, culturală, socială a cartierului Gai.

Între anii 1982-85, școala a funcționat la secția maghiară, cu clasele I-X, apoi, doar cu I-VIII. Această secție în 1990 a fost preluată de profesoara Nagy Gizella. Din nefericire, din cauza scăderii continue a numărului copiilor, în anii care au urmat, s-a desființat secția maghiară, cu clasele V-VIII, rămânând doar clasele învățământului primar, conduse de un singur învățător.

Trebuie menționat, că elevii acestei școli, au fost bine pregătiți, mare parte din ei obținând o reușită în viață

Acest material nu ar fi complet, fără să amintesc de activitatea MADOSZ de la sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut. Uniunea Democrată a Maghiarilor a avut o organizație foarte puternică în Gai. Meritul cel mai mare al acestei organizații a fost că a reușit să cuprindă, să mobilizeze tinerii maghiari. Au înființat o trupă de teatru (și acuma îmi amintesc de piesa populară *Răul satului* (A falu rossza) de Tóth Ede, care a fost pusă pe scena sediului MADOSZ din Gai și care a avut un succes răsunător, umplând sala cu spectatori, nu numai maghiari, ci și români și sârbi. Au avut ansamblu de dansuri populare, soliști de cântece populare, orchestră de muzică populară și ușoară. Anual au sărbătorit culesul viei, au organizat balul strugurilor. Acest bal de fiecare dată a atras și tineretul român și sârb din cartier. După câțiva ani de activitate culturală bogată, organizația s-a desființat. (Clădirea sediului MADOSZ a fost revendicată de UDMR și retrocedată. În prezent acolo funcționează o grădiniță maghiară.)

Activitatea culturală s-a restrâns și în școli. Școala Generală maghiară în anii '50 a avut mai multe spectacole reușite pe scena Clubului Cultural care se afla lângă întreprunderea de Spirt și Drojdie. Această instituție avea o scenă modernă (cu cabine pentru artiști, pentru tehnicieni), o sală mare pentru spectacole, care a funcționat și ca sală de dans sâmbăta și duminică, pentru tineretul cartierelor din jur. Vara serile de dans s-au ținut pe platoul betonat al grădinii de vară a căminului. În clădire a mai funcționat o sală modernă de sport (folosită de elevii școlii) și o bibliotecă foarte bogată: sute de volume în limba maghiară, opere ale literaturii maghiare și universale. Norocul nostru, celor iubitori de cărți, că nu a fost distrusă. Eu, personal, ani de zile am fost unul dintre cititorii fideli ai acestui lăcaș de cultură. Din păcate clădirea căminului cultural a fost demolată, făcând loc unui bloc de locuințe foarte urât, o cutie gri deprimantă!

Surse: Komádi Sándor: Arad-gáji iskolák... (1691-2011), Matekovits Mihály: Dr. Szentkláray Jenő: A Csanád-egyházmegyei plébániák története, I. kötet,; Despre școlile din Gai pe baza raportului scris de Némethy Károly și Bognár Gergely inspector șef)

Khell Noémi: Az Arad-Gáji székelyek (lucrare, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj, Filologie, facultatea Limba și cultura maghiară)

Amintiri din Gaiul de altădată

Dragoș Ceahoreanu

Pentru mine, chiar și pronunțarea numelui Gai, are o încărcătură emoțională aparte, poate mai mult decât găianul nativ și spun aceasta pentru că Gaiul reprezintă grădina în care am fost replantați ca niște copaci smulși de urgia vremurilor și a istoriei din locul lor de baștină.

Refugiat din Cernăuți împreună cu familia, în primăvara anului 1944, am locuit vremelnice în Șega și în afara orașului, *la sălașe*, tatăl meu, fiind grădinarul administrator al suprafețelor pline de zarzavat ale primăriei, care se întindeau dincolo de Criș²⁰⁸.

În Gai, ne-am mutat după trei ani, în 1947, *la casă cu chirie*, pe strada Bisericii, în apropierea mănăstirii. Țin minte, că la vremea aceea era singura stradă pietruită din cartier, celelalte fiind simple ulițe de țară, pline de praf, cât era vara de lungă și noroaie de cum începeau ploile toamnei, ori primăverile după ce se topea zăpada. Aspectul, mai degrabă de sat, era întreținut și de vacile, care erau scoase din curțile familiilor cât de cât cu ceva stare și mânate la ciurdă, la păscut, în fiecare dimineață, de unde se întorceau către seară, umplând ulițele de praf, de mugete și sunet de talangă.

În toamna aceluiași an '47, am început clasa a doua la *Școala de Jos*, denumită astfel, pentru că în Gai, mai funcționa și o *Școală de Sus*, cu clase până într-a șaptea, prima fiind doar

Dragoș Ceahoreanu: *Autoportret*,
(desen, în tuș)

²⁰⁸ Este vorba de canalul IER, numit de localnici „Criș”.

cu ciclul primar. La vremea aceea, Școala de Jos, găzduia două secții: română și maghiară. La români, erau doi învățători, soții Hortensia și... Tomuș. Parcă îi am în fața ochilor și acum: el un bărbat trecut de 40 de ani, înalt, uscățiv, cu față prelungă și păr negru, bogat, tuns la moda vremii, cu cărare pe dreapta; doamna, ceva mai scundă, plinuță bine, cu o figură jovială, cu părul strâns în coc pe creștetul capului fapt, care-i pune și mai mult în evidență, ovalul feței. Amândoi mi-au fost dascăli și mi-au îndrumat primii pași de școală: domnul Tomuș în clasele II și IV, iar doamna, în a III-a. Mai târziu, cu doamna Tomuș au făcut și orele de Limba rusă, la Școala de Sus.

După atâta amar de ani, amintirile se estompează, nu mai sunt chiar atât de sigure, de exacte, unele chiar se șterg din memorie, dar pot afirma cu tărie, că, în ce-i privește pe cei doi dascăli ai mei, familia Tomuș, nu am nici o amintire neplăcută, pe care să fi vrut să o uit.

Când scriu aceste rânduri, am în față o fotografie de sfârșit de an școlar, îngălbenită de vreme, în care apar 32 de copii din toate cele patru clase, ale Școlii de Jos, iar în mijlocul nostru, în rândul din față, cei doi dascăli Tomuș, cu mezinul familiei, Nelu, încă preșcolar. Cu nostalgie, încă mai aud vocea din preajma casei lor, pe strada Faurilor, sunând ca un refren: Puiu, Bebe, Mirceaaa, Neluuu – gata-i mămăliguța!!! Era apelul de seară a mamei doamnei Tomuș, care-și chema nepoții la cină.

Uitam să amintesc, de Școala sârbească din Gai, din strada Bisericii, unde învățau prietenii mei sârbi: Anghelco Sandici și Vasi Docmanov și Slavco... Cu Anghelco am fost vecin de stradă, ne despărțeau doar câteva case, așa că ne vedeam aproape zilnic, umblam unul la celălalt în casă, ne jucam împreună și de la care am învățat să vorbesc binișor sârbește (pe care din păcate, neexersând-o am uitat-o în întregime)

Tot pe strada Bisericii, locuia și Ivan mijlociul dintre cei trei băieți ai familiei Sfât, de care m-a apropiat nu doar sărăcia care era comună pentru noi dar mai ales nestăpânita lui sete de lectură, fapt care a generat o prietenie de-o viață. Deși era mai în vârstă cu doi ani decât mine, era mai scund, ciolănos, cu ten negricios și figură de tătar, drept pentru care s-a pricopsit cu porecla de *Pongo*, un cunoscut personaj dintr-un roman ieftin, dar de mare succes la copiii și adolescenții vremii²⁰⁹. Împrumutam cărți, de la un găian de pe strada Ion Creangă, care prin nu știu ce împrejurare era posesorul unei biblioteci demne de invidiat. Cărțile l-au însoțit pe Ivan de-a lungul scurtei sale vieți, ca elev al unei școli profesionale din Arad, muncitor cazangiu iar

²⁰⁹ Este vorba de serialul *Aventurile submarinului Dox*.

după mai mulți ani ca student tomonic al Facultății de filologie din Timișoara și profesor de limba română. A practicat boxul, a exersat în teatru, iar talentul lui în desen era recunoscut. Nu a reușit săși finalizeze proiectele deoarece, boala cronică de ficat, contractată în tinerețe, și-a spus ultimul cuvânt, mult prea repede.

Cu plăcere (și cu oarecare nostalgie îmi anintesc și de familia Mihailovici, la al cărui atelier de rotărie din colțul străzilor Bisericii și Anton Pann, mă duceam adesea, îmbătându-mă cu mirosul lemnului proaspăt rindeluit. Într-o vară chiar am câștigat o sumă frumușică, scrijelind cu o daltă a meșterului, un desen decorativ de mine conceput pe loitrele unei căruțe noi, de curând confecționată.

Pe aceeași stradă, locuia un alt prieten, mai tânăr, Horia Truță, cu a cărui soră, Delia, am fost coleg al claselor primare și mereu în competiție pentru ocuparea locului întâi. Familia lor, locuia în Casa Parohială, peste drum de Biserica Ortodoxă Română.

Și pentru că veni vorba de biserică, nu pot trece cu vederea vraja celor câteva ceasuri din Săptămâna Paștilor, pe care le petreceam în turla bisericilor, cea românească și cea sârbească, întrecându-ne care mai de care să batem toaca cât mai îndelung și cât mai *artistic* cu putință și să pușcăm cu carbidul din cutiile de tablă.

A fost o sumară trecere în revistă a câtorva momente legate de perioada mea de găian, pe care însă nu o voi încheia fără a mai menționa un fapt care mi se pare semnificativ și anume, că în Gaiul acelor vremuri, românul, sârbul și unгурul se considerau egali, erau una, se știau doar de găieni și atât, iar ca găieni, formau o mare familie.

La vremea aceea, în afară de învățători și preoți, o personalitate de seamă a Gaiului, pe care am cunoscut-o îndeaproape, fiind oarecum un prieten al familiei mele, a fost doctorul Drucker, un evreu din părțile Bucovinei, a cărui cabinet medical, în locuința sa din colțul străzilor Stefan Tenetchi cu Alexandru cel Bun. Mi-l amintesc, pr lângă multe alte pricini și pentru un obicei de-al său care mi s-a părut ciudat la un medic. Când venea în vizită la noi, vara, mergea în grădina de legume unde smulgea doi trei morcovi din strat, pe care după ce-i scutura sumar de țărână, lovindu-i cu degetul său rigid ca un băț, îi mânca cu mare poftă. Zicea că de microbii din pământ are mai puțin se teme, decât de cei de deasupra, cei cu două picioare. Eu nu pricepeam atunci cum devine cazul, dar părinții, cu siguranță că știau la ce *microbi* făcea referire.

A fost unul dintre cei mai pricepuți și devotați medici generaliști din câți am cunoscut, și nu au fost puțini, de modă veche, cu o ținută morală

și deontologică, care azi ar putea să reprezint modelul adevăratului medic de familie. Fiecare caz, oricât de mărunț era, îl urmărea cu tenacitate până la rezolvare. Vizitele lui în familie, cu nedespărțita lui *bicicletă de damă* și geanta cu instrumente, chemat, sau din proprie inițiativă, dezinteresat material, întotdeauna îmbrăcat elegant, jovial, politicos se constituiau în adevărate lecții de viață. A fost o vreme și medicul Intreprinderii de Spirt și Drojdie *Neuman*, unde lucra mama. Acolo, se întâlnea purtând discuții elevate cu inginerul Kandler, a cărui copii frecventau Școala de Sus din Gai, fiica lui, Erica, fiind colegă de clasă cu sora mea Victoria.

Mi-l mai amintesc pe profesorul de matematici Ursu, spaima elevilor, despre care se știa că elevii meditați de el intră sigur cu succes la orice școală din oraș. Au mai fost și alții, demni de toată stima și prețuirea, pierduți în negura timpului, dar a căror imagine și spirit viu le mai port încă în conștiință.

Horia Truță, prietenul meu și din câte știu, inițiatorul acestei monografii, solicitându-mi câteva rânduri din amintirile mele despre acest cartier al Aradului, m-a numit Fiu al Gaiului, ceea ce mă onorează, dar acest lucru ar fi în întregime adevărat doar dacă s-ar adăuga sintagma de *adoptat temporar*. Am locuit în acest cartier doar opt ani, este adevărat, printre cei mai fecunzi și bogați în amintiri după care m-am mutat cu familia în Poltura (Cocoșvaroș, I.G.Duca), unde după mari privațiuni ne-am ridicat o casă, renunțând la iluzia care ne-a urmărit o mare parte din viață, că ne vom reîntoarce vreodată în locurile noastre natale, Cernăuți, rămas și astăzi sub stăpânire străină.

Revăzând Gaiul după cincizecișicinci de ani într-o plimbare plină de nostalgie, mi se pare străin. Nu mai e Gaiul de altădată. Cu străzile sale prăfuite, casele, acareturile și oamenii săi încărcăți de tradiție, preocupați de vite, plugărie, mersul vremii și sărbători. N-am recunoscut Gaiul copilăriei mele, pentru că nu i-am mai găsit sufletul de odinioară.

Arad, 6 iunie, 2010

P.S. Pe vremuri, când scriam o scrisoare, adresa așternută pe plic, trăda patriotismul local prin acel invariabil *Arad-Gai*. Oare se mai folosește astăzi?

N.B. Dragă Horia, voi fi fiind eu poet (cvasinecunoscut), dar nu-mi cere să-ți scriu o poezie despre Gai, căci, zău, nu-mi vine. Oricum, Gaiul merită mult mai mult decât i-aș putea eu da.

Cine suntem noi?*Ing. Liubomir Șandici*

Noi cei mai în vârstă suntem în general copii sau nepoți de țărani, crescuți lângă șuștarul în care mama ori bunica au muls vaca, iar noi am băut acel cald și adevărat lapte, a cărui spumă ne făcea albe și stufoase mustăți, iar seara lapte acru, mai bine zis lapte prins, care ne făcea somnul lin și plăcut. Visam cum mergem la câmp să culegem lubenițe, acelea pe care erau puse pecetea sau însemnat numele cu vârful cuțitului. Eram mândri de frumusețea și mărimea lor, cu coaja de un verde închis care scotea în evidență numele tău, dar cu litere pe care numai noi, cei care cunoșteam scrisul nostru, alfabetul chirilic, le puteam descifra. Când zorile mijeau prevestind o nouă zi, ne puneam coșul cu mâncare, ca de altfel toți găienii, în loitrele căruței și ulciorul cu apă, puțin *abrac*²¹⁰ pentru cai și haine pentru *vreme grea*. Dar chiar când să plecăm bunica scotea din cuptor pâinea caldă, iar pentru mine „lepi-

Liubomir Șandici, 2012.

²¹⁰ Abrac – nutreț format din grăunțe de ovăz (Magh. – abrak)

nițu „adică lipia²¹¹ mică, special coaptă pentru copii....Și ieșeam afară la pădurice, la dumbravă, acolo unde creșteau cel mai bine lubenițele în hotarul Gaiului; iar căruța înainta în trap ușor, mai întâi pe uliță, apoi pe drumul de țară, pe lângă bătrânii salcâmi cu flori albe ca niște fluturi și frăgarii scorbu-roși. Treceam podul peste Crișul acoperit de lintiță, trezit de orăcăitul broaștelor și strigătul păsărilor ascunse printre trestii, simțind mireasma grânelor în pârg care unduiau ușor, în bătaia vântului răcoros.

Pe măsură ce înaintam umbra se făcea tot mai scurtă, iar Păduricea mă chema spre locul primelor așezări ale găienilor. Din acei țărani pripășiți pe acele locuri, după câteva generații am ajuns noi cei de astăzi rămași în Gai sau risipiți în lume. Au dispărut vechile ulițe cu salcâmi și frăgari, s-a stins și foșnetul pădurii, iar cei mai mulți dintre noi, ne simțim străini printre casele moderne înșirate pe străzile asfaltate. Ne mai leagă *litera chirilică*, dezvăluită părinților și scrisă sub privirea atentă a unui Aron Timotici, Cristofor Coici sau a Nevencăi Popian și sufletul de creștin ortodox plămădit strămoșilor noștri de Arsenie III Cearnovici, Sinesie Jivanovici, Mihailo Putnic sau Sveztozar Naidan.

Aceștia suntem noi, sârbii din Gai.

Felicia Ionescu, *Fructe* (Ulei, 1971)

²¹¹ Lipie – Plăcintă țărănească, din aluat dospit, coaptă în cuptorul de pâine (Sârb – lepinja).

XIV ÎN LOC DE CONCLUZII

În 4 noiembrie 2011, s-a desfășurat Prima ediție a Sărbătorii populare *Ziua cartierului Gai*. Manifestările culturale, care au cuprins mai multe momente, pe durata unei singure zile, au fost organizate, la Școala generală nr. 10 și Biserica Reformată din apropiere.

Evenimentul a evidențiat potențialul spiritual al acestei așezări seculare, evocând personalități și datini străvechi, române, maghiare, sârbe, cu momente ample dedicate copiilor sportivi. O comunitate în care diversitatea de valori umane tradițional-creștine pot fi reperi demne de urmat în Europa, idee subliniată prin cuvintele rostite de distinșii oaspeți: senatori, deputați, consilieri, istorici, oameni ai școlii, înalte fețe bisericești, localnici. *A fost unul din cele mai frumoase evenimente*, menționa deputatul Claudia Boghicevici, unul din principalii organizatori. *Am simțit căldura și bucuria locuitorilor Gaiului, lucru care a recompensat toate eforturile depuse pentru reușită. Mă simt onorată, să fac parte din această familie mare și frumoasă care este Gaiul și voi face tot posibilul ca acest eveniment să devină o tradiție*, spunea în continuare, parlamentarul arădean.

La început, în prezența primarului Gheorghe Falcă a fost marcată încheierea unor ample lucrări, de mare complexitate tehnică, din cadrul proiectului: *Reabilitarea zonelor urbane cu deficiențe majore ale serviciilor de canalizare, care s-au derulat în Gai, Bujac și Sânicolaul Mic*. Ele au constat din asfaltarea a 58 de străzi în Gai și Poltura, și legarea gospodăriilor la rețeaua de canalizare menajeră și pluvială.

În continuare, activitățile au constat cu vernisajul a două expoziții. Prima, a reunit sub auspicii coloristice, producții artistice ale pictorilor: Ersebet Brittich, Constanța Docmanov, Gheorghe Docmanov, Felicia Ionescu, Pavel Juric, Mihai Takács, Cornel Vădăsan, iar cea de-a doua, documente selecționate și prezentate de Serviciul Județean Arad al Arhivelor naționale și Galeriile Turnul de Apă, sub genericul: *Gaiul rural – Gaiul urban*. Pe terenurile de sport din preajmă s-au derulat competiții de fotbal, demonstrații de arte marțiale și un concurs de karate tradițional

*Ziua Cartierului Gai (4 noiembrie 2011)
Biserica Reformată, Vernisajul expoziției de Pictură*

Deschiderea oficială a Simpozionului și Serbării populare care au urmat a avut ca moderator pe Directorul adjunct al Centrului Cultural județean, care a salutat prezența alături de mulțimea de găieni, a viceprimarului municipiului Arad, Gianina Pistru, a parlamentarilor Claudia Boghicevici și Ovidiu Marian a consilierilor municipali.

Au fost prezentate monografiile: *Arad – Gai; Scrieri monografice volumul I*, semnată de Horia Truță și *Monografia comunității sârbe din Arad Gai; Despre comorile noastre* de Liubomir Șandici ambele, apărute sub îngrijirea prestigioasei edituri *Mirador*. După premiera Fiilor Gaiului și înmânarea *Diplomelor de onoare*, pe scena din curtea Școlii generale au urcat fanfara și corurile cultelor din cartier.

Spre seară, întreaga sărbătoare s-a încheiat, cu un spectacol folcloric, publicul receptiv, aplaudând cu multă căldură ritualul de datini și tradiții sârbești, Ansamblul Doina Mureșului din Arad, soliștii vocali: Roxana Lucaci, Maria Popovici, Veta Rudei, Monica Groza, Cristina Sălăjan și Florin Novac.

Evenimentul a fost tratat în coloanele mediei arădene, ca o *întâmplare culturală* majoră cu urmări binefăcătoare pentru spiritualitatea arădeană. Redăm mai jos, articolul semnat de Florica Ranta Câdea și Anca Demeter, în *Foaia Culturală Gutenberg – Universul cărții*, sub titlul *Gaiul... Mica Vienă*²⁰⁸ având ca motto: *Ca să fii om întreg, multe sunt necesare* (Geo Bogza)

După cele petrecute, spuse și văzute, la ZILELE CARTIERULUI GAI, ne putem ascunde în subsolul unei clepsidre, și timid, putem așterne, pe hârtie, mărturii, fapte, întâmplări de suflet, care, ne-au produs, adevărate trăiri emoționale.

De ce ? Pentru un simplu și de știut fapt, că, întotdeauna, ne bucurăm sau ne întristăm împreună, pentru pacea sau necazurile, greutățile, aproape-lui si i le impartasim deopotriva.

Infășurat in vetre de trăire istorică, Gaiul si-a serbat ZILELE....cuprins intr-o unitate multiculturală si multinational-confesională, fără a stirbi sau provoca o umbră de orgolii.

O asistență selectă: inalti prelati, cadre didactice, istorici, cercetători de arhive, localnici, enoriasi, băștinasi, iubitori de frumos, muzeografi, împătimiți ai artelor, au onorat invitatia gazdelor; la ceas de sarbatoare, intr-o zi de toamnă, cand si soarele, si-a aruncat razele-sageți, inspre truda gazdelor.

²⁰⁸ Florica Ranta Câdea, Anca Demeter, *Gaiul. Mica Vienă*, în ziarul *Gutenberg – Universul cărții, Foaie culturală*, Arad, Anul III, nr. 9, decembrie 2011.

Ovidiu Marian (senator), Claudia Boghicevici (deputat),
preotul Czégé Imré, prof. Horia Truță

Ziua Cartierului Gai (4 noiembrie 2011)
Lansarea volumului Horia Truță, *Arad-Gai. Scrieri Monografice*, vol. I

Biserica Reformata, din Gai, prin părintele Imre Csege, ca Sfânt lăcaș de cult, s-a transformat, pentru a-și primi oaspeții, într-un Altar al artelor vizuale, găzduind, expoziția: Gaiul și găienii, iar noi, privitorii, am asistat la o inedită, interpretare a picturii, aceea în care, tablourile au devenit pentru o vreme Icoane... știut fiind faptul, că ele, icoanele, sunt un simbol al creștinismului, abordare care ne-a marcat profund.

Dar cine a populat această enclavă...cine a stat în umbra Gaiului și găienii? Ei bine, creatorii plastici și umbrele lor, cu pasiunile lor, cu actul lor artistic, lăsând, pensula sau șevaletul, existând ca ființe umane, sau trecuți în lumea umbrelor, ne-au aranjat, o colecție de picturi, cu un conținut cu sau despre Gai, în formula: Ersebet Brittich, Gheorghe Docmanov, Constanța Docmanov, Pavel Jurik, Mihai Takács, Cornel Vădăsan și nu în ultimul rând, Felicia Ionescu.

Descendent al familiei preotului Nicolae Ionescu din Gai, deci și al artistei plastice Felicia Ionescu, profesorul Horia Truță, fiu al Gaiului, a făcut într-un fel și oficiile de amfitrion, dar și lectura în imagini a expoziției de artă plastică, descifrând mesajul artistic al lucrărilor, de pe simeze, într-o manieră care nu mai mira pe nimeni.

Fin și rafinat cunoscător al stilului abordat de plasticieni, omul de cultură, ne-a condus prin coridoarele fiecărui stil, imbinând, lectura plastică, cu versuri, citate sau concluzii, de o vibrație aparte, relaționând, atât cu asistența, cât și cu expoziții.

Încărcat de povara frumoaselor amintiri, zidite în memoria de copil sau adolescent, profesorul Horia Truță, a mai avut tăria de a scoate la lumină, din coșmarul anilor de război, un Jurnal de Front, al tatălui Domniei Sale, Petru Truță, de dragul pasiunii sale pentru istorie, dar și al familiei, care îi este aproape.

La aceste grăitoare mărturii, au asistat: domnul viceprimar Levente Bognar, consilieri municipali, doamna deputat Claudia Boghicevici, care a tinut să precizeze că, dacă anul trecut umbla în cizme, acum asista, la un adevărat Regal spiritual, domnul senator Ovidiu Marian, cu toții adresând calde felicitări locuitorilor acestui cartier.

Tot sub semnul creației, de data aceasta, martor fiind cuvântul scris, au fost lansate, două apariții editoriale: Monografia comunității sârbe din Arad Gai, Despre comorile noastre, care a fost prezentată, de însuși autorul, dom-

Ziua Cartierului Gai (4 noiembrie 2011)
Serbare populară

nul Liubomir Șandici si Arad-Gai, Scrieri monografice, volumul întâi, semnat de Horia Truță.

Despre conținut și valoarea de document, a acestei elitist-academice cărți, a vorbit dr. Emil Arbonie, iar despre valoarea cărții, din unghiul de vedere al autorului, care a scris-o, cu oasele cuvintelor, despre ființa umană, ca trup material si suflet spiritual, despre cărțile, care sunt prieteni... reci... dar... siguri, a vorbit, domnul prof. Eugeniu Criste.

Am fi pe drept neiertători cu găienii, daca nu am pomeni, si despre Concertul Sacru, petrecut in Biserica Reformată, despre Concertul Fanfarei Baptiste si al Corului Mixt Baptist... Glorie, Glorie, Aleluia... care au rasunat si-n inimile, deja încălzite ale organizatorilor. În final, băștinașilor, le-au fost oferite distincții și premii, in aplauzele elevilor, parinților, cadrelor didactice, in frunte cu doamna director Petrușca Tămășan, care, la rândul-i, și-a apreciat, merituozii elevi.

O intrebare deloc, retorică, se ivate... la orizonturi... Gaiul, o Dumbravă? Am putea raspunde da, una ce își adumbrește fiii, cei plecați, veniți, oameni de ieri și de azi... sau cum spuneau câțiva dintre acestia...

Preotul Csege Imre – Sunt bucuros sa deschidem aceste manifestari, deoarece si eu sunt unul dintre locuitori..

Lubomir Șandici – Doresc o repetare a acestor zile și la anul...

Horia Truta – Gaiul a dat oameni valoroși, n-am să uit străzile pline de gropi, in care mă plimbam cu bicicleta... în timp, din geana ochilor, i se prelingeau dâre de lacrimi si brațele i se umpleau, de iriși..mov...de la un viitor descendent, micuțul Paul....

La ora citirii acestor rânduri, nu știm dacă ecoul muzicii populare s-a stins, sau cortina s-a fost desprins, stim doar atat..Gaiul și-atrăit clipa, prin si pentru oameni, patrunși de mari virtuți, devenite patimi: Omenia, Cinstea, Prietenia, Devoțiunea, Pastrarea valorilor moral-crestine, Recuperarea istoriei, cinstirea Ctitorilor – Înaintași, dar si a celor actuali, căci, Domnul Primar, ctitor al Noului, a primit, Diploma de Excelență, care, a fost înmănată, Doamnei Viceprimar, Geanina Pistru, prezentă și Domnia-Sa, în mijlocul localnicilor găieni.

Discuțiile desfășurate în jurul acestui eveniment cultural au conturat ideia repetabilității întâlnirii, chiar până la încheierea unei noi tradiții. A fost dezvoltată propunerea înființării unei *Asociații Culturale a Găienilor* reluând

Ziua Cartierului Gai (4 noiembrie 2011)

experiența interbelică a Comunităților confesionale române, sârbe și maghiare a Cartierului Pârneava, unde exista o organizație similară. Documentele, în proiect le prezentăm în **Anexa 18**. Suntem convinși că organizația, va determina o revigorare a întregii activități spirituale.

ANEXE

Anexa 1.

PISANIA

Bisericii cu Hramul Sfântul Simion Stâlpnicul

PISANIE / CU VOIA TATĂLUI, AJUTORUL FIULUI ȘI LUCRAREA SF. DUH, S-A RIDICAT / ACEASTĂ BISERICĂ CU HRAMUL SF. SIMION STÂLPNICUL DIN GAI-ARAD ÎNTRE / ANII 1760 – 1762 DE CĂTRE P. SF. SA SINESIE JIVANOVICI. COMPLEXUL ARHITEC / TURAL FORMAT DIN BISERICA PARACLIS ȘI ÎNCĂPERILE DE TREBUINȚĂ UNUI / AȘEZĂMÂNT MONAHAL, A FOLOSIT LA ÎNCEPUT CA REȘEDINȚĂ EPISCOPALĂ. / P. SF. SA ANDREI MAGIERU DUPĂ CE S-A ÎNGRIJIT DE ÎNZESTRAREA AȘEZĂMÂNTU / LUI IA DAT ÎN 1955, CU APROBAREA SF. SINOD STATUTUL DE MĂNĂSTIRE DE / CĂLUGĂRIȚE STAREȚĂ FIIND MONAHIA PATRICIA CODĂU. ÎN ANUL 1965 REÎN / NODÂND FIRUL VIEȚII MONAHALE ÎNTRE- RUPT SILNIC ÎN 1959, ÎN TIMPUL ARHI / PĂSTORIRII LA ARAD P.F.PATRIARH TEOCTIST ARĂPAȘU A ORGANIZAT O CO / LECȚIE DE ARTĂ BISERICEAȘĂ. ÎNTRE 1984-1989 CU BINECUVÂNTA- REA P. SF. / SALE TIMOTEI SEVICIU, S-AU EXECUTAT LUCRĂRI DE CONSOLIDARE A BISE / RII, REPARAȚII EXTERIOARE ȘI INTE- RIOARE, ÎNLOCUIREA PARDOSELEI CONFEC – ȚIONÂNDU-SE UN NOU ICONOSTAS DE CĂTRE SCULPTORUL NICOLAE DOGARU DIN / TG-NEAMȚ. PRIN RÂVNA STAREȚEI EMANUELA IERIMA. ÎN ANII 1994-95 A / FOST ÎMPODOBITĂ CU PICTURA DE CĂTRE SOȚII ALE- XANDRINA MĂRGINEANU / JITARIU ȘI RADU JITARIU DIN ARAD PRIN OSTENEALA STAREȚEI IEROTEIA / AVRAM ȘI A SOBORULUI. CA MULȚUMIRE ȘI CERERE DE AJUTOR DE LA DUMNE / ZEU S-A SĂVÂRȘIT SFINȚIREA RÂNDUITĂ DE CĂTRE P. SF. SA DR. TIMOTEI / SEVICIU EPISCOP AL ARADULUI ȘI HUNEDOAREI. Pictori (indesci- frabil)

Anexa 2.**SCRISOAREA****Consiliului Parohial Ortodox Român din Gai adresată Primăriei
pentru reglementarea situației terenului, viitoarei Biserici²⁰⁸**

Onorat Consiliu Orășenesc Arad,

Comitetul de edificare a orașului Arad la rugarea Elenei Hasz și consorții, a propus Consiliului să admită împărțirea imobilului de sub nr. 5 din Strada Tribunal Torcheș (Nume sub care apare în transcrierea maghiară strada Tribunal Corcheș n.n.), din Arad-Gai, pentru edificarea mai multor edificii, sub condiția, că pentru asigurarea luminii electrice ce va avea să se conducă în străzile nou deschise pe acest imobil, proprietarii actuali, au să solvească casieriei orașului suma de 15.000 lei.

Deoarece locuitorii gr. or. Români din suburbiul Arad-Gai, în prezent avem o biserică afară din comună și e atât de mică, încât credincioșii care cercetează biserica, nu încap toți în ea, ci o mare parte trebuie să stea și în vremurile cele mai grele pe afară, tot din cauza aceasta școlarii sunt cu totul excluși de la cercetarea bisericii, de aceea în numele poporului de aici scrisul am cerut de la proprietarii Hasz și consorții, ca din imobilul care se va împărți, respectiv se va vinde particularilor, să ne cedeze spre scopul zidirii bisericii, conform planului făcut, parcela de sub nr. 3834/1 cu teritor de 448 stânjeni pătrați.

Proprietarii, conform anexatei epistole, prin plenipotențiatul lor, s-au exprimat, că spre scopul zidirii bisericii, teritoriul cerut ni-l cedează, cu preț de 15.000 lei, adică, cu suma aceea, pe care onorat Consiliu ar pretinde de la dâșii pentru asigurarea introducerii luminei electrice pe noile străzi.

Deoarece comuna noastră nu dispune de nici un capital pentru cumpărarea locului de biserică, scrisul vin a ruga onorat consiliu, să binevoiască a absolve pe proprietarii Hasz și consorții de la solvirea celor 15.000 lei, propusă de comisia de edificare, cu atât mai vârtos că conform alăturatei epistole, în acest caz, am primi de la susnumiții proprietari, gratis acest teritor.

Orașul prin aceasta nu ar face nici o jertfă materială, deoarece, spesele conducerii electrului pe aceste străzi și așa s-ar replăti orașului, deoarece pe acest teritor-ar edifica circa 50 edificii noi, în care la tot cazul, viitorii proprietari, vor cere introducerea electrului în casele lor și cu ocaziunea aceasta, se va introduce și pe străzile respectivilor.

²⁰⁸ AN. Arad, Fond PMA, D 25/1922, fila 15.

Notăm că orașul, cam în anul 1910, ne-a cedat gratis un teritor pentru edificarea bisericii din imobilul orașului, în Piața Sfântul Ioan, care însă nu e acomodat pentru acest scop, deoarece e un loc ascuns și băltoș, pe care viceversa orașul l-ar putea valorifica dacă am primi locul sus menționat din proprietatea lui Hasz și consorții, care e cel mai potrivit pentru biserică.

Bunăvoință e în poporul gr. ort. român din Aradgai de a edifica biserică, numai teritor acomodat ne lipsește, de aceea Vă rugăm onorat Consiliu, să binevoiți a lua în considerare cererea prezentă, a o pertracta de odată cu cererea proprietarilor Hasz și consorții și a aduce hotărâre că vânzătorii să absoalvă de la solvirea celor 15.000 lei cu acea condiție, că teritorul cu nr. 3841/1 din planul de parcelare în extenziune de 448 stânjeni pătrați să se predea gratis comunei bisericesti gr. or. Române din Aradgai, spre scopul zidirii unei biserici noi.

În speranța că onorat Consiliu va lua în considerare cererea noastră chiar și atunci dacă vre-o mică sarcină ar cădea și asupra orașului, nu o va respinge ci va decide în favorul nostru

Aradgai la 11/24 ianuarie 1922,

Cu tot respectul, Nicolae Ionescu, Paroh, cond. Of. par

Anexa 3.

CĂTRE CĂPITĂNIA POLIȚIEI Orașului Arad²⁰⁹

Orașul Arad, a donat în urmă cu 60 de ani, comunității greco ortodoxe din Aradgai, în Piața Sfântul Ioan, un teren gol, în scopul construirii unei Școli Confesionale Greco-Ortodoxe. Donația a fost primită iar școala construită, clădire care se folosește și astăzi. Pe acest teren, cu doi ani în urmă, prin aprobarea oficialităților s-a construit și o sală pentru bal, cu dimensiunile: 12 metri lungime și 8 metri lățime. Această sală s-ar putea folosi pentru cinematograf, spre binele agricultorilor din Gai

Oameni înstăriți, au hotărât, ca ținând cont de exigențele și normele impuse de autorități, fiind respectată legislația, folosind sumele necesare din averea lor, se angajează să amenajeze localul, costul biletelor, urmând a fi foarte mic. În acest sens, îl împuternicesc pe avocatul *dr Romulus Veliciu*, ca în orice problemă juridică, în scris sau oral, să-i reprezinte, în relațiile cu Căpitania Poliției și depun dacă e necesar și garanție materială sub formă de bani.

²⁰⁹ AN Arad, Fond. *Chestura Poliției*, D.31/1913, fila 2 (traducere din limba maghiară)

Semnează: Raicu Dimitrie, Orga Sava, Ferician Mitru, Ferician Gheorghe, Ferician Arsa, Ferician Petru, Bragia Gheorghe, Bragia Gheorghe, (preot), Vlad Ioța, Șipoș Mladin, Timar Gheorghe, Ardelean Ioța, Cincean Mihai, Radeș Gheorghe, Ferician Nicolae, Ardelean Nicolae, Ilie Dimitrie, Drăgan Nicolae, Semlecan Lazăr, Ban Gheorghe, Iovin Trifon, Cișmaș Ștefan, Ferician Ioan, Cișmaș Lazăr, Ferician Ioța, Ferician Gheorghe.

CEREREA

lui Dimitrie Raicu și a colegilor săi, pentru a deschide un cinemetograf în Sala de dans din Gai, Piața Sfântul Ioan.

Înainte de a hotărî asupra cererii, dau ordin, ca în 8 iulie, ora 12, să se întrunească căpitanul poliției Berecz Ferenc, Sztankovics Milos, comandantul pompierilor și inginerul Orașului, cu delegația solicitanților, calcătuită din: avocatul dr. Romulus Veliciu, Raner Istvan, subcăpitan din Gai. Întâlnirea va fi la locul în cauză, pentru a lua la cunoștință despre cereri și obligații. Comisia va dezbate cauza la primărie, în biroul Căpitanului de Poliție Beretz Ferenc.

Arad, 2 iulie 1912

Semnează indescifrabil

Anexa 4.

PREOTUL ORTODOX NICOLAE IONESCU

(1883-1959)²¹⁰

Liviu Mărghitan

Am aparținut generației de copii, al căror proces de școlarizare îl începuseră în plină desfășurare a celui de-al Doilea Război Mondial. Acei ani, plini de felurite privațiuni, au afectat în mod negativ devenirea noastră ca oameni, astfel încât din cele câteva sute de școlari din comuna de pa atunci Gai (actualmente cartier al municipiului Arad) am avut enorma șansă de a putea să urmez clasele liceale și cursuri universitare.

Ca profesor, nu de puține ori mi-au revenit în memorie imagini de-ale dascălilor de odinioară, care au contribuit, fiecare după competența sa profesională la pregătirea mea pentru viață. Dintre cei care mi-au călăuzit

²¹⁰ Textul, intitulat, *Preotul ortodox Nicolae Ionescu (1883-1959)*, a fost publicat în revista *Calea Mântuirii*, nr 47/2003, sub semnătura lui Liviu Mărghitan

pașii spre învățătură în primele clase (așa-numita pe atunci școală primară), se detașează prin luminozitatea sa persoana părintelui Nicolae Ionescu, cel ce ne-a predat religia, materie ce a fost scoasă din procesul instrucțional de stat, după anul 1948.

Preotul Nicolae Ionescu era la vremea când îl aveam ca dascăl, într-atât de integrat în comunitatea Gaiului, încât nici nu puteam să bănuiesc că nu se născuse în respectiva localitate. El însă, a fost fiu al Semlacului, comună situată și ea pe Valea Mureșului, în aval de Arad. Venise pe lume, în urmă cu 120 de ani, în ziua de 12 ianuarie, în familia învățătorului Lazăr Ionescu, ce era căsătorit cu Maria Precupaș.

Evident că tainele cititului și ale scrisului le-a deprins la vârsta cuvenită de tatăl său. Apoi a urmat, în Arad, cursurile Institutului Pedagogic-Teologic Ortodox Român, constituit în 1886, având ca nucleu, Școala Pedagoghicească Grcco-Ortodoxă neunită Românească, a Aradului Vechiu, întemeiată în anul 1812, instituție, al cărei prim director a fost reputatul literat și preot Dimitrie Țichindeal.

Nicolae Ionescu, a obținut în luna iunie a anului 1905, supunându-se examenului riguros din științele și cunoscințele recerute pentru aspirația la preoție, Testimoniul de Calificațiune. Această diplomă, mai specifică faptul că teologul Nicolae Ionescu a prestat acel examen cu succes și se declară apt și calificat ca preot ortodox. Documentul a fost semnat de cei patru membri ai Comisiei Consistoriale esaminateoare, al cărei președinte era Ioan Papp, episcop al Eparhiei Aradului. Semnăturile au fost întărite prin aplicarea Sigiliului Consistoriului Diecezan Greco – Ortodox Român din Arad.

După o scurtă perioadă de slujire la parohia din satul Turnu (pe atunci Tornea), a fost instalat ca preot în comuna Gai. Pentru început, a oficiat în clădirea actualului lăcaș al Mănăstirii Sfântul simion Stâlpnicul, deoarece, comunitatea românească, nu deținea un edificiu de cult.

Unul dintre visurile sale a fost acela de a construi în Gai o biserică ortodoxă românească, dar pentru realizarea aceluia deziderat, a trebuit să muncească un număr considerabil de ani. Avem certitudinea că ar fi reușit să construiască biserica înainte de 1936, când a fost dată serviciului divin, dacă nu se isca Primul război mondial, care pentru Transilvania, ce se afla sub stăpânirea imperiului habsburgic, începuse încă din 1914.

Preotul Nicolae Ionescu, a fost alături de enoriașii săi și în momentul istoric de mare încercare pentru națiunea română, acela al înfăptuirii unității naționale de stat. În preajma lui decembrie, 1918, deși fusese amenințat cu împușcarea, a pregătit o delegație a găienilor români de a lua parte la adu-

narea ce urma să aibă loc la Alba Iulia, în prima zi a ultimei luni a aceluia an. Ne-am strâns tăț cu tăț – povestea bunicul autorului acestor rânduri – și am pornit către Sala românească, inde ne aștepta părintele Ionescu, să ne spună ce și cum. Când am ajuns mai lângă sală, dă cătă gredini cineva o slobozât on plumb. Lo lovit pă unu dân noi, care minon o fost gata. Da fitea l-o omorât, că noi tăt ne-am dus să facem Rumânia Mare. Fiind prea mic, când am auzit cele de mai sus, nu am întrebă cum se numea cel împușcat în zorii Marii Uniri și nici dacă preotul nicolae Ionescu, îi însoțise pe găieni la Alba Iulia. Probabil că neașteptatul deces, îl împiedecase să facă acel drum, rămânând în Gai, pentru a oficia slujba de înmormântare, deoarece în condițiile de atunci, nu era posibil ca cel ucis, să nu fie așezat în locul de veci, decât după întoarcerea de la Alba Iulia.

Despre prestigiul de care se bucura părintele Ionescu, în cadrul enoriei în care păstorea, amintește o scurtă convorbire, auzită de mine, în piața din mijlocul satului (Piața Sfântul Ioan), dialog al cărui înțeles l-am deslușit după un lung șir de ani de la auzirea acestuia:

- Șogore Alexă, trăbă să te gândești bine la cee ce vrei!
- Apu, am vorbit cu fișcalu!
- Bine, bine, cu fișcalu..., da Ionescu?

Rezultă din succintul și elipticul dialog, că se împământenise în Gai, obiceiul de a se apela la judecata plină de cumpănire și luciditate a preotului locului, atunci când era vorba ca cineva să ia o hotărâre de mare însemnătate. Opinia părintelui Ionescu, se vede că prevala părerii omului legii, care era avocatul (fișcalu), Livius Fericean, sfatul preotului, fiind considerat ca un fel de supervizare a celor afirmate de avocat.

Personal, l-am cunoscut mai îndeaproape pe părintele Nicolae Ionescu la orele de religie, pe care le ținea la școala de sus (actuala Școală nr. 10) din Gai. În acei ani, în care războiul mondial de-al doilea nu se sfârșise, asupra acestei părți din vestul Aradului, s-a abătut o mare nenorocire. Cu toate că orașul a fost cedat fără luptă Diviziei Mecanizate Budapesta, oștire care a smuls pentru ceva mai puțin de două săptămâni colțul vestic al României, armata, în retragerea precipitată spre Ungaria, duă înfrângerea suferită din partea trupelor române la Păuliș, a incendiat școala din Gai. Din marele pârjol, au scăpat ca prin minune doar două sau trei săli de clasă. În acel spațiu, extrem de restrânsi, au fost introduși sute de școlari din Gai și cartierul I.G.Duca, indiferent de clasa pe care o frecventau. S-a apelat la metoda învățământului simultan, dar eficacitatea se dovedea foarte redusă. Greutăți materiale insumabile îi făceau pe mulți dintre părinții noștri, să

fie în exclusivitate preocupați doar de găsirea sursei de a hrăni și îmbrăca copiii, fără a se mai ocupa și de o cuviincioasă creștere. O asemenea grupare de elevi de diferite vârste și fel și fel de caractere, devenea extrem de greu de stăpânit. Fără un tact pedagogic aparte, indiferent de natura și duritatea măsurilor disciplinare luate, practica meseriei de educator, devenea într-un astfel de mediu, un adevărat calvar. La ora de religie, era cu totul o altă atmosferă. Domnul Părinte, știa să țină disciplina din ochi, fără a recurge la măsuri drastice. Era o liniște în clasă de se auzea musca și lecțiile predate cu multă iscusință pătrundeau cu tainicul lor înțeles în micile suflete rebele. Cunoștințele dobândite atunci, la fragedă vârstă, de la Domnul Părinte Ionescu, mi-au fost de reală utilitate de-a lungul anilor.

Acum, la împlinirea a 120 de ani de la nașterea sa, chiar dacă nu a fost o persoană care să se releve în viața culturală a municipiului Arad, ci și-a desfășurat cu onestitate activitatea, doar în parohia ortodoxă română din Gai, ele poate fi caracterizat ca un om al bisericii și al școlii, sau poate fi și al școlii și al bisericii!

Nu trebuie să-l dăm uitării, măcar noi care am învățat de la el, a fi în primul rând oameni.

Să îi fie lin eternul somn!

Anexa 5.

STATUTELE

Reuniuni de cântări *AURORA* din Arad-Gai ²¹¹

Art. 1. Denumirea, este, Reuniunea de cântări *Aurora* Arad-Gai.

Art. 2. Scopul reuniunii este cultivarea cântărilor bisericesti, naționale și lumești.

Art. 3. Reuniunea, potrivit scopului său are chemarea: a instrui membri săi în cântare; a lua parte activă la serviciile divine, după putință, în biserica ortodoxă română din Arad-Gai și alte localități; a aranja reprezentații artistice în comuna Gai și alte comune din țară, în legătură cu excursiuni potrivite.

Art. 4. Membri sunt: activi, ajutători, fondatori, onorari.

Art. 5. Primirea membrilor se face de către Comitetul Reuniunii.

²¹¹ AN Arad, Fond *Tribunalul Arad, Secția III*, Dosar 25, 1928.

Art. 6. Membri activi sunt aceia care i-au parte activă la repetițiile și reprezentațiile aranjate de reuniune. Primirea acestora se face numai după constatarea aptitudinilor muzicale de către diriginte. La primirea fiecărui membru, membrul va da o declarație că rămâne în sânul reuniunii cel puțin trei ani de la intrare.

Membri activi sunt obligați: a frecventa regulat orele de repetiție a colabora la toate reprezentațiile aranjate de Reuniune. Ieșirea din Reuniune este a se anunța cu trei luni înainte. Excepțiune fac aceia care își schimbă domiciliul. Membri activi care nu satisfac îndatoririlor vor fi eliminați.

Art. 7. Membri activi au dreptul: a participa cu vot decisiv la adunările generale; a fi aleși ca membri în Comitetul reuniunii; a se bucura la toate favorurile oferite de reuniune.

Art. 8. Membri ajutoari sunt aceia care vor plăti o cotizație anuală, în schimb au dreptul de a participa cu vot decisiv la adunările generale. Cotizațiile acestor membri le stabilește anual adunarea generală, la propunerea Reuniunii.

Art. 9. Membri fondatori, vor plăti odată și pentru totdeauna suma de 500 lei. Ei se bucură de toate drepturile membrilor ajutători. Între membri fondatori se poate înscrie oricare instituțiune publică.

Art. 10. Membri onorari se decretează de către Adunarea generală la propunerea Comitetului, dintre membri care și-au câștigat merite deosebite în sânul reuniunii, sau alte persoane care și-au câștigat deosebite merite pe terenul artei muzicale naționale.

Art. 11. Veniturile reuniunii sunt: cotizațiile plătite de membri ajutători; taxele plătite de membri fondatori; încasările de la producțiuni și alte angajamente; eventuale subvenții și donațiuni.

Art. 12. Din cotizațiile membrilor ajutători și din încasările de sub litera c., d., se plătește: onorariul dirigintelui și spesele efective ale membrilor activi, pe care le stabilește comitetul; se procură rechizitele și piesele necesare

Art. 13. Sumele plătite de membri fondatori formează averea inalienabilă a Reuniunii.

Art. 14. Reuniunea se conduce: prin Adunarea generală și prin Comitetul Reuniunii.

Art. 15. Adunarea generală ordinară se ține odată în fiecare an, în luna februarie, iar Adunarea generală extraordinară se va convoca de către Comitetul reuniunii din inițiativă proprie, sau la cererea a cel puțin 25 membri. Data ținerii trebuie să se anunțe cu cel puțin 8 zile înainte, pe lângă fixarea

ordinei de zi. Pentru a se putea aduce hotărâri valide, se cere o prezență de cel puțin una a patra parte din numărul membrilor. Hotărârile se aduc cu majoritatea de voturi, în caz de paritate, decide votul prezidentului. Dacă adunarea generală nu se poate ține în lipsa numărului suficient al membrilor, se va convoca o nouă adunare generală în decurs de 15 zile, care apoi va putea aduce deciziuni valide, fără considerare la numărul membrilor prezenți.

Art. 16. Agendele Adunării generale ordinare sunt: a revizui și a aproba socotelile anului trecut de gestiune și a da descărcare comitetului pentru această durată.; a stabili bugetul anului următor; a alege noul comitet.

Art. 17. Procesul verbal al Adunării generale, se verifică de către președintele, secretarul și încă doi membri desemnați în acest scop de către Adunarea generală.

Art. 18. Comitetul Reuniunii se compune din: președinte, vicepreședinte, diriginte, secretar, casier, controlor, arhivar, econom și încă 12 membri.

Atât funcționarii cât și ceilalți membri ai Comitetului, se aleg numai dintre membri activi.

Art. 19. Membri Comitetului Reuniunii, se aleg pentru 3 ani și pot fi re-alesi.

Art. 20. Comitetul va ține ședințe de câte ori cere trebuința. Pentru ca să se poată aduce concluziuni valide, se cere cel puțin majoritatea membrilor. Hotărârile Comitetului, se aduc cu majoritate de voturi, iar în caz de paritate, decide votul prezidentului.

Art. 21. Agendele Comitetului se extind asupra tuturor chestiunilor care privesc reuniunea și nu sunt rezervate Adunării generale. În special: execută concluziile Adunării generale; controlează administrarea averii reuniunii; stabilește, din caz în caz, onorariul dirigintelui; se pronunță asupra ofertelor și invitărilor ce s-ar face reuniunii; fixează programul, timpul și locul producțiilor; decide asupra primirii și eliminării membrilor. Aceasta din urmă se face prin vot secret; cenzurează raportul general prezentat de președinte, bilanțul și compune bugetul pentru anul de gestiune; dispune a se face procurările de lipsă; dispune, pe lângă aprobarea ulterioară a adunării generale asupra erogațiilor care nu sunt cuprinse în buget.

Art. 22. Președintele reprezintă Reuniunea înlăuntru și în afară. Dânsul prezidează ședințele Comitetului și al Adunărilor generale. Fixează ziua, locul și ordinea de zi a ședințelor, veghează ca funcționarii să satisfacă datorințelor și se îngrijește de bunul mers al afacerilor reuniunii. Președintele semnează toate actele ieșite și contrasemnează toate actele de plată și păstrează sigiliul oficial. În caz de împiedecare, este suplinat de vicepreședinte.

Art. 23. Vicepreședintele suplinește în caz de împiedecare pe președinte, având în acest timp, toate atribuțiunile aceluia.

Art. 24. Secretarul îndeplinește toate agendele scripturistice ale reuniunii, dresază procesele verbale, vizează împreună cu președintele, toate actele ieșite, conduce evidența exhibitelor, ține în evidență registrul membrilor și îngrijește actele reuniunii.

Art. 25. Casierul conduce registrele casei și păstrează libretul de depuneri, încasează toate veniturile Reuniunii, achită notele semnate de președinte, păstrează toate documentele de casă și compune, la finele anului de gestiune, bilanțul și proiectul de buget. Dânsul este responsabil material pentru averea bănească a Reuniunii.

Art. 26. Controlorul conduce registrul membrilor și ține în evidență taxele intrate și restante, somează restanțierii să-și achite datoriile, scontează casa, cel puțin odată în lună. Împreună cu casierul, dânsul este responsabil pentru averea bănească a Reuniunii

Art. 27. Arhivarul compune și ține în evidență inventarul pieselor muzicale, se îngrijește de procurarea și multiplicarea lor, pe acestea le distribuie la repetiții și producțiuni și le păstrează. Dânsul este totodată și bibliotecarul reuniunii.

Art. 28. Economul se îngrijește de mobilierul și recuzitele muzicale ale reuniunii, conduce inventarul acestora, se îngrijește de sala de repetiții și producțiuni.

Art. 29. Dirigintele face instrucția de cântare și conduce Corul Reuniunii. Prezintă Comitetului proiectul de program al producțiunilor și propune procurarea pieselor muzicale ce urmează a se procura. Examinează în cântare pe cei ce vor să intre ca membri activi în reuniune și își dă părerea privitoare la primirea lor, care este decizătoare.

Art. 30. Statutele reuniunii pot fi modificate de către Adunarea generală, convocată direct spre acest scop.

Art. 31. Reuniunea se poate desființa numai prin votul a 2/3 parte din totalul membrilor, în Adunarea generală convocată în acest scop. În caz de desființare, toată averea ei trece în fondul bisericii ortodoxe române din Arad-Gai.

Aceste Statute, s-au primit întocmai în Adunarea de constituire a Reuniunii de cântări Aurora din Arad-Gai, ținută la 24 Noiembrie 1928.

Anexa 6.**DECIZIA DE DECORARE**

A lui Milivoi Burnaz

Cu *GRAMATA ARHIEREASCĂ DE CINSTIRE*PRIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOPUL PRAVOSLAV AL
SUMADIEI

Marea dragoste pentru Biserica Sfântului Sava, manifestată prin ani îndelungați de slăvire a lui Dumnezeu, prin cântece și imnuri bisericești, în cadrul Bisericii Sale Parohiale a Sfinților Apostoli Petru și Pavel din Arad, este virtutea pe care a demonstrat-o domnul

MILIVOJ BURNAZ

Învrednicindu-se de recunoașterea Sfintei Noastre Biserici Ortodoxe Sârbe. Drept urmare (Episcopul Sava), a decis decorarea susnumitului cu
GRAMATA ARHIEREASCĂ DE CINSTIRE

Însoțită de rugăciunile noastre stăruitoare Domnului, pentru sănătatea sa și toate cele bune, care vin de la Părintele luminii evidențindu-l ca pe un exemplu de urmat pentru toți ceilalți credincioși ai noștri.

Data la Reședința Noastră Episcopală, în orașul Timișoara, ocrotit de Dumnezeu, de Praznicul înălțării Sfintei cruci, în anul Domnului 1992, al 32-lea an al Slujirii Noastre Domnului

Susnumitul

Episcop al Sumadiei și

Administrator al Eparhiei Timișoarei

Anexa 7**DONATORI**De obiecte de cult din Parohia Ortodoxă Sârbă²¹²

Menihart Horvat, din Arad cu un inventar complet pentru slujba religioasă,
Dimitrie Nețin – icoana lui Isus Hristos și a Maicii Domnului (1870)
Farkaș Menhat – Cruce de mână și potir (1870)

²¹² *Ibidem*

- Vasa Arsenov – Icoana Sfântului Vasile ce Mare (1871)
Mata Arsenov – Icoana Sfântului Nicolae (1871)
Ana Nețin – Icoana Sfântului Ioan Botezătorul (1871)
Mitar Nemet – Icoana Sfântului Sava Sârbul (1871)
Mita Isacov – Icoana Sfântului Mucenic Gheorghe (1872)
Maria Alexici – Icoana Botezul Domnului (1871)
Ioan Nețin – Icoana Sfântului Proroc Ilie (1871)
Șofronie Kirilov – Icoana Schimbarea la Față (1872)
Ioan Acimov – Icoana Cuvioasei Paraschiva (1874)
Gheorghe Ilici – Icoana Întâmpinarea domnului (1875)
Laza Docmanov – Icoana Nașterea Născătoarei de Dumnezeu (1885)
Vasa Ivanov – Icoana Adormirea Maicii Domnului (1886)
Ghica Cuzmanov – Icoana Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul (1888)
George Cuzmanov – Icoana Sfinților Constantin și Elena (1889)
Cruna Acimov – Icoana Intrarea în Biserică (1894)
Gheorghe Vuici – Icoana Învierea Domnului (1899)
Catița Vuici – Prăznicar (1899)
Cruna Acimov – Ornat preoțesc (1906)
Aron Sandici – Prăznicar (1912)
Costa Petrov – Vase pentru sfințirea aghiasmei (1912)
Giulișca Ostoin – Acoperământ Analoghion (1913)
Lazar Secianschi – Clopot rechiziționat în Primul Război Mondial
Sava Savin – Clopot Rechiziționat în Primul Război Mondial
Nica Boșniac – Clopotul Mare (1914)
Iovan Rujici și Cristina – Clopot (1922)
Mihailo Nețin și Danița – Clopotul Mic (1922)
Dușan Alexici – Icoana Tăierea împrejur (sec. XIX)
Elena Timotici – Icoana Mântuitorul Isus Hristos (sec. XIX)
Aron Boici – Icoana Sfântului Arhanghel Mihai (sec. XIX)
Laza Docmanov și Mita Catici – Icoana Înălțarea Domnului (sec. XIX)
Gioca Nețin – Cruce de mână (1929)
Sanda Savin-Matici, Toșa și Milița Tyosity – Acoperământ Analoghion (1933)
Sofua Alexin – Acoperământ pentru Măsuța rotundă (1933)
Manea și Anița Simulov – Baldachin (1937)
Rada Tosici – Acoperământ Analoghion (1937)
G. Cuzmanov și T. Ostoici – Icoana Sf. Trei Ierarhi (1937)

- Branco Simulov – Potir
 George și Marina Sandici Acoperământ Analoghion (1957)
 Petar și Paulina Sandici – Acoperământ Analoghion pentru Sfânta Evanghelie și draperii (1958)
 Iuliana Windhab – Două sfeșnice pentru Sfânta Masă (1964)
 Ivan Koici – Tavă pentru anaforă
 Țveta Stefanov – Ornat preoțesc
 Milca Pain – Ornat preoțesc (1960)
 Mileva Dobrosavlevici – Ornat preoțesc (1961)
 Lenca Nicolova – Acoperământ Analoghion (1961)
 Mița Jivoinov – Acoperământ Analoghion (1961)
 Dușan și Marica Sedici – Acoperământ pentru Sfânta Masă, Jertfelnic și măsuță (1963)
 Marina Lupșici – Ornat preoțesc (1964)
 Dușan și Svezdana Beliaț – Acoperământ pentru analoghion (1964)
 Dușan și Kata Docmanov – Stihar pentru preot.
 Milan Jivanielov – Icoana Nașterea Domnului
 Marina Sandici – Icoana Isus Hristos (1965)
 Ielca Sandici-Oprea Icoana Maicii Domnului (1965)
 Iulca Suhi-Miloșevici – Acoperământ pentru Sfânta Evanghelie și Vas pentru Sfințirea Apei
 Svetozar și Marica Lupșici – Acoperământ Analoghion (1966)
 Ranislav și Angelca Lupșici – Acoperământ Analoghion (1966)
 Andreia și Rachila Stefanov – Icoana Domnului Isus Hristos (1967)
 Marina Sandici – Acoperământ Analoghion
 Nevenca Baloș – Acoperământ pentru Sfânta masă (1967)
 George și Marina Sandici – Acoperământ Analoghion 2 buc. (1967)
 Jarco Putici – dulap-măsuță la proscomidier (1967)
 Naidan Bojidar din Timișoara Acoperământ pentru măsuță (1968)
 Vasile Lupșici – Sfeșnic trepied
 Marica Armațchi – Epitaf și chivot
 Jivanielov Dragomir și Angelco – Acoperământ Analoghion
 Mița Sandici – Cruce
 Laza Docmanov – Cearșaf la masa de Botez
 George și Marina Sandici – Draperie pentru măsuță (1968)

Anexa 7a.

TABEL – FIȘE

Despre preoții ortodocși sârbi, suspectți în raza regiunii Arad (1953)²¹³

Ilici Milorad, preot născut la 15. IV. 1911, în comuna Moldova Veche, regiunea Caraș, fiul lui Ioța și Stana, căsătorit, domiciliat în Arad-Gai. Susnumitul a fost reținut în anul 1950-1951, fiind bănuțit că ar face parte dintr-o organizație subversivă, nefiind probe suficiente a fost pus în libertate. Nu este semnalat că a întreținut legături cu elemente titoiste care au fost condamnate, pentru activitate de spionaj Element naționalist-șovin, are legături cu elemente titoiste, nu se manifestă fățiș însă este cunoscut ca un element (de fapt critic) înverșunat al regimului nostru.

Coici Cristofor, preot, născut la 16.IV. 1886, în Cenadul Unguresc, fiul lui Alexandru și Persida, cetățenie română, naționalitate sârbă, văduv, are trei copii, domiciliat în comuna Turnu, raionul Arad. Susnumitul are doi copii în Jugoslavia, iar unul, cu domiciliu obligatoriu, pentru activitate de spionaj în favoarea jugoslaviei, este semnalat că întreține legături cu elemente suspecte, discută știrile auzite la posturile de radio imperialiste, se manifestă dușmănos în cercuri restrânse față de măsurile luate de partid și guvern.

Naidan Svetozar, preot, născut la 4.X.1912, în comuna Liubcova, regiunea Severin, fiul lui Ioța și Milița, domiciliat în comuna Gelu regiunea Arad. Înainte de 23 august 1944, a fost membru în PNȚ, în prezent lansează zvonuri alarmiste în comună, este cunoscut ca un element dubios regimului. Naționalist înfocat, lansator de zvonuri alarmiste, ascultă posturile de radio străine Evidența raionului Sânicolaul Mare.

Pasculovici Voin, preot în comuna Arad-Gai, reg. Arad, lansator de zvonuri diverționiste, în legătură cu elemente chiabure sârbe. Așteaptă venirea lui Tito.

²¹³ Andrei Milin, Miodrag Milin, Tvetco Mihailov, *Sârbii din România în vremea comunismului*, Timișoara, 2011, p. 281-282.

TABEL – FIȘE
Despre preoții sârbi suspectți în regiunea Severin²¹⁴

Naidan Svetozar, născut la data de 4.X.1912, în satul Liubcova, fiul lui Ioța și Milița, cu domiciliul în comuna Belobreșca, studii are liceul și Institutul Teologic, cu gradul clerical de preot, hirotonit la 1 martie 1938, căsătorit, fără copii, nu posedă avere, este salariat de stat, este cunoscut ca un element titoist, naționalist șovin. În trecut a fost un aderent al PNT – Maniu, iar în 1946, a dus o vastă propagandă contra BPD²¹⁵, căutând a agita populația ca toți să voteze cu PNT-Maniu. Este bănuیت că are cunoștință de(spre) elementele titoiste care în anul 1949 au răspândit broșuri interzise ; totodată a fost în relații bune cu Radoslavievici Nicola(e) din Belobreșca, actualmente arestat și condamnat pentru spionaj titoist. A mai avut legături și cu Milencovici Ilie, fostul președinte al comitetului provizoriu, al plasei Moldova Nouă, actualmente arestat pentru spionaj titoist, unde în unire cu acesta, în 1950 (înainte de a fi arestat Milencovici), au dus o acțiune comună pentru a strânge semnături de la colectiviști ca biserica să fie desființată (?), acțiune pusă la cale de elemente titoiste și care erau în favoarea spionajului titoist. La 12 aprilie 1950 a lansat zvonul că a ascultat postul de radio în limba sârbă și s-a anunțat că cei care sunt încadrați în Miliție au să fie omorâți, iar cei din Securitate au să fie spânzurați. A mai spus, că ele are un frate încadrat în Miliție, și l-a anunțat despre ce se vorbește la radio în limba sârbă, ca să ia măsuri din vreme. De sărbătoarea paștelui în 1950, acest preot s-a exprimat către un grup de 10 pionieri, că nu au ce căuta în biserică cu cravate roșii. Susnumitul duce o activitate de propagandă naționalistă șovină în rândurile populației sârbe din acea comună, lansând și diferite zvonuri alarmiste și dușmănoase regimului de democrație populară. În prezent este propus pentru a fi mutat în alt raion (Sânicolaul Mare n.n.)

TABEL – FIȘE
Despre preoții din regiunea Timișoara²¹⁶

Naidan Svetozar, născut la 4.X.1912, în comuna Liubcova, regiunea Severin, de origine socială țăran Sărac ; din 1938-1950, a funcționat ca preot

²¹⁴ *Ibidem*, p. 283.

²¹⁵ Blocul Partidelor Democratice, o alianță electorală condusă de PCR, în preajma alegerilor din 1945

²¹⁶ Andrei Milin, *op. cit.*, p. 285

în comuna Belobreșca – Severin, de la 1950 a fost în comuna Denta, regiunea Timișoara, iar în prezent este transferat la Radimna – Severin.

Coici Hristofor, născut la 16 aprilie 1886 în comuna Cenad – Ungaria, fiul lui Alexandru și Persida, văduv, are trei copii, are facultatea de Teologie, de profesie preot ortodox sârb, originea socială țăran mijlocaș, serviciul militar satisfăcut fiind confesor militar, de la 1906 – 1924, a fost învățător în Arad – Gai, iar din 1924, până în prezent este preot în comuna Cenei, regiunea Timișoara.

Anexa 8.

CĂRȚI DE CULT

din proprietatea Parohiei Ortodoxe Sârbe²¹⁷

Molitvelnic (Euhologhion mare), 1698 – Moscova, D (dimensiuni): 28/19, cu 3+381+1 file (brun)

Psaltirea (format mic), 1699-Lvov, D: 21 / 16, cu 6+250 file (negru) – stare mrdiocră

Noul Testament (Evanghelia, format mare), 1636-Petersburg, D: 35 /23, cu 4+247 file (roșu)-bună

Acatistul Marelui Mucenic Varvara (format mic), 1739-Kiev, D: 20 / 15, cu 5+52 file (brun)-mediocră

Sfânta Evanghelie (format mare), 1741-Moscova, D: 30/22, cu 1+457 file (bordo), stare bună

Mineele (ianuarie-decembrie, 12 buc.), 1741-1758 Moscova D: 30 /19, cu 420-274+ 16 file (brun)

Tipicon Mare, 1755-Moscova, D: 31 / 20, cu 546 file (negru), stare mediocră

Rânduială pentru Dumnezeiasca împărtășire, 1755-Kiev, D: 22 / 16 cu 5+148 file (negru)-mediocră

Triodion, 1766-Moscova, D: 30/19, cu 622+23 file (negru), stare mediocră

Liturghier, 1760-Moscova, D: 19/15 cu 13+256+35 file (negru), stare mediocră

²¹⁷ Fondul de documente, Parohia Ortodoxă Sârbă Gai, Inventar 1973

Sfânta Evanghelie (format mic), 1803-Kiev, D: 23/21, cu 6+255+12 file (negru), stare mediocră

Psaltire (format mic), 1822-Buda, D: 18/11,5 cu 11+142 file (brun, maron), stare mediocră

Ceaslov (format mare), 1838-Buda, D: 16/10, cu 7+157 file (brun, maron), stare mediocră

Ceaslov (format mic), 1855-Buda, D: 17/11, cu 1+153+4 file (bordo), stare mediocră

Euhologhion / Molitvelnic, 1855-Viena, D: 3+293 file (albastru), stare mediocră

Liturghier (format mic), 1896-Moscova, D: 22/15, cu 286 file (maro), stare mediocră

Penticostar (format mare), sec. XVIII, D: 30/19, cu 323 file (negru), stare mediocră

Octoih Vol. I glas I-IV, sec. XVIII, D: 30/19, cu 378 file (negru), stare mediocră

Octoih Vol. II glas 5-8, sec. XVIII, D: 30/19, cu 363 file (bleu-maron), stare mediocră

Irmologhion (format mic), sec. XVIII, D: 19/16 cu 244 file (negru) stare mediocră

Psaltire (format mic), sec. XVIII, D: 20/18, cu 19+255 file (negru), stare rea,

Apostol (format mic), sec. XVIII, D: 22/17, cu 252 file (negru), stare rea
Minei de obște (format mic), sec XVIII, D 18/11, cu 2+373 file (maron)-
stare mediocră

Apostol (format mare), sec XVIII, D: 25/18, cu 301 file (negru)- stare rea
Slujba și Acatistul Sf. Nicolae, sec. XVIII, D: 20/17, cu 2+155 file (maro)-
stare mediocră

Euhologhion (Molitvelnic) de completare, sec XVIII, D 22/14 cu 4+460
file (negru)- stare rea

Tipic Bisericesc (format obișnuit), 1905-Karlovți, D: 25/17, cu 294 file,
legătura deteriorată

Apostol (ediție școlară), 1909- Karlovți, D: 29/19, cu 143 file, vol în
piele deteriorat

Zbornic de cântări liturgice, 1939-Beograd, D: 25/18, cu 6+691 file.

Anexa 9.**TABEL NOMINAL**

Cuprinzând membri fondatori și Donatorii Asociației de cântări *Sloga*,
Înscrise pe Lancea Drapelului Corului din 1936

În partea de sus a fost gravat numele lui Neța Rus. Urmează, pe 24 rânduri câte cinci nume de persoane sau instituții²¹⁸: I. Dragutin Ostoin-capelan, Ionaș Văsălie – notar, Comitetul Bisericesc din Arad-Gai, Protopop Uroș Kovincici, Ivanca Catici – nașă II. Comand. Pompieri Arad, Dir. Trifu, Nagy Ianoș – director, dl. Ștefan, Iovan Catici III. Milița Ciosici, Preș. Sloga – Petar Mihailovici, Preș. Com. Șc. – Dușan Armațchi, Clubul Juventus din Arad-Gai, Milivoi Catici IV. Toșa Ciosici, Neța Rus, Ifj. Farcaș Bela, Ivan G., Ivan Boșniak V. Mladen Jivanelov – conducător, Clubul Slavia, Bernath S., Rujita Timotici, Peter Timotici VI. Milivoi Baici, Milorad Giuchici, (plăcuță lipsă), Bariak Imre, Nicola Popovici VII. (plăcuță lipsă), Petar Popovici, Kenta Roșiț, Milan Rachici, Milan Popovici VIII. Nicola Velicico, Velicico Atanasie, Cristina Jivanelov, Ranislav Mihailovici, Milivoj Jivanelov IX. Dușan Popov, Giura Burnaz, Milivoi Burnaz, Radomir Mihailovici, Miloș Marincov X. Joța Vlaicov, Giurița Ostoin, Toșa Ștefanov, Andria Ștefanov, Nicola Simulov XI. Tanasia Nicolov, Ivan Arsenov, Gioca Jivanelov, Damian Mihai, Branco Simulov XII. Andria Arsenov, Szobo Imre, Com. Bis. Gr. Ort. Române din Arad Gai, Ardelean Aurel, Vasa Beliaț XIII. Toth Bela, Arsa Ostoin, Ielița Ostoin, Giura Baici, Milutin Armațchi XIV. Vasa Alixin, Laza Milici, Toth Belone, Giurița Ședici, Kelemen Erno XV. Milorad Jivanelov, preot. N. Ionescu, Branco Ardenov, Ivan Neducin (plăcuță lipsă) XVI. Petar Șandici, Milica Rus, Coviljca Jivanelov, Gorge Beliaț, Mita Șandici XVII. Iuhasz Sándor, Milos Secianschi, Ml. Ivan Ștefanov, Andria Putici, Știi A.R. de Transport Internațional Arad XVIII. Milan Morar, Milița Morar, I-rei Iovan Dragoevici, Vasa Ivanov, D-șoara Ancița Jivanelov XIX. Stefania Ostoin, Laza Ivanov, Mișa Milin, Milan Nenadov, Draga Jivanelov XX. George Ciosici, Sava Șandici, Mișa Petrovici, Dimitrie Stoian, Milivoi Ivanov XXI. Szigety Jozef, Dragomir Jivanelov, Formenak Sry, Andria Ciosici, Borivoi Savin XXII. Nica Crăciun, Ivan Neducin, Dl. Popian Lazăr, Milutin Savin, Dragoliub Savin XXIII. Sava Moț, Dușan Nețin, Farcaș Leopold, Risz Alex, Farkaș Bela XXIV. George Georgevici, Mauston Andrei (plăcuță lipsă), Dușan Georgevici, Griparea Corală Sârbească Timișoara.

²¹⁸ Plăcuțele sunt gravate cu alfabetul chirilic pentru sârbi și cu cel latin pentru celelalte naționalități și instituții.

Anexa 9 a.

Membri ai Prezbiteriului Bisericii Reformate din 1951 până în prezent

Prezbiteri – *Rudolf Anna, Virágos István, Id. Tóth Sándor, Vonsza Sándor, Kátai Mihály, Kátai István, Pap Bárdi Jánosné, Németh Jánosné, Kálnoki Kálmán, Högyes József, Nagy Imréné, Csató Lászlóné, Farkas Mihályné, Garai Józsefné, Láda József, Pap András – presbiteri (11 febr. 1952); Kátai Mihály, Czégé József, Vékony János, Tóth Sándor, Garai Józsefiné, Fábíán Juliánna, Németh Jahosné (31 ian 1957); Vékony János, Tóth Sándor, Czégé József, Fábíán Juliánna, Garai Józsefné, Farkas Mihályné, Báthori Béláné (12 ian. 1958); Tóth Sándor, Kátai Mihály, Vékony János, Czégé József, Garai Józsefné, Báthori Béláné, Fábíán Juliánna, Németh Jánosné, Farkas Mihályné, Bász Kálmán, Bella Gáborné (21 dec. 1958); Tóth Sándor, Czégé József, Okányi Sándor, Dálya Pál, Szekeres András, Fábíán Juliánna, Bella Gáborné, Garai Juliánna, Báthori Béláné, Szekeres András (28 oct. 1962); Bász Kálmán, Vékony János, Tóth Sándor, Czégé József, Dálya Pál, Szekeres András, Fábíán Juliánna, Garai Józsefné, Láda István, Kovács Mihályné, Bella Gáborné, Okányi Sándor (1 ian 1964); Vékony János, Orgován Károly, Garai Józsefné, Czégé József, Nagy Péter, Horváth András, Nagy Sándor, Bella Gáborné, Láda István, Dálya Pál, Láda Jánosné, Szekeres András, Okányi Sándor (1968); Czégé József, Bella Gáborné, Garai Józsefné, Láda István, Létai Rozália, Major József, Krammer Rudolf, Hajdu Lajosné, Bász Kálmán, Szép Imre, Török László, Falkos Andrásné, Balog Gyuláné, Nagy Péter (1970); Falkos Andrásné, Bella Gáborné, Virágos István, Hajdu Lajosné, Tóth Sándor, Szép Imre, Balog Gyuláné, Horváth András, Garai Józsefné, Nagy Sándor, Major József, Nagy Péter, Dálya Pál, Létai Rozália, Láda István, Török László, Bász Kálmán, Krammer Rudolf, Dragán János, Háló István, Pálfi Gedeon (17 sept 1972); Dragán János, Dálya Pál, Major József, Garai Juliánna, Bász Kálmán, Balog Margit, Bella Gáborné, Falkos Andrásné, Horváth András, Létai Rozália, Nagy Péter, Szép Imre, Csató Imre, Imre Sándor, Háló István, Pálfi Gedeon, Tirsin Jolán, Tóth Margit (6 aprilie 1975); Major József, Versztó Ilona, Id. Imre Sándor, Ifj. Imre Sándor, Vékony Erzsébet, Garai Juliánna, Czégé Jolán, Létai Rozália, Tirsin Jolán, Horváth András, Alszezi Dániel, Nagy Péter, Várdai Eva, Falkos Andrásné, Vincze Juliánna, Pálfi Gedeon, Rudolf Anna, Vincze András, Kec Sándor, Várdai József, Kótai Sándor, Susán Ibolya (20 mai 1984); Kertesz*

Géza, Szép Imre, Szabó József, Susán Ibolya, Major József, Madar Katalin, Látai Rozália, Verasztó Ilona, Kapostyák Veronika, Kótai Sándor, Ferencz Vilmos, Hegyi Gedeon, Hajnal Etelka, Erdödi Piroska, Pálfi Gedeon, Krecz Sándor, Vincze András, Kiss Pál, Várdai Eva, Alszezi Dániel, Szegedi Erzsébet, Szigeti Juliana (14 ian. 1990); Nagy Péter, Czégé József, Major József, Madar Katalin, Hegyi Imre, Sinai György, Tóth József, Tóth Margit, Kiss Pál, Szabó József, Alszezi Dániel, Hajnal Etelka, Létai Rozália, Zeinyi István, Ferenczi Vilmos, Susán Ibolya, Rothen Juliánna, Gherman Jozefa, Szegedi Erzsébet, Verasztó Ilona, Pálfi Gedeon, Kótai Sándor, Hegyi Gedeon, Miklós István, Szabó András, Halász József, Lázár Géza, Erdödi Piroska, Sinai György (9 febr. 1991); Alszezi Dániel, Czégé József, Gáll Gábor, Lázár Géza, Miklós István, Kótai Sándor, Sinai György, Pálfi Gedeon, Rothen Juliánna, Zrinyi István, Vincze Sándor; Szabó József, Tóth József, Gherman Josefa, Hajnal Etelka, Madar Katalin, Susán Ibolya, Gherman Kornel (15 nov. 1992); Csatlos Ilona, Alszezi Dániel, Czégé József, Gábor Irén, Jank Ferenc, Hajnal Etelka, Miklós János, Püsök Anna, Vida Zsuzsánna, Vincze Sándor, Zrinyi István, Berényi Miklós, Gherman Kornel, Kiss Mária, Miklós István, Madar Katalin, Sinai György, Gáll Gábor, Tövishati Mária, Erdödi Ottó (5 dec. 1993); Alszezi Dániel, Ferenczi Vilmos, Gáll Gábor, Hegyi Csaba, Jank Ferenc, Miklós István, Gábor Irén, Hajnal Etelka, Kiss Rozália, Madar Katalin, Püsök Anna, Tövishati Mária, Hajdu Mária, Vida Ysuzsanna, Vincze Sándor (14 ian. 1996); Hajdu Mária, Magyar Rozália, Miklós István, Forgács Katalin, Szabó József, Szegedi Erzsébet, Szilagyi Zsuzsánna, Vida Zsuzsánna, Vinczel Rákhel, Gábor Irén, Kiss Rozália (5 oct. 1997); Erdödi Sándor, Fazakas Lajos, Horgács Katalin, Hajdu Mária, Jank Ferenc, Magyar Rozália, Rácz Mária, Sinai György, Szabó József, Szegedi Erzsébet, Varga Ferenc, Vida Zsuzsánna, Vidai Ilona, Vinczel Rákhel (3 dec. 2000); Becsi Margit, Fazakas Lajos, Forgács Katalin, Jank Ferenc, Erdödi Sándor, Magyar Rozália, Rácz Mária, Sinai György, Szabó Géza, Szegedi Erzsébet, Vida Zsuzsánna, Vidai Ilona, Vinczel Rákhel (14 mart. 2004); Bálazs Katalin, Becsi Margit, Erdödi Sándor, Fábíán Klara, Forgács Katalin, Forgács Csaba, Jank Ferenc, Magyar Rozália, Szabó Géza, Szegedi Erzsébet, Vida Zsuzsánna, Vidai Ilona (25 oct. 2006); Alszezi Dániel, Bálazs Katalin, Erdödi Sándor, Jager László, Kertész Ottó, Magyar Rozália, Ifj. Miklós István, Szabó Attila, Szegedi Erzsébet, Szabó Géza, Id. Miklós István, Vida Zsuzsánna (11 oct. 2009 – 25 oct. 2012). Au fost aleși episcopii ai Bisericii: Bász Kálmán (11 febr. 1951), Virágos István (31 ian. 1957; 12 ian. 1958, 12 dec. 1958); Kátai Mihály (28 oct. 1962; 1 ian. 1964; 1968); Szekeres Sándor (1970); Szekeres

Sándor și Czégé József (17 sept. 1972, 6 aprilie 1975, 20 mai 1984, 14 ian. 1990); Miklós János (9 februarie 1991); Miklós János și Nagy Péter (15 nov. 1992); Hegyi Csaba și Iff. Nagy Péter (5 dec. 1993); Nagy Péter și Gherman Cornel (14 ian. 1996); Gherman Cornel și Alszege Dániel (5 oct. 1997); Alszege Dániel și Miklós István (13 dec. 2000, 14 mart. 2004, 25 oct. 2006); Janc Ferenk și Forgács Csaba (11 oct 2009 – 25 oct 2012)

Anexa 10 .

PREAONORATULUI

Domnu Iosifu Goldișiu, protosincelu și inspectoru de școle în Aradu

Preaonorate Domnule Inspectoru !²¹⁹

Comuna nostra bisericesca Aradu-Gaiu, neavendu edificiu de școla co-respunzătoriu legii de instrucțiune după multe stăruinție și îndemnări din partea consistoriului, în urma sa înduplecati acesta comuna a-și edifica școla noua a cărei edificiu sa și terminat încă la anu 1876.

Consistoriulu nostru inse cu perere de reu a trebuitu se se convinga ca în tota diecesa, nu este alta comuna mai desarangiată ca cea susnumita

Despre aceasta sa convinsu consistoriulu din incidintele ca de și a datu numitei comune, se înțielege ca împrumutu fondulu capelei din Aradu-Gaiu, în suma de 237 fl. 18 cr., ca sa se ajutore în despletirea întreprindietorului edificării, totusi acesta comuna în neinteresarea ei, a adusu lucrulu pana acolo, catu pentru a scapa acelu edificiu de o executiune ce-lu menintia consistriulu nostru diecesanu sa simtitu necesitatu a intreveni la Venerabilulu sinodu eparhialu din 1877 cu rogarea, ca se votedie acelei comune un împrumutu nou de 500 fl. cu 6% pe amortisare cea ce facendugle in anulu trecutu, s-a mântuitu edificiuulu de essecutiune si astfelu consistoriulu pana acuma a împrumutatu acelei comunitati numai pe ipoteka morala o suma de 737 fl 18 cr.

Acum erasi ne-a venitu la cunoscintia ca scola nostra confessiunala gr. or. Romana din Aradu-Gaiu e amenintiata cu essecutiune pentru restulu din competintia întreprindietoriului si alte spesein suma cam de 400-500 fl si ca atatu credintiosii nostri catu si preotulu astepta in liniste si cu nepasare tote

²¹⁹ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român*, D 5/1878, fila 219-220.

acestea, si nu se interesedia nici de încassarea speselor cultului nici de încasarea macaru capitalului bisericescu care se afla pe la credintiosi în suma de preste 900 fl. si care incasandu-le, s-ar pote intrebuintia spre scopulu desplatirei detoriei ce amenintia scola nostra de acolo

Din cele de susu vei observa ca consistoriulu nostru la timpul seu a facutu tote cele posibile in interesulu scolei nostre din Gaiu, credindu ca si fruntasii nostri de acolo si voru da silintia a succurge si ei cu midilocene proprii pentru platirea acelu edificiu de scola.

Vediendu inse ca acolo nu este cine se initieze acesta si temendu-ne ca nu cumva se se vende acelu edificiu, ne vedemu indemnati a te pofti ca fara amenare se avisedi o siedintia de comitetu si atunci escurgendu la facia locului se cerci o modalitate prin care s'ar pote incassa de la credintiosi macaru atata, catu se se pota acoperi suma ce o mai pretinde intreprindetoriulu si spesele de procesu, spunandu din partea nostra ca pe langa tota bunavointia nu dispunemu de fonduri si isvore din carii-am mai pote ajutora si de astadata, ei se se ajute, ei pe sine, parte din spesele cultului, parte din banii bisericei cum vor pute.

Incatu nici de cum nu vei observa posibila incassarea sumei recerute, atunci in contielegere cu comitetulu ve-ti ingrighi de prelungirea termenului de solvire. Celelalte apoi se lasa la buna chipsuela a Dtale avendu altcumu despre cele efeptuite a ne incunostintia la timoulu seu

Arad 18/30 Noemvre 1878

Ioan Metianu
Episcop

Anexa 11.

RAPORTUL

**școlilor confesionale gr. ort. rom. din Aradu, pe anul 1889-90
școlar, edat de Corpul învățătoresc al Școlilor Confesionale
din Arad, Arad, 1890**

Calificativele acordate elevilor în urma examenului de sfârșit de an școlar, au fost următoarele:

Clasa I-a (27 elevi) – Petru Barbu (bun), Nicolae Dodeanu (eminent), Georgiu Ferician (bun), Emanuil Golomici (bun), Lazăr Ilin (eminent), Dimitrie Jivan (insuficient), Ioan Mezei (bun), George Nădlăcan (lăudabil), Vasile Orga (insuficient), Georgiu Secară (insuficient), Lazăr Semlecan (suficient), Mladin Șipos (neclasificat), Vasile Timariu (neclasificat), Nicolae Văcariu (neclasificat), Ioan Vlad (neclasificat), Agatha Achim (neclasificat), Maria Ardelean (suficient), Emilia Ardelean (neclasificat), Rozalia Ardelean (neclasificat), Elena Bogățean (lăudabil), Persida Bogățean (neclasificat), Ecaterina Bogățean (neclasificat), Maria Bogățean (lăudabil), Ecaterina Creția (neclasificat), Maria Danu (bun), Ana Dodeanu (neclasificat), Florea Ferician (neclasificat); *Clasa a II-a* (21 elevi) – Dimitrie Barbu (bun), Lazăr Buteanu (neclasificat), Georgiu Codreanu (lăudabil), Georgiu Dodeanu (lăudabil), Nicolae Gherman (bun), Traian Ilin (lăudabil), Ioan Păcurar (lăudabil), Pavel Păcurar (lăudabil), Trifon Pâncotan (lăudabil), Ioan Perinu (lăudabil), Nicolae Simon (bun), Ilie Tuluc (eminent), Silvia Ardelean (neclasificat), Rozalia Muntean (bun), Ana Pâncotan (neclasificat), Sofia Păcurar (neclasificat), Maria Sălăjan (lăudabil), Persida Semlecan (bun), Ana Simon (bun), Elisabeta Tuluc (lăudabil), Ana Vlad (bun); *Clasa a III-a* (15 elevi) – Ioan Ardelean (eminent), Arseniu Bogățean (lăudabil), Ioan Creța (neclasificat), Arsa Ferician (neclasificat), Georgiu Florea (neclasificat), Sava Ilin (lăudabil), Georgiu Mezei (bun), Georgiu Sălăjan (bun), Petru Șipoș (bun), Elena Ardeleanu (lăudabil), Persida Codreanu (lăudabil), Maria Orga (eminent), Flore Pecican (eminent), Elena Stan (bun), Flore Tuluc (eminent); *Clasa a IV-a* – Ioan Ardelean (neclasificat), Georgiu Ferician (neclasificat), Ilie Forgaci (bun), Dimitrie Ilin (neclasificat), Petru Iovin (eminent), Ioan Matei (lăudabil), Georgiu Orga (eminent), Arsa Pâncotan (insuficient), Emanuil Stoica (bun), Trifon Suci (eminent), Agra Cruceanu (bun), Eufimia Dodeanu (bun), Ecaterina Ilin (bun), Elena Orga (neclasificat)²²⁰.

Explicarea notelor. Cifrele 1-5 au corespondent în calificative pentru:

- *Purtarea morală*: Deplin corespunzător (1); Corespunzător (2); Puțin corespunzător (3); Necorespunzător (4)

- *Diligență* (promptitudine, agerime): Foarte diligent (1); Diligent (2); Puțin diligent (3); Neglijent (4)

- *Studii*: Eminent (1); Lăudabil (2); Bun (3); Suficient (4), nesuficient (5)

²²⁰ Raportul (prim) al școlilor confesionale gr. ort. rom. din Aradu, pe anul 1889-90 școlar, editat de Corpul învățătoresc al Școlilor Confesionale din Arad, Arad, 1890, p. 14.

Anexa 12**RAPORTUL**

Școalei elementare gr. or. Conf. Rom din suburbiul Arad-Gai pe anul școlar 1908-1909²²¹

Clasa I-a: Ardelean George (3), Ardelean Floarea (4), Bogățan Arsenie (2), Budai Iuliana (3), Crișan Ioan (4), Dan Paulina (neclasificat), Dodean Savu (3), Felnăcan Lucreția (4), Ferician Nicolae (neclasificat), Ferician Sofia (2), Ilin Ioan (3), Illa Lazăr (4), Jivan Dimitrie (4), Jivan Vasilie (4), Jurjuc Nicolae (4), Jurjuc Floarea (3), Mărcuș Angelina (2), Mezei Dimitrie (3), Munten Gligor (neclasificat), Muntean Catița (5), Muntean Dimitrie (5), Nădășan Maria (2), Nădlăcan Floarea (neclasificat), panaiot Elena (2), Pâncotan Dimitrie (neclasificat), Păcurar Elena (4), Perin George (4), Roșu Gorge (2), Sârb Elena (3), Teretean Liuba (5), Tuluc Livia (3), Vlad Floarea (3), Ardelean Ioan (5), Ardelean Ana (3), Ardelean Catița (răposat); **Clasa II-a:** Ardelean Nicolae (3), Ardelean Mihai (5), Bran Ilie (3), Ban Sofia (4), Creța Teodor (4), Ferician Simeon (3), Hăbălic Nicolae (3), Oarga George (4), Ostoia Maxim (1), Pain Catița (1), Pâncotan Floarea (4), Popian George (2), Raț Elena (5), Sălăjan Nicolae (2), Stana Alexa (2), Stana Rmilia (2), Stana Iuliana (3), Tăuț Ioan (a părăsit școala); **Clasa III-a:** Ardelean Vasilie (2), Ardelean ioan (3), Dosean petru (a răposat), Ferician Maria (a părăsit școala), Mihoc Iuliana (4), Oarga Lenca (3), Panaiot Florița (2), Păcurar Maria (4), Păcurar Maria (a părăsit școala), Pălincaș Mihai (3), Pecican Mihai (2), Sârb Petru (4), Stana Emilia (2)

Anexa 13.**TABEL NOMINAL**

cu elevii Școlii Confesionale Sârbe în 1888/1890²²²

Jica Stefanov (III), Anton Pann, 35; Iovan Stepanov (III), Ion Creangă, 8; Svetozar Stefanov (III), Ion Creangă 31; Giura Lechin (III), Fântâni 13; Milan Jivanielov (III), Dunării 39; Vladimir Tirsin (III), Nouă 29; Iosif Arsenov (II), Călțunaș 2; Nicola Nețin (II), Dunării 14; Petar Georgevici, (II),

²²¹ AN Arad, Fond *Protopopiatul Ortodox Român Arad*, D. 296/1909, fila 121-122.

²²² Liubomir Șandici, *op. cit.*, p.122-123.

Fântâni 11; Danița Burnaz (II), Tribunalul Corcheș 56; Ielena Armațchi (II), Dunării 45; Mladen Tirsin (II), Călțunaș 2; Milan Caticci (II), Dunării 27; Milca Acimova (II), Tribunalul Corcheș 17; Giurița Jivoinov (II), Dunării 40; Giurița Docmanov (II), Fântâni 25; Agata Lechin (II), Fântâni 13; Draghina Paina (II), Tribunalul Corcheș 30; Ielena Ședici (II), Anton Pann 34; Agata Ivanov (II), Anton Pann 7; Gheorghe Jivoinov (II), Bisericii 22; Lazar Arsenov (II), Anton Pann 42; Gheorghe georgevici (I), Fântâni 11; Gheorghe Iovanov (I), Anton Pann; Milca Ședici (I), Fântâni 8; Ceuna Vlaicova (I), Anton Pann 23; Milca Jivoinov (I), Dunării 40; Stevan Popovici (I), Ion Creangă 33; Pera Timotici (I), Măgurele 7; Milan Petrovici (I), Dunării 27; Petru Savin (I), Dunării 37; Mladen Iovanov (I), Măgurele 1; Iuliana Secianschi (I), Dunării 94; Paulina Savin (I), Dunării 36; Darinca Uiancovici (I), Anton Pann 38; Danița Șandici (I), Strada Nouă 26; Divna Savin (I), Călțunaș 26; Liuboța Timotin (I), Fântâni 14; Marița Ostoin (I), Faurilor 19; Velco Jivanielov (I), Dunării 38; Giulvezia Radivoi (I), Faurilor 20; Milca Jivoinov (II), Dunării 22; Zorița Popovici (I), Ion Creangă 17; Sava Claiți (I), Dunării 27; Agata Tirsin (I), Călțunaș 2; Marița Milin (I), Anton Pann 25; Tanasie Vlaicov (I), Anton Pann 3; Mita Baici (I), Sava Tirsin (II), Măgurele 1; Milutin Secianschi (I), Bisericii 34; Dușan Pain (II), Fagului 20; Moise Vlaicov (I), Fântâni 9; Ioan Arsenov (I), Măgurele 6; Ohla Gheorghe (I), Petar Pain (III), Tribunalul Corcheș 44; Andria Ostoin (I), Dunării 26; Sima Jivanelov (III) Dunării 39; Liubița Docmanov (I), Fântâni 24; Petar Boșniac (III), Fântâni 1; Vantera Ianoș (I), Fagului 17; Svetozar Docmanov (I), Ion Creangă 23; Petru Alexin (I), Dunării 32; Agata Alexin (I), Dunării 32; Liuba Boșniac (I), Ion Creangă 43; Efimia Iovanov (I), Ion Creangă 42; Nicola Simulov (II), Ion Creangă 11; Liuba Armațchi (I), Anton Pann 32; Milca Caticci (II), Anton Pann 7; Milan Podoabă (I), Călțunaș 10; Mihai Iovanov (I), Anton Pann 13; Danița Popici (III), Măgurele 12; Agata Arsenov (I), Anton Pann 42; Marica Negru (I), Călțunaș 9; Danița Secianschi (I), Păcurarilor 12; Milan Jivoinov (I), Dunării 15; Miloș Boșniac (I), Ion Creangă 43; Darinca Tirsin (I), Dunării 49; Cristina Stefanov (I), Păcurarilor 13; Jarco Docmanov (I), Anton Pann 28; Liubița Stefanov (I), Fagului 30; Merina Stefanov (I), Fagului 30; Todor Bosniac (II) Ion Creangă 43; Petar Cuzmanov (II) Dunării 28; Petar Ostoin (II), Dunării 26; Divna Stefanov (I), Ion Creangă 8; Gheorghe Ostoin (I), Dunării 19; Vasile Ostoin (I) Fântâni 7; Gheorghe Iovanov (I), Fântâni 7; Ioan Stefanov (I), Bisericii 32.

Anexa 14**CARNET****pentru recensământul copiilor de vârstă școlară (1930)²²³****Ceala – Colonie Recensământ realizat de Pavel Marton**

Nagy Ioan, lemnar (Elena 5, Maria 8, Ioan 11); Domokos Ioan, zidar (Elisabeta 15, Valentin 17); Ghenciov Hristov, grădinar (Ștefan 8, Hristov 10, Maria 16); Popovici constantin, pantofar (Hermina 7, Maria 16), văd. Lukacs Ladislau, casnică (Iosif 15); Buzgău Ioan, zîuaș (Maria 16); Chevereșan Dumitru, paznic (Victoria 7, Gligor 11, Cristina 15); Ruja Mihai, zîuaș (Mihai 5); Dungău Vasile, zîuaș (Gheorghe 8, Petru 10); Repaș Aron, mecanic (Iuliana 5, Ioan 7); Balaș Petru, zîuaș (Petru 5); Perei Carol, zîuaș (Elisabeta 7, Gheorghe 16); Nedeia Teodor, zîuaș (Dimitrie 5, Teodor 15, Iosif 17); Onica Dumitru, zîuaș (Onica 7, Dumitru 10); Mihoc Teodor, porcar (Teodor Sârb 14); Muntean Gheorghe, zîuaș (Ana 8, Ecaterina 12, Gheorghe 14); Ardelean Petru, zîuaș (Mărioara 14); Preja Gheorghe, zîuaș (Ștefan 6), Pecican Ștefan, paznic (Ilie 10, Ștefan 12, Maria 15); Curt Miron, zîuaș (Traian 7, Gheorghe 9); Șumădan Teodor, zîuaș (Ana 6); Bulboacă Ilie, zîuaș (Florica 5, Maria 7); Urcan Dumitru, zîuaș (Ecaterina 12, Sofia 16); Neța Teodor, zîuaș (Teodor 9, Măriuța 11, Ioan 14); Telek Mihai, zîuaș (Iosif 8, Andrei 13); Redvari Ștefan, paznic (Mihai 9, Ioan 11, Maria 16); Dihel Avram, zîuaș (Ioan 5); Sabău Sabina, casnică (Sofia 8, Gheorghe 12, Petru 16); Bârzovan Gheorghe, faur (Paulina 6, Ana 8); Borlolan Ioan, zîuaș (Ioan 15); văd. Marian Gheorghe, zîuaș (Traian 8, Maria 10, Ștefan 12, Gheorghe 15)

Ceala – Fermă

Szabo Andrei, șofer (Ioan 5); Brătan Marin, magazioner (Ionel 8); Mihoc Ioan, vizitiu (Elisabeta 6); Budrițan Gheorghe, vizitiu (Gheorghe 11); Fakelman Simion, vizitiu (Borcea 8, Iosif 11); Szilagyî Carol, vizitiu (Iuliana 5); Kondrat Andrei, vizitiu (Ioan 7, Andrei 9); Cioban Ștefan, vizitiu (Mihai 5, Victoria 8, Maria 10); Iuhasz Carolina, casnică (Borcea 9, Ștefan 13); Kiso Alexandru, vizitiu (Elisabeta 13, Ladislau 17); Bakos Gheorghe, vizitiu (Elisabeta 5); Tamaș Ioan, vizitiu (Pavel 8, Ioan 9); Chirilă Ioan, vizitiu (Traian 12, Teodor 17); Feieș Teodor, vizitiu (Iosif 7, Ludovic 8); Munerant Ștefan, paznic (Ștefan 13, Vasile 14); Pecican Gheorghe, paznic (Iuliana 14, Gheorghe 16)

²²³ Cuprinde în ordine: Numele și prenumele reprezentantului (notări privitoare la reprezentantul legal al copiilor, părinte, tutor, sau stăpân) prenumele și vârsta copiilor (În paranteză); AN Arad, Fond *Inspectoratul școlar județean*, D 14/1930.

Total: 90 (5-7 ani – 15; 7-16 ani – 62; 16-18 ani – 13). Știu românește – 57

Câmpul Speranței

Gaal Iosif 10, plugar (Iosif 6); Nagy Gheorghe 12, cantonier șosea (Maria 11, Ștefan 10) **Câmpul Speranței – Crivabora:** Imbroane Alexandru 9, plugar (Romulus 13, Agrita 8, Aurica 7); Rohacs Pavel 2, plugar (Alexandru 16, Ioan 9, Rozalia 7, Andrei 6); Imbroane Constantin 8a, plugar (Aurel 11); Nagy Alexandru 8, plugar (Rozalia 10, Ludovic 13, Suzana 14); Németh Ioan 7 plugar (Ecaterina 8, Elisabeta 10); vād. Stana Lazăr 6, plugar (Elisabeta 8); Băneș Miron 4, plugar (Mihai 10, Cornel 6); Lovas Axentie 14, plugar (Ioan 17); Repas Gheorghe 15 (Efta 11); Csirko Ștefan 4 plugar (Iosif 9, Veronica 7); Oancă Ștefan 10, plugar (Agrita 15, Ecaterina 7, Gheorghe 11); Chevereșan Petru 11, plugar (Persida 11, Marioara 11); Mezei Martin 12, plugar (Mihai 11); **Câmpul Speranței – Cioban:** Hajas Andrei 13, plugar (Rozalia 8, Maria 11); Laza Ioan 13, plugar (Ioan 9); Nagy Alexandru 15, plugar (Terezia 5, Maria 8, Rozalia 11, Pavel 15); Szabo Mihai 15, plugar (Margareta 7); Loncer Ștefan 1, plugar (Maria 7); Hegyes Andrei 4, plugar (Maria 5); Gaal Alexandru 5, plugar (Alexandru 8, Elena 7); Toth Andrei 6, plugar (Clara 9); **Câmpul Speranței – Nisipos:** Brezan Ioan 12, plugar (Maria 6); Brezan Andrei 8, plugar (Iosif 11); Balint Dimitrie 9, plugar (Florica 9); Ordodi Anton 11, plugar (Rozalia 8, Maria 6); Kovacs Matei 1, plugar (Matei 15, Elisabeta 9, Rozalia 6); Talai Ștefan 2, plugar (Ana 9, Tekla 6); Orga Ilie 3, plugar (Lazăr 9); Tovishati Iosif 4, plugar (Alexandru 13); Selegean Andrei 6, plugar (Raț Ileana 12); **Câmpul Speranței – Haiduc:** Gal Ioan 8, plugar (Ioan 7); Balasz Ștefan 3, plugar (Ștefan 11); Kovacs Sigismund 2, plugar (Sigismund 6, Veronica 5); Brutyo Francisc 1 plugar (Ioan 9, Francisca 6); **Câmpul Speranței – Hemeilor:** Nagy Matei 11, plugar (Mihai 13); Szabo Francisc 5, plugar (Ana 9); Kelemen Nicolae 12, plugar (Elisabeta 9); **Câmpul Speranței – Barabas:** Csato Mihai 6, plugar (Mihai 13); Gal Pavel 7, plugar (Pavel 7), Gal Mihai 3, plugar (Mihai 13, Elisabeta 10); Kiss Andrei 10, plugar (Ileana 15, Ștefan 12, Tekla 11, Ioan 5).

Total: 101 (5-7 ani – 20; 7-16 ani – 79; 16-18 ani-2). Știu românește: 22

Câmpul Albinelor

Vād. Damian Florica, plugar (Silvia 15, Aurelia 7); Fodor Ștefan, plugar (Ștefan 9); Bobos Iosif, plugar (Rozalia 10, Margareta 9); Șiculean Dimitrie, plugar (Octavia 9, Aurelia 7); vād Brutyo Elisabeta, plugar (Ludovic

14); Boros Gavril, plugar (Iosif 15, Maria 11); **La Moară:** Dombori Ștefan, servitor (Elisabeta 14, Mihai 11, Rozalia 9, Elena 6); Ștefan Balasz, plugar (Ștefan 13, Catița 10, Ioan 8); Szucs Ludovic, plugar (Matei 10); Magyar Ioan, plugar (Ioan 13, Elisabeta 10, Rozalia 5); **Buricaș:** Csilag Ludovic, plugar (Ludovic 13; Anton 8, Ioan 7); **Frumos:** Stan Teodor (Teodor 17); Vig Ilie, plugar (Iosif 7); Nichici Ștefan, plugar (Cornel 5); **Ineluș:** Forșang Ștefan, plugar (Ștefan 8); Toth Ioan, plugar (Ioan 5); Polonyi Pavel, plugar (Maria 11, Ilie 15); Moț Teodor, plugar (Florica 9); Tapaszto Gavril, plugar (Gheorghe 8, Elisabeta 5); Takács Ludovic, plugar (Elisabeta 8, Ludovic 5); **Sântămaș:** Toth Ludovic, plugar (Ludovic 13, Feancisc 11, Maria 9); Jambor Ioan, plugar (Ioan 11, Ștefan 7, Iosif 5); Chevereșan Ioan, plugar (Valeria 7); **Turai:** Baboș Ioan, grădinar (Ioan 11, Ștefan 6); Olah Mihai, servitor (Elisabeta 9, Margareta 7); Dejes Andrei, servitor (Adalbert 10); **La Meszmera (Nesner):** Palaj Ludovic, servitor (Ștefan 7, Alexandru 14); Szilagy Ștefan, servitor (Ludovic 8, Maria 6), văd Maria Kigyos, casnică (Ștefan 11); Kovacs Alexandru, servitor (Iuliu 8); Repas Ignat, servitor (Maria 10); Gomor Gheorghe, servitor (Gheorghe 10); Gulyos Francisc, servitor (Susana 11); Brutyo Ludovic, servitor (Ludovic 9); **Freamăt:** Velicico Atanasie, grădinar (Maria 8, Nicolae 6); Ponta Gheorghe, plugar (Vasile 9); Toma Ioan, servitor (Mihai 10, Ioan 8); Stan Ioan, servitor (Marghita 7); **Murgului:** Vărtaci Ștefan, plugar (Sever 11, Liviu 9); **Gabor:** Predațchi Iosif, plugar (Mihai 7); Pivotca Avram 10, plugar (Maria 8, Livia 6); Zăhărie Nicolae 12 (Nicolae 6, Petru 5, Ioan 5); Horvath Ștefan 13, plugar (Elisabeta 11); Loghinaș Gligor 14, servitor (Vioara 10, Lazăr 8).

Total: 80 (5-7 ani – 13; 7-16 ani – 66; 16-18 ani – 1). Știu românește 23

Arad-Gai, recensământ realizat de Vasilie Zabbu, director școlar, 8 mai 1930

Strada Bisericii: Bago Iosif 11, muncitor (Maria 16, Elisabeta 10); Szaritz Mihai 11, zilier (Iuliana 12); Merksamer Iuliu 13 (Iosif 9, Iolada 17, Matula Ioan 17); Kozma Francisc 19, muncitor (Maria 8, Francisc 6); Faur Vasile 29, muncitor (Iuliana 13, Dimitrie 9); văd lui Ștefan Vidai 29, casnică (Iosif 11, Elisabeta 7, Ștefan 6); Băneș Aurel 31, econom (Aurelia 9); Matyok Iosif 35, morar (Iosif 14, Juna 12, Ecaterina 5); Matyok Francisc 35, morar (Ana 8); Gal Bernath 39, brutar (Asztalos Matei 15); Olah Gheorghe 41, faur (Gheorghe 10, Rozalia 9, Adalbert 7); Vidai Iosif 43, comerciant (Carol 16); Giulan Ioan 59, polițist de stat (Petru 10); Armațchi Ioan 81, muncitor (Ioan 5); Ostoin Gheorghe 89, econom (Livia 8); **Piața Sfântul Ioan:**

Orga Gheorghe 34, econom (Cristina 12, Emilia 9, Viorica 7); Ardea Ioan 30, zilier (Ioan 7); Georgevici Gheorghe 28, zilier (Dragomir 8); Ferician Lazăr 22, econom (Ecaterina 15, Aurel 10); Ardelean Ioan 20, bărbier (Maria 10); **Strada Tribunalul Corcheș**: Burnaz Milan 69, econom, Sidonia 17; vād. Lui Teodor Popian 71, casnică (Paulina 16); Ivanov Nicolae 73, econom (Mihai 5); Orga Iosif 81, econom (Mirena 5, Emilia 7, Vasile 9); Lendler Rudolf 99 comerciant (Martin 7); Miklos Petru 101, econom (Rozalia 17, Ecaterina 10, Ana 8); Grozav Ioan 103, zilier (Armațchi Gheorghe 10, Stanaiov Miroslav 5); Toth Gheorghe 123, econom (Maria 17, Ana 12, Elena 10); **Strada Câmpineanu**: Rusz Mihai 30, lăcătuș (Pavel 9); Kovacs ștefan 22, econom (Ștefan 9, Mihai 11); Voros Ioan 18, econom (Maria 13, Iuliana 11); Nagy Alexandru 14, econom (Manci 6); Calciu Riszta 6-12, grădinar (Anghelina 15, Dimitrie 11); **Strada Nouă**: Kacsor Iosif 5 muncitor (Petru 15, Antonia 13, Elisabeta 9, Rozalia 7); Varga Ștefan 2-12, muncitor (Ștefan 7); Zsibrița Pavel 2-12, cărăuș (Ioan 17); vād. lui Mihai Hajas 25, cărăuș (Elisabeta 16); Csato Ladislau 18, econom (Vilma 7); Feher Mihai 38, econom (Ileana 12); vād. Szabo Iosif 37, casnică (Adalbert 17); **Strada Concordiei**: Nagy Ioan 1, cazangiu (Rozalia 17, Iosif 14, Maria 10, Piros 7); **Strada Fântâni**: vād lui Cherecheș Gavril 66, casnică (Elisabeta 7, Gavril 5); Zilbauer Iosif 60, faur (Francisc 10, Elisabeta 5); Irhasi Ștefan 43, zilier (Ileana 10); Ștefanov Iosif 50, econom (Leposa 10, Emilia 5); Toth Francisc 42, econom (Iulia 14, Francisc 9); vād. lui Mihai Zambori 34, casnică (Iulia 10, Elisabeta 13); Iuhasz Iosif 34, muncitor (Elisabeta 6); Juhasz Ioan 24, muncitor (Iosif 11); Juhasz Ioan 20, econom (Ileana 6); Vajko Mihai 18, zîuș (Mihai 7, Ecaterina 5); Szomoru maria 13, învățătoare (Gabor Antoniu); **Strada Laptelui**: Kocsis Eszter 5, casnică (Bărar Pavel 9); Szanda Francisc 5 zilier (Iulia 7); Mellik Martin 5 zidar (Maria 10, martin 8, Iosif 5); **Strada Faurilor**: Sirko Andrei 2, zilier (Ioan 11, Ștefan 8, Ileana 6, Ana 16); Dascăl Dimitrie 8, vameș (Florea 9); vād. lui Mihai Roman 13, casnică (Gizela 15); Nichiciu Ilie 17, zilier, Gheorghe (Grozescu) 10, Mărioara 17; Ancuța Florica 16, casnică, Emilia (Șandru) 10; Kelemenn Francisc 22, zilier, (Iuliana 16, Ștefan 13, Francisc 10); Kelemen Ștefan 24, econom, (Ghizella 16, Maria 13, Mihai 10, Ioan 8); Pușkaș Emerich 23, lăcătuș mecanic, (Iosif 8, Zorița 5); Nagy Iosif 25, muncitor fabrică, (Veronica 17, Borișka 9); vād. Carol Eber 28, casnică, (Carol 16); Szarits Iosif 30, zilier, (Iosif 5); Vonza Iosif 34, zilier, (Aurora 5, Iosif 7); Buza Ștefan 33, zilier, (Gizella 16, Ștefan 9, Iuliana 5); Pâncotan Gheorghe 35, muncitor, (Hortenzia 14, Elena 11, Vioara 8); Feher Gheorghe 39, econom, (Susana 15, Ștefan 10); Lădău Pavel 43, căldărar, (Saveta

12, Ecaterina 17); Kiss Martin 47, m l fabr. (Marin 17, Elisabeta 12); văd. Francisc Ladanyi 44, casnică, (Ștefan 6, Ana 8, Francisc 11); Ardelean Mihai 46, econom (Iuliana 5); Săcaciou Ioan 53, zilier, (Ana 5); Liszka Pavel 55, zilier, (Ana 5); Crișan Ara 50, zilier, (Ecaterina 7); Petculețu Mihai 61, păcurar, (Mihai 9, Florica 16, Ioan (Păcurar) 16); Bulboacă Ioan 63, zilier, (Ileana 10); Szalanczki Mihai 67, econom, (Mihai 16, Francisc 10); **Strada Alexandru cel Bun**: Iovin Savu, 44, polițai de câmp, (Felicia 9, Maria 5); Vantura Ștefan, 29, zilier, (Maria 9, Ștefan 7); Iosity Mihai, 29, zilier, (Aurel 9, Savu 5); Baity Mihai, 24, zilier (Anghelina 16, Cristina 7); Tudur Savu, 22, econom, (Livia 10, Petru 9); Toth Alexandru, 20, dulgher, (Alexandru 15, Elisabeta 10); Panaiot Savu, 21, mecanic, (Titus 5); Jurjuc Ioan, 16, econom, (Ioan 11, Savu 9, Petru 6); Hajas Andrei, 14, muncitor, (Andrei 16); Codrean Florica, 10, casnică, (Cornel 14); văd. Lui Ștefan David, 11, casnică, (Francisc 17); Pecican Mihai, 8, econom, (Vasile 5); văd. lui Dimitrie Pecican, 5, casnică, (Sidonia 11, Aurel 6); Roșu Petru, 4 CFR, (Gheorghe 9, Sever 7, Valeria 6); Balogh D. Gheorghe, 3, zilier, (Ana 11, Ecaterina 8). **Strada Bogdan Voievod**: Bogățan Arsa, 51, polițai de câmp, (Aurel 7); Papp Mihai, 34, muncitor, (Mihai 11); Kiss Ștefan, 34, muncitor, (Elisabeta 13); văd. lui Luca Păcurar, 42, casnică, (Petru 16); Ioan Ardelean, 42, zilier, (Gheorghe 6); Varga Antoniu, 41, casnică, (Mihai 11); Berkecs Carol 39, faur, (Carol 9, Ladislau 8); Druck Ștefan, 37, econom, (Elisabeta 15, Ana 16, Marin 17); Brutyo Iosif, 33, faur, (Iosif 15, Ștefan 12); Halasz Ioan, 31, ml fabrică, (Ioan 9); Erdelyi Iosif 29, pantofar, (Ana 8, Ștefan 15); Erdelyi Ioan, 29, econom, (Ioan 16); Nagy Ioan, 27, morar, (Ioan 9; Iuliana 6); Ardelean Ioan, 42, zilier, (Gheorghe 6); Kașa Ștefan, 38, econom (Maria 16, Nicolae 14, Zoltan 9); Kovacs Ilie, 44, croitor (Iulian 7, Ioan 6); Stana Florica, 31, casnică (Rozalia 13, Felicia 6); Stana Vasile, 46, econom (Iulia 15); Năiescu Dionisie, 35, pantofar (Eva 9, Cornelia 7); Moțu Teodor, 37, polițai de stat (Irina 9, Ioan 8); văd. lui Gheorghe Druck 41, casnică (Gheorghe 16, Iosif 13); Bernath Samuil, 54, comerciant (Elena 7); văd. lui Francisc Kelemen, 56, casnică (Francisc 9, Ștefan 13, Iuliana 16); Nicolae Păcurari, 58, grădinar de culină (Florica 16); Ferician Petru, 70, econom (Ermina 11, Vasilie 13); Soția lui Sielbereisz Ioan, 72, casnică (Ioan 8); Ardelean Dimitrie, 82, polițai de câmp (Vasile 10, Mihai 7). **Strada General Doda**: Crișan Petru, 47, muncitor fabrică (Maria 16); Torok Iosif, 52, zilier, (Iosif 16); Tirsin Dimitrie 50, zilier (Dimitrie 7); Felnăcan Lucreția, 44, casnică (Vasile 6); Jakab Mihai, 50, zilier (Manți 9, Elisabeta 6); Dan Dimitrie, 42, zilier (Gheorghe 9); văd. lui Fodor Mihai, 35, casnică (Florica 8); Hădean Gheorghe 38, zilier (Aurelia 10, Sidonia 12); Pe-

cican Vasile, 27, polițai de câmp (Petru 8, Aurelia 9); väd. lui Gulbrod Francisc, 34, casnică (Valeria 16); Savin Divorca, 25, casnică (Mihai 9, Iosif 12); väd. Iulca Ardelean, 25, casnică (Ioan 16, Emanuil 14); Väd. lui Toth Vendel, 25, casnică (Ecaterina 10, Iuliana 9); Papp Andrei, 30, vopsitor (Andrei 15, Iuliana 10); Rozenbeiger Adalbert, 30, lăcătuș mecanic (Andrei 9, Elisabeta 7); väd. lui Rossel Nesie, 23, casnică (Maxim 12); Voksezler Adalbert, 23, tinicher (Martin 6); Kovacs Ștefan, 19, econom (Ștefan 16); Meszaroș Margareta, 26, casnică (Maria 10); Vonsza Alexandru, 17, zilier (Elisabeta 9). **Strada Grădinarilor:** Abraham Ștefan, 20, muncitor fabrică (Elisabeta 6); Kiss Gheorghe, 22, polițai de câmp (Irina 16); Szrkereș Stefan, 26, polițai de câmp (Gizella 7); Sopron Constantin, 30, tâmplar (Constantin 9, Vasilie 7); väd. lui Dombvari Ștefan, 40, casnică (Ștefan 14, Maria 17); Borha Ioan, 48, CFR (Dimitrie 10); Csordas Ștefan, 47, zilier (Irimie 9); Ardelean Gheorghe, 49, lăcătar (Aurora 6); Mandics Ștefan 43, lucrător fabrică (Ioan 6); Varga Antonia 41, casnică (Mihai 11); Berkecz Carol, 39, faur (Carol 9, Ladislau 8); Druck Ștefan, 37, econom, (Elisabeta 15, Ana 16, Maria 17); Brutyo Iosif, 33, faur (Iosif 15, Ștefan 12); Halasz Ioan, 31, muncitor fabrică (Ioan 9); Erdelyi Iosif, 29, pantofar (Ana 8, Ștefan 15); Erdelyi Ioan, 29, econom (Ioan 16); May Ioan, 27, morar (Ioan 9, Iuliana 6)

Total 252 (5-7 ani – 30; 7-16 ani – 169; 16-18 ani – 43); români – 79; germani 15; unguri – 137, sârbi – 14; bulgari 2; evrei 5.

Arad-Gai, recensământ realizat de Secui Antoniu, învățător.

Strada Grădinarilor: Vasilie Zabb, Școala 20, învățător director, (Vasilii 11); Heder Bela, 1, econom (Ștefan 8); Csiszmadia Gheorghe, 8, econom (Eta 15, Ioan 17). **Strada Meșterul Manole:** Anton Ovidiu Săciu, 4, învățător, (Ovidiu 7), Abraham Ștefan, 20, ml fabrică (Elisabeta 6); Kiss Gheorghe, 22, polițai de câmp (Elena 16); Szekeres Ștefan, 26, polițai de câmp (Elisabeta 7); Sopron Constantin, 30, tâmplar (Constantin 9, Vasile 7); väd. lui Ștefan Bombvari, 40, casnică (Ștefan 14, Maria 17); Borha Ioan, 48 CFR (Dimitrie 10) Csordas Ștefan, 47, zilier (Irimie 9); Ardelean Gheorghe, 49, lăcătuș, (Aurora 6); Mandics Ștefan, m.l.fabrică (Ioan 6); Hupruczi Mihai, 18, zîuaș (Ileana 11); Kovacs Iosif, 20, zîuaș (Catița 5, Iosif 7); Sabău Petru 13, zîuaș (Aurelia 10, Gheorghe 14, Maria 16); Mihai Magera 13, pantofar (Anton 8); **Strada Hatman Arbore:** Tosity Rada, 52, cojocar, (Giurgheveca 6); Milorad Giurchici, 52, bărbier, Florea (Războiu 15); Jambrik Ioan, 26, zîuaș (Francisc 6, Iuliana 15, Elisabeta 14); Nădășan Petru, 38, plugar (Ioan 16, Dimitrie 13); Ilin Laza 42, paznic de câmp (Liubița 12, Victoria 17); Stan Petru, 44 zîuaș

(Dușan 11, Iuliana 9); Redai Mihai, 46, plugar (Ana 10); Pachar Gheorghe, 48, scog de oraș (Lavinia 7); Orvos Ioan, 45, faur (Mihai 5, Lilița 11); Gracza Ștefan, 69, zîuaș (Maria 12, Ștefan 10, Elisabeta 7); Duma Blagu, 67, plugar, Maria 16, Emilia 11); Ardelean Teodor, 65, zîuaș (Petru 15, Dimitrie 6); Văd. lui Vlaicu Dumitru, 63, plugar (Gheorghe 6, Lubița 16); Țărău Vasilie, 57, zîuaș (Elena 17, Gheorghe 15); Rus Mihai, 51, plugar (Mihai 14); Rentyo Ioan, zîuaș (Elisabeta 5, Ioan 8, Caterina 10); Semlăcan Lazăr, 43, plugar, (Gheorghe 5, Livius 8); Ilin Nicolae, 33, plugar (Ștefan 13, Livia 10); văd. Semlăcan Saveta, 37, plugar (Bismer Sofia 11); văd lui Gheorghe Vaczi, plugar (Soos Elisabeta 15); Faur Gheorghe, 18, plugar (Elena 14); Jivan Dimitrie, 22, plugar (Lucreția 17); Juhasz gabor, 26, plugar, Iosif 6; **Strada Bisericii**: Zooter Iosif, 50, bărbier, (Gizella 7, Ana 5); Jivan Ioan, 48, plugar, (Petru 15); Klieger Leo, 26, bărbier, (Ladislau, 5); văd. lui Pavel Oborchici, 30, zîuaș, (Elisabeta 16); văd lui Ludovic Bura, 36, pantofar, (Maria 17); Arsenie Secianschi, 38, plugar, (Anghelina 13); Pâncotan Arsenie, 38, polițai de câmp, (Gheorghe 17); Pop Gheorghe, 52, faur, (Gheorghe 9, Ioan 11) Kelemen Mihai, 22, econom (Mihai 17); Farkas Bela, 24, comerciant (Maria 16, Iosif 11); Lacsan Alexandru, 84, pantofar (Alexandru 6); Silberman Sîia, croitor (Etuș 6, Borișca 11, maria 15, Ileana 17). **Piața Sfânta Elena**: Podrozek Francisc, 106, șef mecanic, Neumann, (Margareta 7, Iarmila 14, Milada 16); Ferician Mitru, 47, plugar (Ioan 18, Livius 5); Halasz Matei 43-45, plugar (Ana 13, Iosif 8); Rediș Sava, 37, plugar (Milița 6, Nicolae 8, Miron 13, Iuliana 16, Cornel 17); Pal Ioan, 35, zîuaș (Margareta 10, Ioan 14, Rozalia 16); Sebranez Bernath, 27, pensionar, Edmund 10, Nicolae 8, Șuli Mihai 12; **Strada General Doda**: Hajdu Alexandru, 8, faur, (Alexandru 7, Iuliana 5); Takács Francisc, 14, strungar în fier, (Francisc 10); Moț Axentie, 16, electrician, (Sânziana 17); văd. lui Mihai Șuhaida, 18, casnică, (Mihai 13); Kasa Ștefan, 38, econom, (Maria 16, Nicolae 14, Zoltan 9); Kovacs Ilie, 44, croitor, (Iulian 7, Ivan 6); Stana Florica, 31, casnică, (Rozalia 13, Felicia 6); Stana Vasile, 46, econom (Iulia 15); Năescu Dionisie, 35, pantofar (Eva 9, Cornelia 7); Moțu Teodor, 37, polițai de câmp (Irina 9, Ioan 8); văd. lui Gheorghe Druck, 41, casnică (Gheorghe 16, Iosif 13); Bernath Samuil, 54, comerciant (Ena 7); văd. Francisc Kelemen, 56, casnică (Francisc 9, Ștefan 13, Iuliana 16); Păcurar Nicolae, 58, grădinar de culină (Florica 16); Ferician petru, 70, econom (Ermina 11, Vasile 13); soția lui Ioan Szilbereisz, 72, casnică (Ioan, 8); Ardelean Dimitrie, 82, polițai de câmp (Vasile 10, Mihai 7). **Strada General Doda**: Crișan Petru, 47, muncitor fabrică (Maria 16); Torok Iosif, 52, zilier, (Iosif 16); Tirsin Dimitrie 50, zilier (Dimitrie 7); Felnăcan Lucreția, 44,

zilier (Vasilie 6); Jakab Mihai, 50, zilier 9, (Elisabeta 6), Dan Dimitrie, 42 zilier (Gheorghe 9); văd. lui Mihai Fodor, 35, casnică (Florica 8); Hădean Gheorghe, 38, zilier (Aurelia 10, Sidonia 12); Pecican vasile, 27, polițai de câmp (Petru 8, Aurelia 9); văd. lui Francisc Guttbord, 34, casnică (Valeria 16); Savin Divor, 25, casnică (Mihai 9, Iosif 12); văd lui Julca Ardelean, 25 casnică (Ioan 16, Emanuil 14); văd lui Vendel Toth, 25, casnică (Ecaterina 10, Iuliana 9); Papp Andrei, 30, vopsitor (Andrei 15, Iuliana 10); Rozenbeiger Adalbert, 30, lăcătuș mecanic (Andrei 9, Elisabeta 7); văd. lui Nessie Rossel, 23, casnică (maxim 12); Vecsler Adalbert, 23, tinicher (Martin 6); Kovacs Ștefan, 19 econom (Ștefan 16); Meszaros Margareta, 26, casnică, (Maria 10); Vasza Alexandru, 17, zilier (Pilcz Elisabeta 9); Mladin Petru, 2, funcționar (Viorica 7, Eugen 9); **Strada Tribunalul Corcheș:** Sava Ioța, 5 plugar (Ilin Cornel 14, Dimitrie 12); Ujvari Ștefan, 7, faur (Emilia 12, Margareta 10, Ștefan 8, Rozalia 6); Ilin Mita 9, plugar (Drecin Todor 10); Fericean Sida, 13-15, casnică (Gheorghe 10, Paulina 16, Dimitrie 15); Pivoda Mihai, 17-19, zâuaș, (Ileana 5); Ilin Savu, 21, plugar (Todor 15); Ila Ionel, 29, funcționar (Ionel 7); Puterici Dimitrie, 31 plugar (Cornel 9, Dimitrie 6); Hegedus Imre, 33, plugar (Catarina 7); Pain Petru, 35-37, plugar (Neducin Milorad 16, Maria 5, Melita 17); Toth Ioan, 53, zâuaș (Gizella 17, Margareta 12, Iosif 5); Matei Ioan 55-57, polițai de câmp (Mărioara 10); Cărunta Vitalis, 59, zâuaș (Ioan 5); văd lui Simion Monari, 61, zâuaș (Matilda 15, Dezideriu 17); Goldberger Marin, 67, comerciant, Catarina 7, Clara 10, Margareta 13); Cuzechean Ioan, 65, plugar (Ioan 12); Cornutu Jiva, 59, zâuaș (Livius Vârșendan 17); **Strada Justinian:** Fânău Paulina, 17, plugar (Simion 11, Gheorghe 16); Varga Pavel, 2, plugar (Francisc 15); Manga Mihai, 6, zâuaș, (Elisabeta 6); Văcar Emanuel 8, zâuaș (Elena 10); Saghi Ioan 10, zâuaș (Matilda 5, Petru-Pavel 8, Maria 16), Herczeg Iosif 12-14, zâuaș (Maria 5, Elisabeta 8, Mihai 15, Iosif 17); Ilin David, 13-15, plugar (Gizela 7, Pavel 8, Cater 12, Ana 16); Budai Alexandru, 5, zâuaș (Alexandru 5, Maria 10, Ștefan 16); **Strada Corbului:** Nagy Ioan, zâuaș (Ștefan 16); Racz Iosif, 1, zâuaș (Maria 16, Pavel 12, Gheorghe 5); Drăgan, 2, zâuaș (Gheorghe 17); Mornăilă Traian, 12 zâuaș (Hermina 10, Dimitrie 7); Kiss Iosif 7, zâuaș (Elisaveta 10, Rozalia 8); Selegean Manuilă 7, zâuaș (Aurel 10, Traian 8, Milița 7); Ostoin Nicolae 13, zâuaș, (Antonia 14). **Strada Poetului:** Păcurar Ilie, 6, Petru 10; Crășmar Tudor, 20-21 plugar (Cili 10, Marica 7, Ioan 11; Muntean Ioan, 22, plugar (Aurel 5, Ioan 15); Muntean Mihai, 22, plugar (Mihai 8); Muntean Vasiliu, 22, plugar, Florica 10; Fodor Carol, 23-24, zâuaș (Elisabeta) 15; Morocz Francisc, 19, mecanic (Reszo 8); Papp Ștefan 18, zâuaș (Ileana 16, Ștefan 14, Ilie 11); Vicderock

Francisc, 15, rotar (Francisc 7, Ileana 11, Ioan 13); văd. lui Gheorghe Libuș, 17, zîuaș, (Mihai 13); Marksteiner Ioan 17, funcționar (Eugenia 5); Madi Mihai, 14, lăcătuș (Mihai 6); **Strada Făt Frumos**: Kerekes Mihai, 1, zîuaș (Maria 6); Koch Petru, 19-21, lăcătuș (Petru 16); Molnar Ștefan, 19-20, zîuaș, (Iosif 6); Piața Sfânta Elena: Banas Jacob, 93, zîuaș, (David Petru 16, Vilma 14); Maruja Iosif, 93, tinichigiu (Iosif 17, Margareta 16, Ana 11); Similov Petru, 97, plugar (Stoica Gheorghe 17, Ivan 15, Vasa 8); Huț Mihai 99, plugar (Livia 10, Dochia 17); Ferician Simion 103-105, CFR, (Iuliana 8); Beke Ștefan 101, vizitiu (Pavel 12, Mihai 11); Zelenak Ștefan, 85, viticultor (Margareta 11, Etuș 8, Ladislau 12, Ștefan 16); Sudity Petru, 75-77, zîuaș (Angelca 6); Bran Gheorghe, 57, plugar (Petru 8, Maria 14); **Strada Bogdan Voievod**: văduva lui Ștefan Melko, 4 cârciumar (Ștefan 16); Mohacsi Ioan, 10, pantofar (Ioan 5); văduva lui Mihai Stoica, 10, zîuaș (Elisabeta 10, Roza-lia 15, Gheorghe 17); Racz Alexandru, 12, plugar (Alexandru 12); Szekeres Pavel, 3 lăcătuș (Elisabeta 7); Șinka Ioan, 5, plugar, (Ana 5); Kovacs Ioan, 25-30, lăcătuș (Elisabeta 14); Văd. lui Toth Anton, 11, plugar (Elisabeta 17, Catalina 13);

Total 213 (5-7 ani – 35; 7-16 ani – 129; 16–18 ani – 49); români – 83; germani – 8; unguri – 96; sârbi – 13; evrei 10, alții 3.

Arad-Gai, recensământ realizat de Trifu Constantin, învățător, director școlar, nr 6, 1930

Strada Păcurarilor: Nycos Mateias, 19-21, plugar (Ștefan 10, Mihai 8); Kiss ștefan, 38, zîuaș (Ecaterina 10, Ileana 7); Jambric Mihai, 25, econom (Mihai 8, Coloman 6); Brneș Mihai, 5-7, econom, (Iosif 8, Mihai 6); Lupsity Gheorghe, 20, zîuaș (Iagoda 10, Anghelina 8); Lucacs Ioan, 22-24, econom (Ștefan 6); Bako Mihai, 26-28, econom (Mihai 17); Halo Ludovic, 30, pantofar (Rozalia 12, Ileana 10, Elisabeta 7); Hăbălic Gheorghe, 34, zîuaș, (Ecaterina 16); Kasa Ioan, 36, plugar (Ioan 8, Zoltan 7); **Strada Fântâni**: Veckony Martin, econom (Elisabeta 9); Kasa Andrei, 132, plugar, (Maria 5); Streteu Nicolae, 130, econom (Zorca 16, Nicolae 7); halasz Ștefan, 126-128, zîuaș, (Ștefan 5); Hegeduș Balint, 111, zîuaș (Francisc 7, Ecaterina 6), Nagy Imre, 107, zîuaș (Ileana 7, Etel 7, Francisc 17); Beke Pavel, 95, zidar (Andrei 17, Maria 11, Mihai 9); Docmanov Pera, 91, plugar (Zveta 16); Timoty Walde-mar 110-112, econom (Victoria 17); Lekin Gheorghe, 106, econom (Radoia 16); Docmanov Dușan, 104, econom (Ivan 9); Popov Dușan 100, zîuaș (Manea 12, Gheorghe 10) Lupsity milivoi, 85, plugar (Pera 8); Cadar Florea, 63, plugar (Emilia 17); Văd. lui Tulucan Ilie, 65. plugar (Sidonia 17, Dimitrie

16); **Strada Faurilor:** Trifu Constantin, învățător-director (Dorina 6); Popovici Svetozar, 113, zîuaș (Milan 18); Kassa Ștefan, 115, econom (Iuliana 10, Ștefan 7); Balogh Andrei 117, călătorit în America (Iuliana 5); Ivanov Lazăr, 114, zîuaș (Ivanca 9); Stan Jiva, 116, plugar (Maria 18, Catița 14) ,Buza Francisc, 125, zîuaș (Ștefan 16, Iuliana 9, Elisaveta 6); Ardelean Nicolae, 129, econom (Cristina 10, Melania 18, Eftimie 8); Havram Iulia, 131, plugar, (Iuliu 10); Kiss Mihai, 132, plugar (Mihai 13); David Francisc, 145, plugar (Ana 16, Gheorghe 14); Văd. lui Kasa Francisc, 140, casnică (Iosif 15, Matei 11); **Piața Sfântul Ioan:** Văd. lui Mihai Farcaș, 11, zilier (Alexandru 9); Secianschi Mihai, 10, zilier (Velinca 8); Muntean Nicolae, 38, zilier, (Petru 10, Sava 12, Nicolae 14); văd. lui Valenta Pavel 1-2 zilier (Stepanov Nicolae 8, Magdalena 5); Szegedi Carol 1-2, Zilier, (Carol 11); Ionescu Nicolae, preot, (Zoița 14); Koricher Iosif, 92, zilier (Francisc 6, Borisca 9, Maria 13; Illes Iosif, 83, zilier (Bosica 7, Ioan 10); Piti Iosif, 82, zilier (Iosif 11); Viragos Alexandru, 80, zilier (Alexandru 5); Armațchi Dușan, 19, zilier (Milutin 9); Sălăgean Nicolae, 16, econom (Ecaterina 12); **Strada Bisericii:** Iovin Mita, 107, zilier, (Mihai 14); Blaga Ioan 111, polițist (Florica 5, Elena 13); Redeș Costin, 125, zilier, (Ștefan 11, Ioan 10); Lupici dușan, 127, econom, (Dimitrie 7, Podoabă Gioca 13); văd. lui Kovacs Francisc, 133, zilier (Iosif 17, Iuliana 16); Fekete Mihai, 133, zilier (Andrei 16); Nagy Emerich, 135, zilier (Minerva 5); Secianschi Milutin 137, zilier (Efta 12); Alexa Petru, 145, zilier (Iagoda 14); Secară Gheorghe 151, zilier (Anghelina 15); **Strada Anton Pann:** Mihailovici Petru, rotar (Radomir 5, Blagu Mihai 16); Ostoin Petru, 6, econom (Slavco 13); Iorgovan Efta, 1, econom (Svetozar 17); Hurpesie Francisc, 14, zilier (Ecaterina 12, Francisc 10); Armațchi Ioan, 14, zilier (Rujîța 15); Jelenik Bela, 14, zilier (Margareta 16, Lengyel Iosif 14, Komuves Mihai 16); Selicean Mihai, 13, zilier, (Teodor 9); Kocsmaros francisc 17, zilier (Francisc 5); Catici Dimitrie, 20, zilier (Rujîța 6, Dragomir 8); văd. Teodor Svetozar, 19, zilier, Silvia 13; văd. Rus Ioan, 21, zilier, (Liubița 16); Hegeduș Samuilă, 34-36, econom, (Iuliana 10, Maria 8); Siladi Petru, 35-37, zilier (Rozalia 6, Maria 8); Farkaș Bela, 38, comerciant (precup Maria 14); Racz alexandru, 42, zilier (Iosif 8, Curila Ecaterina 15); Mihoc Iosif, 48, zilier (Silvia 15); Sabău Vasilie, 52, zilier (Bulboacă Maria 11, Gheorghe 8); Voros Andrei, 54, zilier (Ștefan 17, Ileana 6); Golomici Edmund 55, zilier (Dimitrie 10, Livia 16); Ivanov Petru 58, zilier, Ivan 5, Emiliu 17); Brindea Lazăr, 64, zilier (Sanda 17, Tereza 17); Ostoin Andrei, 66-72, econom (Dimitrie 8, Nicolae 11); Stoica Petru, 76, zilier (Iosif 6, Gheorghe 10); Sandici Petru, 78, zilier, Anghelina 8, Vasilie 6; Selegean gheorghe, 80, zilier, Eca-

terina 16, Elisaveta 10; Păcurar Elița, 48 zilier (Letiția 8); Beke Ioan, 22, econom (Ioan 10, Margareta 8); Varga Ioan, 23, econom, (Iosif 11, Irimie 9); Fazekas Ioan, 27, econom (Francisc 11, Gheorghe 9, rozalia 14); Giulan Nicolae, 29, econom, (Cornel 10, Elița 16); vād. lui Pavel Kovacs, 20, casnică (Elisabeta 8, Gizela 11, Coloman 15); **Strada Nouă**: Costic Milivoi, 87, zilier (Cotoiu Florica 10, Ilie 8); Moț Miloș, 84 zilire (Dimitrie 15, Sofia 13, Florica 8); Sandici Dimitrie, 83, zilier (Dimitrie 15); Tirsin Vlad, 79, econom (Blaga Gheorghe 16); Beliznai Iosif 75-77, zilier (Marș Maria); Varga Ioan 71-73, econom (Ioan 17, Zambori Elisabeta 9); Ardelean Mircu, 69, zilier, Ivanca 16; Kocsis Ioan, 67, zilier (Ioan 8); Horvath Iosif, 61, zilier (Ecaterina 8, Ștefan 11, Iosif 14); Păcurar Dimitrie, 60-62, zilier, (Maria 13); Nagy Iosif, 115, zilier (Elisaveta 7); Demian Gheorghe 121, zilier (Dionisie 7); Takács Andrei, 125, zilier (Maria 7); Stanaiov Agatha, 108, zilier (Nadașdi Gheorghe, 11; Nagy Ioan, 110, zilier (Margareta 8, Ioan 11, Roșioara 7, Pavel 15; Buza Matei, 108, zilier (Matei 9, Ștefan 8); Kovacs Ioan 112, zilier (Stanici Cristina 7); Ivanov Mladin 114, zilier (Lazăr 15, Ecaterina 16); Nagy Ioan, 104, zilier (Elisaveta 8, Ioan 7); Săcaci Teodor, 98, zilier (Sida 9, Gheorghe 7); Kovacs Ioan 96, zilier (Verș Sidonia 9); Sabău Vasilie, 92-94, zilier (Florica 9, Nicolae 15; Ioan Constantin, 95-99, econom (Ecaterina 12, Dimitrie 10, Nicolae 10, Ecaterina nr. 2 15, Ioan 13, Milca 17); Mihai Hudeț, 93, zilier (Gheorghe 12, Bosica 8, Margareta 5); **Strada Tribunalul Corcheș**: Vād. Stoicu Floare, 62 zilier (Letiția 16); Neța Teodor, 86, econom (Emilia 7); Sandici Dușan, 90, econom (Gheorghe 10); Ivanov Petru, 92, econom, (Liubița 6); Jivoinov Gheorghe, 96, econom (Dușan 13); Buzsik Mihai, 102, zilier (Bela 6, Maria 16); Ivanov Udrea, 106, econom (Simșa 7, Milița 15); **Strada Ion Creangă**: vād. lui Iosif Czenas, 27, casnică (Mihai 8); Mascu Pavel, 25, zilier (Gheorghe 10); Habran Pavel, 31, māsar (Ștefan 7, Pavel 10); Rusov Timotei, 33, econom (Smita 9); Jivanelov Irina, 6, econom (Milorad 9, Draga 17); Sagi Mihai, 43-45, econom (Șimogli Rozalia 11); Arsenov Vasilie, 14, econom, Alexandru 14, Rus Emilia 16); Nădlăcan Petru 12 econom (Gheorghe 16); Tirsin Vasa, 16, econom (Gheorghe 16); Oargă Vasilie, 20, econom (Ioan 16); Halasz Imre, 24-26, econom (Imre 15); Jurak Ilie, 28, zilier (Elisaveta 10); vād. lui Francisc Lucaci, 55, zilier, (Elisaveta 16); Maria Mucuța, 56, zilier (Pelachi Mihai 6); vād. lui Ștefan Vaczi, 32-34, zilier (Maria 17); Ivanov Gheorghe 61, zilier (Mihai 9, Dușan 15); Ștefanov Ioan, 63, zilier (Gheorghe 16); German Nicolae, 36, zilier (Gheorghe 17, Ilie 15, Ioan 13); Petrov Rista, 38, zilier (Anghelina 14); Vād. lui Vladislav Stancu, 40, zilier, (Elena 13); Mohacs Janos, 42, zilier (Elisabeta 15); Meșter Ambrozie, 75,

zilier (Iosif 17); Foldi Carol, 77, zilier (Ileana 11, Maria 14); Lucacs Ștefan, 50-52, zilier (Elisaveta 9, Mihai 11, Iosif 14, Ștefan 16); Secianschi Vladimir, 79-81, zilier (Radoslava 5, Dușanca 8); Janciu Traian, 54-56, zilier, (Emilia 6); **Strada Câmpian**: Schmidt Ștefan, 44, zilier (Jacob 9, Romanca 7), Văd. Lazăr Ancuța, 52, zilier (Finlaki Ioan 8); Berczi Alexandru, 50, zilier, (Ana 14); Cuzmanov Gligor, 56, zilier (Vidonova 8, Miroslov 6); Văd. lui Ștefan Juhasz, 62, zilier (Ștefan 16, Iosif 14, Francisc 9, Ana 6); Kunn-Szabo Ioan, 64, zilier (Ana 15); Horvath Ioan, 66, zilier (Ioan 14); Lacsan Matei, 70, zilier, (Anton 16); Sălăgean Gheorghe, 82, zilier (Pavel 11, Gheorghe 8, Mihai 7); **Strada Domnița Ancuța**: Iosa Gheorghe, 2 plugar (Marioara %); Poinaru Pavel, 4, plugar (Gheorghe 11); **Strada Măgurele**: văd. lui Iosif Csipai, 22 (Elisabeta 11, Olteanu Agra 15); Dimitrie Gherman, 24, plugar (Iulian 5); Manzat Uroș, 17, plugar (Florica 11, Cornelia 9); Bran Ștefan, 19-21, plugar, (Petru 8, Ilie 5); Puterici Gheorghe, 18, plugar (Gheorghe 5); Csenge Ioan, 3, plugar, (Ioan 14, Andrei 12).

Total: 272 (5-7 ani – 36; 7-16 ani – 179; 16-18 – 54); români – 107; germani – 6; Unguri – 113; sârbi – 46

Arad-Gai, recensământ realizat de Papp Nicolae – învățător

Strada Oltului: Morot Iosif, 1, zîuaș (Maria 17, Anton 10); văd lui Vereș Alexandru, 2, zîuaș, Andrei 13, Coloman 16); Bogănici Lazăr, 5, pensionar (Magdalena 11); Hegeduș Ioan, 6, CFR, Etelca 17, Ioan 10, Ileana 12, Ludovic 6); Papp Nicolae, 7, tâmplar (Luiza 8, Iuliana Fegyverneki 16); Meikaros Mihai, 8, zîuaș (Ana 9); văd lui Kurnczi Iosif, 10, casnică (Elisabeta 9); Laza Ioan, 11, sergent de poliție (Florica 12, Marica 10, Sidonia 11); Nețin Ștefan, 12, CFR (Aurelia 12); Jovin Mihai, 13, intendent (benjamin 9, Nicolae 11, Simion 13, Felicia 15); Szabadai Adam, 17, casnică (Ileana 15); Vaida Francisc, 20, zîuaș (Gheorghe 11, Ladislau 9, Ileana 7); văd. lui Back Carol, 19, zîuaș (Alexandru 13); Zelenak Gheorghe, 24, vizitiu (Pavel 14, Ileana 16, Elisabeta 6); Cruzolak Ștefan, 53, pensionar (Ana 7, Vasilie 8); Pasat Nistor, 54, plutonier major (Rlvira 16); **Strada Turdei**: Gligoria Gheorghe, plutonier major, (Alexandru 16); Oprea Octavian, 3, CFR, (Alexandru 10, Ana 8); **Strada Poetului**: Moskovits Alexandru, 62, comerciant (Bernath 9); Totorean Ecaterina, 1, zîuaș, (Ibolka 14, Oskar 9, Iosif 6); Németh Pavel, 3, zîuaș (Victoria 14, Ioan 12, Pavel 10, Gheorghe 6); Ponia Ilie, 254, plugar (Ilie 10, Ioan 9, Cornel 7); Poescu Ioan, 250, plugar (Emil 9); Chicipean Gheorghe, 277, plugar (Magdalena 14, Maria 8); Kotrozo Iosif, 276, plugar,

(Iosif 16, Maria 11, Ileana 7); Redai Ioan, 274, plugar (Ștefan 12, Ludovic 15); Cupai Ștefan, 212, plugar (Margareta 9, Iosif 7); Horvath Mihai, 211, plugar (Iosif 6, Ioan 16); Sandici Ioan, 221, zîuaș (Gheorghe 9); Ciotrea Florea, 221, zîuaș (Florea 14, Gheorghe 11); Furak Pavel, 221, zîuaș (Ileana 13); Stoica Sava, 213, zîuaș (Maria 6); Foldi Iosif, 203, zîuaș (Carol 11, Francisc 14, Ștefan 15, Iosif 17); văd. lui Faur Todor, 203, casnică (Păunița 7); Szabo-Kun Ștefan, 203, muncitor (Ștefan 8, Anton 6); Duma Gheorghe, 105, plugar (Ioan 8, Mihai 7); Mak Mihai, 203, plugar (Mihai 7); **Strada Bisericii**: Tyosici Lazăr, 90, plugar (Gheorghe 7); Cadar Gheorghe, 92, plugar (Iuliana 10, Mărioara 5); Zakony Mihai, 94, plugar (Mihai 7); Inișel Petru, 98, plugar (Agra 14); Hădean Gheorghe, 100, plugar (Gheorghe 11), Simolov Ștefan 102, plugar Mihai 10, Livia 8); Tătar Lazăr, 108-110, plugar (Florica 17); Hachenberg Iofa, 124-126, plugar (Ioan 11); Putici Jarco, 128, plugar (Jarco 14); Docmanov Dușan, 130, plugar (Miloș 8); Tirsin Gheorghe, 142-144, plugar (Milivoi 9, Vasa 8); Creța Iosif, 138, plugar (Milorad 7); Ostoin Milan, 146, plugar, (Hermina 10, Covilca 5); Ostoin Toșa, 154-156, plugar, (Ștefania 9); Jatco Carol, 158-160, plugar, (Rozalia 16, Etelca 12); Rozneak Ioan, 162, plugar (Vasilie 6); Beliaș Dușan, 168, plugar (Iuliana 6); **Strada Tribunal Corcheș**: Markovici Adam, 52, tinichigiu (Francisc 13, Margareta 16); văd. lui Ioan Fericean, 50, casnică, (Petru 10, Aurelia 14); Rekasi Ștefan, 42, zîuaș, (Ștefan 11); Truța Gheorghe, 40, zîuaș (Florița 7); Mandl Mano, 22-24, comerciant (Ileana 7); Crișan Ioan 16, plugar (Dimitrie 6, Gustav, 16); Roman Grigore, 2, comerciant (Rozalia Paros); **Strada Grozăvești**: Hoff Ioan, 1, CFR, (Ioan 9); Jakai Martin, 3, zîuaș, Iuliana 11, Alexandru 9, Carol 7, Francisc Nagy 9); Holaki Ioan, 5, zîuaș, (Ioan 7); paman Mihai, 11, zîuaș, (Ana 11, Leuca 9); Varga Ștefan, 10, zîuaș (Babitz 9); Komuves Andrei, 8, zîuaș (Andrei 8, Maria 5); Ostoin Nicolae, 7, sergent de câmp (Milorad 9, Svetozar 8); Docmanov Gheorghe 2, zîuaș (Florița 7); **Strada Moldovei**: Pujici Pascu, 175, (Ecaterina 13); Hăvzău Mihai, 233, zîuaș (Iuliana 15, Anton 12); Durco Gheorghe, 229, zîuaș (Ștefan 6, Elisabeta 7, Gheorghe 8, Maria 10, Ana 16); Ungurean Nicolae, 230, zîuaș (Viorica 6); Ilieș Florea, 222, zîuaș (Petru 14); Faur Gheorghe, 247, zîuaș (Gheorghe 12, Nicolae 8); Kleps Mihai, 176, zîuaș (Iuliana 12); Fekete Gheorghe, 170, fochist (Elisabeta 6); Voros Andrei, 173, faur, Rozalia 17, Ștefan 15); Kitroczo Francisc, 14, zîuaș, (Ana 16); Pascu Rujici, 175, pompier (Ana 7, Aurelia 7); **Strada Cocoșel**: văd lui Libuș Gheorghe, 5, casnică (Ioan 16, Mihai 17); **Strada Retezat**: Dihel Lazăr, 13, zîuaș (Simion 11), Szabo Ștefan, 9, zîuaș (Veronca 11, Iosif 14); Kovacs Dezideriu,

8 zîiaș (Maria 7, Dezideriu 10, Francisc 5); Redai Anton, 7, zîuaș, (Emerich 11); văd. lui Șipoș Anton, 6, zîuaș (Anton 12); Biro Pavel, 5, zîuaș (Ileana 9, Maria 15); Balaj Iosif, 4, zîuaș (Maria 8, Iuliana 6); Armățchi Constantin, 3, zîuaș, (Costică 11); văd. lui Raț Iosif, 2, casnică (Mihai 16, Iosif 15, Adalbert 7); **Strada Justinian**: Toth Carol, zîuaș, Carol, 13; Pain Costa, 24-26, plugar (Milița 8); Roșu Ioan, 31, vardist (Ioan 17, Ilie 14, Aurel 6); Crucean Alexa, 29, plugar (Hermina 6, Dimitrie 9, Iuliana 10, Mihai 12, Ana 16); Jakab Iosif, 37, plugar (Ileana 17, Gizella 15); Sârb Vasilie, 47, plugar (Ecaterina 15); Bălaj Francisc, 49-53, cantonier (Francisc 17); Kelemen Andrei, 59, plugar (Gizella 10); Kelemen Francisc, 79, plugar (Francisc, Maria); văd. lui Medve Ioan, 83, casnică (Ioan 16, Iuliana 13); Olah Gheorghe, 85, plugar (Mărioara 11); Creța Ioan, 32-34, plugar, (Maria 8); Csaszi Mateu, 62, plugar (Morsch Gheorghe 14); Tyisici Gheorghe, 56, plugar (Leposava 7); kelemen Ioan, 52, plugar (Maria 14, Ioan 11, Veronica 8, Gizella 6); Kovacs Mihai, 44 zîuaș (Ecaterina 12); Stana Lazăr, 40-42, zîuaș, (Livia 16); **Strada Ion Creangă**: Don Sidonia, 11, zîuaș (Saveta 5); Popovici Dușan, 13, zîuaș, (Catița 7, Merina 8, Ghiurgheva 10); Sandici Maria, 17, zîuaș (Vasilie 6); **Strada Izvorului**: Lada Iosif, 15, Iosif 13, Ioan 11, Maria 17, Rozalia 15); Mornăilă Gheorghe, 18, zîuaș (Miloș 12); Turak Ștefan, 11, zîuaș (Ștefan 13, Pavel 7); Holaki Ștefan, 13, zîuaș (Elisabeta 11, Ecaterina 9, Pavel 15, Emerich 16); Hajas Mihai, 3, plugar, (Mihai 5); **Strada Comună**: Bărariu Ștefan, 8, zîuaș (Elisaveta 8); Kovago Ștefan, 7, servitor la primărie (Berenda Ștefan 7); Hrinrich Adam, 12, bărbier (Emil 12); **Strada Corbului**: văd. lui Raț Iosif, 11, casnică (Pavel 12, Maria 15, Gheorghe 9); **Câmpul Fecioarei**: Lipitor Gligor, 108, zîuaș, (Maria 5, Iosif 7, Ioan 9, Francisc 13, Petru 17); Kiss Alexandru, 90, zîuaș, (Alexandru 11, Ecaterina 15, Ana 17); văd. lui Julian Teodor, 200, casnică, (Ioan 16); Igrîșan Gheorghe 231, zîuaș (Lucreția 15); Russ Șofron, 224, zîuaș (Viorica 5); Secianschi Radivoi 270, zîuaș (Ștefan 11, Ioan 10); Burka Ioan, 279, zîuaș (Ioan 5); Isoter Carol, 278, zîuaș (Carol 7, Andrei 5); Farago Ilie, 272, zîuaș (Ștefan 10, Alexandru 6, Elisabeta 8); Oltean Vasilie, 274, zîuaș (Ecaterina 7, Gheorghe 11, Mihai 13, Iosif 15, Maria 16); Reisz Abraham, 242, zîuaș (Francisc 5); Horvath Ludovic, 197, Zîuaș (Ștefan 10); Simon Petru, 194, vopsitor de vagoane (Cornel 8, Anica 7); Tămaș Teodor, 156, zîuaș (Catița 11, Viorica 13, Emilia 10); Hanga Petru 161, casnică (Vasilie 10); Mânzat Dimitrie 162, zîuaș (Sava 10, Aurel 15, Lucreția 17); Araci Ștefan, 163, zîuaș (Iosif 10); **Cimitir**: Corchiș Ioan, CFR (Ioan Popovici 7); Mânzat Nicolae, intendent (Dimitrie 13, Livius 10); Strada Bucovinei: Marincovici Gheorghe, zîuaș (Elena 8).

Total: 248 (5-7 ani – 30; 7-16 ani – 186; 16-18 – 32); români – 108, germani – 4; unguri – 115; sârbi 24; evrei – 3;

Total general: 1256 (5-7 ani – 179; 7-16 ani – 870; 16-18 ani – 207); români – 473; unguri – 630; sârbi – 97; germani – 33; bulgari 2; evrei – 18; alții – 3

Anexa 15

MAIORESCU ȘI...ȚICHINDEAL²²⁴

Ioan Petrovici

Nu va fi vorba să fac o paralelă literară, de la care s-ar da îndărăt și cel mai meșter jucător pe frânghia analogiilor, ci numai să povestesc o împrejurare în care s-au găsit față în față aceste două nume, într-o crâncenă concurență, din care a trebuit să iasă un învins și un învingător.

Aveam calitatea de ministru al instrucției publice și mă aflam în cea mai groaznică zi a săptămânii; ziua audiențelor. Zi în care nu creiezi și nu construiești, nici măcar nu ai răgazul dispozițiilor de interes obștesc, ci trebuie să ascuți doleanțe individuale și mai ales stăruinți de discretă călcare a legii.

Începusem să primesc unul câte unul, în ordinea sosirii și tocmai ascultam plângerea unui părinte, al cărui fiu de o rară inteligență rămăsese repetent, când șeful de cabinet țâșni, pe ușă fără să-l fi sunat, și-mi spuse pe nerăsuflate:

- Domnule Ministru, a sosit o delegație din Arad și roagă s-o primiți cu precădere.
- Întâi să isprăvesc cu Domnul...
- Tânărul meu aghiotant se îndreptă să iasă, dar părea că șovăiește și sfârși prin a se întoarce cu fața la mine.
- Sunt toți în ținută de ceremonie; redingote și jobene, adăogă dânsul cu importanță.
- Nu te emoționa, așa sunt ardelenii, protocolari; am putea lua chiar exemplu în privința asta...

Șeful de cabinet ieși. Câteva minute încă și solicitatorul care se afla la mine, uimit că nu-i acord o nimica toată; un nou examen, în fața unei comisii de încredere, pentru fiul său declarat repetent, se retrase bombânind.

²²⁴ Ion Petrovici, *Maiorescu și... Țichindeal*, în *Adevărul literar*, august, 1928; Ion Petrovici, *Titu Maiorescu (1940-1917)*, București, 1931, p. 137-143.

Apăs butonul soneriei și spun șefului de cabinet să introducă delegația. Acesta, înainte de a executa ordinul, crede necesar să-mi dea unele amănunte.

- Am tras cu urechea în anticameră și fără să fi auzit toată conversația, am auzit că vin să protesteze, fiindcă ați dat școlii normale de acolo, numele lui Titu Maiorescu... Ce-o mai fi și asta!?
- Lasă vorba și introdu delegația.

Adevărat, tânărul meu colaborator nu se înșelase. Prinsese nodul chestiunii. Delegația introdusă, după câteva temenele ceremonioase, îmi spuse prin glasul celui mai cu vază, dintre dâșii următoarele:

- S-a publicat în Monitor un decret regal, prin care școala noastră normală se va chema în viitor Titu Maiorescu. N-am înțeles pentru ce ați ales acest nume care nu este potrivit...
- N-ați înțeles? Să vă lămuresc eu de ce. Titu Maiorescu, pe lângă că a fost un mare îndrumător în cultura românească, a mai fost și director de școală normală – la Iași. Aici a organizat admirabile lecții practice, cu care a tras brazde în domeniul pedagogiei naționale. I-aș fi dat numele său, școlii normale unde a profesat, dar aceasta se cheamă de mult Vasile Lupu, și înțelegeți bine, că nu poate fi vorba să înlătur evocarea însemnatului domnitor. Trebuia totuși să dau o satisfacție memoriei lui Maiorescu, mai ales că el trăise într-o vreme, când sufletul era mai scrupulos și mai sfielnic, și oamenii, oricâtă putere ar fi avut la dispoziție, nu-și dădeau numele, ei singuri, instituțiilor pe care le oblăduiau... Pe urmă, se socotea aceasta ca ceva rezervat după moarte. Am găsit Școala Normală de la D-voastră fără nume. Am fost bucuros să-l înscriu pe acel al marelui profesor și eram sigur c-o să vă pară bine, mai ales că Maiorescu era și Ardelean...
- Da, a fost, îngână același orator al delegației, cu aprobarea vizibilă a celorlalți.... însă n-a rămas în Ardeal, ș-apoi nu era din părțile noastre...
- Ei asta!
- Noi vă rugăm să schimbați!
- Peste puțință!
- Suntem aici de toate nuanțele și vă cerem necondiționat să reveniți.
- Și dacă nu voi ceda?
- Să faceți dreptate!
- Care dreptate?

- În loc de Maiorescu să puneți pe Țichindeal!
- Asta se cheamă dreptate?
- Mai întâi acesta era de la noi și a trăit la noi...
- Dar se potrivește, creștinilor, unul cu altul, Titu Maiorescu și... Țichindeal?

Preopinentul meu mă privi fix, dar după puțin, duritatea inițială a ochilor se prefăcu într-o blândețe compătimitoare. Privirile tuturor din delegație se acordară, până la uniformitate cu cea a purtătorului de cuvânt, ca instrumentele într-o orchestră bine dirijată. Eram împresurat din toate părțile de un val de milă adevărată...

- Probabil Domnule ministru, că n-ați citit niciodată pe Eminescu.
- Cum?
- ... Adică Epigonii lui Eminescu.
- Mi s-a părut înjositor să protestez și nu știu de ce am crezut că e mai potrivit cu situația să răspund cu brutalitate.
- Eu n-am cetit pe Eminescu.
- Vă rugăm mult să răsfoiți Epigonii, reluă cu trufie protectoare, preopinentul meu și o să vedeți atuncea cât de mare a fost Țichindeal...

Desigur, pentru a-mi da răgaz să-mi întregesc studiile literare și să mă pun la curent cu bucată eminesciană, delegația mi-a cerut voie să se retragă și autorizația de-a reveni peste trei zile, pentru răspunsul definitiv...

Așadar romantismul eminescian, care idealiza trecutul și scobora actualitatea, care atașa epitete iperbolice învățăceilor și scribilor mai vechi:

*Văd poezi, ce scriu o limbă, ca un fagure de miere
Țichindeal gură de aur, Momulean glas cu durere,*

Romantismul acesta poetic, lipsit de orice obiectivitate și măsură, slujea acum ca mărturie istorică și argument decisiv. Iar atunci când Maiorescu în Direcția nouă, relevând pe Eminescu îi reproșa totuși la cele trei poezii începătoare, abuzul de antiteze și idealizarea absurdă a unui trecut destul de modest în sine, avea – cine știe? – poate și presentimentul chestiei personale, când va fi pus în cumpănă de meritele zdrobitoare ale lui Țichindeal...

Trebue să destăinuesc acum că după cele tri zile de gândire, m-am plecat voinței delegației și am ridicat pe frontispiciul școalei, în locul lui Titu Maiorescu, pe Țichindeal. Cu ce inimă, numai eu știu...

Dar ar fi fost prea mult să mi se pretindă rezistența, căci după ce trecusem în ochii delegației ca un mare ignorant, nu-mi rămânea decât o compensație: să nu apar cel puțin și ca un îndărătnic.

Anexa 16.**PROCES – VERBAL**

Dresat azi la 1 X 1952, la ședința Comitetului de Luptă pentru Pace (notat în continuare CLP, n.n.) din Arad-Gai.

La ședință au luat parte 15 tovarăși: tov. Sechereș, secret org. de bază din Gai (PCR n.n), tov. Csefalvi Dezideriu, dir. Școlar, tov. Ruja, tov. Sebeștyen, tov. Mincsner, tov. Mârnea, tov. Armațchi, tov. Arsenov, tov. Morariu, tov. Mihailovici, tov. Ostoin, părintele Ilici, tov. Ulrich, tov. Milin și părintele Macavei

Tov. Ulrich președ. Biroului CLP, salută pe cei prezenți și comunică ordinea de zi care este următoarea:

1. Dare de seamă asupra activității CLP, de la înființare până în prezent.
2. Discuții asupra Dării de seamă.
3. Conferință.
4. Reorganizarea CLP, prin alegerea unui Birou nou.
5. Algerea Delegaților la alegerile pe oraș în vederea Congresului CLP, care va avea loc la Viena în 5 decembrie a.c.

Tov. Ulrich Ștefan în raportul său arată pe scurt activitatea CLP. Făcând autocritică și critică președintele Biroului arată că CLP, a existat mai mult pe hârtie, nedepunând o muncă destul de rodnică pentru popularizarea cauzei păcii și a menținerii ei în masele largi ale muncitorimii. Acest CLP și în special Biroul Comitetului a avut mari lipsuri, care s-au concretizat prin frecvență slabă a ședințelor, lipsă de punctualitate la ședințe, oarecare dezinteres față de produsele literare progresiste, care se ocupă cu problema păcii, nefregventând în mod deajuns biblioteca. Angajamentele luate pentru procurarea și montarea unui foto-montaj, în fața Căminului Cultural, n-au fost îndeplinite, pe deoparte din cauză că nu au fost posibilități materiale, iar pe de altă parte din neglijență. Slăbiciunea Biroului a fost că n-a întocmit procese-verbale despre ședințe și n-a condus o evidență despre tov. Membri din Comitet care au fost prezenți regulat la ședințe și care nu.

Ca realizare, tov. Președinte arată că unele sarcini și angajamente au fost duse la bun sfârșit. Astfel, de exemplu, tov. Kincsner, citind o carte progresistă scoasă din Biblioteca Căminului cultural, cu ocazia unei ședințe ne-a povestit rezumatul ei, după care tovarășii s-au angajat la discuții din care am putut învăța cu toții ca pe urmă aceste învățăminte să le comunicăm aceluia cu care

stăm de vorbă cu diferite ocazii. Tov. Ulrich a ținut o conferință la UPM în legătură cu problema menținerii păcii.

În cadrul discuțiilor, tov. Mincsner critică Biroul, arătând, că din cauza lipsei proceselor-verbale, tov. Președinte n-a putut întocmi, un raport corespunzător, care ar fi trebuit să oglindească fidel activitatea membrilor din acest comitet. În continuare, arată că bibliotecarul Căminului cultural, tov. Tomuș, de mai multe ori n-a respectat orarul bibliotecii, din care cauză, mulți tovarăși n-au putut scoate cărți. O altă lipsă a raportului, spunea tov. Kincsnar, că n-a amintit de chipuri decupate de dânsul, din diferite reviste, pe care le-a predat intendentei Căminului cultural, tov. Tomuș, care este totodată secretarul CLP, nefiind prezent la timpul fixat.

În continuare, tov. Sechereș a repetat și subliniat, necesitatea întocmirii unui proces-verbal la fiecare ședință, fiindcă numai așa se poate controla dacă angajamentele luate au fost îndeplinite sau nu. Mai departe, arată importanța menținerii păcii, pentru care trebuie să muncim și noi. Pentru a împiedeca uneltirile imperialiștilor anglo-americani, oamenii muncii de pretutindeni, prin organizațiile lor CLP, își trimit delegații lor la Viena, unde se vor discuta problemele actuale și metodele de luptă pentru a zădărnici, scopurile mârșave ale marilor capitaliști în lansarea unui nou război mondial. Pentru reușita acestui Congres Mondial și noi alegem delegații noștri, ca pe urmă, ei luând parte la alegerile ce se vor face pe oraș, să aleagă dintre ei alți tovarăși care vor reprezenta orașul nostru, la Congresul din București, care are drept scop, desemnarea delegaților care vor reprezenta țara noastră RPR.

După aceasta, tov. Ulrich, a citit o conferință, în care arăta problemele actuale ale luptei pentru pace, precum și dezvoltarea acestei lupte pe tot globul pământesc. La fel, a rătă și scopul Congresului de la Viena din 5 decembrie a.c.

În continuare, s-a trecut la alegerea noului Birou și al delegaților

În Birou au fost aleși: tov Ulrich-președinte, tov Mihailovici-vicepreședinte, părintele Macovei-secretar, tov. Ostoin și tov. Mihailovici, au fost cooptați în Birou.

Ca Delegați, au fost aleși: tov. Ostoin și tov. Morariu

După aceasta, tov. Ulrich, în numele noului Birou a mulțumit membrilor din Comitet pentru încredere, la fel și tovarășului Kincsnar pentru critica justă și constructivă, luându-și angajamentul, să facă tot posibilul ca munca în comitet să se îmbunătățească.

În încheiere, tov. Sechereș, dorește spor la muncă membrilor din Comitet și se angajează, ca în viitor să dea un sprijin mai mare și să fie mai aproape de activitatea acestui CLP.

Anexa 17**PROCES VERBAL**

Dresat astăzi la 20 februarie 1927, în adunarea generală de constituire a Clubului Sportiv *Juventus* din Arad-Gai în localul Cooperativei *Găiana*.

Prezenți fiind domnii: Constantin Șofron, Ioan Zsotesz, Dușan Adamovici, Nicolae Kinrad, Ilie Secară, Andrei Polyak, Petru Floarea, Ludovic Szabo, Gheorghe Ardelean, Iosif Vidai, Mihail Berar, Ștefan Halasz, Dușan Tirsin, Petru Nagy, Zacharie Muller, Pavel Ladău, Francisc Hoff, Emerich Csipai, Ștefan Jacob, Josif Uitz, Josif Csipai, Juliu Formanek, Mihail Szanda, Joan Molnar, Adalbert Rozenbeiger, Ioan Bătân, Ioan Erdelyi, George Ferician, Iosif Erdelyi, George Bătrân.

1. D-l Ioan Zsoltesz, în numele Comisiei de inițiativă arată scopul întrunirii și prezintă lista celor care doresc înființarea clubului sportiv și cere ca pentru adunarea de azi, să se aleagă un președinte ad-hoc.

Adunarea generală de constituire, alege cu unanimitate, președinte ad-hoc pe d-l Vidai Iosif.

2. D-l președinte ad-hoc Iosif Vidai declară ședința deschisă, arată din nou, că atât tinerimea, cât și intelectualii adulți din Arad-Gai, din interesul educației fizice, află neapărat necesar, înființarea unui club sportiv.

Pune întrebarea dacă cei prezenți doresc a înființa acest club

Roagă pentru conducerea procesului verbal pe d-l Petru Floarea și Gheorghe Ardelean, iar verificatori pe d-nii Rosenbeiger Adalbert și Tirsin Dușan.

Adunarea generală declară cu unanimitate, că doresc înființarea clubului, care astfel se consideră înființat.

3. D-l președinte roagă pe d-l D. Adamovici să dea citire proiectului de statut. Adunarea generală de constituire, aprobă în întregime statutul proiect, denumirea asociației, fiind Clubul sportiv român *Juventus* din Arad-Gai.

4. Se procedează la alegeri. D-l președinte ad-hoc, cere esmiterea unei comisii de candidare, pentru a face propuneri privind alegerea comitetului. Se esmite în comisia de candidare domnii Ioan Molnar, Dușan Tirsin, Nicolae Konrad. Apoi ședința se suspendă 10 minute.

5. D-l președinte redeschide ședința, iar d-l Dușan Tirsin, în numele comisiei de candidare dă citire listei alcătuită pentru alegerea comitetului. Astfel se alege în unanimitate: președinte – Ioan Zsotesz, vicepreședinte executiv – Nicolae Konrad, vicepreședinte – Dușan Adamovici, Andrei Polyak, Constantin Sofron, Adalbert Rozenbeiger, Ilie Secară, secretar – Petru Florea, grefieri – Gheorghe Ardelean și Ștefan Iacob, casier – Zaharie Muller și Pavel Lado, controlori – Mihai Berar, Dușan Tirsin și Ludovic Szabo, șef de secție – Antoniu David, juristconsult – Pompiliu Gheorghe Putici, medic – dr. Teodor Pop, gospodar – Iosif Vidai.

Membri în Comitet : Gheorghe Bătrân, Ioan Ardelean, Ilie Mureșan, Ioan Csipai, Petru Simulov, Ștefan Seidl, Bodea Petru, Ioan Jung, Iosif Ujitz, Adam Mannyi, Edmund Wallinger, Andrei Marton, Iosif Csipai, Ioan Toth, Iosif Vidai junior.

Membri supleanți în comitet : Iuliu Formanek, Ioan Bătrân, Ștefan Halasz, Ștefan Romischer și Ioan Iuhasz.

D-l președinte mulțumește membrilor prezenți pentru munca depusă până în prezent în interesul sportului și îi roagă ca și în viitor să depună tot zelul pentru dezvoltarea clubului

Epuizându-se toate probleme, se ridică ședința.²²⁵

În baza acestui Proces-Verbal, actele au fost depuse, pentru legalizare, la 20 decembrie 1927, de către: Vidai Iosif – comerciant, Rozenbeiger Adalbert – lăcătuș, Tirsin Dezideriu – tâmplar, domiciliați în Gai.

Notă: Organizația a fost înregistrată la Tribunalul din Arad, în 23 iunie 1928, sub numele: *Clubul Sportiv Român „Juventus” din Arad – Gai. Scopul organizației este cultivarea sporturilor de tot soiul: gimnastica athletică ușoară și grea, înot, fotbal, tenis, excursiuni, scrimă și altele*

Direcțiunea este formată din: președinte- Zsoltesz Ioan, vicepreședinte – Konrad Nicolae, secretar – Nețin Gheorghe, casier – Nagy Petre²²⁶.

²²⁵ AN Arad, D 165/1931, Fila 9, 10

²²⁶ Ibidem, Fila 12

Anexa 18.

**Actul constitutiv al Asociației „Găienilor”
fără scop patrimonial (proiect)**

---- **CAPITOLUL I. ASOCIAȚII FONDATORI** -----

---- Subsemnații: -----

---- **CAPITOLUL II. VOINȚA DE ASOCIERE, DENUMIREA ȘI
SEDIUL ASOCIAȚIEI** -----

---- **Art. 1. Exprimarea voinței de asociere** -----

---- În urma discuțiilor purtate, toți asociații menționați la Capitolul I - -----

--- ASOCIAȚII FONDATORI, de comun acord au consimțit la constituirea prezentei Asociații fără scop patrimonial, a cărei mod de organizare și funcționare sunt reglementate de dispozițiile prezentului act constitutiv, ale statutului și ale O.G. nr. 26/2000 -----

---- **Art. 2. Denumirea și durata de funcționare** -----

---- Asociația va fi denumită „ASOCIAȚIA GĂIENILOR” și este persoană juridică de drept privat, fără scop patrimonial, cu o durată nedeterminată de funcționare. -----

---- **Art. 3. Sediul Asociației**-----

---- Sediul asociației este în **Municipiul Arad, Str.----, jud. Arad**-----

---- Art. 4. Asociația va putea înființa filiale și sucursale în alte localități, în funcție de necesități-----

---- **CAPITOLUL III. SCOPURILE ASOCIAȚIEI** -----

---- **Art. 5** Asociația „Găienilor”, are un caracter educativ, științific, cultural și social și se înființează în scopul -----

---- Ocrotirii patrimoniului istoric, material și spiritual al cartierului Gai din municipiul Arad și studierea, cunoașterea și răspândirea acestui patrimoniu prin cercetări istorice, arheologice, antropologice și de istoria culturii; -----

--- Susținerii unor lucrări științifice referitoare la acest cartier, a materialelor de popularizare, organizarea de manifestări științifice și culturale; -----

--- Sensibilizării opiniei publice din cartierul Gai în activitatea de păstrare și conservare a tradițiilor acestui cartier; -----

--- Promovarea identității culturale și profesionale a locuitorilor, a conviețuirii multiculturale, în conformitate cu normele europene, specifice cartierului;--

--- Valorificarea patrimoniului material și spiritual al cartierului, în favoarea comunității cartierului; -----

--- Organizarea unor activități, specifice societății civile;-----

--- În realizarea scopurilor principale ale asociației, așa cum au fost individualizate mai sus, aceasta se va îngriji să mențină o strânsă legătură cu autoritățile publice cu atribuții în domeniile în care își va desfășura activitatea asociația.-----

---- **CAPITOLUL IV. OBIECTIVELE ASOCIAȚIEI;** -----

---- **Art. 6.** Pentru realizarea scopului său asociația își propune atingerea următoarelor obiective: -----

---- Organizarea diferitor manifestări științifice; realizarea unor proiecte de cercetare în diferite domenii de activitate, destinate ocrotirii, cercetării și promovării patrimoniului material și spiritual al cartierului; editarea sau sprijinirea apariției unor publicații și proiecte științifice; -----

---- Acordarea unui sprijin material, moral și științific la protejarea, cercetarea, conservarea și punerea în valoare a patrimoniului material și imaterial al cartierului Gai; -----

---- Elaborarea de programe și atragerea de finanțări din partea instituțiilor de profil naționale și internaționale pentru sprijinirea activității asociației;-----

---- Participarea la dezbaterile publice a legilor și actelor normative naționale și europene având ca obiect ocrotirea patrimoniului material și imaterial; ---

---- Invitarea unor personalități din țară și străinătate la manifestările organizate de către asociație;-----

---- Mediatizarea evenimentelor organizate de asociație în scopul creșterii notorietății și impactului pe care evenimentele organizate de aceasta le au în cadrul societății civile, atragerii de finanțări pentru susținerea manifestărilor organizate de asociație; -----

---- Elaborarea și dezvoltarea de proiecte și programe urmărind promovarea activității asociației, în special a manifestărilor științifice, culturale și sportive organizate de asociație în scopul ocrotirii, cercetării și promovării patrimoniului material și spiritual al cartierului; -----

---- Organizarea în fiecare an, în luna octombrie a „Zilelor Cartierului Gai” și a „Balului Găienilor” -----

---- Organizarea unor întreceri sportive;-----

---- Atragerea de fonduri pentru organizarea unor acțiuni cu caracter caritabil, pentru ajutorarea unor persoane aflate în nevoie;-----

---- În măsura în care fondurile asociației permit, sprijinirea unui elev sau student din cartier, în vederea efectuării studiilor școlare sau universitare; --

---- Toate aceste activități au un caracter independent unele față de altele și nu sunt limitative, asociația având dreptul să desfășoare orice alte activități asemănătoare, cu condiția să nu contravină scopului pentru care a fost creată.-----

---- **CAPITOLUL V. FONDURILE ȘI PATRIMONIUL**-----

---- **Art. 7.** Patrimoniul inițial al Asociației este în valoare de ..... lei, constituit în întregime din numerar.-----

---- **Art. 8** Asociația își propune să realizeze fonduri pentru îndeplinirea obiectivelor sale prin: -----

---- a) cotizația membrilor; -----

---- b) donații și sponsorizări, bunuri mobile, imobile și ajutoare bănești, din partea unor persoane fizice sau juridice, a unor societăți comerciale, instituții sau asociații din țară și străinătate; asociația va putea valorifica o parte din bunurile materiale primite ca donații sau sponsorizari, în cotele și limitele prevăzute de lege, pentru crearea de disponibilități bănești, care pot asigura cheltuielile generate de funcționarea asociației; -----

---- c) venituri realizate din editarea unor publicații și diferite manifestări organizate conform scopului asociației; -----

---- d) dobânzile și dividendele rezultate din plasarea sumelor disponibile, în condițiile legii; -----

---- e) resurse obținute de la bugetul de stat și/sau de la bugetele locale; -----

---- f) oricare alte mijloace licite care nu contravin Statutului „Asociației Găienilor” și legislației în vigoare;-----

-- g) alte surse; -----

---- Asociația își va putea înființa conturi în lei sau valută, în funcție de necesități; -----

---- **CAPITOLUL VI. ASOCIAȚII**-----

---- **Art. 9** Membrii fondatori ai asociației sunt persoane fizice în număr de care au aprobat proiectul de statut în forma prezentă; -----

---- **Art. 10** Pot fi membri ai asociației persoane fizice sau juridice care s-au născut în cartier, sau care au domiciliul în cartier și aderă la statutul Asociației și desfășoară activități compatibile cu scopul și obiectivele acesteia. Persoanele juridice sunt reprezentate în cadrul Asociației prin reprezentanții lor legali. Mai pot deveni membri și persoane care aduc diferite servicii asociației în realizarea scopurilor sale-----

---- **Art. 11** Asociația poate declara „*membri de onoare*”, personalități din țară sau din străinătate, persoane fizice sau juridice, care împărtășesc obiectivele asociației și o sprijină în activitatea sa, sau persoane care au

locuit sau locuiesc în cartierul Gai și care prin vârsta lor sunt un exemplu de conduită civică și impun respect -----

---- **Art. 12** Persoanele care doresc să dobândească calitatea de membru în asociație se vor îndrepta cu o cerere scrisă, individuală sau colectivă către Consiliul Director, care va fi obligat să soluționeze cererea în termen de 15 (cinsprezece) de zile-----

---- **Art. 13** Calitatea de asociat încetează prin: -----

---- a. Deces;-----

---- b. Excludere, în cazul neplății cotizației timp de douăsprezece luni, sau în situația în care, prin culpa sau actele lor asociației ar periclita interesele asociației; -----

---- c. Cerere de renunțare la calitatea de membru, adresată Consiliului Director;-----

---- **Art. 14 (1)** Excluderea se hotărăște de către Consiliul director, contestația fiind valabil depusă, în termen de 30 de zile de la comunicare, la Adunarea generală a organizației a cărei hotărâre rămâne definitivă.-----

---- **(2)** Înainte de hotărârea sancțiunii, cel în cauză va fi audiat în legătură cu fapta săvârșită; dacă în urma convocării scrise acesta refuză să se prezinte sau să dea relații privind fapta sa, sancțiunea se aplică fără îndeplinirea acestei formalități.-----

---- **Art. 15** Drepturile și obligațiile membrilor sunt:-----

---- a) de a alege și de a fi ales în organele de Conducere și Control; -----

---- b) membrii activi ai asociației pot participa la manifestările științifice organizate de asociație singură sau în colaborare cu alte instituții sau organizații din țară sau străinătate; membrii asociației își pot valorifica rezultatele muncii științifice în publicațiile acesteia; -----

---- c) membrii activi pot beneficia de posibilitatea de a fi susținuți financiar din fondurile asociației pentru participarea la congrese, manifestări științifice și culturale de anvergură din țară sau străinătate; membrii asociației pot fi delegați de conducerea asociației pentru a o reprezenta la manifestări științifice precum și în relațiile cu alte instituții de profil, cu instituțiile publice, organizațiile civice;-----

---- d) membrii asociației au dreptul de a beneficia de fondul logistic și documentar al asociației numai în vederea realizării scopului acesteia; -----

---- e) să participe la Adunările Generale ale Asociației, să pună în discuție și să ia parte la dezbaterile problemelor care interesează domeniul sau bunul mers al asociației;-----

---- f) de a folosi în scopurile și pentru activitățile prevăzute în prezentul Statut patrimoniul asociației, dar numai așa cum va rezulta din Regulamentele de Ordine Interioară; -----

---- g) de a se adresa cu cereri sau cu reclamații către Consiliului director care le va soluționa în cel mult 15 (cinsprezece) de zile;-----

---- h) de a veni cu propuneri în privința modului de desfășurare a activității asociației; -----

---- i) de a plăti, în două tranșe, cotizația anuală, al cărei quantum va fi stabilit prin Regulamentele de Ordine Interioară. Pot fi scutiți de plata cotizației, studenții și pensionarii;-----

---- j) să participe la acțiunile organizate de asociație și să facă propuneri pentru Adunarea Generală; -----

---- k) să cunoască și să respecte prevederile prezentului statut, să dea tot sprijinul pentru îndeplinirea obiectivelor asociației; -----

---- l) să dovedească deplină loialitate față de asociație, să apere și să promoveze interesele legitime ale acesteia;-----

---- m) să participe, în mod activ la realizarea obiectivelor organizației, să respecte hotărârile organelor de conducere.-----

---- **CAPITOLUL VII. ORGANIZAREA**-----

---- **Art. 16** Asociația își desfășoară activitatea pe perioadă nedeterminată și se poate dizolva numai în condițiile legii și a prezentului Statut.-----

---- **Art. 17** Organele de conducere și control ale asociației sunt: -----

-- a) Adunarea Generală;-----

-- b) Consiliul Director-----

-- c) Cenzorul.-----

---- **Art. 18** Adunarea Generală reprezintă totalitatea membrilor fondatori și a persoanelor ce au un statut echivalent celor al membrilor fondatori, având următoarele atribuții: -----

---- a) alege Consiliul Director, Cenzorul și Președintele Asociației, fiecare pentru un mandat de 4 (patru) ani

---- b) discută și aprobă bugetul și planul de activități;-----

---- c) discută și aprobă cu o majoritate de 2/3 (două treimi) din membrii, modificarea Statutului și revocarea Consiliul Director, a Cenzorului și a Președintelui Asociației atunci când prin culpa sau actele lor ar periclita interesele asociației;-----

---- d) hotărăște asupra primirii de noi membri, validând propunerile Consiliului Director;-----

---- e) hotărăște asupra acordării titlului de „*Membru de onoare*” propus de Consiliul Director;-----

- f) hotărăște anual asupra cuantumului cotizației de primire în asociație și a celei anuale, precum și asupra modului de percepere a acesteia; -----
- g) hotărăște asupra înstrăinării sau primirii de bunuri; -----
- h) hotărăște asupra oportunității donațiilor; -----
- i) hotărăște asupra afilierii la organisme interne sau internaționale cu același profil; -----
- j) discută și aprobă orice act sau acțiune necesară bunei desfășurări a activității asociației în afară de cele prevăzute expres în Statut ca fiind de competența Consiliul Director sau a Președintelui Asociației; -----
- k) dezbate și aprobă rapoartele de activitate ale consiliului director și ale cenzorului; se pronunță asupra gestiunii asociației; -----
- l) decide asupra contestațiilor formulate de membri asociației împotriva sancțiunilor hotărâte de către Consiliul Director; -----
- m) hotărăște cu privire la dizolvarea asociației și destinația patrimoniului, cu votul a cel puțin 2/3 din numărul membrilor; -----
- **Art. 19** Adunarea Generală se consideră legal constituită atunci când se întrunește prezența a 2/3 (două treimi) din membrii săi. În cazul în care nu se întrunește pentru data stabilită numărul necesar de membri pentru ținerea adunării, aceasta va fi reconvocată, dar nu mai târziu de 10 zile, fiind socotită legal constituită cu numărul celor prezenți. -----
- **Art. 20** Adunarea Generală se întrunește de câte ori este necesar, dar cel puțin o dată pe an, la 30 de zile de la data încheierii exercițiului financiar. --
- **Art. 21** Convocarea Adunării Generale o face Președintele Asociației comunicând membrilor ei cu cel puțin trei zile înainte, data, ora, locul desfășurării și ordinea de zi. -----
- **Art. 22** Hotărârile Adunării Generale se iau prin votul deschis al membrilor Asociației cu o majoritate simplă (1/2+1) excepție făcând situațiile enumerate la art. 18, lit. c. Valoarea votului fiecărui asociat este egală cu a celorlalti asociati. -----
- **Art. 23** Membri care în mod obiectiv nu pot fi prezenți la ședințele Adunării Generale își pot delega expres și numai cu mandat limitat reprezentanți din rândul membrilor Asociației care să voteze pentru ei asupra hotărârilor Adunării Generale. -----
- **Art. 24** Hotărârile Adunării Generale sunt obligatorii pentru toți membri Asociației, nerespectarea lor atrăgând excluderea lor de drept din rândurile acesteia. -----
- **Art. 25** Consiliul Director este format din 5 (cinci) membri din care unul va fi Președintele Asociației. Individualizarea nominală a membrilor Consiliul Director precum și a Președintelui s-a făcut prin Actul Constitutiv.

---- **Art. 26** Consiliul Director aflat sub conducerea Președintelui Asociației se întrunește ori de câte ori este nevoie, dar nu mai rar de o dată pe lună.----

---- **Art. 27** Convocarea Consiliului Director o face Președintele Asociației cu cel puțin trei zile înainte, comunicând data, ora, locul desfășurării precum și ordinea de zi.-----

---- **Art. 28** Consiliul Director este statutar constituit prin prezența a 2/3 din membrii săi iar hotărârile sale se iau cu o majoritate simplă de voturi. În caz de egalitate, votul președintelui este decisiv.-----

---- **Art. 29** Atribuțiile Consiliului Director: -----

---- a) urmărește îndeplinirea hotărârilor Adunării Generale a asociației; ----

---- b) analizează și rezolvă problemele curente ale Asociației având drept de decizie; -----

---- c) prezintă anual sau de câte ori Adunarea Generală o cere raportul de activitate;-----

---- d) stabilește proiectul ordinii de zi pentru Adunarea Generală;-----

---- e) prezintă anual Adunării Generale proiectul bugetului și proiectul programului de activități; -----

---- f) hotărăște în privința excluderii sau sancționării prin alte mijloace a membrilor care prin culpa sau actele lor ar periclita interesele Asociației; ----

---- g) elaborează Regulamentele de Ordine Interioară; -----

---- h) hotărăște cu privire la schimbarea sediului. -----

---- **Art. 30** Atribuțiile Președintelui Consiliului Director:-----

---- a) prezidează ședințele adunărilor generale și ale consiliului director; ----

---- b) convocă Adunarea Generală și Consiliul Director;-----

---- c) reprezintă asociația în relațiile cu autoritățile statului, cu alte organizații și persoane fizice sau juridice din țară și din străinătate; -----

---- d) încheie, modifică și desface contractele individuale de muncă, acordă premii și sancționează personalul asociației;-----

---- e) administrează patrimoniul asociației și angajează, prin semnătura sa, operațiunile patrimoniale.-----

---- **Art. 31** Pe lângă Consiliul Director va funcționa un Cenzor, care a fost individualizat nominal în Actul Constitutiv al Asociației, având următoarele atribuții: -----

---- a) verificarea activității Asociației din punct de vedere contabil și financiar; -----

---- b) prezentarea anuală sau la cererea Adunării Generale și a Consiliului Director a raportului financiar;-----

---- c) elaborarea avizului cu caracter consultativ la proiectul de buget; ----

---- d) poate participa la ședințele consiliului director, fără drept de vot.-- --
---- **Art. 32** În cazul incapacității cenzorului asociației sau a unuia din membri Consiliului Director, de a-și exercita atribuțiile, acesta va fi înlocuit imediat, pe baza hotărârii Adunării generale.-----

---- **CAPITOLUL VIII. DIZOLVAREA ȘI LICHIDAREA** -----

---- **Art. 33** Asociația se dizolvă:- -----

---- a) în caz de insolvabilitate; -----

---- b) când nu-și mai poate realiza scopul pentru care a fost înființată, dacă în termen de 3 luni de la constatarea unui astfel de fapt nu se produce schimbarea acestui scop;-----

---- c) prin hotărârea Adunării Generale; -----

---- d) ca urmare a unei hotărâri judecătorești definitive; -----

---- **Art. 34** Lichidarea Asociației se face de către lichidatori, persoane fizice sau persoane juridice autorizate în condițiile legii, numiți prin hotărâre judecătorească sau de către Adunarea Generală, după caz. -----

---- **Art. 35** Destinația bunurilor rămase în urma lichidării asociației va fi cea specificată în art. 60 din O.G. nr. 26/2000.- -----

---- **Art. 36** Dizolvarea și lichidarea Asociației se vor desfășura conform procedurii instituite prin art. 54-72 din OG nr.26/2000. -----

---- **CAPITOLUL IX. DISPOZIȚII FINALE ȘI TRANZITORII** -----

---- **Art. 37** Ștampila și însemnele Asociației vor putea fi folosite numai de către președinte sau de către persoanele delegate de acesta, doar pentru scopurile prevăzute expres în delegație. -----

---- **Art. 38** Litigiile cu persoane fizice sau juridice sunt de competența instanțelor judecătorești.-----

---- **Art. 39** La expirarea sau încetarea din orice motiv a prezentului mandat al Consiliului Director și al Cenzorului, noile organe de direcție și control vor fi alcătuite doar din membri fondatori. Această limitare privește doar un mandat, ulterior putând accede în Consiliul Director și în calitate de Cenzor al asociației și persoane care nu au calitatea de membru fondator. -----

---- **Art. 40** Asociația va putea angaja diverse persoane pentru îndeplinirea scopurilor propuse, persoane care vor putea ocupa funcții în cadrul acesteia. -----

---- **Prezentul statut a fost redactat azi (data atestării sale) în ... exemplare.**

BIBLIOGRAFIE

A. Fonduri arhivistice

Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale

Fonduri:

- Aeroportul Arad.
- Camera de Agricultură
- Camera de Comerț și Industrie
- CAP *Mihai Eminescu* Gai -Sălașe
- CAP *Partizanul* Bujac -Gai
- CAP *Unirea* Gai
- CAP Zăbrani
- Chestura Poliției Municipiului Arad, 1907-1913
- Comitetul Municipal al PCR
- Episcopia Ortodoxă Română, Acte școlare, IV D 31/ 1856
- Facultatea de Medicină Veterinară Arad
- Intreprinderea de Spirt și Drojdie
- Oficiul Parohial Ortodox Român Arad-Gai
- Primăria Municipiului Arad (notată PMA),1921-1924; 1925-1930; 1918-1947;
- Protopopiatul Ortodox Român, Arad, 1877-1920
- Serviciul Agricol al Județului Arad
- Sfatul Popular al Orașului Arad
- Tribunalul Județean Arad, Secția III 1867 – 1950

Ocolul Silvic Ceala, Fondul de documente:

- Amenajamentul UPI *Ceala*. Ocolul Silvic *Ceala*, București 1972

Parohia Ortodoxă Română Gai, Fondul de documente:

- Ionescu, Nicolae, *Note despre Gai, 1938 (?)*
- Vădăsan, Cornel, *Istoricul Parohiei Ortodoxe Române din Arad-Gai, 1968.*
- Cartea de Aur a Corului Bisericii, 1970

Parohia Ortodoxă Sârbă Gai, Fondul de documente:

- Inventar, 1973
- Registre Procese verbale al Ședințelor Comitetului Bisericesc.

Școala Pedagogică Arad, Fondul de documente:

- Registrul de Procese – verbale ale Comitetului școlar, 1926-1928

Manuscrite:

- Liviu Mărghitan – Cartierul Gai, Timpuri și oameni, 2010.
- Horia Truță – Familia Ionescu – Raicu.

B. Periodice

- *Adevărul*, Arad, 1990-2000.
- *Analele Institutului de Cercetări Agronomice al României*, vol. VIII, anul VII, 1936.
- *Biserica și Școala*, 1889, 1907, 1918, 1930, 1920-1940.
- *Buletinul Oficiala al Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Regiunii Arad*, 1950- 1953.
- *Buletinul Oficial al Județului Arad*, 1941, 1942, 1943.
- *Flacăra Roșie*, 1950, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983.
- *Glasul Aradului*, 2009, 2010, 2011.
- *Glasul Poporului*, anul II, nr. 6 din 5 iunie, 1908.
- *Gutenberg*, Arad 2010-2012.
- *Hotarul*, Arad, 1935, 1936.
- *Jurnalul Arădean*, Arad, 2009-2012.
- *Mitropolia Banatului*, nr. 7-8, 1983.
- *Monitorul Oficial*, al României, București, 1922-1950, 1957.
- *Monitorul (Buletinul) Oficial al Orașului (Municipiului) Arad*, 1922-1950.
- *Patriotul*, Arad, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950.
- *România Literară*, 1981.
- *Românul*, Arad, 1918.
- *Știrea*, Arad, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938.
- *Vörös Lobogo*, Arad, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985.

C. Lucrări generale, speciale, statistici

- Alexandrescu, I., *Războiul economic al României, în războiul antihitlerist*, în volumul: *România, în anii, celui de-al Doilea război Mondial*, vol. 3, București, 1989.
- Andronescu, D.I., *Grâul românesc, Rezultatele analizelor fizice, chimice și de panificație, recolta 1930*, în *Analele Institutului de Cercetări Agronomice al României*, vol. IV, anul III, aprilie 1932.
- Antonescu Constantin, *Albinele și... noi*, București 1979.
- Arbonie, Emil, *Reorganizarea administrației municipale arădene – 30 aprilie 1920*, în volumul, Sinaci, Doru, Arbonie, Emil, *90 de ani de administrație românească în Arad, Culegere de studii și comunicări, Arad, 2010*.
- *Idem*, *Intabularea dreptului de proprietate, cu titlu de drept de împrumut, al unor arădeni, în baza Reformei agrare din anul 1921 (17 Octombrie 1930, Partea I)*, în volumul, Sinaci Doru, Arbonie Emil, *Administrație românească arădeană, Studii și comunicări, volumul II*, Arad, 2011.
- ***Arad almanachja, Arad, 1914.
- ****Arad, Csanad es Bekes megye Album naptara, 1898*, Arad, 1897.
- ****Arad, monografia orașului, de la începuturi până în 1989*, Arad, 1999.
- ****Aradul – permanență în istoria patriei*, Arad, 1978.
- Arbonie Emil, Eugeniu Criste, *Ordinea și siguranța publică arădeană (1919-1929). Structuri instituționale și personal*, Arad, 2011.
- Ardelean, Aurel, *Cadrul natural*, în *Arad, Monografia orașului*, Arad, 1999.
- *Idem*, *Flora și vegetația județului Arad*, București, 2006.
- ****Arhivele Naționale, Direcția Județeană Arad, Îndrumător arhivistic*, volumul II, Arad, 2009.
- Avram Alexandru, Godea Ioan, *Monumente istorice din Țara Crișurilor*, București, 1975.
- Barbu, Adriana, *Bat recordul la viteză*, în ziarul *Jurnal Arădean*, 19 iunie 2008.
- Barbu, Mircea, Hugel, Peter, *Monede romane imperiale descoperite în zona arădeană*, în Muzeul Județean Arad, *Ziridava XVIII*, Arad, 1993.
- Barbul, Lucreția, *De la Romania Mare la Romania ciuntită*, Magazin istoric, nr.1 – 8, (ianuarie-august), 2004.

- Barbură Anca, *Mănăstirea Gai – loc de refugiu pentru sute de credincioși*, în ziarul *Glasul Aradului*, 9 februarie 2008.
- Băițoiu Anca, *Aspecte ale Vieții social-economice din orașul Arad, surprinse de conscripția dicală pe anul financiar 1833/1834*, în volumul, Andrei Caciora, colab., *Realități istorice din Vestul și nord-vestul Transilvaniei, Studii și Documente*, Arad, 2006.
- Bălan Ioanichie, *Viața Părintelui Cleopa*, Iași, 2002.
- Bejan, Adrian, *Banatul în secolele IV-XII*, Timișoara 1995.
- Birou, Virgil, *Un document românesc de la 1830*, în *Revista Institutului Banat – Crișana VIII*, 27 ianuarie 1940.
- Bencsik Janos, *Sânzienele-în obiceiurile românești și sârbești*, în revista *Izvorul*, Giula, 1983 (1).
- Bodi Moldovan Cristian, Moldovan Ioan, *Pecica și împrejurimile*, Arad, 2011.
- Boldescu, C.Silvia, *Orezul și arpacașul* în, *Analele Institutului de Cercetări Agronomice al României* Vol. XII, anul XI/1940.
- Borza, Alexandru, *Vegetația Banatului, în timpul Romanilor*, Bul. Gr. Bot. și Muz. Bot. Univ. Cluj, vol. XXIII, 1943.
- Boșniceanu, Nicoleta, *Sportul de performanță – o tradiție în familia Stuparu*, în ziarul *Observator*, 13 februarie 2009.
- Bradin Virgiliu, *Pârneava, suburbiul românesc al Aradului*, Arad, 2008
- Bugarski, Stevan, *Srpsko pravoslavlje Rumuniji Timisvar*, Beograd – Novi Sad, 1995.
- Bugarski Stevan, Stepanov Ljubomir, *Bisericile și mănăstirile sârbilor din Romania*, Timișoara, 2010.
- *Idem*, *Kad moriš potece kroz pero*, București, 1991.
- *Idem*, *Istorijki kulturni spomeniți srba u Rumunskom Banatu*, Timișoara, 2008.
- Bunaciu, Ioan, *Istoria Bisericii Baptiste*, Oradea 2006.
- Butaru, Simona, *Un tramvai numit dorință*, în *Ziarul Jurnal Arădean*, 4 iulie, 2011.
- Caciora Andrei, Gluck Eugen, *Situația etno-demografică a părților arădene între 1849-1918*, În Muzeul Județean Arad, *Ziridava XII*, Arad, 1980.
- *Idem*, *50 de ani de la greva generală a muncitorilor din Romania*, în ziarul *Flacăra Roșie*, 17 octombrie, 1970.
- *Idem*, *Situația etno-demografică pe teritoriul fostului comitat Arad*, în volumul, Andrei Caciora, colab *Realități istorice din vestul și nord-vestul Transilvaniei, Studii și Documente*, Arad, 2006.

- *** *Calendar, 2010, Petru Botezatu., Note biografice. Icoane și fresce.*
- ****Calendar ortodox, Arad, 1900, 1901, 1902, 1903; 1948, 1949, 1950.*
- Cândea Floarea, *Din simezele de suflet, Felicia Ionescu, sau eternul feminin, prezent la trecut, Ziarul Gutenberg, Anul III, nr. 10, martie 2012.*
- Cândea Ranta Florica, Demeter Anca, *Gaiul... Mica Vienă... , în ziarul Gutenberg – Universul cărții, Foaie culturală, Arad, Anul III, nr. 9, decembrie 2011.*
- Cațavei, Victor, *Contribuția fabricii de vagoane și Motoare Astra – Arad, la dezvoltarea aviației naționale, în MJA, Ziridava X, Arad, 1978.*
- *Idem, Primul primar al Aradului, după Marea Unire, dr. Ioan Robu, în Muzeul Județean Arad, Ziridava XVIII, Arad, 1993.*
- *Idem, Dezvoltarea social-politică în perioada construcției socialiste, în volumul, Aradul – permanență în istoria patriei, Arad, 1978.*
- Călin, Claudiu, *Franciscani și franciscane în dieceza de Cenad și în cea de Timișoara între anii 1923-1949, în volumul Complexul Muzeal Arad, Istoricul Dan Demșea, la a 70 aniversare, Arad, 2011.*
- Ceahoreanu, Dragoș, *Lumini și umbre, Arad, 2008.*
- Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 6, București, 1972.*
- Cernovodeanu Paul, Binder Paul, *Cavalerii Apocalipsului, București, 1993.*
- Cerovic, Ljubovije, *Aradul și Valea Mureșului, în anul marilor jubilee, în Aradul de-a lungul timpului, 4, Timișoara, 2003.*
- *Idem, Sârbii din Arad și de pe Valea Mureșului, Novi Sad, Arad, 2007.*
- *Idem, Sârbii din Romania, din evul mediu până în zilele noastre, Timișoara, 2005.*
- Ciuhandu, Gheorghe, *Hotarul, anul II/1935, nr. 7.*
- *Idem, Schițe din trecutul românilor arădani.*
- *** *Colecția de Hotărâri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri al RPR, nr. 79/17 decembrie 1953.*
- Colta Elena Rodica, Martin Emilia, Csobai Elena, *Cânepa, de la etnologie la ecologie. Un program transfrontalier de revitalizare a culturii cânepii, Complexul Muzeal Arad, Arad, 2007.*
- *** *Complexul Muzeal Arad, Istoricul Liviu Mărghitan la a 70-a aniversare, Arad, 2007.*
- Coțioiu, Romuald, *Monografia sanitară a municipiului Arad și Campania sanitară din august – septembrie 1938 în Buletinul Oficial al Municipiului Arad, anul XVII nr 7 /13 februarie 1939.*

- Creț, Cristian, *Relația dintre climă și calitatea aerului, în arealul orașului Arad*, (manuscris), Oradea, 2010.
- Criste, Eugen, Coord. *Îndrumător arhivistic*, volumul II, Arad, 2009
- Crișan, Ion Horațiu, *Ziridava*, CCEs, Arad, 1978.
- *Idem*, *Materiale dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966.
- Crișan, Veronica, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpnicul*, București, 1999.
- Csobai, Elena *Vifileimul la Pocei*, în *Izvorul*, 1989 (2), Giula, 1989.
- Curtuțiu, Mircea, *O pată albă în istoria aviației, primul hidroavion din lume construit de țaranul David Ranta din Macea Aradului*, în *Studia Universitas*, Vasile Goldiș, Arad, nr. 3, 1993.
- Czeglédi Gurzău Maria, *Nunta la românii din Ungaria*, Giula 1996.
- Decei, Aurel, *Aspecte economice și sociale din viața Banatului, în epoca otomană*, în *Studii de istorie a Banatului*, vol. III, Timișoara, 1974
- Decei, Aurel, *Orașul și județul Arad, în sursele istorice turcești*, în revista, *Aradul cultural*, Periodic al Inspectoratului pentru cultură al județului Arad, Arad, decembrie, 2000.
- ****Decizia Președenției Consiliului de Miniștri*, nr. 2359, în MO161/19 iulie 1945.
- ****Decizia ministerială* nr. 2363, în MO 167/26 iulie 1945.
- ****Decizia ministerială* nr. 2470, în MO nr. 203/7 septembrie 1945.
- ****Decretul nr. 303 pentru naționalizarea industriei cinematografice și reglementarea comerțului cu produse cinematografice*, în MO, nr. 256/3 noiembrie 1948.
- ****Decretul nr. 221, pentru înființarea și organizarea Direcțiunii generale a securității poporului*, în MO, nr. 19/23 ianuarie 1949.
- ****Decretul nr. 25, pentru înființarea Miliției*, în MO nr. 19/23 ianuarie 1949.
- ****Decretul-Lege, 187/1945, pentru Reforma Agrară*, MO 68 bis/23 martie, 1945.
- ****Dicționar Enciclopedic Administrativ*, Cluj, 1935.
- *** *Dicționar Enciclopedic Român, volumul I*, București, 1962.
- *** *Dicționar de îmbunătățiri funciare*, volumul I, II, București, 1987-1989.
- Dimitrievici, Olga, *Ștefan Tenetchi, din Rad Voivodanski Muzeia*, 1957.
- Dobre, Gheorghe, *Naționalizarea principalelor mijloace de producție în industrie*, în *Politica Partidului Comunist Român de industrializare socialistă a țării*, București, 1978.

- Dobre, Marius, *Constantin Noica despre Europa și comunism în fața provocării lui Emil Cioran*, în *Studii de istorie a filozofiei românești*, vol. VII Supliment, București, 2011.
- ****Documente privind istoria militară a popului român, 1945-1947*, București, 1988.
- Dragoș Aurel, *Istoricul Canalului Morilor Palatinul Joszef al Crișului Alb din Comitatul Arad*, Arad, 2011.
- Drăgan, G, *Batozele de porumb*, în *Analele Institutului de Cercetări Agronomice al României*, vol. XII, anul XI, 1940.
- Drăguț Vasile, *Arta Românească. Preistorie, Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc*, București, 1982.
- *Idem, Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București 1976.
- Duțescu, Victor, *Istoria Țării Românești*, 1689.
- Ehrler, J. Jordan, *Banatul de la origini, până acum-1774*, Timișoara, 1882.
- *** *Enciclopedia Universală Britanică*, volumul 9, București, 2010.
- *** *Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică (1918-1948)*, Arad, 2006.
- *** *Erminia picturii bizantine*, Oradea, 1979.
- Faensen Hubert, Ivanov Vladimir, *Arhitectura rusă veche*, București, 1981.
- Ferencz, Irma, *Date cu privire la dezvoltarea picturii în orașul Arad și împrejurimile sale, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în *Muzeul Județean Arad, Ziridava, Studii și Cercetări II*, Arad, 1968.
- Galea, Pavel, *1944 – file de luptă*, în *duplimentul, Orizont arădean*, anul I, august 1984.
- *** *Galeriile Turnul de Apă*, Ghid de prezentare a expoziției personale de pictură, Felicia Ionescu, 2002.
- Gheorghiu – Dej, Gheorghe *Raport la cel de- al III-lea Congres al PMR*, București, 1960.
- *Idem, Raportul politic general, prezentat la Congresul Partidului Muncitoresc Român din 21-23 februarie 1948*, București, 1948.
- Gheorghiu, T. Octavian, *Locuirea tradițională rurală din zona Banat-Crișana*, Timișoara, 2008.
- *Idem, Arhitectură tradițională rurală? La ce bun?*, în revista *Urbanismul*, serie nouă, nr. 2, an II, mai, București, 2009.
- Ghinoiu, Ioan, *Obiceiuri populare de peste an*, Dicționar, București, 1997.

- Glück, Eugen, *Câteva considerații preliminare privind lucrarea Deliberatio (sec. al XI-lea)*, în *MJA Ziridava X*, Arad, 1978.
- Glück, Eugen, Roz Alexandru, *Aradul muncitoresc*, București, 1982
- *Idem*, *Din istoria mișcării muncitorești, Documente arădene, 1821-1918*, Timișoara, 1981.
- *Idem*, *Documente din istoria mișcării muncitorești arădene, 1918-1944*, Arad, 1972.
- Glück, Eugen, Kovach, Geza *Mișcări revoluționare în părțile Aradului, în anii 1917-1918*, în *Studii și articole de istorie, vol. 5* București, 1963.
- Glück, Eugen, *Attekintes egy Aradi vizugyi terkepgyujtemenyrol (1784 – 1862)*, în revista *Tanulmányok Csongrad Megye Történetéből XXIV*, Szeged, 1997.
- Godea Ioan, Medeleanu Horia, *Biserici de lemn din județul Arad*, Timișoara, 2009.
- Grisellini, Francesco, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Timișoara, 1984.
- ****Grupul de Pompieri Vasile Goldiș al Județului Arad și Complexul Muzeal Arad, 170 de ani se la înființarea primei formațiuni organizate de stingere a incendiilor din municipiul Arad*, Arad, 2004.
- Halley, H, *Manual biblic*, Oradea, 1995.
- ****Hotărârile Comisiunii de Ocol Arad (HCO) 1922-1927*.
- ****Hotărârile Comisiunii Județene Arad (HCJ), 1922-1927*.
- ****Hotărârea Primăriei Orașului cu drept de Municipiu Arad, nr. 3230/1923 asupra schimbării denumirii străzilor*.
- Hügel, Peter, *Cuvânt înainte*, în volumul, Complexul Muzeal Arad, *Istoricul Liviu Mărghitan, la a 70-a aniversare*, Arad, 2007.
- Hügel, Peter, Hurezan, George Pascu, Mărginean Florin, Sava Victor, *Cercetarea arheologică în zona arădrană. Un scurt istoric*, în „Ziridava”, XXV/1, Arad, 2010.
- Ilica, Anton, *Școala Normală din Arad*, Arad, 1998.
- ****Istoria artileriei române*, București, 1977.
- ***Istoria României, București, 2001, vol. I.
- Itu Maria, *Forme instituționalizate de educație populară în România 1859 – 1918*, București, 1981.
- Iuga, George, *Mamifere mari din cuaternar, de pe raza județului Arad, în Ziridava XV-XVI*, Arad, 1987.
- *Idem*, *Răspândirea proboscidenilor în Câmpia Aradului*, în *Museum Arad, Armonii naturalae II*, Arad, 1998.

- Jinga, Victor, *Problemele fundamentale ale Transilvaniei*, Vol. II, Brașov, 1945.
- *Idem*, *Cultura de masă*, București, 1975.
- Kehrer, Karoly: *Aradvarmegye es Arad sz kir varos nepok tatasugye 1885-1910*, Arad, 1910.
- Kligman Gail, *Nunta mortului. Ritual poetică și cultură populară în Transilvania*, Iași, 1998.
- Kovach, Geza, *Documente referitoare la începuturile Aradului*, în MJA, *Ziridava*, VI, Arad, 1976.
- Ehrler, J.Johann, *Banatul de la origini până acum – 1774*, Timișoara, 1882.
- Lakatoș, Otto, *Arad tortenete*, Arad, 1881, vol II.
- Lanevschi, Gheorghe, *Familia Baron Neuman, în viața Aradului, în perioada 1918-1948*, în Complexul Muzeal Arad, *Colecția minorități*, 5, *Minoritarul Imaginar, Minoritarul real* Arad, 2003.
- *Idem*, *Rolul familiei baron Neuman în viața Aradului*, în Complexul Muzeal Arad, *Colecția minorități*, 4, *Interetnicitate în Europa Centrală și de Est*, Arad, 2002.
- *Idem*, *Comunitatea evreilor din Arad, de la izolare la integrare, secolele XVIII-XIX*, în Complexul Muzeal Arad, *Colecția minorități*, 2, *Modele de conviețuire în Europa Centrală și de Est*, Arad, 2000.
- Leferman Mariana, Breun Gabriela, Năstase Adrian (coordonatori), *Dicționarul personalităților doljene*, Craiova, 1999.
- ****Lege pentru Reforma Agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș* / 19 iulie, 1921, București, 1921, în, *Monitorul oficial* nr. 93 din 30 iunie 1921.
- ****Lege pentru statutul funcționarilor publici*, în *Monitorul Oficial*, nr. 60/19 iunie 1923.
- ****Lege asupra circulației pe drumurile publice în Monitorul Municipiului Arad*, anul VIII nr. 42/4 nov. 1929; *Ordonanța nr. 6 / 1939, privind reglementarea circulației în municipiul Arad*, în *Bul. Of. al Munic. Arad*, anul XVII, nr. 12/20 mart. 1939.
- *** *Legea impozitului agricol, nr. 18 din 14 iulie 1949*, București, 1949
- ****Legea Cooperăției*, București, 1929.
- ****Legea nr. 341, Pentru organizarea judecătorească*, în MO nr. 282/5 decembrie 1947.
- *** *Legea nr 119/1948, privind Naționalizarea principalelor mijloace de producție*, în, *Monitorul Oficial*, nr. 133 bis din 11 iunie 1948.

- ***Legea nr. 6, *Pentru înființarea și organizarea Procuraturii RPR*, în Buletinul Oficial, nr. 31/19 iunie 1952.
- ***Legea nr. 17 *Asupra Consiliilor Populare*, în MO, nr. 12 /15 ianuarie 1949.
- ***Legea nr. 5, *Pentru Raionarea Administrativ Economică a Teritoriului RPR*, în Buletinul oficial, nr. 77/8 septembrie 1950.
- Lițiu, Gheorghe, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpnicul, din Arad-Gai, în Mitropolia Banatului*, nr 7-8, 1983.
- Lucaci, Ioan, *Teodor Mariș, în Anuarul Liceului Pedagogic Arad, pe anul școlar 1972-1973*.
- Magda Elisabeta, *Sfera credințelor și obiceiuri de iarnă la românii din Micherechi, Chitighaz și Bătania*, în volumul, *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Budapesta, 1975.
- Mager, Traian, *Contribuțiuni la istoria Unirii, 1918-1919*, Arad, 1939, p. 105-110.
- Manciușea, Ștefan, *Câmpia Tisei*, în *Buletinul Societății Române de Geografie*, vol. LVII, București, 1938.
- *Idem*, *Sate și sălașuri în Câmpia Tisei*, în *Bul. Soc. Reg. De Geografie*, Tom. L, 1931.
- *Idem*, *Granița de Vest*, Baia Mare, 1994.
- Manea, Gheorghe, *Elemente de amenajarea, organizarea și exploatarea fabricilor*, București, 1944.
- Marchiș, Ruxandra, *Problema învățătorilor refugiați în județul Arad, în urma rapturilor teritoriale din vara anului 1940 săvârșite asupra României*, în volumul, *Complexul Muzeal Arad, Ziridava XXIII*, Arad, 2002.
- Marco Gabriela Adina, *Despărțirea dintre comunitățile românească și sârbească de la Nădlac*, în volumul *Sinaci Doru, Arbonie Emil, Administrație Românească Arădeană, Studii și Comunicări, volumul III*, Arad, 2011.
- Marcu, Fl., Maneca, C., *Dicționar de neologisme*, București, 1978
- Marian S. Fl., *Nașterea la români*, București, 1995.
- Marinescu, Ștefan. *Colonizările din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe teritoriul fostului comitat Arad*, în, *Muzeul Județean Arad, Ziridava XIX-XX*, Arad, 1996.
- Matica, Teodora, *Să știe țara, că aici au fost oameni deștepți*, în *ziarul Adevărul*, Arad, 9 februarie 2000.
- Măhăra, Gheorghe, *Evoluția Câmpiei de Vest a României*, în volumul, *Realizări în geografia României, Culegere de studii*, București, 1973.

- Măran, Radu, *Silvestru Rafiroiu (1903-1961)* în revista *Arhitectura*, nr. 6 / 2011.
- Mărghitan, Liviu, *Valea Mureșului-parte integrantă a sistemului de fortificație a Daciei*, în *Sargeția*, XIII, 1977.
- *Idem*, *Banatul în lumina arheologiei*, vol. II, Timișoara 1980.
- *Idem*, *Aurel Vlaicu, Asociațiunea Astra și Aradul*, Arad, 1994.
- Mărienescu, Atanasie Marian, *Steaua Magilor*, Biserica Albă, 1875
- Martin Emilia, *Obiceiuri legate de naștere la românii din Micherechi*, în *Izvorul*, 1983 (1), Gyula, 1983.
- Medeleanu Horia, *Pictorul. Ștefan Tenețchi, Viața și opera*, în CCES-MJA, Ziridava XV-VI, Arad, 1987.
- *Idem*, *Valori de artă veche românească*, Arad, 1986.
- *Idem*, *Aradul în viziunea pictorului Mihai Takács*, Arad, 2008
- Medeleanu, Horia, Popovici, Ioan, *Organizarea serviciului de pompieri, în orașul Arad, în anul, 1798*, în Muzeul Județean Arad, *Ziridava XIV*, Arad, 1982.
- Meïtoiu I. *Spectacolul nunților*, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, București, 1969.
- Mihai, Andrei, Milin, Miodrag, Mihailov, Tveko, *Sârbii din România în vremea comunismului*, Timișoara, 2011.
- Mihalca, Alexandru, *Aspecte din istoria agrară a județului Arad, Partea a II-a – perioada interbelică*, Arad, 2001.
- Mirea, Dana, *Istoria transportului în comun din Arad*, în *Observator*, Arad, 21 februarie, 2008.
- Mladin, Ștefana, *Modernizarea cartierului Gai se va finaliza în primăvara anului viitor*, în *Glasul Aradului*, Arad, 14 octombrie 2010.
- *Idem*, *Canalizarea din Gai, Bujac și Sânicolaul Mic, este finalizată în proporție de 80%*, în ziarul *Glasul Aradului*, 21 iunie 2010.
- Mocanu, C. *Trecerea la edificarea orânduirii socialiste*, în volumul *România în anii socialismului*, București, 1980.
- Muncian, Ivo, *Scriitori sârbi din România*, Timișoara, 2007.
- Munteanu, Ioan, *Componente ale vieții confesionale în Comitatul Torontal la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în volumul *Complexul Muzeal Arad, Istoricul Dan Demșea, la a 70-a aniversare*, p. 201-202.
- Mureșan, Alexandru, *Vârsta este, înainte de toate, o stare de spirit*, în ziarul *Flacăra Roșie*, 12 august 1986.
- Augustin Mureșan, Sinaci Doru, Rodica Colta, Felicia Oarcea, *Micălaca Monografie*, Arad, 2010.

- Nagy, Ioan, col., *Biserica și Școala din Șomoșcheș în unitatea axiologică a românilor. Studii și cercetări monografice*, Arad, 2012.
- Neagoe, Sever, Tender, Ilie, Văduva, Gheorghe, *Istoria grănicerilor și începutul poliției de frontieră*, București, 2003.
- Nemethy, Karoly, *Aradvaros tanugyi tortenete Aradmegye tanugyet targyalo fuggelekkel, I, II, Arad, 1890.*
- Nicolescu, Corina, *Icoane vechi românești*, București, 1971.
- Obrejanu Grigore, colab., *Contribuții la caracterizarea pedo-ameliorativă, a solurilor saline și alcalice din interfluviul Mureș – Crișul Alb*, în *Analele ICCA*, volumul XXXIV, București, 1966.
- Oprea, Ioan Valeriu, Romoșan, Ștefan, Contrea E, *Contribuții la cunoașterea efectului ameliorativ al amendamentelor; asupra solonețului dintre Mureș și Crișul Alb*, în *Lucrări Științifice ale Institutului Agronomic din Timișoara*, Timișoara, 1966.
- Oprea, Ioan Virgiliu, Oprea, Valeria, *Vegetația zonală din Câmpia Banato-Crișană, din Estul Câmpiei Tisei*, în vol. *Armonii naturale*, Muzeul Județean Arad, Arad, 1996.
- Opreșan, Horia Barbu, *Teatrul Popular Românesc*, București, 1987.
- ****Ordonanța Ministrului Secretar de Stat*, din Departamentul Industriei și Comerțului, emisă în 1925.
- ****Ordonanța nr.6/1939, privind reglementarea circulației în municipiul Arad.*
- ****100 de ani de mărturie baptistă în cartierul Gai 1909-2009.*
- Palfay Janos, *Belvizek es aszalyok Magyarorszagon Hidrologiai tanulmanyok*, Szeged, 2004.
- PanfileT., *Agricultura la români*, București, Socec., 1913.
- Pașcovschi, S., *Contribuții la studiul silvostepii din Banat*, Academia RPR, Bul. Biologie – Agricultură, Tom IV, nr. 3, iulie-septembrie, București, 1952.
- Pădurean, Corneliu, *Piețe, târguri și oboare, în Aradul interbelic în Complexul Muzeal Arad, Ziridava XXIV*, Arad, 2005.
- Pădureanu, D. Eugen, *Așezarea daco-romană de sec. IV d.Hr. de la Arad-Gai (I)*, în *Muzeul Județean Arad, Ziridava XIX-XX*, Arad, 1996, p.79-82.
- *** *Peisajul născut din ape. Valorile naturale ale zonei Arad – Bekes*, 2004-2006.
- Pena, Ignace, *Martyres du temps de pays: les stylites în Les Stylites syriens*, Publications du Studium Biblicum Franciscanum, Collection minor n. 16 Milano, 1975.

- Petranu, Coriolan, *Monumentele istorice ale județului Bihor, I. Bisericile din lemn*, Sibiu, 1931.
- *Idem*, *Revendicările artistice ale Transilvaniei*, Arad, 1925.
- *Idem*, *Bisericile de lemn din județul Arad*, Sibiu, 1927.
- *Idem*, *Originea turnului la bisericile de lemn din Ardeal*, în *Volumul Omagial închinat d-lui N. Iorga*, Cluj, 1931.
- Petrescu, Paul, *Considerații asupra raporturilor, dintre arhitectura rurală și cea urbană în sud-estul Europei în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, în: *Studii și cercetări de istoria artei*, Seria artă plastică, tomul 17, nr. 2, București, 1970.
- *** *Petru Botezatu, Petru, Note biografice*, în *Calendar 2010*, Icoane și fresce.
- Petrovici, Ion, *Maiorescu și... Țichindeal*, în *Adevărul literar*, august, 1928.
- *Idem*, *Titu Maiorescu (1940 – 1917)*, București, 1931.
- Pop, Gheorghe, *Noi contribuții geomorfologice cu privire la cursul inferior al Mureșului. Vechiul curs Mureș – Bega*, în *Lucrările Institutului de Geografie a Universității din Cluj*, vol. III, 1957.
- Pop Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, București, 1976.
- Pop, Vasile, colectiv, *Cartierul Bujac, Contribuții monografice*, Arad, 2011.
- Popeangă, Vasile, *Școala românească din părțile Aradului, la mijlocul secolului al XIX-lea 1821-1867*, Arad, 1979.
- *Idem*, *Studii despre Preparandia din Arad*, Arad, 2011.
- *Idem*, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului 1721-1821*.
- Popeangă, Vasile, Găvănescu, Eduard, Țârcovnicu V., *Preparandia din Arad*, București, 1964.
- Popescu, P.C., *Aspecte din vegetația Banatului*, în *Societatea de Științe Naturale și Geografie, Comunicări de Botanică (1957-1959)*, București 1960.
- Popescu, P.C., Bujorean, G. *Contribuții la studiul vegetației din partea de vest a Banatului*, în *Academia RPR, Baza de Cercetări, Timișoara, Studii și cercetări științifice*, Seria științe agricole, 1-2, Tomul IV, Timișoara, 1957.
- Popovici, J. Dusan, *Srbi u Vojvodini*, Novi Sad, 1990.
- Popovici Doru, *Compozitorul, dirijorul și profesorul Nicolae Brânzeu*, București, 2005.
- Preda Ioan, *Constituția bisericeii gr.-or. Române din Ungaria și Transil-*

- vania, sau Statutul Organic, comentat și cu concluzele și normele referitoare întregit, Sibiu, 1914.
- ***Proloagele, Craiova, 1991.
  - Putneanu Gherasim, *O școală monahală din trecut de nivel academic (Mănăstirea Sf. Simion Stâlpnicul Arad-Gai)*, în *Biserica și Școala* Anul IV (76), Serie nouă, nr. 5, mai 1995.
  - Radian, H.R. *Cartea proporțiilor*, București, 1981.
  - ****Raportul (prim) al școlilor confesionale gr. ort. rom. din Aradu, pe anul 1889-90 școlar, edat de Corpul învățătoresc al Școlilor Confesionale din Arad*, Arad, 1890.
  - Rădulescu- Motru, C., *Etnicul românesc, comunitate de origine, limbă și destin*, București, 1942.
  - ****Regulamentul pentru aplicarea legii statutului funcționarilor publici*, în MO, nr. 189/23 noiembrie 1923.
  - ****Rezoluția Congresului Partidului Muncitoresc Român din 21-23 februarie 1948*, în *Rezoluții, Hotărâri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român 1948-1950*, vol. I, București 1952.
  - Roske, Octavian, *Colectivizarea și mecanismul colectărilor: istorii paralele în volumul: Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, București, 2005.
  - Rotariu, Petru, *Legea comunală*, Timișoara, 1886.
  - Roz Alexandru, Kovach Geza, *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Arad, 1998.
  - Roz, Alexandru, *Aradul în timpul primului Război Mondial*, în *MJA Ziridava X*, Arad, 1978.
  - *Idem*, *Studii privind istoria județului Arad, în perioada 1900-1944*, Arad, 1980.
  - *Idem*, *Acțiunile revoluționare organizate împotriva dictaturii militarofasciste și a războiului hitlerist de către oamenii muncii din județul Arad sub conducerea PCR-1940-1944*, în *MJA, Ziridava XIV*, Arad, 1982.
  - Roz, Simina, *Traian Stuparu – viață plină de performanțe, atât în pugilism cât și în familie*, în ziarul *Observator*, 7 decembrie. 2009.
  - Rusu Octavian Dorel, *Episcopul Sinesie Jivanovici, mare apărător al ortodoxiei în Bihor*, în *Revista, Legea românească*, Anul XXIII, nr. 1/2012.
  - Rusu Raularian, *Organizarea spațiului geografic în Banat*, Timișoara, 2007.

- Șandici, Liubomir, *Monografija srpske škole iz Arad Gaja, Monografia Școlii Sârbești din Arad-Gai*, Arad, 2009.
- *Idem Monografija srpske zajednițe iz Arad Gaja, Monografia comunității sârbe din Arad Gai*, Arad, 2011.
- Savu, Alexandru, *Raionarea geografică a Câmpiei Tisei*, în *Studia Universității Babeș – Bolyai*, seria *Geologie-Geografie*, fascicola 1, 1958, Cluj.
- Săbău, Gheorghe, *Cinemarad, viața cinematografică arădeană din 1858 până în anul 2000*, în *Museum Arad, Studii și comunicări*, 7 Arad, 2001-2002.
- Săbău, Nicu Cornet, *Studii și cercetări, privind eficacitatea hidroameliorativă și eficiența economică a lucrărilor de desecare, drenaj, din bazinul hidrografic, Valea Ier.* (Rezumatul Tezei de doctorat Timișoara Universitatea Politehnică, 1996).
- Săvulescu, Traian, *Starea fitosanitară în România, în anul 1931-1932*, în *Institutul de Cercetări Agronomice a României, Starea fitosanitară în România în anul 1931-1932*, nr. 10, București, 1933.
- Schipor I. *Prizonieri români pe frontul de Est*, Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, *Eroi și morminte*, *Studii și comunicări susținute la Sesiunea anuală a Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, Ediția I*, București, 12.12.2007, Buzău, 2008.
- xxx, Sinaci Doru, Arbonie Emil (coord), *90 de ani de administrație românească în Arad, Culegere de studii și comunicări*, Arad, 2010.
- xxx *Administrația românească arădeană, Studii și comunicări, volumul I*, Arad, 2010.
- Stahl, H. Paul, *Triburi și sate din sud-estul Europei*, București, 2000.
- Staicu Ir., Mureșan P., Oprea C.V., *Contribuții la studiul sărăturilor din partea de vest a țării*, în *Studii și Cercetări Științifice, Baza Academiei RPR, Tom III*, Timișoara, 1954
- Stanciu Spiridon, Țiganu Tiberiu, *Istoria luptelor sportive arădene*, Arad, 2009.
- Szabo Lorandné, *Prelucrarea cânepii și arta țesutului la Micherechi*, în lucrarea, *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Budapesta, 1975.
- *** *Știrea, Album închinat MS Carol al II-lea*.
- Suciu I.D., Constantinescu R., *Caiet de dări bisericești (defter), al episcopiei de Arad*, în *Documente privitoare la istoria mitropoliei Banatului*, vol. II, Timișoara, 1980.

- Susan Dumitru, *Examen la Păuliș*, Deva, 1955.
- Șaguna, Andrei, *Compediu de Dreptul canonic*.
- Șandru, D., *Colectivizarea agriculturii și problema agrară: repere social-politice*, în vol. *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, București, 2005.
- Șerban, Lucian, *Milioane de euro risipite: o linie de tramvai, construită din fonduri PHARE, a rămas în paragină*, în ziarul *Glasul Aradului*, 4 iulie, 2011.
- Tomi, Ioan, *Monografia Filarmonicii de Stat Arad*, Arad, 2008.
- Trâpcea, N. Theodor, *Contribuții la istoria Aradului, în perioada de stăpânire otomană*, în MJA, *Ziridava X*, Arad, 1978.
- Truță, Horia, Demșea, Dan, *Monumente de for public, însemne memoriale, construcții decorative și parcuri din județul Arad*, Arad, 2007.
- Truță, Horia, *Aspecte privind socializarea agriculturii în Arad – Gai, după cel de-al Doilea Război Mondial*, în lucrarea: Sinaci Doru, Arbonie Emil, *Administrație românească arădeană, studii și comunicări*, volumul I, Arad, 2010.
- *Idem*, *Învățământul primar arădean, în primii ani de administrație românească (1919-1925)*, în volumul: *90 de ani de administrație românească în Arad, Culegere de studii și comunicări*, Arad, 2010.
- *Idem*, *Pavilioanele aviației din Gai*, în volumul, Sinaci Doru, Arbonie Emil, *Administrație românească arădeană, Studii și comunicări, Volumul II*, Arad, 2011.
- Turcuș Violeta, Ardelean Aurel, Roșu Ionel, *Flora ilustrată a județului Arad*, Arad, 2010.
- Țărău, Augustin, *Chiaburimea, tipologia unei componente a bestiariului comunist*, Oradea, 2009.
- *Idem*, *Noaptea moșierilor, Aplicarea Decretului 83/1949, în nord-vestul României*, Oradea, 2009.
- Țiganu Tiberiu, *O istorie ilustrată a fotbalului arădean, vol. II*, Arad, 2010.
- Țiganu, Tiberiu, Dehelean, Mihai, *Aspecte din istoria boxului arădean*, Arad, 2009.
- Tuleu Ioan, *Mănăstirea Sfântul Simeon Stâlpnicul, un sfert de mileniu de la întemeiere*, în ziarul *Măsura*, 19-25 mai 2010.
- Tuleu Ioan Valeriu, *Războiul trăit. Arădenii pe fronturile războiului mondial*, Arad, 2012.
- Țuțui Gheorghe, Ioniță I. Gheorghe, *Anii tumultuoși, ai luptei pentru republică*, București, 1978.

- Ujj, Ianoș, *Foto-documente despre bombardarea Aradului în anul 1944*, în CMA, *Ziridava*, XXIV, Arad, 2005.
- Ungureanu, Horia, *Un poet autentic*, în ziarul *Jurnal Arădean*, 21 ian 2009.
- Untaru, Claudia, *Băile termale din Gai, ar putea fi deschise după data de 15 iunie*, în *Glasul Aradului*, 8 iunie, 2010.
- *Idem*, *Obligațiile Municipiului Arad, pentru transferul Cetății Aradului, se află pe masa CLM*, în *Glasul Aradului*, 4 iunie 2010.
- *Idem*, *Tramvaie, în regim de metrou ușor*, în ziarul *Glasul Aradului*, 19 iunie, 2008.
- Valea, Virgil, *Cultură și spiritualitate românească în Arad în perioada interbelică (1919-1940)*, Arad, 2005.
- Vesa, Pavel, *Episcopia Aradului. Istorie.Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca 2006.
- *Idem*, *Episcopii Aradului*, Arad, 2007.
- *Idem*, *Clerici cărturari de altădată*, Arad 2008.
- *Idem*, *Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate*, Arad, 2000.
- *Idem*, *Episcopia Aradului între 1786 – 1830*, Arad, 2010.
- *Idem*, *Episcopul Sinesie Jivanovici al Aradului și Oradiei (1751-1768)*, în *Revista Legea Românească*, Anul XXIII, nr. 1/2012.
- *Idem*, *Mănăstirea Sfântul Simion Stâlpnicul de la Arad-Gai, ctitorie a Episcopului Sinesie* în *Revista Legea Românească*, Anul XXIII, nr. 1/2012.
- *** *Victoria socialismului în agricultură, Lucrările Sesiunii extraordinare a Marii adunări Naționale din 27-30 aprilie 1962*, București 1962.
- Vizental, Mihaela, *Economie și societate în Aradul primei jumătăți a secolului al XX-lea. Rolul baronului Neuman*, în, volumul, *Neuman Victor, Identitateși Cultură, Studii privind istoria Banatului*, București, 2009.
- Zdroba, Mircea, *Săpăturile de salvare de la Arad-Bujac*, în *Ziridava XIV*, Arad, 1982.
- Weil, Alois, *Arad, hârtii de valoare*, Arad, 2008.

CUPRINS

VIII. VIAȚA RELIGIOASĂ.....	5
1. Ansamblul Monahal <i>Sfântul Simion Stâlpnicul</i>	5
2. Parohia Ortodoxă Română	63
3. Parohia Ortodoxă Sârbă	117
4. Parohia Romano-Catolică	148
5. Parohia Cultului Reformat	153
6. Comunitatea Bisericească Baptistă Harul	161
IX. ÎNVĂȚĂMÂNTUL.....	167
1. Învățământul primar, preșcolar și gimnazial	167
2. Unitățile școlare.....	188
3. Școala Normală de Stat (1923-1932)	206
4. Școala pentru adulți. Alfabetizarea.....	221
5. Învățământul agronomic superior.....	224
X. CULTURĂ ȘI PROPAGANDĂ.....	226
1. Cultura tradițională.....	230
2. Instituții, așezăminte de cultură.....	249
3. Organizații culturale	259
4. Monumente de for public	266
5. Manageri, creatori din domeniul științei, literaturii și artelor plastice.....	268
XI. SPORT	291
1 Organizații sportive	291
2. Organizatori, antrenori, sportivi de performanță din Gai.....	300
3. Alți sportivi și oameni din lumea sportului născuți sau domiciliați în Gai	315

XII. ÎNTÂMPLĂRI NEOBIȘNUTE, CURIOZITĂȚI, SEMNE	317
XIII. GĂIENII AU CUVÂNTUL	325
XIV. ÎN LOC DE CONCLUZII.....	334
ANEXE.....	342
BIBLIOGRAFIE.....	396